

~~124~~

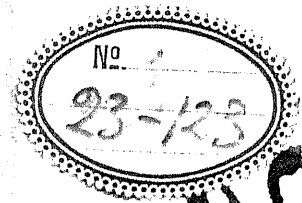
85

~~Ma-G~~

~~107~~

Municipio de Guadalupe	
CR.	
Calle	A
Parque	2
Tabla	
Numero	388

270-7-22

~~107~~

+ Del Collegio de la Compañia de Jesus de granada Libreria

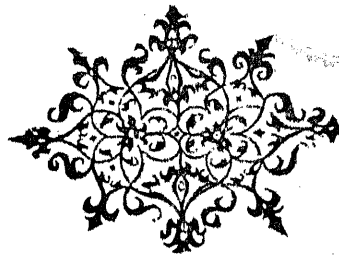
I. BAPTISTÆ R. 2002.

MANTVANI
CARMELITÆ, THEO-

LOGI, PHILOSOPHI,
Poëtæ & Oratoris clarif-
fimi, Operum

TOMVS QVARTVS
SOLVTA ORATIONE
conscriptus.

*Cum Indice librorum, qui hoc Tomo
comprehenduntur.*

ANTVERPIÆ

Apud Ioannem Bellerum, sub insigni
Aquilæ aureæ.

1 5 7 6.

Index opusculorum Tomi

Quarti.

- I. Baptista Mantuani contra detractores Dialogus
Eiusdem contra calumniatores Epistola.
Ptolemai Hispanioli Bapt. Mantuani fratris, contra
Detractores suorum operum Apologia
Eiusdem de licentiis antiquorum Poetarum Corollarium.
Bapt. Mantuani tractatus de parte corporis B. Ma-
riae, in qua conceptus est Christus.
Eiusdem Redemptoris mundi Matris Ecclesiae Lau-
retanae historia, haecenus non impressa.
Eiusdem de variis interpretationibus sacrae scri-
pturae.
Eiusdem Apologia pro ordine Carmelitarum
Ioannis Trithemij Spanheimensis de laudibus Ordi-
nis Carmelitarum.
Eiusdem de viris illustribus eiusdem Ordinis
Baptista Mantuani de Patientia lib. III.
Eiusdem de vita Beata Dialogus iucundissimus.
Augustini Dathi Senensis de vita beata libellus
eiusdem argumenti.*

Laurentius Cupærus, Carmelitanus

Montis Gerardi, Stephano Gilbadio
Confessario sanctimonialium
Cortenberganarum S.
Theolo, Licencia-
to, S.P.D.

A Nimaduertenti mihi saepenumero, & cogitatione
longa grauisimos iniquissimorum temporum no-
strorum casus atque calamitates reuoluenti, per beatinū
esse, Gilbadi suauissime, illi videntur qui perennis philo-
sophiae seu Christianae theologiae consolatione in tantis re-
rum asperitatibus sibi mederi possunt. Nam in turbu-
lentissimis istis tempestatibus, quibus passim affligitur Ec-
clesia Dei, quando ministri & Prophetae eius immanissi-
mè trucidantur, & plusquam Arriana, imò Getica, Scy-
thica atque Turcica ferocitate templa, & aera, atq; religio-
sa domus compilantur, euertuntur, & flammis absumun-
tur; & quod manet aeternum constanti pectore verbum an-
nunciantes aut exulant, aut intercepti laqueo quidā stran-
gulantur, pars submerguntur in vndis; nonnulli praescissis
virilibus, & truncati membris alii affixis veribus torren-
tur igne; aliaq; sexcenta malorum genera perpetiuntur, vs-
que adeo vt corruptius saeculum longo tempore (spero) po-
steritas visura nō sit; quid quaeso humanae imbecillitati ef-
ficacioris adiumenti succurrere possit, quam armorū hoc
genus spiritualium, quae sunt, gladius spiritus (quod est ver-
bum Dei) scutum fidei, galea, spes salutis, lorica iustitiae,
celerēsq; ardentis orationis sagittae in caelum eiaculatae, et

baltheus mutuae charitatis, quae est vinculum perfectionis, quibus armata nec fortuitorum bonorum amissione deficiat, nec improborum infectione ab suo instituto deficiat. Quae sanè Christiani militis panoplia non aliunde melius quam è promptuario ceu armario sacrae scripturae peti potest. Quod sapientissimè Ionathas Iudaeorum summus sacerdos perspexit, quom Spartiatis scriberet se externa amicorum ope non admodum indigere, quod pro solatio sanctos libros haberet, qui in manibus eius erant. Cui simile est quod Christus Iudaeis propter Bethsedam: Scrutamini, inquit, scripturas, quia vos putatis in ipsis vità habere, & illa sunt quae testimonium perhibent de me. Unde concludit Paulus, dicens: Quaecunq, scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Ac plurima innumeraq, propemodù sunt, quae Dei Opt. Max. bonitas, atq, immensa beneficentia (vt est nostra salutis sitientissima) humano generi prouidit ad parandà vitam aeternà charismata, sed nullum in his est magnificentius, nullum vsu copiosius, nullum deniq, necessarium magis quam pabulum verbi Dei ritè masticatum. Quocirca filium Dei, qui est aeterna Patris sapientia, nullo praecleariore nomine potuit exprimere Apostolus ille inter ceteros magis dilectus, quàm verbum seu sermonem Dei ipsum nominando. Et quodnam (amàbo) praestantius elogium inuenias, quàm appellari lucem mundi, atqui Christus verbū & sermo Dei de se ait: Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumē vitæ. Quin & discipulos suos quos misit praedicare verbū Dei huiusce cognominis honore dignatus est, dum ait: Vos estis lux mundi, vos estis sal terræ. Sublimius quoque est appellari

Ange-

angelum Dei, sed & hoc excelso titulo Malachias ecclesiam verbi Dei cohonestat, dum ait: Labia sacerdotis custodiūt scientiā, et legē requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Caterùm et hoc elogio longe gloriosius est appellari filiū Dei. Quòbrem Christus tametsi natura, peculiarimodo, ex Dei patris sui substantia sine initio Deus sit genitus, tamè et apostolos suos, omnesq, pios verbi Dei concionatores audire voluit filios Dei, citans irrefutabile testimoniū afflatu Spiritus sancti per Dauidem prolaturū: Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes.

Hoc igitur diuini verbi studiū ceteris omnibus sciētariū generib⁹ anteponendum erit, quia dignissimū est, quod vel ex causis eius euincere in procliui fuerit. Scire enim tunc nos rem quampiam existimamus, quando (vt auctor est Aristoteles, per causas eā cognoscimus. Iam quis Deo Opt. Max. praestantior est? sanè nemo; quod vel ij qui à limine (quod aiunt) philosophos et poetas, ethnicos etiā, salutaritè ignorare potest: quàm enim hi praclare de Deo, de mundi administratione, et de iustitia Dei erga bonos et malos senserint et docuerint, in confesso est. Atqui Deus noster huius scientiae auctor et causa efficiens est, iuxta Paulum qui, Fides, inquit, donum Dei est. Quod confirmat Petrus: Non voluntate, ait, humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati loquuntur sancti Dei homines. Audierat enim ipse à Christo quando eum confitebatur filium Dei viui: Beatus es Symon Bariona quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in caelis est. Quicumq, hanc apocalypsin nō habet, is dicat, Ego sum Cephæ, ego sum Apollo, sed qui verum theologiae auctorem nouit, dicit: Ego sū Christi. Praeterea si materiā consideremus, reliquæ artes eò sunt digniores quò reliquas

vel materia ex qua, vel in qua, vel circa quam versantur antecedunt. Si ergo materiam ex qua hæc ars conflata est, putat articulos fidei, et omne verbum quod procedit de ore Dei, tanquam primam siluam & materiem ex qua conciones, scriptiones, et disputationes fiunt, aspicias: siue etiam materiem in qua exerit vim suam qui est animus hominis vel contemplantis vel operantis verba Dei, & mores ad ea componentis: siue etiam consideres materiẽ circa quam hoc studium versatur, quæ est Dei omnipotentia, sapientia, bonitas, item angeli sancti, Christi q; incarnatio, mors, resurrectio, & nouæ legis sacramenta, atq; demum quatuor nouissima, aliaq; id genus plura, extra omnẽ controuersã, vniuersis alijs theologia præstat. Iam forma, modus, atq; ratio studiosè perscrutandã scripturas, nõ ea quidem qua suis viribus sit relicta mente, sed qua cælitus illustrata sit, ane omnem humanam indaginem multis parafangis præcurrit? Scopus demũ & finis huius artis quũ sit vita nostra æterna, & indiuiduus, mutuus, atq; perfectus ab omni parte amor Dei in nobis, & amor nostri in Deo, ita vt Deus sit noster & nos vicissim Dei; nõne voluptatem terrenã omnem, nedum scientiam incomparabiliter antecedit, vincit, & exuperat, nam ambrosiam Deorum, nectarq; immortalitatis absolutè conferre singulariter potest.

Et quamquam inexplebiles voracissimorum nepotum gurgites, per luxum in culinam atque popinam multanum mília congesserint insumserintque, & scrinia conficiendis atque struendis opiparorum obsoniorum infinitis generibus exhauserint, atque etiamnum popinarij tam in vrbe quam ruri, ganeones, Gnatonos, scurræ, & voluptatum conquisitores non pauci in obsoniis componendis, in confundendo iure laborent, desudent, & tantum non nidore fatiscant, nihil tamen esculenti vel vtilius vel necessa-

cessarium magis quam panem, nihil poculenti quam fontem vinũ excogitare, ne dicam proferre, poterunt. Vtriusq; huius proprietatem, energiam, & nomen Christus verbo Dei tribuit, dũ ait: Nõ in solo pane viuit homo, sed in omni verbo q; procedit de ore Dei. Et alibi: Ego sũ fons vitæ, si quis sitit veniat ad me & bibat, qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Quid quaeso Apitius tale vnquã excogitauit? de quo Annæus Seneca, Fuit, inquit, nostra memoria Apitius qui in ea vrbe, ex qua aliquando Philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiam popinæ professus disciplina sua saculum infecit. Sed exitum eius nosse operæ precium est. Cũ sestertiũ millies in culinã congestisset, cum tot cõgiaria principum, & ingens Capitolij vectigal singulis conuersionibus decoxisset, ære alieno oppressus rationes suas tunc primũ inspexit. Superfuturũ sibi sestertiũ centies cõputauit, & velut in vltima fume victurus si sestertio cõties vixisset, veneno finiuit exitũ. Sũma, per luxũ insũptõ sunt vicies quinquies cõtena aureorũ milia. Quã verò luxuria sustentãda imparè existimauit ad ducẽta quinquaginta aureorũ milia euaserat, & tamẽ (õ prodigi animi fœdissimã ingluuie) subtrahẽta quasi vberioris materiæ luxuria, in mĩserã sese necè, pertasus vitæ (quæ sine cõsuetis luxuriæ sustentamẽtis agẽda esset) præcipitauit. Nos igitur panẽ verbi Dei delectamentũ in se habentem, & fontẽ aquæ viuæ (quẽ qui biberit nõ sitiet in æternũ) cũ Samaritana omnib; votis appetamus. In hunc enim vsus sermo diuinus nobis traditur, vt sustentare possimus eũ qui lassus est verbo. Quot verò nunc mortales delassantur, exanimantur, intermoriuntur, quom (vt Boetij interim verbis vtar) nefarias sceleratorum officinas gaudio, lætitiæque fluitantes, perditissimum quẽq; nouis delationũ fraudibus inmitentẽ, iacere

bonos nostri discriminis terrore prostratos, flagitiosum quemq; ad audendū facinus impunitate, ad efficiendū verò præmiis incitari, insontes autē non modo securitate, verū ipsa etiam defensione priuatos esse videamus? Ac sanè qui præsentē dūtaxat vitæ cursum, finis eius neglecto scopo, considerare velit, quid quā mundum temerarijs fortuitisq; casibus agi putabit, & nullam esse Dei in rebus humanis providentiam atq; æquitatem deierabit? Verbi gratia Davidem ita fluctuantem audiamus, qui quanquam Dei bonitatem & benignitatem erga Israelē, & omnes qui recto sunt corde maximam esse certissimum haberet, tamen pacem peccatorum & prosperitatem videns, ait: Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelatus & indignatus, inquit, sum pacem peccatorum videns; quam non sit videre frequentes aut acerbas eorum mortes, & si quæ contingat calamitas firmamentum habent & sustentaculum diuitiarum, quibus incommoda & plagas repellant. Itaq; in labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur, ideo tenet eos superbia, & operti sunt ac tui in iniquitate & impietate sua; prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis, cogitauerunt & loquuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelsis & publice loquuti sunt; effecerunt in cælum os suum, & lingua eorum peruagatur vniuersam terram. Idcirco populus meus fidelis, cui me ego David annuero, auertitur, nutat, et declinat dicens; dies pleni omni felicitate et longæuitate inueniuntur in eis, proinde scandalizati dicunt: Quomodo scit Deus res humanas, an est scientia casuum humanorum in excelsis? Non apparet id quidem, nam ecce ipsi peccatores abundantes in sæculo obtinuerunt diuitias.

Sed

Sed, inquit propheta, quoties ad meipsum redij, dico: Si nõ curat Deus terrena, ergo sine causa & frustra iustificauit cor meum, et laui inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis. Caterum si dicebam in animo meo, narrabo & loquar ad istum modū, ecce iā ab altera parte incommodū, absurdumq; maximum, nempe consequeretur enim quod & meipsum & nationē si liori tuorū reprobarem, argueremq; vanitatis quasi frustra iustitiā studuissent. Vide obsecro titubantem cespitatemq; prophetā in salebrosa peccatorum prosperitate, qui nisi diuini verbi adminiculo tanquam inmixtorio fuisset suffultus, quā turpiter cecidisset. Vnde ait: Exstimabam voluique hoc cognoscere humani ingenij viribus, sed hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, contemplerq; in speculo sacræ scripturæ voluntatem Dei, intelligamq; in noüissimis eorum, quem puta finem habituri sint impij qui hic felices videntur, & quem finem sortientur qui adhaerent Deo, & in eo ponunt spem suam.

Exercuit etiam ac sollicitauit Philosophos omnes veteres supra modum, maximè Ciceronem, in libris de natura Deorū, & aliis hæc quæstio, an sit providentia aliqua Dei in rebus humanis, quod vt concedatur, in ea necessitatem casibus & euentis omnibus inenitabili ac fatali ordine imponat; quod quidem quanquam non admittatur (hoc enim Deum impium auctoremq; peccati facit, ac contingentiam rerum, & vim liberi arbitrij in officiis, in delictis, in actionibus moralibus & politicis, & electionem in rebus medijs, in virtutibus & vitiis homini à Deo & natura integra nondumq; vitiata datam euerit) quomodo tamen præscientia & providentia Dei, quæ certa est & immobilis, cum libertate voluntatis humana, quæ omni mobilior

aura, Proteo mutabilior, & Euripo inconstantior est, consistere possit. Epicuræi, qui in diem viuunt, etsi non verbis, animo tamen Deum negant, iuxta illud Psalmodigraphi: Dixit insipiens in corde suo non est Deus; & consequenter nullam esse eius prouidentiam, multo minus factum, insulsiuissimè credunt. Stoici vero in contrariam partem peccant, qui quom prouidentia Dei omnia rectè tribuunt, ita ut nihil inscio vel imprudente Deo, tamen in hoc peccant, quòd omnia fato eius tam pia quàm impia inuitabili ordine fieri falso assenerent. Peripatetici verò atq; Academici, in his Plato & Aristoteles, rectè sentiūt omnia fieri prouidente Deo, & euenire quoq; multa necessitate fatali, pleraq; tamen alia in libero hominis arbitrio & electione voluntatis esse posita. Quæ quidem sententia veritati magis est consentanea, tamen quomodo præsciat & prouideat Deus certa & infallibili cognitione & dispositione vnâ aliquam hanc aut illam actionē, quam tamen homo libera & dubia vel faciendū vel non faciendū electione voluntatis sua aggreditur, ita ut ab ea præscientia & moderatōne diuina non impellatur præsertim ad vitia atq; peccata, nō satis perspicuè explicant. Neq; id mirum, caliginis enim huius, teste Boëtio, obscuritas causa est, quòd humane ratiocinationis motus ad diuinæ præscientiæ simplicitatem non potest admoueri, quæ si vllō modo cogitari posset nihil relinqueretur ambigui. Sed omnia à Deo præsciri ac prouideri, neque tamen inde consequi necessitatem in rebus humanis, illustri exēplo illic Boëtius perspicuum facit. Nam eandem corporis rotunditatem aliter visus, aliter tactus cognoscit, ille eminus manens totum simul iactis radiis intuetur, hic verò contiguus orbi circa ipsum motus ambitum rotunditatem partibus comprehendit. Ipsum quoq; homi-

nem

nem aliter sensus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia contuetur; sensus enim figuram in subiecta materia constitutam; imaginatio autem solam sine materia figuram; ratio verò, hanc transcendens, speciè ipsam, quæ singularibus inest, vniuersali consideratione perpendit; intelligentiæ verò celsior est oculus supergressa namq; vniuersitatis ambitum ipsam illam simplicem formam pura mentis acie contuetur. Sicut ergo nostra humana intelligentia sine inferioribus sensibus & aliter etiam quàm inferiores facultates optimè cognoscit & diiudicat, sic illa diuina intelligentia Opt. Max. in summo cacumine rerum omnium existēs. (quamquæ ratio nostra illud quomodo fiat nō assequitur) ea quæ certos exitus in terranō habet, certa tamen videt ac definit a prænotione. Neq; ea est opinio, sed summa potius sciētia nullis terminis inclusa simplicitas, de qua Paulus: O altitudo, inquit, diuitiarū sapiētia & scientiæ Dei quæ incōprehēsbilia sunt iudicia eius, et imperue stigabiles viæ eius, quis enim cognouit sensum domini? Si præuū cor hominis est, & tamē idē inscrutabile est, quomodo profundissimas illas diuitias omnipotētia, omnisciētia, & oīm amantiſsimæ bonitatis Dei quis assequatur. Unde & nō præuidētia sed prouidētia potius dei esse dicitur, & procul abs reb' inſimis cōstituta quasi ab editissimo rerū oīm fastigio cuncta prospiciat. Quid ergo postulamus ut necessaria fiāt quæ diuino lumine prouidentur, quū ne homines quidē necessaria faciāt esse quæ vident ipsi? Et enim nos tēporario intuitu, sic ille æterno oīa cernit aspectu & prænotione diuina, quæ tamen rerum naturam proprietatemq; non mutat, nec rerum iudicia confundit, sed vno ac simplicissimo suæ mentis aspectu tam necessariè quàm non necessariè vētura diuiscit; sicut quom pariter in terra ambulare hominem, & oriri in celo Solē videmus; quanquæ sit simul

vtrumque

utrumq; conspectū, tamen discernimus, & hoc naturale ac necessarium, illud verò voluntarium iudicamus. Deus ergo præcognoscit omnia necessaria & non necessaria, contingentia, cōsulta, fortuita, & voluntaria. Nā Deus fato prouidet sue fatalia, naturæ suæ naturalia, fortuna suæ fortuita, & voluntati suæ voluntaria.

Si te vnus adhuc forsit an vrgēat scrupulus, & dicas: Quod Deus videt euenturum, non euenire nō potest, quod autem non potest non euenire, id ex necessitate contingit, ergo quæ Deus prouidet necessario cōtingunt omnia. Facto, inquit, Boetius, et respōdeo duas necessitates esse; vnā simpliciter absolutamq; alterā ex conditione. Absoluta necessitatis exemplum esto, necesse est omnes homines esse ratione præditos & corpora viua. Conditionata necessitatis exemplū sit hoc, vt si quispiam ambulet, pro tempore quo ambulat, eum ambulare necesse est, sed dumtaxat ex conditione quantisper ambulat, nulla enim necessitas cogit incedere voluntate & sponte sua gradientē, quāuis eū tamen, quom graditur, incedere necessarium est. Sed tu d' homo quis is qui respondeas Deo, & vnde scis b' homo quamam prouidentia Deus euentura tibi præcognoscat, an necessitate absoluta an conditionata? rursusq; an aduersa an prospera tibi præcognoscat, neq; enim tu ex Dei prouidentia, sed ex tua cōscientia bene vel malè antea vitæ iudicaberis. Sed malorum improbitatem hominū qui in Deum referūt & regerūt criminū suorū culpā quis cōerceat? Queritur in principio primi Odyssææ apud Homerū Iuppiter his verbis.

O facinus, mortale genus nos Numina primum
Incusat, causamq; putat, fontemq; malorum
Quæ veniunt, sua sed pereant ob facta nefanda,
Quom præter fatum sibi sponte pericula quærunt.

Atq;

Atq; hoc idem exemplo Egisthi adulteri comprobatur, qui etiā à Mercurio Deo præmonitus, tamen ab adulterio sibi exitiali Clytemnestræ vxoris Agamemnonis non abstinuit. Sed sinem facio. Hoc siquidem dumtaxat docere volui Christianos è libris diuinis, longè melius quàm et hnic philosophi ex naturalis ingenij sui acrimonia hanc questionem disputasse, vt in omni re ambigua ad verbi Dei, sacraeque theologiae studium atque præsidium, tamquā ad sacram anchoram confugiamus.

Mantuanum siquidem nostrum plurimæ lectionis virū hoc ipsum in his tribus de patetia libris, & Dialogo de vita beata comperies factitasse, quos tibi mutua necessitudinis nostræ, ab ineunte vtriusque ætate, causa nuncupo. Quod verò dedicandi horum Mantuanū voluminum potestatem mihi sumo & vendico, sit quia apud omnes omnium gentiū mortales lege receptū est, vt filij qui legitimi heredes scribuntur parentum hereditatem adeant (vt in superiore quadam nuncupatoria memini) quamobrè Patris nostri operis Tomum hinc Quartum tibi consecrare libuit. At si quis dicat plurimis alijs fratribus nostris mihi cum dignitate tum doctrina præstantibus idiuris potius cedendum fuisse, respondeo ita tulisse fortunā, vt ad manū typographus tunc fortè non alium quàm me habuerit, quocirca quom super me fors cecidit, ἄγνοοις potestate hunc tibi Tomum inscribo. Cæterū si quisquam mihi molestus adhuc detractione esse pergat sua, neq; hanc diligentiam nostrā aliud quā non ferendā temeritatē fuisse dicat, neq; mihi quidquam cum Mātuanō commune fuisse, is ita habeat, quod veterū authorū castigata recognitio (per quā vulnera quæ vel à librariis imperitis, vel à grammatistis audaculis acceperunt obducuntur, & macula eluuntur) facit vt libri tales

rēnas-

EPIST. DEDICAT.

renascantur quodammodo; nam sexcentis ferè locis, nõ quidd mihi Suffenus esse velim, partim melioribus adiutus exëplaribus antiquis, partim ingenio nostro confirmatus restitui tomos hosce, ita vt iure iurando asseuerare audeam quodd non maiore labore Mantuanus hæc scripserit, quã ego restituerè studui, vt iam eius libri nostri iã liberi iure adoptionis fiant. Quodd si παλιγγεγενετὶα quadã nosser iam factus est Mantuanus, quidd ni fidissimorum mihi amicorum tutela committam eundem? Præterea ex vetusto admodum libro manuscripto, què Canonicoꝝ Regularium monasterij Corfendonciani dignissimus Dominus Prior Iacobus Veruliet è sua Bibliotheca mihi dedit cõmodato, descriptam à me Virginis Matris apud Lauretum cultæ historiõlã à Mantuano nostro compositam, hæctenus arte impressoria, nunquam, nisi fallor, euulgatã calcographiæ mandauit & tomo huic adiunxi. Ad hæc & inuētū rarissimū opus, duobus cõstantibus libris de laudibus Carmelitarum à Ioanne Tritheimio abbate Spanheimensẽ cõpositum, quartæ huic Mantuani operum sectioni adiectū curauit. Quom igitur nũc omnibus eatur ad aurum, accipe, consuleq; boni hos aureos tres de Patientia præsertim, & vnum de vita beata, libros, à quibus, vt & ab aliis omnibus, se abritiõ, situm, & mendas deterfi, eosq; suo nitori reddidi pristino. Tandem quia cõtra Criticos defensionẽ, quã ipse ad Ptolomẽũ fratrem appellat contra Calumniatores epistolã, scripsit: in qua vocabulorũ: quibus vsus est farraginẽ, latinã phrasim nõ respicientiũ exponit; neq; Criticos antiquorũ scriptorũ mētẽ assequutos esse palàm declarat, libuit & eorum elenchũ quendã facere quem & in fine inuenies, & Vocum ac rerum controuersæ positionis indicẽ appellauit, Vale sospes. Anno Cl. Cl. LXXVI Ad Kaledas Martias.

Eiusdem Laurentij Cuperii in laudem
Mantuani carmen Elegiacum.

Castalides suauem solita qua pangere Musam,
In prasino b ijugi cespite montis erant.
Hoc duce Baptista meliori carmine scandunt
Dulcia Carmeli fonte liquente iuga.
Atq; choro auricomus medium se præbet Apollo
Vocali modulo pleetra sonora mouens.
Aptus & hic nobis modus est Libethrides aiunt,
Hæc bene dulcisonis cantibus arua fauent,
Carmeli se attollit apex, vitreiq; redundant
Fontis aque summo vertice & vsq; cadunt.
Quæ Tyrios rigant campos, & florida circum
Rura soporifero murmure prætereunt.
Et vicina breui labuntur in aquora cursu
Heic ubi mænia sunt ò Ptolemæe tua.
Monte & in hoc Thasie vites, Marcotides albæ
Vitigenum & laticẽ limpida lenit aqua.
Hanc pater Elias, vatium qui maximus, ipse
Hansit, & hunc montem sepius incoluit.
Impiger heic liquidos solitus fontes dare vatibus
Eliæ manibus sæpe Elisens erat.

*Ne tamen erremus Carmelus visitur alter,
 Quo iacet Australi limite durus Arabs.
 Frugifer hic non est, neq; dulci commodus unda
 Aonij fontis, velq; Heliconis aqua.
 Hocce Caballini desunt in monte liquores,
 Et procul à Tyrio disidet ingenio.
 Davidem ferus hic spremit Nabal officiosum,
 Qui Orphea cantando vincere suetus erat.
 Pastorem pastor quòd degener oderit alium,
 Quid mirum? virtus displicet vsq; malis.
 Heu quam pastori pecori quoq; noxius Auster
 Morbidus, & multo semper humore grauis.
 Nos igitur Tyrium Musæ selegimus aiunt
 Carmelum dulci sumine conspicuum.
 Huc huc arma ferenda, huc huc resonantia & Echo,
 Testudo, cithara, barbita, plectra, chelis.
 Nec Rhodope tantum, nec dat Parnassia rupes,
 Quantum Carmeli purior aura, melos.
 Mons igitur nostros inter numerabere montes,
 Et tua Parnassi gloria maior erit.
 Heic doctam pariat seriem Baptista nepotum,
 Inuidus interea crassa venena voret.*

TELLOS.

BAPTISTAE MANTVANI
CARMELITAE THEOLOGI
 AD PTOLEMAEVM GONZAGAM, VI-
 rum magnificum, Equitemq; auratum
 contra detractores
 Dialogus.

*Vm inductus calumnijs meorum criticorum
 magnifice Ptolemæe frater suavissime dispu-
 tatiunculam quandam de virijs lingua, quam
 tibi dedicarem scribere statuissem, colloquato-
 res feci Bartholomeum Brunatium, & Alexan-
 drum fratrem nostrum, ambos præclaros iu-
 risconsultos, & nostræ cathedralis ecclesie canonicos. Hi namq;
 sunt ut scis viri integerrimi, & tali nequitia minime inqui-
 nati, quod multum ad propositum facere videbatur. Qui enim
 scelus aliquod volunt detestari, in primis oportet eos ab illo esse
 liberos ne peccatum condemnando videatur semei ipsos condem-
 nare, & ne in eos dicatur illud Horatij.*

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis.

Cur in amicorum virijs tam cernis acutum?

*Quod est simile illi euangelico. Festucam in oculo fratris tujs
 vides; trabem autem, que in oculo tuo est, non consideras. Adde-
 dum etiam, quod auditores in huiusmodi dialogis, disputantium
 maiestas reddidit attentos, dum putatur id leue esse non posse, de
 quo ratiocinentur tales viri: adhibetur etiam eis fides maior, ser-
 naturq; illud quod, teste Cicerone, in libris de officijs à Græcis
 περίου, Latinis decorum appellatur: cuius magna poëta solet esse
 cura. Si Leander vel Paris, aut alius quispiam ex eorū numero,
 qui Veneris deliramentis sunt famosi ad defensionem pudicitie
 induceretur, & ad perorandum contra lasciviam, tota spectan-*

DIALOGVS

tum scena rideret. Et licet accommodatè sciteq̄ diceret, nulla tamē verbi esset auctoritas. Nam vt Augustinus inquit, omni ornatu orationis manus pondus habet vita dicitur. Recte igitur in prædictis viris datur hoc munus vt de rebus grauius viri graues loquantur. Et veri philosophi pro virtute contra vitia bellū gerant. Ipsos igitur audies, et animum tuum dum principi tuo vigilanter inferis multa negotiorum mole laboranti correspondētium vicissitudine, et multipliciū sententiārum varietate tāquā cuiusdam viridarū vel picturæ amōnitare recreabis. Aliū quoq̄ proueniū ex hoc literario prædolo potes percipere. Cū enim quæ nam sit detractiōnis natura perspexeris, et quantum veneni possit exspuere in eos præsertim, qui singulariter sicut tu apud reges et principes honorantur cognosces, ab ea tamquam a peste morti fera tibi cauendum, et semper ac ubiq̄ circumspectandam, ne uiuendo in securitate, quam iustitiæ conscientia parere consueuit, eius insidijs inuoluaris. Et licet hoc munusculum tuis in me meritis, et meo in te amari non respondeat, benigne tamen debes accipere. Nam si quid minus habet, hic paruum effectus, supple laborabit grandis affectus.

Quid agis ò Brunati? immo quid pateris? Videor enim videre, et vultus est index, et animo, vt solebas, nō esse tranquillo: quo fit, vt existimem vel aduersi aliquid te incurrisse, vel sic tibi videri. Sæpe numero namq̄ vel influxu cæli, vt aiunt astronomi, vel atræ bilis redundantiæ vt medici prædicant: vel demonum opera, vt ferunt theologi, quædam nobis incūbit obscuritas animos ita graues, vt causam nescientes plurimū cōristemur, Sæpe quoq̄ vigilantes somniamus dū quædā imaginamur dura et aspera, quæ curis importunissimū nos inuoluūt, quo fit vt credā eis quæ de in sania Orestis, de illusione Aiæcis, de furore Herculis memoraturā præstet h. R. Ita est profecto, ita est A. L. Et nauis maris, et animi corporis, et hominū mundi huius tædia sentire, inquit rudine ferræ, per peti onera ætūnasq̄, necesse est: nec Iudæio meo senten-

CONTRA DETRACTORES

sententiā Stoicorum illa probanda est, quæ negat sapiētē perturbari. tanta enim beatus, non est huius patrie, non est huius vitæ. De constanti quidem viro dixit Horatius

Si fractus illabatur orbis

Impavidum ferient ruine.

Dicitu id facile: factu impossibile. Peripatetici atq̄ Academicus naturæ magis memores mihi videtur rectius sensisse: cōcedit nāq̄ eos qui sunt in felicitate cōstituti, posse animo cōsternari de gradis deieci, in miserias pelli: posse etiā immo et debere, dū felices sunt, multa cuiuere, puta infamiā, dedecus, opprobria: quæ qui timet probus, qui nō timet impudēs, stupidus, et insanus. A. L. Ait Stoicus, Fortitudinē esse virtutē pro aquirate, et honestate decertatē: tu vero videris segnibus fauere, qui tam meticulosam facis virtutem. B. R. Non faueo segnibus ò Alexander: sed nolo virtutē tantum tribuere, vt eam dicam posse nos innouare, et in aliam naturā transmutare. Omnium naturarū certi sunt limites quos præterire non difficile solū est, sed impossibile. Admonant nos ita esse quæ Græci poeta de Phaethontis curru, de Icaris volatu, de Gigantū bello fabulātur: per hæc, n. datur intelligi verū illud esse, quod vulgo dicitur

Quod natura negat nemo feliciter audet.

Homo est animal rationale quidem: scilicet affectui perturbatiōisq̄ subiectū, hoc virtus non tollit: sed moderatur et corrigi. Similis est virtus natandi peritiæ, quæ facit non quidem si in aquam cecideris, ne balnearis: sed ne submergaris. Qui fortiter agendi consuetudinem habet, sic est per virtutem institutus, vt quāuis timeat, timori nō cedat: sed honestatē seruet, rationi pareat, et vitæ pietatē anteponat, et, vt quod sentio paucis aperiat, perturbatio cū rationē anteit, mala est: bona cū sequitur. Scis de Christo cū ad Lasari sepulcrū peruenisset eē scriptū, quod turbatus semetipsum: fuit ille motus quidē regularis quia nō rōem appetitus, sed ratio appetitū antecuenit, et ad recte dolendū pronoucauit. Recte

DIALOGVS.

inquam dolendum, nam calamitatibus amicorum ratio vult impendi querelas, merorem, commiserationem. Cum vero nos turbamur, semper vel plerumq; primum in appetitu tamquam in parte plebea, et minus circumspēta fit tumultus, et inde in rationem deriuatus, facit et ipsam mentem ineptire. Perturbationem ergo non damnamus: sed hysteron proteron, hoc est, postremum, primum fieri vetamus. Quod vero de viriū fortibus, ut de Hercule, de Theseo, de Achille, de Aenea selet vulgo dici, quod periculis non cedebant, et sine metu pugnam inuadebant: non sic accipiendum, ut credamus eos nihil intus passos. Inquit enim Hieronymus: Impossibile est in sensum hominis non irruere motum medullarum: calorem non sentire. ille laudatur: ille predicatur, beatus qui statim ut ceperit cogitare, interficit cogitatus. Vincendus ergo primum est affectus, qui est hostis intrinsecus: paucior infrenandus, sedandus appetitus, ratione mox libera contra hostem extrinsecum fortiter dimicandum: quo fit ut pugili recte legitimeq; certanti, duplex, si vicerit, corona sit debita: una de interiore, altera de exteriori hoste profligato. Unde dicit scriptura: Meliorem esse patientem viro forti, et qui animo dominatur suo, expugnatore urbium. Meministi o Alexander, meministi viri eius de quo in vitis patrum toties legimus, quod cum esset matrem iam vetulam, et rugis aratam trans flumen laturus, ne corpus muliebre contredaret, inuoluit manus pallio, et tali antidoto contra id venenum se munivit. A L. Memini o Brunati, et pro certo fatendum est, vim concupiscibilem semper metuentam, quippe quae peruersa fit naturae, legum rationisq; inimica, fomes intemperantiae, fons omnis nequitiae, et omnium deniq; malorum incentiuum. Id Iacobus apostolus luculenter ostendit cum inquit: Vnusquisq; tentatur à concupiscentia sua abstractus, et illeclus. Audi etiam Paulum melius quam Stoici de homine sentientem. Video inquit aliam legem in membris meis, legi mentis meae repugnanti-

tem.

CONTRA DETRACTORES

tem. B R. Quod ergo o Alexander de purgatorijs et de purgati animi virtutibus tradidere philosophi. Quod scilicet ille cum affectibus pugnet, et ista vitis perturbationibus sine molestia degat simile deliramentis reputarim: audieram fortasse dum disciplinæ gratia vagarentur, et Aegyptum peragraret, ubi olim Moses et Abraam reliquerant veritatis quaedam vestigia, non nihil de statu innocentiae, de vi naturae integræ, nec dum per peccatum deprauatae: et id male intellectum pigmento Graecitatis liminerunt. Dum enim quæ Moses tradidit subfurati student, corticis nitore delectati quæ intus laterent non viderunt. De naturæ integritate dicebantur, quæ de omni statu dicit Zeno. Si Adam in innocentia persistisset, nec per sua fori malo consensisset, ut est theologorum communis opinio, ratio principatum tenuisset, principatum inquam non democraticum, qualis est Genuensium: non aristocraticum, qualis est Venetorum: sed despoticum ac monarchicæ qualis est regum ac Imperatorum. Imperasset ratio, paruisset appetitus. sempiternâ seruitute cõpeditus. At natura vitata per peccatum soluta sunt induciæ, sensui tergiversandi data licentia, viriū animæ regnū perturbat, et æterna iuter eas orta discordia. Putauerunt ergo philosophi rebellionis causam nescientes, posse nos in statum innocentiae, si tamen debet status appellari, in quo tam paucis horis homo permanserit, virtutis beneficio reuocari: sed longe aliter sese res habet. Quid enim sibi vult o Alexander paradisi portæ custos adhibitus, qui volentes ingredi submoueret? Heic nimium datur intelligi, non posse in statum illum nos reuerti. Dominus nos Iesus Christus vir mente et corpore consummatissimus, cum mercantes in templo flagellauit, cum numulariorum euerterit, ita commotus est: cum misertus legitur super turbam cum fleuit Lazarium quatuoriduanum, misericordiae affectum ipse tulit. Quid dicendum est de illo loco: Cepit contristari, et missus esse. Item de illo: Tristis est anima mea usq; ad mortem: et de illo item, ubi dicitur præ agoniam sudasse sanguinem. Non videntur

DIALOGVS

haec esse hominum signa perturbati? Quid cōsulimus igitur Stoicos? quid inter Peripateticos vestigantes. quid ab Academicis mendicamus quod exemplo Christi abunde perdocemus? Terentianum Chremes mihi semper visus est Zenone cordatior. is enim Me nedemum suadere volentem ne se maceraret, sic alloquitur. Homo sum: humani a me nihil alienum puto. Phocylidēs Graeci viri sapientissimi verba sunt ista: *κωὴ πάλιν πέντων*, passiones sunt communes. Citetur mater Christi: citetur & Ioseph eius maritus, in quibus praestigatus erat appetitus. Ipsa tamen dixit, testis euangelista, Fili quid fecisti nobis sic ego & pater tuus dolentes querebamus te. perturbationem confitetur, quae dolore angit se testatur. Sed quid imputamus ista Zenoni, quid obijcimus hoc Chrysippo, qui fuerunt principes Stoicorum: non fuit eorum ista sententia: sed quorundam aliorum pseudo-stoicorum, Quia Aulus Gellius in Nōctibus Atticis apte lyculenterq; pertrahat et in nono de Ciuitate Dei repetit Augustinus. Aiunt enim isti auctores praeclearissimi exstare librum Stoici Episteti, in quo scripta erant quae Zenonis & Chrysippi decretis congruerent, & ut aiunt, in eo legebatur animi visa, quae phantasia appellatur, prohiberi nō posse, quae animis incidat, et tū ex rebus sunt terrificae, necessario percelli etiam sapientes. ex improviso namq; irruunt, antequam ratio possit occurrere: sed in potestate hominis esse, rationem expectare, & in eis stultum & sapientem hoc inter, esse, quod subito impetu stulti os fugatur: sapiens vero locum non deserat, ne opinionē malī recipiat, nec philosophorum phantasia accommodet mentis assensum: sed fortiter retineat propostum & veram in concussa mente sententiam, A L. Postquam ut inquit & Stoicis placet, sapientia perturbatio non repugnat, si fit rationis lege coercita, te perturbatum possumus confiteri. Sed velim à te doceri quid contigerit tibi aduersi: quomodo id feras non requiro. nam cum te sciam esse sapientem, quoniam decentes

CONTRA DETRACTORES

lētius respondere. A Peripateticis definitur virtus, quod sit mediocritas non indiuisibilis. sed spaciola, & late porrecta, ut non sit necesse in puncto consistere, hoc est, vno tātum modo bene agere: Et mediocritati huic termināda praefecit Aristoteles sapientē: cuius sit de fine ubi nam sit medium, & an actio moralis discedat ab eo. Sed tam varia sunt eorum iudicia qui sapientes & sunt & habentur, ut ab ipsis quoque de huiusmodi medio contendatur. Qui enim natura est seuerus ut Cato, in Coniuratione deprehensus vult occidi: qui vero humanior est, ut Caesar diltator, vult relegari, & in statuendo medio discordatur: Et quidem ut Horatius inquit.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quas ultra citraq; nequit consistere rectum.

Fines istos esse facile cōcluditur: sed eos sine errore disquirere, verbis explicare, non plane est facile: factō autem consequi difficultimum. Querunt pictores ac geometrae, utrum difficultius manus ne dexteritate perfectum semel circūvum describere, vel in circulo cētrum subito inuenire. sed id ut cūq; sit, hoc certe confessum est, ardua re esse medium in virtute conspiciari. prope enim infinitorū habenda est ratio, puta personarum, rerum, temporum, locorum, castrum praesentium ac futurorum, habitudinū corporum, & consuetudinū, & ceterorum, quae, quia connumerare nimis est longum, consulto praetereo, & ad interrogationem tuam me conuerto. Videor igitur, ut tibi respondeam, in perferre tuis aduersitatibus vel modicritatem seruare, vel certe te ab ea non longe discedere. Haec mea sententia, verūm, quae mea est, suspecta mihi est. Te autem modo nactus, de cuius sapientia certiores sumus, aequo mihi gratulor, ac si de auri aubitans bonitate forte fortuna inalicem reperissem. Narrabo igitur tibi ut equissimo iudici aduersitatem meā, & quomodo eam ferā. In te namq; tria illa conspicio, quae Plato in Gorgia bonum obiurgaturē vult habere. scilicet, ut obiurgandū cognoscit, ariet, & audiat.

Andies igitur me patienter, & ubi ex re esse iudicabis, arbitrati-
 tuo me interpellabis. Perturbationis mee causa est quedam ca-
 lumnia grauis, & fontica contra unum ex meis necessarijs sic
 fabrefacta, sic concinnata, ut accipi a plerisque possit pro vera,
 Scis falsariorum mores, adu'terinas merces sic expolunt, ita in-
 terpolant & mangoniant, ut ipsi etiam in discernendis eis fallan-
 tur artifices. A L. Probe inquis o Brunati, duæ namq; sunt, ut
 Augustinus inquit, matres erroris: coniunctio scilicet, & similitu-
 do. ubi plura sic coniunguntur, ut non discernatur facile com-
 fusura, unum pro alio sepe se ingerit, & prestigium facit: deprehē-
 dimus id in Romanis structuris: ubi duo lapides sic copulantur, ut
 quia iunctura visu non cernitur, sit opus sensu tactus. Hinc nati ut
 scis, Quod ad unguem dicitur, tractum a marmorarijs, qui un-
 guibus commissuram explorabant. hec de coniunctione sic dixe-
 rim. De similitudine vero apud Tranquillū legimus, iuuenē quem-
 dam Gallum oris lineamentis ac toto corporis filo fuisse Augusto
 usque adeo similem, ut senatores quoq; deluserit. Transit & ad
 virtutis ista deceptio: habet enim, teste Platone in Gorgia, viti-
 um emulationem cum virtute. Imitatur audacia fortitudinem;
 crudelitas iustitiam: pusillanimitas modestiā: adulario amicitia:
 auaritia parcimoniam: calliditas prudentiam. Quo fit, ut qui ad
 iudicandum sunt proclines, facile prolabantur, sepius eludantur.
 Et hic principū omnium cōmunis est morbus. nimis enim auide,
 nimis incaute audiunt delatores, & cum arces & castella diligen-
 ter custodiāt, aures incustoditas sepe habēt. Apelles ille pictor tā
 illustris falso accusatus est a discipulo Antiphilo apud Ptolemæū
 regem Aegypti, quod Tyriæ defectionis conscius fuisset, eo enim
 tempore Tyrius defecebat. continuo rex credulus habens pro cōper-
 ta veritate mendacium, cepit a tius furere, & nimis ac contume-
 lijs Apellem incesse, & nisi quidam ex coniuratis eum expungas-
 set, erat propediem capite pleetendus. Postquam autem fraus in-
 nouit, erubuisse rex dicitur, & pro illatū cōiunē'is cētū talentis
 Apellem

Apellem donauit, eiq; Antiphilum delatorem in perpetuum ser-
 uum mancipauit. B R. Ptolemæus in principio pueriliter, in fine
 vero se gestit regaliter, confessus ingente culpam suam, & me-
 rentem amicum benigne consolatus. sed pleriq; non ita agunt.
 nā si paulo post falsitatem deprehēderint, credulitatis incantæ pu-
 dorē confusi, nec intueri audent reum, nec affiri. A L. Apelles
 imitatus suum periculum, ut tradidit Lucianus auctor perlepidus
 pinxit calumniam. pictura vero erat huiusmodi. Vir sedebat ad-
 modum auritus, Mideq; per similes quem poeta ferunt auriculas
 asininas habuisse. hic accedenti calumniæ porrigebat manū, asta-
 bantq; ei duæ mulieres, Ignorantia, & Suspicio. e regione vero
 ad iudicem stabat Calumnia forma peregrina, sed iram & in-
 dignationem præ se ferens, dexteraq; iuuenem trahens manibus
 eleuatis eiulantem. Calumniam præcedebat Liuor pallidulus, de-
 fecti senis gerēs effigiem, similisq; homini, qui fuisset longo morbo
 afflictaus. sequebatur Calumniam duæ pedissæ que pulcritudine
 adulantes, & circa eius ornatum satagentes: vni nomen Fraus
 alteri Infidia. sequebatur & mulier veste impluuiata ac lacera,
 flens ubertim, & multum se ma. erans: & hanc esse volebat pœ-
 nitentiam: que venientem Veritatem prospiciens, pudore depe-
 ribat. & talis Apellis erat pictura: ex qua Lucianus Calumniæ
 diffinitionem sic colligit. Calumnia est reum absentem latens &
 sine contradictione credata accusatio. B R. Probē Lucianus, cuius
 cum essem iunior, & Græcæ litteraturæ operam impenderem, le-
 ctione perfruebar. A L. Putaui aliquando fulsum esse quod le-
 geram iuuenis apud Hieronymum. Impossibile scilicet esse sine
 morsu hominum vitæ presentis transire curriculum: & ad bo-
 nam famam sufficere putabam innocentiā, securus u iuebam,
 & testimonia conscientie ac presidio iustitiæ fidens, nihil à male-
 ditis metuebam. mirabar cum Hieronymum legebam appella-
 re detractores canes suos, & eorū latratibus per singula opacula
 respicere. A; ubi experimēto didici uerissimū id esse quod sine ex-

rimāto debbat persuadere eius auctoritas, animaduerti Aristotele recte dixisse in iuvene scientiam esse posse, prudentiā non posse. tradi enim a præceptoribus potest scientia: sed ex longo rerum usu, qui non cadit in iuuenem, fit prudentia. quo fit, ut plurimum temporis debeamus, sine quo neque prudentia, neque artium consummatio haberi possit. Sed contemplantur o Bru nati quod mihi modo venit in memem, ut mundus hic quem inhabitamus plenus sit fraudum & insidiarum. Insidiari uoco quid piam nocuentem clam moluit. Audi Virgilium, conterræ uem nostrum.

Torua læna lupum sequitur: lupus: ipse capellam:

Florentem cythijum sequitur lasciuia Capella.

Sic poeta noster animantium naturam & affectum ostendit. At non solum in animantibus, sed in omni fere opere naturæ quod cæli ambitu cõinetur, hoc infelicitatis genus inuenies. Nam si Euduxo, Hipparcho, Ptolemy, Necepho, Beroso, Epigeni, Firmico, Manilio, Ptolemaeo, & cæteriis astronomis fidẽ adhibemus, signa etiā caelestia sibi sicut contraria, adeoq; inimica, ut quod fit ab uno, destruat ab alio. Omitto quod Saturnus sit malignus, Iupiter benignus. Scorpius humidus siccus Sagittarius, et quod ab eis cõtrarij producantur effectus, hæc enim sunt ubiq; iam uulgata. Elementa quoq; ut phisici & Aristoteles prodiderunt, sibi insidiatur: ignis aerem, aer aquam, aqua terram non cessat erodere, & exercent assiduam cum perpetua simultate discordiam. Nec elementa solum: sed ea etiam que ex elementis natura composuit. rubigo segetes: erugo ferrum consumit: tenia uestes: teredo lignum: campæ folia: bruchus olera: blattæ libros semper exulcerant. Herbe etiam herbis infesta sunt: uulibus, inuiles, secundis steriles. Dixit etiam AEsopus, ut in eius uita legisse me memini, terram malis herbis esse matrem: bonis nouercam. Est etiam apud Græcos illud adagium:

Est quandoq; dies mater quandoq; nouerca.

Videtur

CONTRA DETRACTORES

Videtur ergo ex uniuersa natura hæc exorta. Si ergo a natura sic affecti sumus, ut semper disceptemus, nec remedium inueniri morbo isti, neque culpa impulari ulla potest. quod enim est a natura neque immutatur, neque imputatur. Nascitur et aliud ex hoc incommodum, quod uidelicet natura rerum omnium parens, & magistra, quasi cæcitiis, & quid agat ignara, uideatur seipsum destructurū ire, nam si rebus a se progeniis indidit istud uirus, ut inuicem digladietur seque destruat, quomodo non proprium querit interitum? Nec persistere in hac questione, si a proposito esset aliena: sed rei, de qua loquimur, sic est innexa, ut illum considerati ista se offerat. Quis ergo non miretur in mutui meriti nos esse ita promos, itaq; præcipites, ut niqua cesseremus aut uerbo aut facto colluctari? neque id diuersarū gentiū est uirtutū, ut longinquitatem in causa esse dicas. in eadẽ urbe uel oppido, in eadẽ gente, in eisde; rebus, intra eosde; parietes regnat hæc pestis. Taceo Syllas & Marios, Carilum & Graccos: Cæsares & Pompejos, Cicerones & Antonios: quos, quod essent Allophyli, respõdere quis posset gratia destitutos. Venio ad sacras litteras: in eodem Ræbecca uero duo infantuli nondum in lucem edui decertasse leguntur, ut ad id, quod diximus, intra eosdem parietes, super addi possit, & in eodem uero regnare hanc belluam. Duo primi fratres tanto se odio persequerantur, tanto inuidiæ zelo laborabant, ut maior nequiebat à minoris excidio temperare. Filij Iacob tanto in Ioseph stomacho exarserynt, ut omnes demito uno in eius mortem conspiciant, & ac sit inter eos quisquam innocens, ipse quoque qui dissenfit in mortẽ, consiliū dedit de uenatione. Ambiani Absalon regnū paternū, & usq; adeo insanit, ut Dauid discedere, & salutem querere fuga coactus sit. B. R. Tu more oratorio sermone ampliatu per naturas rerū, per historias antiquorū citatū, & entymematibus ac exemplis argumentans: me uero opus est loqui Laconice, & dialecticorum more paucis agere. Conditurus mundum

Dem,

Deus, ut varium & multiplex opus euaderet, quædam fecit incorporea, quædam corporea. Corporeorum quoque quædam perpetuas, ut cælestes orbis: quædam mortalia, ut inferiora. Mortalia quoque diuisit in ea quæ sunt simplicia, & quæ composita. Simplicia philosophi dicunt elementa, quorum contu procreatur mixta: quæ bifariam sunt diuisa. Nonnulla enim fecit mox solubilia, ut grandines, rores, plumæ, pruinæ: quædam perdurantia, qualia sunt metalla. Perdurantium etiam genus est multiplex. nã pars eorum uiuit, pars est sine uita. & quæ uita sunt capacia, non sunt uniformia. Sunt enim N. quæ sentiant: sunt & quæ sensu careant, ut arbores. & herba: licet poetæ dixerint Dryades, & Napeas in eis uiuere. Sentientia quoque placuit partim in ratione uerètia, qualis est homo: & in ea quæ pollèt solo sensu, ut aues, & peccudes. Hæc naturarum uidi beuis est summa. Que Deus uoluit se per permanere contrarietatis fecit expertia, ut cælestes orbis. & sidera. contrarietas enim semè est mortis: & quæquæ cæli partes uideantur contrariæ, quod hæc ut Saturnus frigescere, illa ut Mars dicatur calefcere, non tamè sunt contrariæ: non enim sunt illic istæ qualitates, calor & frigiditas, siccitas, humiditas, accidera les forma: sed solum uirtutes carum productiuæ. Saturnus ergo frigidus non est, quod ipse frigeat: sed quod frigus gignat: hoc est, quod philosophi clamant per scholas, quædam formis esse contraria, ut ignis & aqua: quædam uirtutibus, ut piper & camphora, & ingiber & rosa. Si dicas ulterius saltem cæli partes in hoc discordare, quia quod Mars conseruit, Saturnus dissoluit: respon detur paucis, quod nisi in contrarium non sit discordare. Respice funarios, seu restiones, quos Græci uocant Sthenoplocos, quæ do funes contingunt, unus dextrorsum, alter sinistrorsum filum torquent, & uidentur in effectu discordare, & tamen sunt concordés. Audi & cantores, quando modulatur: si qualitatem attēderis uocum, hoc est, graue, & acutum tibi uidebuntur sibi aduersari: contrariæ namque sunt graue, & acutum. Contraria enim

uocans

uocant philosophi, quæ sub eodè genere maxime distant: ut dulce, & amarum sub sapore: album & nigrum sub colore: & similitur sub sono acutum & graue: concordés tamen canunt, quod symphonia, hoc est, consonantiæ nomē ostēdit. Cæli ergo partes seu sint animata, sicut homo, seu habeant animas sibi assisētēs, ut nauis habet nauis, nō sibi aduersantur, sed unanimi consensu cæta pertractant. In inferioribus uero naturis in homine quoque regnat discordia, in alijs sine culpa, in hoie cū culpa quod illa natura necessitate ferantur: homo uolūtatis libertate fungatur. Et ad id quod dicebas naturam esse cæcam, ut pote quæ per contrarietate naturam suam procurasse uideatur suum interitum, responderi potest, rerum species a Deo procreatas accepisse, ab eo talem insinatum sibi controuersandi, seseque corrumpendi, quia nolebat eas semper subsistere: cum uero subiungebas, quod si natura genuit nos tales, ut colluctari semper studeamus, non debere imputari ad peccatum, quod nobis naturaliter est insitum, sciebas credo posse responderi, duplicem in nobis esse naturam, unam communem nobis & brutis: alteram quæ Dei gerat imaginē. De prima dixit Moses sensus & cogitatio cordis humani prona est ad malū, & si sola esset, soluta lege essent, neque peccaret. At enim Paulus se peccatum nescire, nisi per legem. sed quia est coniuncta, & sub secunda potestate constituta, sicut Agar sub Sara, si quid ea suadente per nos peccatur, nobis imputatur. De Iacob & Esau quod in matris utero colluctarint, hoc solum dicendum est colluctationem illam a natura non fluxisse: sed a Dei uoluntate futuram discordiam sic significante. & de his pro captu meo satis multa. Sed caue mihi Alexander, ne in tales Symplegades me deinceps mitas. breui cymba nauigo. tantillæ nauiculæ habenda est ratio. A L. Apte in Christo uenerande mi Brunati respondiisti, nodos omnes luculenter exsoluisti, & nisi tua singularis prudentia fuisset antea factis mihi perspecta, tã perplexis questionibus te nō ueraxsē. Procedamus ergo nisi molestum est. B R. Molestum ne dixeris, quod

ab

ab adolescentia usq; ad hos canos incundissimi diuersorij loco habuerim, studia, scilicet litterarum: de quibus inquit noster Hieronymus: Ama scientiam scripturarū, & carnis uicia non amabis. Quid magis suauē, quod magis cōueniens animo pabulū, quā discipulina moralis, quæ continetur legibus tā sacris quā civilibus? Quid aequē amœnum, quam percurrere gesta tot seculorum, quæ narrat historia: uidere abscondita naturarum, quæ docet philosophia: diuinarum rerum habere noticiam, quæ theologorū libris est inclusa? Hoc est quodammodo esse Deum: omnia scire omnia uidere, omnia coram se habere, & animo completi totum orbē. Pergamus igitur. Sed, quia peripateticis satis iam fuimus, sedeamus. A L. Bene mouenti paretur utiliter, sedeamus & ad detractionem nostrā reuertamur. B R. De calumnia discere inceperamus: sed quia susurratio, contumelia, et detractio ei sunt affines, & quodammodo germanæ, de naturis earum mixtim disputemus. Susurrationis natura, sicut nomen indicat, est submissē loquendo discordiā inter amicos seminare: hic est eius finis, huc sagittā mittit. huc vires ingeniorū conuertit, & semper pugnat contra concordiam, Contumelia uero à contemnendo dicitur, & le amarissima concitata salit in faciem, pugnat conuicijs, & non submissi uoce: sed increpitando iacit opprobria, & proximi honore nititur conculcare. Studet detractor famam auferre, & eam, quoad potest, dyabolics caulationibus laborat extinguere, uel obscurare. Calumniari uero est, falso criminari, sicut supra dixisti, cū de Appellīs p̄dura loquereris. Vennela hæc facta sera r̄ uidetur natura d̄ nitari. Ferre enim cū pugnant, naturali sagacitate uidentur cognoscere qua parte pulsint magis offendere, uulpes cor cōprimunt, uerticē accipiter rostro pertudit: iugulū lupus perit, contra quem mille canes armantur, A L. Horum quod grauius B R. Vide unūquodq; boni quid auferat. A L. Contra amicitiam susurratio militat, contumelia honorem: detractio famam premit, & dissipat, Tria ergo hæc, amicitia, honor, & fama

quem

quem gradum habeant inter humana bona disquiramus. Et quid dem dicunt philosophi triplex esse bonū, animi, corporis, atque fortune. Animi, ut uirtus: corporis, ut sanitas: fortune, ut diuitie. Et ipsa hæc tria, de quibus est sermo, de amicitia tamen dubiatur, de quo mox infra: & hæc proculdubio tanti apud multos est mantur, ut ea diuitijs, opibus, potentie, immo & ipsi uita sepius anteponat. De Amicitia dicit Aristoteles, sine amicis nullus eligeret uiuere, etiam si cuncta possideat bona. Idem dicit, Honorem optimum esse, quod Dijs persoluatur. De fama circumfertur illa iam passim uulgata sententia, Melior est bonum nomen, quam diuitie multe. Sunt qui inter hæc tria præferunt honorem: sunt qui famam: sunt qui amicitiam. Qui præferunt amicitiam, dicunt eā suo pulcherrimo finis rōem omnē bonitatis amplecti, nam si uoluptatem queris, quid incundius amicis? honestatem, quid diuinius? si utilitatē, quid cōmodius? Tria enim genera sunt honoris: honestum, utile, & delectabile. Et extra hæc uia, nulla est bonitas, quæ omnia amicitia uidetur includere. Nonne deserta est uita hominis: nullius amicitie sulta præsidio? Crispus Sallustius de ea sic inquit: Idem uelle, & idem nolle ea demū firma est amicitia, ut Ciceroni placet, Est humanarum, diuinarumq; rerum cum beniuolentia & charitate consensus. Pythagoras uero dixit eam esse unam animam in duobus corporibus: Quo dicitur uir sapiens innuere uoluit Amicitiam esse mutuam amoris in uoluntate fidei integritate consensum. Scythia populi natura immanes, ut refert Lucianus, Amicitiam cunctis bonis anteponunt, & qui duos tresue amicos fideles habuisset. p̄urū apud eos estimabatur, quam qui immensus opes & regnum possedisset. Nullum, certe est præsentius in aduersis auxilium: nullum dulcius in prosperis solatium: Nullum humane societatis fidelius uinculum. Quapropter non dubitant aliqui consanguinitati præferre amicitiam: quod consanguinitas casu contingit, & est foruita, & ex ea tolli potest beniuolentia:

lentia: et amicitiam solido iudicio voluntas inchoat, & sedus ac vinculum habet cum benignolentia & caritate perpetuum. Propterea legimus Socratem dixisse, in amicitijs ineundis electio nemine necessitate meliorem: & Cicero in primo de Officijs sic præclare inquit: Omnium societatum nulla est præstantior, nulla firmior, quam cum viri boni moribus similes sunt familiaritate cõiuncti. Sed quid plura prosequar, cū nostri saluatoris habeamus exemplum documentis omnibus præferendum: ipse enim cum sibi esset dictum, quod a matre, & fratribus expectaretur, Quæ inquit, est mater mea? & qui sunt fratres mei? Quicunq; Patriæ mei facit voluntatem, ipse mihi est frater, & soror, & mater. Quo responso, quid aliud nos docuit, quam coniunctioni carnis & pietati sanguinis, necessitudinem spiritus, & amoris unitatem præferendam? Tantum ergo, ac tam diuinum bonum, cum aboleri nitantur susurrone, quo queso supplicio sunt plectendi Aristoteles quoq; in octauo Ethicorum fert Amicitie grande testimonium. dicit enim eam vel virtutem esse, vel cum virtute. quod dictum declarantes pleriq; philosophi, dixerunt inter virtutes collocandam, quo fit, ut non inter externa, sed inter animi bona sit ponenda. Et idem philosophus libro supradicto sic eam commendat, & extollit, ut præferre iniustitiæ non dubitet, nil veritus sub in ferre, non esse opus iustitiæ, ubi vera amicitia principetur. dicitq; amicitia à benignolentia & concordia sic differre quod benignolentia sit quodam principii amicitie: concordia autem reuertitur inter eos qui tractant negotia, & in gerendis rebus federantur. & hæc de amicitia. Qui præferunt honorem, argumento hoc utuntur: quod ea que prouehunt dissumuntq; homines ad certum bonum, videntur inferiora tali bono, sicut virtus & probitas, quibus idonei sumus ad gloriam & ad vitam æternam, tamquam ad summum bonum, comparande non videntur tali fini, sed longe ab eo bonitate præcelli. Fama autem ad amicitiam & ad honorem sicut diatonatus ad sacerdotium quodammodo nos iniiciat, & ap

tos reddit. Citant etiam Aristotem in libro Ethicorum sic dicentem. Honor est premium virtutis. Et ibidem, Virtuti omnino perfectæ nunquam satius dignus honos exhiberi possit: Veruntamen accipiet, quoniam meliora exhiberi non possunt. hoc profecto dictio visus est honorem cunctis fortune bonis prætulisse, cum dixit, virtuti nullum maius premium dari posse, prætulit diuitijs, fame anteposuit, dixit insuper ex omnibus humanis bonis hominis honorem præelectum, taquam quid præstatißimum, quod Di daretur. Semper etiam apud mortale: vixit hæc opinio, quod omnium premium honor sit maximum. Hinc orta sunt apud Græcos sacra certamina, Olympicum in Arcadia in honorem Pelopis ab Hercule institutum, quod erat gymnicum & equestre: Pythium Appollini sacrum, ob serpentem occisum: Isthmium Neptuno a Theseo dedicatum: Nemæeum ob Herculis memoriam, qui leonem illic interfecit. Hinc triumphandi mos est natus, & primum, ut aiunt, a Baccho inchoatus; & postmodum a Carthaginiensibus & Romanis obseruatus: hinc processit oratio, qui minor triumphus dici potest: hinc coronatum decus inuentum, triumphalis, miralis; castrensis, naualis; adde obstationalem, quam Plinius cunctis anteposit, & dabatur ei duci, qui a iugos obsidione liberasset: adde & ciuicam militum virtutis insigne clarissimum, quæ erat ex quercu Ioui consecrata: his adiunge rostratus, vallares, gemmatus, & spicatus. Consuetudinem autem coronandi, ciuesq; coronandi, primi Athenienses inuenerunt: Vberimo hoc honore virtutis alimento Periclem decorantes: hinc fluxerunt statuae, & simulacra, quæ dicitur Prometheus inuenisse. Ferunt autem Athenienses primum statuas posuisse Harmodito, & Aristogito tyrannicidi. Taceo pyramides, memoria regum in Aegypto constructas apud Memphim, & in tantam porrectas altitudinem, ut mirarentur homines illic vsque cæmenta subuehi potuisse. Taceo sepulcrorum miranda ornamenta, ut Mausoli in Caria, & Adriani Romæ. Taceo colossos, præterea obeliscos, qui sunt trabes marmoreæ, in Heliopon-

li vrbe AEgypti primum excogitata. Possent Labyrinthos, & asyla numerare: quorum unum erat apud ostium Canopicum in AEgypto Herculis sacrum: unde serui confugientes renocari non poterant. Recenseri etiam possent arcus triumphales, titulorum inscriptiones, & infinita monumenta viro- rum illustrium: altaria, delabra, templa, sacrificia. haec nimirum omnia singulari virtute clauerant, vel qui eos aliquo grandi beneficio affecissent, & ut Virgilius inquit.

Quis sui memores alios fecere merendo,

Haec de honore haestenus. Qui vero volunt famae suffragari, eamq; honestate, dicunt eam, si bona est, magnum mortalibus esse praesidium, qui namq; honorem perdidit fama seruata, reperire potest ubiq; refugium, & omnes ad commiserationem inclinabit, qui reuera opinione innocentiae, de honore sublimitate sit deiectus. Demetrius Phalerens tot statuum equestrium ab Atheniensibus honoratus, postquam mutata fortuna capitali sententia fuit condemnatus, inuenit ubiq; vitae subsidium: sic & Scipio Africanus: sic Camillus, sic Coriolanus. At Nero, & plures alij Romanorum imperatores tanta maiestatis honore seruato, cum male viuendo famam amisissent, commune odium incurrerunt. & vitam cum imperio perdidierunt. Plato a Dionysio Siciliae tyranno, Polidi Lacedaemonio traditus venditur in Aegina, priuatur honore, fit seruus ex libero, contumelijs afficitur: fama tamen virtutis incolomis mouit. Anni eridem, erat hic Cyrenaeus, & viginti minis redemit Platonem, redemptumq; Athenis ad amicos misit, a quibus restituta mox pecunia maior, ut inquit Hieronimus, emente se fuit. Concedamus etiam honorem nobilitate naturae praefendum famae, quid tum postea o mi Bru-nati? Nonne & passerius est auro nobis ior? Dicit enim Augustinus, inuisibilia visibilibus, incorporea corporeis, animata inanimatis, viuentia non viuentibus praefenda. Viuunt passerulus, aurum non viuunt. Quod furui ergo grauius, passerus, an auri? & quibus

ambusa

ambitabit auri respondere? Aurum namque maiori est usus, magisq; necessarium, & in eius amissione maior infertur nobis detrimentum, quanto autem proximis plus leditur, tanto peccatum grauius sequitur. Quando ergo de peccati grauitate differitur, non quod est nobilior, vel natura melius: sed, quod est vtilius, aduerendum. Haec igitur permotus ratione quidquid alij dixerint, iudicio detractione contumeliae in malicia proponendam, & peiorem contumeliosum detractore. Accedit ad hoc, quod contumeliae adhibetur fides infirmior. Contumeliosus enim feruore iracundiae calefactus (sic enim ab iracundia contumelia) non dissimulata perturbatione, prorumpit in verba admodum atrociam, & quanto se inimicum fateitur aperitius, tanto minus infert nocumentum. occludit enim credulitati viam. nam credi minus sinitur quod ex impetu erumpere, & non ex iudicio procedere indicatur. At detractor et subito sumpta amicitia, mentio supercilio, vultu composita, gestu accomodato, expectata, & interdum etiam facta occasione, capta opportunitate, clara, & per insidias ad nocendum venit: inuitum se iurat id munus assumere, se detractores exhorrere, nescire se maledicis credere: nec se unquam crediturum ea fuisse, nisi vidisset: temere assentiri noluisse, bene de eo hoie semper sensisse, se pius delatorem in re passus: famam, quoad honeste potuerit, defendisse: eodem ac multum se cogitasse ea ne diuulgare an occultare praestaret: consuluisse se religiosos viros, quos sciret consciencie esse multissimae, fideiq; perspectae, et demum, postquam coeperit id publico et priuato bono conducere, vix ad duci potuisse, ut contra consuetudinem ac naturam suam tam noxium, tam indignum, tam nefarium scelus, tamquam serpente tortuosum suis latebris traxisset in apertum. adhibet suspiria, lacrymas adiungit, caeli suscipit, Deum refatur, allegat conscientiam: suam accusat simplicitatem, quod ante non aduertit: tarditatem suam dicit, quod monitionibus non crediderit, se namq; praemonitum dici: a multis, interdum indignandus in detestatione sceleris surgit, detestatur, & ipsius: scelus se odisse non per se iurat: mirari se dicit hois asturum, quod culpam suam tam diu obexerit: audaciam, quod tantum scelus ausus sit: demum, quod occulte dicitur

b 2

perarit, Cum Christus

flus dicat: Nihil occultum quod non reueletur. His verbis, hæc hypocrisis circumuentus auditor cogitur assentiri, & fit quod Ber nardus inquit, Detraitor est scilicet uno iūtu tres confodet: eum videlicet cui detrahit, auditorem, & seipsum. Et super his tribus ista sic dixerim: tuum est modo Brunati partibus auditis ferre sententiam. B R. Est iam dudum apud me d' Alexandr mi suauissime super hoc negotio lata sententia, & quid multum opus est, distis ad stipulor, atq; subscribo. De vna quaque re disputatio debet inuenta veritate cessare, sicut, ut inquit Aristoteles, acquisito termino cessat motus. A L. Vnde hæc oro te mi Brunati? unde hæc vis dicendi detractori? unde hæc suadela susurroni? verbis enim potentibus videntur auditorem mancipare, immo & fascinare, adeoq; implicare, ut ex eius laqueis nequeat se exsoluere. B R. Arte & affectu id consequuntur. De Alcone sagittario, qui seruato filio iactu sagittæ serpentem occidit, dixit M. Manilius, Ars erat esse patrem, naturalis enim affectio paternæ pietas cum videret serpentem nato incumbentem sic sese acuit, sic excitauit, ut tota vis animæ illuc confluxerit. hinc processit illud poetæ dictum: Pedidit timor addidit alus. Et uem illud, Facundum faciebat amor. Qui dedecendi arte præcipiunt, docent oratorem propositis casibus seipsum accendere. Hinc illud Horatii:

Si vis me flere, dolendum est

Primum ipsi tibi. Et iterum.

Format enim natura prius nos intus ad omnem

Fortunarum habitum: inuat, aut impellit ad iram.

Nec odij & inuidiæ nimis impetuus est affectus: fertur enim detractor natura maleuolus odij furore, & ad gloriam labefactandam veneno atrocis flagrat inuidia, totaq; animi vires in mucronem lingue cogit, ut fulminet. A L. De detractoris ascultatore quid dicendum? B R. Apostoli est sententia: Non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt dignos esse morte. si tamen de trahenti non consentiat, si eum vel obiurget, vel præ se lata tristitia

tristitia vultu redarguat, & se vitium illud fastidire significet, venenum non recipit, & a mortifero anbelitu se defendit. Modi autem quibus calūniator, susurro, & detractor solent vii, sunt pene infiniti; eos tamē theologi in cōpēditū hoc aduocant. Aiunt namq; dupliciter ista exerceri: directe, & oblique. Directe quadrupliciter: cum falsum alicui crimen imponitur: cum verum est crimē, sed exaggeratur: cum boni quippiam, quia negari non potest, confirmatur, sed prauo id animo, ac peruersa intentione factum dicitur: cum occultum peccatum, verbo, scripto, nutibus, signis, cantilenis etiam astute compositis aperitur: ut de Dato Atellanarū histrione refert Tranquillus: qui cum fabule Græcæ verba cantaret, vale pater, vale mater, in Nerone versus more actoris bibentem, & natantem representauit: Nerone scilicet notans quod patrem Claudium veneno epoto, & matrem Agrippinam machinoso nauigio perdidisset, propter quod histrionem submouit Italia. Si scriptis oratur, libelli sunt famosi, contra quos leges acriter ut dicemus, inuehuntur. Oblique vero dupliciter: vel bonum quod inest inesse negando: vel silentio prætereundo, quando sese offerri dicendi occasio. Sunt etiam quidam qui, ne inuide vi deantur, laudant quidem proximum, sed exiliat ac frigide, & quæ in laudē dicitur, videtur medicare. Laudis hæc tenuitas eo magis nocet quanto ficta amicitia magis persuadet. est etiam in plerisque Simonis astutia: qui spargunt voces in vulgum ambiguas, et qui nō accusant, sed suspecto: Sūt quoque qui cū vituperet, quos paulo ante palam laudauerant: hi similes sunt medicis qui mederi simulant, & occidunt. Et hi sunt, ut arbitror, quos Iohannes Baptista genimina viperarum appellauit: & de quibus Christus dixit. Vos ex parte diabolo estis: & ad quos Paulus clamabat, Quæ talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Venit ad hanc palestrā etiam ironia, venit antiphrasis. Ironia cum a suo sensu uisus sensus in sensum contrarium torquetur oratio: ut apud Virgilium:

Egregiam vero laudem, & spolia ampla refertis:

Tuq; puerq; tuus, magnum & memorabile nomen.

Antiphrasis vero, cū pro uno verbo ponitur in derisum eius oppositū: ut pro Gigāte ponitur pumilio: candidus pro nigro: sapiēs pro stulto. Venit & cauillatio, quam Iureconsulti solent pro calūnia usurpare. Est autē cauillatio subdola ratio, quādo scilicet cō seij falsitatis mendacitū ad victoriā cōcinnamus. Sed Cicerō in libro de officijs cauillationē videtur accipere pro specie quādā face riarū, non multā a dicacitate dissidentium. Venit & scōma, quod zamen est cauillū, & a Macrobio morsus appellatur. Venit & la doria, quæ est conuiciū, & nonnumquam urbanitas irritante nequitia non conditur sale, sed exacerbatur veneno & felle. It enim aliquando sermo personatus, & sub canina pelle lupus absconditur. Addamus hūc & fraudem pellacis Vlyssi, bello Troia no cum frumentandi gratia nauigasset in Thraciam, vacuissē rediisset: mox Palamedes eodem profectus maximam annonæ capiam aduexit. hoc ten: o successu contristatus Vlysses liuore contabuit, & gloriæ Palamedis tetendit insidias, Sed quid in quā gloriæ tetendit & vitæ: ut conatu uno cuncta dirueret. subornato enim Palamedis seruo, magnū aurī pōdus sub eius tabernaculo se peliuit: mox literas finxit, quibus scribebatur, Palamedē cū Priamo de prōdendis Græci fœdus fuisse, eumq; à Priamo iam pecuniā ingentem recepisse. Quid plura? Procurante Vlysse scelerū fabricatore, missi exploratores aurum inueniūt, & sic habetur fides delatori, fama in vulgus missa subito sit concussus, & innocens Palamedes a tumultuantibus turbis lapidatur. O infelix conditio vitæ mortalī, quando corpus & innocentia talibus figmentis est supposita. Iā pudet heic vitare ubi est calūniandi tanta licentia ubi tān detractio exercet imperiū, nulla sit prohibitū tā solida, ut nulla religio tā sincera, quæ possit in terris habitare securā. Tra hūt & prosopopœia in hanc mōtia: trahūt & periphra ses, cum videli et suppressis personarū nominibus eas circumscribūt. Sūt qui nomine alicuius quasi per linguæ lapsum expresso digito os cōprimant, & more panieniarum pectus tuidant. Adhibēt & alius diu syticus fraudes, ut ea fuit acclamatio cōtra Neronē a populo facta

lo facta. Tu facies Auguste: de qua legimus apud Tranquillū. Nē rum legeretur in sena: u eius oratio contra Iulium Vindicem, pro uenium est ad particulā illā orationis in qua dicabatur datures penas scelerato: ac breui dignum exitum facturos: acclamatum est ab vniuersi: Tu facies Auguste. Ipsi quidem acclamantes videbantur dicere, Tu facies Auguste, ut dignum exitum facione scelerati: sed volebant intelligi, Tu facies Auguste tuis facionibus exitū cōdignū. Non pigeat hūc addere, quod recitatur a Trāquillo de Augusta: nam cum in sacris Deæ Cybeles gallus quidam eius Deæ sacerdos euiratus aprē tympaniz affei, versus ille galli ambus ab incerto auctore fuit prolatus:

Vides ne, ut cinædus iste orbem digito temperat?

Visus est ille, qui protulit, de sacerdotē loqui orbē, id est, tympanū digi o tiperan: equi quo l erat: enratius, & mollis, cinædus dici poterat: sed intelligi volebat de Augusto, quem cinædum vocabat orbem, id est, mundum digito, id est, arbitrio facile gubernantem. Addam & aliud chroma rhetoriarum, quam occupationem di. unt grammatici, cum vidē et aium se tacere quod maximū audiri sciriq; cupiunt: ut, Ta eo eius auaritiā, ambitionem, superbiā: de quā & luxuria verba non facio. His & alijs modis prope infinitis, quos iam pridem excogitauit, & in dies excogitat ista peruersitas, maxima pars mortalium vulneratur. AL. Habet ergo detrahendi versutia, si ut & ars militaris stratagemata sua: quorum unum, quia videtur insigne, nunc exponam. Quidam frugi homo nebulonū cuiusdam odium incurrerat, ea de causa solum, quod eius nequitiam sapius obiurgabat: nam.

Obsequium amicos veritas odium parit,

Ut Comius inquit, Indignatus ergo nebulō cum aliter ei nocere non posse, technam adinuenit, calumniam finxit, quæ facile cre. ū suaderiq; posset, & ut ipse in iudicio testis esse posset, dedit in manum al eri nebuloni sibi permisi, ut accusaret: tandem in iudicium deueniunt, & cum ad testificandū nebulō peruenisset,

set, primum finxit se mirari cur adsitus esset, & quasi nosciturbundus quid id negotij esset perquirebat: ut explicata est causa contracto supercilio, & iunctis peffinatim manibus diu hestitulu & subsistit: mox quasi inuitus loqueretur, dicam, inquit, quare & verum fatear, ne in rebus indignis animum occuparem, ubi inisci de industria studueram: hac igitur prefatione facta, & purulenti cordis vomica iam aperta, saniem virosam cepit euomere. Sed affectu linguam, ut fit, transportante, dum plus longe respondet quam requirebatur, & longe ac lato culpam exagerat, se suspectu fecit, de iudicio eij: tur, suaq; ipsius arte couictus est. Paucis post diebus ab immundo spiritu nebulo obsidetur, & exorcismu adhibitis cum querebatur a demone, cur eum vexaret, calumniatorem torquere se respondit. Hoc responso exorcista redijt in memoriam fraudis supradictæ, & arbitratus se non solum frustra nitit, sed etiam peccare, si iuste ulioni contra iret, confessim decessit, & diabolo cruciatum dereliquit. Sunt alia quoq; apud detractores & pene infinitæ schematū species, tropologica locutiones, quæ a grammatiscis aliquādo ad significationē, aliquādo ad decorē, modo proprijs, modo translatis verbis usurpantur. At surrones natura humane hostes, pacis & quieti inuafores, gloriæ sicarij, famæ carnifices, hæc omnia in perniciem hominum couerterunt. ex horum numero videntur censendi Satyrici noui non illi antiqui: nam satyrarum genus est duplex. Antiquum parum a comædia differbat, eo scilicet quod erat paulo lasciuum: nouum autem Cynicos imitatur, qui ab Antisthene progeßi uitia hominum palam insectari, taxare, ac sugillare consueuerant: quod officium si gratia correctionis assumatur, plene laudauerim sin autem quod mordere, ac stigmatizare cupiant, ex hominum collegio, tamquam rabidi canes, abigantur. B R. Tenep Alexāder quæ scite sapienterq; dixisti, & recplens ea quæ diu viuendo, multarum me rerum usus edocuit. Non dubito affirmare calamitatū omnium, quæ homini ab homine domi ac foris umquā sunt illatæ diuinam hanc pestem causam præstitisse: de quo qui am

bigit

bigit ruina humane seriem decurrat. Nonne, ut Moses narrat, serpentis antiqui versuta calliditas cum uellet hominem para diso priuare ab ipsa detractioe sumit exordium? Simulata enim amicitia dixit mulieri, quam habebat pro machina ad expugnandum virum. Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno? Sternit sibi nequitia ad fallendum viam, & veneno instillando facit introitum: cum respondisset mulier: Deific velle, & cum mortis interminatione præcepisse, nequaquam moriemini serpens subintulit. Ecce iam Deum fecit mendacem, & adiecit dicens, Scit enim Deus, quod quacumq; comederitis aperientur oculi vestri, & eritis sicut Di, bonum atq; malum cognoscentes. His verbis inuidum consiliuit Deum, quem paulo ante fecerat mendacem: quo fit ut calumniator, ne dum quæ homini ab homine, & ante dixi, sed etiam quæ quouis alio modo hætenus euenerunt, & deinceps euenient, ex hac nequitia fonte prolabantur. tam ferax & fecunda malorum est lingua, tot peruersis vsibus accommodata, ut vix possint hæc vitia infinitis appellatiombus explicari: nã irridere, imprecari, carpere, mentiri, blasphemare, prodere, simulare, dissimulare, deuouere, detestari, deierare, aduari, peierare, assentari, iactare, gloriarı, insultare, cominari, blaffere, cauillari, circūuenire, rixari, contēdere, laceffere, mōdere, irritare, vituperare, couiciari, cōdenare: criminari, exprobrare, reprobrare, cañniari, impropere, cōtūmeliani, iputare, susurrare, subfamare, lingue sunt fructus. Poi est etiam addi, scabiosnes parere, fuctiones suscitare, suscitatas conseruare, conseruatas propagare, honestatem impugnare, veritatem conculcare, sanctū fidem abnegare, bella & mortes suscitare. Sed quid per singula fertur ora iosa: iam semel omnia. Bonum è mundo tollere lingue semper fuit, nostris quoque diebus est officium. A L. Si omnia lingue vitia vis complecti, cur non addis & blasf, qui pronuntian-do litteras prætermittunt? Adiungis & blas, qui verbum ali-quod proferre non possunt. Addis & Opicos, qui verba incultat atque supplantant: trauulos quoque, qui luctari videntur cum ser-

b 5

mones

monne. B. R. Iocaris Alexander, an ineptus meas forte suggillat?
 A. L. Non iocor, non subsanno: sed occasione magis præbeo ma-
 ioris doctrine aliquid explicandi. B. R. Melioris doctrina quid
 habeam nescio, nisi ut ostendam non facere ad propositum que
 dixisti quod, ut armis dialecticorum me tuear, trimembri distin-
 ctione declarabo. Vitium ergo est triplex: in natura, in artibus, &
 in moribus. Vitia in natura nonnumquam ad materiam redu-
 cuntur, ut cum est superflua vel diminuta. si fetus habuerit me-
 bra superflua, puta sex digiti: materia superfluitas est in causa:
 si vero habuerit solito pauiora, diminutioni materie imputato.
 Aliquando vitium prouenit ex agente, ut cum eius debilitas ne-
 quit inceptum opus absoluere, sicut Sol in hieme nequit ad matu-
 ritatem fruges perducere. Solet etiam nonnumquam tanta in mate-
 ria esse rebellio, ut ab agente etiam præualido vincere non possit, sicut
 virus enenit in cancris, in pestilentia, in quartana, quorum materia
 medico non obedit: & ad hoc reduci possunt balbi, blebsi, opici, trau-
 li, in quorum formatione natura impedita delirauit. Aliquando
 etiam fœtus recepti uuluum, puta uterum sine uulua est in causa,
 ut si intergerini parietes sint diuulsi: tunc enim disfluente mate-
 ria geminorum corpuscula cōnectuntur. In arte vitium est, cum opi-
 fax perperam operatur, & a regulis artis per ignorantiam vel
 incuriam, declinat. Sunt tamen quedam in artibus vitia que
 laudentur, ut metaphoræ, figuræ, & alie grammaticorum, que
 secundum rationem vitia appellamus, & a regulis uidetur ita differre
 sicut quodammodo aquitas ab iustitia, quia indulgentior: vel chro-
 maticum musicæ genus a diatonico, quia mollius, blandius, atque sua-
 dius. Vitium in moribus comititur, cum prudentiæ leges non seruantur.
 Prudentia enim que est in intellectu, moderatur que in appetitu
 sunt uirtutes, fortitudinem, iustitiã, ac temperantiã, & de his uitiis
 nobis est sermo. Lingue autem vitia que attulisti, non morum vitia
 sunt, sed naturæ: nisi quod Opicus interdum accipitur pro eo, qui
 ad libidinem uerba frangit, & obscena loquitur: ideoque Oscus di-
 citur, quod Oscii Capaniæ populi solebant olim uitiis uerbis infami-
 bus

bus ac impudicus: et hoc pacto Opicus uitiis erit moris non naturæ.
 Ad mores quoque pertinent, linguarum, bilinguæ, locutuleius: que uo-
 cabula eos significant qui imprudenter inconsideranterque loquuntur,
 ut uituperones nostri Timoni per similes, qui, sicut propheta in-
 quit, acuit linguas suas sicut serpentes. A. L. Hæc sunt, que uolebam
 ne supprimeres: nec enim uollo pacto prætermittenda erat hæc di-
 stinctio, & mentio de Timone, que obiter incidit, heic optime que
 adrat, quando detractores Timones dici possunt. B. R. Timores duos
 legimus, si recte memini. Vnum Apolloniæ philosophum, Pro-
 lemæo Philadelpho contemporaneum, qui apud Chalcedoniam
 docuit philosophiam & oratoriam. hic amarulentus & mordax ideo
 est appellatus quod Sillos scripserit, hoc est sales, & dicacitates.
 Alium Atheniensem qui ob naturæ asperitatem cum esset inhumana-
 nus & inhospitalis, misanthropos, huc est, osor hominum diceba-
 tur: fugiebat namque hominum congressus præterquam uicibus Al-
 cibiadis. Is eius uero sepulchro hoc erat epitaphium, quod ipse
 sibi dicitur fecisse.

Heic sum post uitam miseramque, inopemque sepultus.
 Nomen non queras: Di lector te male perdant.

Abeant ergo in malam crucem malevolentissimi semperque
 garriones gerrones isti, & nugigeri scyphantaque detractores,
 qui nulla probitatis habita ratione conspiciunt omnes, &
 linguas passim excreant purulentis, excrementisque foetidissimis
 sicut Harpyiæ domos coinquinant. A. L. Cur oro te mi Brunati in
 deliciarum paradiso, loco tam ameno, tam tuto, tam tran-
 quillo, tot mala dicuntur sunsisse principium? For-
 te ne ut ostenderetur opulentiam & ortum, delicias & gaudium
 esse incitantium uitiis, radicem & fomitem: que solent
 estantium esse solauum, & profecto, ut mihi uidetur, que-
 dædam sunt uitia, que excusari quamquam non debeant, generosi-
 tatis tamen nescio quid habeant, & a uirilitate ac fortitudine mi-
 nus absint: ut irasci & insultare. Sed detractio, scelus est hu-
 mile, abiectum, uile, sordidum, fugax, timidum, imbecille, femi-
 neum

neum, seruire, olidum, despectum: Vulpinantur enim semper detractores, & decipulas tendunt, de quibus illud Psalmi dici potest Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis, ut interficiat innocentem, B R. Quam verum sit illud:

Commoditas omnis sua fert incommoda secum.

Hinc patere potest quod sermonis commoditati tantum detractionis hæsit incommodum, ut non facile sit discernere maiori ne emolumento, quam damno, sit sermo. Differendiq. facultas, & inuenta ad explicandos conceptus oratio. Quod si in disceptatione veniat, magna utrimq. argumenta nascentur, que faciant iudices hæsitare. Sed audiamus, si placet, Iacobi apostoli de lingua iudicium. Ecce, inquit, naues cum magne sint, & a ventis validis mumentur, circumferuntur autem a modico gubernaculo vbi impetus dirigenti volucrit: ita & lingua moaicum quidem membrum est, sed magna exaltat. Ecce quantus ignis quam magnam flammam cocendit? lingua ignis est, et vniuersitas iniquitatis: lingua constituitur in membris nostris, & maculat totum corpus, & inflamat rotam natiuitatis nostre, inflammata a Gehenna. Omnis enim natura bestiarum, volucrum, & serpentum etiam, & ceterorum domatur, & domita sunt a natura humana: linguam autem nullus hominum domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero, in ipsa benedicimus Deum patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt: sic Iacobus. Non est autem prætereundum gubernaculo & igni linguam comparari. Prius ergo de gubernaculo, mox de igne pauca subinferam. & primo notandum, quod quem admodum naues clauo, sic homines eloquentia gubernantur. Suadela namque, hoc est, persuasio, vel vis suadendi, quam nonnulli antiquorum Deum crederunt, nihil est aliud, quam lingue strenuitas, a comodata ad usum concionum. Auctor est Cæro, cum initio rerum & gentium essent homines indisciplinati, qui palantes & vagi sine ulla lege, sedibus incertis ferebantur, fuisse quosdam viros ingenio & eloquentia præditos, qui lingua dexteritate per-

suaserint eis societatem. & conuictum: & sic cætus hominum coactos, celebrata concilia, vrbes exstructas, leges conditas: nec refert an congregationem huiusmodi persuaserit utilitas, ut vult Aristoteles: an, ut Ciceroni placet, natura coniunxerit. Virumq. enim fuit in causa, & neutrum potuisset in effectum perducere, nisi copia dicendi, & commoditas orationis accessisset, hoc est quod antiqui poetæ fabulatur Amphionem, hebanum muros Thebarum citra ra exstruxisse: Orpheum lyre modulatione feras ac siluas, hoc est, homines feros ac siluestres emolliuisse & ad humanitatis studium suæ suetudinisq. cultum mellisibus persuasionibus allexisse: & quomodo societas hisdem artibus seruatur, quibus ab initio parata est, eloquentia respública constituta, bella susceperunt, hostes de bella uent. Demetrius Phalerens dicere solitus erat eloquentiam in urbibus tantum valere, quantum in bellis ferrum. Exstant conciones Ducum ac Imperatorum, quibus milites animati pulchrum & optabile putauerunt mori: & quod est omni animantium generi natura terribile, lingua fecit suauem, Probant historiarum tum Græcæ, tum Latine. nam apud has duas nationes claruit in primis eloquentia. sed satis sit causa breuitatis Leonide meminisse: quæ eo tempore, quo Xerxes descendit in Græciam cum trecentis Lacedæmonijs, viginti millia Barbarorum occidit. sic erant Ducis oratione persuasi, ut dulcius putarent mori, quam in patriam reuertii ad amicos, ad liberos, ad uxores. Pergite, dixit Leonidas, forti animo ô Lacedæmonij, hodie apud Inferos cenabimus. scribit etiam Cato legiones Romanorum verbis ducum inflammatas sæpe in eum locum alacriter profectas, unde se credebant nquam redituras. Aristidem legimus apud Athenienses innocentie raræ ac prudentie singularis exstitisse, & de tota respública meritum peroptime: tamen sic est Themistoclis lingua afflicta: ut contra ius & fas sit decem annorum multatus exsilio. De Cicerone Latinorum eloquentissimo sic scribit Silius.

Ille super Gangem super exauditus & Indos.

Implebit terras voce, & Furialia bella.

Fulmine compestet lingue.

Eum vero Plinius in naturalis historiae libro septimo sic alloquitur. Te dicente legem Agrariam, hoc est alimenta sua abdicant tribus: te suadente Roscio theatralis seditionis auctori leges ignouerunt, potata sibi sedes ignominie discrimine equo animo tulerunt: te orante proscripitorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fuit ingenium, tu Marcum Antonium proscripsisti: sic Plinius ad verbum. Tanta quoque dicendi ratio in Archilocho fuit, ut Lycambem et Neobulen iambicis versibus ad suspendium impulerit: tantae indignationis causa fuit quod Lycambes filiam Neobulen ei in coniugem promissam alteri tradiderat. Moses ad Pharaonem mittendus a Deo, cum sciret quanti momenti sit elocutio, legationem rennuit. Et obsecro inquit Domine, non sum eloquens ab heri et nudius tertius: ex quo locutus es ad seruum tuum, impediti vis et tardioris lingue sum. respondit ei Deus: Aaron frater tuus scio quod eloquens sit ipse loquitur pro te ad populum, et erit os tuum. Propter eloquentiam ergo Moyses interpres et Dei nuntius Aaron est factus. Pisistrati oratione capti Athenienses, ei regnum imperium cōtranitēte Solone viro sapientissimo cōcesserunt. Hegesias Cyrenaeus sic humane vitae miseriam dicendo explicabat, ut homines ad consciscendam sibi mortem induceret: quapropter fuit a Ptolemeo rege Aegypti de hoc amplius disputare prohibitus. Linguae regnum fines imponunt, populos distinguunt, nationes terminant. Nam dum omnes una lingua loquebantur, et unum erant omnibus labium, unus qui que erat populus: Deus enim eum ad videndam ciuitatem, et turrim Babel descendisset, ecce, dixit, unus est populus, et causam subdidit inquit, unum est labium omnibus diuisis ergo linguas dispersi sunt homines in vniuersas terras, et facta pro diuersitate linguarum regna diuersa, regesque diuersi. Vides ergo, quam sapienter linguam gubernaculo compararit: sed clauus iam dimisso accedamus ad ignem. Ecce, inquit Iacobus, quantus ignis quam magnam siluam incendit. Siluae quae linguae flamma succenduntur, sunt prouinciae regna,

regna, nationes. Cum Paris Helenam rapuit, lingua ex Sparta tantum ardentem tulit ad Graecos: eos inflammauit, et conflagrare fecit: latebat Achilles in insula Scyro, et eius incendij flammam non senserat: missus est Ulysses ad animosum iuuenem, et ignitis verbis eum incendit. Lingua hunc ignem tulit in Asiam: cogitur principatus, conspirant nationes, tumultus excitantur, et ex graui duarum orbis partium conflictione, tanquam ex duorum durissimorum silicum collisione, tantus ignis exsurgit, ut adhuc eius flamma per dureret. Hinc ciuilia, hinc domestica, atque intestina bella profuxerunt: lingua enim ciues in ciues, parentes in liberos, filios in parentes, fratres in fratres accendit et armat. Caesar Augustus actorum suggestionibus irritatus, duarum Iuliarum nepotis et filiae probra et dedecora fecit in senatu recitari: mox penitentia ductus et ad sese reuersus, non egissem hoc, inquit, si Agrippa, et Maecenas in vita essent. et summopere desiderare se dicebat Marci Agrippae patientiam, et Maecenatis taciturnitatem. Sunt namque haec virtutes in agendis rebus et in seruanda societate necessariae: sed nihil est quod eas sic dissipet, ut lingua fraudulenta detractoris: sed et aliud priuilegium habet lingua, quod irrisoris est nota, cum petulantius ex ore porrigit, iuxta illud Persij:

Nec linguae tantum sitiat canis Apula quantum.

Refert A. Gellius, Q. Claudij verba de Gallo illo, qui pugnavit cum Torquato: deinde inquit, Gallus irridere cepit, atque linguam exferre. Quod autem dicit Iacobus, linguam in membris nostris consistunt, cogit me mutuari quaedam a medicis, et de ea loqui paulo diffusius. Lingua namque ergo aicit, quia est mobilis alligari par et firma, et immobilis est a mobili natura commota est, ut immittitur fixis: alligatur ergo ossi, quod ex figura similitudine dicitur labda sicut ea pars Aegypti, ubi Nilus diuiditur, diu inque delta. Scien dū ille duas in gutture fistulas esse: abai scilicet, quae a Lactatio curculio, et a Cornelio Celso quaedam stomacho connebitatur, stomachus dicitur: et vocalem, quae Graece, τράχηλ: Latine vero aspera

Fulmine compeſcat lingue.

Eum vero Plinius in naturalis hiftoria libro ſeptimo fic alloquitur. Te dicente legem Agrariam, hoc eſt alimenta ſua abdica- runt tribus: te ſuadente Roſcio theatralis ſeditionis auctori leges ignouerunt, potata ſcilicet ſedes ignominie diſcrimine equo animo tu lerunt: te orante proſcriptorum liberos honores petere puduit tuum Caſtilina fuit ingenium, tu Marcum Antonium proſcripſiſti: ſic Plinius ad verbum. Tam a quoque dicendi vni in Archilocho fuit, ut Lycambem et Neobulen iambicis verſibus ad ſuſpendium impulerit: tante indignationis cauſa fuit quod Lycambes filiam Neobulen ei in coniugem promiſſam a ſeſe tradiderat. Moſes ad Pharaonem mittendus a Deo, cum ſciet quanta momenti ſit elocutio, legationem rennuit. Et obſecro inquit Domine, non ſum eloquens ab heri et nudius tertius: ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditis et tardioris lingue ſum. reſpondit ei Deus: Aaron frater tuus ſcio quod eloquens ſit ipſe loquitur pro te ad populum, et erit os tuum. Propter eloquentiam ergo Moſis interpres et Dei nuntius Aaron eſt factus, Piſiſtrati oratione capti Athenieſes, ei regium imperium cōtranſmittere Solone viro ſapientiſſimo cōceſſerūt. Hegheſas Cyrenaicus ſic humane vite miſeritias dicendo explicabat, ut homines ad conſiſcendam ſibi mortem induceret: quapropter fuit a Ptolemeo rege Aegypti de hoc amplius diſputare prohibitus. Lingue regnum ſines imponit, populos diſtinguit, nationes terminat. Nam dum omnes vna lingua loquebantur, et vniuersum erat omnibus labium, vnus quoque erat populus: Deus enim cum ad videndam ciuitatem, et turrim Babel deſcēdiſſet, ecce, dixit, vnus eſt populus, et cauſam ſubdidit inquiring, Vnum eſt labium omnibus, diuiſis ergo linguis diſperſi ſunt homines in vniuerſas terras, et facta pro diuerſitate linguarum regna diuerſa, regesque diuerſi. Vides ergo, quam ſapienter linguam gubernaculo comparauit: ſed clauo iam dimiſſo accedamus ad ignem. Ecce, inquit Iacobus, quantus ignis quam magnam ſilvā incendit. Silvæ que lingue flamma ſuccenduntur, ſunt provinciæ regna,

regna, nationes. Cum Paris Helenam rapuit, lingua ex Sparta nitium ardentem tulit ad Græcos: eos inflammavit, et conſlagrare fecit: latebat Achilles in inſula Scyro, et eius incendiū flammam non ſenſerat: miſſus eſt Ulyſſes ad animoſum iuuenem, et ignis verbum eum incendit. Lingua hunc ignem tulit in Aſiam: cogitur principatus, conſpirant nationes, tumultus excitantur, et ex gradu duarum orbis partium conſiſtione, tamquam ex duorum duriffimorum ſilicium collifione, tantus ignis exſurgit, ut adhuc eius flamma per duret. Hinc ciuilia, hinc domeſtica, atque inſeſtina bella profluxerunt: lingua enim ciues in ciues, parentes in liberos, filios in parentes, fratres in fratres accendit et armat. Caſar Auguſtus accuſatorum ſuggeſtionibus irritatus, duarum Luliarum nepis et filie probra et dedecora fecit in ſenatu recitari: mox penitentia ductus et ad ſeſe reuerſus, non egſiſſem hoc, inquit, ſi Agrippa, et Mæcenas in vita eſſent. et ſummopere deſiderare ſe dicebat Marci Agrippæ patientiam, et Mæcenatis taciturnitatem. Sunt namque hæ virtutes in agendis rebus et in conſeruanda ſocietate neceſſariæ: ſed nihil eſt quod eas ſic diſſiper, ut lingua fraudulentæ detractoris: ſed et aliud priuilegium habet lingua, quod irriſionis eſt nota, cum petulanter ex ore porrigit, iuxta illud Perſij:

Nec lingue tantum ſitiat canis Apula quantum.

Reſert A. Gellius, Q. Claudij verba de Gallo illo, qui pugnavit cum Torquato: deinde inquit, Gallus irridere cepit, atque linguam exſerere. Quod autem dicit Iacobus, linguam in membris noſtris conſtitutam, cogit me mutuari queſam a medicis, et de ea loqui paulo diſſuſus. Lignum ergo autem, quia eſt mobilis alligari par et firmæ, et immobilis eſt nobilitatis nature commune eſt, ut innitatur fixis: alligatur ergo oſi, quod ex figura ſimilitudine dicitur labda ſicut ea pars Aegypti, ubi Nilus diuiditur, duntaxat delta. Scien- dū itē duas in gutture ſiſtulas eſſe: abai ſcilicet, que a Laſſatio curculio, et a Cornelio Celſo quod ſtomacho conneſtatur, ſtomachus dicitur: et vocalem, que Græce, τρᾶξιμ: Latine vero

aspera est appellata: huius pars superior dicitur epiglōssā, vel epiglōssā nam t, et s, litteræ sibi cedunt: unde pulio et pulso, et teste Quintiliano, dixit antiquitas. Inferior vero pars pulmonem ingressa, respirandi aerem, et surranda vocis sumit officium. De lingua simul et voce dicit Lactantius: Lingua intus protensa vocem in verba distendit, et est interpret animi: nec tamen sola potest per se loquendi munus implere, nisi acumen suum palato illi feriat, et nisi adiuua vel offensione dentiū, vel cōpressionē labiorū. Auicēna in sexta tertij dicit, linguam esse membrū carnosum, laxam, et album, in quam concurrat pro sensu gustus, neruorum ac venarum certa pluralitas, et eam constare dicit ex carne et panniculo carnem inuolvente, et ex venis et arterijs, musculisq; nouem, ut possit quaque versum moueri ac flecti. Quadruplicē autem eius usum dicit. Primū, ut cibos liget et voluat et demum conglutinosos in ventrem demittat: unde teste Varrone, quod cibos liget lingua, est dicta. Secundus usus est ad incidendā vocem, unde et nonnumq; appellatur plethrum. Tertius usus est litterarum expressio, quarum quædam crasso, ut adspirate, quædam exili sono proferuntur. Quartus est circa gustus voluptatē, saporumq; differentias, et ea res, ut Lactantio videtur, in extremis eius lateribus, ut vero Auicēne placet, in radice, vel prope eam constituta. Sed valde mirum est quod adiungit Iacobus, omnem naturam bestiarum ac volucrum fuisse perdomitam, et linguam a nemine domari potuisse: et certe quo ad serpentes, hoc est indubitatum. Ego enim dum essem iunior vidisse me memini multisuetos hydros ad hominem, quasi catulos, venire, cibum de manu capere: inter homines versari innocentissime. De Psyllis Africæ, et de Marsis Italie populis nihil attinet dicere: ipsi namque a natura cum serpentibus amicitiam esse fama vestita est. Aiunt et in Helleponto esse ophigenas, quos Crates Pergamenus scribit serpentum ictus contactu curare, et manu adhibita venena extrahere. Quod de volucris dicit, vulgatissimū est. De feris vero legimus Scaurum in edilitate sua centum quinquaginta

quingenta pantheras Romæ ostentasse: deinde Pompeius Magnus quadringentas decem populo exhibuit. Cesar Augustus quadringentas viginti. Elephantis vero, qui terræ animantibus corporis immensitate sunt prelati, succo hordei cito mansuescunt. Liber pater, qui et Bacchus dicitur, India deuicta eos subiugauit, et ad currum unxit. Idem et Pompeius fecit. Elephantes Italia Pyrrhi regis bello primum vidit, et eos bonis Lucus vocauere, quod primum in Lucania sunt conspelti. Marcus Antonius leones primus iugo submisit, et curruī suppositos per Italiam duxit. Leonem contrēctare, ac posita feritate mansuefactum ostendere primus ausus est Hanno Carthagenensis. Appion polyistor narrat Dacum quendam in circo maximo Cæsare presentē feris obiectum, et a leone quodam, cui claudicanti olim de vestigio stirpem euulserat, sic agnitum fuisse, ut eum repente fera demulserit, eiq; familiariter sese coniuxerit: abolutum insuper a Cæsare Dacum narrat, eiq; suffragijs populi leonem donatum. Beatissimi patris nostri Hieronymi leo citari posset, nisi plectri parietes tacentibus nobis illum predicarent. Perdomitis igitur ferarum generibus, venenum lingue mansit indomitum. Reges gentium, et Romanorum imperatores, qui per orbem terrarum Barbaras nationes domuerunt, cum humana lingua certare noluerunt. Alexander Magnus cum se conuicijs affici a quodam didicisset, quamquam ire impatiens ac furibundus esset, patienter tulit: sed ne virtus videretur, dixit reuerentem esse, bene facientem male audire. Augustus Cesar Tiberio monenti Helianum quendam Cordubensem de eo male sentire ac male loqui, respondit in hæc verba. A Etati tue mi Tiberi noli in hæc re indulgere, et nimium indignari, quemquam esse, qui de me loquatur male: satis enim est, si habemus, ne qui nobis male facere possit. Tiberius post eum factus Imperator Senatui roganti ut detractores suos aliqua animaduersione compeceret: respondit se tantum otij non habere: et qui tantam fenestram aperiret aures de lationibus plenas semper habiturum.

Nero auctores carminum contra se editorum, teste Tranquillo, non requisivit: & quosdam per indicem delatos ad senatum, affici grauiore pena prohibuit, quod videlicet ingenia scribentium aduersum se irritare metueret. Non ab re igitur fingunt poetæ famam post Gigantes ex terra progenitam. Aiunt enim bello inter Deos & Gigantes olim exorto, Terram, cum Gigantes videret trucidari, dolore correptam, & cum aduersus Deos arma non haberet, & natorum interitum, quacumq; via posset, vellet ulcisci, famam peperisse, quæ Deorum scelera in vulgare & passim disseminare non cessaret. Poeticum hoc figmentum veritate non caret: vult enim nuere eos, qui se aliter nequeunt vindicare, solitos confugere ad detractionem: hæc namq; sunt tela cunctis habilia, quibus muliercule quoque vtuntur. A L. Quam optabile foret detractori accidere quod cicadæ Locrensis vtunt euenisse: aiunt enim eas, cum vocalissimæ essent, ad imperium Herculis propter strepitum earum dormire non valentis, subito obmutuisse, & mutas in perpetuum remansisse. B R. Quid si clingues essent, vt crocodili, vel, postquam iocari libet, more ranarum linguam haberent superiore parte faucibus coherentem, animo vero gutture absolutam, qua ululatum edunt: vnde matres earum oloxygones, hoc est, ululatores nuncupantur. A L. Si magno Dei munere sic pleberentur, infinitis incommodis leuaretur hic mundus. B R. Dicat mihi qui nouit, cui sanctorum lingua non nocuit? Abraham de Chaldea murmur eiecit: arguebatur enim a magis, sicut Socrates a Græcis, quod de Diis eorum male sentiret, parumq; absuit, quin sit trucidatus. Isaac propter calumnias de Geris fugit: dicebant enim, quod propter diuicias esset elatus, & inter vicinos ambit et principatum. Eadem fortuna laborauit Iacob: nam filij Laban socii sui permoleste ferentes eius profectum, susurrare non cessabant, & apud patrem fraudis acusabant, & crebrescentibus quotidie iniurijs dare locum ire, & reuerti ad Cananeos est coactus. Ioseph filius Iacob post fratrum contumelias, & violentiam apud regem Aegypti falso

falso accusatur, & in carcerem coniectus vix post duos annos liberatur. Quid dicendum de Mose, qui facie ad faciem cum Deo loquebatur? Quotidie populi ferebat opprobria, murmura, conuicia, & nisi diuina ope fuisset adiutus, & miraculorum euidencia, quæ plebem infrenabat, custoditus, fuisset a turba sentiente discerptus. & hæc fuit causa, quod contra gentem illam duram & cervicosam sic diuinæ indignationis furor exarsit: vndecimo enim capite libri Numerorum legitur, vt nos, magnam populi partem missi de celo flamma conflagrasset, & Paulo infra soror Moysi Maria propter detractionem lepra percucitur, Decimo quarto capite recitatur Deum rursus indignatum, & vix a Mose placari potuisse, ne pestilentie morbo deleret vniuersos. Eodem capite legimus Deum sic locutum, & hanc in eos tulisse sententiam: Omnes qui murmurastis a viginti annis & supra, non intrabitis terram, super quam leuavi manum meam, vt habitare vos facerem præter Caleb & Iosue: paruulos autem vestros, de quibus dixistis, quod prædæ hostibus forent, introducam, vt videant terram, quæ vobis displicuit: vestra cadauera iacebunt in solitudine: filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta. Item capite sexto decimo, Dathan & Abiron Mose obijcientes, quod propria auctoritate sacerdotium & principatum surpassasset, singulari supplicio puniuntur: absorbit enim eos terra cum tabernaculo & omni substantia, & viui ad Inferos descenderunt: sicut trecentesimo anno post dicitur Amphiarao contigisse. David ille vir secundum cor Dei, dum adhuc esset adolescens, cum in Philistæum venisset pugnaturus, fratrum contumelijs est affectus: dixit enim Ehab frater eius: ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui satis perspexi. Taceo in eum Saulis insidias, Michol conuicia, Absalon proteruiam. Sufficiat referre Semei opprobria. Nam cum videret eum fugientem, egredere clamabat, egredere vir sanguinum, & vir Belial: reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saul. & paulo

infra, Ecce premunt te mala tua: tu es enim vir sanguinolentus. Propter huiusmodi probra ac dedecora, quae pie ac religiose viuendo sustinebat, in psalmo centesimo decimo nono dicere videtur, linguam dolosam sagittis acutis confingendam, & carbonibus desolatorijis adurendam. Miror tamen ô Alexander hoc enodare, qui litterarum Hebraicarum es studiosus. A L. Apud Hebraeos ponitur ררלררר cuius singulare ררלם est in libris regum, ubi dicitur Eliam subter iuniperum desedisisse: quomodo cumq; ergo legatur a Graecis sic Hebraei legunt, ut dicit Hieronymum transulisse. B R. Nunc haec missa faciamus: erit aliud tempus his colloquijs. post hanc ergo ecbasim reuertamur ad ineptias detractorum. Aduersus omnes calamitates, & contra instantia vitæ pericula aiquid remedij tempus inuenit, & quae omnia vincit extrema necessitas. Contra terremotum valere aiunt terrae fossiones, puteos præaltos: quibus terra conceptus vapor expiret. Contra fulmina valere volunt laurum, qua tempestuoso caelo, ut Tranquillus inquit, Tiberius Caesar se coronabat: item pellis vituli marini: qua pro tentorio ea de causa utebatur Augustus. Caput item aquilae, & habitationes subterraneae: sub terris namque, ut testatur Plinius, plus quinque pedibus fulmen non penetrat. Contra fascinoles volunt valere baccaem herbam, quae alio nomine dicitur asarum, de qua Maro noster inquit.

Et baccae frontem

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Romæ triumphaturi, contra inuidiae liuorem, & veneficia maleficorum gestabant ad pectus vasculum quoddam aureum, quibusdam rebus ad id conferentibus plenum, quod Graeci vocant alexicacon, hoc est defensionem a malis, Latini præbium dicunt, & amuletum. Plinius ait ad id valere plurimum vasculum ex succino, si collo suspendatur: item grana vitæ Amineæ,

ex qua

ex qua vinum fiebat, quod Falernum vocabant. In agro Salernitano nasci aiunt radicem cyclamini, qui vulgo porcinus panis appellatur: ea dicunt domum in qua fuerit, sic fortunari, ut contra eam sit omne maleficij genus inualidum. Idem posse volunt fel canis nigri: scarabeorum nocte volantium cornua serrata: item coralia, quae etiam nunc infantibus alligantur: quae omnia, si virtutem habent hanc a natura, non sunt aspernanda. Sunt etiam singulis venenis secundum medicos singula remedia, quae Barbaro vocabulo bez oar vocant: at contra detractores nullum remedij genus est validum. Indicat hoc Christus in Mattheo dicens: Venit Iohannes neque manducans, neque bibens, & dicitur demonium habet: Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicitur, ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Christo quoque praeter illa, quae ipse dixit, vitio datum est, quod turbis seduceret, quod Dei filium falso se faceret, quod ex iactantia dixisset, se templum Dei posse destruire, & in triquo reaedificare, quod sabbatum violaret, quod discipuli eius patrum traditione praeterirent, quod dari tributum Caesari prohiberet, quod inaniter regem se diceret, & improperabant ei quod Samaritanus esset, quod in Beelzebub demonia eijceret: immo etiam, quod demonium haberet, quod miracula, quae negari non poterant, non virtute sanctitatis, sed per nomē tetragrammaton, quod proferre sciret, exerceret: quod nimium familiariter Lazari foronibus videretur, quod a peccatrice se tangi permiserit, quod ad gentes transire velerit, & earum fauorem auctori pari, quod in adulterio deprehensam absoluerit: obiectum est etiam ei a paganis, quod bonus quidem fuerit, sed incantus. Et quis ore ô Alexander tot flagitiorum hominum latratibus non fatigetur, non obtundatur, non frangatur, non extabescat? Habuit & nostra fides, quae mera est veritas, suos detractores: primum Iudaeos, postmodum gentiles: deinde haereticos: nunc quoque patitur pseudo christiano, & horum quidam non lingua solum, sed voluminibus magnis: gladijs quoque in eam seueriter, Scripsit autem

transcuntes contra eam Tranquillus in Nerone dicens: *Afflicti supplicij Christiani genus hominum superstitionis nouæ ac malefice. Itæ Cornelius Tacitus abolendo rumori Nero subdidit reos, et exquisitissimis pœnis affecit quos propter flagitia inuisos vulgus appellat Christianos. Auctor eius nominis Christus Iberio imperã te per procuratorem Pontium supplicio affectus fuerat. Repressa in præsens exitialis superstitio rursus erumpebat non modo per Iudeam, ubi origo eius malæ, sed per urbem etiam, quo curia vndiq; atrocia aut pudenda confluunt, celebranturq;. Hoc aut supplicio in primis affecti sunt a Nerone, ut ferarũ tergis coniecti laniatu canũ interirent: aut crucibus affixi: aut flammis in usum uolturni luminis, urerentur. Scripsit et Porphyrius contra eam scripsit et Celsus, quem Origenes longa ac luculentissima responsione cõsultauit: scripsit et Hierocles Apolloniũ Tyaneũ Christo comparans, cui peritissime respondit Eusebius: scripserunt et alij quam plurimi, quorum breuitas meminisse non sinit: Ipsa tamen tamquam ingen: moles maximorum fluctuum graues assultus foeti et inconcussa firmitate propellit. ALEX. Quid ergo mirũ õ Brunati, si nos detractorũ malis discerpimur, si atroci sua rabie in nostram humilitatem assidue grassantur, cum semper impugmata fuerit ueritas, calcata innocentiã, violata puritas, et uirtus infidijs circumquaq; dispositis prostrigata? Petrus et Paulus malefici uocantur, apostoli omnes superstitiosi, magi uenefici acclamantur: et nos ergo, cũ proteruentiu linguarũ flagellis atterimur, habentes patientiã sanctorum exempla, gaudere magis oportet, quam iri, et sperare nos olim sicu et calamitatum fuerimus, sic eorum glorię fore participes. Quare et Petrus inquit: Sic est uoluntas Dei, ut, benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. B. R. Recte mones õ Alexander: æquanimitè mala ferre oportere. sed uogate obnixè, ne nostræ professionis uideamur obiti, paulum commemorare, quid de peste ista sentiant leges. tu enim facile prestare id potes, qui summa cum auctoritate in foro iudiciali*

iciali uersaris assidue, et frequenter in iudicijs exerceri, qui memoria et ingenio plurimum uales: ego senio ingrauescente dicere iam possum illud Virgilij,

Nunc oblita mihi tot carmina:

AL. Præceptoribus parere decet discipulos. Faciam quod precipis, quantum mihi suppetit facultas, et eo libentius onus id suscipiam, quod tu mihi ades, qui facillime potes et errorem corrigere, et defectum suppelere. Iudiciale forum, ut scis, est duplex: ciuile, et ecclesiasticum, quod uocant canonium. Canonicum item duplex: publicum, et secretum. In ciuili foro puniuntur iniurie, quarum species in institutione de iniurijs explicantur: inter quas fit mentio de libellis famosijs et de calumniã: ibidem quoque dicitur pœnam iniuriarum ex lege duodecim tabularum introductam. In Digestis de Iniurijs lex Cornelia sic habetur: Si quis librum ad infamiã alicuius pertinentem scripserit, composuerit, ediderit, doluẽ malo fecerit, quod quid eorum seret, si condemnatus sit quid id fecerit, instabilis ex lege esse iubetur: sic ea lex. Quis uero sit instabilis Digestis de testamentis sic exprimitur: Si quis ob carmen famosum damnatus senatusconsulto expressum est, ut instabilis sit: ergo nec testamentum facere poterit: nec ad testamentum adhiberi testis. Addunt huic legi iureconsulti huiusmodi hominem, qui instabilis dicitur, nec pro se beneficio testium utri, nec ex testamento capere ullo modo posse. Codicis libro nono titulo de famosio libellis Imperator Valerianus et Valerius sic aiunt: Si quis famosum libellum suæ domi, siue in publico, uel quocumque loco ignarus repererit, aut corrumpat prius, quàm alter inueniat, aut nulli confiteatur inuentum. Si uero non statim easdem chartulis uel corrupserit, uel igni consumserit, sed uim earum manifestauerit, sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti capitali sententiã subingatũ. Sane si quis deuo: ionis suæ ac salutis pu-

publice custodiam gerit, nomen suum profiteatur, & quæ per famosum libellum prosequenda putant, ore proprio edicat: ut ut absque ulla trepidatione accedat, sciens quod si assertionibus suis veri fides fuerit optulata, laudè maximã ac præmium a 10 stra clementia consequetur: sin vero minime hæc vera ostendent, capitali pœna plebetur. Quod vero dicitur capitali pœna plebendum, sic expositor moderatur, si libellus crimen capitale contineat. Potest autem secundum leges in iniuriantem dupliciter agi: civiliter scilicet, & criminaliter. Subijciam verba institutionis de iniurijs, in ea sic legitur: In summa sciendum de omni iniuria eum qui passus est posse criminaliter agere vel civiliter: & c. si quidem civiliter agatur æstimatione facta pœna reo imponitur: sin autem criminaliter officio iudicis extraordinaria pœna reo irrogatur: extraordinariam autem panam expositores dicunt pœnam esse capitis, vel status, vel pecuniariam sisco inferendam. Quid etiam sit actio civilis nonnihil exprimitur Digestis de iniurijs, lege Constitutionibus principalibus, caveatur ea que infamãdi alterius causa in monumẽta publica posita sunt tolli e medio. Etiã ex lege Cornelia iniuriarũ actio civiliter moveri potest cõdõnatione æstimatione iudicis facienda. Quid etiã sit criminalis actio digestis de iniurijs lege de iniuria sic explicatur: De iniuria nunc extra ordinem ex causa, & ex persona statui solet: & serui quidẽ flagellis cæsi aominis restituntur: liberi vero humilioris quidem loci subijciuntur: cæteri autem in exilio temporali, vel interdictione rei certæ coercentur. In hoc foro autem iudicandi regule sunt, lege: curiata, duodecim tabular, plebis ita, ius Papirianum, ius Helianum, Senatusconsultum: Prætorum edicta: quod ius honorarium nuncupatur. Principum placita, responsa prudentum. Sed iniuriam, primum duodecim tabular, mox Prætores arbitrio suo, postea lex Cornelia, postremo pœna principum, que pro legibus habentur, vim repræserunt. Anno autem post iniuriam reuoluto, vel reconciliatione secuta, iurisconsulti dicunt iniuriarũ actionem extinguere. Hæc de civili

civili foro dicta sint hætenus. In ecclesiastico autem foro contra calumniam non in se uere solet indicari: nam in Decretis causa quanta questione prima sic inquit Adrianus: Qui in alterius famam publice scripturam aut uerba contumeliosa confinxerit, & reperius scripturam non probauerit, flagelletur: & qui eam primus inuenerit rumpat, si non uult auctoris facti causam incurere. Eadem questione Gregorius eum, qui contra Cassorium nocturno silentio in ciuitatis loco contestationem posuit in eius crimen loquentem, corporis & sanguinis Christi participatione priuat. Quod si non pareat, anathematis uisione percussus a mystico Christi corpore, hoc est, ab ecclesiæ communitate aipertit. In foro autem secreto, quod est pœnitentia, calumniatores & detractores sic plebuntur, ut ad famam restitutionem compellantur, quo absolutionis beneficium consequuntur. B. R. Quid si uerũ dixerint? A. L. Sunt theologi nequaquam in celebres, qui putent detractorem eo casu oportere protestari se male locutum, perperam dixisse, in lingua peccasse. B. R. Istud mihi uidetur d. Alexander neque bene, neque belle dictum esse. Talis enim fama resarcitor uidetur uelle intelligi mendacium in maledicto contineri, & posse ex genere speciem inferri: quod regula dialecticorum non admittunt: non enim si animal est, hominem quoque esse est necesse. Cum ergo genus ad mendacium sit maledictum, mendacium ex maledicto non infertur: & hæc intelligi debent affirmado. Vera ergo palinodia est sulsi maledictiq. cõfessio. A. L. Hoc loquendi genere cum hominibus idiotis, & minime malis olim uidebantur: at diebus nostris sunt homines sagaces, amphiboliarum coniectores, enigmatum interpretes, sollertes, astuti, callidi, uersuti, uersipelles, plani: apud huiusmodi homines talis excusatio est conuicti, & uidetur recurrere in illud pro uerbum, malum, sed uerum: B. R. Eo igitur casu uel omnino est silendum, uel aliqua excusatione, que presit. & non le dat, est agendum: ut si dicatur, temporum malitia redundante tantam corruptionem morum inspecutam, ut cui quid erodendum sit nesciat: &

ut plurimum esse calumnias, ea quibus fama corrumpitur. Recordari etiam se quoque aliquando peperat locutum contra proximum. Sed hac improbatione prætermiffa reuertamur ad leges, A. L. Sicut ergo Imperatores dantur calumnias: sic legitimas accusationes non reprehendunt, B. R. Immo tamquam bono communi conducibiles saluberrimasque commendant, si correctionis tamen ordo seruetur, quem euangelica docet historia, Præcedat ergo primo secreta monitio, quæ si non suffecerit, duos tresue testes adhibeto: quos si reus non audierit, demum ad iudicem recurrendum, nequitiarum accusanda, hoc est, procedenda, Sicut enim a video fit visum, et a visum viso frequentatium, ut etiam a grammaticis aliquid mutuemur: sic quando fit cusum supinum, et a cusum cuso verbum, a quo accreso profuit: quod significat peccato rem impænitentem, durum, contumacem, cui non profuit bina correctio, et qui fraterna monitione non proficit, cadere, tûdere, et vi emollire. A. L. Salubre id consiliû, et ordo caritati accommodatus, ut uno eodem remedio consulatur honori et anime salutem. Si male est institutum medicorum, qui in curatione morborum docent et leuioribus inchoandum: que si non sufficiunt, tentantur grauiora, usque ad ferrum: usque ad ignem: iuxta illud Ouidij.

Cumtâ prius tentanda: sed inmedicabile vulnus

Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Aut tam auctores idonei talē ordinem in minimis non ferant, nec etiã cû cõmuni bono mora preiudicat: sicut si fides quæpiã velle patriâ prodere, et cuius præsens imminere periculum. Sed putasne d. Brunau proximum errata esse vestiganda atque perfrutanda, et eis accusandis operã impediendã, quo eos a vitis redimamus? B. R. Quærit Seneca scribens ad Lucillum an continue obiurgationi correctionisq; assistentia sit opera, demum respõdet sagittarios imitandos: qui non in omnem voluerunt, sed in eã solũ, quã putant se cõsecuturos, sagittã emittunt. Ergo nec aliorum, nisi sint curæ tuæ: crediti. ut filij et serui, vitã inquires: nec oēs nec sepe obiurgabis sed eos quibus profuturũ id putabis, et tũ cũ non

quæ

quæ sit occasio. Pro fraterna correctionis declaratione placet subjicere dictũ Augustini, quod causa secunda questione prima citat Gratianus. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus corripere eũ inter te et ipsum solũ. Quare? quia in te peccauit. Quid est in te peccauit? Tu scis quia peccauit. Et paulo infra: Illa vero corripienda sunt secretius, que peccatur secretius. Distribuite tempora, et cõcordabit scriptura. sic agamus, et sic agendũ est nõ sultũ quando in nos peccatur, sed etiã quando sic peccatur ab aliquo. ut ab alio ro nesciatur. Nescio quẽ homicidã nouit episcopus, et nemo alius illũ nouit, ego nolo eũ publice corripere, et tu queris inscribere. pro fus nec prodo nec tũ negligo: corripo secreto, pono ante oculos eius Dei iudicij: terreo cruciatũ eius cõsciẽtiã persuadeco pœnitentiã. Et paulo infra: Sũt hoies adulteri in domibus suis secreto peccãtes aliquid n. bis ab vxoribus plerumq; et ancibus, aliquid maritorũ salutẽ querentibus produntur. Nos non prodimus, sed secreto arguimus, ut ubi cõrigitur malũ, ibi moriatur: sic Augustinus. et de correctione fraterna satis hæc habemus. Deinceps de accusatione differendũ. In Decretis causa secunda questione tertia dicitur, Accusatori non probati pœna statuitur. Et rursus causa sexta questione septima Adriani papa inquit: Omnis qui alijs falsa intulit, puniatur, et pro falsitate ferat infamiã. Et eadẽ questione Greg. dicit: Qui caluniam illatã non probat, pœnã debet incurrere, quã si probasset reus sustineret: et hæc pœna talionis appellatur. Item ex decreto Adriani papæ: Delatori autem lingua capuletur, aut conuulso caput amputetur. In Digestis autem de iniurijs, lege lex Cornelia circa finem probatur, quod dixisti veridicos, scilicet accusatores a legibus imperatoris commendari. dicit enim Ulpianus: Et ei, qui indicasset, supple delatorem, vel libelli auctorem, siue liber, siue seruus sit, pro modo substantiæ accusatæ personæ, estimatione iudicij pretium constituit: seruo forsitan libertatẽ præstandã soluta scilicet pro eo ex fisco pecunia: et ratio subjicitur cum dicitur: Quid enim si publica visitas ex hoc emerit et quia in Digestis lege Eũ qui, in principio dicitur. Peccata enim

enim nocentium nota esse oportere & expedire. Qui rite accusat, nec inimicus, nec maliuolus: sed potius conscientiae rei medicus. & cõmunis boni, quod maximè leges inspiciunt, tutor est habendus. Exstant circa hæc sententiæ patrum innumerabiles, quarum multæ in decretis annotantur causâ quinta, questione quinta: sed hanc Augustini recitasse sufficiat. Non vos iudicetis esse maliuolos, quando crimen alterius indicatis: magis quippe nocentes non estis indicando crimen, quam si fratres vestros, quos indicando corrigere potestis, tacendo perire permittatis. si frater tuus vulnus habeat in corpore, quod vult occultari, dum timet secari: non ne crudeliter a te siletur, ac misericorditer indicatur? Quanto ergo potius debes manifestare crimen, ne deterius putrescat in corde. Et de accusatore pauca hæc dixerimus: de iudice quoque breuiter transigamus. Causa secunda, questione prima Gratianus inquit: His omnibus auctoritatibus datur intelligi quod nullus condemnandus est, nisi iudicio ordinatè habito, aut conuincatur, aut reum seipsum fateatur. Verum hæc de his intelligenda sunt quorum crimina sunt occultiora: Ceterum quæ manifesta sunt, iudicialium ordinem non requirunt, sic Gratianus. tñ autẽ manifesta dicit, de notorijs intelligi: ubi nõ ignorandũ aliud esse famã, aliud manifestũ, aliud notoriũ. Fama quãdoq; ex scientia, quandoq; ex suspitione, quandoq; ex aerto, quandoq; ex incerto auctore procedit. Manifestum id est, quod semper ex scientia, aut ex fama a certo auctore constat & notum est, & comprobari potest. Notorium dicitur, quod est per confessionem, vel probationem, vel per rei euidentiam manifestum. Notorium item triplex: iuris facti, presumptionis. Facti quod sic se exhibet, & omnium oculis offeritur, ut dissimulari negari nequeat: & in hoc appellatio non auditur. Est autẽ quoddam factum continuũ, iuge, ac permanens, ut in foro turrim esse: in hoc nullius ordo iuris exigitur quoddam interruptum, ut publicum iurarium fenerari: in hoc semiplena probatio requirenda, quoddam transiens & non rediens, ut hominem in conspectu populi esse necari:

hęc

hoc negari potest, & queri aliqua via subterfugium. Notorium iuris est, de quo quis per condemnationem, vel confessionem conuictus est. Notorium presumptionis, ut si quis publice pro filio alieno cuius habeatur. Et hæc sunt quæ ex iurisconsultorum glossarijs memorie occurrerunt. Sed quia cõperant exumerare sanctos viros, qui stigmata linguarum pertriderunt, & ad Apostolos usque perueners, finem dicendi facio, quo positi & alios si placet adiungere, ut tolerantia mundi senescentis non minor quam recens adstruatur. B R. Faciam si horiaris. A L. Immo hortor, & prouoco etiam hac ratione, ut eorum exempla sint contra hoc venenum nobis antidotum. B R. Maior est eorum multitudo, quam possint in presentia numerari: nec putadũ est tẽpus vniquã fuisse tã sanctũ, tã sincerũ, in quo male dicẽdi vsus nõ fuerit. At ne in tãta copia videar esurire, pauca adducã, quos hæc iniquitas, dũ pessundare nititur, exaltauit: dũ obscurare studet, illustrauit: Narrat Eusebius Cesariensis ecclesiasticæ historiae libro sexto re exquisitam ac memorabilem de Narcisso episcopo Hierosolymitano: erat iste vir tanti apud Deum meriti, ut in die sollempni vigiliarum paschatis, deficientibus præ inopia in ecclesia luminibus, iussit ut afferri aquam, & allatã benedicens in olei pinguedinem commutarit. Is cum inter cetera virtutum suarum bona esset animi valde constantis, & iustitiæ ac reuerentiæ sincerissimæ tenax, quidam homunculi male sibi conscij, metuentes, ne se accusaren, ut non possent sub eo penam effugere, cõperunt factionibus se tueri, & eum circumcunire, cuius iudicium peritimescebat. Coninuaerunt igitur aduersus eum satis infame crimen & noxiũ: & ut paucis expediat, conueniẽt auctores accusatores ex semetipsis telles produciunt, qui, ut maiorem mendacio facerent fidem, se diris imprecationibus, si falsa dicerent damnauerunt. Primus enim sibi combustionem, secundus morbum regiũ, tertius cæritatem est imprecatus. Et quamuis ne iuramentũ quidem istis quisquam fidelium & timentium Deum crederet, eo quod vita Narcissi & institutio ac pudicitia ab omnibus

nosce-

nosceretur: ipse tamen eorum quæ sibi imputabantur indignitate non ferens, simul & secretam, ac philosophicam vitam habere desiderans, ecclesiæ multitudinem subterfugit, & in desertis locis atq; agellis secretioribus delituit annis quam plurimis: at ille magnus diuine providentiæ oculus diu non quieuit: sed in impio plutione per ea ipsa, quæ sibi imprecitati fuerant, maledicta conuersit. Primus namq; parua ignis scintilla noctis tempore domo succensa cum toto genere, totaq; familia conflagrauit: alius ab imis pedibus usq; ad capitum uerticem regio morbo repente correptus est: tertius autem priorum exitum uidens, & diuinum oculum se non latuisse animaduertens, prorupit in medium, & audientibus cunctis uniuersum scelens ordinem pandit: tantum autem lacrymis immane facinus desinit, & usq; adeo die noctuq; perdurauit in fletibus, donec luminibus orbaretur. delicti ergo ita infamis ac perniciosi huiuscemodi penas luit improbitas. *A. L.* O iustum ac tremendum Dei iudicium, quob ex amissis uertit in maledictos quæ quisque sibi mala poposcerat. Et quis tandem oro te, quis tantæ exitus habuit Narisum? *BR.* Lætus ac felix: sicut Ioseph, Iob, & Tobias. Nam postquam pro eo sunt tres ordine successionis suffecti episcopi, Dius, Germanus, & Ingridius, creditibus omnibus eum ita uita functum, ecce subito uelut rediunius ac de cælo redditus repente apparuit: rursum a fratribus ad presidendum rogatur: multo enim ardentius ab omnibus amatus est, & quod criminosis inuocens cessisset, philosophicamq; uitam delegisset, & quod euidentissime perspexissent cõpletum in eo dictum propheticum: *Mihi uindictam, & ego retribuam.* Vixit & postea uita longissimam, completisq; centis sexdecim & amplius annis in pace obdormiens requieuit. Adde huic parem uirtutem, fortitudinemq; in femina præclarissimam, atq; imitatione dignam constantiam, Marinæ scilicet uirginis: quæ cõtempore muliebri mudo, femineaq; mollitie conculcata, quasi, ut de Tiresia fabulantur, sexum mutasset, statuit uitam agere inter monachos: patre igitur consentiente monasterium adiens, petijt ab abbate habitum monachorum: ille adolescentulum putans, & uidens eam

eam ingenio miti ac facie liberali, & spiritualis presertim signa quæ plurima, facie assensius est: facta ergo monachus capis singulari sanctitate nitere, & omni uirtutum genere præcellere etiam eos, qui longa bene uiuendi perseuerantia uidebantur in angelos esse conuersti. Tantis successibus inuidit diabolus, & quæ Deo seruante peccatorum iaculis ferire non potuit, fabrefacta infamia maculauit. Virgo quædam uicina monasterio concepit ex supro: magnam rei nouitas murmur exciuit: crebescit rumor in populo: de audore facti disputatur: coniecturis agitatur: tandem diabolo, qui erat doli artifex, insigante, fuerunt qui diceret, uidisse se Marinum (hoc enim in monasterio nomen ei fuit) domum uirginis nocte ingrediendentem: die quoq; habuisse eum ac commercium. Sunt quoq; qui dicat, miseram illam, mulierculam accussasse Marinum. Quid plura? serpit rumor ut lepra: breui in ora vulgi res deuenit: & quoniam erat facie uenusta, & toto corporis filo tam elegans, ut facile amari, imo ut difficile posse non amari, scelus est creditum. *A. L.* O quanto diabolus exulauit gaudio cum nequitiam tam atrocem uideret cõextam. ò misellam uirginem quanto marore debuit ardere, cum sensit hanc fraudem, cum tam infami macule se uidit expostitum, & se patere tanto dedecori. Hæc, quam uisa sunt dure teneris auribus illa calumniæ, potuit aliquando nisi iactasset in Deum cogitantes de diuina providentia dubitare, cõqueri de angelis, quod bene beateq; uiuendo fuisset ab eis uita destituta, & quasi debilis nauicula uentorum inturgens & iracundie maris penitus expostita, & profecto cõuicis tam inuisse peti, maledictis sic obrui, nec tutari, uidetur uerum anime marinyrium. Hæc, quam uerum est illud sapientis: *Fili auedens ad seruitutem Dei, prepara animam tuam ad tentationem.* *BR.* Consolabatur eam reordatio Christi: & sicut apes ex floribus colligunt mella, sic ipsa solatium ex sanctorum exemplis colligebat, & super firmum iustitiam Christi propositum patientie cõstanciam construebat. Insurrexit, ut dienum erat, in eam monasterium. Monachi omnes miro hoc miraculo consternati hærebant uultu, & sic

gestu, verbis, hoc tam immane scelus exprobrantes: ipsa vero præ angustia spiritus obiectum crimen excusare non audens, immo ne que potens, elegit imitari Christi patientiam magis, quã cum monachis litigare. In pœnã ergo tam graui flagitij sordidissimis officijs subiugatur: fit cocus, fit lixa, fit vespillo, fit opilio, fit subulcus, fit azaflo, si quis aliquo fœdo ac immundomorbo laborabat, ei ministrabat. denique omne munus in quo aliquis locus iniuriæ videbatur, subire cogebatur. Continuis ergo exprobrationibus exposita, tantum animo vulnus, tantum corpore sudorem, tantam oculis confusionem, tantam auribus vim calumniarum usque in finem æquanimiter tulit: de nullo umquam crimine, nisi de falso hoc, accusata. Tandem mortue cadauer, dum ex more lauaretur, veritatem diu occultam declarauit, et nuditas, que alijs mulieribus parit opprobrium, Marine virginis aboleuit infamiam: tum monachi cum abbate mirari scemine constantiam, quod in fracto animo tam diu tolerasset eam nequitiam: quod tam audaci proteruitate rem tam falsam delator confuixisset: leuitatem suam accusare, quod tanta impietati facile credidissent: pœnitere cum lacrymis, percutere pectus, cõnuocare viciniã. et breui factum est, ut odium in amorem, calumnia in laudem, infamia in gloriam cum omnium admiratione fit conuersa. Eant nunc sæculi huius veteratores, inexperti, precipites, improvidi, insolentes, et pruriẽtes aures detractoribus porrigant: tot sanctorum patrum sententijs admoniti, tot rationibus et argumẽtis edacti, tot manifestis et eubertibus exemplis ita cõuicti, ut nequeãt tergiversari: nõ mutentur nõ erubescant, non respiciant. et quid de Bricio Turonensium episcopo Martini successore nobis dicendum? Nonne et ipse pœnã subit conuictorum eorum quibus Martinum olim affecerat, quando eum cœlestia meditantem et oculis celo inherentem dicebat mente captum, et id ei obiebat, quod Aristophanes Socrati cum in comœdia, que Nephelæ dicitur, eum cum nubibus dfferentem inducit? Vncto enim in episcopum Bricio mulier inuupta et habitu religiosa, cuius opera cubicularij in abludis pannis

uebantur,

utebantur, infantulum peperit: res innotuit, latissimus campus detractoribus patuit, amplissima contumeliandi materia emerit: suspiciones euigilat, iudicia surgunt, lingue acuitur, aures eriguntur, fama aliquãdiu circũuaga, et modo huc, modo illuc uelicans apprehendit tandem episcopum, nec prius dimisit, quam omnem populum concitauit in eum: facto ciues conuentu frequentissimo seuiũt animis in Bricium, et obliti reuerentiæ paternæ, que debetur præsulibus, obprobria et contumelias iaculantur. miratus Bricius talem proteruitã, et quia se sciebat innocentem, non dubitãt fidere diuino auxilio, afferre, inquit, ad me infantulum: spero enim satis me hodie uobis facturum: apportato igitur triginta dierum infantulo, adiuro te infans, Bricius inquit, per Iesum crucifixum saluatorẽ nostrum, ut si ego te genui palã hec facias, nõ sinas ueritatẽ conculcari. Fidei et innocentiæ affuit Deus, et ex ore infantis sermonem elicuit, que cũ summa admiratione turbæ circumstantes audierunt, Non es tu mihi pater dixit infans. A. L. Purgationẽ rhetores dicunt, cum crimẽ cõceditur: sed culpa remouetur, que tres, si recte memini, cõtinet partes: imprudentiã, casum, necessitatẽ. at hæc melior lõge purgatio, in qua nõ culpa solũ, sed etiã omne crimẽ extirpatur, B. R. Purgatio, ut nosti, duplex est in legibus: una uulgaris, altera canonica. Vulgaris fiebat ferro cãdenti, aqua feruẽti, certamine singulari. ut cũ David aduersus Philisteam decertauit. Canonica, ut cũ quis aliqua laborans infamia, que ab æmulo nõ habet originẽ, se non cõmississe crimẽ id iurat, et aliquot per iudicẽ electũ, quod uerũ iurauerat putare se iurat, priã quondã licita, nũc autẽ, ut scis, est lege prohibita, ut ex Decreto patet causa 2, questione V. Et diuẽsi sint hæc facerẽ, nisi beatissimi patris nostri Hieronymi ueneranda memoria, cogeret ma iulterius sermone extendere: ipse nãque cũ adhuc pœne adolescẽs sciẽtiarũ studijs sic profecisset, ut ea etate, qua alijs distere icipiunt, ipse fuerit a Romanis in liberaliũ artium magisterio electus: tanta cum ad uirilitatẽ peruenit, sanctimonia niteret, ut summo potestatu dignus haberetur, tam singularẽ est passus calumniã, ut mi

d

TRUM

rum sit quonā patrio Deus omnipotens, & illa superne virtutes a quibus hunc mundū regi non dubiū, subito n. n. animaduenerit in tantæ peruersitatis inuentores. & quis non indigne ferat, tantā mali: in bonos esse licentiā, sic rerum ordinē esse peruersum, ut malicia vincat probitatem, & passim de virtute triumphet iniquitas. Igitur Hieronymo noctis cōcubix meditullio tumultuaria surgere, & ire ad diuinis laudes sine lumine solito, concinnauerunt emuli rālem technam, pallio, quo utebatur, occulte subtrahito vestem muliebrem, quam corpori eius habilē delegerat subintulerunt: Hieronymus igitur signo auditō vix dum bene experectus de strato exsiliit, & muliebri indumento, quod in abaco repperit, se vestiuit, sicq; in chorū psallētiū sese proripuit. Tu estimato quale ludibrium, auctores fraudis aderant, & se aliud meditari simulātes cordibus gestiebant, et stuporē vultu præ se ferētes exsecrābatur genus muliebre, quo diabolus pro laqueis semper sit vsus, & de tanti viri ruina conquerentes dicebant ab omnibus esse dolendum, tandēq; se cognoscere, non ab re fuisse dictū ab Apostolo, Qui stat videat ne cadat. Post matutinas laudes Hieronymum conueniunt: bono ac forti animo sit hortantur diuros se operam pollicentur, ne tam infame crimē inuulgetur, ne radices mittat, neue propagetur. Iurāt se famē eius affūiros & amicitia iure maledi: orū audaciā repressuro, qui id sōi erāt iuraturi, ut magis in hora famā crebresceret. AL. Hi sunt de quibus Cicero in primo de Officijs libro sic inquit: Totius autē iniustitiæ nulla est capitalior, quam eorū qui tū cū maximē fallunt id agunt, ut viri boni esse videantur, BR. Roma relicta nauigauit in Asiā, tēpestuosēq; orbi prætulit solitudinē, & cū ferū & scorpionibus potius, quam cum huiusmodi hominibus habitare cōsensit. A L. Quod dicitur a Iohanne in Apocalypsi, stellas de cælo cadere non incongrue meo iudicio potest ad hos extendi, qui cum in ecclesiæ firmamento essent prius fixi, & rerum scientia ac sanctitatis exemplo radiarent, et si Deo qui corda intuetur non tenebrescāt nobis tamen mortalibus, qui per suspensionē caliginē ambulamus, propte

propterea occidūt, quia per opinionū mutationē de prioris auctoritatis hemispherio cadūt. Sed vnde fit ò Brunati, id enim prudētiā tuā latere nō puto, ut siue bene hoies, siue male viuāt, nunquā de sint qui maledicāt, & siue quid agas, siue in otio marceas, nō possis euadere detractores: immo qui præclaris negotijs animū iniecit, ipsorū moribus per quā maxime patēt, ut poeta et scriptores quos suos criticos vbiq; reperiūt, suos vbiq; quorū iudicijs lacrimetur, ma stigphoros habet. Beatissimus pater Hieronymus, cui fatale fuit habere cū detractoribus bellā asidua, si fscellā, inquit, ilico sexerē, aut palmariū folia complicare, ut in sudore vultus mei panem comederem, & ventris opus sollicita mente pertraherem, nullus morderet, nemo reprehēderet: nūc autē, quā iuxta sententiā Saluatoris volo operari cibū qui non perit, & antiquā diuitorū caluminū viā sentibus virgultisq; purgare, error mihi duplex impingitur, corrector vitiorum falsarius vocor, & errores non auferre, sed ferere. BR. Vnde hoc fiat breuiter reflexigemus: dicā ego ex tēpore quod occurrer, quod minus dictū fuerit tu supplebis. Atq; poeta Tantalū regē Phrygū sic apud Inferos cruciari, siti semper ardet, et tenuis labris mersus in flumine, dū lymphā vitreā leniter fluentiē, dulce murmurātē, ori alludētē, rictū insequitur, nūquā consequitur, esuriē patitur, & mala præmatura visu amantissimā, gustu suauia, odore periuicidā pendēt ad tēpora, quæ cū morsus petit, mox dilabūtur, semperq; fraudatus suo desiderio nixet & lugeat. Tantalus ò Alexāder ipsi nos sumus, quū siti & fame, hoc est, sciēdi libidine semper afficimur: vnde dicitur ab Aristotele, Omnes homines sciēdi desiderio naturaliter ferri: quæ Aristi pūssint circa nos habemus, terrenas cælestesq; substantias: Quarum noticiā semper aucupātes, quū plus laboramus, eo tū dies minus proficimur. Ideo Academicis cogor assentiri qui nihil sciri posse voluerūt. Sed quorsum hæc de vano cognoscendi sciēdiq; appetitū? nempe ut ostendam ex isto superfluo cognoscendi studio, & ex nostræ cognitionis imbecillitate nasci in intellectu hos errores, quemadmodum ex salicendi desiderio, & ex tibiariū infirmitate fit

casus. Nos igitur cæcutienti similes, qui palpando incedens, quæ occurrit sentit, quid tamen sint nescit, signis coniecturisq; delusi raro ad scientiam, frequenter vsque ad opinionem fidemq; perducimur, & falsa pro veris, dubia pro certis amplexati, dum volumus cum Socrate confiteri ignorantiam, dum cupimus haberi solertissimi, et vanitatem ac stultitiã frenare nõ possumus, per temeraria iudicia peruagamur. & hæc detrahendi communis est causa. Vnio ad particulares. Sũt qui ad hoc scelus natura sunt proni, vt inuidi: sicut & inter mala, licet omnia sint rotunda, sunt quedam rotundiora, & volubilitati magis accomoda, & huiusmodi natura, loquor de inuidis, sequitur hoc vitium, sicut ærugo ferrum. Contemplatus hoc malum demonium ex habitu ac ingenio, corporũ nostrorũ viã inuestigat, qua posuit irri re sensus nostros opportune se ingerit, occasionem querit, corda sollicitat, linguã exacuit: & quo id verum esse non ambigis, meminisse nos decet, quid in secundo Paralipomeno libro de Achab rege, & de Michæa propheta referatur. Cum enim rex Achab nõ crederet Michæa de belli euentu vera respondentem, Michæas continuo visionẽ istam vidisse se dixit. Vidit, inquit, Dominũ in solo sedentẽ, & omnem exercitũ cæli assistentẽ. Dixitq; Dominus, Quis decipiet Achab regem Israel, vt adscendat & corruat in Ramoth Galaad? Cumq; diceret vnus hoc modo, & alter alio, spiritus quidã stetit inquit Domino, & ait, Ego Decipiam. Cui Dominus, In quo, inquit, decipies? Ille respondit, Ero spiritus mendax in ore omnium ipsius prophetarum. Dixit Dominus, Decipies, & prænaualebis: egredere, & fac ita. Quibus verbis da ur intelligi, pessimarum huiusmodiq; temeritatum diaboli, liuorem esse architectum, & permissione diuina fieri, vt peruersi homines sicut alios fallere student, sic & ipsi fallantur, & prauis persuasionibus potius, quam rebus delectentur. A L. Quid est õ Brunati quod aiunt quidam Platonicis, mutata a vita demonem mutari, & quo demone reguntur detractores? B R. Plotinus Platonicis Origeni nostro contemporaneus varius

varius esse dixit demonum naturas, & nobis sociari modo hunc, modo illum, secundũ viarũ genus & exercitium. Qui enim philosophantur, vt ipse opinatus est, demonem Mercurialem sociantur. Quod si philosophus ad militiam se transferat, demonem mutabit, & Genium ex natura Martis, vt aiunt, habebit. Sed neque hæc iudicio meo multum a nostris sunt dissidentia: sicut enim ex catholicorum libris colligimus, quemadmodũ spiritus qui sanctus dicitur, sapientiã & intellectus est spiritus, quod eos, quibus inest, intelligere facit, & sapere, sic & alij spiritus, hic quidẽ formã castionis, ille vero gulae, alius superbiã, alius inuidiã accipitur, quod talium mercũ sint institores, & eis coniunguntur, apud quos ad uertutũ sua lena: imia plus ualitura. Ait etia philosophorũ quidã stellas esse animatas, quod in ambiguo reliquit Augustinus, & huiusmodi animas inter spiritus tenere precipiatũ. Nã quæ inest stelle Mercurij, Mercurialiũ spiritũ principẽ dicunt: & sicut ille in cælo presunt, sic et istos in terris certis uicisitudinibus precipari, quo fit, vt regnante Venere fornicationum spiritus sint accriores et libidinosis magis infesti, & sic de alijs dicendum existimant. Forte id accidit, non quod aliqua superiorum siderum uicis compellamur, sed quod ipsi naturalitẽ rerũ nõ ignari, tunc homines ad ea plus prouocent, ad quæ magis inclinatur a cælo. Quibus uero demanibus susurrones reguntur, perquirendũ: si, vt Plotinus inquit, pro planetarum uarietate distinguntur, ex Saturni natura eos crediderim: stella enim, quæ Saturnũ dicit, si astronomis credimus, a diũ, liuorẽ, pertinaciam, duritiã, maleuolentiã, rancorem adium, suspicionemq; producit. Tali ergo demone detractor accensus, dum uenenum continere non potest, nihil fraudum, nihil insidiarũ, nihil demũ prauit atũ omittit. A L. Cũ hominũ inclinationes varias multipli esq; considero, reddor ambiguus. Si enim, vt philosophi aiunt, communis est hominibus una natura, & inclinacione huiusmodi pullulant ab ea, cur ergo in uiuulis ex uno et eodem fonte manantibus, tanta diuersitas reperitur? B R. Post-

quam me cogis philosophari, quamvis non sim ego Plato, neq; Ze-
no, qui erant in scientiis, ut verbo Græco utar, σοφοτατος: hoc
est, sapientissimus: exponam tamen me periculo, & ex mea pingui
Menerua respondebo, cum nature unitate stat hæc diuersitas, &
a corporum varietate deriuatur. omnibus enim hominibus non
est una corporum conditura. A L. At cum, teste Aristotele, non
forma puta anima materia, sed materia puta corpus formæ ac-
commodetur, habilissimæ reddatur, cur non sunt corpora uni-
formia, cum animæ nostræ sint uniformes? BR. Natura
varietate delectatur, quod in suis operibus manifestat.
Vide herbas, contemplantur arbores, cerne animalia aquati-
ca, aëria, atque terrestria, & animaduerte que in eis varietas.
Cum uellet ergo homines reddere diuersos, respexit ad corpus. et
quandam temperiem tantæ latitudinis ei constituit, quæ magnæ
varietatis capax esset, fecitq; corpora, sicut fieri solent aluearia;
quæ, & si non sunt omnino conformia, modo sint concaua, sunt
tamen a pibus claustra idonea, & aptæ ad mellificandum officina.
Accidit hoc idem in aliarum naturarum singularibus, quæ indi-
uidua uocant: uidemus enim in er canes, quosdam immanes,
quosdam mansuetos; & hoc per naturam, antequam per discipli-
nâ sint formati. Lata est ergo hæc dispositio, et terminus eius nes-
cimere philosophi; sed ut paucis absoluam, tot in corporibus sunt
doctrinæ, quot in ea latitudine puncta consistunt: humorum nam-
que syntaxi paulum alterata, & hæc, uel illa a meo diuaria-
ta, aliud atque aliud corpus euadit. Quam primum autem intra
terminos illius communis et asis, quam uocant complexionem neo-
terici, constitutionem uero magis idonei, corpus peruenerit, in
quouis gradu punctuue consistat, capax est animæ. quo fit, ut cõ-
pago corporum nostrorum in infinitas differencias possit labi. Di-
stributionem uero harum diuersitatum dant celo astronomi: nã
sicut augures aërem in quatuor partes, scilicet anticam, posticã,
dextrã, & sinistrã; sic etiam astronomi in duodecim domos parti-
tur, & inuenio uniuscuiusque nascens horoscopo, hoc est, signo
ascenden-

ascendente quando quis nascitur, quid astrorum in eis sit, &
maxime in angulis cõteplati, de uita, de moribus & de fortunis
hominum proloquuntur. Exempli gratia, locum unum ex Firmico,
& unum ex Manilio, qui ad propositum faciunt proferemus: in
quinto Matheseos libro Firmicus sic inquit. Si Mars in horosco-
pofuerit constitutus, & in medijs celi parte Mercurius positus qua-
drata Marti radiatione iungatur, publicos ac malignos accusa-
tores efficit. Manilius uero in quarto. Astronomicon libro de na-
m sub piscibus ita dicit.

Garrulitas odiosa datur, lingueq; uenenum.

Verba maligna nouis mittentes semper ad aures,

Crimina per populum populi feret ore bilingui:

Nulla fides inerit natû.

Fit demum in animis, undecunq; sua: tanta uarietas, ut
ab initio rerum tot seculis hæctenus eoluis genera infinita ini-
micitari, parca ueræ amicitie recitentur exempla. afferuntur
autem hæc paria: sed pudet paucitatis: Orestes & Pylades:
Damon & Pythias: Theus & Pirithous: Nisus & Eurialus:
Scipio & Lælius: Tydeus & Polynices: Alexander & Hephæ-
stion. A L. Hic est ille Hephæstion quem dicitur Alexander in
Deos retulisse, & cui uita sancto diuinis honores uoluit exhiberi.
Sed audi nouum genus infamie, & uide quam sit facile credu-
los principes uerbis deludere. Agathocles Samius centurio apud
Alexandrum honoratus, tunc fuit accusatus, quod præter Hephæ-
stionis transiens sepulcrum lacrimasset, uisusq; esse uol-
tu lugubri significare. Hephæstionem potius secundum communem
hominum conditi nem mortuum esse, quam deificatum: hanc ob-
rem ab Alexandro leoni immanissimo iussus est obijci, factumq;
mox fuisse: nisi Perdica signum fuisse seruatus: is enim per Deos
& per Hephæstionis Numen iurauit, sibi uenanti eum apparuis-
se, mandassetq; regi diceret Agathocli parcendum, quod non,
quia mortuum credidisset; sed ob ueterem consue-
tudinæ reuerentiam, lacrimasset. Adulatori credi-

dit Alexander qui prius crederat delatori, quo fit ut ausim dicere nihil esse periculosus princeps, qui facile circumferatur his nugis, familiareſq; habeat delatores; sub tali namq; domino nulla esse potest tanta sinceritas; nulla vita integritas tā perfecta, que se curam ad radicē sepe nō habeat. Sed hæc missa faciamus, ad honestandam amicitie paucitatē par aliud amicorum addi potest. hoc est David & Ionathas filius Saulis. B R. Habeo ego penes me par aliud non negligendum, quod iure supradictis possit adiungi: Petrum videlicet patrem tuum, virum ornatisimum ac splendidissimū, sub huius nostri principis patre atq; suo domi forisq; in præclaris negotiis summa cum laude semper versatū: cui Ptolemæus filius piensissimus ob singularem fidem atque industriam in Gonzagarum familiam privilegio adscitus, amussit atam illam posuit sepulturam, & Ioannem Brunatium huius cathedrae lris ecclesie quondam canonicum, patrum meum, doctrina & religione singularem. Hi namq; duo viri, cum essent adoleſcens, tanta erant caritate coniuncti, ut esse videretur, sicut Græci dicunt ψυχή εν δύο σώμασι: hoc est, una anima in duobus corporibus, ostendebat hoc familiarissimus conuictus, crebri congressus, & in omnibus negotiis summus cōsensus. Nihil erat inter eos simulatū, nihil fictum, comunicabantq; mūtice non cogitationes solum atq; cōsilia, sed omnes fortunās habebant communes. Hoc addidisse volui, quod eorum mihi sit iucunda memoria: & ne inofficiosus videretur sermo noster, sicut inofficiosum dicitur testamentum, in quo parentes & filij prætereuntur. Addi ad causas huius improbitatis multa quidem possent; sed præsertim consuetudo improborum, trahuntur enim, ut Seneca inquit, a conuersantibus mores, & propheta dicit, Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris, quod est illi simile quod aiunt astronomici de Mercurio quod scilicet cū bonis sit propius, & cū malis sideribus sit aduersus, totū se faciorū naturis accommodans. Est etiam in causa natura virtutis, ut ad causas vniuersales reuertamur. virtus enim ut inquit Hesiodus, in altissimo loco constituta, non nisi cum sudore po-

re potest adiri: volentibus enim ad eam peruenire, sensus & concupiscentia se opponunt, & omnes fere homines fraudibus & dolu ita præpediunt, ut suscepti itineris faciant pœnitere. Talis ergo nature malignitas, genita in damnum commune mortalium, bonos persequi, virtuti insidiari, pacem perturbare, famam lacrare, diabolo semper instigante non cessat. A L. De his ò Brunatij dictum iam satis: hodie verè viximus: numerari inter felices debet hæc dies, & albo nobis signanda lapillo, in qua frui meruimus vario, dulci, sanctoq; colloquio. Amen.

BAPTISTAE MANTVANI AD PTOLEMAEVM FRATREM CONTRA CALVMNIATORES, Epistola.

RO amoris integritate, quem inter nos natura inchoauit, virtus consumauit Ptolemæe frater suauissime, me mones vitio mihi dari a nō nullis, quod in opusculis meis sint quædam errata: & quod quibusdam vitæ vocabulis, quæ Latina phrasim non obseruant. Ego qui, ut verum fatear, fui ut plurimum in obseruatione vocum parū diligēs, & animū habui ad sensa magis intencum, quā ad verba. Non ausim negare id mihi accidisse, in quo etiā peritissimi diligētissimiq; viri peccauerunt, Nemo n. tam oculatus, nemo tam circumspēctus esse potest, etiam si sit ipse aut Argus, aut Ianus, quibus a tergo nulla iconia pinsere poterat: quim aliquando labatur & cadat, in lingua præcipue, quæ sua naturā lubricitate ad casum semper præna, nūquam a præcipitio longe distat. Primum igitur gratias ago quod protektionem meam tam benigne suscipias, & pollicearis te onus suscepturum refellēdi eorum maledicta, & vi fratrem deici, fratri subuenias. Deinde velim scias non

esse detractoribus facile credendum: quia non mature, etiam si docti sint, sed precipitanter singula iudicant, et putantes nugae suas iudicem non habueras, nec vlllo incunctulo excutendus, ex omni herba, ut aiunt, fascem faciunt. Quod si pedepresum contanter id agerent: vel nullum reprehederent, vel eos tantum qui peccauissent. At nequaquam ita contingit. Videmus enim, et exempla subijciam manifesta, plerisque patere istis calumnijs, qui omni culpa vacant, immo qui laudandi sunt, unde culpantur: ex quo colligitur quotquot huic in officio suo officio sese dedunt, esse temerarios et vecordes. Pauca igitur breuiter temeritatis huius exempla subijciam, ut aduertat non esse eis passim fidem adhibendam. Plinius xxxv. naturalis hystorie libro taxat Virgilius, quod sandicem crediderit esse herbam, cum dixit in Bucolicis.

Sponte sua sandix pascentes vestiet agnos.

Est autem sandix, ut ipse dicit, species coloris: sed Virgilius dicere voluit lanas agnorum pascentium sponte sua contrahitur hunc colorem. Et non debuit Plinius dicere Virgilius putasse herbam esse sandicem: ubi et ipse Seruius ut grammatici nostri voluit, est prolapsus: cum dixit sandicem esse herbam: quod Virgilius neque dixit, neque putauit. Sandix tamen per se herba est, de qua Dioscorides pene ad verbum sic inquit. Sandix est, et hoc oleus siluestre, subacre amarum, aliquantisper: colinum et crudum in cibo sumum vatri confert ac stomacho: decocti vero ius potum vesicae, rembus, et hepatis utile est: sic Dioscorides. Et de hac sunt qui putent Virgilius, Seruiumque intellexisse: licet apud eos non scribatur Sandix per se, quod erratum librariorum impu. audit.

Quidam, de suis et suis loquuntur, ideo et nomen supprime, dicit vult sugillare Aurelium Augustinum qui ecclesie Dei lumē est magnum, more eius qui, in ventum spuit, sese contaminant, et instar forioli sese coinquinant. Nam cum Augustinus in libro de Civitate Dei quinto, capite vi. dicat, si geminos contingat ex eodem coitu et semine concipi, unum post alterum non forma

ri: sed ambos simul inchoari: Quia natura cum, ut aiunt theologi, agat, necessario omnes seminis partes simul aggreditur: dicit stulte et imperite superfetationem, quae longe alia res est, cum negare. Superfetatio enim non est geminorum, sed per diuersos coitus pluribus ex seminibus conceptorum. Conceptus autem de quo loquitur Augustinus est geminorum ex eodem coitu, ex eodem semine, quod simul et eodem temporis momento natura incipit fouere: sic quod unum post alterum concipi sit impossibile. Unde sic conceptos eadem momenta. Et eundem horoscopus habere est necesse: horum dicit Augustinus, cum unum conceperit femina, non posse deinde alterum concipere: quia tanta vis est naturae ut proposita simul amborum materia, necessario simul ad amborum exordium conuertatur. Et cum hac indiuidua duorum conceptione potest mulier superfetare. Sed cum quis ex superfetatione conceptus est, non potest eundem horoscopus habere cum prior: temporis enim intercapedo necessario alium inducit horoscopus. Hic est loci illius sanus intellectus. Et quod ipse ait de superfetatione, nugatorum omnino est et puerile, nullo philosophiae sale conditum. Viro ergo isti, qui cum sit merus grammaticus in mesem philosophum unum falcem mittit, recte dici potest, quod Apelles pithor dixit satiro: Supra credidam non adfendus. Alius quiaam dicit Hieronymum falsa scripsisse de Apollonio Tyaneo: quia narrat eum vidisse Larcham gymnosophistarum principem in throno sedentem aureo, cum Philostratus dicat thronum illum non aureum, sed aereum fuisse. Item quod cum aliis dixerit Phison esse Garampos, dum de Apollonio loquens quasi per, μνημονοῦν ἀναπύουσα, hoc est per memoria peccati vel esse Indum. Et quod cum Indus ex Caucaaso veniat, non possit esse Phison, qui ex paradiso terrestri deriuatur. Item quod Apollonius iuit in Aethiopia non ut refert Hieronymus ad videndam mesam solis in subulo: sed potius, ut inquit Philostratus, ad videndam mensam stauruam, quae mane oriente Sole loquebatur. Tale quae recordia tantilli hominatione, pro uocent tanto, virus, et Pygmaei videant surgere in Gigantes. Primum

Primum ergo quod Hieronymo obijcitur, diluendo sic ordinatur. Quid vetat credendum esse Hieronymum disciplinarum ac linguarum omnium peritissimum scripsisse non aureum, sed areum, & postea vitio librariorū passim omnia bona exemplaria corrumpentium; dum soni affinitate deluduntur, dictionem areum transisse in aureum, et sic es in aureum commutatam? Et ne abūdemus in superfluo, de hoc satis. Quod autem Hieronymus cum dixit latissimo Phison amne transmissio, intellexit de Indo, qui omnium, quos transiit Apollonius, sit maximus. Gangē enim, qui est orientatior, & Indo maior, non transmisit. Brachmana namque, ad quos ibat, inter Indum, & Gangem sunt positi, totum concedatur. Sed cum subinfert Hieronymus alibi, hoc est in Genesim, dixisse Phison esse Gangem, plane negamus: nec ipse accusator quid dicat, aduertit. Hieronymus namque non ait eum esse Gāgē, sed solū quosdam ita putare. Vide in questionibus Hebraicis super Genesim. De tribus enim illorum quatuor fluminum paradisi, Nilo, Tigri, & Euphrate non est contentio: de Phison tantum dubitatur, Ganges ne sit an Indus: quod ea duo flumina in India tenent principatum, ubi terra est תרצה quā a Phison circumdari scripsit Moses. Nec mirum si Hieronymus putat Phison esse Indum, quem alij asseuerent esse Gangem: Nam, ut inquit Apostolus, in huiusmodi, quae scilicet fidem non tangunt, vni quisque abundat in sensu suo. Quod autem inquit de paradiso & Caucaaso, est vanum prosum & frivolum. nam comperitum est, & omnes cosmographi tradiderunt, pleraque flumina, retulere pluries absorberi, ac pluries enas: ut dicitur de Ana fluuio Hispanie, & Arethusa fonte Siciliae. Et de hoc ista dixisse sufficit. At cursum respondendum ad aliud: Cū aduersarius dicit Apollonium ad mensam Solis non iuisse, ut dicit Hieronymus: e, o Philostratū magis admiror, quod non scripserit curam Apollonio fuisse videndi mensam illum in sabulo, cum, teste Herodoto, & alijs quā plurimis, fuerit & ipsa apud Aethiopes, ubi tunc erat Apollonius habita pro magno ac illustri miraculo. De hac Pappo
nius

Mela ita inquit. Est locus apparatus, epulis semper refertus, & quia ut liber, vesci volentibus licet, ἄλλοι τραπεζῶν, hoc est, Solis mensam appellant, & quae passim apposita sunt, affirmant inuasit subinde diuinitus. sic ille. Hanc Nicolaus de Lyra, quia nō reperit in Catholico, fixit in insulā Zodiacum fuisse in arena Aethiopica figuratum, & ad eum videndum iuisse Apollonium. Sed fortasse Philostratus, cum sciret Apollonium esse Pythagoracum, veritus est eum mittere ad mior em carniū illarum, ne Pythagoricam regulam violaret. Sed quid pluribus opus? Videtur magis Hieronymus taxare Philostratum voluisse, quod cum illic duo essent tam admiranda, ad unum tantum illorum miserit Apollonium. nulla de alio facta mentione: ac si velit dicere, Cur Philostrate de uno tantum locutus es? cur de alio quoque quos aequē, immo magis mirum erant, tacuisti? Audet rursum hiscere, & infestare famam tanti viri. Ait enim per absurdum esse cum ad hominē Latinum scribat, vti Hebraica dictione, hoc est Phison. Videtur isto loco nodum in scirpo quaerere, & occasionem detrahendi mendicare. Scribens enim Hieronymus ad hominem Latinum, qui sit, ut erat ipse Paulinus, scripturarum sanctarum studiosissimus, recte, immo aptissime hac Hebraica dictione est usus, quae subtili erat familiaris ex assidua lectione scripturae. & ex consuetudine sanctorum doctorum. Sic & nos, cum ad quempiam Latinum scribimus, vti solemus Graecis dictionibus, quae iam usu longo factae sunt nostra, ut cum dicimus syllabati, syncopati, syllepti, prolepsim, & mille huiusmodi, quos constat esse Graecis dictiones. At nodum quiescit accusator. Obijit enim Hieronymo, quod non scripserit contra Hieroclem, qui Christum Apollonium comparauit. cum Eusebius scripserit contra eum. Quid damus medicinae huic morbo?

Vulnus Achilleo quae quondam fecerat hosti.

Vulneris auxilium Pelus hasta tulit.

Sic nimirum fert mediocrem istud telum: dicens enim Eusebium scripsisse contra Hieroclem, quod Hieronymus siuerit causam

causam assignat: quod enim vidit Hieronymus bene esse per Es-
sebiu[m] confutatum. quid debuit rursu[m] verbis super-
uacaneis insectari, cum precipue, ut accusator ipse constitueret,
esset Hieronymus in transferendis libris occupatus. Vbi aduertē-
dū, quod hic criminatur callide commēdat Hieronymū, ut ex cō-
mēdatione probet aliquod vitium. Ideo namque dicit eum oc-
cupatum, ut credi faciat factum ex occupacione obliuiofum. Ge-
nus id profecto laudis egregium, quo quis, ut vituperet, quempia
laudat. Non quiescit adhuc censor hic tertius, sed more Paritho-
rum fugiens sagittat. Impingit Hieronymo quod Apolloniū vitā,
quam scripsit Phylotratus, et damnat Eusebius, approbare se o-
stēdat, cum scribens ad Paulinum eam allegat. Respondetur heic
paucis a diuo Hieronymo non tantum in Apollonio, sed etiam
in Pythagora, in Platone, in Gallis, et Hispanis, qui ad Titum Li-
uium venisse leguntur: in Paulo ipso apostolo, quorum omnium
meminit illo loco, id tantū approbare, ad quod eorū exemplo Pau-
linum presbyterum volebat inducere, ad studium scilicet sapien-
tie, et labores assumptos gratia videndi eos quorum in sapientia
nomen est grande: hoc est, quod in Apollonio Tyaneo laudat Hie-
ronymus. Ex quibus constat hominem istum, sicut in libro Sa-
pientie est scriptum, occasione questuisse, ut recederet ab amico,
et ex aliorum depressione voluisse videri se excelsu[m]. Sed magis
accidet ei quod Paulus dicit: Quae seminauerit homo, haec et
metet. Sic ergo errare solet homines, qui factis procul et verbis
reus sunt sapientes. Idem accusat Hieronymum, quod male
transulerit psalmographi versiculum. Non sic imphy, non sic:
sed tamquam puluis, quem projecit ventus a facie terrae. dicit
enim in Hebraeo haberi tantum semel, Non sic. Illam ve-
ro particulam, a facie terrae, non haberi, nec addi debuisse a fi-
deli interprete. Item non debuisse transferri tamquam puluis:
sed tamquam acus, quae est palea minutissima. וְיָרָא enim di-
ctionem Hebraicam dicit Latine interpretari, acus, non pulue-
rem: et haec omnia ab Hebraeo doctissimo dicit se accepisse. Sed

aduer-

aduerte qui legis, quam multifariam haec inscite conscri-
pserit. Versiculus ille, quem male translatus crimina-
tur, dicit esse psalmographi, quod certe dubium est: nam di-
citur a plerisque praefatio Esrae, quam praeposuit ספרתהלים
hoc est libro psalorum, cum in ordinem illum eos redegis-
set.

Item falso dicit eam esse Hieronymi translationem,
quae vulgata est editio. Criminatur iste scire debuerat, psal-
mos quibus utimur, teste Augustino in libro de doctri-
na Christiana, tot traductores habuisse, quot olim in
ecclesia Latina linguae Graecae notitiam, vel... perfectam
habuerunt: transferebat enim unusquisque psalmos suo
sensu. Manifestum hoc Roma, ubi tot translationes fere
sunt, quot ecclesiae.

Sed fingi esse Hieronymi: nihil ex hoc habet ad-
uersus eum. Nam illa particula, quae in Hebraeo non
habetur, cum in Graecis codicibus habeantur, transcribi
debuerunt ab interprete codicum Graecorum.

Cum ergo psalmos pluries traduxerit Hieronymus,
ex Graeco aliquando, aliquando ex Hebraeo, non
mirum si in aliqua eius translatione particulae illae re-
periantur. In translatione autem ad Chromatum, quam
fecit ex Hebraeo in Latinum, particulas illas in illis co-
dicibus non inuentas praetermisit. Sed translationem il-
lam calumniator iste nunquam vidit: et putabat omnes
translationes, quotquot reperiuntur, bonas aequae ac ma-
las, esse Hieronymi: sic est in eum bene animatus: sic
est res ecclesiasticus male doctus. Quod vero addit de a-
cere, iudico irreuerenter et ignoranter dictum, cum enim
וְיָרָא transferatur in puluerem, non solum a Hierony-
mo, sed etiam a Graecis translatoribus. Χρόος enim
habetur in Graecis codicibus, qui Latine puluis dicitur.
Nescio cur iste sic deliret, ut magis credat unum Iudaeo tem-
pesta-

peſtati noſtræ, in qua omnes Hebræi minimam ſuæ grammatidæ habent peritiã, quã Hieronymo, Theodotioni, Symmacho, Aquila, Origeni, & iſtis ſeptuaginta interpretibus, qui fuerunt doctiſſimi Hebræorum, miſſi ab Eleazaro ſummo ſacerdote ad Ptolemæum Philadelphum regem Aegypti, ut teſtatur Ariſteas, qui illam hitoriam accuratiſſime ſcripſit. Inuenitur eadem dictio פֶּלֶא Oſeæ capite decimo pulvis trãſlata: ubi legitur, ſicut pulvis turbine raptus, & Sophoniæ ſecundo. Quasi puluere tranſeuntem diem. Vertitur etiam aliquando ſauilla: ut Iob capite vigefimo primo: Et ſicut ſauilla quam turbo diſpergit, Quo fit ut putari poſſit פֶּלֶא accipi poſſe pro omni purgamento, ſicut accipitur a Græcis peripſema. Quam multplex vero & ambigua ſit quorundam vocabulorum etymologia; ſciunt qui tranſferunt. Nullus enim eorum, qui laborẽ hunc hætenus ſuſceperunt, potuit ſine nota pertranſire: exemplum habe dictionis פֶּלֶא, quæ Latine tranſferri non poteſt, cum non ſaluator em, ſed eum qui ſaluauit, ſignificet. Subiungit aliud, & quidem imperite, ut non videatur videre quod videt: aut enim pſalmographum cõparaffe virũ uſtũ frumento, impiũ uero, aceri: cõtra quod ſtat ipſe codex: ibi enim legitur, Et erit tãquã lignũ, quod plãtatum eſt ſecus decurſu aquarũ. Cõparat ergo ligno, non frumento: ſed hoc ille cõſinebat, ut acus ſuum carius uenderet. Bone Deus quantum in epiarũ paſſim effuſiunt iſti ſugillatores: omnes inquinãt: omnes dehoneſtant: in omnes pretereuntes exſpuunt ſuæ etræ bilis extremãta. Alter quidam, loquitur de hominibus habitu religioſis, dũ nuper cõcionaretur, uideretq; eſſe frequens auditoriũ, ut grande aliquid loqueretur, quo alius cõcionatores anteiret, uoce tragica exclamabat, pſalmos non eſſe fideliter tranſlatos: et proferens ex pſalmo ſexto illi uerſiculum, Anima mea turbata eſt ualde: Et tu domine uſque quo: pro uſque quo, aſſeuerabat debuſſe tranſferri aliquantulum, iactãbunduſq; damenabat omnes antiquos tranſlatoreſ, quod nemo eorum id aduertifſet. Mouit hæc inſolens calumnia multos uiros & literatoſ, & religioſoſ, qui

quodidã uerſum illum inter pſalmos penitentialiaſ ſic legebant. Et cum me conſulerent confeſſim miſi manum ad exemplaria Græca atq; Hebræica, quæ in mea bibliotheca habebã recõditã, Inueniẽ in Græco codice ſcriptum εὐπρεπὲς. in Hebræo uero פֶּלֶא id eſt ad matai, quæ dictioes ubicumq; reperuntur in ſacris literis, ſemper ab idoneis uſq; quo interpretantur. Vide pſalmum octuageſimum primum, & octuageſimum nonum, & inuenies eadem uerba ſic interpretata: idq; eſt intelligenti adeo clarũ, ut pudeat non ſolũ negare, ſed etiã dubitare. Mirabar hominẽ huius profeſſionis tã pertinaciter aſſerere quæ neſciebat; Sed multo amplius ſum miratus, quod poſtquam hoc ei declaratum eſt, in faciẽdũ dictum, & Sole clarius demonſtratum, teſtimoniũ etiam ipſorum Hebræorum cõfirmatum, tam duræ ceruicũ erat: ut non ſit motus ex ſententia, & ueritatis lucem oculũ ſe offundentem uel non aduerterit, uel quid magis credo aduertere diſſimularit, quo circumſtantem plebem in opinione falſa, quam docuerat frontis duritiæ, & uocis pertinaciã ad ſui laudem confirmaret. Vide iam quid de reliquis ſentiendum, cum hi, qui aliquantulum ſapere uidentur, itã deſipiunt: & qui prædicandẽ ueritatis officium uſurpant, magis eã deprehenduntur concutare, & id ſolum curare quod dicit Perſius.

At pulcrum eſt digito monſtrari, & dicier, hic eſt.

Sed agant ut lubet, & ineptiant ſuo modo ſine finẽ: mihi cõrte magis frequens theatrum ſunt tres quatuorue ſapientes, quam infinitus numerus ignorantum. clamat Politianus in orthographia Latinorum mendam eſſe, & nomen Virgiliũ non recte ſcribi; cum ipſe, teſte quodam ſaxo, reppererit nomen illud in prima ſyllaba non per i, ſed per e, debere ſcribi, & producit contra nos ipſa ſaxa, ut duræ frontes teſtimonio duriore conterantur. Vide quam friuolo nitatur argumento, & cum Lapithũ pugnantur mutilata hafta, & ſtrigofa equo uenit in campum. Dum Romæ ſub Sixto quarto agerem, Pomponius Letus mihi familiariſſimus, oſtendit ſabulam marmoreã perquam ueruſtiſſi-

*mā in Circo Flaminio, in qua quosdā errores deprehēdissē se mon-
 strabat; in ea enim pro Venox, Venocens, & Publius pro Poblis,
 & Politicus pro Petico mendose scriptū erat. hoc idē referi Her-
 molaus in Plinianis correctionibus libro sexto, & tertio decimo.
 Cur oro te non potuit sculptor errasse, sicut eos sepe errasse in
 multis titulis Romae percipimus? & cur non potuit illud nomen,
 quod in eo saxo legi fuisse non Virgilij nostri, sed alterius cu-
 iuspiam nati sub Virgilij. Cicerone in epistolis ad Atticum dicit
 se vidisse in Capitolio statuam Scipionis Africani cum sub-
 scriptione Serapionis, & dicit se putasse id eratum fabrilē. Con-
 stat ergo Ciceronis iudicio & fabros statuarios errare posse. Ad-
 dit etiam Politianus, ut maior auctoritas sit in fabulis, legisse
 se ita scriptum in bibliotheca quadam per celebri, & a-
 liquando scriptam litteris Longobardis, aliquando litteris
 manufectis, quasi Longobardis, & qui litteras faciunt ma-
 iusculas non sit fas errare, & quasi non credendum sit magis
 auctoritatis quindecim & amplius saeculorum, & codicum pro-
 pe infinitorum, quam tribus codicibus Barbaris, & duobus saxis,
 & audeat impudēter deridere, quod id nomen ductum sit a virga
 vel virgula, cū legatur in vita eius eo loco, & ea die qua natus
 est Virgilius virgam populēam de partem breui supra alias co-
 aluisse, & Virgilij populū appellatam, ad quam puer per e
 summa religione vota suscipere atque persolverent. A vir-
 gula ergo illa, non a virga laurea, id enim, ut ait, puerile
 est, nomen hoc ductum sit; sicut vult Priscianus in quarto, quan-
 do agit de denominatiuis. Certe, ut cumque res eat, scio illud
 nomen per i, a Graecis scribi. Nuper namque cum Stephanum
 de urbibus legerem, vidi in dictione Mantua Virgilium per i,
 non per e, scriptum. Memini etiam me legisse in epigramma-
 tum Graecorum libro quem Iohannes La scaris, vir linguarum
 eruditione clarissimus dono mihi dedit, non id Graece non per
 e, sed per i, scriptum. Nam Christodorus poeta Thebanus, des-
 cribens imagines virorum illustrium positas in quodam publico
 gymnasio*

gymnasio, inter quas erat & imago Virgilij, sic fere inquit. Ego
 enim epigramma illud ita transtuli,

Carus & Ausonij, liquido, decussit olorem;
 Spirans ore melos Virgilius, extulit olim;
 Hunc sermo faciens alium Tiberinus Homerum.

Sed nec te moueat, quod duplicatoll, scribatur contra mo-
 rem nostrum. Id namque a poeta Graeco factum est causa me-
 tri. Graeci enim maior est licentia, quam Latini. Vnde Mar-
 tialis de Eiarino Domitiani:

Dicunt Eiarinon tamen poeta:
 Sed Graeci quibus est nihil negatum;
 Et quos aegis aegis decet sonare,
 Nobis non licet esse tam disertis.

Sed ut nos quodque in iudicium lapides adducamus, addi po-
 test testimonium elogij quod in basi statuē Claudiani Romae ni-
 per reperta litteris Graecis scriptum est sic

Ἰν τῆσι βυσσῆλοιο ἠδὸν καὶ κούσαν ὄψεσιν, & cetera: ubi nō per e,
 sed per i, Virgilius notatur. Voluit & hic certe nimis arroganter
 tollere melos de versu Persiano, quod mille & quingentorum
 annorum decursu locum satis prescripserat; cum posset saluare
 per legem & duplicis consonantis vim habentis, vel duplicando,
 αλ, ut fieri dicit in eloria apud Homerum in primo Iliados, quod
 tamen arbitror esse superfluum: nam & simplex videtur eam
 vim sibi vendicare. Vnde Homerus in decimo Iliados pro-
 ducit eadem ratione secundam syllabam dictionis A Eolus di-
 cens,

βῆε ἰσ αἰόλου κλυτὰ δώματα

Et in hymno ad Mercurium profert melos corrupta & pro-
 ducta prima syllaba sic,

πλῆκτρα ἰππεύσει κατὰ μέλας ἠδὺπα κελός.

Ἰμερόση καὶ ἀόσησθαι θείσ.

ὀδυπό μίλασ αἰείσ.

de in vita Virginis Catharinae, coma regia Procyon Vrsae, pro quo erat in prototypo, Procyon coma regia & vrsae: Quae tamen omnia postea in alia impressione sunt correcta. Respondebit fortasse aduersariorum aliqui non magnum, immo fortitan et turpe esse, quod lauder a Barbaris, ut forte omnia quae non intelligat magis miratibus, ac Latini sermonis omnino ignaris: proptereaq; subscriptionem eorum esse vanam: se vero omnibus his preferendum, qui Latinum idioma, & nostrae orationis usum sciat. Omitto quod hoc responsum plenum sit vanitatis, & insolentiae, & omnium rerum Barbararum Barbarissimae: Quis est iste, qui vult assuerare linguam Latinam nesciri a Barbaris? Seneca duo, Lucanus, Pomponius Mela, Martialis poeta epigrammaticus, & ut quidam putant, Quintilianus, non sunt in Latio nati, neque in Italia, verum in Hispania, latini, tamen lingua, & ipsorum latinorum comparatione latinissimi. Satis tamen qui contendant Quintilianum fuisse Romanum: sed ego Eusebio magis crediderim, qui dicit eum Calagurritanum. Terentius Comicus Afer, & Claudianus Aegyptius natione, lingua ita Latini, ut magis nemo. Apuleius item Afer: Augustinus quoque, atque Fulgentius Afri origine, lingua latinissimi. Cyprianus Carthagenensis non est amittendus, qui Latina eloquentiae teste Lactantio specimen fuit. Ausonius, & Sidonius Apollinarius, & Hilarius Pictaviensis episcopus Galli latinissimi. Nostra tempestate Iohannes Pannonius Latinissimus, non minus quam Politianus, ac Pomponius. studioforum est Latinitas, non eorum qui Romae, Tiburinae nascuntur. Non enim modo sunt ea tempora, quibus Latina lingua a matribus sine usu litterarum disceratur. Legimus namque apud Ciceronem in libro de Claris oratoribus, plerosque bene locutos Latine, cum essent omnino litterarum ignari. Aduertendum item: Ptolemaeae, perquam callide, ab aduersarijs limites figi Latino sermoni ut accusare possint transgressores: existimant enim ex his accusationibus se posse clarescere: limites inquam occultos, quos ipsi soli sci-

ant

ant, ut nos incautos, qui per Latinae orationis campos, quasi per quaedam nostra rura securi incedimus, quoties liberit taxandi ius habeant. Id quoque ignorare te nolo, quod testes ex coniuratione sua, semper citant: sunt enim coniurati, & quasi colligari latitantes in sepibus, venenoso morsu impetunt transerentes. Ad huius fundamenti subuersionem duo sunt scienda, Latinum scilicet sermonem nunquam, eundem tenorem obseruasse, & hominum iudicia sic esse diuersa, ut omnibus hominibus idem quantum bonitate praecellat, placere ac satisfacere nunquam possit. Ad primi probationem hac axioma declarandum assumo. Germanus sermonis & vocabula, quibus animorum conceptum exprimitur, simul cum, ceteris rebus humanis patitur cariem, senectutem & mortem. Quis nescit hostis nomine quondam appellatum fuisse, qui nunc hostes dicitur, et modo solum eum significat, a quo nobis publice bellum infertur? Quis nescit sanguis pro sanguis usurpatum ab antiquis? et eos ita locutos, ut dicebant Valerius, pro Valerius: Fufius, pro Furius: maioribus pro maioribus: melioribus pro melioribus, laetibus, pro laetibus: festis, pro ferijs: frequentarium, pro frequens: nuperum, pro nouo, & recenti. Antiqui, qui eleganter loquebantur inquit A. Gellius, dicebant, Die quinti & die quinte, pro die quinta: die crassini, pro die crastina: die proximi, pro die proxima: die pristini, pro pridie: dies & dies in genituo, pro diebus: drucio, pro diritate reijcio: fontefco, pro fortis fons: fastibiliter, pro fastidioso, ac stoma hoste falla, pro fallacia: differitas, pro differetia: ponderitas, pro grauitas: minabiliter pro minaciter, et minacitas pro comminatio: reapse, pro re ipsa: ninguus, pro nullus: garritare, pro garrere. Item peposci, memoridi, sponodi, pro poposci, momordi, sponodi, licet rarius, pro obtuso, et absente nobis pro absentibus nobis: suat enim, pro fuerit. Licet pro plura & coplura dicebunt, pluria, & compluria: unde pluries aduerbium, quo a huc rutimur, factum. Non dubium etiam eos garrulum posuisse, pro cordato: comest quoque, pro comedit, & expellorare, pro extra partem mittere, & comedim, pro comedamus

e 4

rvgcmt

uestum quoque pro puillo, ponebant: quibus, quia nondum omnino ex usu abierant, aliquando est usus ipse Cicero. Redit in mentem illud Catonis in re rustica, Viduer. atem vastitudinemq; calaniamq; tes intemperiasq; prohibesq; defendas, arunces: arunces quippe dixit, pro repellis: qua voce usi sunt et Cicero et Lanius: quod in consilio fuerint illarum etiam, quasi inter nouum et vetus testamentum apostoli. Dixit etiam Cicero muginari, pro murmurare, et usque eodem, pro usque quo, more antiquorum. Gn. Marcus dixit recitare, pro renouare: edulcare, pro dulcem reddere. Laberius et Cloatius fuerunt apud antiquos, qualis apud iuniores Appuleius nouorum vocabulorum repertores, A. Gellius xij. libro dicit ista vocabula fuisse olim ancipitia et media: periculum, venenum, contagium, honorem: ita ut malus honor diceretur, et significaret iniuriam: furfur frumenti dicebatur a pluda: et fices rami, floces. Varro et Nigidius dixerunt domus, pro domus genitius: similiter etiam fluctus, senatus. Lucilius in eodem casto dixit vultu et anu: quem in similibus Caesar secutus est in libro Analogicis. Plautus dixit puluerat, pro puluere plenum est. Varro dixit muant pro muantur: sicut Virgilius ponit precipitat pro precipitatur in secundo Eneidos.

Et iam nox humida celo

Precipitat.

Et Gn. Velleius dixit tempestas sedauit, pro sedata est. dicebant quoque antiqui, esse A. Gellio. in xix. ca. xij. muneror, pro muneror significor pro significo: assentior, pro assentio: feneror, pro fenero: pigneror, pro pignero. Dicebant et interfio, pro interficior. Lucr.

Aut flammis interfiat, malisq; ferarum.

(in tercio,

Et quoniam rei huius sunt exempla prope infinita, que etiam grammaticis triviales non ignorant, hinc me absoluo, et Horatii cito optimum in hac causa patronum et iudicem. Ipse ergo in poetica sic inquit,

Multa renascentur, que iam cecidere, cadentq;
Que nunc sunt in honore vocabula, si volet usus:

Quem penes arbitrium est, et vis, et norma loquendi.

Quod grauius testimonium, que maior auctoritas, que fortior probatio dari potest? Habet ergo usus totum Latini sermonis arbitrium, et consuetudo est Latine loquendi norma verissima. Id oculo ad oculum videmus in auctoribus antiquis probatissimis, qui et etate, sic quoque sermone sunt differentes, nam nec Terentius ut Plautus: nec Virgilius ut Ennius: nec Cicero ut Cato: nec Appuleius ut Cicero est locutus. Immo ut sciant isti vaniloqui in sermone usum obseruandum, legant libellum Ciceronis de Claris oratoribus, ubi dicitur Sisennam in senatu fuisse a C. Ruscio derisum, quod spuatilica dixisset, vocabulum scilicet iam ex auctoratum et a loquendi consuetudine reprobatum. Erat hic Sisenna homo ceruicosus, similis huius nostris, qui perniciosi sunt bonis ingenijs, ut maiales caligines frugibus nouis, et dicere solebat, ut eo libro patet, recte loqui esse iniustate loqui. cuius sententiam vadit quidam grammaticus familiaris nostrer, qui ad vnius vocabuli obscuri declarationem, solet adhibere quinque obscuriora: ac si quis, ut clarius crepusculum fiat, noctis intempeste tenebras adiungat. De Cesare autem dicitur ibidem quod originem eloquentie dicebat esse verborum delectum: et paulo infra, qualem verborum delectum faceret, declaratur, cum inquit: Pomponius consuetudinem vniuorsam et corruptam pura et incorrupta consuetudine emendabat. Sic illo loco scriptum. Ex quo patet Cesarem, de quo preterea dicendi elegantia dicitur quod sanos homines a scribendo deterruit, numquam a consuetudine discessisse. De Augusto dicit Suetonius, quod genus eloquentie secutus est elegans et temperatum, vitatis sententiarum ineptijs atque inconcinnitate, et reconditorum verborum, ut ipse dicebat, factoribus: et subinfert eum deridere solum Maecenatem, quod esse cacozelos, id est, malus affectator, et Tiberium quod esset antiquarius hoc est exoletarum et reconditarum vocum aucupator. Apud A. Gellium legimus Fauorinum philosophum scitissime respondisse adolefcenti verborum antiquorum studiose et fastidiosi phrasim sui tunc

Que

e s

poris.

poris. *Vivē moribus antiquis, & loquere presentibus verbis.* Quid ergo inepte satagunt isti, & conantur nos reuocare a præfenti consuetudine laudabili ad antiquam Latinitatem iam explosam: quod plane damnant omnes viri docti tam noui quam antiqui? Reuertor ad Horatium qui inquit,

*Vi siluæ folijs pronos mutantur in annos,
Prima cadunt ita verborum vetus interit etas,
Et iuuenum ritu florent modo nata, vigentq̃.*

Et paulo supra cum dixisset non negandum Virgilio et Varro quod antiqui concesserunt Cæcilio & Plauto, mox subiecit per licentiam, & improprie loquens. cur acquirere pauca,

Si possum, inuideor.

Non enim dicunt Latini inuideor: sed, ut Porphyrius inquit mihi inuidetur: sed uoluit ostendere Horatius poetam non coercendum tam rigida censura grammaticorum ut nunquam liceat ei suo arbitrio loqui: quemadmodum etiam fecit, cum præter consuetudinem & omnem regulam grammaticorum ultimam syllabam in dictione palus breuiavit. Et ut cognoscas poetam semper infestos fuisse grammaticos, subijcio breuiter quod de Virgilio legisse me memini. Virgilius cum interrogaretur a Cornificio & Pædiano, & ab alijs grammaticis de versu illo,

Tris pateat cæli spatium non amplius vlnas:

Respondit perlepidè se in versu illo fixisse crucem grammaticis, ut in excogitando et disquirendo loco illo cruciarentur, & distorquerentur. Dicent forsitan isti se nolle nos ad Equianam tempora reuocare: sed ad etatem mox insecutam: qua poetæ meliores, & oratores clariores floruerunt: & illius usum, ut pote defæcatisimum ac sincerissimum, omni diligentia obseruandum.

Verum si mortalium naturam non minus ac Latina verba perfitarent, id factu impossibile sat cognoscere. Tanta est in hominum gustu diuersitas, tam multiformia iudicia, tam multiplices varieg. sententiæ, ut in rebus humanis nil constare possit: quæ etiam sunt legibus instituta & penâ impositis seuerissime sanc-

titæ

estâ vsu in contrarium nitente corrumpuntur: quanto magis ea quæ sunt arbitraria? Propterea legimus apud antiquos quatuor linguas fuisse: primam quam dicunt præscam, usque ad Latinum regem: Latinam sub ipso rege Latino, usque ad exactos reges Romanâ, usque ad Imperatores: mixtâ sub Imperatoribus. Sicut ergo isti usque adeo imperiti & humanarum rerum ignari, ut uelint sermonem, quo nihil est fluxius cohibere. Dicit Aristoteles futurum esse, ut ubi nunc est mare aliquando sit terra, adeo mutationi subiecta est tota mundi hæc machina, necdum sermo, comparabilis muræna, quæ teste Hieronymo, quanto magis stringitur, tanto magis solet elabi. Satiatur mens humana uentilate, & antiqua uocabula, quasi cibos nimium familiares, pertesa semper inquirit noua. Non fuit apud antiquos vox hæc possibile, sicut & multa aliæ: nunc passim ab omnibus est recepta. Horatius in .ij. epistolarum ad Lulum Florum loquens de his qui sua poemata diligenter emendant, dicit,

*Obscurata diu populo, bonus eruet, atque
Proferet in lucem, speciosa uocabula rerum
Et prosequitur.*

*Quæ præscis memorata Catonibus, atque Cethegis,
Nunc situs informis premit, & deserta uetustas.*

Adfiscet noua, quæ genitor produxerit usus.

Ecce ut dicat desertam uetustatem situ informem, & usum Vocabularum genitorem. Adde quod in dies exurgunt res nouæ, quibus sunt danda noua uocabula. Alienigenarum quoque consuetudines, Barbarorumq̃ conuerteria tollunt orationis puritatem, & Latinam eloquentiam dehonestant. Quo fit ut dici possit nullam fuisse etatem, quæ aliqua ex parte sermonem præterita addendo uel minuendo non mutarit. Antiqui ad instar non dixerunt: ut Virgilius in .ij. Æneid.

Instat montis equum.

Sed quidam ex recentioribus uiri cæperunt ea phrasæ: Et Solinus Appuleius

Appuleius, Aurelius, Serenus. Substantia & essentia in raro usque sunt apud antiquos, nunc passim omnes usurpant. Cicero putavit beatitas & beatitudo dura esse, & beatitas esse magis Latinum: tamen beatitas repudiatur: beatitudo receptum. Quintilianus tempore vix quisquam dicere audebat fauorē, & urbanū, & ea Cicero noua esse testatur. Inquit enim sic in epistola ad Brutū. *Eum amorem & eum*, ut hoc verbo utar, fauorem: Et ad Appium Pulcrum dicit. Te hominem nō solum sapientem, verum etiam ut nunc loquimur, urbanum. Sunt qui putant primum a Terentio dictum obsequium. Cervicem singulari numero primus Horatius dicere est ausus: veteres enim tantum numero plurali utebantur. in quo notatur Seruus, quod dicat cervices in plurali significare superbiam. Elegans etiam usque ad aetatem Cicero vitium non laudat, ut Gellius est testis, nomen fuit, & magnificentia videtur aliquando vitium importasse, quamvis nunc in laudem usurpetur. Lege Iulium Capitolinum, Aelium Spartianū, Aelium Lampridium, Volcatium, Gallicanum, Trebellium, Polionem, Flauium Vopiscum: qui posteriorum imperatorum vitia scribunt. Lege Appuleium, videbis infinita monstrorum. Evolue Sidonium, Ausonium, Fulgentium, ubique aliquam novam vocabulorum frugē inuenies: nouum dicendi genus apparebit. Cur volunt ergo isti philologi, naturae rerum omnino ignari, res humanas & praesertim usum loquendi, quo nil mutabilis est, non mutari? & a se alienam seruare constantiam? Nisi obstinate, & ad id quod non possis, anhelare, mihi videtur stultum & inane. Scribit Aristoteles in Politicis Lycurgum qui Lacedaemonis leges dedit, tentasse mulieres lege coercere, & ubi se frustra niti vidit, desistisse. Fuit illud opus viri cordati, & ad virum mensuram laborantis. Sed quorsum ista tota: tam haecenus percurrimus? Nempe ut ostenderemus male ab aduersariis Latino sermoni limites fixos, ut pote a quibus vera confinia ignorabantur, & hi quorum hoc intererat non sunt conuocati. Intereat autem hoc consuetudinis, quae, cum sit inconstans semper

& mo-

& mobilis, nullis limitibus cohiberi se patitur, & sermoni Latino nulla confinia vult assignari: & item, ut quod erat secum demonstraremus, propter multiplicem gustus varietatem nullum esse opus tam elaboratum tam exculium, ut omni ex parte laudetur ab omnibus.

Sed iam ad hoc probandum veniamus. Quid de naturis hominum loquar, quae sunt tanta varietate respersae, ut quod vni sapit, raro vniquam alicui sapiat? Scitum est illud Comici, Quot homines, tot sententiae. & illud Persij.

Mille hominum species, & rerum discolor usus.

Velle suum cuique est, nec voto viuatur uno.

Caligula imperator vocabat Senecam arenam sine calce. Eundem A. Gellius & Quintilianus ferre non possunt. Sed hoc nimirum accidit, quod ille grammaticus, iste vero rhetor merus fuit. grammaticus est verba coagmentare, rhetoris orationem fucare. At Seneca cum esset philosophus rebus magis gaudens quam ornatu, spreto flore orationis, Latine tamen loquens, sententiarum grauitate pollebat, & haec profecto laus est sincera, gloria solida, decus permansurum: cetera sunt quaedam temporaria, & ad modicum tempus duratura. Audi haec Horatium in poetica:

Scribendi recte, sapere est & principium, & fons.

Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae.

Vbi clare demonstrat omne genus recte scribenbi pendere ab ipsa philosophia: verba vero rerum inania, qualia scribunt isti logi, dedit, vocat Horatius nugus canoras, & Augustinus siquae, quae, in ira dulce testorium sonantes quatit lapillos. Redeo ad hominum varia iudicia, quibus si quid simile vni videre, videri in quot differentiis eat gustus, & quam sit fatali nostri vasa & multiformis delectatio. Legimus Adrianum imperatori em, qui vir litteratissimus est habitus, Virgilio Ennium, Ciceronem Caionem, Sallustio Caelum preuulisse. Pacuio usum est se elegantissimae emulatū fuisse Graeci sermonem, cum pro κρημνισια dixisset curru eruitū, quod ab alijs tamen est derisum, Vni & aliud

vide-

78
 videre mirū iudicium? Scis in quanto pretio sint nunc apud nos
 Plautine comediae: immo & apud antiquos fere omnes. est apud
 A. Gellium libro quintodecimo Notium Atticarum Volcary de
 Plauto tale iudicium.

Multos incertos certare hanc rem videmus.

Palmam poetae comico cui deferant

Eum, me iudice, errorem dissoluam tibi;

Contra ut si quis sentiat, nihil sentiat.

Cecilio palmam statuo de comico.

Plautus secundus facile exsuperat ceteros.

Hoc est antiquitatis de Plauto iudicium: sed longe aliter sentit

Horatius: sic enim ait de eo in poetica:

At nostri proavi Plautinos & numeros, &

Laudauere sales: nimium patienter utrumque,

Ne dicam stulte mirati, & reliqua.

Vult ergo Horatius Plautū & sales & metri scientiā nesciuisse
 & in metris & in iocis teste Acrone immoderatū fuisse: Hoc
 si quisquam nunc dicere inciperet, parum abesset quin lapidaretur.
 Vbi Virgilius in quinto loquens de Dares dixit.

Ostenditq; humeros latos:

Seruius putat melius dici potuisse, ostentat, & iudicio Virgili-
 li suum audent præferre iudicium. Audi sententiam adhuc magis
 mirabilem, atque opinionem magis portentosam. Sidonius Apol-
 linarius fastidit Ciceronianam eloquentiam, & ait ipsum Cicerone-
 nem scribere supina staccida, huiusmodi, compagibus distilētib; male
 coagmentata, parum abest quin dicat literas nescisse Ciceronem:
 Ciceronem inquam, de quo Silius inquit.

Ille super Gangem super exaudiuit, & Indos

Implebit terras voce, & Furialia bella

Fulmine compescet linguæ: nec deinde relinquet

Par deus eloquio cuiquam sperare nepotium.

Cum legerē nuper correctiones Pliniana; ut si alius si portento-
 sum iudicium. Hermolaus enim dicit sibi non sapere dictionem
 hanc

79
 hanc ignitum, nec dignam esse, quæ in penus Latinum admittatur,
 & ea tamen, ut ipse confiteatur, Appuleius varius, & ipse
 in penitissimis Latinorum adytis Lucretius educatus. Sed dic so-
 des, illi magis antiqui fuerunt ne forte modestiores in taxandis la-
 toribus alienis, peruersissq; iudicij; profereudis? Demosthenis ora-
 tio quibusdam sicca, Demadi lucernam olere, AEschimi Barbara
 videbatur. Ciceronis sermo apud Calvum ex sanguis et triuus,
 apud Brutū fractus & elumbis, apud alios aridus putabatur: con-
 tra alij tumentē & inflatū, nec satis pressum, sed exuliantē supra
 modū & superfluitē indicabāt. alij dicebāt frigida in iocis eius o-
 rationē: alij parū antiquā, alij molliorē et superfluitosam. Lucilius
 qui primus, ut aiunt, condidit styli najum, hoc est irrisionem &
 vituperationē: laceravit quo ad potuit poetas antiquiores Euripi-
 dem, Accium, Ennium, Pacuuium: Horatius autem taxat hūc
 dicens eum & si stuit, tamen esse lutulentum. Redeo ad neoteri-
 cos. Priscianus dicit errare qui scribunt, adfatur, adludit, adri-
 deo, adsumo per d, ante f, l, a, s, Politianus qui fuit æuo nostro vir
 litteratus id negabat, & Prisciano infensus sic scribi debere af-
 firmabat, producebatq; in iudicium lapides peruultuos: quos credi
 derim Priscianum vidisse, sed contempsisse propter illud Horatij,

Multa renascemur, quæ iam cecidere, cadentq;

Quæ nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus.

Possent plura de corruptis hominum iudicij; afferre testi-
 monia: Sed consiliū est fabule finem imponere, cum hoc unum
 rapinam addidero. Diymus græcis sex libros conscripsit ad-
 uersus Ciceronem. Et Argyropylus Byzantinus eundem Ci-
 ceronem plurimum damnabat, distitans eum ignarum philo-
 sophiæ fuisse, & Græcarum litterarum, eo quod ipse Cicero dixe-
 rit aliquando Græciam fuisse inopem vocabulorum. Et quæ rogo
 te potest habere sermo constantiam, quando quod ipse probat, a-
 lius est qui improbat: & quod hi: adorat, ille execratur? Ad
 hoc per quam pau. is aliud exemplum: quo recitato uerbum non
 amplius addam. Caor etiam grammatici & presertim
 Diomedes vocant vitium quoddam orationis, quod ium com-

committi volunt, cum eo quis orationem dehonestat, quò ornare se putat. Exemplum afferunt ex secundo libro metamorphoseos Ouidij:

*Aureus axis erat, temò aureus, aurea summa
Curvatura rote, radiorum argenteus ordo.*

In his ergo versibus dicunt committi cacozeliam: & vitiosam esse hanc orationem: tale est iudicium grammaticorum. Mihi autem etiam plerisque alijs videntur esse irreprehensibiles, & carere omni labe, & habere comata omnia concinnissime copulata, putamusque vitium, si quod est, potius esse in criticorum cerebro, quam in Ouidio, & eis accidere fere idem quod accidit lippitudinem & scotomiam patientibus, qui vitium quod putant esse in rebus visis, habent in oculis. Talis illusio contingit & navis: naue enim prætervolante, qui in naui sunt putant arbores diffringere, cum ipsi non arbores, moueantur. Sed his generaliter ita dictis, tempus est ut redeam ad me ipsum. Imputatur mihi quod opuscula mea viuis ediderim. nouum genus conuicij, quasi quod omnibus licet, mihi non liceat. Recordari cogor isto loco quod legi de Apelle, solitum scilicet eum tabulas suas in pergula cunctis videndis exponere & ipsum latentem post eas iudicia præteritium auscultasse. Edidi & ego viuens opera mea, ut vitia audiam que annotantur, & que excusari possunt, excusaler viuens. Sciebam enim naturale esse, ut vire mature a vestris impetantur, & mantilia candida a muscis maculentur, & vestes per ætatem a blatibus corrodantur. Non dubitabam affuturos, qui mea paupercula opuscula, mox vi essent edita, in iudicium traherent, ut si condemnare non possent, saltem suspecta facerent & ut inquit Maronianus Si non qui in meam sugillationem confestim inciperent spargere voces in vulgum ambiguas; Feci quoque hoc eorum, ut manum aliquando leuarem de tabula, & vi his curis absolutus ad theologie studium, quo longe plus oblector me conferrem. Ego namque poema omne carpium composui, cursim absolui, non fere aliter quod canes aiunt

bibe-

bibere in Agypto. Aiunt etiam quod in operum eorum principio grandis appareo, magna polliceor; sed in processu ab altitudine illa mox excido, ac si mihi opponant illud Horatij.

Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

Huic obiectioni non respondeo: opera ipsa satis respondebunt sententiam ferat qui recte intelligit: in omnem virum doctum, qui careat perturbatione, compromitto. Sed moneo dictum ab Aristotele, in libro Politicorum octauo, impossibile esse, vel certe admodum difficile, ut qui opera ipsa non trahit, perite valeat iudicare. Sed quid ego frustra pergo omnem labem diluere, ad omnia que imputatur respondere? Sordidum aliquid relinquendum, unde pascantur qui cibo isto viuunt. Oportet & scarabeos finium habere, ex quo pro generositate sua nature pedibus auerfi pilulis voluent, & quemadmodum obscenum id animal loco Numinis habebant Aegyptij: sic forioli isti, qui omnia fluxu lingue dehonestant, apud nonnullos habentur in pretio. Quod est ò Prolemæ, quod est infelicitatis genus hoc permax, quod mortalium principes, & ipsos præsertim litteratos odio tam atroci consectantur? Et scilicet tot calumnijs pateant, toties incessantur a maledicis. Habuit Homerus Zoilum mæligophorù: Maro noster quem dam Paronè Aeglogarum derisorum, et Carbilium, qui dicitur scripsisse Aeneidomastigem: et Hecrenium, qui vitia: & Faustinum, qui furta contraxit: & Batillum carmina ab eo facta suffurantem. Annæus Cornutus ut refert A. Gellius reprehensione insulsa & odiosa inquinavit Virgilium in Veneris et Vulcani concubitus descriptione. Probus quoque taxat eundem, quod male transtulit ad Didonem quod dixit Homerus de Naujicaa, cum Diane venatrici confert eam. Papiarius dixit Maronè noua cacozelia, id est male affectationis reperire, nec cumidit, nec exite ex communibus vocabulis opus confecisse. Sunt quoque qui reprehendant eundem poetam re vera diuinum potius, quam humanum, quod Eriphylem dixerit mælam, quam apud Græcos legerat εὐσπριν, id est, nocentem; & putant Virgilium ex ignorantia lin-

guæ

CONTRA

que Græcæ cosethi in mæstâ transfulisse. O stulti, & tardi corde, ac ingenio prauo atque ignauo, non vident poni posse effectum pro causa, ut cum sudor ponitur pro calore vel labore: sicut apud Mosem in Genesi. In sudore vultus tui vesceris pane tuo: hoc est cum labore viues. Naturalis autem effectus consuetudine nocentis est mæstitia. Quis item prohibebat Virgilium discedere à Græco, & dire illi femine aliud epitheton? Nonne conuenienter poterat eam que tale crimen commississet, vocare perfidam, impiam, auaram? Cur ergo non mæstam, licet mæstia ad stygerem non attineret? Notatur & à Favorino philosopho, quod in describenda montis AEtne flagrantia Pindarum infeliciter emuletur. Cui Pontanus noster in Dialogo quem Antonium appellauit, in faciem resistit ostendens ratione manifesta melius Pindaro Virgilium de illo incendio locutum, & in illis notibus Atticus dicit A. Gellium aliquando dormitasse: ut ipse quoque A. Gellius qui alios taxat, sine morsu hominum non euadat. Huius rei causas duas inuenio: unam quod supra alios mortales claro atque illustri loco constitui omnibus pateant & si quid agunt latere non potest, iuxta illud Christi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: & a Crispo dictum est, In maxima fortuna minima licentia. Alteram quod sicut Auster serenitatis apud nos, sit ubique glorie inimicus est linor. Tertiam causam addo, ut scilicet dum illustres viros persequuntur, aliquid sibi nomen acquirant qui aliter ignobiles permanissent. Sicut de eo dicitur qui in Ephesia Diana templum ignem misit, Sic & Pilatus ex scelere suo factus est famosus, & assidue cum Christo cantatur in Symbolo. Huiusmodi homines virulenti si inter legendum aliquid quod aptius exierit conspiciantur, cursim periranserunt, quasi aliud querant, & more muscarum relictis integris ac sinceris partibus, ibi tandem sident, ubi de suppuratione aliqua iam matura emanat humor purulentus & teter, & recte profecto primus nominum impositor, quisquis ille fuit, vitium istud

CALVMNIA TORES

istud dixit inuidiam. Videntur enim inuidi non videre, & in re aliena bona pati dorasiam, dum in ea solum configunt oculos, que possunt vel videantur posse taxari. & valde egreferentes, quod non offendant vitia grauiora, notant veruculus, signant nauos, damnant pilos, nil non fastidiunt. & mirum est, quod ea que maxime diligunt, acerrime taxant, vitia scilicet & errata, in quibus, cum ea que bona sunt, multi, stacci, defectuq; viderint, oppido exultant: sed illud taxant, non ut illud taxent, verum ut per illud auctorem confodiant, & sibi laudem & nomen acquirant, in illo inuidi, in isto vani, in utroque stolidi. At viderint ipsi quid agant, & agant ut lubet, dum modo sciunt aliquando se inuitos nobis prodesse. Firmus enim longe celebriores, dum accusantium, atque excusantium linguarum consiltu, & multa contentione ventilamur. Ego quidem sum semper non virtute, sed nature potius benignitate sic affectus (norunt hoc qui me norunt) ut non possim non laudare que sunt recte dicta. Conieci tamen & ego, ut verum fatear, oculos aliquando in ea que vitiligatores isti cudunt, & inueni ea nihil in medio habere, & esse, ut Horatius inquit, versus inopes rerum, nugæq; canoras, & quasi nuces sine nucleis. & castaneam a timeis corosam, que, ut aiunt, in cute nitet, & intus puret. Docet recte Horatius in poematibus, quid sit venia dignum quid indignum, ait enim in poetica.

Sunt delicta tamen, quibus ignouisse velimus.

Nam neque chorda sonu redidit, quem vult manus, & mens;

Postcentiq; grauem persæpe remittit acutum:

Nec semper feriet, quodcumq; minabitur, arcus:

Veru' tibi plura nitet in carmine, non ego paucis offendar ma-
culis, quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura. In-
cidi & ego, ut ingenie fatear, in aliquot errores per incuriam, quo-
rum heic vni libet subicere, cui Floratius, ut ex verbis eius depra-
heditur, facile ignosceret. Dñ junior oli Demosthenis vitia à Græco
in Latinu per Leonardu versum perlegerem, & ad locum mor

ius eius peruenissem pro Calauræa, Calabriam scriptum reperiri, & ex illo tempore in ea opinione semper permāsi, ut crederem Demosthenem vita functū esse in Calabria. Et propterea postmodū scribēs tropæū Mantuanū, cum quædā Calabria loca percurrerē, dixi Demosthenē occidisse in Calabria & nō in Calabria parte Italia, sed in Calauræa scopulo vel insula iuxta Peloponnesum ad orientem posita vitam veneno commutauit in mortem: & de hoc sero certior factus sum ex lectione codicis Græci Strabonis & cosmographi, quem tunc non legeram. Memnit etiam Calauriæ Plinius contra Troæ eniem agrum eam locans: Demosthenis autem non meminit. Pomponius Mela de Demosthenis morte mentionem adiungit. Tum demum cognouī impossibile esse, vel certe admodum diffiile eum qui multa scribat, vel suo vel aliorum vitio non errare, & recte dici posse, tot esse qui errent, quot qui aliquid faciat. Nam & a vulgaribus dici soles: Qui nil facit non errat. At mihi quidē videtur multo magis eum errare, qui nihil facit, & in otio naturæ contrario se sepelit, ac more suis grū unū in cæno. Qui agūt ergo, & qui non agunt, omnes errant. Similis alucinatio Luciano imputatur, qui in sexto Pharsaliæ dixit,

Quæ teigit Phylace, Pteleosq; & Dorion ira
Flebile Pieridum.

Putauit enim Dorion urbem Achaie, ubi Thamyra uati succensuere Pierides, esse in Thessalia, seductus uocis similitudine. Nam urbem Thessaliæ, quæ dicitur Dotion, putauit Dorion appellari, & quod factū est in Achaia, credidit accidisse in Thessalia. Vide Hermolaū in nonū caput quarti libri Plinij de naturali historia. Et ut verum constet esse quod vulgo dicitur, Humanum est peccare, commemorabo quædā peccata veterum aurologorum, quorum comparatione nostra uideri possunt uenia digna. Pomponius Mela in secundo Geographiæ libro dicit, Istrum fluuium mare Adriaticum insilere: quod constat esse falsissimū, & Ptolemæus de Padi ortu insigniter errauit. Orpheus in Aegonautico

nautico dixit, Thermodotē, Phasim, & Tanaim fluyce ex Araxe quod postea deprehensum fuit esse falsum: AEschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, ut refert Plinius in ultimo loco libri naturalis historie, dixerunt electrum nasci ad ripas Padi: quod quam uerum nemo ignorat. Dixerunt in insulis Eleētridas in mari esse Adriatico, quo nomine nullæ in eo sunt. AEschylus dixit in Iberia quæ est Hispania Eridanum esse, & Rhodanum appellari quod est falso falsius. Euripides, & Apollonius dicunt in mare Adriaticū cōfluere Rhodanū, qui fluit in Gallici. Sophocles tragicus dicit electrum fieri ultra Indiam, & esse lacrymas auium Meleagridum, qui error est manifestarius. Eratosthenes reprehendit Homerum, quod in locis & locorum distantijs sæpius errauerit. Strabo autem in primo Geographiæ libro, licet nitatur Homerum excusare, non tamen potest eum omnino ab errore defendere: sed dicit nō esse a poetis querendam rerum cognitionem ex quisi tam. Dicitur & Plinius errasse vitio librariarum, ut patere dicunt in xxvij naturali historie, capite viij. ubi transtulit porrum, pro marrubio. Iulius Higinus, ut refert A. Gellius in x. Noctium suarum, dixit Virgilium circa historiam Romanam multipliciter errasse, et præsertim, cum inducit Palinurum AENEÆ dicentem:

Portusq; require Velinos.

Velia enim unde Velius dicitur, non erat eo tempore: & cōdita est a Phocensibus profugis post annum amplius sexcentissimum quam AENEAS in Italiam uenit. Quomodo ergo querat porrus dictos ab opido, cuius nomen eo tempore nusquam gentiū era? Item cum dixit, Theseum liberatum ab Hercule rediisse ab inferis: & postea de eo dicit,

Sedet æternūq; sedebit,

Infelix Theseus. Item cum dixit,

Eruet ille Argos, Agamemnoniasq; Mycenæ,

Ipsūq; AECIDEM:

Id est, Pyrrhūq; quasi ille quem ostendebat pater Anchises,

fecerit illa omnia: hoc est eruerit Argos, & Mycenae, ad Pyrrhæ quod constat esse impossibile: nam non eodẽ tempore, nec per eosdẽ homines cum Achaëis & cum Pyrrho pugnatum est, & bellum Achaicum multis post Pyrrhum annis est confectum. Existimabat ergo versum illum subtrahendum,

*Ipsumq; Aëacidæ, genus arripotentis Achilli,
Idem in Ecloga, Formosum pastor, cum dixisset,
Thesphylis & rapido fœbis messoribus æstu. Item.*

*At mecum raucis, tua dum vestigia lustro
Sole sub ardenti resonant arbuta cicadæ.*

In fine subintulit,

Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est,

Ac si duo tempora in unum corent, scilicet tempus messis & putationis, quæ tam longe distant: & ac si cum putantur vitæ, ulmi sint frondosæ, quæ non conueniunt. Marcus Manilius in quinto dicit Andromedæ Aethiopicam Cephei regis filiam habuisse ceruicem niueam; sic enim ait,

— Niuea ceruice reclinis.

Ouidius autem de eadem dicit.

Andromede patrie fusa colore sue,

Taxatur Ouidius quod quinquaginta filias Thesphylæ vel Thesphylis ut dicit Diodorus, quas Hercules una nocte grauidauit, vocet turbam Teuthrantiam: quasi fuerint filia Teuthrantis, qui tenuit partem Phrygiæ ad Cauum.

Item in x. p. Metamorphoseos inducit Pythagoram, Mycenae, Spartam, Thebas, Athenas tunc non habere nisi nomen: quasi fuerint abolitæ & penitus extinctæ, quod est omnino falsum & ridiculum. Idem Ouidius in libro Pastorum describens raptum Proserpine, lapsus est in descriptione florum hyblaorũ: nam dicit eam cum comitibus suis legisse violas, rosas, lilia alba, amaranthi & croci flores, qui nequaquam legi possunt una die, sed nec uno mense. Viola namque florent veris initio, rosa

uere

tere iam præcipiti, & paulo post rosas, lilia alba: amaranthus inranie autumno, & crocum mense Octobri. Quo modo ergo colligi possunt una die? Erat intentus florum varietati desribenda, & florendi tempora non aduertit: immo quod magis miror ipsi commentatores qui locum illum enarrant, id non aduertunt. Scientes ergo critici nostri naturæ humanæ conditionem esse, ut errare, labi, decipi possit, deberent se cohibere, & minima cum Horatio transientes, ad magna errata seruare censuram. Sed scio respondebunt illud Ouidij.

— Neue monendo

Profecisse putes: nec tempora perde loquendo.

Meminerint tamen sibi cauendũ esse, videndũq; quid baudeatur. Non deerunt enim qui eos cribrent, qui pinsant, & molant, & in posteritate nostrâ erunt, qui causam contra eos et meâ, & aliorũ tueantur. Sed ut aduerto nimis sermo noster euagatur, & uerticulus meus exit in amphorã. Feramus igitur nos, ô Ptolemæe, feramus æquæ animo linguas eorũ, & in uolitionem tot iniuriarũ eis parcamus, atq; indies magis ac magis uirtute nitamur. Claris operibus, unde consequamur laudem, insudemus: nam ad quanto maiore gloriã uenisse nos uiderint, tanto ipsi, qui postquã quoad possunt malignati fuerint, longo intervallo nos sequentur, magis atque magis affligentur. Si uero contingat aliquando nos errare: nil tamen propterea est minus agendum. Sicut namque in moribus caritas operit multitudinem peccatorum: sic in scientiis pauca errata a multis bene dictis absorbentur. Philosophi uersi, fere omnes ecclesie sacri doctores, Gratianus, qui patrum decreta collegit: Petrus Lombardus, qui librum sententiarum scripsit, errauerunt: In summa tamen pretio remanenti, laudantur, uigent, relegendur, amantur. Concludamus ergo illo Petri apostoli dicto: Hæc est uoluntas Dei, ut beneficientes obmutescere faciamus imprudentium hominum ignorantiam. Hæc satis ad presens generaliter dixisse: si quid uero ad singula objecta dici sic necesse, relinquo tibi totam hanc prouin-

ciam: quod litterarum peritia facit ut possis, & fraternam caritatem facit ut velis, Bene vale

PTOLEMAEI HISPANIO-
li, Baptista Mantuani fratris, contra
detractores suorum operum,
Apologia.

MARIUS AEQVICOLVS
IOAN. IACOBO BARDELLO
NIO SALVTEM

PER Cymacii vndas cum domina Isabella Estensi vaganti mihi tuae litterae redditae sunt: quibus inter cetera certior me reddis Ptolemaeum Gonzagam iam ultimam manum imponere Apologiae, quam pro germano Carmelita Baptista ter maximo contra litteratores suscepit. Laudo officium: sed miror cur in mea prouincia, quae liberis suffragiis ex nostri ordinis quasi Senatus C. sortitus sum, tantum sibi iuris vendicet. Sicut hominum ingeniosissimum, lectio nis plurima, et acris iudicij: verum qualia parat otiosorum sunt, ut nunc nos sumus, non eius qui in rebus publicis maximi momenti ut priuata omittit, sit amplissime occupatus. Ex omni Europa ad suum principem, cuius humeris libertas & salus nititur Italiae Regi, & Rerum, confluunt oratores. huic cum Ptolemaeus a secretis solus primus sit voluntarium & consiliorum ad-
miror

instor & particeps, non sit verisimile, ut ad defensionem vacet, cum vix ad usus vitae necessarios otij superfit tantillum. Sinat me hoc agere. restor me relicturum aduersarijs nullum prouocationis locum, si quid in iustissima causa, & in diligentiia sciendum est. Sed potest igniur desistere, rem gratam faciet: si minus, scribamus uterq;. Te tamen rogo, ut illi persuadeas, ne parua induat arma: Nos enim de ortu linguae Latinae, & ut altera facta sit, ut in hanc quam vulgo loquimur veteris, umbram paulatim de fluxerit, longa oratione disputamus. Mox ut Carmelita verborum & simpliciū, & collocatorū summā habeat rationē, ut praeceptis ad decorē parce, ut nouis verecunde ad necessitatem utatur, ut proprijs, & usitatis Latinis insistat semper: ostendemus, ut illorum conglutinatio dulciores numeros & suauē sapiat. Porro ut persone ac tempori consentaneus. quod Graeci, πρῶτον Cicero decorum dixit, ubique miro artificio obseruet, haec summa est. Locos praeterea obiter illius praecclarissimos excutimus, ut sententijs ex abdito erutis poema redundet, ut omnium artium & disciplinarum humanae diuinaeque philosophiae sit referatissimum, ut succi multum, sanguinis & neruorum habeat plurimum, ut natura ipsa letum & secundum ingenium praeseferat, ut proprijs ductibus vena indefesse scatens fluat: sic ante oculos ponemus, ut diuino interdum aflatum Numine non possit negari. Habes rem omnem, & consilium meum: cura ne mihi cum Ptolemaeo amicitissimo concurrendum sit. Do illi hac de re litteras: sed breues admodum, tum ne ambitionis accusor, cum quia nulla res maiori pretio emitur, quam quo precibus. Franc. Zerbinatus adolescens elegans & virilis tuus est. Iohann. Iacobum, Calandram eruditissimum Aegidiumq; meum, immo nostrum saluto. Cum ero Ferrariae Chalcedium, & Proclum habebis, Bene vale. Cymacii quarto Idus Nouembris

CIO. ID. VIII.

f 5 PTOLE-

PTOLEMEI HISPANIO- LI CONTRA DETRAHENTES

OPERIBVS FRATRIS BAPTISTAE

Mantuani Carmelitæ Theologi
apologia.

M audiſſem nuper Baptiſtæ Mantuani Car-
melitæ fratris mei opera taxari a nonnullis,
minime me Chriſto miratus ſum, & quod ſcie-
bam omnes qui aliquid edunt, ſeu ſint ſcriptores
ſeu alij opifices, huic infelicitati eſſe ſubiectos,
vt habeât ſemper ſuggillatores, ſicut & cyſſes
habent tineas, & ligna terebines, quibus erodantur: & quod re-
cordabar eum quaſi ſemper aliud agentem omnia ſua cuſiſſe poe-
mata, atque ea, cum ſit minime gloriæ cupidus, atque deriſor apo-
pularis, quaſi quid oneroſum ac permoleſtum, & vt ip-
ſe ſolitus eſt dicere, meliorum meditationum impedimentum, pra-
ieciſſe a ſe, & tamquam vita indigna expoſuiſſe magis quam e-
diditſſe. Exiſtimabam enim eſſe ſatis veriſimile in multis eum pec-
caſſe, qui Horatiani præcepti neglector, neque in decimum an-
num ſua ſeruafſet, vt Iſocratæ ſuam Panegyricum: neque in no-
num, vt Cinna ſuam Smyrnam: neque limæ labore & mo-
ram peruliſſet, ſed potius omnia feciſſet quaſi ex tempore, ſubita-
rio quodam furore, tamquam ſiluis. Et hæc adductis ratione iu-
dicabam fore ſatius diſſimulando pertranſiſſe hos rumuſculos,
quaſi inſelebiles, vel ſponte ſua aliquando quieturos: ſicut
medici ſolent quaſdam leues corporum moleſtiæ natu: curandas
relinquere, quaſdam etiam periculoſas reſpungere, ne fruſtra labo-
rando malorum medicorum nomen incurrant. At pietate fra-
terna me indies magis ſolicitante, cum more Apellis, quaſi poſt ta-
bulam latitans haberem aures, ſemper intentus ad ea que in-

euam

CONTRA CALVMNIATORES

Qui eum crimina ingerebantur, manifeſte deprehendi ægritudi-
nem hanc ſonticam non eſſe: Immo & ſola diæta curabilem, &
quaedam ex his que obijciuntur eſſe impreſſorum errores: qua-
dam eſſe meritis calumniis: quaedam vero poeticas licentias, &
ab alijs poetis etiam laudatiſſimis in uſum miſſas, & paſſim
ab antiquis uſurpatas: quaedam & ea pauciſſimæ noue dicta,
& contra conſuetudinem antiquorum, que nauç ſint pen-
denda. Quis eſt enim qui loquendo vel ſcribendo multum vel
parum ab ætate præcedenti non diſcedat? Suſcepi ergo curam,
vt fratrem decuit, diluendi has labeculas, & quidem confidenter,
uidens eas ſmigmatem non multo indigere, & medico peritior
opus non eſſe. Præmitto ergo illud Horatii ſummi in Arte poeti-
ca præceptoris Antipharmacum ſalutare.

Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis.

Sint ergo aliquæ macule: ſint aliquot neuî, ſint nonnullæ
verrucule in tanta corporis mole poetici. Quid tum poſtea? O
critice, qui ſquis es, viſne propterea dare in interitum? Noli ſic de-
ſipere, ſic inepitri: noli huic iudicio ſubmittere auctores tot cloro-
rum operum. Si enim & in antiquos uelimus eſſe cenſores tam
auſteri, vt non admittamus niſi omnino ſanctos, niſi penitus
immaculatos: exp odentur fortaiſſe ad unum omnes. Conſi-
dera illud Horatii in primo libro Sermonum, ſermo de
cimo.

— Age, queſo,

Tu nihil in magno doctus deprendis Homeros?

Nil comis tragici mutat Lucillus Acci?

Qui verſus cum interrogatione et ironia pronuntiandi ſunt,
& ex cõtrario intelligendi, quaſi dicat in omnibus poetis aliquid
emendandum inueniri a doctis. Audi quid dicat Quintilianus in
decimo libro capite de imitatione, vt cognofcas omnes antiquos
poſſe aliqua ex parte taxari: ait enim ſic. In magnis quo-
que auctoribus incidunt aliqua vitioſa, & à doctis inter ipſos
etiã

etiam mutuo reprehensa, sic ille. Didimus grammaticus Alexandrinus scripsit contra Ciceronem, item Gallus Asinius, et Lartius Licinius. Contra Theophrastum dicitur scripsisse meretrix quædam, et ei magnam, ut aiunt, intulisse negotium. Recordare Polionem deprehendisse in Liuis tanto auctore Patauinitate, hoc est ali qua uerba Patauina. Et ab eodem reprehendi etiam Sallustium qui in Romana historia tenet principatum, quod in primo historia rum libro eos, qui transitum maris fecerant, dicit transgressos, quos transfretasse dici solitum est: nam transgressus a pedum gres su appellatur. Satis ergo tibi factum putes, si plura, ut inquit Ho ratius, nitent in carmine, nec usque adeo paucis maculis offenda re, ut immodeste ac importune te ingerens et sacrosanctos uates commaculare non parcens, ex doctorem hominum cœtu non iniuria forsitan explodare. utique id benignus facias, subinngo heic quæ de summis uirorum ingenijs eodem lib. capite primo dicit Quintilianus. Neque id statim legenti persuasum sit omnia quæ omnes auctores dixerunt utique esse perfecta: nam et labant a liquando, et oneri cedunt, et indulgent ingeniorum suorum uoluptati: non semper intendunt animum, non nunquam fatigan tur, cum Ciceroni dormire interdum non solum Demosthenis oratio, uerum etiam Homerus ipse uideatur. sic Quintilianus. Sed uenio iam ad singula, sequens ordinem, non quidem librorum sed ne agis memoria, ut id prius ponatur, quod reminiscendo pri us occurrit.

Incipio igitur a rancore qui solet esse causa horum tumultuum. Aiunt poetam ea uoce scilicet rancore uti, quæ apud auctores idoneos non legatur: manifesta hæc calumnia. Ego enim rancorem legisse me memini apud Palladium in libro de rebus rusticis, ubi sic inquit. Receptacula olei semper sint munda ne novos sapa res ueteri rancore corrumpât, ubi uidetur uelle rancorem esse putorem quandam, et idem fere quod rancidum, a rancore uerbo. Tranfertur hoc uerbum ad animum, cum significare uolumus malum affectum, et presertim liuorem, ac simultatem, quæ in dicuntur

dicunt deprauant, et faciunt homines in damnum aliorum ire precipites.

Aiunt item eum hoc uocabulo reserare, male usum, cum dixit in Alphonso,

Infontes animas reseraret ab Orco.

Non enim animæ, ut aiunt, sed hostia seris clausa, reserantur. Manifesta et hæc calumnia, et hominis indisciplinati cerium ar gumentum, quod non nouerit proprietatem uocabulorum a poe tis obseruari non oportere, ut infra ostendetur: nec Virgilium le gerit in ij. Aeneidos dixisse homines laxari, cum proprie homi nes non laxentur, sed loca et claustra: ait enim sic.

Inclusos uero Danaos, et pinea furtim

Laxat claustra Sinor. Et in sexto dixit,

Aperit ramum, qui uespe latebat.

Audui etiam spectari limis, et, ut inquit Appuleius, morfi cantibus oculis a quibusdam, quod nisi male memini in prima est Parthenice, cū Olympiacū ponit pro caelesti. Voluit enī ab Olympo, qui ponitur pro celo fieri Olympiū et Olympiū: ab Olympia uero urbe Olympiacum. Huic obiectioni paucis respondeo, sumi etiam Olympiacum pro caelesti: quod unico exemplo declarabo. In unde timo libro Appuleij de Asino aureo legitur Appuleium ipsum cū secundo Romæ initiatus fuit Osiridi, chalmysda, sic enim ipse dicit accepisse, quam Olympiacam sacrați appellabant. Exponens autem noster Philippus Beroaldus locum illum dicit Olympiacam, id est caelestem et diuinam, ac Dijs Olympijs dicatam. sic quoque nos exponimus dictum a poeta nostro Christum esse stirpem Olym piacā, nō ab Olympia urbe, sed à Deo Olympio, id est caelesti. Dice bat ur etiam ab antiquis Iupiter Olympus. Et Dijs Olympij uoca bantur, qui in Gigantomachia Ioui Olympio suppetias uerant. Deus autem noster, qui secundum nominis etymologiam uerens est Iupiter, potest recte dici Olympius, hoc est caelestis. et ab ip so Deo Olympio Christus naturalis Dei filius Olympiacæ stirps potest appellari.

Volunt item eum male armos ponere, pro humeris hominum; aiunt namque armos non hominum dici ab idoneis, sed belluarum. Manifesta hec calumnia, & non sine eorum rubore referenda, Pompeius enim dicit arma vocari, que armis dependent, & non ea quibus eminus pugnamus, que tela appellamus. Lex Laurentum erat, ne pomum ex alieno legatur in armum, id est quod humeri omnis sit. Antiquitus quoque virgo sacrificans, quod laciniam togæ in humerum reiceret, armata dicebatur, quod videlicet laciniam in armis haberet. Item armille dicebantur ornamenta quedam militaria, que militi a duce donabantur, quod in armis, hoc est brachijs gerebantur. Nam antiqui humeros cum brachijs armos vocabant. Est & armillum, ut visarium dictum, quod armo periret. In his omnibus constat de hominis armo semper intelliigi. Qui tamen defendere vellet armos dici proprie brutorum, habet auctorem satis idoneum Ouidium scilicet in decimo Metamorphosæ in fabula Atalantiæ & Hippomanis, sic enim dicit.

— Digiti curuantur in unguis:

Ex humeris armi fiunt.

Et hoc etiam concessio nil tamen minus poeta saluatur quod iste vocabulorum proprietates confunduntur ab auctoribus, & præsertim a poetis: quibus ex privilegio conceditur non libertas solum, sed etiam licentia. Nam cum auricule sint brutorum, ut quidam volunt: tamen Lucretius dicit in quarto.

Et genus humanum est ætædum nimis auricularum.

Idem pro elephantias dicit elephantem, & pro centaurea herba di. it. centauram, & centaureum.

In primo libro tropæi Mantuani damnat quod primam I savi syllabam ponat productam, quam solent alij quidam breuiare. Manifesta & hec calumnia, et nescio quid indisciplinatis præferens. Volunt enim eum licentia priuare, que ab omnibus poetis usurpatur: licentia inquam, que passim nominibus proprijs est concessa. Subjicio ergo verba Seruij in locum illum primi

AEneci-

AEnecidos.

Huic coniux Sichæus erat. Cui nomina a versibus abhorrētis inuenit poeta, aut ea mutat, aut aliquid inde mutilat. Et paulo infra Sichæus primam naturam corripit: sed heic etiam facit licentiam, quæ in proprijs est nominibus, in quibus licet in quavis parte mutare syllabam naturam. Idem enimit in appellatiuis, si a proprijs sunt, ut,

Sicanio prætenta sinu.

Sic Seruius. Et idem Virgilius paulo mox posuit eandem syllabam breuem subinferens.

Quos inter medius venit furor, ille Sichæum.

Addo quod in decimum AEnecidos dicit Seruius: ait enim sic, Cydon si nomen est appellatiuum, corripit Cy: si proprium productum. Sed tamen Statius in proprio corripuit, utens licentia, que in proprijs est nominibus.

Hæc regi promissa Cydon, hæc Lampe dabamus.

Reprehenditur etiam quod spirituale dixerit, pro incorporeo: sed ea vox iam diu est in vsu in scriptoribus ecclesiasticis, hisque approbatissimis, qualis Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, perquam familiaris, & recte per analogiam inflexa a spiritu, sicut a manu manuale, quod enchiridion dicitur Græce, & a ritu rituale, unde libri quidam Etruscorum dicebantur ab antiquis ritualibus, quod in eis contineretur quo ritu urbes condantur: aræ, ædesque sacrentur: curiæ, tribus, & centuriæ distribuuntur. Fatetor dictionem hanc in Tibullo, Catullo, & Propertio non inueniri: sed non est in arbitrio istorum, ut critici putant termino statuere linguæ Latine, que magis indies propagatur & crescit, etiam his imitis, qui vellent etiam claudere intra vnius etatis angustias, contra iudicium ipsorum antiquorum, qui linguam Latinam curauerunt non certis coartare limitibus, sed indies magis ac magis proferre. Vnde Lucretius in primo:

Mul. a nouis verbis præsertim cum sit agendum.

Propter egestatem linguæ, & rerum nouitatem.

Et

Et Quintilianus in primo libro capite de tribus virtutibus in elocutione de nouis uerbis sic inquit. Noua non sine quodam periculo fingimus: nam si recepta sunt, modicam laudē afferunt oratori, repudiata etiam in iocos exeunt: auendum tamen: nam ut Cicero ait: Etiam quæ primo dura uisa sunt, usu molliuntur. sic Quintilianus. Facit ad hæc quod dicit Varro de lingua Latina scē licet Lælium doctissimum illo æuo, & alios senes enitasse difficultatem, nouissimus, quod nimium nouum esset uerbum: & tamen Cicero usus est ea in oratore dicēs: Quæ duo sunt ad iudicandū nouissima. Et in epistola ad Octauium: Nam ut ordiar ab initio, et perducam ad extremum, & nouissima conferam primis. Cicero abstinuit uerbo, iniungo, quod ponitur pro aliquo agendum modo. Usus est eo Papinius præfatione primi libri Siluarum, & post eum alij, & modo receptum est passim ab omnibus. Carpitur etiam quod utatur hac dictione, uidualis, cum dicere uult uel habitum uel uultum tristem ac humilem, quali solent uiduæ incedere. Quid ad hoc respondendum? Nisi ut eam ad Ludimagistros & discant ab Horatio sic nomina a nominibus deriuari. ait enim Horatius

Licuit, semperq̄ licebit.

Signatum presente nota producere nomen.

Nomen hoc uidualē & si ante productū nō fuit satis est nota presente esse signatum. Est autem nota signum, forma, charactera, figura, lineamentum. Talis ergo formæ seu figuræ, cum ab alijs nominibus multa deriuentur, cur hoc inslar aliorū formatū reprehensione dignū reputatur? Nōne à pluuia pluuiialis, à Borea Borealis, à bruma brumalis, à uita uitalis deriuatur? ducit etiā à mulētra mulētrale, à Flora floralia, à parapherna paraphernalia & mille alia similiter ab alijs producuntur, quæ apud approbatissimos auctores sunt in usu. Non prætereo quod memorie modo occurrit legisse me apud Solinum, uesperalis: nam de Macedonia loquens dicit, A uesperali plaga Dardani sunt, & Illyrij.

Apud

Apud Lucretium legitur principale in secundo.

Haud sine principali aliquo leuore creata est.

Et in quinto,

Principiale aliquod tempus, clademq̄ futuram.

Et in primo libro ab eodem ponitur perniciose. & in quinto dicit.

Scenalem speciem patrum, matrumq̄, Deorumq̄.

Formantur quotidie secundum, ut prædictum est, analogiā: hoc est ad similitudinem aliorum noue uoces pro arbitrio & uoluntate scribentium. Legi apud Sidonium, cordicitus, sicut radiatus: & apud Boethium mensurnus per analogiam deductum à mēse: sicut diurnus à die, et nocturnus à nocte, quod ut existimo, isti uel riderent, uel exhorrerent præ ingenij suæ inscitie obsecritate.

Cum audisset sibi uitio dari, quod neutro genere polenta dixisset, paulum subrisit, & ut est facetus in me conuersus ait. Huius me miserum, Ptolemæe, uocor in iudicium de polenta, quod non edi: & continuo attulit uersus illos ex quinto libro Metamorphoseos Nasonis.

Prodit anus, diuamq̄ uidet, lymphamq̄ roganti

Dulce dedit, testa quod coxerat ante polenta.

Et paulo infra.

Offensa est, neque adhuc epata parte, loquentem.

Cum liquido mixta perfudit Diua polenta.

In primis duobus uersibus iungit dulce cum polenta: in alijs duobus dicit cum liquido polenta: quæ essent & critici nostri iure persuadendi, & in stelliones deformesq̄ bestiuas conuerendi. Philippus Beroaldus in sextum librum Appuleij de aureo Asino loquens de polenta dicit. Apud Ouidium neutraliter enuntiatu illo uersu:

Dulce dedit, testa quod coxerat ante polenta.

Phocas grammaticus dicit neutro genere duo lecta apud Salustium nomina fluminum in a terminata, ut hoc Malucha, &

hoc Turia, qui amnis est citerioris Hispanie, quod addidi, ne tibi nouum videatur nomina primæ inflexionis interminata posse esse neutra: est etiam pascha: & quod omnis generis est aduena.

Taxatur etiam quod primam in Methone corripiat, quam Homerus longat, & per η litteram, semper apud Græcos longâ scribat. Respondetur id quidem verum esse, et in hoc a Stephano notari Homerum, quod scribet eam dictionem per η scribat, cum omnes Græci auctores scribant per e micron: vide Strabonem & Ptoleum: quo fit ut poeta noster non errarit: sed magis legitime usus fuit ea syllaba quam Homerus, quamquam & alibi ad imitationem Homeri ex industria longam posuerit, volens ostendere, ut ipse dicebat, Homeri auctoritatē pro lege habedâ.

Reprehenditur etiam quod fecerit passiuum a regno, & dixerit quodam in loco, credo loquens de Hispania, & regnatur ad huc. Nam Seruius in tertium AEnëidos exponens illud Virgilij η acri quondam regnata Lycurgo,

Dixit regnata participium sine verbi origine. Huic respondeatur, quidquid dixerit Seruius, poetam non dixisse hoc sine idoneo auctore: Corn. Tacitus in xvij. Neque enim heic, ut in ceteris gentibus, quæ regnantur certa dominorum domus. Sic ille:

Quodam loco in Siluis dixit.

Feminâque antiquas vna triumphat opes.

Contra hoc dicunt Latine dici triumpho de opibus, non triumpho opes, nec opes triumphantur. Cōtra hos est locus in libro septimo capite xxxij. Diuinarum institutionum Lactantij; ubi sic ait. Gentes vero non exstinguentur omnino, sed quædam relinquuntur in victoriam Dei, ut triumphantur a iustis, ac subiungentur perpetue seruituti. Si igitur dicere possumus passiuè, quod impij triumphantur a iustis, ut dixit Lactantius, cur non dicemus etiam actiuè, quod iusti triumphant impios? Quod si Lactantius non videtur criticis auctoribus idoneus: non recusât poeta damnari cum eo. Non ignorandum etiam quod η ϵ μ ν β ν ω apud Græcos iungitur accusatiuo, & significat publicare; & η ϵ λ μ ν β ν ω dicitur demon-

demonstratio virtutis vel pompe

Venio ad vnum, quod posset non quidem redargui, sed trivialis grammaticus tenere suspensos. Secundam in dictione Lycaonius syllabam ponit breuem in quarto libro Tropæi Manuani. & quamquam α sit littera dichroma, semper tamen α Græcis in ea dictione prolongatur, ut etiam in dictione Laos: ut Phocylides λ α ι ν ω ϵ ν α ι ν ω .

Item in dictione Amphiaræus. Id cum ab eo quaererē cur factū esset? Dic sodes inquit ð Ptolemæe, Homo qui ex Græcia Romam domicilium transferat: nonne legibus Romanis vivere debet? Respondi sic: videri: sed aliud iudicium esse de hominibus, aliud de vocabulis. Tunc ille, sic nimirum, ait, dictionem a Græcis ad nos translatam oportebit regulam pati Latinam, quæ est vocalem ante vocalem breuiari, quod ne mireris lege Quintilianum in primo libro, capite de tribus virtutibus in elocutione: ubi dicit grammaticum vetustatis amatorem velle peregrina declinari more nostro, & dici Castorem, & Hæctorem, & similia media syllaba producta, quia hæc nostris nominibus accedunt, quæ in easdem, quas Castor & Hæctor, litteræ exeunt: ut sunt amor amoris, & lector lectoris.

Ea de causa dicimus Polemo, Telamo, & Plato, abiecta η littera finali, quæ habet apud Græcos. Eadem ratione Cicero dixit Hermagora, abiecta η finali, & pleriq; dixerūt AEnæa in redio: nā si talia nomina retinerent η , quæ apud Græcos habent, viderentur declinanda sicut Mæcenas, Sufenas, Aspernas, Rauenas. sic Quintilianus. Priscianus quoque in libello de diodecim carminibus, dicit antiquos huiusmodi nomina sine η scripsisse.

Vides ut exstimarint idem iudicium esse de hominibus, & a que de vocabulis?

Si ergo secundum Latinos sequens vocalis breuiare potest diphthongum precedentem quæ natura est longa, ut, sudibus η μ ν β ν ω ; cur nō breuiare poterit dichromam vocalem, qualis est α

apud Græcos, cum ad nos est translata. Servius in illud Virgilij,

Eoasq; acies, & nigri Memnonis arma.

Dicit in Eous poimam syllabam natura esse longam: sicut est & in Lycaonius secunda: sed eam aliquando breuiari, quod sequatur eam vocalis: ut — primo surgebat Eoo: cur in Lycaonius idem non fiat? & hoc potest iure satisfacere dubitati. Sic poeta: Subiecit etiam quæ sequuntur, & Ptolemæ, monuit me ut sic facerem Marcus Manilius in Astronomia, qui ponens in principio versus heroum Phæihontem videtur fecisse ex a & e litteris Græcis La inam diphthongum, cogens eas in unam syllabam, quæ apud Græcos sunt diuisæ, ut & apud Horatium in Odis.

Teret ambustas Phæihon auaras.

Sapphicus est versus. Et cur, oro te, hoc egit nisi ut illa dictio intelligeret se non esse amplius in Græcia, et debere vii lege Latina. Marci Maniliij versus hic est.

Phæihontem patrio curru per signa volantem.

Afferi Quintilianus aliud tale exemplum ex Varrone.

Cum te st. granti deiectum fulmine Phæihon.

Ta' li. enia rotuntur & Græci, & vocatur apud eos synephonefis: quando duæ syllabæ, inter quas nulla sit consonans intermedia, pro vna sumuntur: quod quatuor modis fit: nam vel duas longas in unam longam, vel breuem & longam in unam longam vertunt: vel duas breues in unam breuem, vel duas breues in unam longam, ut in dictione Phæihon, de qua supra dixi. Reperiuntur in poetis Græcis exempla quæ purissima, quæ citare modo non curamus. Rei huius innotantes derident For unatum poetam Christianum, quod fecerit Achaia dictione trisyllabam, iungendo, i cum a ultimo. eius enim est versus ille.

Nobilis An: ream mist Achaia sum.

Simile quid putauit Diomedes, & Priscianus de constructione fecisse Virgilium in versu illo.

Fixerit

Fixerit eripedem ceruam.

Dixit namque poetam posuisse eripedem pro acri pedem, quasi quæ aerios, hoc est leuissimus haberet pedes, & ex duabus syllabis unam fecisse instar diphthongorum. Idem sentit Probus grammaticus ad Cælestinum, ubi de eodem versu loquens ait: Tetrasyllabum ex pentasyllabo fecit. Idem & Sidonius in Epithalamio Poëmiij in dictione aerem: nam ex trisyllabo fecit disyllabum, c. mirabendo in unam syllabam a & e. ait enim.

Hinc aerem, pariterq; Deos hinc eximat orios.

Idem fecit Calpurnius in dictione ædon quæ iustiniã significat, & scribitur a Græcis per æ, ñ, diuisus syllabus: ipse ver. fecit ex duabus unam, ac si sit diphthongus. ait enim,

Voi aem supera: si turpior ædona bubo.

Debit potius dicere, Si turpis ædona bubo, conuertendo ñ, in e longam. Idem fecit ipse quoque Horatius in illo versu,

O mi Laertiade, quidquid dicam, aut erit, aut non.

Vbi ex a & e, in dictione Laertiade fecit unam syllabam: si legentium est, ut docet Georgius Valla: qui vero Horatiij nuper impresserunt, subtraxerunt mi, ut scopulum euitarent. Sunt enim quidam puerili er sapientes, qui dum metuunt poetis a prauitate syllabarum, suo sensu libros corrigunt, & peruertunt puritatem lectionis antiquæ. Si factum est in illo versu Virgilij:

— liquidoq; potest electro, ubi posuit amphibrachum pro dactylo, sicut & in pluribus alijs locis: ut

Hic vir, hic est, &

Instilæ Ionio in magno.

Semidocti autem quidam emendare volentes corruperunt.

Quoddam est erratum in quinto Tropæi, ubi vitio impressorum, inopia, pro inertia est impressum. Simile aliud in Parthenice prima, corrupta dictione. legitur enim Neiphilus pro Nepheleus. & in vna Siluarum ad Ioannem Argenteum, ubi vitio impressorum legitur,

Et qualis rigas liita prima solo, pro.

Qualia sunt riguo lilia prima solo.
Et in principio agonis Diuæ Agathæ legitur . langore sense-
stri, pro langore trimestri. In Dionysio libro primo legitur,

Quos antiquus Achab, pro

Quos Rechab antiquus.

Et in agone Diuæ Margaritæ pau'um procul a principio est
error, qui errare fecit commentatorem . legitur enim , Hæc ea
que negat aradeos, cum legi debeat non ara, sed æra ab æs
eris . Et ponitur materia pro materiato , puta æra pro statuis
Deorum æreis.

Sunt qui nodum in scirpo querentes dicant eum hac voce,
semel, que modo non pluries, modo cito, modo non di-
uisim significat, posuisse pro eo, quod est aliquando . solent nam-
que vulgares, et qui indoctè corruptèq; loquuntur dicere
semel accidisse, cum aliquando accidisse dicere volunt. Primum
respondeo rem nequaquam sic se habere ut inuulgant, et debe-
re eos penitere calumnie, et notæ quam perperam inurunt fa-
mæ alienæ. nam non pro eo quod est aliquando : sed pro eo quod
est non pluries, semel heic ponitur. Legant diligenter, et æquo
animo excutiant, et sic ut est dictum iudicabunt. versus hic est
in Bucolicis.

Noctæ semel media subeuntem limina furtim.

In quo vult innuere id non aliquando simpliciter, sed se-
mel, hoc est, non pluries accidisse. Ast hi vulgariter loqui omnia
consueti magis ad consuetudinē vulgi, quam ad poetæ sensum
respexerunt . Sed fingamus eos verum dicere, et semel pro ali-
quando illic poni: si rectè intelligerent, id non coarguerent. Locus
enim et tempus multa excusant, que alias essent digna redargui
Locus er: o ille potuit illi, immo et debuit plene satisfacere: id
enim est in Bucolicis dictum, ubi ridentur mores rusticorum, et
Minerua pastoralis presentatur, ibi etiā rusticus quidā crates quo
grates, et in c' versa fabulatur, et ad imitandum pro ridiculo vil-
licos, Pollux p Paulus, Hercules, p Hercules, Xenophilus p Ono-
phrus

phrus, eolius pro coitio, hora nona pro meridie, et huiusmodi alia
de industria ponuntur, non casu vel inscitia, ut fortasse isti
criminantur. Sed quia scio criticos rationibus his non assensuros,
sed præ maledicendi libidine potius hanc poetæ industriam dam-
naturus: moneo lectores hanc inuentionem nouam non esse: sed
ab antiquis poetis ortū habuisse. Nam in verjano illum Maronii.

Amphion Diræus in Atæo Aracyntho

Dicit Seruius ad verbum. Vel dicamus quod ipse veluti pa-
stor ignarus dixerit illum Atheniensem, qui erat Thebanus: nam
et Theocritus ad exprimendam simplicitatem, multa aliter di-
cit quam sint. Hac ratione potuit scilicet Virgilius dixisse Oaxem
Cretæ fluum, cum sit Mesopotamia. sic Seruius, Prætereo heic
et industria quod aliqui contra Seruium dicunt in Creta quo-
que esse Oaxem, nedum in Mesopotamia: id enim ad præsens nõ
curamus. Quod vero, semel, aliquando ponatur pro cito, et pro
non diuisim: occurrit exemplum quod heic subiiciam . Lucius
Florus in capite de bello pirati o sic inquit, Ille, scilicet Pompeius
dispersam toto mari pestem semel et in perpetuum volens ex-
stinguere.

Dicunt etiam non minus absurde sibi non sapere derivatio-
nes quasdam nominum, que sparsim in eius libris peruagantur,
ut est illud Tyrrenica: item illud Iberica, et id genus alia
complexcula, quasi nunquam viderint alibi similia . Nonne a
Troia fit Troius, Troianus, Tros, et Troicus: ab Italia Italus
Italicus, Italicæsis: à Gallia Gallus, Gallicanus, Gallicus, Gallus:
à Britannia Britanus, Britanicus: ab Abdera Abderites, Abderita-
nus, Abdericus: à Creta Cres, Cretensis, Creticus: a Sicilia Sici-
lus, Siciliensis, Sicelis. à Græcia Græcus, Græcanicus, Græciensis:
à Tuscia Tuscus, Tuscianensis, Tuscianicus: à Germania Germa-
nus, Germanicus, Germanicanus, qui habuat in Ger-
mania, licet non sit in ea natus: sicut urbanicanus qui ha-
bitat in vrbe: a schola scholasticus, scholicus, et scholaris

secundum nouos: ut a mola molaris, & a Nerone Neronianus, & Neroreus. Status in primo siluarum:

Parua Neronca nec qui modo loius in vnda.

Marobius fecit a ventre ven:ralis, a spina spinalis, & ab alijs alia sunt huiusmodi infinita pueris etiam cognita, quae longior si pudeat recensere sermone. Sicut enim quoque in panagyrico Mariorum, de diuisa Tanai Tananicus, in illo versu,

Caucasus, & Scythica poter Tanaiticus vnda.

Idem in eodem a Pholoce format Pholoeticus versu illo.

Nubentemq; nulum non sic Pholoetica mensura.

Cur ergo fieri non potest ab Iberia Ibericus, a Tyrrhenia Tyrrhenicus? Et certe quibus haec non sapiunt, videmur non sanum habere palatum. Stephano teste a Psophis, quod est nomen urbis, rite & secundum analogiam fieri debuit Psophites, vel Psophita: iam enim Valerius Maximus dixit Aglaum non Psophitam, sed Psophidium: sicut ab Arcadia Arcadius: ab Aulide Aulidius, ab insula Thymade Thymidius. Sed quid opus verbis tam multis? Ipse Priscianus in translatione Dionysij ponit Ibericus: inquit enim sic,

Est primus castus qui Pontus Ibericus vndis.

Pro quatuor his obiectis, quae eisdem rationibus videtur posse impugnari ac defendi, subijcio vnum quod ora eorum, si frontem haberent, posset obstruere. Seruius in illud noni Aeneidos,

— quam nec duo taurea terga,

dicit taurea usurpauit, pro taurina. alibi, taurinis follibus. vnde sicut & Plinius dicit, deriuationes frum. non habent regulas: sed exeunt prout auctoribus placet. sic Seruius ad verbum. Quod si legissent critici nostri, tam inaniter non blaterarent.

Perperam eum accusant, quod in accusatio casu numeris pluralis dicat modo omnis, modo omnes, cum omnis dici sensu per oporteat. Gaudeo plane quod eis ab Aulo Gellio pro me respondeatur. Is in libro decimonono capite decimo tertio Noctium Atticarum dicit, antiquos curasse magis euphonia, quam gram-

mati-

maticorum regulas, & adducit Virgilium, qui eodem casu, modo verbis, modo verbes dicat, ut esse dicendum solo auri iudicio existimabat.

Cherusi populi sunt Germaniae, & ea dictio scribitur à Strabone cum diphthongo in prima syllaba. Damnatu ergo poeta noster quod eam breuem posuerit alloquens Imperatorem de gentibus Germaniae. Sed sciant critici poetam non sine magnis auctoribus sic dixisse: eam namque syllabam breuiant, & Lucanus & Claudianus

Albim liquere Cherusci. Item:

Quaeque domant Carios immanes et ossa Cherusco

Non debent ergo critici imperiti persuadere sibi similibus imperitiis id a poeta factum sine exemplo.

Venio ad id quod est Achilles criticorum, putabant se poetam in manifesto & inexcusabili errore deprehendisse, quod in Tropaeo Mantuano dixerit, ante diem, pro eo quod, ut ipsi volunt, Latine dicitur ante lucem, vel sub lucem, ut in Virgilio,

Sub lucem exportant calathis,

& existimabant hanc maculam nullo unquam smigmate dilui posse, & hoc esse telum Cephali inenitabile, & iam certi de victoria cogitare coeperant de iriumpo. Ego ut rescui, poetam conueni, remq; indicavi. Ille autem continuus ut est comis & vrbanius. Vide inquit homines turdis persimiles qui viscum quo capiuntur, passim excernant, & missa manu ad codicem Horatianum paucis philypis euolutis inuenit epistolam ad Lolium, ubi sic legitur,

Si no'is sanus, cures hydropicus. & ni

Posces ante diem librum cum lumine, & reliqua.

Habent ergo inquit locum ex auctore non trinitas, sed ex ipso Horatio Latinitatis patrono atq; patre: qui sola sua auctoritate po est totius istorum exercituum profigere: eam nunc & triumphat, & de illata calumnia gloriantur: subiunxitq; carmen illud Maronianum, I nunc, & verbus virtutem illud superbi.

Hoc idem ex illo Virgiliano versu colligitur,
Noctes atque dies patet atri ianua Divis.

Et in Genesi legitur, Appellavitq; lucem diem & tenebras noctem. Accidit profecto his criticis, quod olim & Persis recitat Pausanias accidisse. Scribit enim Persas gloriabundos, quasi iam Græciam vicissent, lapidem Parium secum tulisse, unde tropæum fieret pro victoria: lapidem hunc post eorum fugam Phidias in Nemesios statuum formatum Rhamnunte collocavit, gratias hoc pacto Deæ referens, quæ iusta indignatione percusserrat homines elatos & contumeliosos, meminit rei huius Ausonius illo epigrammate.

Me lapidem quondam Persæ aduexere, tropæum

Vt fierem bello, nunc ego sum Nemesis.

At sicut Græcis victoribus adlo tropæum,

Punio sic Persas vaniloquos Nemesi. Causam vero quod pleriq; antiquorum potius ante lucem dicerent, quam ante diem tamquam corollarium quoddam heic subiungo. Dierum inchoatio non una fuit apud antiquos. Apud Romanos, a media nocte incipiebat, sicut modo apud nos quoad religiosam abstinentiam ciborum quorundam. Apud Athenienses ab occasu tendebat ad occasum: sicut & apud Hebræos, quibus præcepit Moses a vespera usque ad vesperam sabbatha celebrare. Apud Babylonios a Solis ortu usque ad Solis ortum. Apud astronomos hodie quoque tendit a meridie in meridiem. Ergo si Athenis, ubi ab occasu dies incipiebat, quis dixisset ante diem, poterat intelligi ante occasum: apud astronomos ante meridiem: & alio modo apud alios, iuxta morem gentium & nationum. Vt ergo tolleretur hæc dubietas, dicebant pleriq; ante lucem, cum de die artificiali loquerentur. Est enim dies artificialis tempus ab ortu usque ad occasum: dies autem naturalis est tempus viginti quatuor horarum. Sumitur etiam dies, pro interminato tempore, ut apud Virgilium.

Multa dies variisq; labor mutabilis eui,

Damnant etiam eum falso crimine, quod in Dionysio dicat, ad presens, pro eo aliter dicitur, in presens, vel in presentiari, contententes nusquam a Latinis hoc esse usurpatum: labuntur autem in his ineptias, quod cum pauca legerint ac intellexerint, audent de omnibus, tamquam qui omnia sciunt iudicare. Cornelius Tacitus historicus eloquentissimus vitatur frequenter eo modo loquendi: sed gratia brevitatis unum locum citasse sufficiat. in xvij. libro sic inquit. Compositi ad presens, qui coerceri non poterant. Eiusdem rei aliud exemplum profero ex Plinio: nam in libro octavo de naturali historia, capite xxxj. ait sic, Sed in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius, quem priores contemplantur, adimere ad presens.

Poeta Valentiam urbem Hispanie florentissimam vocat geniosam: volens per geniosam significari omni robore gleba refertam, ponens causam pro effectu, cognitam tamen ab effectu: ut si videas terram herbosam, dicis eam esse viginosam. Hoc isti vocabulum, geniosam scilicet accusant & conspuunt, dicentes esse insolens, & apud idoneos non inueniri. Sed ut paucis expediamus, fatemur istud noue dictum, ut pleriq; alia sunt in poetis & in oratoribus. Refert A. Gellius Siseniam solitum dicere in Senatu assentio, cum alij diceret, assentior, & multos eum sequutos. Iterum dicebat velitatum, saluatum, cum dicere vellet properantem & cursim: noue ergo dictum sit. Dicit certe non potest inconcinne fistum, aut sine ratione excogitatum: Vocamus ingeniosum qui ingenio sit magno ac excellenti. cur ergo vocare non possumus locum geniosum, hoc est Genijs multis, vel uno excellenti gubernatum, quem herbis, arboribusq; confutum, & omni bona fruge plenum videmus? Sed ut hoc magis constare faciamus, commemorandum est antiquos putauisse Genios esse Deos, qui rerum procreandarum vim haberent, atq; ita videtur genii posse poni pro omnium rerum copia exuberant, sicut ponitur Ceres, pro frumēto, Bacchus pro vino Pulcans,

Fulcanus, pro igne: Neptunus, pro mari: Vesta, pro terra: Iuna pro aere: Mars, pro bellis: Pluto, pro inferno, In eundem sensum dixit Ouid. in Heroid. ad Leandrum,

Vos modo venādo, mo lo rus Geniale colendo: ubi accipit Geniale, pro frugifero. Simili derivatione & non minus au. a. d. ter dixit Horatius a belluorum. multi tudine belluorum Oceanum: cur non ii. et ergo dicere locum Geniosum. ubi multi sunt genij, sicut ipse dicit mare belluorum, ubi multe sunt bellue? si hoc eis non placet quia nouum est & insolens, diu, si possunt, uiuant, & usitatum videbunt. Inter alia multa hoc quoque Nonio teste noue dictum est a Lucretio,

Quam sit parua pars, & quam multa esima constet.

Ibi enim ponitur multesima, pro minima, vel, ut alijs placet pro maxima. Et in secundo libro dicit. Inmani maximitate, sunt & in Pacuianis fabulis multa, quae consilio delectandi & studio innouandi sunt inuenta, ut curruerucum pecus, cha'myde braebium clipeare. Lucilius etiam vocat delphino, repandi rostrum pecus. Sunt etiam compluscula alia noue dicta, quibus Furius Antiatis dicitur delectatus, ut lapidescere, ferescere, diescere, noetescere, caulescere, virescere, pro eo quod est, vires assumere, opulescere, luescere: propter quae a Caesellio Vindice accusatus est, quod in his Latinam linguam dedecorauit. Libet subiungere ipsius Furij Antiatis complusculos versiculos, in quibus continetur quaedam noue dicta.

Sanguine diluitur tellus, caua terra lutescit.

Omnia noetescent tenebris caliginis atrae,

In-resunt animi, virescit vulnere virtus.

Vi fulica leuis volitat super aquora classis,

Spiritus Euroorum virides cum purpurat undas.

Pacuuius quoque lapire dixit, pro durefcere, seu rigescere. Iulus Capitolinus noue dixit consacraneos milites: redo volens intelligi per consecran. o. eodem sacramento milium oblatos. Dixit quoque nullam ciuitatem aequae milit. anciam. Inueniuntur et

sub-

fulfarraneus pro frumentario, ut quidam existimant & coterreneus. Sidonius consecraneos vocat, qui sunt eiusdem sectae, & superfuraneum; pro superuacaneo. S. Rufus dixit, reparato de la maneani Dacia exercitu: & haec omnia vocabula putat Hermolans in castris esse orta. Cum Lucretius posuit rebuare, & terra dixit Dadaalam, hoc est industria: cum dixit iium, pro incessu: sonorem, pro sonitu: uagorem, pro vagitu: supera: pro supra frigorem aquarum, pro concretionem: potesur, pro potest: retinentiam, pro memoria: item variantiam, pellaciam, & multa alia noua vel rara, non fuit profcriptus a Latinis. Ca. ullus loquens de columbis faemina columbam vocat mulierem. Virgilius caprum vocat virum,

Vir gregis ipse caper.

Horatius di. it capras

Olentis uxores mariti:

Quae omnia de solo humano genere proprie dicuntur. Cui Aelius noue dixit Mulciberum pro Volcano. & Ennius triste, pro amaro. Poiuit ea nouitas ad vomitum provocare aliquem morosum, permanserunt tamen illa vocabula, & apud Virgilium nostrum usu tot saeculorum sunt atrita. Forstian & ista quae modo sunt noua apud posteritatem fient trita. Simile quiddam obijciebat Nigidius Virgilio, quod scilicet male dixisset praepetibus pennis, cum pennae non dicantur praepetes, sed aues, cui respondent Aulus Gellius, debuisse eum dare veniam poetis translatione & similitudine non significatione: ubi tandem includit & pennas, & locos ipsos ubi aues praepetes confederint, per translationem praepetes dici. Sidonius ad papam Lupum scribens ponit vicinari, pro appropinquare: sic enim dicit, Consolatorie potius compellere: urauimus, quia vicinare: ut imo entiae festinata correctio. Solebat dicitur esse Politianus noster vir sane eruditus, & plurimum disertus, placere sibi admodum noua vocabula, quae essent apud lepideq. formata: & ex Labrio exemplum offerebat. Is enim dixit arices reciprocicornes, et lanciticas. Item

ex Tertulliano, qui dixit bestias exungues, & excornes; Probabat etiam quæ Theodorus Gazæ adinuenerat uocabula, deplumes, depiles, depedes, denares. Paucis ergo concludam, omnes qui bene instituti & recto sunt iudicio, fauent ingenijs, & inuidia liberi aliorum inuentis non secus ac suis delectantur: at contra, qui ferunt in corde malam mentem, ac prauum ingenium, labores aliorum semper labefactant. Dicit Hermolaus se finxisse, desimum, & posuisse in Themistio, pro eo quod est simo contrarium. Et Theodorus Gazæ dum traduceret libros Aristotelis de animalibus pro Arsenothelys dixisse masculo feminos, fidei tunc quidem, sed minime feliciter. Significant autem hæc dictiones animalia quadam quæ se inuent, qualis est trochus inter pisces. Eadem ratione potest alius locus excusari quem accusant, ubi poeta uocat aliquando Alpes Apennini iuga per translationem, cum proprie Alpes appellentur montes, qui Galliam transalpinam & Germaniam separant ab Italia, sic ob similitudinem altitudinis celum Olympum uocare solemus; eadem ratione mare mar mor dicimus, & planitiem æquor, & maria campos. Unde illud Virgilij

-camposq; liquentes.

Nec fuit ipse primus, qui uadum hoc attentare sit ausus. Lucanus in primo libro loquens de Rubicone, sic inquit.

Tum vires præbebat hiems, atque auxerat undas.

Tertia iam grauidæ pluuiæ Cynthia cornu.

Et madidæ Euri resolute flatibus Alpes.

Ecce Lucanus uocat Alpes Apennini iuga, ex quibus labi possunt resolute nives in Rubiconem.

Iuga autem hæc non dubium est esse inter Cæsennam, & Ariminum: quæ longe ab Alpibus ueris sunt remota, poterunt ergo poetice Alpes dici omnes alti montes, sicut Virgilius teste Seruio in tertio Georg. posuit Gargara pro omnibus montibus, & Ascanium pro omnibus fluuijs, cum dixit. -trans Gargara, transfq; sonantem.

Ascanium

Ascanium, superant montes & flumina tranant.

Sicut etiam omnia alia ædificia uocantur Pergama, teste Seruio in illud Aeneid.

Troie sub mœnibus altis contigit oppetere.

Subiicio heic duo, quæ audio ab his ueru signari, quod scilicet dixerit in tertio Alphonfi

-Melius post fata recepi.

Iudicium.

cum dicere uellet Alphonsum meliorem uim iudicandi post mortem accepisse. quod non multum distat ab illo Virgilij dicto,

Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.

Et cum dixit,

Turpiter in luxus & Numina uana Deorum

Degenerat, huc est, degenerando labitur. quale est illud Virgilij.

-ardet Alexim, id est ardentem amat. Et illud Propertij in secundo.

-feros insanit amores. id est, insaniendo amat, uel amando insanit. Et illud Maronis,

-frenit arma inuentus, id est, fremendo capit. Et illud Persij.

Quis expedit uocem psittaco suum chere.

Id est, expedite docuit proferre. Mirantur, quasi adhuc pueri inter litteratos, hæc loquendi figuræ. hæc idiomata mirentur magis, quæ reperiuntur in antiquis: ut cum dicitur oues, capræ boues, & id genus alia. Item non est opus mihi medicus. Item ea quæ refert A. Gellius, Partim hominum uenerat pro pars hominum uenit. Item: Iniuria mihi factum iur, pro iniuria mihi fit. Et illud Virgilij in quarto Aeneid.

Intenditq; locū fertis, hoc est, intendit ferta per locum, ut Seruius exponit, Si uellem heic latius euagari, & nisi hæc inceptiarius me tæderet, possem ostendere, nihil inproprie, nihil noue dictum. Sed ut me & lectorem paucis exsoluam, concedamus hæc & alia quedam & noue, & improprie esse dicta. Quid

sum

tum postea? Virgilius in Aeneide dixit.

Quid puer Ascanius superat ne?

Vbi dixit Seruius, superat ne pro vivit ne? nove esse dictum & exemplo carere, ut pauca alia in Virgilio, in ij. Aeneidos: dixit ipse Virgilius improprie satis,

— & quae sit me circum copia lustro.

Dicere namque debuit copia, si ratio versus pateretur. nam copiae dicuntur de exercitu: copia vero de reliquis

Video certe ad sic dicendum nulla eum necessitate coactum: quanti enim erat dicere, & quae me circum sint, vel circumstent agmina lustro.

Idem dixit in octavo Aeneidos.

Frenaque bina, meus quae nunc habet aurea Pallas

Vbi Seruius inquit, duo debuit dicere. bina enim secundum Ciceronem non dicuntur, nisi de his quae sunt tantum numeri pluralis: dicimus enim binas litteras, & duas epistolas: Sic Seruius. Patet autem Virgilium nulla difficultate adactum fuisse, ut sic diceret: quemadmodum enim dixit, frenaque bina, poterat dicere &

Duo frena meus quae nunc habet aurea Pallas

Quo fit, ut arbitrer eum non difficultate compulsus, nec ignorantia deceptus, sed licentia delectatus.

Dicit Seruius Horatium male dixisse in versu illo, quod pulchre clunes, & Iuvenalem bene dixisse in illo, tremulo descendunt clune puellae.

Quod clunis sit masculini generis non feminini. Quae fuit ergo ratio, ut Horatius, qui & antiquus & vere Latinius & censor est poetarum, sic errarit, nisi vel quod non erat tunc grammatica quae nunc est, vel quod grammaticae leges fastidiret? Id certe manifestum, ut refert Quintilianus in primo libro, poetas antiquos ob solam euphoniā, versus eorum modulationem regules grammaticorum contempsisse

Hinc illud.

Imo

Imò de stirpe recijum: — & aerea, quo congestere paludes, & filice in nuda: &

Cum canibus timidi venient ad pocula damae.

Lucilius solis auribus inseruiens rorsus est genere feminino.

Aurea de caelo demisit funis in arua.

Videant isti tandem, quod iam diu vidisse debuerant ante temeraria ista iudicia, quid Serabo in primo Geographiae libro de licentia poetarum sit testatus. ait enim sic. Nō enim poetā ad unquam singula perdidicisse remur, nec ab eo rerum diligentiam exquirimus. Simile quid dicit Aristoteles in Ethicis de quibusdam philosophis, vocās eos indisciplinatos, quod apud iudicem, id est, demonstrationem evidentemq; probationem in omnibus quaerant, cum debeant aliquando esse contenti persuasione. Sic nimirum constat & eos esse indisciplinatos, qui quaerunt proprietatem à poeta, quam neque vident in oratione soluta

Damnant etiam, tanta est invidia, vel certe inscitia criticorum, quod dixerit plebes disyllabum, pro plebs monosyllabo: & aiunt non inueniri hoc apud idoneos, cum dicat Ausonius.

Læta operum plebes festinantesq; coloni, & alibi.

Consona quem celebrat modulato carmine plebes.

Idem accidit in alijs quoque dictionibus. dixerunt enim anti- qui trabes, pro trabs.

Ennius

Labitur vntā trabs remis rostrata per altum

Et duces pro dux, teste Varrone, qui dicit in his dictionibus, trabs, & duces, e litteram de vltimis syllabis exclusam.

Votatur poeta noster in iudicium a criticis, quod singulari numero dixerit Mycenam, & sacrosanctis scripturis manu iactis iurant non nisi plurali numero dici posse Thebas, Athenas, Mycenias, & id genus quaedam alia pauca, de quibus alias plura. Nunc ostendendum hos esse periuros, & secundum leges pro infamibus habendos, & ut inquit auctor carminis obsceni Virgilius, vel ut alij putant Ovidius, magnis testibus ista res agitur. Homerus

h

monte

nona Iliados, Thebas Aegyptiis dixit numero plurali: at Iuuenalis nosser numero singulari Satyra quintadecima sic inquit
 655.

Atque vetus Thebae centum iacet obruta portis,
 Apollonius in Argonautico lib. i; Thebas Bestias singulari dixit numero.

Ἀμφίον καὶ Τιβόρ ἀπὲρ τοῦ δέλι Διὸς.

Homerus lib. iij. Iliados dixit Mycenā in numero singulari.

Ἄγασο τε σπαρτῆ τε καὶ εὐγεῖ ἰάσνα μυχῆν.

Seneca quoque in OEdipo inquit,

— viduus colomis

Respicis terras miseranda Thebe. Memorandum ergo est magistro philosophis istis dictum illud Boethij ex prologo libri de syllogismis categoricis sic enim illic inquit. Sed si qui ad hoc opus legendum accesserint, ab his petitum sit, ne in his, quae nunquam attigerint sciam audeant iudicare, neue si quid in puerilibus disciplinis acceperint, id sacrosanctum indicent, quando quidem res tenebris auribus accommodatas saepe philosophiae seuerior tractatus eliminat. sic Boethius in omni disciplinae genere consummatus.

In principio secundi libri Plinij de naturali historia, ubi dicitur, Si una videlicet et natura omnes incumbere, grammatici plures scribi voluerunt non una, sed vni: quod verbum incumbo secundum eos datiuum post se velit, ut si dicatur columna basi, et basi terrae incumbere. Sed tamen peritiores, quorum vnus fuit Hermolaus Barbarus, physicam rationem attendentes, grammaticorum regulis contemptis affirmant vna non vni debere scribi: nam tali constructione verborum volunt fieri sensum, cuius grammatici vix sunt capaces: mundum scilicet non naturae incumbere, sicut dicitur, Pellibus incubuit stratis: sed natura, hoc est vni naturae mundum incumbere, id est stare ac consistere. Recte ergo Boethius dicit, non debere sacrosanctum videri, quod puerilibus disciplinis sit acceptum.

Taxatur etiam poeta nosser perquam inique, quod utatur particula.

iniqua, num in interrogationibus, quibus affirmatiue sit respondendum. voluit enim tali interrogationi semper respondendum negatiue ut si dicam, Num ego Dii bellum indixi? quasi velim responderi, non: et non licere dici, Num Iupiter filius Saturni? quod tali interrogationi debet affirmatiue responderi. Sed vide quae ego lector humanissime praesumptio impudens, quo sese ingerat. Ostendo tibi perquam facillime vanam esse istorum diligentiam, et licere hac particula virorum modo vti. Lucretius in tertio.

Num merito inlacet magis, et voce increpet acri.

Aufer ab hinc lacrymas barde, et compeste querelas.

Haec certe respondendum est confirmando quod dixit: et paulo infra. Num quid ibi horribile apparet? Num triste videtur quidquam? Haec proculdubio negando debet responderi, quod probatur per id quod sequitur: Nonne omni somno securus exstat? Hoc enim cum sit affirmandum sequitur illud praecedens esse negandum. Idem confirmatur testimonio Plinij Secundi, ut alios causa breuitatis omitam. Ipse namque in Panegyrico dicto Traiano, num est usus, et cum de eo quod est affirmandum, et cum de eo quod est negandum interrogat, sic inquit. Num tibi semper in medio cibi, semper mensa communis? num ex conuiuio nostro mutua voluptas? num prouocas reddidisti sermones? Haec affirmanda sunt. et paulo infra. Gaudio quoque quaedam vis inest. Num ergo modum ei tua saltem modestia imposuit? hoc negandum. vult enim dicere gaudio senatorum non potuisse Caesarem silentium imponere, Sed quid? quod etiam nullo modo positum inueni? Dicit enim Propertius in ij. lib.

Num sibi collatam doluit Venus?

ubi per interrogationem querit causam agrotationis Cynthiae, cum nesciat affirmatiue ne an negatiue sit respondendum. Poritanus etiam, quem ipsi dicunt errare non posse, ponit affirmatiue. In ultimo enim tumulto sic inquit.

Num vestro est dignus honore rogam?

Poterat hoc quod sequitur preteriri tamquam hūmū, immo tamquam nihilum: sed tamen ut magis pateat criticorum nostrorum temeritas, tanto audacior quanto imperitior; breuiter attingam. Vellicant poetam quod dixerit Nuntia neutro genere & numero plurali, quod a vera Latinitate aiunt abhorrere. Sed citentur ex medio Latio contra eos duo idonei testes; & his ineptis finem imponamus. Lucretius in quarto.

Nec calida ad sensus decurrunt nuntia rerum.

Et Catullus de Berycynthia, et Atti:

Geminas Deorum ad aures noua nuntia referens

Audio et Pontanum nostrum postquam edita sunt eius opuscula carpi a quibusdam, quibus, ut quid blaterent compertum habuero, animus est respondere: erat enim ille vir poetae nostro sic additus, sicut constat ex eius epistolis, ut eum loco Numinis habere videretur. Est unum quod videtur non iniuria taxari posse, nisi licentia & antiquorum exempla prohiberent. Quaedam enim sunt nomina gentilia, quibus in feminino tantum genere vsi videntur tam Graeci quam Latini: ut Libyssa, Phænissa, Cresfa, Threiff, Lacena. His poeta noster licentiose est vsus in omni genere, cum eum coegit metri necessitas, & hoc exēplo Maronis nostri. Nam neque ipse Maro ex amūsum mores antiquorum obseruauit. Volum enim approbati grammatici hanc esse legem vsus Bucolici, quam accuratē obseruat Theocritus, ut quarto pede terminet partem orationis: qui pes si sit dactylus, meliorem reddit vsus. debet & primo loco habere dactylum, ut in illo Virgilij.

Nos patriae fines, & dulcia linquimus arua.

Normam hanc in paucis obseruat Virgilius: unde Terentianus,

Plurimus hoc pollet Sicule telluris alumnus,

Noster rarus eo pastor Maro.

Seruius finire vsus participio vitiosissimum refert apud Graecos, & propterea Latinos quoque id cauisse, et raro in vsu venisse.

venisse: Virgilius tamen id curauit

quantum

Aut numerum lupus aut torrentia flumina ripas. unde in ij, Aeneid.

Progredior portis classes & littora linquens. Item in vi.

Quatuor hic inuictus equis & lampada quassans. Et in eodem,

Principio caelum, ac terras, camposque liquentes. Ea in vj.

Cocytij petit sedem supra ardua linquens.

Papirius quoque in quarto Siluarum de coma Earini loquens.

Olim etiam ne prima genus lanugo nitentes. Et paulo infra.

Leniter haud ulla concussum vulnere torpens.

Et id praecipuum in mille alijs locis inuenies, a poetis concelatum. Inueni sunt Elegi ad querimonias describendas, & antiquissimi poetae id obseruarunt: sed posteritas id contempsit, & ut inquit Horatius in poetica,

Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Versus senarius iambicus, ut de alijs taceam, solos iambo olim admittebat, unde & nomen habet. Hinc Horatius inquit.

Primus ad extremum similis sibi.

Mox contempta auctoritate antiquorum capit in fine recipe re spondeū & trocheum, & sic factus est scazon, id est claudicans, quod videatur pedibus alicui sustentari: nam dactylus & tribrachium locis omnibus recipit praeter nouissimum. Recipit etiam locis imparibus spondeum & anapestum. Sic omnia labente temporum curriculo sunt immutata. Non praeteribo, quod, cum haec scriberem, mihi occurrit. Aulus Gellius dicit apud idoneos auctores nunquam legi mulieres deierare per Herculem, nec viros per Castorem; tamen Appuleius, quem sequaces dicit

auctorem non capite consum, non proletarium, sed classicū, hoc est, primarium, siue quod tale diligentia non aduertit, siue quod conuenerit, facit mulierē deierare per Hercule: in quarto enim libro de aureo asino suo induit mulierē sic dicentē, bono animo esto me Hercules, Et in quinto loquitur soror Psyche, dicēs Deā quoque illā Deus maritus efficiet, sic est me Hercules. Simile etiā legi in lib. ij. Quid ergo auemus ad hoc, nisi illud ecclesiasticum? In multiloquio peccatum non deert. Atilius quoque Fortunatianus in libello de metris Horatianis dicit Horatium fecisse metrum illud,

Lidia dic per omnes

Ignorando quale esset, et in eo parū decenter errasse, et fecit se illud asperius uno immutato pede, spondeū pro iābo infarciendo, et non secutum fuisse Alcaem. Hoc autem adiungo, ut constet poetarum principes disciplinam metricam non contempsisse solum sed etiam ignorasse, et antiqua via prætermissa nouam fecisse. Fecit ergo poeta quod Alexandrum regem Macedonum fecisse olim recitat Iustinus;

Cum enim audisset in fatiū esse eum dominaturum orbi terrarum, qui ora soluisset iugi Gordiani, accessit ut solueret.

At cum id non posset, culro secuit.

Non fecit hoc poeta ignorans quid faceret, nec uariū ambage seductus huc uenit, ut uariatus uenit, uoluntariū in moribus teste Aristotele peccatum auget, in scientiā minuit, Eadem licentia uidetur usus et Pontanus noster: dicit enim in Acone.

Mella fauis Heliconis et antiferenda Libyſſis.

quod puo criticos nostros non uidisse, qui eum prædicant irreprehensibilem. Sunt quoque qui mirentur eum in secundo *Vra* sic dixisse,

Canceris imperio, atque unde dominantibus astris.

dicit enim apud nullum auctorem idoneum se legisse cancer canceris significare Cancrum signum celeste,

Imputant eidem poete quædam a. a. a. que silentio magno præ-

lo præterire, quam susurro et suggillator appellari. Et quod dicant critici in huiusmodi facilius indulgere poetis: subyicio heic dictum Quintilianum libro decimo capite primo. Nam cum ex sententia Theophrasti dixisset oratori lectionem poetarum esse perutilem, subiunxit: Meminerimus tamen non per omnia poetarum esse oratori sequendos.

Et paulo infra de poetis loquens prosequitur.

Quod alligati ad certā pedū necessitatē non semper uti proprijs possunt: sed depulsi à reitā uia necessariū ad eloquendi quædā diuerticula confuziant, nec mutare quædā modo uerba, sed extēdere, corripere, conuertere, diuidere coguntur. sic Quintilianus.

Audiot etiam non probari, quod dixerit in quarto libro tropei Manuani, Natara Hydros in prædam ranarum, hoc est ranas palustres ire prædatum, et hoc dicitur phrasim latinam male olere. Ad quod obiectum, cum omnino sit absurdum, respondeo certe nihil est opus. Aristoteles enim de Physica auditione libro primo dicit, non esse argumentationibus, que manifeste absurde sunt, respondendum. Mittendi ergo sunt ad duodecimum caput libri Auli Gellij de noctibus Atticis, ubi loquitur de uerbis in utramque partem significatione reciprocis: quorum in auctoribus etiam iniquis magna est copia. Adducitur illic Sallustius ita dicens. Id bellum excitabat metus Pompeij, non metus quo Pompeius metuebat, sed quo metuebatur. Item Virgilius.

et uulnere tardus Ulyſſi, non quod Ulyſſes acceperat, sed quod dederat uulnus intelligit, cum de uirouis posuit intelligi. Pari modo dictum est à poeta hydro: natara in prædā ranarum. non quod hydri præda essent ranis, sed quod ranas ipsi prædarentur. Virgilius in decimo loquens de Mimæte posuit ignarum, pro ignorato supina significatione, ut inquit Seruius. In quarto quoque, eo uersu.

liquitque volatile ferrum.

Nescius. posuit nescius, pro eo qui nescitur et pro ignorato, sensu contrario: sicut et apud Lucretium ponitur uelto, pro eo qui

qui vehitur.

Vestris patiens tumidum superenatat amnem.

Item teste Seruio in decimo *AENEID.* formidolosus, cum signi-
ficet timidum, ponitur pro timendo.

Similis locus est in libro *Georg. Virgilij* primo, ubi dicit.

Cur tantum Oceano properent se condere Soles

Hiberni, vel que tardis mora noctibus obset.

Seruus dicit hoc intelligendum de noctibus aestatis, quæ pro-
pter dierum longitudinem differunt venire.

Sunt qui putent intelligendum de Hibernis..

Nam non minus dicitur morari qui differt recedere, quam
qui differt venire. Appuleius: Sic me abire oppido volentem
iuuans remoratur illecebra. *Quintilianus* Quid me pater detinet?
quid moraris abeuntem? Et remora dicitur piscis, qui naues deti-
net abire prohibendo. Mora igitur noctibus hibernis dicitur obsta-
re, quia tardius recedunt. Sunt etiam quidam loci qui intelligun-
tur per contrarium: ut ille. In *Virgilio*,

-tot voluere casus, id est, vo. ut tot casibus Et ille in quarto
AENEID.

Intenditque locum seris, id est, tendit seris per locum, ut expo-
nit Seruus.

Est et similis locus in *Bucolicis Virgilij*: nam in versu illo.

Incipe parue puer risu cognoscere matrem

-ambiguum est, an sit intelligendum de risu pueri, an magis de
risu matris, ut expostores illo loco referunt,

Et quamuis hæc abunde possint suffi-
ere, tamen asseram si-
milis ex *Lucano*. Legitur sic in sexto *Pharsalia*,

-cernit miserabile vulgus

Se in pecudum cecidisse cibos

Potest hoc dicto intelligi, factos eos qui obsidione cingebantur
pecudum cibos, et more pecudum fenum et herbas mandere
cautos.

Damnans

Damnans quoque quod instrumentum id quo tympanum
pulsatur dixerit plectrum, quo nomine, si quis recte iudicet, sponte
constitutum instrumento tali nullum potuisse rebus daris
dicitur namque à plecto, vel a πλέκτω Græco verbo, quod
est ferio: quo fit, ut omne quo quid pulsatur possit recte plectri
appellari: quamuis consuetudo peccini cithararum illud appro-
priet.

Istorum ergo nixa non essent nobis magnipendenda, nisi per-
gerent ista in vulgus quotidie magis ac magis mittere: ubi dum
non sunt qui excusent, immo neque qui rem intelligant, facile
periuadent imperitis. Contra huusmodi blatrones, locutuleios,
et linguaces in verba proiectos dicit poeta Paulum apostolum
dimicasse, et eorum offucijs pactum respondere: ne si propter
eas haberetur ipse contemtibilis, prædicando veritatem minus
proficeret. Dicit ergo Paulus se Gamalielis, qui fuit inter Iudeos
doctor insignis fuisse discipulum et profecisse supra coetaneos,
seque, et si forte sermone, tamen non esse scientia imperi-
tum

Vsus est in Tropæo hoc verbo remulco, quod nonnulli, cum
antea nusquam illud legissent, sic exhorruerunt, ut Narnien-
ses cocleam, quæ cornibus tenis versus urbem prorepens,
adegit eos, illum eximia pulchritudinis pontem, qui Narnem
fluum completēbatur demoliri: et de quo *Martialis* in viij. li-
bro inquit.

Perpetuo liceat sic tibi ponte frui.

Est autem remulcare à scapha remigando grandem nauem
trahere. *Sisenna*, Si quæ celeriter trahi poterat in altum, re-
mulcando trahēbatur.

Verum ergo est *Epigramma* quod allegat pro se *Demothenes*
in oratione contra *Aeschinem*, scilicet omnia perficere, et in nul-
lo falli Deorum est.

et illud *Horatij*

-quandoque bonus dormitat *Homerus*.

h 5

Quid

Quid quod natura quoque ipsa que tam bene, tam exacte ab ipso opifice rerum Deo est constituta, quandoque in errore est deprehensa? Nā & aliquando monstra producit: monstra enim nature sunt errata. Subjicio heic carmen, quod de hoc errore ipse conscripsit.

Carmina de nostro duo sunt tollenda Tropæo,
Que liber in primo lumine quartus habet:

Dum memoro magni fatum Demosthenis, erro:
Alterius culpam culpa secuta mea est.

Scribo quod inuenio scriptum, seducta fefellit
Me mea credulitas, & male cauta fides.

Scribo quod ad Calabrum litus decepsit, & illam
Non Calaber vidit, sed Calauræa necem:

Nam Calauræa sedet Peloponnesi litora contra
Insula, in Ionio vel scopulus pelago.

Sive doli interpret, seu sit librarius auctor,
A simili fraus ist' ista suborta sono,

Cum venies illic lector, reminiscere versus
Hos, ut Aristarchus, esse negare meos.

Pro duorum ultimos um versus declaratione noscere debes lector inuandissime, Aristarchum fuisse virum Græce doctissimum qui libros Homeri, multis, ut legitur purgavit erroribus sed ea modestia semper est usus, ut nūquam dixerit Homerum errasse At quidquid non probabat, illud Homeri esse denegabat unde Ci ero in epistolis inquit Aristarchus Homeri versusum *βελτίου* hoc est, obliterat & necat, quem non probat.

Dictionis mulier, que cum videatur quibusdam breuiare penultimam in obliquis, sicut acer aceris, cicer ciceris, ipse tamē aliquando longā posuit: at motus auctoritate Prisciani, & exemplo Laurentij Vallæ, & Gregorij Tiphernatis. Versus enim hic est Laurentij Vallæ.

Picturata incant ubi pallia opus mulierum.

& hic Gregorij Tiphernatis Strabonis interpretis in Asia.

Ducunt

Ducunt ex Alope unde ferox genus est mulierum

Item in dictione lotium que videtur habere primam iure productam, & tamen aliquando ipse posuerat breuiem, secutus do. uinenta Lau. Vallæ, Peroti, & Domiti, & Pyladis Brixiani: qui omnes tunc erāt viri summa auctoritate, et grammatici, ut fama ferebat, consummatissimi: ut a ut eorum doctrine fidere, se seq. committere dubitaret nemo. Hæc volui subiunxisse, ut intel ligat omnes, quibus rationibus in illa opinione sit deductus: licet eam nō videatur approbare Pöpilus. Quod si quis quærat, an sit vitium sic illas syllabas posuisse, respondeo fuisse fortasse aliquando vitiosum: quando scilicet consuetudo repugnabat: nūc autem postquam consuetudo, que, teste Quintiliano in primo institutio num, est certissima loquendi magistra, videtur consentire, non est vitium, quod alio exemplo sic persuadetur. Lucretius in quin to producit penultimam in fidei: est enim illic iste versus.

Nec iacere endo manus, via qua munita fidei

Tamē quia neoterici breuiant, vanum fuerit eam syllabam nūc velle extendere: cui sententiæ subscribit Priscianus, cū agit de genitio quintæ declinationis Dicit enim penultimā in fidei bre uiari, quia nō præcedit i ante e in recto: sicut in dictionibus, quies, & dies, Audi sodes, audi Quintilianum in primo institutionum sic loquentem, Inherendum ei in i lico, scilicet antiquitatis, quoad licet diu etiam mutantibus repugnandum, sed abolita atque ab rogata retinere, insolentia est cuiusdam, & frivole in par us iactantia, sic ille. At quoniam supra citauimus Priscianum principem grammaticorum, ne fortasse vani videamur, profe ratur iam eius de muliere sententia, de accentibus capite tertio sic dicit, eris omnia hæc & similia in obliquis corripitur exceptio mulier, eris. Ecce iā habes unde cōpescaris, atq. respicias et ma nifeste cognoscas poetā nostrum & supradictos grammaticos Lau.

Vallæ, atq. Gregorij Tiphernatē, quē poeta noster habuit præ ceptorē nō esse temere dehonestādos, qui tanti auctoris, hoc est Pri sciani

Prisciani

sciani summi grammatici disciplinam & documenta sunt secun-
ti. Si tamen obstinate contendas errorem esse, & de scientiæ tue
peruicacia non vis desisti, vide quid alijs quoque imputerur, &
animaduerte forsitan longe turpius esse, quod Nicolaus Perorus
in Cornuopie obijcit Virgilio, videlicet eum, si verum dicit, nes-
ciuisse grammaticam. Carpit enim illos versus,

Vivite felices, quibus est fortuna per acta,

Iam sua,

vbi vult nullo pacto dici posse sua, sed oportere dici vestra. &
eos versus Virgilium fuisse correpturum si vixisset. Placet heic in
favorem omnium poetarum neotericorum commemorare, quid
in illud noni Aeneid.

Post mortem Rutuli bello, pugnaq; potius

Dixerit Servius, hec eius verba sunt. Sane sciendum hunc lo-
cū esse unum de duodecim Virgilij, siue per naturam obscuri,
siue insolubilibus, siue emendandis, siue sic relictis, ut a nobis
per historie antiquæ ignorantiam liquide non intelligantur. ha-
bitenus Servius. Si ergo tanius inter scribendum somnus obrepfit
poetarum principi, quanta venia digni sunt iuniores, cum qui-
bus satis præclare agitur, si sint illius probatæ antiquitatis simu-
lacræ.

Subjicio paucis, quod quidam redarguebat more canum,
rusicorum in Lunam latrantium. Pectatum dicit esse in Tro-
pæo, vbi dicitur,

-canes latrate in tergum ferarum.

Et a tergo dici debere cõtendit, nõ aduertens quod qui a tergo,
latrat potest quovis versam respicere: qui vero in tergum latrat,
contra tergum intelligitur ritum porrigere, ac minari: sed ferus
non audere morsu inuadere.

Simile huic est illud Virgilij in ix. Aeneid.

Excipit hinc raptas fugientibus ingerit hastas

In tergum.

Damnari etiam videbitur, quod secundam in dictione strata,

gema.

gema syllabam corripiat, Græci enim scribunt στεγέτηγμα per η,
quæ longa est vocalis

Responderi potest Latinos contempsisse hanc observationem, vñ
pluribus locis supra monstratum est. Potest item dici n apud nos
aliquando verti in a breuem, ut patet in his dictionibus αυδη, αυ-
λα: ποιη, pena, Φυγη, fuga ράμη, Roma: στεινη, stega, id est, casa. τιν-
de in Genesi tristega. Item Αφεικη, Aphrica: στολη, stola, κισθη
cista. unde cista fellis apud medicos. κρητη, Creta: πομπη, pompa:
δωδων, Dodona Φημη, fama: πληγη, plaga: vbi utraq; η, in a bre-
ue conuertitur. Virgilius:

Et si quem extenta plagarum. κρηνη αλτα pro litore, Virgilius,
-secrete Troades αλτα.

Vivitur poeta more antiquorum metaplasms, tropis, ac figu-
ris apud poetas tam Græcos quam Latinos vsuatis.

Propterea si quis carpat in Parthenice, quod illic dicatur, in
scriptis redigi, & in scriptū vel in scripta dici debere contendat,
quædo melior non occurrat responsio dicatur esse antiprosis, figura
poetū perquam familiaris, qua vtuntur etiam principes eorum,

Dixit enim Virgilius.

-urbem quam statuo vestra est.

vbi urbem pro urbs est positum

Item, hæret pede pes, pro pedi. & in decimo,

Fori ratis celsi coniuncta crepidine saxi, pro crepidini. & Τη
bullus.

Me mea paupertas vitæ traduc at inerti,

Pro vitam inertem, ut pleriq; placet

Et Catullus dicit de coma Berenicæ - fuit omnibus expers Vin-
guentis.

Pro omnium unguentorum: expers enim semper iungitur ge-
nitio. Idem ibidem.

Per medium classi Barbara navit Athon.

Posuit classi pro classe. Terentius quoque præcipuus proprietatis
observator sine ulla necessitate teste Donuo, casum pro casu
posuit

posuit, Dicit enim Donatus præstolari esse præsto esse & parere, & quod cum Terentius dixit.

Quem præstolare heic Parmeno, noue dixit quem, pro cui, per antiprosim. Idem in Adelpis.

Hei mihi non te hoc pudet? pro huius pudet.

Priscianus in vj. dicit poetæ ponere sapius ablatiuum quar-
te declinationis pro datiuo. Virgilius in primo Aeneid.

Parce metu Cytherea manent immota tuorum.

& in quarto Georg. Namque alia virtutibus intiglant. Item;

Concubitu indulgent. Virgilius in ix. dixit præceps animi, pro animo, teste Seruio. Ibidem. — uerbis uirtutem illude superbis, pro uirtuti dixit uirtutem, teste Seruio.

& Sallustius in Catilinario: Multos a pueritia bonos con-
sultauerat, ponit accusatiuum pro datiuo. Virgilius.

O præstas animi iuuenis, pro animo, teste Seruio. Idem in octauo.

— uolat hasta Tago per tempus utrumque.

dixit Tago, pro in Tagum, teste Prisciano de constructione
uorborum. Et in septimo dixit,

— alij ab origine reges:

ubi teste Seruio, posuit ab origine pro ab originum; gratia
metri. Terentius in Andria, Ex Andro commigravit huic uici-
nie, pro in hanc uiciniam. Sallustius in Catil. Præter rerum ca-
pitalium cõdemnatis, pro condemnatis, teste Prisciano in lib. de
Constructione. Cicero in i. lib. Verrinarum. Ut cum illius mihi
temporis uenit in mentem: pro illud tempus, teste Prisciano
ubi supradictum. Terentius in Adelpis. Vereor in os te lau-
re, pro in ore, ut inquit Priscianus de Constructione. Horatius
iij. Carmin.

Deiecit acer, plus uice simplici.

Maior Neronum, ponit Neronum, pro Neronibus. Sed facio
hij finem. Possit enim ex huiusmodi exemplis ingens aceruus cu-
mulari. Non possum tamen unum non subijcere exemplum quod
hoc loco quadrat ex amussim, in quo simili modo ponitur ablati-
uus

mus pro accusatiuo. Virgilius in x. Aeneid.

Dum pluit in terris, ut possit sole reddito.

ubi Seruius dicit, debuit dicere in terras. tamẽ sciendum est
hemislichium hoc Lucretij esse: quod ita ut inuenit Virgilius
transiit. sic Seruius ad uerbum. Fecit poeta etiam estiam ac-
sistole in quibusdam locis. Primam enim siguli produxit & pri-
mam glaree syllabam corripuit contra usum. Item in primo
libro, primæ Parthenices est hoc hemislichium,

— caudam Trigonis aqrose:

In quo longa secundum in Trigonis, quæ breuis est: quia per
o paruum scribitur à Græcis, uel posuit tribrachum in quinta se-
de more Virgilij, qui dixit, — molli fultus hiacyntho, uel ultimam
n abiecit: sicut fecit Papinius in Agamemnon, & reduxit ad re-
gulam nominum Latinorum in o excunium, quæ in obliquis ha-
bent o longam, ut sermo sermonis. Et huiusmodi licentias quam
plurimas leges in Corollario. Virgilius quoque eandem syllabam
in appellatiuis modo produxit, modo corripuit: ut in loco illo Cas-
tudio iungam stabili. & in tertio Aeneid.

— Pyrrhin connubia seruas.

In eodem tertio mediam in steterunt corripuit,

Obstupui steteruntq; comæ. & in Buc.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

In quibus locis usus est sistole, quamquam nonnulli uelint in
Bucolicis legendum tulerunt, pro abstulerunt. Faciunt hoc idem
frequenter alij poetæ antiqui, ut familiares eorum habent com-
pertum.

In ultimo libro Tropæi loquens de Elisabetha principe Man-
tuanorum sic inquit,

— uires instaurare parum uisu est.

ubi dicunt critici esse uisium, quod particula parum ponitur
pro aiquantulum, contra morem antiquorum, penes quos hæc
particula, ut aiunt, significat semper, id quod est non multum,
ut cū dicitur, puer parū profecit: sic dicens non intedit affirmare

puerum profecisse, sed magis negare multum profecisse: sic se ad-
sunt obseruasse apud omnes auctores linguae Latinae. Credo criti-
cos cum caullationem istam vestigaturi essent more Carneadis
elleboro se purgasse, ut non altius, sed potius profundius specula-
rentur, et uenirent paratiores ad nocendum.

Responderi ergo potest poetam per apocopen dixisse parum
pro parumper, ut apud Lucretium,
-gannitu uocis adulant, pro adulantur.

Et Virgilius in uersu illo,

O mibi sola mei super Aethyanae imago,

Posuit super pro superes, teste Prisciano de Constructione
uerborum.

Est autem parumper; teste Seruio, idem quod paulatim
Virgilius.

-pulsusq; parumper Corde dolor

At quoniam responsio haec licet uera ratione nitatur, et om-
nibus perturbatione carentibus satisfacere possit: exem-
plum tamen affero quod obstruat penitus ora criticorum.

Ostendo enim particulam illam parum, poni ab antiquis ali-
quando pro aliquantulum, ut uidetur eam Poeta posuisse, et
profero locum, qui quamuis in promptu sit omnibus, criticis tamen
nostris est ignotus. si enim notus esset, numquam in dedecus suum
sic delirarent.

Lucanus in quarto Pharsaliae describens Curionem circum-
uentum fraudibus Pænorum sic inquit.

Cum procul è summis conspecti collibus hostes,

Fraude sua cessere parum, dum colle relicto

Et istam patulis aciem committeret aruis.

In his enim uersibus, ut manifestò apparet, ponitur pe-
rum pro aliquantulum, quo modo poni posse negant aduer-
sarij.

Est et in alio loco, cuius non memini, syncope, ab his non com-
probata, quia noua. ponitur enim redimendus pro redimien-
dus

dus a redimio, quod est orno

Sed harum omnium figurarum usus, cum non fuerit eter-
nus, aliquando fuit nouus.

Non est ergo nouitas, quae re faciat male, licet aliquando red-
dat uiliorem, quod careat maiestate, antiquitatis.

Antiquitas enim nescio quid praestigij uideatur habere, et
mentes nostras ita afficere, ut uideri faciat interdum, immo fe-
re semper, res meliores. hoc est quod in praefatione librorum de
Naturali historia Plinius dicit, Re scilicet esse perardua antiquis
nouitate, nouis auctoritate inpartiri. Posuit Horatius in poetica
ualdus, p. ualidius: soldu, pro solido: puertia pro puertia: quae
omnia pari modo danarentur fors an a critico, nisi uerustatis ti-
meretur auctoritas. Si quis etiam aduerterit qualibus syncope
utatur Lucretius, desinet more puerorū post hos papilionis cursu
tare. Dicit enim deditur, pro diuiditur: nilum, pro nihilum: su-
bus, pro subus: singlariter, pro singulariter: aliud, pro aliud: initum
pro initum: apisci, pro adipisci: remosse, pro remouisse: donus, pro
dominus

At cum membra donus persensit frigida feruis.

Dicit etiam metutum, pro metuium: scibam, pro sciebam:
uementi, pro uehemēti. Vitur idem epenthesi aliquando fortas
se adeo dura, ut à cruditate istorū possit male cooqui: ponit e-
nim indugredi, pro ingredi, quod et noster Pontanus usurpauit.
Item indupedita, pro impedita, nomimicamus, pro nominamus,
nomimicanda pro nominanda: uiter, pro iter.

Redeo ad synopas.

Posuit Propertius hospita, pro hospitia. Virgilius in decimo po-
suit Metum pro Metium.

Haud procul inde citae Metum in diuersa quadrigae.

Idem in undecimo dixit uixet, pro uixisset, quae syncope ui-
detur duriuscula.

Vixet, cui uitam deus, aut sua dextra dedisset.

Et circa finem primi libri Tropaei dicitur esse mendum, ubi
legitur

legitur in principio verus propagante; quasi dictio illa non possit habere primam longam, sic isti nouici calumniantur, qui sensus exercitatos nondum habent.

Sed videant illud Lucretij in primo.

Propagare genus possint, vltimamq; tucri.

Item illud in quinto.

Vi propagando possit procedere secula.

Obsinae ac temerarie volūt omnes, ne parū docti esse videātur super obstreperē: et experimento didici, qui indoctiores sunt audaciores esse. Adeo enim sunt ignorantes, ut neque id sciant, quod nesciunt. Grammaticuli quidam vitio dant poetæ, quod mediā syllabam in dictione Maria corripuerit, existimāt enim, et id in canonem redegerunt, cum dictio illa est Latina, ut apud Claudianum, mediā syllabam corripere debere: cum vero est Hebraica, sicut apud poetam nostrum, producenda. Astipulatur his Beda, qui dicit syllabam illam proprie produci, et aliqūdo improprie per licentiam corripere: attestatur etiam consue iudo, et vulgaris accensus, qui nomen Matris Christi producta mediā semper pronunciat. Id cum poetæ retulissent, ille nihil curatus, mediā responsū huius dictionis neque longam esse, neque breuē. Super quo responso cum mirarer, ac suspensus essem, ille subintravit: Quod nihil est, quo pacto breuiari, longariue potest? Tunc ego, nome trisyllabū, inquit, est nomen istud? Quod si trisyllaba hūc, nōne mediā syllabā habeat necesse est? Ergo aliquid est? Mox illi: Vide inquit o Ptolemæe, quā periculosum sit iudicare, quā procul a vero sit vulgi sententia. Scis ne, ut inquit Virruuius, et si nō sum Aristarbus, nō esse agrimatō: et si nō sum Timotheus, nō esse amuson; et si nō sum Esras, litterarū Hebraicarū nō esse nō expertē. Dicitio hæc Maria: quidquid dicitur at Beda, apud Hebræos est disyllaba, quo fit, ut mediā habere nō possit. Prima syllaba terminatur in r: secūda incipit ab i consonate, non vocali. Sed nulli hoc dixeris, et sine eōs cirumagi opinionibus falsis, quæ temeritate pena est debita, sic poetæ. Ex quo patet, homo homini quid

quid prestat ut inquit Comicus: et quam condemnanda sit horū garrulitas, qui procacis linguæ fluxu omnia contaminare nō veretur. Aditūgēdū heic, ut multū locū breuiter satisfiat, quod Beda in libro de Metrica ratione scriptū reliquit, ait ergo sic ad verbum Attam inuēdū est nobis, quia et auctoritas nōnunquā et necessitas metricæ disciplinæ regulis licite cōtēnit. Necessitas quidē in verbis, quæ nō aliter in versu poni possunt: ut sunt ea quæ quatuor syllabas breues habēt, ut basilica, Italia, religio: vel tres primas breues, ut reliquæ: vel unā in medio breuē, ut veritas, trinitas, quæ neque dactylū consuetū, neque spondeū facere possunt, quæ proprijs nominibus maxime solent euenire. huius exemplū. Italianam sequimur, longam posuit: quia non aliter Italianam, quam erat sepe nominaturus, appellare valebat, nisi aut syllabam, quæ natura breuis est produceret, aut iribrachium loco dactylū poneret. Sic Beda. Heic excusari et potest, et debet poetæ noster, cui necessarium fuit tales dictiones intexere versibus, ut Aurelianus, Valerianus, Theodosius, et huiusmodi alii, nec debent presentes proterue accusare, quod maiores nostri benignè excusarunt.

In secundo Tropæi Mantuani fortunam vocat Rhamnusia: quod et ego ipse cum inconuenienter dictum putarem, Nemesis enim, non Fortuna, dicitur Rhamnusia, a Rhamnunte opido Atticæ regionis, ubi colebatur. Conueni poetam: Quæ sciscitanti mihi, an satis examinasset locum illum: satis, respondit ut arbitror. Tunc vide, inquam, ne cum Tortellio forsan erraueris, Non erro, inquit, o Ptolemæe: nam Fortuna et Nemesis dictiones quidē sunt nomina: sed res est una: quod deprehēdi ex Aristarchi poetæ Greci versibus, quos in xij. Geographiæ libro recitauit Strabo, sunt autem hi.

Est Dea quam dicunt Nemesim, Dea magna, potensq;
Que bona celestium concessu cuncta Deorum
Possidet: huic primum sacratam condidit aram
Fluminis AEsapii gelidas Adrastus ad undas.

Vides ne inquit, ut dicat Nemefim Deorum concessione possi-
dere cuncta bona? Hoc idem dicitur de Fortuna: nam diuitiæ, po-
tentia, honores, imperia, bona fortunæ nuncupantur. Indicat hoc
clauus et copix cornua, quæ fortunæ solent appingi. Si esset igitur
fortuna quid aliud a Nemefi, quæ bona possidebit, si Nemefi cum
ea ut inquit Antimachus sunt subiecta? Tu ego, cogit me, inquit
ratio, quam attulisti, confiteri Nemefim esse fortunam; sed obsta-
re videtur Plinij auctoritas non floccipendenda: in. xi. namque
naturalis historie libro de Nemefi loquens inquit. Quæ Dea no-
men Latinum ne in Capitolio quidem inuenit. Quæ vero Pom-
ponius Lætus græmaticus nostræ etati doctissimus rhetor quoq;
clarissimus, et antiquitatibus perscrutator eximus, in vita Diocletij
ni dicit de Nemefi, partim pro te partim contra te videntur fa-
cere. Dicit enim Romanos in bellum profecturos Nemefi sacrificare
consueuissæ, et quod virgo et alata fingebatur, quod pedi-
bus eius rota supponebatur, item quod eam plerique vim Fortu-
næ, pleriq; filiam Iulitiæ putauerunt.

Legi etiam Nemefim esse vim Solis, et potestatem quæ ob-
scura illuminat, et clara offuscet, sic ego.

Tum ille, Quid opus est, inquit, Pomponium citare, cum Pau-
sanius et Ammianus Marcellinus de gestis Galli imperatoris
multo plura referant de hac Dea? Prætereo autem consulto quæ
Pausanius dicit: quædam ex Marcellino decerpta subijcio. ait ergo
sic. Hæc et huiusmodi innumerabilia vltix facinorû impiorum
honorumq; præmiatrix; aliquoties operatur Adrastia, atque
vinam semper, quam vocabulo duplici etiam Nemefim appel-
lamus. Ius quoddam sublime Numinis efficacis humanarum me-
tuum opinione, Lunari circulo superpositum: vel, ut desiniunt aq;
substantialis tutela generali potentia partilibus præsidens fati
quam theologi veteres fingentes Iulitiæ filiam, ex abdita quadã
æternitate tradunt omnia despectare terrena. hæc discipula vice-
urna sortium temperat accidentium vices alternans volunta-
tumq; nostrarum exorsa interdum alio, quam quo contendebant

exitu terminans, multiplicesq; actus permittendo conuoluit. eam
reg. necessitas insolubili retinaculo mortalitatis vinciens fastus-
tumentes. Et paulo infra. Et nunc erectus mentium ceruices op-
primit, et enervat: nunc bonos ab imo suscitans, ad beniuen-
dum extollit. Pinnae autem ideo illi fabulosa vetustas aptauit,
ut adesse velocitate volucris cunctis existimeretur, et prætere-
dere gubernaculum dedit, eiq; subdidit rotam, ut vniuersitatem re-
gere per elementa discurrrens omnia non ignoretur. sic Ammianus
quæ ex eius lib. xiiij. trãsumta sunt ad verbum, quoad feri potuit
inculpatè. Subijcit autem quædam de Agathole et Dionysio
Tyranno, quæ quia non videntur ad Nemefim pertinere, consulto
prætereò. Sed scisne subiecit, o Ptolemæe, cur dixit Plinius Neme-
sim nomen Latinum non habere? nempe quod respexit etymolo-
giam vocis Græcæ. Nemefis enim venit a verberando verbo Græ-
co, quod interpretari potest succenseo vel indignum existimo:
unde in magnis Ethicis dicit Aristoteles, Nemefim esse indigna-
tionem ex malorum hominum prosperitate conceptam, et huic
rei nomen Latini non fecerunt, sed utebantur Græco vocabulo,
Fortunæ vero nomen venit a fero, quod fortuna more ferarum
sine ratione ferri videatur. Cicero in Rhetoricis refert carmen
Pacuij tale de Fortuna,

Fortunam insanam esse, et cæcam, et brutam perhibent phi-
losophi;

Saxoq; instar eam globoso prædicant volubilem.

Res igitur eadẽ respectu diuersorû diuersã habet nomẽclatio-
nẽ. Vocum autem istarum significatiu nihil est aliud, quã id quod
theologi nostri dicunt vim vel potentiam diuinæ providentiæ
executiua, siue id sit diuina voluntas siue quid aliud præ-
ter voluntatem, puta intelligentia quædam munus id obi-
ens et indispositione rerum Deo subseruiens. Res ea igitur quæ
cungit et Adrastia, et Nemefis et Fortuna nuncupatur. Ve-
rum Nemefis dicitur cum ratio facti deprehenditur: ut cum Ty-
rannus è patria expellitur: cum vero facti ratio non apparet, pu-

rum cum bonis mala, cum malis bona eueniunt, fortuna appellatur. non quod quidquid sine ratione fiat à Deo, vel ab eius ministris: sed quod facti ratio nobis occulta sit. Quæ autem Pomponius, & Marcellinus dicunt ad nostra hæc alludunt, & nobis, si recte intelligas, non aduersantur. Rei hæc ueritas: de qua non grammaticis (res est enim supra captum eorum) sed solis theologi disputare cõcessum est. Lege uersus illos Tropæi Mantuani, & cognosces me inuenire fortunam esse Nemesim, cum ei attribuo quæ alijs quidam tribuere fortunæ. In Agelarijs nostris clarior id expressit: illic enim scriptum est.

At quoniam nobis cælorum incognitus ordo,
Fortunam Nemesimq; homines, nam nomina quamquam
Sint duo, res tamen est, si quis consideret alitè
Vnica, certatim accusant, vomitumq; furentis.

Projiciunt animi in vanum sine Numine nomen.

Dixi autem nomen Fortune vanum esse, ac sine Numine, quod antiqui diuinitatis ignari crediderint fortunam vim quandam esse ex legem, meritis non respondentem: sed iustitiæ prohibitæ inimicam: iuxta illud Senecæ: Fortuna uirum inuida fortibus, quam non æqua bonis præmia diuidis. Plinius ad Vespasianum de Fortuna sic inquit: Sola laudatur, sola arguitur, & cum conuicijs colitur, uolubilisq; a plerisque uero & cæca etiã existimata, uaga, inconstans, incerta, uaria, indignorum fauorix, sic Plinius. Apud Scythas eius simulacrum sine pedibus fingebatur, & manus sãtũ ac pẽnas habebat. Apud Smyrnã caput simulacri fortune fulcire polum uidebatur, & manu a terã cornu Amaltheæ retinebat. Neque ad ea respexeris subiuñxit que in secundo Physicorũ libro dixit Aristoteles de Fortuna, quod sit uidelicet causa per accidens, non enim Fortuna, quæ admodũ accipiebat illa etia, pro uisulicet que distribuendorũ bonorũ ius habebat, & ea non recto iudicio, sed pro libidine sua dispensabat. Sic igitur inquit: & fit Etõ heic sine quieuit. Vide igitur, ut auerentur isti mali rerum estimatores: ut toties reprehensi numquam corrigantur? ut erra

ta sequentes, in errata labantur. & certe uerum est illud

Sordibus imbuti nequeunt dimittere sordes.

Nec mirum est, quod poëta dicit de Nemese & Fortuna, quod eadem res sint, nam, ut meminit Seruius in primum Georg. Stoici uolebant unum Deum & unam Deam, & eandem esse potestatem, que pro ratione nostrorũ officiorum diuersis nominibus appellaretur: etiam pro locorũ diuersitate sicut Deorum & rerum fere omnium diuersa uocabula. Venus apud Arabes dicebatur Aluta per duplex it. eandẽ Sidonij uocabatur Astrariem, cui Salomon dicitur aram posuisse unius concubinarum suarum amore deprauatus.

Critici nostri ad uocendum studiosi, ad uellicandum promissi, dum cum aliorum dedecore putant se posse claros euadere, dicunt poetam in prima Parthenices libro discum pro mensa posuisse in uersu illò.

Ut quando in leui stat ferrea lamina disco.

Hoc autem accidit, quod quid discus significet nondum satis sciunt. Poëta eo loco discũ accipit non pro mensa escaria, ut calumniantur, sed pro re plana, qualis est area, qualis est abacus: & proculdubio, si legeris Ouidium, Virruuium, Appuleium, & Heronolai nostri glossenata in Plinũ, inuenies discũ significare quid planum. Lege ergo Hermodi glossenata in uerbo scaphium & uerbo lenticula. Appuleius de Asino aureo libro secundo fit in uultu. Lucerna animo pregrandis, & oleum ad lucem luci sufficiens, & aqua cum cenophoris & caice, cœnarumq; reliquijs discretus ornatus. Vbi Philippus Beroaldus Iulij Pollucis documenta secutus, dixit discum esse uas escarium. Sunt qui relinquant discum eo loco mensam significare: eo quod dicatur reliquis escarium ornatus: id enim magis uidetur mensæ conuenire quam uasificus namque, ut aiunt potius diceretur plenum, quam ornatum. Sed iudicio meo pro uase accipitur, & in Beroaldis sententiam uado. uas autem id non cano ambium, sed planum erat, quale id quod uulgo dicitur, tagliero.

Talis erat discus, quo in certaminibus Olympiacis exercebatur,
Quod Ouidius in x. Metamorphoseos libro luculenter expressit
dicens,

Corpora veste leuant, & succo pinguis oliuæ
Splendescunt, latiq; ineunt certamina disci. & infra.

Tollere Tenarides orbem properabat: at illum.

Vides ut discum dicat orbem latum? Sic ergo poeta noster ubi
omni errore procul discum accepit pro orbe lato plano ac leni, in
quo lamina ferrea a magnete posuit trahi: exponendum ergo in dis-
co, hoc est in plano. Confirmatur hæc per id quod Pausanias iam
quam miraculum quoddam refert de Milone Crotoniensi; qui
in athletica claruit: quod scilicet disco uncto insidens a nullo de-
trahi poterat: ubi discus vel pro mensa, vel pro re aliqua pla-
na procul dubio accipi videtur.

Sunt qui non probent, quod poeta posuit pluribus locis festa
Hymenæa pro nuptiis. aiunt enim vocē hanc Hymenæus nomen
esse propriū & substantiuū: nec posse dici autumāt festa Hymenæa
sicut neq; dicitur vestis Antonia sed Antoniana, facta inflexione
a principali. Respondemus paucis reprehensionem hanc esse homi-
nis audaculi, male in litteris exercitati, & qui hodie vel nudius-
tertius cæperit erudiri: Hymenæus enim potest esse proprium, ut
cum pro filio Veneris & Liberi ponitur: potest esse appellatiuum,
ut cum pro nuptiis sumitur, ut apud Virgilium in tertio AE-
neidos.

Ledeam Hermionem Lacedæmoniosq; Hymenæos.

Potest etiam esse adiectiuum, & iungi substantiuo, quod in si-
mili patet. Licæus enim est mons in Arcadia, & ab eo fit Ly-
cæus, Lycæa, Lyceum. Ouidius in ij. Fastorum

Quis vetat Arcadio ditos a monte Lupercos?

Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.

Liuius in primo. Solenne allatum ex Arcadia instituisse, ut
nudi iuuenes Lyceum Pana venerantes per luxum, atque lasciu-
iam currerent. Virgilius in octauo.

Parthasio dictum Panos de more Lycei. Papinius in ij.
Theb.

Finitimisq; agitur agris: inuat usque Lyceos.

Partheniosq; super saltus.

Dicuntur etiam ludicra Lycæa, quæ Ioui Lyceæ, vel Panis
celebrabantur. Itē Sigeum est Ciuitas in Troade, ut dicit Steph-
anus, à qua dicitur Sigeum promontorium, ut vult Suidas, &
Sigeus, Sigea, Sigeum. unde illud Ouidij in Heroidibus.

Hæc duce Sigeo dubios a litore feci. Lucanus

Sigeasq; petit famæ mirator arenas.

Item Rhæteum promontorium, Vt Rhæteus, Rhætea, Rhæte-
um. Virgilius,

Teucus Rhæteus primum est aduectus in oras

Item dicimus AEGæum mare: & AEGæus, AEGæa, AEGæi.
Tibullus.

Ibitis AEGæas sine me Mossalla per undas.

Similiter Alpheus dicitur primitiuum nomen fluuij, & Alphe-
us, Alpheia, Alpheum. Virgilius in ij. Georgicorum.

Cuncta mihi Alpheum linquens. & in eodem.

Aut Alpheia rotis prælabi flumina. & idem.

-Alpheæ ab origine Pise.

Item Pangæus promontorium Thraciæ, à quo fit Pangæ-
us, Pangæa, Pangæum. Item Lilybæum promontorium Siciliae
unde Lilybæus, Lilybæa, Lilybæum. Stesphanus.

Nec debet mirum videri, quod deriuatiuum a principali vo-
ce non differat: id enim frequenter reperimus. Tros nomen est
regij, & Tros idem quod Troianus. Virgilius.

Tros Tyriusq; mihi nullo discrimine agetur.

Indus est fluuij nomen. & homo ex India. Idem dicendum
de nominibus his, Thessalus, Græcus, Medus, Macedo, Phœnix,
Lydius, Tyrrhenus, quæ & substantiua sunt & adiectiua substā-
tius similia: ut etiam in quarto AENEIDOS.

-quos Africa terra triumphis Diues alit.

Sithonius, Sithonia, Sithonium, Virgilius.

Sithoniaſq; nines hienus ſubeamus aquoſq;

Et quoniam apud Græcos id eſt in principio diſtioniſ. videatur ſuper eſſe vocalis & perſe ſyllabam facere, ut in Iafon, Iafopus, ne detur virio poëtæ, quod id non obſeruaui: ut in hierotheus et in hierophanta, quæ in Dionyſio ponit quadriſyllaba metri neceſſitate cõpulfus Idem dic de diſtione Hieronymus in libro de Faſtis. Moneo lectorem alios quoque poëtis Latinos id non obſeruaſe: cuius rei ſubjctio duo exempla. Iax iges populi ſunt ſeptetrionales, et apud Græcos diſtio eſt quadriſyllaba; quod Valerius Flaccus obſeruat.

Incepat & ſtriſto ſic rorget Iax iges enſe.

Ouidius in libro de triſtibus non obſeruat.

Iax iges, & Colchi, Meiereaq; turba, Getæq;

Virgilius quoque facit Iafus triſyllabū. nā in x. AENEIDE ait:

Iafus Imbraſides, Hicætaoniſq; Thymætes,

Quia exiſtimo poëtam aliquando, licet loci non meminerim, poſuiſſe tale pro quanto, ut ſi duā tantū æquor quale eſt AEGEÛS, moneo lectorem ne miretur. Terentianus enim grammaticus de poſitione lōgū dicit: ſiue duplum, quale & omnis, quādo producta eſt, habet nota a duplum, quale.

Quoniam poëta in Dionyſio dixit.

Iſtus ærumnis ducendū in millibus æuis

Ad moneo te lector incuſandiſſime, ne precipites ſententiā: poſſes enim forte putare non debere dici millibus ærumnis, ſed millibus ærumnarum. Exempla ſubjctio quæ oſtendunt ſaluari poſſe figuram hanc loquendi. Vitruuius lib. i. Ducentorum quinquaginta millium ſtadium, quæ faciūt paſſus trecentis quindicies ætēna millia Item Plinius lib. ij. capitulo vltimo. Vt circuitu eſſe ſcl. millia ſtadia pronuntiarent. Idem in ij. lib. capite de Corſica, Intra vero lx. millibus paſſibus à Corſica. Infra eodem capite. Mox à Surrento vij. M. paſſibus diſtantes Tiberij imperatoris ære nobiles Capræ. Idem in octauo dixit millia præſagia:

hæc verba ſunt. Milia præterea ut poie cum plurimis animalibus eadem natura rerum calis quoque obſeruatione et ventorum & imbrum et tempeſtatū præſagia alia alijs dederit. Virgilius quoque in ix. AENEID.

tot millia gentes arma ferunt Itale.

Sic legit locum illum Georg. Valla. licet poſſit legi gentis: & non gentes ut ſenſus ſit, tot millia gentis Itale ferunt arma, nõ tot millia arma

Videor recordari me legiſſe in poëmatis poëtæ noſtri, locum autem nequaquā recordor, poſitum eſſe nedum pro nõ ſolū: quod ne temere quis damnet pulans apud nullum idoneū reperiri, ſubjctiam heic exemplum Ciceroni ad Atticum, ubi ſic inquit. Te quoniam cares quartana & nedum morbum remouifſi, ſed etiam grauedinem.

Dixit quidam in ſuggillatione poëtæ noſtri non minus imprudenter quam indotte diſtione ſilius non conuenire poëtis maximè grandibus, quod mendacium reſellere poſſent etiam pueri. Horatius in Odis.

O matre pulcra, filia pulcior.

Ouidius in primo Metamorphoſeos,

Filius ante Diem patrios exquiri in annos. Virg. in. vij.

Filius huic fato Durum proleſq; virilis. Idem.

Stabat in egregijs arcentis filius armis.

Cum interrogaviſſem poëtam noſtrum cur diceret calos numero plurali, cum ut refert A. Gellius. lib. xix. Noctium ſuarum capite vij. Grammatici velint id ſemper dici numero ſingulari. reſpondit Gregorij doctore eccleſiaſtici in prologo libri Moralium nõ ab re dixiſſe ſcripturā ſacrā nõ ſubdi legibus grāmaticorū. Nā cū habeamus omnes fere codices ſacros ex peregrinis linguis tranſlatos i Latinā, ut fideliter tranſferretur, oportuit Latinitatis limites tranſlire in multis, & præſerim in hac diſtione calum Nā cū in alijs linguis pluraliter declinetur oportuit & apud nos pluraliter poni. Quomodo enim tranſferretur illud in Pſalmis, Laudate

eū cæli cælorum. Quod Hebraicè dicitur קללר טמרי הסמים & græcè αὐτῶν οὐρανῶν οὐρανῶν τῶν οὐρανῶν nisi daremus ei dictioni numerum pluralem? Et ideo factum esse dixit propter auctoritatem maiestatemq; non doctorum sacrorum tantum, sed etiam ipsius scripture diuine, quam immutare fas non est, ut sic nomen id declinandi consuetudo iam diu recepta sit passim, ab omnibus etiam doctissimis atque grauisimis. nec allegandos esse grammaticos, cum ipsimet confiteantur linguam Latinam sequi magis anomaliam quam analogiam, & vsu ac consuetudine gubernari.

Quod maxime probatur ex dictione fames, cuius genitiuus referente ipso A. Gellio lib. Noctium ix. fuit aliquando fames paulò mox famij, deinde famei, nouissime famis.

Quod uero sit recepta a neotericis talis cæli declinatio, probatur eo maxime, quod numeratur à grammaticis inter heteroclitica in singulari neutra, in plurali masculina.

Subiecit quoq; poeta, Aristotiles quidem loquens de corporea substantia dixit præter quatuor elementa esse unam quintam substantiam, seu essentiam, que cælum appellatur: cum ergo cælum dicis, quintam illam substantiam dicis: cum uero celos profers, dicis orbes celestes, in quo: illa quinta essentia distributa est: & cū legitur in סֵפֶר תְּהִלַּת יְהוָה sepher tehilat id est in libro psalmo rum. Aquæ que super cælum sunt, si super cælū dicis, fulsum enuntiabis, Aquæ enim illæ, id est cælum crystallinū, quod aqueum dicitur, non sunt super cælum, hoc est super illam quintam essentiam sed super aliquos orbes, id est super septē erronee & firmamentū sub empyreo. Ergo locus ille bene aliter transferri non potuit. Sic poeta. Ego quoq; memini me legisse apud Lucretium eam dictionem numero plurali positam, & ni male memini, in secundo eius libro est hic uersus,

Quis pariter cælos omnes conuerteret?

In Dionysio lib. tertio est hoc hemistichium,

Sed adhuc seruire Luperco,

In quo Pana Deum olim Arcadiæ Lupercum appellat. Damabant hoc quidā: putabant enim nomen id significare non Panam ipsum, sed eius sacerdotem: super qua re poeta interrogatus respondit. Sicut Bacchi sacrificia dicebantur Bacchæ, & unum nomen, mutato genere, commune erat Deo & sacerdotibus: sic Pan & eius sacerdos latine Lupercus dicebantur. De sacerdotibus id confessum, de Deo ipso mox constare faciam: & his dictis iussit codicem Iustini afferri, & confestim in libro xliij. sic legit. Post hūc tertio loco regnasse Faunum ferunt, sub quo Euander ab Arcadiæ urbe Pallanteō in Italiā cum mediocri turba popularium uenit: cui Faunus & agros & montem, quem ille postea Palatinum appellauit, benigne assignauit. In huius radicibus templū Lyæo, quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, constituit.

Cum audissem taxari poetam, quod in uita Diui Georgii ferunt pro equo posuerit, cogitauit si apud aliquem antiquorum poetarum talē phrasim legissem: Et continuo uenit in mentem illud Virgilij ex secundo AENEID.

In latus, inque feri curuam compagibus aluum,

Et illud ex quinto

Spumantiaq; addit

Frena feris, manibusq; omnes effundit habenas.

Marcus Manilius in ultimo, cum agit de imaginibus orientibus cum Ariete, dicit.

Exagitate feros, pronumq; ante ire volantes

Idem loquens de Sagittario.

Terdecuma sub parie feri.

Videor recordari in poeta nostri opusculis legi alicubi marē nubere. id quoniā pleriq; reprehēdendū putat, ne fiat tumultus inter criticos æque ea que nesciunt, atque ea que sciunt, si quid tamē sciūt, iudicantes, monēdū puo lectore figurā hanc loquendi non dā nādā. cū ea sint vsq; Latini antiqui litteratissimi. Nō citabo Hesychium litterarum sacrarum interpretē doctissimum, qui lit

eris didiceras ab ipso Donato. Nā critici nostri nolunt eū scribi in albo Latinorum: Barbarū eum vocant. Si ei crederent affferrem illud ex euangelio: Neque nubent, neque nubentur. Quod exponens ipse Hieronymus dicit nubunt viri, nubuntur fortasse uxores. Et contra Heluidum alludens ad illud euangelicū, Nubebant omnes, et nubebantur. Prætereo hæc: venio ad gentiles, quibus magis credunt. Plautus in Cas. Charinū libet scire quod agat nouū nuptū id est, maritū, ut exponit Priscianus. Dicebatur ergo vir nuptus, sicut virgo nupta, participia hæc deducunt à nubor. Sed prætereo etiam hæc. Festus ex Pomponio. Meus frater maior postquam rēdit me domo eiectum, nupsit posterius dotate Vetule varicose Afræ. Posset hoc sufficere. assero tamē aliud testimonium momenti non minoris. Valerius libro. iij. cap. de amore coniugali. Quid aliud adiecerim quam dignis quibus Minxæ nubberent? Minxæ Thesaliæ erant viri, non mulieres, qui acceperant Spartanæ mulieres: ideo dicit Valerius eis eos nupsisse.

Multa genera sunt stultitiarum: sed id quoque nō minimū dī quis alienā turpitudinem vult palam facere, suam detegere: hæc est misera conditio criticorum presertim nostrorum, qui dum conantur ostendere poetam errasse, suos ubique probalant errores. Scriptum est nisi fallor in Siluis poetæ hoc hemistichium.

—certamina ponat Olympus.

quo vult dicere gloriā Græcorum superari à nostrā. Et quoniam de gymnico certamine, quod fiebat ad Alpheū et Pisam in Arcadia videtur hoc dictum, critici insurgentes confestim exclamarunt illud euangelicū, Blasphemauit: quid vobis videtur, non opus heic testibus. Putat gymnici certamen fieri ad Olympum, qui est in Thessalia. quam sinus Corinthiacus partit ab Arcadia. Hoc cum resistissem mecum. dixi, potest Olympus locus valde inlytus poni pro Græcia, sicut apud Virgilium Germania ponitur pro Occidēte, et Euphrates pro oriente versus illo.

Hinc mouet Euphrates illinc Germania bellum.

Paulo mox exoluta codice Strabonis ingenio libra. ruij. ubi loqui

tur

tur de Pisa sic scriptum.

Vrbem autem in sublimi edificatam vertice monstrant duos inter montes

Ossam et Olympum: quo nomine et alter in Thessalia nuncupatur. sic Strabo.

Corripio confestim Odæ Horatij, et inquirō quonam modo Commentatores enarrent versus illos

—puluerem Olympicum collegisse iuuat,

et coniectis casu oculis in Christophori Landini comētum, vido scriptū puluerem Olympicum dici ab Olympo Arcadiæ quo fit poetam recte dixisse.

—certamina ponat Olympus:

Non qui in Thessalia, sed qui in Arcadia: hoc cum intellexerint critici, dubito ne forte exanimentur. ipse quoque Apollonij interpres in primum Argonauticum dicit sex Olympos, Macedonia, Thessalia, in quo et Olympia dicit Apollodorus fieri: Mysia Cilicia, Helidū, Arcadiæ.

Reprehendebat locum illum in vna Siluarum.

Siste tuos Helicon cursus.

Putantes poetam deceptum posuisse Heliconem pro fonte Castalio, recurri ad protocolum, et Silua inuenta vidi scriptum in versu, cursus, et superscriptum fluxus. ubi manifestū est poetam per Heliconē intelligere Parnassum sicut ponitur frequēter à poetis pars pro toto, ut carina et puppis pro nauis: axis et rota pro curru: menia pro vrbe: et per fluxum seu cursum intelligere fontem Caballinum, qui fluit ex radicibus montis Parnasi: Vel dicendum, quod imitatus sit Aratum, qui loquens de Pegaso dicit eū pede percussisse verticem Heliconis, et fluxisse latices, quibus nomen est Hippocrene: versus Arati subijcio.

Gorgonis hinc proles in Pierio Helicone.

Vertice cum summo nondum decurreret vnda

Musaos fontes dextri pedis istibus hausit.

Inde liquor genitus nomen dedit Hippocrene n.

Idem

Idē refert Strabo in octavo de Helicone sic inquit, Fama est equū Pegasus, cum potaret, in hoc loco à Bellerophonte deprehensum fuisse. alatum inquam caballum ē Medusæ ceruice & de Gorgonis exsecto gutture profilienem. Vulgatum est etiam Caballinum in Helicone fontem erupisse, cum subiectam rupem feriret unguia.

In vna item Siluarum loquens de Polycrate, qui vt aliquid in vita pateretur aduersi, & haberet vnde conuerti posset & dolere, anulum in mare dicitur proiecisse. dixit poeta,

Et ridens percussit aquis adamante marinas:

Proclamatum est à criticis genenam illam non fuisse adamante, sed sardonichem. vt inquit Plinius in ultimo libro naturalis historie. Hic recordatus sum libri illius, quem Aulus Gellius in xiiij. Noctium suarum scribit sibi datum, vt inde excerperet mera miracula. In eo enim scribebantur multa, que & si specie doctrinarum haberent, non tamen delectabam, neque vtilia erant: vt que nomina fuerint sociorum Ulyssis. Virum Ulysses errarit in mari interiori, & ex quinq; operimentis, quibus Achillis clypeus munitus erat, quod factum ex auro dicit Homerus summum fuerit an medium: que omnia intempestiuam somnant vanitatem. Talis est curiositas horum criticorum, qui non aduertunt poetis frequenter ponere speciem pro genere, vt cum ponitur illex pro arbore: adama pro quadrupedibus, & adamas pro gemma. Horatius in Odis,

Et superiecto pauide natarunt.

A Equore damæ.

Simile quid accidit Plauto poetæ comico: dicentibus enim omnibus antiquis Iouem dedisse Alcmena in pretium stupri carthesium aureum, ipse in Amphitryone dicit v. as illud fuisse cratera, cum vtriusq; poculi forma sit longe diuersa, huc autem fecit, vt arbitror, quod versui suo magis conueniebat cratera, quam carthesium. Sic & poeta noster Plautum est imitatus.

Damatur quod etiam poetæ noster dixit in Siluis,

-CRH-

scruda doctissimus artem.

dat enim superlatiuo casum quem regit possiuus. Sed ne tepus in vanum conteramus, respondetur quod scire criticos oportebat talem loquendi modum reperiri apud auctores perquã idoneos, quorum duos citare sufficit. Cicero dixit, Proximus Pompeium sedebam: & Propius vrbē mouent, Sallustius dixit, Proxime Hispaniam Mauri sunt. Oportebat etiã eos non ignorare poni aliquando superlatiuū pro possiuo. Virgilius fecit Aeneam sic alloqui Euandrum in viij.

Optime Graiugenū, vbi Seruius dicit poni optimum pro bono, vt sit sensus. Optime Graiugenū, d tu, qui bonus es inter Grecos. Sic & Homerus in ij. Iliados.

dixituros χείρσιν, hoc est, iustus inter Centauros

Sic ergo sero sunt docendi, qui præpostero ordine prius quam dicerent, indicant.

Quidam Banius cōtra Poetam nostram oblatrans dicebat nõ debere dici a teneris, nisi adderetur annis: cuius temeritati responsum est illud Virgilij.

Adeo à teneris consuescere multum est.

Eidem inproperari, quod poeta posuisset accingo sine accusatiuo cum datiuo: vt accingo fugæ: accingo studio, responsum est patet illud Virgilij:

Accingunt omnes operi, pedibusq; rotarum

Subiiciunt lapsus.

Alius homo nauici futilibus nugis, vt aliquid esse videretur aiebat patriam plura iter non inflecti, & in hoc volebat poetam peccasse: continuo quidam bonæ indolis adolescens Virgilianum illud ex Georgiis attulit.

Diuisæ arboribus patriæ, sola India nigrum

Fert ebenum, solis est thurea virga Sabæi.

Quidam sciolus omnium bonarum artium inscius querebat vbi nam & apud quem idoneum auctorem poetæ reperisset amorem esse cæcum: cum ex tempore quidam vir frugi sic intuli, v-

i k

bi nana

ubi nam reperit Seneca iram esse *cacam*, cum inquit, *Cæcis est ignis stimulat* ira? Poëta ipse est alibi non legi, per se id no-
uit, qui talium affectuum & perturbationum naturas intelligit,
sicut intelligebat Cato, qui apud Sallustium in *Caulario* dicit,
*Omnia homines, qui de rebus dubijs cōsultāt, ab odio, ira, amicitia
vacuos esse decet.* & *Diuus Gregorius* inquit. *Vbi regnat affe-
ctio, perit omne iudicium.* Dantur interdum eidem affectui, pro-
prietates contrarie per contrarios effectus intellectæ: in quibus-
dam enim amans aliquando est cæcus, aliquando nimis oculatus;
quod *Quidius* in *fig. Metamorphoseos* de *Pyramo & Thisbe* lo-
quens expressit, cum inquit.

Id vitium nulli per secula longa notatum,

(Quid non sentit amor?) primi vidisti amantes.

Facit ad hoc quod pastor quidam apud *Theocritum* vocat a-
morem *cacum*. *Mosis* hinc autem dicit ei esse, *δμυατα δριμύτα καί
φλογέεντα*. hoc est, lumina acuta & flammantia.

Nōdum sunt pacati critici nostri, nondum conquiescunt: vo-
lunt totū pennæ argumētōrū exhaurire, non remanebit in schedis
eorum epicherema, non enihymema, non apodixis: totius sup-
pellectilis vim effundunt. Vitiosum dicunt in poëta nostro, quod
locis nō reddat antiqua vocabula: sed nova quædā proferat, quæ
ut inquit, vulgus corrumpit. Respondemus poëtam fere semper
dare loci antiquis antiqua vocabula: aliquando, etiam antiquis
antiquiora: ut, cum pro *Hierosolyma* dicit *Luzam*: pro *Aniocio*
Reblata: pro *Bononia Felsinam*, aliquando quoque nova, sed
circa vitium, cum scilicet dubitatur de antiquis, an talium locōrū
sint vocabula: ut de *Ateste*. Sūt enim qui dicūt *Este* opidum *agri
Patauini* esse id, quod olim *Ateste* vocabatur, sunt qui id negēt.
Hermolaus in *Annotationibus Plinianis* non audet super hoc fer-
re sententiam. Ideo poëta *Ferrariensium* duces dicit *Estenses*,
nō *Astenses*, quod ab eo opido descendisse ferātur. Veteres etiā vsi
sunt similit̄er noui vocabulū: dixerunt enim pro *Anxure* *Tra-
rhinā*, max *Tarracinā*, *Narniā* pro *Nequino*, *Care* pro *Agilina*

A1

At clamabunt, & nō loqui se de integris dicent: sed de his tantis
quæ vulgus corrumpit. *Pacificæ* & æquo animo respondeamus, &
huiusmodi etiā vit antiquos. *Afferim* causa breuiariū vitum
exemplum. Cōdidit in *Daunia* *Diomedes* urbē, quā dixit *Argos*
hippon, nomine isto vetustate corrupto dicta est *Argirippa*. *Rur-
sus* hoc quoque nomine corrupto dicta est *Arpi*: restus est *Seruius*
in xi. *Aeneid.* Corrupte ergo vsus est *Virgilius* sic dicens.

Ille urbem *Argirippam* patriæ cognomine gentis.

Urbem, quæ modo dicitur *Ferraria*, sunt idonei auctores qui
scripserunt *Forum Arpi* primum appellatam: mox vulgo corrup-
tente vocem illam; dicta est *Ferraria*: & eam ipsi critici vocāt
Ferrariam, querēdū ab eis, cur eam *Forum Arpi* non appellent?
quid ergo restat, nisi ut discant tacere, qui numquam recte loqui
didicerunt?

Vidi quosdam dubitare, an scite fecerit poëta nosse, qui quas-
dam syllabas nominum *Hebraicarum* modo producat, modo
corripiat: sicut in *Hælus*, cuius mediam nunc contrahit nunc ex-
tendit; secundā etiam in *Andrea* producit, quam in quodam
epigrammate *Græco* vidi breuiari. Ne quis ergo temerarie &
hoc, ut cetera supradicta, culpæ nitatur, pauca subiicio.
Priscianus in libro de accentibus sic inquit ad verbum. In pere-
grinis verbis, & *Barbaris* nominibus, vel ut: erectionibus nulli
sunt certi accentus: Ideo in potestate vniuscuiusq; consistunt:
ut quod necessarium videat, sic in metro ponat. Sic *Priscianus*,
quod si quis dicat de accentibus; non de syllabarum quanti-
tate loqui *Priscianum*, respondeo paucis, Accentus sequi syllaba-
rum quantitatem, & ideo nesi in accentus; quia syllabarum
quantitas ignoratur: Meminisse etiam debet æquus iudex,
licere poëtis vit pro arbitrio nominibus probris, ut *Seruius* ostē-
dit, & superius est dictum. Subij. v. exemplū antiquorum poëtarū
Christianorum: quia id nomen apud poetas gentiliū non est in
vsa. *Ausonius* in precatōne *materna*.

kz

Raptus

Raptus quadrjugo penetrat super æthera curvis
Heliis, & solido cum corpore præuius Enoch.

Fortunatus,

Hic venit Heliis, illis in curribus Enoch.

Moneo etiam lectorem dictionem hanc Helijas scribi ab Hebræis per duplex $\tau\tau$. quorum unum iungitur cum l. aliud cum a. & hæc potest esse ratio producendi mediam syllabam: quod scilicet secunda i. ponitur inter duas vocales, sicut fit in ditione maior. Simile quid accidit apud Græcos in ditionibus Harpyia, Orithyia, cynomyia & similibus, ubi duplex ii. ponitur, scilicet ypsi-lon & iota: quæ tamen videntur accipi pro vna: quia diphthongum faciunt apud Græcos. Ex his patet poetam nostrum nulla ex parte posse redargui. De nomine Iohannes dicitur in Corallario. Venio ad Andreas. Nomen hoc aut Barbarum est, aut Græcum: si Barbarum, poetarum arbitrio relinquendum est: ut tradit Priscianus, et sic usus est epigrammaticus ille Græculus.

Ἀνδρέας ἢ ἄνδρῃς, Andrea tu viuus. Si vero est Græcum videntur deduci: ἀνδρῷ τῷ ἀνδρείῳ, id est a fortitudine. Et propterea secundam syllabam longam esse, sicut in Aeneas, quod Pompeilius in libro de metris approbare videtur. ubi Fortunatus verbum hunc citat.

Nobilis Andream mittit Achaia suum.

Ex his ergo patet quod noster poeta fecit, cite consultissime esse factum.

Cogam heic in unum locum quæ videtur poeta nouè vel inusitate dixisse, usus illa licentia, quam dicit Horatius concessam Catoni, & Ennio, & concedendam similiter Virgilio, & Vario. Si apes formauit, sicut formatum est antiquitus sonipes, eripes, loripes. Audio tamen hoc inuentum fuisse Philelphi, diuisco quod est fio diuus, sicut duresco, senesco, adolesco: dixit etiam siluus alticomantes, quod habeant altus comas, id est frondes: & diuiniloquencia, id est, sermo excedens modum humanum, vel oratio de diuinis.

Diuinis: sicut Lucretius finxit leuisomnus ut illo versu.

Et leuisomma canum fido cum peccare corda.

& cæcigenus pro cæco nato. ait enim in ij.

Nam cum cæcigeni, Solis qui lumina nunquam

Dispexere.

Medio, medius, verbum non tam finxit, quam ab alijs iam diu fictum usurpauit. In sacris enim litteris, ut ipse dicebat, reperitur saepe mediator nomen verbale. Christus enim dicitur esse mediator Dei & hominum. Legit etiam in Euangelio secundum Iohannem capite vij. Iam vero die festo mediantes: & sic transfuit Georgius Trapezuntinus cum traduxit Cyrillum in Iohannis Euangelium: & necessarium fuit sacris doctoribus, ut rem nouam exprimerent, illo vni nouo vocabulo, iuxta illud Horatij.

— forte necesse est.

Indicij monstrare recentibus abdita rerum.

Fingere cinctutis non exaudita Cethegij

Continget, dabiturq; licentia sumta prudenter.

Cicero inquit, dura qui fingit esse intelligit, sed molliet usus. Et idem refert, Zenoni licuit cum rem aliquam inuenisset inusitatum, inauditum quoque ei rei nomen imponere. Cur ergo sacris delecta ribus ad explicanda diuina mysteria idem non liceret? Erant & apud antiquos quædam vocabula formata adiectione medius, non multum dissimilia: ut dimidio verbi actiuum, & dimidior passiuum. Item dimidium & dimidiatum: mediastinus quoque, quo significatur seruus quodam modo publicus: quod in medio stet, ut seruiat omnibus. Usurpat similiter hoc verbum appropio, id est, appropinquo: deductum a prope, sicut è longo à longe: Reperitur id verbum, ut inquit poeta, fuisse in usu ante annos ab hinc mille. Legitur enim in editione vulgata psalmorum, quæ Hieronymum antecessit, Dum apropiant super me nocentes. Vtitur similiter hoc verbo approximo, quod in eadem editione vulgata reperitur, illo versu. In chamo & freno maxillas eorum cum

stringe, ut non approximēt ad te. Dicebat & poeta se legisse à prolixus nomine, verbum prolixo derivatum, sicut à proximus, fit proximo, proximas. Columella enim libro quinto dicit, monētus est putator, ut prolixet acie ferramentū: quid si suppresso nomine Columelle, queratur à criticis an sit Latinum, dicenti de prolixo, quod dicunt de medio.

Vititur etiā hac dictione potentatus, quæ in sacris litteris frequenter reperitur, ut in illo psalmo. In potentatibus salus dexteræ eius: & Ecclesiastici capite x. dicitur, Omnis potentatus vita brevis. Guaximus Veronensis magne vir auctoritatis, transfereus Strabonem in decimo, cum sermo est de Epiro & Acarnania, dicit, Infreni potētatis successione. Iohannes Placcētinus Carmelita, qui Lexicon Grecum, opus laudatissimum composuit, cum interpretatur, δυναστω, dicit potētatis: & in psalterio quod ipse ex Græco in Latinum transluit, ubi est, δυναστω, dixit potētati bus, quamvis illo loco, in quo psalmista loquitur de vitæ humane annis, conveniētius, ut poeta dicebat, transferri potuerit fortibus: in Hebræo enim est דָּוָדָּי quod derivatur, דָּוָד quod interpretatur fortis vel potens. Sed quid mendicamus testes? Afferuntur, cui critici tantum tribuunt ut cum iurent irrefragabilem Iohannes Pontanus ea ipsa dictione vitæ non est veri us: Lege Commentationes eius in Censiloquium Ptolemæi: videbis in Commentatione xlix. eum sic dicere. Non modo rei domesticæ cura, verum etiam republicæ ac potētatis moderatio illi red datur. Idem in libro de fortuna vitæ hac dictione, dominatus, quaræ declinationis: similiter & prædicta dictione potētatis: Formatur autem potētatis à potente per analogiam, puta sicut à principe principatus: à Consule Consularis: à summo summatus, qua dictione vitur Lucretius: à Duce ducatus, quo vitur Iulianus describē mortem Philippī Macedonum regis. Sic enim ait: Et honora tum insuper ducatu cernens aduersarium, in am in ipsum Philippum vertit. Vitur etiam Lacanus dictione, & quibusdam alijs in masculino genere contra Græcorum morem

¶

& à Genio formavit Geniosus, quod est noue dictum. Sed de his suis locis satis supra diximus.

Vocabula Latina non vna die formata sunt omnia, sed longo annorum succedente curricula: quo fit, ut necesse sit omnia aliquando noua fuisse. si ergo quia noua, fuissent repudiata, ut fieri debere critici dogmatizant, nullam hodie linguam haberemus: quod si antiqui noua receperunt, cur nos quoque non recipimus?

Sat excusati erimus, si quod illi fecerunt & nos fecerimus.

Fuit enim antiquis ista cōcertatio, dū cōtraria studia alij noua euderēt, alij repudiarēt: semper tamē inualuit inuales: etq̄ cōsuetudo linguæ propaganda. Quid ergo agēdam? Diū quod sentio, & quod Ciceroni, Horatio, Quintilianō placuit, Nō omnia noua passim recipienda. non omnia repudianda: sed ea recipienda, quæ videtur magis regulis Horatij consentanea. qualia sunt quæ nostris temporibus fixerunt Hermolaus, & Politianus, & paulo ante nostram ætatem Theodorus Gaza. Aristoteles in Metaphysicis, ut ad vocabulorū inuentionem reuertamur, dicit artes inuentas per additamenta, ideo dicit tempus esse omnium sapientissimum, quod consummatio artium non repente, neque in momento, nisi forte diuinitus fieri possit: sed tempore egeat, & quidem non breui, opus est ergo addere prius inuentis donec consummentur. Additio autem, de grammatica loquor, fit aliquando per analogiam, ut docuit Aristarchus, sicut cum instar antiquorum noua formantur: aliquando per anomaliā, ut Crates fieri præcipit. Anomalia respectum non habet: sed vsim consuetudinemq̄ sequitur. Si ergo per additamenta sunt artes, querendū est à criticis, an putent iam consummatas esse artes: si consummatæ sunt, fieri nulla potest additio: cur ergo dixit Horatius, licuit semperq̄ licbit.

Signatum præsentē nota producere nomē? Si consummatæ ad huc nō sunt, licet ergo addere donec consummentur. In sciētis

k4

rerum

rerum, quales sunt mathematicæ & philosophia. naturam rerū
 imitatur: & quod indies deprehenditur esse in rebus, id
 si non est missum, in regulas mittitur. Primi qui astronomiā in-
 uenerunt, de epicyclo mentionem non fecerunt: Posteriore: epicyc-
 los addidere: quos Aristoteles, & Auernois eius interpretes non
 recipiunt. Geometria a tempore Aristotelis & Archimedis huc
 usq; circuli quadraturā quæsiuerūt, nec dū inuenerūt. Medici a
 tempore Hippocratis, & AEsculapij hucusq; quæsiuerunt reme-
 dium quartanæ & podagre, nec dū repererunt. Theologia ter-
 minos Christus ampliavit: & quotidie magis ac magis extendi-
 tur. Hæc ergo est artium scientiarumq; natura, ut accipiant quo-
 tidie incrementa. Conqueritur Aristoteles in Ethicorum libro,
 propter mutabilitatem atque inconstantiam rerum huma-
 narum se non posse de moribus loqui ad amussim, & certum atq;
 infallibile dogma conscribere: leges quæ ad miserandos contra-
 ctus humano: sunt inuenta, quia, ut aiunt, plures sunt casus, quā
 leges, diu consistere nequeunt, correctione indigent, & sepius æ-
 quitas pro lege usurpatur. & uolunt indisciplinati illi disciplinæ
 limites figere, sermonem infrenare, qui nullo umquam tempore
 freno est usus. Propterea bene dixit poëta in epistola, quam ad
 me scripsit, quadruplicem fuisse linguam: ante Latinum regem
 prisam: à Latino usque ad reges exactus Latinam: à re-
 gibus usque ad Imperatores Romanam: ab Imperato-
 ribus usque ad nos mixtam, qua nos utimur, & posteri nostri
 post nos utentur, donec ars, quod nunquam futurum puto, sit cō-
 summata. Dicebat autem poëta se de inuestria quedam uoca-
 bula ecclesiastica suis inuuisse opus. uis: sicut etiam res & histo-
 rias sacras inseruit, ut pro uirili portione satageret & conare-
 tur religionem Christianam illustrare, ac quoad posset celeberrimam reddere: maluisseq; se hoc pacto minorem gratiam con-
 sequi apud homines gentilitatis studiosos, & cum aliquo suæ glo-
 riæ detrimento sanctorum patrum uestigia potius sequi, quam
 de religione, in qua saluamur, male meritum uideri. Damna-

batq;

batq; episcopum Sipontinum, quod cum esset primi ordinis in ec-
 clesia, tam opere laborauit in enarratione Martialis poëtae genti-
 lis epigramatarij. Accusabat etiā perquā acerrime literarū stu-
 diosos nostræ ætatis, quod sacras litteras sic exhorreāt, ut eas lege-
 re nō dignentur, cū antiqui gentiles libros Sibyllinos, pontificios,
 ac rituales æque rudes & incultos in summa reuerētia semper ha-
 buerint. Dolebatq; non quidē quod homines essent ueræ Latinita-
 tis amatores: sed quod multi Christianorum uiderentur male de
 ecclesiasticis litteris sentire, & nescio quid gentilitatis in animo
 retinere, falsōq; iudicare Latinam linguā à religione nostra dis-
 sentire. cum fidei nostræ doctores Hieronymus, Ambrosius, Au-
 gustinus, Cyprianus, Tertullianus, Lactantius, Leo, Hilarius, &
 alij quam plures litteras sacras cum humanis ita coniunxerint,
 ut intelligere uolentibus constare fecerint Latine orationis splē-
 dorem magis Christo conuenire, quam Ioui. Dixitq; mihi
 aliquandō inter ambulandum, si nonnulli nostræ ætatis sunt, tam
 seueri censores poëtarum, quid dicturi essent, si nunc primum e-
 deretur AEnis Virgilij nostri, in cuius prima pagina tot licentiæ,
 ne dicam errores, legenti se offerunt? Suspicio eos uoce, cultu,
 gestuq; inhumano facturos, aut saltem conatos ne inuulgare-
 tur. Dicerent enim quod Tuccæ & Varo quoque uisum est, Ma-
 rone[m] tantum opus male inchoasse, & quatuor primos uersus
 ex fronte tollendos. Itē quod dicenda male proposuerit, cū dicit,
 Arma uirumq; cano.

nam eodem ordine proponere debemus quo exsequimur: ipse
 autem primo exsequitur de uiro, postea de bellis. Item quod fal-
 so dici uideatur.

- Troiæ qui primus ab oris, nam AEnas non primus, sed Dio-
 medes ab oris Troiæ uenit in Italiam: nam tempore AEnæe itā
 condiderat Argrippam. Item quod Italiam dixerit, pro ad Ita-
 liam, quod primam syllabam dictionis Italia produxerit, quæ na-
 tura breuis est. Item cum dixit.

Mulium ille & terris ille superfluit.

Item

Item quod cum dicitur, - terra iactatus & alto, improprie locutus sit, iactatus enim conuenit non terris, sed solum mari. Sunt etiam qui dicant debuisse eum dicere, non venit sed uenerat. Et quod in illo versu, Multa quoque & bello, superfluat una illarum duarum copularum. Item quod dixerit Latio pro uia Latium: & genus Latinum descendisse ab Aenea, cum ante Aeneam fuerit Latium, & Latium genus. Item quod dixerit Deum pro Deorum. Item quod illud, - tot uoluerit casus, per contrarium intelligendum, id est uoluit tot casibus. Et quod in illo versu, Vrbs antiqua fuit, Tyrus tenuere, deest quam

Damnatur item quod Iuno fingatur nescire futura, quod Virgilius attribuit Palamuro cum dixit,
- portusque require Velinus.

Item quod inconiuncte fingat eam uelle fati resistere, quibus sciebat Aeneam mitti in Italiam: dicitur enim de ea,

Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci.

Audierat.

Ecce dicunt quomodo sciebat fati id fieri. Item quod ponat praesens pro futuro: dicit enim Seruius duci exponendum pro ductum iri, quod ponat etiam nomen pro participio, cum dixit.

Hinc populum late, & cum dixit, - heic illius arma, corripuit secundam in illius, quae natura longa est. Et quod in illo versu,

Si qua fata sinant, qua superfluit. Item quod collisionem non fecerit in illo versu.

Posthabita coluisse Samo, heic illius arma.

Item quod in particula illa - sprete, in iuria formae, superfluit quae, & in illo, Trois reliquias, eminat licentiose, ut producat syllabam natura breuē. Itē quod proicit scilicet finale in dictione Achillis. Quod si dicas pathos fieri: concedo. sed pathos, tropus. schema quid sunt, nisi nomina uerborum, quae poëtae ueteres commiserunt? Quomodo tot licentias, ne dicam errores, critici in pri
ma

ma pagina conspiciant, quot fere in magno volumine satis essent, possent parcere graui censuræ? Quomodo non acclamassent poëtam hunc nimis licentiosum, in quo fere tot licentiæ reperuntur, quot & uersus? Hoc uolui subiunxisse, ut lector aduertat non in poëta nosstrum tantum operibus, sed multo magis in antiquis, quorum auctoritas irrefragabilis, fama immortalis, facinora caelestium, criticos amplissimam carpenti & taxandi habere materiam: & eos illis ideo parcere, quod iam extra omnem aleam posui sint: sed mira sedulitate contra nouos inuehi, ac uelle genuinum infringere in illis prius quam legentium consensu fiant omni exceptione maiores. Vident enim breui futurum ut cum quidam noui poëtae calumniarum istarum nubes euaserint, & in altis gloriae tractus per humanas laudes fuerint eleuati, ut superando perdant operam & impensas. Circumeunt; satagunt, & uigilanter intentis oculis, lucernis accensis rimantur & uestigant, si quis quiliat & peripsema aliquod inueniat, & ad omnem auiculā, ut aiunt, retia trahunt, ne domum reuertantur sine praeda. Nec locos illos ex Virgilio citauit, ut reprehenderem, dixit poëta: sunt enim ab antiquis excusati: & si defensione egerent defenderemus: sed ut Maronis auctoritas nos eriperet inquit a labijs iniquis, & à lingua dolosa. Velim critici mihi respondeant, an uoces à Theodoro Gaza, ab Hermelaw, à Politianoniper inuictae sint Latinae. Latinae non esse probat ratio criticorum: quod uidelicet apud nulli antiquorum sunt in usu: solus enim tales uoluit esse Latinae. Quod uero Latinae sint argumento hoc probatur, quod uide licet firmate sunt à Latinis ex paribus Latinis, et à dictionibus Latinis deriuatae, & secundū regulas traditis à Latinis, hisque antiquissimis, quorum unus est Horatius. Nec uidetur uera definitio Latinitatis data per criticos, dicentes Latinam esse dictionem, quae sit in usu apud antiquos: sed uidetur addidit, uel quae format a sit secundū regulas antiquorum, uel quod apud nouos Latinos sit in usu: nec enim minor est nouorum Latinorum auctoritas circa uocabula quae fuerit praesentium: quippe qui nouam grammaticam possent condere,
sicut

sicut antiqui fecerunt, qui nouis uocabulis, nouis declinationibus, nouis casibus, nouis generibus, nouis coniugationibus ueterem grammaticam excluderunt. Dicebant antiquissimi, precipes, anripes, bicipes, pro quibus posteriores dixerunt preceps anceps, bi. eps. dicebant item lapi, pro lapide. Ennius.

Ocubunt multi leho, ferroq, lapig.

Aut intra muros, aut extra precepe casu.

Item dicebant haec anguis, haec funis: nos masculina facimus. Dicebant item hoc sexus neutri generis: Plautus in Rudente. Virile sexus nunquam ullum habui. Dicebant hic alius, genere masculino. Aelius:

Maia nemus retinens grauido concepit in aluo.

Tunc pario erat quarta coniugationis, quod modo est tertia. Ennius,

Ona parire solet.

Similiter et sapio, quod emittebat praeteritum in iui, ut sapiui: dicebatur etiam tunc sepelitus, sicut auditus: nos dicimus sepultus. Dicebant insuper bina media: quam locutionem Cicero pertesus cepit dicere medietates. Messalla reatu primus dixit: Augustus, numerarium. Piraticam uelut musicam non audebant dicere Quintilianii preceptores, quod in usu adhuc non esset. Terentius primus dixit obsequii. Sed exempla non adducam plura non quod desint, cum prope infinita sint: sed quonia alibi satis multa congesti, et ne sim onerosus auditori, illud commemorare non omitam, Quintilianum dare quaedam antidota uolentibus impune uiri nouitate, sunt autem huiusmodi ut ita dicam, si licet dicere, quoda modo per mitte mihi. Quid est autem antidota haec docere nisi noui ari uiam aperire?

Cu in uita Diui Georgij quada litteris inimicus hemisphericus illud legisset - Proteum renige Pontum, putans Proteum nomen esse primitiuum Dei marini, quod Graece scribitur πρωτοδο fecit ungue signum in margine. Tum presbyter Iohannes Gazofidus noster, uir literatissimus, qui casu aderat: quid facis inquit ille.

Mepidam caput: putas Proteum esse primitiuum? si primitiuum esset, diceretur Protei Pontum, non Proteum. Continuo putauit hominem semi doctum, et rubore genarum culpam confessus est. Subiecit Gazofidus, Vinum es omphacinum, quod ex uoss im matoris est expressum, et audes certare tum Falerno. Enarra uersum illum Virgilij.

Ilionea petit dextra, leuata Serestum.

Ilionea nonne casus est accusandi ab Ilioneus, quod in fine habet Graeca diphthongum, sicut Theseus, Orpheus, Achilleus? et tamen penultimam habet longam, nec potest dicere esse possessiuum: est enim nomen proprium uiri Troiani. Disce ergo a me hodie, quod preceptorum tuum forte adhuc latet, discite tales casus habere nonnumquam penultimam longam etiam cum ueniunt a recto primitiuo. Sic Gazofidus, et confestim attulit uersum alium ex tertio Aeneidos, Idomenca petens. Item alium ex Statio, Peniheumq, trahens: et alium ex Iuuenale.

Perq, tuum pater Aegei Neptune tridentem.

Nomina haec inquit Ilioneus, Idomeneus, Peniheus, et Aegeus habent eus diphthongum in fine, sicut Orpheus: et tamen penultimam in obliquis, habet interdum longam, non apud Latinos tantum, sed etiam apud Graecos propter varia genera linguarum,

Sapientia nostrorum criticorum dicit non reperiri apud idoneus, inaro uerbum, compositum ex in et aro, eras, qui tamquam rudes pueruli merentur uerberari ferula et scutica. quod non legerint Plinium in octauo sic dicentem: Sunt qui iam natas inarent segetes. et in xvij. lib. capite de lupino: Si depasum sit in fronde inarari proinus solum opus est. et in capite xvij. Dicunt etiam habitudinem non esse antiquam uocabulum, quod nequaquam dicerent, si Ciceronem in libro quarto ad Herennium legissent. ab enim sic dicit: Nam ut corporis bonam habitudinem tumor saepe imitatur: ita grauis oratio saepe imperitis uidetur ea, quae turget et inflata est.

In libris poetæ nostri est hemistichium hoc in versu pentametro, Abbreuiante dies: quod quidam superstitiose existimantes dicebant breuius verbum apud idoneos non reperiri: habebam tum ego forte in manibus volumē quorundam grammaticorum Mediolani impressorum, quod cum aperuissem primum mihi occurrat opusculum Victorini de metrīs, ubi sic scriptum erat, il in fine breuiatur: & paucis philyris eno: utis, occurrit Seruius de naturis vitimarum syllabarum ad Albinum, & in sex paginis saltem lætitans verbum illud vigesies repetitum inueni: conatus ergo duorum insignium grammaticorum auctoritate, nihil amplius querendum existimaui.

Sunt quidam qui supra modum se mirantur, & inflati gloriantur se poetarum familiaris nosse, domos eorum perlustrasse usque ad penetralia, usque ad secreta, & cum veniunt in conspectum, ut virtutis suæ periculum faciant, vix vestibula vidisse deprehenduntur: & cum se putent esse Achilles, vix inueniuntur esse Patrocli: de horum numero erat qui nuper notare studebat poetam, quod naturis dixerit numero plurali. Tum Marius Oliueianus, vir doctissimus, atq; ornatissimus, qui factus intererat, dixit.

Hæc fierent, si testiculi vena vlla paterni.

Viveret in nobis?

Et ad eum clamauit Franciscus, paucis te volo. Erat autem Franciscus Sismundi Camelmī principis Sorani viri fortissimi filius, puer optimæ spei & indolis regis: cui cum prodysset, meministi ne, inquit Marius, legisse te apud Ciceronem, vel apud Maronem naturis numero plurali? Puer se colligens, aliquid quamuis hæsit cogitabundus: mox versus illos ex quæris Georgiorum Virgilij protulit:

Nunc age, naturis apibus quas Iupiter ipse
Addidit, expediā: pro qua mercede canoros

Curetum sonitus, & reliqua,

Tum Marius, vade iam inquit in rem tuam grammaticæ
præclaræ

præclare doctus a puero: & dā operam literis: quod si feceris vel Priscianus, vel Caper breui euades.

Quidā ex illorum numero, de quibus dicitur illud Terentianū.

Faciunt ne intelligendo ut nihil intelligant.

-cū nuper legeret Tropei librū quartū, incidit in versum illū,

Mox Capuane arcis vexillum in culmine fluctu,

& volens suo sale pultē adspargere: credebatur enim quidquid

loqueretur, sal merum esse: dixit Capuanum apud idoneos nusquam reperiri, & debere eum qui Capuæ sit natus dici Campanū, non Capuanū. Continuo protuli Valerium Maximum: nam memineram in eo legisse Capuanū & in ultimo capite tertij libri sic legi, Capuanum senatum impij decreuit auctore funditus delere constituit. & paulo infra, literis a patribus conscriptis nequaquam Capuanis salutare accepit. Protuli & Stephanū de urbibus, in quo sic legitur ad verbum. Capua urbs Italiae à Capy Troico, gentile, Capuanus ut Asianus.

Volo hæc venturæ critiorum calumniæ paucis occurrere. Poeta in Dionysio ponit Sequaniam, qui fluvius est Galliae, Parisios irrigans, & in Oceanum Britannicum descēdens, genere feminini nominis, cum secundum grammaticos nomina fluviorum sint masculina. Respondeo igitur perquam breuissime, ne tempus inaniter conteramus. Fecit hoc poeta Ouidiū imitatus qui in iij. de Fastis ita sic inquit. Hospes Aueninū armenium pavit in aruis.

Clauiger: & tanto est Albula pota Deo.

Et hæc loquendi figura: alibi est: qualis est cum Terentius dixit, suam Eunuchum, respiciens ad comædiam: & cum Virgilius dixit, -Preneſte sub ipsa, respiciens ad ciuitatē, non ad nomen sic Ouidius & poeta noster ad aquam, non ad nomen respexerūt.

Posuit aliquando poeta adolere, pro crescere: quod qui pauca legerunt damnantes, dicebant adoleo significare tantum incendio. Unde Virgilius in Bucolicis.

Verbenasq; adole pingues, & mascula ihera.

Ego vero respondebam verbum id vtrumq; significare, & incendere

et incēdere scilicet, et crescere quod Lucij Flori testimonio proba-
bā, ait enim sic in principio Epiomatis, Si quis ergo populum Ro-
manum quasi hominem consideret, totamq; eius etatem per cense-
at ut coeperit, utque adoleuerit, ut quasi ad quandam iuuentē
flore[m] peruenerit.

Subijciam et hoc, magis ut agnoscat, quales sunt qui poe-
tam vituperant. quam quod sit locus annotationē dignus.
Fuit quidam maioris auctoritatis, immo et temeritatis quam do-
Erine, qui volebat sibi credi precipito verbum esse neutrum,
sicut cado, per illud in secundo Aeneidos

- et iam nox humidacelo.

Præcipitat, suadeniq; cadentia sidera somnos:
cui ressum est, teste Seruio, poni loco illo præcipitat, p præci-
pitatur: quod vero actiue ponatur, sicut poeta noster ponere con-
suevit, ostenditur per illud Virgilij in ij. Aeneidos.

- furor iraq; mentem.

Præcipitant, Et per illud Senecæ in Hippolito
Et noctem breuib[us] præcipat rotis

FINIS.

P T O L E M Æ I H I S P A N I O L I,
DE LICENTIIS ANTIQVO-
rum Poëtarum,

COROLLARIUM.

NE quis fortè putet licentiam Poëtarum intra bre-
uem ambitum locorum istorū, quos in apologia
diximus, limitari, liber aliquantulū latius euagari,
& colligere plures locos, ut memoriæ occurrent,
ex immensitate prope infinita licentiary harum,
simul ut Scioli isti discant pro quouis minimo delicto vocem
non attollendam contra Poëtas, Videmus antiquos Poëtas ali-
quando & i, & u, consonantes vertisse in vocales. Horatius.
Nunc mare nunc siluæ: vbi siluæ est trisyllabum. In carmine ob-
sceno scriptum est,

Pallorem, maciemq; laruaem: vbi laruaem fit quadrisyllabū.

Propertius quoque,

Pristina vota tuo munere dissoluo. vbi dissoluo fit quadrisyllabū,
simile fit in illo Catulli, Qui zonam soluit diu ligatam.

Seneca in Hippolyto ponit subiecta quadrisyllabum, & fa-
cit ex, i, consonante vocalem in illo versu Sapphico.

Si qua feruenti subiecta cancro est.

Et aliquando ex vocalibus fecerunt consonantes. Virgilius,
- Intexam abiete costas. vbi, i, & e, in vnā syllabam contrahuntur,
& ex dictione quadrisyllaba fit trisyllaba. Similiter in illo eius-
dem Poëtæ,

Tenuia nec lanæ.

Idem fit in dictionibus ariete, & pariete, & alijs multis, cum
venit occasio. Simile facit Silius in dictione sinuatis, quam fe-
cit trisyllabam,

Cætera sinuatis glomerat sub pectore curis.

Sic saluantur loca illa secundum Probum grammaticum
classificarium.

Qui Latinitati student, debere poni inchoo, sine infinito
præcipiant, nec dicendum inchoo legere, sed iungendum ei ac-
cusati-

cusatiuum, vt inchoo librum, contra Lucanus in vltimo,
-longis *Cesar* producere noſtem.

Inchoat eloquijs. & Claudianus contra Rufinum in, ij.

Infandis iterum terras incendere bellis.

Inchoat. Dant verò infinitum verbo incipio, vt incipio legere, non accusatiuum. Contra tamen hoc præceptum venit Virgilius.

Incipe Menalios mecum mea tibia versus.

Videntur etiam dedisse aliquando ipſi, v. vocali vim cõsonantis, vt cum alia consonante longet syllabam, vt in illo Lucretij. *liquor aquarum.* vbi producitur prima in dictione liquor contra leges.

Mutant etiam terminationes nominũ. Nam dicunt vallis, cum debeat dici valles in nominatiuo singulari: quod suum diminutiuum ostendit. facit enim vallecula, sicut vulpecula fit à vulpes: huius rei meminit Seruius in, xj. AENEIDOS, exponens versum illum. *Est curuo amfractu valles accommoda fraudi.*

Item cum quædam nomina vtrunque genus habeant, masculinum scilicet & femininum, vt pauper, hospes, leo: Poetæ sâmen per licentiam faciunt declinationis alterius feminina, & dicunt paupera. Plautus, *Paupera est mulier.* Item hospita, draconna, læna, lea. Similiter cum dicatur hic & hæc nepos, dicunt tamen Neptis: quod propter successionis discretionem admissum est. Meminit huius licentiæ Seruius in illud duodecimi AENEIDOS.

Ars fuerat, pauperque domus.

Fuerunt qui posuerunt tribrachum in quinta sede versus hexametri, vt Papinius. - *crebris arietibus urbem.* & Virgilius in vndecimo.

Seu mollis viola, seu languentis hyacinthi. Item,

Mollis fultur hyacintho. Et Pontanus noſter in tertia Vraniæ, capite de lyra & Orpheo.

Et centum geminus Ophialtes: & in prima, vt Virgilius, *Priamides Helenus.* & dactylum in vltima. Lucretius enim ponit omnium in fine versus hexametri, sequenti versus, a, vocali non incipiente. sic enim posset fieri collisio. Similiter secundum quosdam

Virgi-

Virgilius: Nam versus illum in Georgicis.

Et spumas miscent argenti, ac sulfura vina, volunt sic legi:

Et spumas miscent argenti, vinaque sulfura.

quibus & Seruius assentitur ac Macrobius. Similiter & illum in sexto AENEIDOS.

- *quin protinus omnem Perlegerent oculis:* volunt legi debere: *quin protinus omnia:* & hos versus vocant dactylicos.

Ionium scribitur per *omega*: tamen Virgilius breuiat eam syllabam: vt,

Ionio in magno.

Orichalcos habet diphthogum ei. in secunda syllaba, & tamen breuiatur ab Horatio in poetica.

Tibia non, vt nunc, orichalco iuncta, tubaque. & Virgilius finit sic versus in lib. AENEIDOS.

- *alboque orichalco.*

Dicit Hermolaus se putare Etruscos dictos ab Atria, quæ aliter dicitur Adria: vnde sinus Adriaticus: & licet ea dictio scribatur cum diphthongo: tamen breuiat primam Martialis:

Quantum sollicito natura parentis Etrusco.

Sunt quoque qui putent eos dictos *απὸ τῆς ἀθρίας*: quod æthera propter auspicia considerent. vbi est similis ratio producendi primam propter diphthongum. Martialis in septimo. -

Hæc est illa tibi promissa Theophila canti.

producitur *o* micron in Theophila, nisi recurratur ad licentiam, quæ in proprijs est nominibus, peccatum est: vel ponitur tribrachum pro dactylo.

Sithonia pars Thraciæ teste Stephano: vnde fit gentile Sithonius, Sithonia, Sithonium, & scribitur per *omega*: tamen Virgilius breuiat.

Sithoniasque niues hiemis subeamus aquosa.

AEMONIA scribitur à Grecis per *omega*. *αἰμωνία*: tamen Poetæ Latini breuiant mediam syllabam eius dictionis. Ouidius.

Tiphis in AEMONIA puppe magister erat. Item:

Felion AEMONIA mons est, obuersus in Austros.

Item verbum *φερο* fero quod per *o* scribitur, nos breuiamus, similiter *δωο* duo, sed hoc defendi potest, quia secundum communē linguā scribitur, non per *o* mega, sed per *o* micron.

Idem fecit Virgilius in Orion, cuius prima est longa, *nimbofus Orion*. vbi dicit Seruius ex *ou* diphthongo Græca, cum qua olim nomen id scribebatur: nam *Vrion* dicebatur, demptam secundam literā scilicet *u*, & remansit *o* micron, quod est breue, dum ergo Poëtam purgat vno crimine, coinquinat alio, Græci tamen Orion per *o* magnum in principio scribunt.

Virgilius in Ciri, in scoria breuiat primam syllabam, quæ per *o* magnum scribitur à Græcis.

Sordibus & scoria patiar tabescere tali.

Epar quoque scribitur per *η* à Græcis, tamē Latini breuiant primam eius syllabam, vt illud in medicinalibus.

Inter ter ternas absynthi potio luces

Curat epar, coniungatur modo Gallica nardus.

Crepida scribitur similiter per *η*, & tamen Persius breuiat.

Non hic, qui in crepidas Grætorum ludere gessit. Et Catullus

& crepidas lingere carpatinas:

vel vt aliqui legunt *coprotinas*, à *κοπρος* quod est sterces.

Similiter pater, mater per *η* scribuntur: tamen à Latinis breuiantur. Aer videtur seruasse longam vltimam syllabā, & eam plerique obseruauerunt propter *η* Græcum: Claudianus tamē id contempsit cum dixit.

Lucidus vmbroso miscetur aër Auerno.

Et hoc exemplo Poëta noster aër & æther breuiant: quod Probus grammaticus non improbat: ipse enim in libro de Institutis artium ad Caëstinum sic inquit, Nominatiuus singularis, *r*, littera terminatus in omni genere Græcis, Latinisque nominibus breuem habet: Græcis, vt Hæctor vbi est. Latinis, vt ager ille malus. sic Probus ad verbum. Idem sentit & Victorinus Hieronymi preceptor, qui Roma in foro Traiani statuam meruit, ait enim sic. Quidquid in *r*, finitur genere masculino breue est. Et per hoc criticis sit responsum, qui hoc in Poëtam nostrum crimen impingunt.

Hæctor quoque per *o* magnum scribitur, à Græcis, nostri

nostri tamen breuiant. Ouidius,

Hic alacer missos terruit Hæctor equos, & Virgilius,

- decimum quos disulit Hæctor in annum. Silius in, xiiij cōtra morem produxit primam dictionis Cofyra.

Et bellare Tabas docilis, Cofyrague parua.

Scribitur enim per *o*, micron. Vide Stephanū de Vrribus. Romphæa pænultimā producit. Valerius Flaccus in sexto breuiat.

Æquaque nec ferro breuior nec rhomphæa ligno.

Nemo est qui nesciat chorea & platea scribi à Græcis cum diphthongo *ei* in penultima, & tamen antiqui Poëtae nostri breuiant eam in vtraque dictione, quando cunque aliqua minima etiam difficultate laborant. Tibullus,

Hæc chorea cantusque vigent, Catullus,

Illos qui in platea modo huc, modo illuc. Ouidij est hemistichion, Orpheon esse rata, vbi Orpheon accusatiuum ponit, non secutus Latinos, neque Græcos. Latini namque Orpheum, Græci vero Orphea dicunt.

Horatius, qui tam emunctæ naris esse videtur, Græcam orthographiam minimè obseruauit: illi enim pifana, quod est hordeum decorticatum per duplex, *σσ*, scribunt, vt notat Theodorus in orthographia: ipse autem primam eius dictionis breuiem ponit.

Quid cessas? agedum, sume hoc pifanarium oryxæ.

Lacus scribitur à Græcis per duplex *κ κ* *λακκος* tamen Latini breuiant primam. Virgilius in Geor.

Atque arguta lacus circum volitauit hirundo.

Item grabatus scribitur à Græcis per duplex, *b*, Latini tamen breuiant primam. Virgilius in Moreto.

Membra leuat sensim vili demissa grabato.

Item Horatius, qui clamat: vos exemplaria Græca,

Nocturna versate manu versate diurna.

Et qui gloriatur se obseruasse ad vnguem mores & leges Græcorum Poëtarum notatur ab Attilio Fortunatiano, quod in carmine illo choriambico

Lydia dic per omnes

recesserit ab Alcæo, pro iambo spondeum infarciendo.

Iuuenalis longat secundā in phrenesis. Q. Serenus breuiat.

Ex vitio capitis phrenesis furiosa mouetur:

quāquam non phrenesis, sed phrenitis dici debeat, sicut & pleuritis non pleuresis.

Propertius in secundo breuiat primam in Electra, quā Virgilius producit.

Electra, vt Graij perhibent, Atlantide cretus.

& Ouidius in iiii. Fastorum.

Dardanon Electra quis nescit Atlantide natum.

& rectē quidem: nam per η scribitur à Græcis, quæ vertitur in e longum: quod videtur Propertius contempsisse.

In Cou primam longat Propertius. *Callimachi Manes, & Cō sacra Philetæ.* & Ouidius,

Si Venerem Cou numquam pinxisset Apelles.

Ulla sub aqoreis nuda lateret aquis.

Tamen Papinius breuiat in prima Silua, ni malē memini.

- hunc ipse Coo plaudente, Philetas.

Macer, si tamen ille liber Macri esse credendus est, breuiat secundam in clystere, quæ per η scribitur à Græcis, ait namque sic,

Appositus digitis aut intus clystere misit.

Græci scribunt Ganymedes per duplex n n. Latini verò per vnum, & primam syllabam breuiant. Virgilius in primo AENEIDOS, *- rapti Ganymedis honores.*

Virgilius in tertio AENEIDOS.

Infandi Cyclopes, atque alibus montibus errant.

Et paulo infra.

Lustra, domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas.

longat & breuiat secundam in Cyclopes, quæ scribitur per ω Quidam tamen iuniores, qui Græcas litteras venerantur, versusum Virgilij correxerunt, & loco atque, ponentes, & imprimi fecerunt:

Infandi Cyclopes, & alis montibus errant.

Sed hi mihi videntur fuisse parum cauti: Accidit enim eis, quod dicitur:

Incidit

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

sic namque scribentes cæsuras semiquinariam, & semi-septenariam tollit è versu, quod vitium videtur maius quam longam syllabam breuiare. Quod si dicant posse fieri metrum sine cæsuris: Respondeo posse id fieri: vitium tamen esse. vnde Terentianus inquit,

Rarum concedam: fieri non posse negabo. Respondeo item syllabam longam breuiari, quod iridem vitium, & iudicio multorum minus vitium, quam prætermisso cæsurarum, cum minus recedat ab euphonia, ratione cuius cæsura obseruantur. Et tanti erat euphonia apud antiquos, vt, (quod sæpius dixi in apologia) solo iudicio aurium regulas grammaticorum cõcularent. His ergo pensatis, li, quæ à nona annotatione ponuntur, vsque huc percurrantur, videtur satis esse Poetæ, si vel regnlis, vel aliquo probato auctore nitatur. vnde sit vt mixer, cur Hermolæus Sidonium Apollinarem vsque adeo insectetur, vt propter huiusmodi licentię vsum dicat eum litteras Græcas non sciuisse. Accusat eum quod corripit primam in phonascus, & producat secundam in syllogismus: quod breuiauerit penultimam in Heraclitus, & primam in Ctesiphonte. item penultimam in diastemā, & primam in Iohannes. Si enim antiqui reperiuntur breuiasse η & ω mega, & diphthongum, vt puta in Virgilio & Persio magnis auctoribus: cur hoc neotericis imputatur? Si antiqui, vt breuiant syllabas, destruunt diphthongos, vt in dictione AENEAS, ex qua abijcitur iota: vt,

AENEADE in ferrum pro libertate vrbant.

Si hæc inquam, multaque alia similia faciunt, & impunitur pro huiusmodi delictis iuniores quotidie in ius trahuntur? Si pro his culpis pœna intelligenda est, qui prius peccauerunt, prius puniantur. Et hæc quoad Græcas dictiones pauca dixerimus.

De dictione autem Iohannes quod scribatur apud Græcos per ω magnum, non est negandum. Est tamen dicitio Hebraica, sic à Græcis mangonizata, & ortographiæ Græcæ partim sine ratione, partim contra rationem subiecta. Cur enim

per *o* magnum scribi debeat, magis quam per *o*, paruum, ratio non apparet: quæ si vlla esset, petenda esset ab Hebræis, non à Grecis. Hanc tamen rationem assignabat Poëta noster, quod ea dictio, scilicet Iohannes, scribitur ab Hebræis cum *vau*, & *holem*: nam *vau* litera cum puncto quod dicitur *holem* superposito sonat *o*. & est de maioribus vocalibus apud eos: habent enim quinque magnas, & quinque parvas vocales, si tamen puncta illa licet vocales appellare: nam Iohannes Reuchlin, qui grammaticam Hebraicam fecit Latinam, puncta illa non vocales, sed voces appellat. In dictionibus ergo externis, vt ex sententia Prisciani principis grammaticorum dixi in apologia, non videtur habēda ratio Græcæ scripturæ: quod vnico, ne sim, longior, patet ex exemplo. Scribunt Græci Ariminum per, *ei*, diphthongum in penultima syllaba, vide Stephanum de Viti- bus. breuiat tamen Lucanus illā syllabā: ait enim sic in primo.

Vicinūque minax innadit Ariminum: & ignes.

Quod vero fiat à Græcis hoc nomen quadrissyllabum, non inficiamur: non sunt tamen in hoc sequendi, quando intelligimus in propria lingua esse trissyllabum. Vulgare namque prouerbium est, non sequenda vestigia, cum lupum videmus. Iungitur enim apud Hebræos in hac dictione *i* cum *o*, & fit consona: sicut in dictione iocus apud nos. Quod item sine aspiratione scribitur penultima eius syllaba, vt scribunt Græci, est contra rationem: habet namque manifestam aspirationē, cum per *ahet* scribatur ab Hebræis. Vnde, teste Hieronymo in libro questionum Hebraicarum, septuaginta interpretes, qui sub Ptolemæo Philadelpho legem Moïsi ex Hebræo in Græcum transtulerunt: pro *chet* littera Hebraica, quæ duplicem, seu maiorem importat adspirationem, & Græcum, quod adspirationem habet posuerunt. Id patet in dictione Rachel, quæ scribitur sine *c*, apud Hebræos, sicut nihil, & mihi apud nos. Vnde si velle- mus septuaginta imitari, scriberemus Iohannes per *ch*. sed melius est more nostro adspirationem interponere, quam more Græcorū non adspirare. Hermolaus ergo reduxit id nomen ad canones Græcos: quia nesciuit Hebræos, qui sunt indices harum dictionum.

Satis

Satis imprudenter nonnulli ex litterarum Hebraicarum ignorantia reprehendebant Poëtam nostrum, quod Nemrod, & Mamre nomina Hebraica sine *b*, inter *m* & *r*. contra Latinorum & Græcorum consuetudinē scriberet: quibus ipse pro- lato codice Hebraico confestim satisfecit. Viderit ergo quisque quid garriat, ne in eum dicatur illud prouerbium, Sus minere- uam: & supra crepidam ne adscendas.

Solent etiam truncare dictiones, & litteras longas in breues mutare, vt testis est Seruius in illud octani A Encidos.

Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant.

Ait enim sic, Tarcho nominatiuus est de Græco veniens, ab eo quod est Tarchon, perdit *n*, & *o*, mega muta in *o* micron, vt *απόλλων* Apollo *πλάτων* Plato, sic Seruius.

Papinius quoque idem fecit in dictione Agamemnon: dixit namque,

simulacūque Agamemno volentes.

Fecit idem & Poëta noster in Agelarijs, vbi Laco vltima breui pro Laco posuit.

Sidonius in panegyrico Maioriani dicit:

Attis mel, Phœnix palmas, Lacedæmon oliuum.

eo loco Baptista Pius accipit Lacedæmon pro Lacedæmo- nio, vt apud Vegetium lib. iij. Athenienses, & Lacedæmones, ac Mæcedones rerum positos prisce testantur annales. ibi aliud noto. Lacedæmon enim per *o*, scribitur: & tamen breuis ponitur, non seruata reuerentia linguæ Græcænicæ.

Puteus habet primam breuem. Virgilius.

- aut puteis manare cruor cessauit.

Ouidius tamen in xiii. dicit.

Puteolosque sinus, Messapiaque arua reliquit.

Puteoli enim locus prope Neapolim dictus est à puteis.

Idem Ouidius ij. Metamorphoseon,

Sors mea principijs fuit irrequieta, pigeique

Astorum sine sine mihi.

Videtur iungere piget cum mihi.

Propertius in ij.

Non Amphiaræ profunt tibi fata quadrigæ:

l s

producit

producit secundam syllabam in Amphiareæ, vel ponit tribrachium cum dactylo.

Virgilius in primo AEncidos,
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.
fecit synæresim trahendo e & a in vnum, & fecit spōdeum:
vel amphimacrum. vt alibi:

Infulæ Ionio in magno.

In antecedenti versu, vbi legitur.

Cum venit: auleis iam se regina superbis,
ponitur improprie cum particula: non enim indicatio, sed
subiunctio debet iungi, vel ponitur venit, pro venire: vel po-
nitur cum, pro dum. & dicit Seruius, cum & dum apud La-
tinos malo errore esse confusa. Priscianus in translatione
Dionysij.

Continuoque iacent Gymnasia: has Baleares: producit secundam in
gymnasia, quam alij corripunt: breuiat diphthogum per se-
quentem vocalem, & non facit debitam collisionem.

Ponunt etiam tempus pro tempore. Virgilius in Georgicis.

Quam, quibus in patriam ventosa per æquora vectis.

ponit enim vectis, pro his qui vehuntur. Similiter ponitur:
orsus, pro eo qui incepit loqui: vt Virgilius, *sic Iupiter orsus:*
& pro eo quoque qui finiuit loqui: vt Virgilius,

- sic orsus Apollo.

Mortales medio ad spectus sermone reliquit,
vt notat Seruius.

Virgilius in xj.

Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis:

vbi Seruius dicit bellantur, pro bellant. & in Georgicis.

- & placidam paci nutritor oliuam.

vbi dicit Seruius futurum tempus à passiuo poni, pro præ-
senti ab actiuo: atq; ita duplex est vitiū, dum scilicet genus pro
genere, & passiuum pro actiuo, & tēpus pro tēpore vsurpatur.
Sidonius Apollinaris de laudibus Consentij & Narbonæ
ciuitatis.

Hoc centesima laudum tuarum.

Omnes alij dicunt laudum, ipse addidit i, satis licentiose.

Item

Idem Priscianus in translatione Dionysij,

- Procurrens Pachyno longe. & paulo infra.

Eminet ad Zephyrum Lilybe, Pachynusque sub ortum.

in quibus locis corripit secundam in Pachynus, quam om-
nes alij produxerunt. & dicit Lilybe pro Lilybæo per apocopē.
Idem ibidem.

Qui Syriam medius desterninat Arabiamque, producit primam in
Arabia, quam alij corripunt.

Virgilius in xj. AEncidos.

- lachrymis ita satyr obortis.

Tene inquit miserande puer cum leta veniret.

Cum superius dixisset fatur: superfluum certe est, inquit, &
id addidisse videtur inaduerterenter. quod critici nostri in quo-
vis neotericorum deriderent.

Virgilius eccliam fecit in illo versu.

Exercet Diana choros:

producit enim primā in Diana, que brevis est natura. Item
in illo.

Italiam fato profugus:

nam Italia habet primam breuem, vel potest dici ponere
tribrachium pro dactylo. Similiter Propertius.

Ei domus intasse te tremis Arabia.

vbi producit primā in Arabiæ. Cum omnes fere Poetæ pro-
ducant secundam in Latona, vt Virgilius.

Latona tacitum pertentant gaudia pectus,

tamen Papinius in primo Thebaidos breuiat, loquens enim
de Apolline inquit.

Læonidem votis iterumque, iterumque canamus.

Facit Lucanus systolem in dictione Edonis.

Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo.

nam Edonis habet mediam longam. Idem in dictione Fi-
dena, Virgilius. *- urbemque Fidenam.* Item Iuuenalis in satyra,
- Cum possis honestius illic:

nam possis habet vltimam longam. E quoque aliquando
sequente alia vocali supprimitur à Poetis, vt dicit Priscianus in
vij. in cap. de Casibus quartæ declinatiōis. Virgil. in Georgicis,

See

Seu lento fuerint aluearia vimine texta.

Claudianus de laude Screnæ,

Theodosius, priuatus adusc.

Propterea dicit Victorinus ex quatuor syllabis breuibus fieri aliquando spondeum: vt genua labant. vbi prima e sup-
primitur. Iuuenalis.

Incude, & luteo Volcano.

vbi luteo est dissyllabum. Virgilius in vi. *Ferreisque Eumeni-
nidum thalami.*

Probus dicit Virgilium corripuisse secundam in feruere, quia
tertiæ est cõiugationis: et simili modo corripuisse fulgere, cum
tamen sit secundæ.

Ille autem, paribus quas fulgere cernis in armis.

quod non nisi licentiæ vel negligentię potest adscribi.
Seruius tamen deriuat à fulgo, quod Virgilium taxare non au-
deat. Lactantius in libello de phœnice ponit duodecies qua-
drissyllabum.

Duodecies vndis irriget omne nemus.

Epentesim sæpissimè faciunt antiqui medias augendo di-
ctiones, vt patet cum dicunt Induperator, pro Imperator: In-
dugredi, pro ingredi, quo vtitur Lucretius: & noster Pontanus
coelituum pro coelitum: alituum, pro alitum. Item cũ addunt
vnũ t. in rettuli, & in quattuor: & l. in pollypus, & in relligio,
& in relliqui, & in Cybelle: & a, in trabæ, Virgilius. *tribu-
laque trabæque.*

Addit & Virgilius t, in dictione Pattagia. Similiter n, in Por-
fenna. Nam Seruius in illud octauæ A Encidos.

Tarquiniũ eicctum Porfenna iubebat.

dicit ad producendam syllabam, n, adiunctum. Propertius
addit t, in dictione Perrhæbi. Et similiter Ouidius in xij. Meta-
morphoseos,

Perrhæbum Crenæa vidi. Crenæa Perrhæbum. Est autem Perrhæbus
ciuitas Thessalię, quę per simplex r scribitur à Grecis, & habet
primam breuem. Vide Stephanum de Urbibus. Lucretius, vt
longet breues syllabas in reficit, duplicat ff: in recidere duplicat
cc. in reducit duplicat dd. Papini^p i syluis diuidit dictionẽ huic.

Letus

Letus huic dono videas dare iura nepotes.

Similiter Paulinus:

Cum subito aut illis corda hostibus, aut huic ora.

Idem diuisit cui.

Conscia seruitij quid gesseris, & cui tandem.

In dictione quoque Pleiades abiicit e, & i retentam breuiat.
Idem coniungit e cum i.

Ast alius pictis accendit lumina cereis.

Idem, sibi ipsi contrarius, primam dictionis Illissus modo
corripit, modo producit.

- riparum incuruus Illissos. Et alibi.

Celanit Geticos ripis Illissus amores.

Id autem nomen fluuij Musis sacri in Attica. Dicit Beda
quosdam resoluissẽ r litteram in duas litteras, scilicet in se, &
in e, vel in i, & dixissẽ interfectus, pro interfectus: interceptus,
pro interceptus. Prudentius in Psychomachia.

Palpitat atque aditu spiraminis intercepto.

& hoc dicit factum, vt r minus dure sonaret, quod pertinet
ad Euphoniã, sicut & illud:

- atque immittis Achilli, pro Achillis. & cum dicit Virgilius *olli,*
pro illi. Priscianus adducit versum Ennij, in quo producitur
secunda in annuit, licet sequatur vocalis.

Annuat sese mecum decernere ferro.

Catullus diuidit au diphtongum: & ex vna syllaba facit
duas breues.

Si linguam clauso tenes in ore. Item:

Verboſa gaudet Venus loquela.

facit trissyllabum clauso, & gaudet. Lucretius in iijj. diuidit
cc diphtongum: licet quidam eius nouus corrector ad id cui-
tandum addiderit coniunctionem que. Vetus lectio sic habet,
Premere ac siccare cepit: ipse autem sic mangonizauit, *Premere ex-
siccareque cepit.* Aliquando faciunt synalcepham: vt, *Ille ego. Ali-
quando non: vt, vale, vale inquit Iola.* Aliquando breuiant voca-
lem longam, quę suscipitur à vocali sequentis dictionis.

Insule Ionio in magno. Item:

Te Corydon ò Alexi. Item:

Credimus

Credimus an qui amant.

vbi duplex vitium est: & quod synaloepha præteritur, & quod longa breuiatur. Aliquando prætermissa synaloepha vocalis longitudo seruatur. vt, *Aonie Aganippes*. & secundū Bedam in illo versu Virgilij in primo Georg.

Sit pecori: apibus quanta experientia parcis.

sic enim ipse legit sine atque. Item in illo.

Antiqua cedro, Italusque, patrisque Sabinus.

Victorinus dicit vocalem dichronam modo corripit, modo longari in eadem dictione. Virgilius.

Hic amor & studium.

hic mor corripitur.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.

hic mor producitur: quod addidi propter quosdam, qui dicunt talem vocalem in eadem dictione poni semper eodem modo: licet in diuersis modo longa, modo breuis poni possit.

Catullus: *Non, ita me diui, vera genuit, iuerint.*

pro iuerint. Syncopa iudicio meo duriuscula. breuiat quoque primam dictionis iuerint, quæ natura longa est, ipso teste: nam alibi dicit:

Non possum reticere, Deæ, qua Mallius in re.

Iuuerit, aut quantis iuuerit officijs.

Iambum in secundo loco ponit Valerius Flaccus:

Sed qualis & quanta viris. Item Silius Italicus:

Ni decoris adsint. Lucanus quoque:

Dum sanguis inerat. Item Virgilius:

Drymoque Xanhoque. Item idem:

Eurique Zephyrique. Ouidius:

Sideraque ventique nocent. Item idem:

Sarculaque rastrique graues. Item:

Eurytidos Ioles. Virgilius:

Limnaque laurusque Dei.

Et hoc videtur excusari per cæsuram, vbi productio spiritus in pronuntiando, defectum quantitatis supplere videtur, & hoc commento Poeta excusatur.

Antiqui s nõ pronuntiabant: vt, *dignu loco*, pro *dignu loco*: sed Seneca

Seneca tales coactiones pronũtiari iubet, cõtemta auctoritate antiquorũ. quod facit cõtra eos, qui sunt antiquitatis nimium studiosi.

Ausonius longat primam in Diogenes contra leges.

Diogenes obiit. non obiit, sed abijt.

Aliquando etiam apud antiquos sequens vocalis breuiat dipthongum. Pontanus noster in Metcoris:

Vt cum Mæonia in campis vada ad alta Mæandri. Virgilius:

- iudibusque præuistis. Idem:

- frenisque aduersa prebensis. Idem:

- flerunt Rhodopice arces. Terentianus dicit poni creticũ pedem, qui aliter dicitur amphimacrus pro dactylo, vt illo loco:

Insule Ionio in magno. & item illo:

Solus hic inflexit sensus:

quia hic est lōga, quod ab antiquis hicce per duplex cc scribe-

Similiter de syllabam natura longam Virgilius corripit.

- vnda dehiscens. & o longum Virgilius breuiat.

- sub Ilio alto. Idem:

- imponere Pelio Ossam. Ouidius:

Quod tibi donauit perfide litus emi.

In Epistola Didonis ad AENEAM: vbi primã in emi breuiat contra legem. Idem in ix.

Hic Cacus horrendum Tiberino gurgite monstrum.

vbi breuiat primã in dictione Cacus: quã Virgilius in octauo sæpius ponit longam: vt, *Semihominis Caci.* Et paulo infra.

At furis Caci mens essera.

Hinc patet licentia quę in proprijs est nominibus.

Ponũt primitiuum pro deriuatiuo. Virgilius in quarto A E-
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto. (acidus.)

Dardanus, pro Dardanius.

Solent etiam duo u u cogere in vnum, Virgilius.

Quæ gratia curuum. Martialis:

- duo millia passuum.

Duo ii in vnum, Virgilius:

Dijque Deaque omnes. Martialis:

Desijt fingere Cælius podagram.

• Martia

Martianus Capella producit primam Adonis.

Hammon arentis Libyes & biblios Adon.

ponit autem Adon pro Adonis: vbi est apocope. Virgilius breuiat eandem.

Et formosus oues ad flumina ponit Adonis.

Ouidius in iiii. Factorum breuiat primam in calones, quam alij produunt. Claudianus producit primam in nomine Darcij, vel Darei.

Dareum famulis manibus doluisse peremptum.

Sidonius ad Felicem breuiat.

Ei primum Durij tumultuantes. Hendecasyllabus est versus: vbi etiam secundam eiusdem dictionis breuiat contra legem.

Propertius in secundo breuiat sic,

Non sic Electra suum saluum cum adspexit Orestes.

Paulo post producit in eadem Elegia.

Non sic incolumem Minois Thesea vidit.

plerique omnes produunt. Virgilius in xj.

Sic ait, & paribus Messapum in praelia dicitis. Idem in xij.

Sic omnes amor vnus habet decernere ferro.

Sidonius in panggyrico Soceri.

Vltima iam claros querunt post damna Ticini.

breuiat primam in Ticini, alij produunt. Idem breuiat primam in stipendio ad Lampridium.

Postit federe sub stipendiali.

Alibi longat. *Que captiua dedit quondam stipendia Barce.*

Similiter Catullus ponit longam: Ouidius breuiat primam in dictione Catullus.

Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo.

Ipsa autem Catullus producit.

Otiium Catulle tibi molestum est.

Idem Catullus producit secundam in tepefacio, quam alij breuiant.

Alta tepefaciet permixta flumina cede.

Elegia primas duas breuiat. Ouidius in epistola: Sapphus longat:

Stendus amor meus est, elegia flebile carmen.

Hoc versu tamquam monstro exterriti grammatici discor-
dant. Georg. Merula vult legi, non elegia, sed legi, ab eligo
verbo: alij diuidunt diphthogum Græcam, que est in pænulti-
ma syllaba, scilicet *ei*, & legunt elegia, *vi Priameia*. Verum hec
quoque duplex est diuisio, scilicet diphthogij, & productio vo-
calis ante vocalē: producitur enim e ante i, vel erit tribrachus
pro dactylo. Sed vt ostendamus viam euadendi ex istis angu-
stijs, aduertendum est secundum linguam Ionicam mutari
aliquando *ei* diphthogum in *ie*, vt in locum *e* micri vel parui
succedat *ie*, que cōuertitur in e longam: cui cum succedat iota,
que de diphthogō subtracta per se facit syllabam, fiunt ex vna
diphthogō due syllabæ, quarum prima iure prolōgatur: & sic
legendum erit locis supradictis elegeia quinque syllabarum,
quarum due primæ sunt breues. Sic saluatur versus eiusdem
Poetæ in vj. Meta.

Ei Nelea Pylos, nec adhuc Pitthëia Troezen. Nam quia Troezen
dicit esse dissyllabū per *œ* diphthogū, que est in prima syllaba:
scribitur enim Græce *τρωϊζεις*, oportet eadem ratione dictionem
precedentem augere, & Ionice soluere diphthogum *ei* in *ie*, &
sic resultabit Pitthëia quadrisyllabum. Sed plerique omnes
codices antiqui sic habent vt prædixi: & sic citatur ille locus à
Pompilio diligentissimo grammatico in libello, quem nuper
scripsit de metris.

Est etiam in principio tertij libri amorum Ouidij simi-
lis versus.

Venit odoratos elegia nexa capillos.

vbi plerique diuidunt diphthogum & scribunt elegeia, vt
ante dictum est. Silius in xij. Punicorum primam in Pelio
breuiat: alij longant.

Ossaque cum Pelio, cumque Helmo cesserit Otibrys.

Priscianus in Dionysium Antiochensem,

Berylli gemmas glauci, nitidumque adamanta.

lōgat primā in beryll^o. Prudērius in Pichomachia breuiat.

Hinc tibi sapphirum sociauerat inde Beryllum. Virgilius.

-maslamque Eriphylen. At Tibullus aliter:

Eriphyle Phœbo grataque quod monuit. Virgilius.

Qui Cerete domo, penultima producit in Cerete: alibi corrumpit.
- *prope Ceretis anemem.*

Est locus in Virgilio, quem nullus commentatorum, quos legi, visus est aduertere: iiii. enim Georg. dicit.

Magnanimosque duces, totiusque ex ordine gentis. ubi breuiat primam in dictione totius: fecit ergo systolem: vel us abicitur, vel secunda syllaba secatur per medium, id est, ti & t, iungitur cum prima, ut dicatur tot: & i iungitur cum tertia, & sit consonans, ut dicatur ius: sicut Probus dicit fieri in ariete & pariete: & sic totius erit disyll. buis.

Primam dictionis Catholicus, que natura breuis, Sidonius contra Claudianum prolongat.

Si que Catholicam fidem lucebant:

hendecasyllabus est versus. Virgilius in x.

- *noua gaudia Cydon.* at in xij.

Partibus, siue Cydon.

nunc primam in Cydon breuiat, nunc extendit. Virgilius:

Conuulsam remis rostrisque stridentibus aequor.

i breuiat primam in stridentibus contra legem.

Iuuenalis: - *sonat uulvis strigilibus.*

longat primam in strigilibus, quam breuiat Persius:

I puer & strigiles Crispini ad balnea deser.

Cupido generis masculini sumitur pro filio Veneris. Horatius.

Quam volat circum Iocus, & Cupido.

generis vero feminini est effrenatus habendi appetitus. tam Seneca in Hippolyto actu secundo dixit:

- *nullus huius auri fuit.*

Cecus Cupido:

ponit enim masculinum pro feminino. Virgilius dicit modo hic cortex, modo hæc cortex in Bucolicis.

Tum Pæoniades musco circumdat amara

Corticis. in lib. A. Eneidos. - *raptus de subere cortex.*

Q. Serenus. - *quem fundit tilia succum.* longat primam in tilia: alij breuiant. Ouidius:

Quoque minus dubites tilia contermina quercus.

Auso.

Ausonius: *I. lineas, cariemque pati se charta necesse est.*
primam in lineas breuiat, quam producit Q. Serenus.

Natura inuerno cum viscere lineæ serpens.

Catullus & Horatius producent primam in dictione inuilius: Propertius longat.

Aque inuili pellis totis operibat amantes.

Lucanus in sexto.

Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelat.

extendit primam Typhonis: Martianus Capella contrahit.

- *Fortis que Typhonem.*

Virgilius: *Mater Cyrene, mater que gurgitis huius.*

producit primam in Cyrene: Catullus breuiat.

Interpiciferis iacet Cyrenis.

hendecasyllabus versus est.

Diuidere diphthongum Græcum ai, familiarissimum est antiquis, ut Lucretio. *ponunt enim animas, pro anima: suai, pro uite: materiam, pro materia.*

Est etiam apud Virgilium, - *picæi vestis & auri.*

ubi duplex est vicium: diuisio scilicet syllabæ, & productio vocalis ante vocalem.

Iuuenalis: *Additur imperijs Hispania, Pyrenemque transit:* producit primam in Pyrene, quam corrumpit Tibullus. - *tua bella Pyrene.*

Testis, & Oceani litora Santonici. & Lucanus in quarto:

Tanque Pyrenæ quas numquam soluere Titan.

Sidonius in panegyrico Maiorani.

Texti. Nabatheum pro remo sulcat Hydaspem.

producit bā, in Nabatheum: Ouidius breuiat.

Eurus ad Auroram Nabatheaque regna recessit.

Sidonius ad Felicem.

Philostete tibi dedit pharetram.

producit primam in Philostete: Virgilius breuiat.

Furua Philostete subnixæ Pestilia muro.

Sidonius: *Vel Taurominitana quos Charybdæ.*

producit secundam in Taurominitana: alij breuiant. Iuuenalis:

Taurominitana rapæ.

Horatius in Sermonibus breuiat primam in pituita.

Lenta ferat pituita vides. Perlius producit in satyra secunda.

Somnia pituita qui purgatissima mittunt.

Ultimam dictionis palus breuiat Horatius, quam alij longant. Virgilius:

Limosoque palus obducit pascea iunco. Et in sexto.

Fata obstant tristisque palus innabilis vnda.

Victorinus quoque producendam arbitratur, eius hæc verba sunt. In genitio cognoscuntur nouissime syllabæ plerumque nominatiui quales esse debeant: vt est paupertas & palus. tas enim ideo longa est, quia genitiuus producit eam: dicimus enim paupertatis, ta producta, & paludis media syllaba producta.

Martialis:

Æqualis liber est critice qui malus est:

longat primam in criticus, quam breuiat Horatius:

Vt critici dicunt, leuiter curare videtur. Virgilius:

Claudit nos obijce Pontus.

longat primam in obijce, quam breuiat Silius in quarto:

Et fidas certant obices educere silua.

Actius contra legem breuiat primam in verbo procuro:

Exercent epulas lati, famulosque procurant.

Propertius:

Hæc quoque profecto ludebat Iasone Varro: producit primam in perfecto, quam breuiat Statius in duodecimo.

Hæc ego te coniux ad debita regna profectum. Sunt tamen qui verbum Propertij aliter legant, & loco profecto supponant perfecto. Vult enim dicere Varronem perfecto, id est, finito Iasone, id est, libro de Argonautis, quem conscripsit, ad elegos versus rediisse.

Onidius breuiat primam in sopitus:

Purpureo iacuit semisopita toro:

quod est contra leges: licet nonnulli contendant semisopina corrupto textu supponendum: alij vero semisepulta. Sed hæc sunt industrie coniecturales, quibus tolli possent ex Iocuis omnes figurae. Sic enim dici posset in Virgilio legendum non esse.

esse. *Connubio iungam stabili: sed coniugio:* quod eque dici potest. Legendum est ergo sicut habent vt plurimum textus antiqui manu scripti: nec corrigendi sunt auctores, sed librarij. Est quidem versus huic similis in fine tertij libri de Arte in quo conuenientissimè legitur semisopina, ait enim.

Cum is et in dextrum semisopina latus.

Sed huic versui, qui est in elegia, qua consolatur puellam, cui comæ deciderant magis conuenit semisopita, legitur namque sic, & sic habent codices etiam impressi.

Sape etiam nondum digestis mane capillis

Purpureo iacuit semisopita thoro.

Est apud Martialem versus.

Nouerunt cui seruiunt leones.

in quo ponit secundo loco spondeum pro dactylo: vel secundum quosdam diuidit, cui, in duas syllabas, & breuiat i, que natura longa est. Vide quantum licentiae sibi vsurpet. Hoc si face rent nostrum aui poetæ, credo dicerentur litteras nescire.

Academia ponitur a poetis secunda breui: vt.

Aique inter siluas academi querere verum.

Cicero tamen longam ponit.

Inque academia nitida, nitidoque Lycio, vel Liceo.

Sidonius Apollinans in epithalamio Polemij primam dictionis Thales longat, more poetæ nostri, licet alij breuiant.

Thales hoc etiam numeris inquirit & astris.

Idem ibidem

Quantus Anaxagoras Thaletica dogmata seruat.

Claudianus:

Mergit se subito vellique coralia Chloe.

breuiat primam in coralia, quam longat. Q. Serenus:

Coralium vero si costis nectare malis.

Sidonius in epithalamio Ruritij breuiat eandem, & eam dictionem facit trisyllabam, expuncta, i, littera.

Lactea puniceo sinuantur colla curallo.

Catullus.

Coniugis in culpa flagrantis quotidiana:

facit in dictione quotidiana dactylum & spondeum. Sed

secundam eius dictionem longat Martialis, & breuiat primam.

Cinctus sindone non quotidiana,

Versus est hendecasyllabus.

Virgilius in tertio Aeneidos.

Ardus inde Acragas ostendit maxima longe.

breuiat primam & secundam in Acragas, Priscianus autem in translatione Dionysij producit.

Hic salis Acragas miracula possidet vnus.

Sidonius in epithalamio Ptolemij.

Materiam cunctis creaturis aera cadens;

breuiat secundam in creaturis, quæ non potest esse nisi longa, Ibidem dicit.

Araneola micat proprias conferre laborat:

Producit primam & breuiat secundam in araneola: cōtrario modo ponitur, à, Virgilio breuiat enim primam & producit secundam.

Namque vi araneolæ tenuem formabimus arsum.

Pius frustra nititur versum corrigere: nam apud Virgilium est nomen appellatiuum: apud Sidonium est nomen proprium mulieris.

In panægyrico Soceri sui breuiat vltimam in Alciden, quæ solet poni longa.

Nec quæ Cadmeis pariens Alciden in oris.

Ibidem producit primam in Priene, quæ necessariò breuis est: scribitur enim per i, quæ sequente, s, est breuis.

Prieneæ Biv pluris aïs esse malignos. Alibi breuiat.

Et tu quem dederat Bias Priene.

Idem in epigrammate trium capitum.

Lastrygones nos esse puta.

breuiat secundam in Lastrygones: contra Iuuenalis producit.

Fingentem immanes Lastrygones atque Cyclopas.

Ibidem producit secundam in Geryone, quam alij breuiat, Virgilius in octauo.

Virgemini nece Geryone, spolijsque superbus.

Fortè voluit ponere tribrachum pro dactylo, vt in illo Virgij.

Molli fultus hiacyntho.

Versus hic Sidonij.

Nulla tamen suso prior est Geryone pugna.

Rubigo habet primam longam: tamen Prudentius breuiat.

Condere vagina gladium ne icta rubigo.

Similiter & Martialis.

Vteris ore aliter, nimis que rubigine captus.

Grammatici antiqui ac neoterici dicunt genitiuos quartæ declinationis in us producere us finalem, ad differentiam nominatiui. Baptista Fiara philosophus, & medicus ac Poëta Infris putat Virgilium id non curasse, & talium genitiuorum syllabas pluribus in locis breuiasse: & eius imitatione tales syllabas de industria se breuiare. adducit autem hos præsertim locos ex Virgilio in tertio Aeneidos

Quamuis inceptum socij & vi rursus in altum.

Vela vocent. In Georgicis.

Muris equi biuges & magni currus Achillis.

In Bucolicis.

Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta.

Vt ergo in primo exemplo cursus in secundo currus: in tertio hirtus esse genitiuos. Et nemo est, modo versuum peritiam habeat, qui non assentiatur sic opinanti, nisi syllabæ quantita obstaret. sic enim, vt ipse dicit, esset constructio verborum magis simplex, ac minus violēta, & Virgilianæ puritati ac maiestati consentanea. Si nominatiuos dixeris, videntur verba venie in cōstructionem non sponte, sed inuita, & Syntaxi repugnare, ac vultu innuere Maronem dissentire, & protectione hac insulsa non egere. Quid ergo obstat ne genitiuos putemus? nēpe grammaticorū sola traditio: qui assidue conueruntur cationes vim pati, & regulas suas conculcari. Quid ergo? Sic regus verebimur, vt aliqui regulis melius omittatam? Dignissimi Poëtarū id nō faciūt, sed quo spiritu ferūt, illuc eunt. Cū uesterno vesperi codice Iliadis euoluerē repperi casu versum quēdam Homeri, vbi animaduerti cōtra grāmaticos

poni pedem quatuor tempora excedentem: est enim ex numero illorum versuum, quos Greci *περοικιστος* vocant, quod sint inflati ac prominuli ventris, vt sit necessarium scandendi syllabam vnā nō tangere, sed transilire. Habent enim Greci quosdam versus, in quorum principio syllaba superfluit, & licentur procephali: quosdam in quorum initio syllaba deest, & dicuntur acephali. Sunt alij apud eos, in quorum medio syllaba superabūdat, & sunt, quos dixi, procoelij. Alij in quibus deest syllaba in medio supradictis contrarij, & appellantur lagari, id est, vacui, vel exiles. Sunt & in quibus syllaba in fine superfluit, & vocantur dolichourj, id est, longę caudę: & in quibus syllaba deest in fine, & dicuntur miouri, id est, caudę siccinę, vel diminutę. Quid ergo dubitamus credere Virgilium syllabas illas corripuisse, qui toties inuenitur ad systolen & ectasim confugisse?

Est in vltimo Silij Italici libro hic versus.

Subdatur, casique cadant exercitus omnes.

vbi nonnulli putant exercitus esse nominatiuum plurale, alij singularem, & cōstrui cum omnes, propter inclusam pluralitatem: vt, *Pars in frustra secant*: alij genitiuum singularem, vt sic construat, *omnes scilicet milites casj exercitus*: & hi vadunt in sententiam Fixę nostrę, quod non displicet.

Operępretium est videre duos grammaticos clarissimos, immo principes classiciorū nostrę ætatis, Merulam scilicet, & Politianum de ignorantia quantitatis syllabarum & redarguentes, objicit Merula Politiano, quod breuiet primam in imolo, & duas primas in matutinus. Politianus de pari vitio Merulā accusat, quod in fine versus hexametri locauerit pati. Vide quam pueriliter ambo errauerint: quę profecto est, vt inquit iusticus in quadam nostrę Poëtę Eclogarum. *risu res digna trimestri*. Hoc volui addidisse, vt nemini mirū videtur, si aliquando Poëtę alucinātur in syllabis, quando isti, et ita loquar, grammaticissimi sic probabantur.

Rudo rudis primam longat. Persius:

- pecuaria rudere dicas.

tamen Virgilius breuiat.

-sera

- sera sub nocte rudentum.

Vbi Seruius dicit Virgilium fecisse systolen.

Excudit mediā longat: tamen Virgilius breuiat:

Quis Deus hanc Mula, quis nobis excudit artem.

Pulex primam regulariter producit. Martialis:

- Pulice, vel si quid pulice sordidius. tamen Ouidius corripit.

Parue pulex.

Propertius in secundo:

Non sic in coluem Minois cum Thesea vidit.

corripit primam & secundam in Minois contra leges. tamen si demeretur cum legitimus esset versus.

Profiteor breuiat primam & mediam: tamen Ouidius longat eas in Corinna.

- quam profitebar amare.

Virgilius longat primam in subijcio. *Subijciunt lapsus.*

Papinius breuiat, - *subicit gausis Vlysses.*

Ille per duplex ij scribit: iste per simplex.

Dolonis primam longat Ouidius:

- Rhesum Dolonaque cætor. Virgilius in xij. breuiat: *Antiqui proles bello præclara Dolonis.*

Virgilius in x.

Inde Lycam ferit. Paulo post quam breuiarat, prætrahit.

Protinus Antæum & Lycam. prima agmina Turni.

Scyros in sula. vnde Scyrius prima longa. Virgilius:

Armiger Automedon vna omnis Scyria pubes. Contra Sidon. Apollinaris. *Vel Scyrias vacuisse colus, vel Serica sula,*

ponit primam breuem.

Hyle nomen est loci, cuius primam Papinius breuiat:

Qui breue litus Hyles.

Homerus eam longat.

Horatius in primo libro Epistolarum, epistola secunda.

Militat in siluis caunlus. nunc adhibe puro.

Pestore verba puer:

ponit Anapæstū in quinta sede pro dactylo, quod & Poëta noster fecit in Epithalamio Ptolemæi & Dorotheæ. sic per vales *Aganippæas*. Ego tamen existimo legendum in versu Horatij

adhibe, pro *adhibe*. licet omnes codices, quos legi, habeant *adhibe*.

Tibullus in primo.

Hunc forte Aquitanas possent qui fundere gentes. Et in secundo:

Gentis Aquitanae celebris Messalla triumphis.

primam, & secundam, & tertiam syllabam in Aquitanus modo corripit, modo longat.

Milonis primam Graeci producunt, vide Theocritum in Corydone. Latini breuiant.

Graeci in Alpheo mediam aliquando corripiunt: nosti semper longant.

Ouidius in Ithim dixit non Orphea, sed Orpheon.

Strimoniae matres Orpheon esse vocatae.

qui accusatiuus neque Graecus est, neque Latinus: Graeci enim dicunt Orphea, Latini Orpheum.

Seneca in Hercule furente breuiat primam dictionis Proserpina.

Vidisti Siculae regna Proserpinae.

Est enim metrum Asclepiadeum, quale illud Horatij.

Mæcenas Atavis edite regibus. Alij longant, Virgilius:

Nondum illi stauum Proserpina vertice crinem.

Ouidius de Ponto breuiat primam Rutilij.

Et graue magnanimi robur mirare Rutilij.

Martialis producit:

Fama Rutilium sua relinquit.

Iuuenalis longat secundam in Apulia,

- maiores Apulia venit Perseus dicit:

- sicut canis Apulia tantum.

Catullus;

Pharsaliam coeunt, Pharsalia tellus frequentans.

eodem versu breuiat & longat eandem syllabam in Pharsalia, quam Lucanus semper producit. Sicut Homerus Ares, Ares.

Lucretius.

Crassaque conueniunt liquidis, & liquidis crassis.

breuiat & longat primam in liquidus, quæ ab omnibus alijs breuiatur.

Idem

Idem in sexto.

Inter se quædam possint copulata teneri.

vbi breuiat primam in copulara contra morem. Ibidem.

Idem quid Britannis caelum differre putamus.

producit primam in Britannis contra legem & morem aliorum. Virgilius:

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Idem in quinto: *Arboris amplexus stipites.*

breuiat primam in stipites contra morem.

Producit etiam sextum casum ternæ in e: vt lapide, arte.

Virgilius in tertio Aeneidos.

Hesperium Siculo latus abscedit.

vbi Seruius dicit corripuisse eum secundam in abscedit syllabam per octiduum morem.

Iuuenalis: *Et phibitis, & vomice putres.*

breuiat primam in vomica, quam Q. Serenus longat.

Vomica qualis erit vel eidem proxima quædam.

Notatur Lucretius, quod dixerit in vocatiuo casu Memmius: verum id non dixerim ego factum licentiosam teste Seruio in primum Aeneidos, cum exponit illud:

Huc primum in loco noua res oblata timorem Leniit.

Talia nomina, vt Mercurius, Domitius, Ouidius, apud maiores emittebatur vocatiuum simile nominatiuo, & sequentibus annis perulerunt apocopen, propterea accentum retinet acutum vbi prius fuit, scilicet in penultima, quæ tunc erat antepenultima: eadem ratione Virgilius in Octauo dixit fluuius in vocatiuo.

Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum.

Adsi d tandem.

Scaber primam producit: tamen Virgilius breuiat in Georg.

Et iophus scaber, & nigris.

Plautus in Asinaria diuidit iam monosyllabam. *Hoc agite sultis spectatores nunc iam.* Vbi ex iam facit iambum vel Pyrrichium. Idem in quotidie primam & tertiam breuiat.

Aeta habet in prima diphthongum æ, secunda cum e scribitur, & est trisyllabum, tamen Ouidius fecit dissyllabum in septimo.

Subit Acta relictus.

Aceton

Aëdoñ trisyllabum est: sed Calpurnius dissyllabum fecit: vocalis superat:

Sit turpior Aedona bubo.

Laturus, latura, laturum, longat primam: tamen Virgilius in Cyri breuiat.

Omnia me potius digna, atque indigna laturam.

Non omittendū etiam, quod antiqui poetæ faciebāt quosdam versus vocatos tribicines, in quibus dictio- nem aliquam superfluum ad metri sustentationem inferebāt, Virgilius. *Nunc dextra, ingeminans ictus, nunc ille sinistra.* vbi superfluit, ille.

Idem in VI.

Adspectans filuam immensam & sic forte precatur.

vbi Seruius dicit superfluit forte, nec enim possumus intelligere fortuito rogasse.

Idem in X.

Rhæbe d u res si qua diu mortalibus vlla est.

vbi superfluit qua, vel, vlla. fatis enim fuerat dicere, si qua, vel si vlla.

Claudianus.

Compulimus durum Syphacem fractumque Metello. mediā in Syphacem breuiat, quam Ouidius longat.

Postera lux melior, superat Masinissa Syphacem. Martialis.

Tolle tuum precor Hannibalem, victumque Syphacem.

In Phæaces pænultima longatur: sed eam Propertius breuiat.

Nec mea Phæceas inter pomaria siluas.

Ablatiui primę in a, longant a. Virgilius hoc non obseruat.

Vna eademque via sanguisque anima sique sequuntur.

Neque Propertius. *Hac eadem rursum Lygdame curre via.* Item Propertius in principio tertij libri. *Nō datur ad Musas currere lata via,* postter tamen construi sic. Nom datur lata via currere, pro cur rendi ad Musas: tu videris qui legis.

Secūda in Stympthalides longa est: Ausonius tñ ponit breuē.

Stympthalides pepulit volucres.

Contamino longat secundam: tamen Martialis breuiat,

Ausus tam notas contaminare manus

Sicanus

Sicanus longat secundam. Virgilius:

- sanctus subier labere Sicanos.

tamen Silius breuiat: *Sicana nunc tellus, nunc litora libera cruorem.*

In Cyane Ouidius sibijsi contrarius: nam modo breuiat, modo producit in ix.

Cognita Cyane prestanti corpore Nympha. Idem alibi:

Quaque suis Cyanem miscet Anapus aquis.

Serapis longat secundam: Capella tamen breuiat.

Te Serapim Nilus Memphis veneratur Osirim.

Anas in obliquis secundam apud quosdam breuiat: apud quosdam longat. Sext. Rufus:

Latipedemque anatem cernes excedere Ponto. Martialis:

Et anatis habeas vropygium macra.

Primus pes est anapæstus, vt vult Pompilius, in quo tertia longa est.

Macedo breuiat secundam: Ouidius tamen in xij. *Meta-*

morphoseos.

Qui clypeo, gladioque, Macedoniaque sarissa.

Hoc autem fit ad imitationem Græcorū, qui in ea dictione mutant aliquando ε in η: hoc autem faciunt sequentes analogiam: nam nomina in don, vt Sarpedon solent habere η ante don: quam litteram licet non habeat communiter dictio Macedo: scribitur namque per ε micron: licentia tamen Poëtica non nunquam scubitur cum η, ratione analogiæ.

Es, a sum verbo, est breuis. Virgilius:

Quisquis es armatus, qui nostra ad limina tendis.

Propertius tamen in secundo longat,

Si puer es aliò traice tela tua. Sunt tamen qui scopulum hunc mercentes legant in eo loco, nō puer es, sed pudor est, dicētes:

si pudor est aliò traice tela tua.

Puluis masculini est generis secundū Priscianum. Horatius. *Puluerem olympicum coleuisse iuuat.* Propertius tamen in secundo ponit femininum.

Et dua sunt versus qui nunc iacet arida puluis.

Idem in primō ponit masculinum:

Et meus obliu puluis amore vacet.

Martia-

Martialis producit secundam in ficedula, ait enim sic:
 - paulo ficedula lumbo. Iuuenalis breuiat.
 - mergere ficedulas.
 Liquefactus breuiat secundam apud Virgilium:
 - liquefactaque voluerit saxa. Ouidius in vij. eam longat:
 Tera liquefaciunt.
 Vindemio longat secundam: Horatius breuiat:
 Vindemiator & inuitus cum sepe viator.
 Lucretius in iij. longat secundam in vietus:
 Nec supra caput eiusdem cecidisse vietam.
 Horatius breuiat in Epod.
 Quis sudor vietis & quam malus vndique membris.
 Numicus longat secundam: tamen Horatius breuiat.
 Brundisium Numici melior via ducit an Appi.
 Destino secundam breuiat Virgilius:
 - & me destinat ara. Iuuenalis longat.
 Et domini gladio iam destinata.
 Delirus secundam longat Horatius.
 Quidquid delirant reges plebsuntur Achivi. Lucretius breuiat:
 Quod facit hic idem perdelirus esse videtur.
 Ouidius longat secundam in Tentyra:
 - saltus Tentyra petenti. Iuuenalis breuiat:
 Qui vicina colunt umbrose Tentyra palme.
 Egnatius medicus longat secundam in butyro:
 - mollique subacta butyro. Valgius breuiat:
 Lac niueum, butyrumque nouum. Similiter Macer:
 Cum butyro modicoque oleo.
 As finita breuiant nominatiuos nominum Græcorum faci-
 entium genitiuos in dos. vt Pallas, dos: Martianus tamen lon-
 gat Arcas, dum Mercurium significaret.
 Arcas in thalamum venire iussus.
 Est hendecasyllabus versus: potest tamen dici esse trochæus,
 vt in illo Catulli:
 Arido modo pumice expositum.
 Concionor pænultimam longat. Sidonius breuiat:
 Concionarum plebs sedula circumstetit.

Ouidius

Ouidius ad Liuiam breuiat secundam in confudit.
 Confudit atque fuge Barbara terga dedit.
 Ennius in annalibus longat. Sunt tamen codices, qui in illo
 loco Ouidij habeant non confudit, sed concludit.
 Gothus apud Græcos primam longat: scribunt enim per du-
 plex tth, vltimo adspirato, vt est in ponte ad viam Salariam.
 Qui potuit duras Gothorum subdere gentes.
 Nostri vero eam breuiant. Ausonius:
 Huc possem victos inde referre Gothos. Et Sidonius:
 Bisalia, Oströgoibus, Procrustes, Sarmata, Moschus.
 Nomina Græca mittentia genitiuum in is, vt Tigris, crescunt
 in genitiuo & datiuo: vocatiuum & ablatiuum pares habent:
 declinantur enim Tigridis, tigridi, ð tigris, a tigris. Lucanus ta-
 men id non aduertens dixit tigride:
 Ocyor & celi flammis, & irigide fata.
 Hannibal in obliquis corripit pænultimam: tamen Ennius
 in iambico senario eam produxit.
 Seruius in illud quarti AEncidos:
 Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando.
 dicit precando & cantando, dō breuiant naturaliter. hoc
 modo Terentianus:
 Vt vitæ dubius variis renouando dolores.
 plerumque tamen à Virgilio producit. sic Seruius: quod si
 dicas syllabam esse communem, respondetur id factum per
 abusum Virgilij & aliorum Poëtarum.
 Ouidius producit primam in vacillo:
 Spes mea vacillat, Lucretius breuiat:
 Imbribus aut tabe membrorum arbusa vacillent.
 Cicero in Arato:
 Occidit Andromade clarum caput, & sera Pistris.
 breuiat primam in sera: omnes alij producant. Virgilius
 - sera sub nocte rudentum.
 Iuuenalis:
 Hæc tetigit Gradiue tuos vrtica nepotes.
 produxit primam in Gradius: quam Silius breuiat in xv.
 Qui consulta dancum flagret meliore Gradiuo.

Virgilius

Virgilius in vi.

At qui umbrata gerunt ciuili tempora quercu.

ciuica debuit dicere, sed mutauit, vt contra Horatius:

Motum ex Metello consule ciuicem, pro ciuilem.

Virgilius in x.

Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.

vtitur duplici licentia in vna dictione Menestheo: nam interponit e, inter m & n, & vltimam syllabam facit synæresim trahendo e & o in vnum. Statius:

Flustibus inuisis iam Nereis imperat Helle. breuiat secundam in Nereis, quam Onidius in Oenone producit:

Visque celer venias virides Nereides oro.

Bene & male corripuit finales syllabas: tamen Ouidius in primo de arte producit.

Sepe male dixit cum iam properaret Achilles.

Sic Pompilius noster. Tamen ego aliter longe sentio: nam non male, sed manè loco illo legendum est: dicit enim Ouidius Deidamiam rogasse Achillem, vt maneret, cum iam posita colo & sumtis armis properaret ad Troiam.

Horatius in primo Carminum diuidit diphthongum *ei*, & producit vocalem, sequente vocali: & corripit *y*, sequentibus *m* & *n* consonantibus, in illo versu.

Euterpe cōhibet, nec Polymneia.

facit ei Polymneia quinque syllabarum: & est versus ille similis isti.

Mæneas Atæuis edite regibus:

& hoc fecit Græcorum licentiam imitatus.

Horatius longat vltimam in vale.

Vale, vale, caue ne sitibes.

Ouidius de Tristibus breuiat non ea ratione, qua Virgilius, id est, propter vocalem sequentem: vt - *vale inquit Iola.*

Iâque quod ignati faciunt vale dicere saltem.

Tribrachum in secunda sede ponit Virgilius:

Inualidus, etiamque tremens, etiam iniecit aui.

Excusat tamen eum Atilius Fortunatianus dicens: omnem syllabam, quæ partè orationis finit, in omni versu indifferenter accipi.

accipi. Idem facit Horatius in primo sermone

Quid igitur suades vt viuam Memus autem sic:

vbi est tribrachus in prima sede.

Virgilius in VI I. A. Enchiridion:

Non erimus regno indecores. & in xi,

cur indecores in limine primo, facit systerem: nam in dictione, indecores, pænultima longa est: sicut in dictionibus, fauores, & lectores.

Catullus dicitur peruertisse legē metri hendecasyllabi Phalæci: cuius primus pes debet esse spondeus. Ipse enim eo loco aliquando spondeum ponit, vt,

Passer delicia. Aliquando Trochæum: vt,

Arido modo punice expositum. Aliquando iambum: vt,

Meas esse aliquid putare nugas.

Tamen Atilius Fortunatianus excusat eum, dicens hūc morem fuisse antiquis auctoribus, puta Sappho & Anacreonti.

Qui longa est: tamen Virgilius breuiat:

Credimus san, qui amant, ipsi sibi somnia fingant? Idem corripit *o.*

Te Corydon ò Alexi.

Corripit etiam *te*, quod est natura longum:

Nomen & arua locum seruant, te amice nequiu.

Adiungenda heic quæ Probus grammaticus dicit ad Cælestinum de Virgilio: ait enim sic, Sunt aliquæ syllabæ apud Virgilium, quæ necessitate metrica cum vitio barbarismi, qui apud Poetas metaplasmus appellatur, contra rationem corripuntur. Sunt aliquæ, quæ cum breues sint, necessariò producentur, corripuntur in his.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses. Item:

Illius arma. &:

Ipsius ante oculos. mediam syllabam pronominum, cum sit longa, corripuit. Item:

Obstupui, steteruntque comæ.

te syllabam longam in verbo corripuit. Item:

Egerimus nostri, *ri* syllabam corripuit. Item: - *urbemque Fidenam.* corripuit *Fi* syllabam, cum sit longa. Item: - *Fluctu nimbosus Orion.* *o* syllabam corripuit, quæ longa est. Deinde de breuibibus dicam,

quæ

quæ pro longis sunt positæ.

Italiam fatis profugus.

primam syllabam cum sit brevis longam posuit. Item:

Exercet Dianæ choros. disyllabam producit, quæ brevis est. Etiam

positione longas de breuib; facit: vt,

Reliquias Troiæ & Relligione sacre.

I litteram consonantem contra rationem geminauit. Ideo hæc intelligenda arbitror, vt caueri possint. Virgilius enim propter operis magnitudinem & auctoritatem sui, quæ multum valet, non sine necessitate metrica syllabarum naturam conuertit. sic Propertius. Ex quibus plus satis constat, antiquos Poetas fuisse nouis licentiosiores.

Lucanus breuiat o finale ablatiui secundæ declinationis.

Hoc solum metueris incauto ab hoste iueri. Propertius:

Hoc eodem ferro stillet uterque cruor.

quæ omnia sunt licentiæ.

Ouidius modo producit, modo breuiat imperatiuum fac.

Ph.lli fac expectes. In Remedio.

Durius incedit: fac ambulet.

Horatius: *Ludere par impar, equitare in arundine.*

et longat. Suetonius in epigrammate ad Traianum breuiat:

Nitor ad impar opus.

Foias longat vltimam: tamen Lucretius breuiat.

Littora iam reboant, foras eructatur aque vis.

Finalem syllabam secundæ personæ verborum quartæ conjugationis, vt audis, facis, producunt grammatici: Ouidius tamen in epistola Medæ breuiat.

Nescis an exciderint mœnum loca, venimus illuc. Item Propertius:

Et soror, & cum qua dormis amica simul.

Versum prædictum Ouidij sic legit Pompilius, diligens perscrutator syllabarum: licet quidam alij pro nescis, nescio imprimi fecerint, metuentes Poetæ à tali licentia. Sed alia quam plurima exempla reperiuntur.

Seneca in Troade posuit Troiæ trisyllabam:

Misit infestis Troiæ ruinis.

Non semel arcus. Et in eodem choro.

Dum lucem tantam Troiæ atque Achiu;

In eodem choro diuidit cui, & facit disyllabum.

Mittat, & donet cuiunque terre.

Mutant o in u, vt syllabas producant. Persius:

Ne mihi Pulidamas, & Troiades Labeonem. Virgilius in Bucolicis:

Venit & vtilio: tardi venere subulci.

Iuuenalis finit versum.

- & frustra rogante. vbi vltimam in frustra corripit contra regulas.

Georgius Valla taxat Horatium, quod in primo Sermonum dixerit.

Communi sensu planè caret, inquitimus. Item quod alibi dixerit.

O mi Laertiade quidquid dicam, aut erit, aut non.

in Laertiade, ex a & e, facit vnam syllabam: aut abijcit vnâ illarum vocalium.

Lucretius in quarto ponit anapæstum in principio versus. sic enim dicit: *Aciebus binis.*

Cicero in Arato ponit genus pro genu in pluribus locis:

Ac propter leuuum genus omni ex parte locatus. & iterum:

Hoc genus ad leuum nixi delapsa resedit. Item:

Tertia sub cauda ad genus ipsum lumina pandit.

Marcus Manilius in vltimo Astronomiæ.

Incubuit tellus, timuit naufragia Pontus.

producit secundam in naufragia: alij breuiant.

Sidonius in panegyrico Maioriani contra vsum producit antepæultimam in matricida:

Matricida pius, sed ne spreuisse dolorem. Ibidem producit secundam

in dictione Nabathæum contra vsum, ait enim:

Texia Nabathæum pro remo sulcat Hydaspem. Contra Ouidius:

Eurus ad Auroram Nabatheaque regna recessit.

Venit in mentem apherçsis Plauti, quâ aliquâdo tamquam ineptam risisse me memini. Plautus enim dixit, & hoc refert Propertius ad Cœlestinum:

A Prenestinis conias, pro ciconias appellari.

Licit ergo Poëtis antiquis quidquid libuit. Tulerunt principia dictionum, vt Virgilius: *Omnia fert ætas,* pro auferit.

Tulerunt

Tulerunt media, ut cum dicunt: *audieram*, pro *audiueram*. *Finem*, ut Lucretius:

Gannitu vocis adulant, pro adulantur.

Item addunt in principio dictionum, ut Virgilius in ix.

Vel quibus obsessos possit concedere muros. con enim vacat, teste Seruio. In medio: ut *indagredi*, pro *ingredi*: *nauita*, pro *navita*. In fine: ut *potestur*, pro *potest*. Virgilius in 11. Georg.

Hic pinguem et placitam paci nutritor oliuam.

ponit nutritor, pro nutrito.

Longant breues, breuiant longas, diuidunt diphthongos, litteras supprimunt, plures in vnam contrahunt. Sed quo demens sino me ferri redundantia exemplorum tante licentiae? Ut ergo tandem his finem imponam: prora nostra conuertatur ad portum.

Quid aliud est pathos? quid aliud sunt metaplasmis, & tropis, ac schemata, figuræque omnes, quam nomina licentiarum poetarum seu vitiorum, quæ apud antiquos propter in sitam carmini difficultatem inoleuerunt, & apud neotericos perdurante eadem difficultate perseverant? Addamus & pauca quædam ex Quintiliano.

Quintilianus in primo capite de orthographia dicit, docēdos esse pueros, quæ in carminibus barbara, quæ impropria, quæ contra legem loquendi sunt posita: & sequitur, non ut ex his vti que improbentur Poetæ, quibus, quia plerumque seruire metra coguntur, adeo ignoscitur, ut vitia ipsa alijs in carmine appellationibus nominentur: metaplasmos enim, & schematissimos, & schemata, ut dixi, vocamus, & laudem virtutis necessitati damus. sic Quintilianus circumspēctissimè.

Item in primo de tribus virtutibus in elocutione, cum de Barbarissimi vitij locutus esset, subintulit: Scire autem debet puer hæc apud scriptorem carminum, aut venia digna, aut etiam laude duci.

Parco igitur iam plura: satis enim ex his constat licentia Poetarum antiquorum, nec eos in hoc cum criticis redarguo: non enim volo vnus defensionem omnium aliorum esse calumniam: immo cum Quintiliano eos excuso, ac grammatistas accuso,

accuso, qui eos accusant perquam inique. Habent Poetæ priuilegia, quibus contra Grammaticorum scita possunt ire: & habent canones grammaticæ pro araneorum telis: sicut, ut inquit Anacharsis, habent potentiores viri leges ciuiles. Cōcordat his quod Plinius Cæcilius in epistola ad Caninium dixit. Si datur Homero potestas & molliā vocabula, & Græca ad bonitatem versus contrahere, extendere, inflectere: cur nobis simul præsertim non delegata, sed necessaria non dētur? Et Varro in Analogia inquit: Orator non debet in omnibus vti analogia: quod sine offensione non potest facere, cum Poetæ transilire lineas impunè possint. Consentit his quod in tertio Tusculanarum quaestione dicit Cicero: Cum enim adduxisset Actium dicentem,

Florem quisnam liberum inuidit meum?

subiicit, Male Latine videtur. sed præclare tamen Actius: ut enim videre, sic inuidere florem rectius, quam flori dicitur. nos, supple Oratores, consuetudine prohibemur: Poeta ius suū tenuit: & dixit audacius. Ecce, ut iudicat Cicero, licere Poetæ discedere a consuetudine: sequi analogiā & lineas transilire: quod concessum non est oratori. Discant ergo grammatici, & hoc à Quintiliano discant, posse nos non seruariis grammaticæ legibus loqui Latine. Eius enim hæc verba sunt in primo libro, capite de tribus virtutibus in elocutione, Quare mihi non inueniunt dicitur, aliud esse Latine, aliud grammaticæ loqui. sic ille

Quod exemplo quoque patet: *Qui namque Tigride* dicit, Latine loquitur, quia consuetudinē sequitur: grammaticæ non loquitur, quia regulas non seruat. Nam Tigris, & Isis, & similia fecundum regulas emittunt ablatiuum parem recto, ut inquit Seruius in illud decimi Aeneidos.

-secat æquora Tigri: tamen Poetæ dicunt Tigride. Discant etiā more suo certare cum pueris, non cum Poetis, qui supergrediēdi regulas ius habent. Sicut Olympionicę poterant nō per portas solum, sed etiam dirutis muris urbem intrare. Quod si quis Poetarum nostrę ætatis dignus est hoc honore: profecto ille est Poeta noster, qui tanta conscripsit, de Poetis loquor, quanta nemo alius Latinorum.

BAPTISTAE MANTVANI
CONTRA NOVAM OPI-
NIONEM DE LOCO CON-
CEPTIONIS CHRISTI,
TRACTATUS.

Reuerendiss. in Christo Patri ac illustrissimo Domino, D.
Sigismundo Gonzaga Episcopo Mantuano, S. R. Ecclesiae
Marchiae Antonitanæ legato, protectori pientissimo,
Baptista Mantuanus, theologus salutem,
felicitatemque perpetuam
dicit.

EX antiqua consuetudine sicut patronos de-
cet, paterna clientes caritate complecti: sic
debent & clientes loco parentum habere pa-
tronos, & praesertim tales, qualem se nobis ex-
hibet tua Dominatio, scilicet benignos, affabiles, stre-
nuos, fideles, & ad protectionem semper intentos. Propte-
rea opus est clientes aliquod eis gratitudinis signum ostē-
dere, & frequenter protestari se acceptorum beneficiorū
non oblitos. Hac de causa breuem tractatum super rixa
Quadragesimæ præteritæ, pro qua tua Reuerendiss. Do-
minatio tantum laborauit, paulo post pascha edidit, tuo-
que clarissimo nomini dedicatum tibi mitto, vt gaudeas
nos quoque qui tui sumus, pro Christi fide laborare, cog-
noscasque nos de questione illa recte sensisse: quando eun-
dem exitū sis habuit Romæ, quem sub te prius habuerat
Mantua. Mitto etiam breue Apologema in quo respon-
deo

deo quibusdam maledicis, qui contra Ordinem nostrum
nupr inuerti sunt, vt tua Reuerendissima Dominatio tā-
to diligentius tueri nos studeat, quanto magis ab inuidis
premi nos viderit, & vt simul accipiat aliquam degusta-
tionem rerum nostrarum, videatque quanta Ordinis no-
stri fuerit antiquitas, quanta sanctitas, quanta nobilitas:
nec assumptæ protectionis eam poeniteat, cum sciat se apud
Deum intercessores habere, non solum nos qui viuim-
us, sed & quotquod ex antecessoribus nostris ab He-
lia hucusque in cælum recepti sunt, ipsamque matrem
Christi, quæ peculiari patrocinio semper nos fovit. Subiū-
xi & epistolam de causa varietatis translationum sacrae
scripturae, ad fratrem Hieronymū Mediolanensem, quod
eam fore iudicauerim tuæ Reuerendiss. Dominationi non
iniucundam, cum plura contineat quæ viros ecclesiasti-
cos ignorare non deceat. Lege igitur feliciter, & nos sub
Reuerendiss. D. T. protectione constitutos, die noctuque
custodire digneris. Vale.

BAPTISTÆ MANTVANI CON-
TRA NOVAM OPINIONEM DE LOCO
conceptionis Christi tractatus.

NUPER prædicante in Ecclesia Cathedrali Mantuæ Petro Lucensi canonico regulari, nata est quæstio, vtrum beata virgo Maria in præcordijs, an vtero Christum conceperit. Dicebat ipse Petrus cuidam mulieri sanctitatis eximie fuisse diuinitus reuelatum, Christum non in vtero, loco communi humanæ genituræ: sed iuxta cor in pectore fuisse conceptum, fotum, & alitū: & huic opinioni satis adstipulari honestatē rei: videtur enim longe honestius tantum hospitem, nostræ salutis gratia ad nos diuertentem, quodam peculiari hospitio recipi, quam ad commune xenodochium mitti. Afferebant alij contra eum textus scripturarum, in quibus dicitur, Christū in vtero fuisse conceptum. nam in Matthæi Euangelio legitur: Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto; & ipse Matthæus allegat Esaiam dicentem: Ecce virgo concipiet in vtero: & in Luca dicit Angelus ad Mariam, Ecce concipies in vtero. Respōdebat Petrus: poni nonnuncquam vterum impropiè pro aliuo & ventre: & metaphoricos pro loci concavitate, vt apud Virgiliū in secundo Aeneidos,

- vterumque armato milite complent.

Super quo loco vterum esse mulierum dicit Seruius: & multis tandem verbis vltro citroque habitis in rixam non medio-crem res euasit. Videtur ergo aliquid super hoc lincubrandū, vt veritas elucescat, & fidei puritas, quam discotidiæ seminator diabolus technis huiusmodi pergit lacerare, integra cōseruetur. Volentes autem probare, quod fuerit in vtero facta conceptio, petemus argumenta à veritate scripturæ, & ab ordinata operatione nature: mox subinferemus quid de opinionis promulgatore sentiamus. Notandum igitur per vterum proprie significari id quod medici neoterici vocant matricem, quod recto vocabulo dicitur vulua. Et propterea nostri putant vanam esse quæstionē, vtpote quæ sine vlla vltiori vestigatione ex ipsis scriptu-

scripturæ verbis sit soluta. Si enim supradicti testes, Matthæus, Esaias, Angelus, & Lucas dicunt in vtero: iam quodāmodo videtur lata sententia: nam, vt aiunt, Dialectici & Aristoteles ipse, cum dua syllogismi propositiones vite sunt præmissæ, statim quid sequatur, videt inducens. Sed isti non aduertunt, quod neque Matthæus, neque Esaias, neque Angelus, neque Lucas Latine loquebatur: & propterea nullus eorum dixit in vtero, Sed quia res gesta est inter Hebræos, fuit necessarium loqui Hebraice. Quod si dicant isti se præsupponere translatōres bene fideliterque transulisse? Responderet, quod periti scripturarum sciunt interpretes sepe numero discordare, decipi, & errare, vt in multis & pene infinitis scripturarum tam gentilium, quam nostrarum locis apparet: & si huic certamini se exponerent nostris amici, magnum eis ab aduersarijs daretur negotium: quod vt exploratum habes subijcio exemplum In Psalmo. CX. cōmuniter legimus, & à tota Ecclesia tam Græca, quam Latina mos iste receptus est. Tecum principiam in die virtutis tuæ: in splendoribus sanctorum ex vtero ante luciferum genui te. Tamen Hieronymus in translatione ad Chromatiū, quam secūdum Hebraicam veritatem dicit factam, multo aliter transulit: dixit namque, Populi tui spontanei erunt in die fortitudinis tuæ: in montibus sanctis de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tue. Et hinc cognosci potest, quam sit periculosum in re tanti momenti fidere translationi, & per locum tam salubrosū clausis luminibus, & sine aliquo adminiculo pertransire. Ista autem tanta varietas propter quid accidat alias dicemus. Cum ergo supradicti cō testes non fuerint vsi hoc vocabulo vterus, Græcæ literaturæ petendum est auxilium. Prius enim scriptura sacra deuenit ad Græcos per septuaginta interpretes: per Theodotionē, & Aquilam: per Symmachum & Origenem: & videamus quid apud eos legatur pro vtero. Cum huius rei gratia perquirerem hos locos in libris Græcanicis, continuo mihi occurrit pro vtero *γαστήρ*, qui est tam ablatiuus, quam genitiuus à recto *γαστήρ γαστήρ*, *γαστήρ* autem neque vterum, neque vuluam, sed ventrem significat, qui vterum & alium continens à pectore ad pubem terminatur. Ostendit hoc *γαστήρ*, quod interpretatur

ventris voracitas seu gulositas. Componitur enim ex *γαστήρ* & *καργία*, quod est festinanter ago vel deuoro. Per hoc ergo nondum inuenimus quod vestigabamus: nisi quis dicat nos per verba hæc saltem hoc lucratos, quod foetus in ventrem descendit ex pectore: licet adhuc in vterum non sit redactus. Ista ergo considerans cogor admirari, cur supradicti interpretes ab Hebraica veritate, vt infra patebit, recedentes ita transtulerint, cum haberent vocabula magis idonea, & quæ ad propositum magis faciebant, & vtero ac vuluæ examussim conuenirent, puta *μηδὺς*, *μητέρα*, *δελφός*, *ύστέρα* quibus si vsi fuissent per Græca exemplaria lis terminaretur, & non esset ad Hebræos prouocandum. Ergo propter istorum negligentiam volentes huius dubij propulsare caliginem, cogimur ad Hebræos, tamquam ad eos qui facto interfuerunt, transmigrare, & in rem, vt aiunt, præsentem venire. Hoc animaduertens codicem Hebraicam psalmodum euoluui, & in illo versiculo psalmi, quem supra citauimus, vbi Hieronymus dixit de vulua, repperi scriptum mi rebem *והי*. Et quia translatio hæc secundum Hebraicam veritatem titulatur, aduerti dictionem illam non posse veritè vere proprieque latine, nisi in vterum transeat vel in vuluam. Habent quidem Hebræi aliam dictionem, scilicet *בטן* beten quæ ventrem significat, & Prouerbiorum tertio decimo capite est posita, vbi dicitur, Venter impiorum insaturabilis: transfertur quoque nonnumquam in vterum, vt Hieremias capite primo: Priusquam te formarem in vtero, noui te. *והי* rebem quoque vertitur in ventrem, sed solum muliebrem, cum venter in proprie ponitur pro vtero, vt supradicto loco, Ante quam exires de ventre, quo fit, vt beten *בטן* commune sic vocabulum ad vterum, & ad ventrem tam muliebrem, quam virilem: rebem *והי* vero proprium est vuluæ & vtero: conuenit etiam ventri muliebri, quando scilicet venter ponitur pro vtero, siue pro vulua. Sed heic est vigilantissime aduertendum, quod in Esaiæ loco præallegato non ponitur vtero: imo, ita legitur ad verbum. *והי* *בטן* *והי* *הלה* id est, Ecce puella concipiet, &

pariet

pariet filium vnde patet verbum illud vtero, falso esse additum tam in Græcis codicibus quam in Latinis: falso inquam secundum litteram, non secundum sensum: nam super illum Esaiæ locū dicit Hieronymus Mathæum accepisse non verba, sed sensum. nam quod in Hebræo dicitur ara, id est, concipiet, Mattheus dixit in vtero habebit: & hunc esse Esaiæ sensum existimauit. Et sic credendum est Angelum locutum, vt dicit Lucas, cum Mariæ mysterium hoc nuntiavit. Concludimus ergo scripturarum veritate nos compellente debere heic accipi vterum proprie pro vulua, & pro eo quod neoterici dicunt matricem, & quod apud Hebræos rebem *והי* & apud Græcos, *μηδὺς*, *δελφός*, *ύστέρα*, & *μητέρα* nuncupatur. Ex quo infertur quod dicere Christum extra vterum fuisse conceptum, sit contradicere euangelio Matthei, & prophetiæ Esaiæ secundum sensum, vt inquit Hieronymus. Et hæc sunt quæ ex scripturarum veritate sunt collecta, vt in distinctione xxxvij. Decretorum capite relatum Clemens papa docuit faciendum. Ex ordine nature, vt ad secundum veniamus, videtur idem posse concludi. Hic ergo sunt nobis tria peragenda. Primum quomodo in conceptione natura procedit, & quo ordine ad maturitatem foetus perducatur. Secundum quid ex his quæ naturalis ordo requirit, fuerit heic retentum, quid prætermisissum. Tertium an conceptio ista dicenda sit naturalis, an miraculosa. Circa primum videnda sunt decem, quæ hæc sunt, videlicet generationi tempus idoneum, commixtio seminum maris & femine: ex quo sequitur tertium, quæ est violatio claustrum virginalis. Quartum est seminum receptaculum. Quintum materia formandi embryonis. Sextum instrumentorum animæ constructio, seu, vt neoterici dicunt, organizatio. Septimum animatio. Octauum foetus immaturi nutrimentum. Nonum parturitio, seu partus vel partio. Decimum via partus educendi. Generationi tempus idoneum secundum omnes est pubertas: tunc mulier est secunda, viro matura, & propagationis officio deleganda. Quod autem dicit Hieronymus in epistola ad Vitalem presbyterum de

de

de Salomone & Acham, quod in vndecimo anno filium generarint, non fuit ex communi lege: sed ex speciali priuilegio naturæ: sicut illud quod de Lynceo quodam dicitur, videlicet eum à Lilybæo Siciliae promontorio numerasse naues è portu Carthaginensi exeutes, cum inter ea loca centum trigintaquinque milia passuum legantur interesse. Item quod de Gn. Papirio Carbone, & de Marco Curione Dentato recitatur, quod scilicet cum dentibus nati sint. Talia enim sunt rara, & à communi ordine naturæ recedentia: & ideo inter miracula à Valerio Maximo recitata, hæc hætenus de primo.

De feminibus autem quod erat secundum, breuiter transigendum. Dicit Aristoteles in libris de animalibus in generatione proles, marem tenere personam artificis: feminam vero solum materiam ministrare, & esse in virili semine quandam virtutem, quam vocat diuinam, quæ, quasi sapiens architectus, materiam tractat fingit & perficit, & ad animæ officia, variasque functiones corpus accommodat. Hanc dicunt medici vim formatiuam, quæ resultare creditur ex compositione trium spirituum, scilicet animalis, vitalis, & naturalis, qui ista remanent in illo quarto, sicut elementorum virtus in mixto. Qui vero ex Galeni sunt diatriba, dant etiã mulieri vim actiuam, minus tamen principalem, minusque efficacem, & aiunt virtutem mulieris actiuam non procedere naturaliter ad agendum, nisi à virtute maris prouocata: & hoc est, quod aiunt philosophi causam inferiorem, cum sola est, cessare, & habere quoddam modo potentiam remotam ab operatione, sed à superiore fieri propinquam. Vis enim mulieris apta generare, tanquam sui oblita, videtur dormire, donec vi masculina fuerit lacessita. Hæc autem virtus excitatio non fuit naturalis in Maria: sed magis diuina: ideo dixit Damascenus Spiritum sanctum dedisse Mariæ virtutem receptiuam diuini verbi, & generatiuam corporis humani: quia videlicet eam expergefecit, & ab otio ad negotium suscitauit. De tertio, scilicet virginitalis violatione, nihil fere attinet dicere: scitum est enim virginalem pelliculam, quæ hymen dicitur, in primo coitu frangi, & propter seminis inmissionem oportere pudoris portam aperiri, & carnis integritate

gritate violata fieri ex virgine mulierem. Et hæc est mollis natura corporeæ, vt nequeat locum subintrare, nisi corpus aliud, quod locum occupabat, extrudatur. hoc idem in ferendis frugibus obseruatur: neque enim in tellurem integram semen proiciunt, sed prius versatur & aperitur. Quartum est, seminum receptaculum, quod aruum genitale appellat Virgilius. Ipse est uterus, & vulua, vel volua, ab inuoluendo foetu sic nuncupata. de qua iam prima parte plura iam diximus, & plura mox dicemus. Locus iste inter ea quæ ad generationem cõcurrunt sic est necessarius, vt cum Deus & natura, qui, vt philosophi aiunt, nec deficient in necessarijs, nec in superuacuis tempus amittunt, mirabili artificio fabricarint. Et propterea de industria ventrem mulieri fecerint ampliozem, vt esset capax vteri prægnantis, & crescente foetu late intumesceret & laxaretur. In vtero insuper tamquam in naturæ penore mensrua conseruantur: ex quibus, vt mox dicetur, multiplex in foetum manat vtilitas. Denique videmus naturæ prouidentiam generandis omnibus certos locos, tamquam suos vteros, assignasse, sine quibus concreari nullo modo possint. Habent oua & nuce suas testas: habent legumina siliquis, frumenta aristas & paleas, quibus inuoluantur. Sunt purpuris & margaritis suæ conchulæ: habent semina pomorum substantiam illam corpulentam, quæ manditur à nobis: sunt etiam vino vitisque seminibus sui folliculi: nec metallis desunt suæ vuluæ, quas vocant mineras: extra quas, quidquid dicant Alchimistæ, metallica corpora gigni non possunt. Quintum est, materia formandi embryonis: vbi secundum medicos est sciendum, membra embryonis esse duplicia: spermatica scilicet, & carniformia. spermatica quoque duplicia: magis & minus principalia. prima sunt ex spermate maris: secunda vero ex spermate mulieris. dicunt enim & feminas habere semen, quod semine virili sit liquidius minusque efficax: habere tamen vim actiuam: & ex similitudine filiorum hoc arguunt. Aiunt namque filios nonnumquã euadere matri persimiles, quod eius semẽ fuerit potentius: Agens namque, vt ait Aristoteles, nititur assimilare sibi passum, & quod fortius agit, magis assimilat. Sed id argumentum

mentum videtur inualidum, cum possit aliunde similitudo fluere: puta ex imaginatione, vt recitatur de virgine Iacob, & de illa muliere, quæ propter Aethiopen in thalamo pifitum dicitur peperisse filium nigrum. Hanc opinionem de femine muliebri videtur sequi beatus Bernardus, cum in sermone de laudibus sanctissimæ Virginis ita inquit: Quæ enim consequentia eius lacte credatur nutritus, cuius feminæ negatur conceptus, cum ex vnius eiusdemque fontis origine secundum physicos vterque liquor emanare proberetur. Membra carniformia componuntur ex menstruo: dicunt namque medici ex vna menstrui parte carnem generari, qua membra vestiantur, loca vacua operiantur, & decentissime figuratum corpus resultet. dant nutriendo foetui partem vnam: partem etiam mittunt in mamillas, vt illic excoquatur, & in lac conuertatur, ex quo post partum viuat infantulus. Quartam vero partem, nam quadrifariam diuidunt hunc humorem, dicunt vsque ad partum referuari, vt cum foetu effluat, & per eum fiat ad faciliorem partum via lubricior. sic est prouida, vigilansque natura. Sequitur sextum, id est instrumentorum animæ formatio: proposita enim materia vis illa formatiua, de qua supra diximus, massam illam complexa corpus orditur, ossa coagmentat, actubulat, neruos extendit, cerebrum, cor, eparque coagulat, venas arteriasque disponit, villos, chordas, ligamenta contexit, fistulas, spiramentaque expedit, metatur loca sensibus nutrimento, & excremento vias præbet. Intrinsicus vtilitatis, extrinsicus habetur ratio venustatis: reddit membra leuia, &, ac si torno rasâ sint, teretia: demum si corpus est masculi, quadragesima: si vero est feminæ, octuagesima die capax est animæ. Sequitur ergo septimum, id est, animæ insusio: quæ tamquam flatus viuens vitæque spiraculum mox per totum corpus illabitur, eique colligatur adeo firma solidaque compage, vt non possit amplius, nisi cum à Deo renouatur, absolui. Immergitur enim anima corpori per eas potentias, quas, quod instrumentis vtantur, dicunt organicas. sicut arbor telluri per radices, & quemadmodum arbor trunco & ramis existat: sic animæ pars rationalis voluntatem, intellectumque complexa, supra corpus eminet, eique dominatur, & præ-

& præsidet. De octauo, hoc est de nutrimento verba non faciã, cum sit dictum supra, menstruum foetus esse nutrimentum. Transendum ergo sine mora ad nonum. Tempus pariendi nonus est mensis: septimum etiam natura non respuit: octauum vero damnat, quod eo editus infans non viuat. Causam esse aiunt, quod primo mensi Saturnus, qui planetarum est primus, dominetur, & sic vicissim singulis mensibus planetæ vsque ad Lunam, sub qua qui nascitur, vitam auspiciari feliciter creditur: qui vero transferit ad mensis octauum, quia relabitur rursus ad Saturnum, quod est sidus maleficum, dicunt male affici, nec tute posse nasci, nisi nono mense Iouis benignitate expectarit. De exitu foetus decimo est agendum, nec dubium, quin via naturalis sit porta pudoris: qua namque cecidit semen, naturale est vt exeat germen. At quia sunt qui dicant natum nullo modo dici debere, qui ad lucem venerit aliunde: cogor hesitare, aliusque meditari, an tali nascendi modo sit natiuitatis nomen obnoxium. Audio frequenter in ecclesia cantari, ex Patre natum ante omnia secula. Ecce nati appellatio, vbi non est talis foetus explicatio. Videmus etiam semina arborum & herbarum, si aliquo impedimento prohibita nequeant, vbi sunt seminata, germinare, querere nouas vias, alibi que fructuari. Legimus etiam filios quoniam oculosque sunt editi appellari natos, & id nomen etiam ad nepotes Modestinus extendit. Dicunt etiam, quod omnia nasci faciat, appellari naturam vim rebus insitam, quam Seneca Deum esse existimauit. Memini etiam in quintodecimo Metamorphoseos libro legisse me olim, quid sit nasci. Ingeniosissimus enim poeta Ouidius dogma Pythagoricum versibus intextens ita inquit.

Non perit in toto quidquam, mihi credite, mundo:

Sed variat faciemque nouat, nascique vocatur,

Incipere esse aliud, quam quod fuit ante: mori que Desinere illud idem.

Ex his cogor dicere mihi videri tumdemum rem quampiam

nasci, cum debita naturæ periodo iam completa quauiscun-

que via prodiit ex vtero atque ita plures modos esse nascendi:

& si enim natura vnum instituit sciens, tamen illum posse

impediri alios reliquit, quibus, cuius opus esset, vteretur.

Quod

Quod si maturo iā partu porta pudoris sic obstruatur, vt nulla naturę vi possit recludi, negabitur ne foetui posse aliter nasci. Legimus vnū Gorgiā Epirotā in funere matris, de vtero elapsū. Scipio Africanus, & plerisque alij cæsis matrum vteris leguntur exenti, & nihilominus dicuntur nati & geniti. Ad verba Vlpiani, quæ sunt in ff, de verborum significatione glossa fema quoddam vidi appositum, quod taliter exentos velit esse natos, licet dici non possit, matrem peperisse: parere enim est vi materna foetum emittere: vnde quæ peperit dicitur conmixta, id est, simul cum foetu nitendo exonerata: foetui etenim danda est actiuitas in hoc actu, qua se etiam ipse nitatur exsoluere: & id patet in exemplo supradicti Epirotę, qui de matre iam mortua legitur elapsus. Videndum iam breuiter, quænam ex istis decem in Christi generatione concurrerunt: ex quo patebit naturalem vterum fuisse nullo pacto prætermisum. Primum omnino fuit obseruatum. Virgo enim erat, in pubertate, cum ab Angelo salutata, concepit. In secundo cœperunt prodire miracula Patris enim semen, quod in generatione naturali maxime est necessarium, fuit prætermisum. & Spiritus sanctus, imo tota Trinitas suppleuit hunc defectum: quod exprimitur cum dicitur, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Nam, vt dicit Hieronymus in expositione symboli ad Laurentium papam, per altissimum intelligitur Pater, per eius virtutem Filius: & in hoc concordant omnes theologi, quod Dei operationes circa creaturas sint comunes toti Trinitati, penitusque indiuisæ: tribus namque personis vna est essentia, vna voluntas, vna potentia. Cur vero sic factum sit, beatus Bernardus in sermone de virgine causam hanc assignat. Non enim, inquit, alius decebat partus virginem, nisi Dei filius: nec alia mater decebat filium Dei, nisi virgo. Tertium pariter, hoc est virginittatis violatio, fuit exclusum: postposito namque maris officio, nihil fuit circa hoc attendendum: nec sit aliquis adeo ineruditus, vt putet per eam viam diuinitatem Verbi subintrasse Mariam: Deus enim cum per essentiam & presentiam sit vbique, non potest de loco ad locum accedere: sed, vt inquit Boethius Seuerinus, stabilisque

manens

manens dat cuncta moueri. Vnde dicitur ab Augustino quod Deus est intra omnia non inclusus, & extra omnia non exclusus: quod dictum Poeta Hebræus volens vsurpare, dixit Deum esse *מִצִּיב הַכֵּל רֵאשׁ הַכֵּל מִצִּימֵי*, id est Deum esse omnem locum, & omnia non esse locum eius. In Virginem ergo non venit: sed in ea existens humanitatem induit. Venio ad quantum, scilicet ad vterum: vbi in primâ quæstionis videatur obliſi, & vt quod nunc instat peragamus, est aduertendum: quod si aliquis fuisset locus in muliere, qui esset idoneus generationi, Deus vterum nunquam fecisset: quia frustra fecisset theologi enim & philosophi in hoc conueniunt, quod Deus & natura nihil frustra faciunt. Item si Christus extra vterum fuisset conceptus, Deus videretur condemnare seipsum: quod scilicet fecerit instrumentum, quod non esset conueniens suo fini: nec ad Manichæorum dicta quis recurat: dicebant enim Manichæi maiestati diuinæ non conuenire in sordes illas descendere, in facibus illis volutari, venire in sentinam humorum putridorum, & multa his similia, quę procedunt ex dicentis imperitia. Si enim Deus vbique locorum est, nec potest quod plus est vbique non esse, quæ dementia est putare sordes ei displicere?

O curus in terras anime, & celestium inanes.

Nihil præter peccatum Deo est immundum.

In actibus Apostolorum recitat Lucas, Petrum audiuisse vocem hanc de cælo: Quod Deus creauit immundum ne dixeris: Omnis ergo creatura Deo est munda. Quod si Deus detestatur loca sordida, non erit in Auerno Campanię lacu, quę præ putore non possunt volucres super volare: non erit in Am sancto, fugiet Mephitim: non poterit ferre Lazarum mendicum, cuius vlcera purulenta tabe manantia lingebant canes: Iob in sterquilinio iacentem, & testa latericia saniem abradentem intueri non poterit, quod si sordes nõ detestatur, cur ergo exhorrebit Virginis vterum, qui nõ exhorret cloacas, qui non abominatur Stygem & Infernum. Scribitur enim de eo, Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Videmus Solis radios transire super sordes, nec contaminari,

& cre-

& credimus Deum posse inquinari: quā vanæ sunt nostræ cogitationes, quam falsâ iudicia, quam stulta prudentia? Dicunt theologî rationalem animam in qualibet parte corporis esse totam: habitat in pudendis, versatur in obscenis, exsequitur sordida officia eque ac splendida, & equali caritate curat vniuersa. Ex quo patet incorporea non timere sordes: sed vbiq̃ viuere munda ac nitida. Confirmatur hoc per id quod quotidie cantat ecclesiâ, quæ Ambrosij, & Augustini verba fuerunt. Tu ad liberandum suscepturus hominem, non horruisti Virginitatem vterû. quod si hæc alicui forte non sufficiant, & obstinate dicat: magis conuenisse dignitati Christi extra vterum concipi, respondemus non debere heic dignitatis eius haberi rationem: Ipse enim sic voluit: nam cum in forma Dei esset, vt inquit Apostolus, non rapinam arbitratus est esse æqualē Deo: sed pro nostra redemptione, vt Græci aiunt *ἐν ἑσπέρῳ*, venit: non coacte, sed sponte semetipsum exinanuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominû factus, & habitu inuētus vt homo. Confitentur theologî nostros defectus eû assumpsisse, non qui ad culpâ pertinent, sed qui ad penâ, excepta ignorantia: quâ licet ad penâ pertineret, nō assumpsit: quia legislatorum, & Dei atq; hominum mediatorē, esse non decebat ignorantē. Et quomodo, rogo vos, potuit credi locū esse in pectore mulieris tātae capacitatis, vt capiendo infanti esset idoneus? Solutio vltima euenire, vt nō nunquam feminee pregnantēs respirandi difficultatē, & nesciō quid asthmae simile patiatur: vter⁹ enim lateus effusus, & crescit foetus sursum extensus, præcordia pulmonemq; coarctat, & nōnunquā cordis lædit officium, syncopeque inducit. Quomodo ergo si supra vterû proles fuisset, matrē non suffocasset? Sed nō minus ea quæ de Ioseph scribuntur, probant Christû in vtero conceptum. Scribit enim Euangelista, quod voluit Mariâ occulte dimittere, eo quod esset inuētâ in vtero habere. Nam cū ab Elisabeth visitatione post tres ab annuntiatione menses redisset, vterû eius intumuisse deprehendit: ex quo arguebat eā pregnantē. Si non fuisset in vtero foetus, nō intumisset vterus, seu alius locus, vbi fuisset foetus: & non fuisset pregnans iudicata, sed aliquod morbi genus incurrisse.

currisse. Præterea, vt dicit Origenes, inter alias causas, propter quas Deus Virginē maritauit, hæc quoque affertur, vt diuinus partus diabolo celaretur. Quomodo ergo celaretur, si nouo & inuitato modo, & nunquā amplius viso conceptum cognouisset? Quomodo nō continuo iudicasset diuinitus fieri, quod vidisset cōtra naturę legē potestatemq̃ procedere? Possē hæc cōfirmare per conciliorû decreta & per sanctorû dicta, & maxime Cyrilli nostri patriarchæ Alexandrini, qui in laudē Virginis multa disputauit, & præsertim, quod theotocos, id est Dei genitrix appellanda sit, dū illis cōcilij interesse, quorû euāgelio par est auctoritas. Duos enim Cyrillos habuit ordo meus: istum, scilicet de quo nunc est sermo, & aliū presbiterû natione Græcū, cui multa diuinitus super statu ecclesię fuerūt reuelata. Possē inquit ad confirmationē istorû multâ procedere: sed institutū nostrū est ista probare ex ordine naturę potius, quā ex doctorû testimonio & auctoritate. Quintū quō ad Virginē fuit seruatum: ipsa enim materiâ præstitit & oēs theologî volūt ex purissimis eius sanguinibus Spiritus sancti potētia, quæ virtutis formatiue gerebat officium, Christi corpusculū suiffe concretum. Sed siue isti sanguines in vteri receptaculo congregati fluxerint ex corde, vt aiunt voluisse Albertū Magnū: seu sint aliunde deriuati, quia scitu est impossibile, nihil nobis curandū, nec inquirendū. Transeo ad sextum, hoc est ad instrumentorum animæ formationem. Heic ordinem naturæ volūt prætermissum: nam quod natura diebus quadraginta vel circiter consummasset, subito Spiritus sanctus creditur absoluisse, & hoc propter infinitam Dei potentiam, quæ in momento, immo sine momento & sine mora temporis operatur. Præterea philosophi siendā illi rapidissimæ virtuti secundarum causarum, sine quibus eam nolunt operari, tarditatem annectunt, & aiunt successionem inde procedere. Potest tamen Deus, quia voluntate, vt nos dicimus, non necessitate, vt illi fingebant, operatur: vim suam temperat, pedetentim ire: sicut patet in mundi creatione, quem absoluit sex diebus: & cooperantis imbecillitatem expectare: quod plerique in hac formatione factum putant: & huic opinioni

videret ad stipulari dictum Augustini. quod per theologorum scholas circumfertur. Ait enim Augustinus: Sic Deus res, quas condidit, administrat, ut eas agere proprios motus sinat. Tres autem motus in tertium sententiarum recitat Scotus, qui, cum generatio sit naturaliter, anime infusionem semper præueniunt. Primo namque ad naturalem locum, qui est uterus; moeuer materia: secundo accipit figuram quandam rudem ac diminutam: tertio fit densior, seseque contrahendo minus loci capit. Ad hos igitur tres motus potuit concurrere matris actiuitas, nisi fortasse fuit omnino Spiritus sancti virtute præuenta; de quo quid tenendum, nec doctores definiunt, nec humana speculatione possumus consequi. Circa infusionem anime, quod erat septimum, à nobis videndum fuit naturalis ordo protergarus. Itam enim sine consueta mora, sine temporis intercapidine figuratis organis, atque dispositis superuenit vita; & infusa est anima rationalis, continens virtute duas inferiores, vegetatiuam scilicet, & sensitiuam: quarum operationes prius apparent, scilicet nutrire, crescere, sentire; & moueri: propriæ vero rationis functiones defecationem membrorum præsupponunt. Circa octauum & nonum nullum accidit naturæ præiudicium: vsa est enim libere suo iure: ministravit mater alimentum, & tempore opportuno partus est editus. At quoniã, ut volunt grammatici, parturire est in partu laborare: parere vero foetum emittere: sciendum est Virginem peperisse quidem, sed non parturisse: nam sine doloris angustia, sine omni laboris molestia foetum emisit. De decimo autem, scilicet de exitu dubitatur: sunt namque qui dicunt Christum nascendo seruasse quidem claustra pudoris: sed tamen per id claustrum exiuisse: neque enim, ut supra meminimus, aliter concederetur esse natus. Sunt qui id nõ curent, dicentes, postquam exiuit salua uirginitate, non minus potuisse prodire aliunde: sicut quando ad discipulos intrauit ianuis clausis, tam potuit intrare per alium, quam per ianuæ locum. Illud autem quod dixit Deus ad Ezechielem de porta orientali, quod scilicet clausa esset, & solus princeps transiret per eam, Hieronymus exponit de intellectu scripturarum per solam Christum aperto: sed tamen, quia qui-

dam vo-

dam uolunt de beatissima Virgine hoc fuisse dictum, quod scilicet Christus intrauerit exiuentque per eam, respondet id uerum esse, sed uiam illam nõ tamẽ obseruasse. sic enim de diuina maiestate putandum est, cui nuda & aperta sunt omnia. Adduat etiam, quod ab istis sensibus mysticis, expositionibusque allegoricis firma trahi non possunt argumenta: nam pro ingeniorum uarietate mutantur: vnus enim per postam illam dicitur intelligendum scripturarum intellectum: alius beatam Virginem: alius introitum uite æternæ, quæ aperta est per Christum, ut ipse in multis fratribus teneret principatum. Sed his iam posthabitis uideamus breuiter, an generatio hæc dicenda sit naturalis, an miraculosa. Non sum necscijs Anselmum in libro de conceptu uirginali, uideri dicere miraculosam potius, quam naturalem, nos autem putamus ex parte miraculosam, & ex parte naturalem: miraculosam quoad ea quæ Spiritus sanctus fuit operatus: naturalem uero quatenus Mariæ uirtus concurrere uidetur. Ipsa enim, ut dictum est, corpori formando materiã præstitit: utrumque subministravit: alimenter præbuit: nouem mensibus fouis. Simili modo theologi dicunt theologiam, partim naturalem respectu intellectus eam recipientis, qui habet naturaliter hanc capacitatem: partim supernaturalem respectu reuelantis. Et magister sententiarum dicit Christum, si ad Dei operationem species, dici factum: si ad matrem respicis, appellari natum: dicit enim Apostolus: Natum ex muliere factum sub lege. Superest ut aliquid de opinionis promulgatione subiungamus. Prius ergo notandum, quod dogmatis huius inuentrix est mulier, quæ spiritu prophetiæ dicitur habere, & uite sanctitate creditur præcellere: sed propter hoc tamẽ uestigia non muto, ex proposito non discedo. Scriptum est enim à Paulo Apostolo, quod Sathanas in Angelum lucis se transfigurauit, & quod probare debemus spiritus an ex Deo sint, & catechizandi, quatenus doctrinæ Christi sunt conformes. dicit item Paulus spirituum discretionem donum esse Dei, nec omnibus concedi. Ex his profecto dictis reuelationes huiusmodi redduntur suspectæ: nec eis leniter adhibendæ sunt aures. Vtrum autem is, qui ista promulgauit, sit habendus hæreticus, ut uolunt

o 3

cius ad-

eius aduersarij, grauitè atque atrocitè eum insecutè, dicam quod sentio. Omnes theologi concorderitè asserunt, & presertim Guido ordinis mei, qui fuit Episcopus Maioricensis & generalis Inquisitor hæreticorum, ad veram hæresim plura concurrere, quæ hic subnectam. Primum est error in intellectu, circa aliqua quæ sunt fidei: nã si circa omnia erraretur, nõ iam hæreticus, sed apoitata diceretur. Dicitur autem in intellectu, quia quando erratur à sua voluntate, peccatum quidem committitur, sed peccans hæreticus non constituitur. Item obstinatio, & incorrigibilitas: & hæc est consummatio talis malitiæ. Addunt alij errorem in voluntate, qui tamen comprehenditur in obstinatione: potest etiam ad illud referri quod dicit Augustinus, & habetur in Decretis causa xxiiij. questione tertia, vbi dicitur hæreticum esse, qui alicuius temporalis cõmodi & maximè vanæ gloriæ, principatusque sui gratia falsas ac nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur. Accedo iam ad Petrum. Videbatur vir iste modestissimus, sic sentire propter tria. Primum erat, quod mulierem illam celebrem faciebat sanctitatis opinio, & magnam auctoritatem sibi consciuerat, non apud vulgus solum, sed etiam apud primarios ciues vrbis Bononiæ: adeo vt cum ad eam ibant, viderentur ad quandam Sibyllam accedere. Secundum erat, quod opinio videbatur ex reuerentia Christi proficisci, & magnam pietatem præferre. Tertium, quod putabat dictionem hanc vterus posse extendi, & improprie poni pro thorace. Legerat enim in hymnis ecclesiasticis, qui de hac conceptione faciunt mentionem, venerabilem illum vterum vocari aliquando viscera, aliquando ventrem, nonnumquam etiam aluum, atque claustrum, vt est videre in hymno qui incipit: Quem terra pontus æthera. Et his de causis permotus pendebat in hanc partem, citra tamen contumaciam: semper namque protestabatur, si doceretur de errore, pariturum se vtique saniori doctrinæ, dicebatque hoc modo, Christi decus se procurare, sanctissimamque eius conceptionem honestare, magisque Deo honorem quærere, quam humanam gloriam sibi aucupari. In omnibus etiam dictis ac respõsis, quamuis esset ab aduersarijs atrocissimè prouocatus,

miti-

modestissime, modestissimeque semper se habuit. Audiui eum publice concionari, & videbatur mihi consummatus orator, id est, vir bonus, dicendi peritus. His igitur consideratis iudico eum eo mitius agendum, & pro hæretico nequaquam habendum, & de eo posse dici illud Christi, Hæc infirmitas non est ad mortem: cito enim futurum est Deo, cuius honor procuratur, largiente, vt ableger à se hanc febriculam, & recuperata sanitate persruatur. Ad rationes eius, quæ reuera sunt enervæ, & imbecillæ, & à quouis etiam minus litterato solui possunt, nihil respondeo: videtur enim per illas potius tentare voluisse, quid aduersarij responderent, quam dictam opinionem confirmare. Dum hæc dictarem, superuenerunt litteræ de litis terminatione, & vt mihi relatum est, non fuit ipse Petrus condemnatus: sed tali ordine iudices processerunt: Conuocatis enim ex omnium religiosorum ordinibus viris theologicè peritis, questio fuit proposita, & ad dubium examinandum tempus assignatum. Demum secundum responsa eorum lata est sententia: atque ita Romæ, sicut prius fuerat Mantuæ, damnata est opinio: ipse vero Petrus benigne absolutus, atque dimissus.

REDEMPTORIS MVNDI

MATRIS ECCLESIAE

Lauretanae Historia.

Frater Baptista Mantuanus congregationis Mantuanae obseruantium Carmelitarum Vicarius, Reuerendiss. in Christo Patri dominoque suo, Domino Hieronymo Rueri S. Grisogoni Cardinali, & Episcopo Recanatiensi cum sui commendatione salutem optatam in Christo sempiternam.

VM nuper venissem ad sacratissime Virginis Lauretanae sanctum domicilium, vidissemque quot & quanta Deus ostendat in eo loco miracula, & suae virtutis atque clementiae signa manifestissima, me subitus horror inuasisit, & visus audire vocem Domini loquentis ad Moysen Exod. cap. 3. Non appropinques huc, solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est. Sed mox quasi expergesfactus & reminiscens Christum in hac mortali vita peccatorum non abhoruisse consortia, quoniam ipse cognouit sumentum nostrum, & scit quod puluis sumus, coepi singula oculis perlustrare: molē ingentem suscipere, & vota parietibus affixa perlegere. Et ecce sese mihi offert tabella, situ & veritate corrosa, in qua, vnde, & quoniam pacto locus ille tantam sibi vendicasset auctoritatem, conscripta erat historia. Tum seriore pietatis accensus, ne propter hominum incuriam, quae preclara omnia solet obscurare, tam admirabilis rei memoria aboletetur, volui de tabella illa carie & puluere iam pendē consumptā, rei gestę seriem colligere. Nec dubito quin ipsa Dei genitrix, cui meus peculiariter dedicatus est ordo, affectum magis, quam effectum, inspiciens studeat apud filium mihi veniā impetrare, cum annitar apud homines eius laudem & gloriā promulgare. Historia igitur in tabella continebatur huiusmodi.

Templum beatissimae Dei genitricis Lauretanae quondam Virginis ipsius cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab Angelo Gabriele salutata, & Spiritu sancto fuit obubrata. In eo Christus

conce-

conceptus, & vsque ad fugam in Aegyptum semper educatus. Erat autem hoc venerabile, sanctumque cubiculum, cum hæc in eogesta sunt in Nazareth Galilæe ciuitate vicina Carmelo Heliae Prophete. Post ascensionem Christi beatissima Virgo presentia filij destituta, quo ad potuit cum Apostolis & Christi discipulis vitā duxit, & cum Ioāne preteritum, cui ob sanguinis coniunctionem & similitudinem virginittatis specialiter fuerat à Christo commendata. Quo tempore Apostoli cubiculum eius, quod in eo fuissent tot consummata mysteria solenni more consecrantes in domum vertunt orationis, & eam quę adhuc superstes est crucem ligneam in Passionis dominicę memoriam suis manibus fabricatam intulerunt. Imago autem illa cui tantus honor adhuc exhibetur, facta est in star beatissimę Virginis artificio Lucę Euangelistę, qui fuit ipsi Virgini familiarissimus, & ab ea magnam eorum partem quę scriptis in Euangelio diligenter intellectam, fideliter explicauit. Fuit sacellum hoc in summa semper apud Christianos habitum reuerentia, vsque ad eam tempestatem quę frigescente iam charitate multorum, & generis nostri sanctimonia declinante, Terrę sanctę loca in Agarenorum potestate deuenerunt. Sub Eraclio enim Romanorum Imperatore Cosdras Persarum Rex immanissimus terram omnem promissionis inuasisit, & Hierosolyma vastata lignum sanctę Crucis in predam tulit, & odio Christiani nominis longē lateque debacchatus Ecclesiam Orientalem valde debilitauit. Tunc etiam Mahomete inualecente, coepit Dei cultus & fides orthodoxa ab Oriente in Occidentem transmigrare, tum quoque fuit ipsum cubiculum Angelorum ministerio relictis fundamentis eleuatum, & ad Illyricos prope castellum, cui nomen est Flumen, diuino iudicio transportatum. Vbi cum fortē ob gentis illius incuriam, vel incertiam religiosē minus haberetur, cum aliquamdiu permanisset iterum trans Adriaticum sinum in agrum Recanatisium, qui olim, vt opinor, Recinenses appellabantur diuina virtute translatus est, & in sylua nobilissimę mulieris, cui nomen erat Lauretę, vnde & sacello cognomē inusitum est collocatum. Verum cum in ea silua crebra serent latrocina, &

plerique eorum, qui ad locum illum religionis gratia con-
 fluebant, sicariorum insidijs trucidarentur, ne quod venerat
 ad salutem fieret perditionis occasio, cubiculum idem miro
 modo de silua migravit in vicinum collem duorum fratrum,
 qui lucrum de religione sectantes, cum cœpissent de questu
 sacelli eius inter se contendere, causa fuere vt cubiculum de
 colle prædicto in viam publicam, vbi adhuc sedet Angelorum
 obsequio transferretur. Crescente indies huiusmodi transmi-
 grationis (que nulla ope humana fieri potuit) & miraculo-
 rum fama celebriore versî erant in stuporem vicini populi, &
 Recanatenfes præcipuè quos Recinenses, vel Recinates olim
 appellatos ante diximus. Nam in horum agro situm est tem-
 plum, vix tribus passuum milibus distans à mari. Facto igitur
 Recanatenfes magno hominum conuentu vt sacellum, sine
 fundamentis repererunt, his que vulgò de eius transmigra-
 tione ferebantur fidem adhibuere, & ne vnquam collabi pos-
 set, muro firmissimo iactis altè fundamentis circundedere,
 qui tamen nunquam, cum id maximè conarentur ædifican-
 tes, antiquo potuit ædificio cohærere, ne diuinæ virtutis opus
 admirabile mortali obseruaretur industria.

Anno Christiane salutis M. CCCLXXXVI. cuidam vitæ
 innocentissimæ, & puritatis immaculatæ viro, qui ad sacel-
 lum hoc studio pietatis assidue, diu, noctuque veniebat beata
 Virgo in somnis apparens, prædicta omnia reuelavit, & vt
 omnibus palam faceret imperavit, quem vbi noua hæc, &
 vix auditu credibilia, prædicantem audissent finitimæ vbes
 primo deridere, mox vt eadem sapius affirmantem, & in sen-
 tentia firmum, nec vlla irrisione commoueri de proposito
 vident, ad alioquem inquisitionem veri constantia vehemen-
 ter animati, sexdecim cordatos viros dirigunt, qui communi-
 bus circumadiacentium regionum impensis, mari longa na-
 uigatione transiisso, post Dominiçi sepulchri vilitationem
 peruenerunt in Nazareth, vbi summa cum diligentia, & pro-
 pter barbarorum scitiam, non sine vitæ periculo fundamen-
 tis cubiculi tandem inuentis, ex parietum crassitudine, inter-
 capedine, figura, & structuræ similitudine manifestè depre-
 hende

henderunt vera esse, que de loco sacratissimo per virum san-
 ctum diuulgabantur in patria. Reuersi igitur omnibus que
 solerter inuenerant explicatis, Deo verba eorum credibilia
 faciente populos in ea opinione & fide facile confirmarunt.
 Hinc factum est, vt non finitimas tantum, verum etiam
 longè positas transmarinas, etiam ac transalpinas nationes
 ad visendum locum fama perduxerit. Nemo est enim tam
 obstinata nequitie, tam feris moribus, tam indomitis cerui-
 cibus, qui si puter hoc fuisse Virginis immaculatæ cubicu-
 lum ad ipsum videndum, venerandumque summo non ac-
 cendatur ardore. Ipsa quoque Dei genitrix, quæ suapte na-
 tura semper mitissima fuit, & in fauorem hominum incli-
 natissima facere non potest, quin ob natiuitatis quoque
 suæ, & incarnationis Christi iucundam, dulcemque memo-
 riam dignè supplicantibus postulata concedat, cum præfer-
 rim ad benefaciendum humano generi amplissimam à filio
 potestatem acceperit.

Prope sacellum istud dum adhuc esset in silua Laure-
 tæ, vir quidam Paulus nomine, solitarius, mirabilis absti-
 nentia, orationis assidue, puritatis Angelicæ, sub quodam
 tuguriolo dicitur habitasse, qui dum circa Virginis natiui-
 tatem, sicut quotidie soiebat orationis gratia antelucano
 tempore veniret, ad locum quotannis toto decennio, vidit
 lumen instar Cometæ clarissimi, duodecim longitudinis,
 & sex latitudinis, vt à longè poterat æstimari, pedes ha-
 bens è cœlo versus Ecclesiam descendere, quod mox vt
 peruenisset ad Ecclesiam subtrahum ab oculis euanesce-
 bat. Quamobrem dicere solitus erat se putare beatam Vir-
 ginem, vel Angelum ab ea missum ad Natiuitatis suæ so-
 lennia quotannis aduentare, qui venientes ad Ecclesiam
 protegeret, & confluentium ea die turbarum preces, & vo-
 ta Deo præsentaret. Paulus Riualducus Recanatenfis, per-
 spectæ fidei, & singularis prudentiæ vir, propinqui vici,
 tunc habitator Neroniano sacelli huius Rectori, iura-
 mento strictus constantissimè sapius affirmavit auum
 suum dicere solitum, se ab auo suo sæpius audiuisse,
 quod

quod oculis ipse suis vidisset Ecclesiam hanc transfretare, & super fluctus marinos in modum nauis allabi, ac in terram descendere, & in silua ipsa se collocare. Eidem Reſtori Neroniano Franciscus Recanatenſis cognomento, Prior iureiurando adactus retulit se audiuisse auum suum, qui centum & viginti annorum erat, dicentem se pluries ipsam Ecclesiam in silua vidisse, introisse, & adorasse, & suo tempore loco mutato in duorum fratrum collem ascendisse, & auum suum praterea villam habuisse vicinam Ecclesie dum erat in silua. Hæc que supra diximus omnia exceptis admodum paucis quam illustrant, & nulla ex parte vitiant historiam, ex prædictæ tabulæ exemplari authentico, cui fidem adhibere necesse est, decimo Calend. Octob. Anno M. CCCCLXXIX. seruata scripturæ veritate transumpta sunt.

DE NOVA ECCLESIA, ET DE MINISTRO-
rum reformatione.

PAUCA ex his que nostra ætate prædicto sacello sunt ad dita posteriorum & aduenarum intelligentiæ seruire cupiens, adiungenda putauit. Et primò cur noua illius singularis delubri structura sit inchoata, & quis eius author extiterit, mox de eius consummatione, & loci, ac ministrorum reformatione paucis absoluendum. Petrus Barbus patritius Venetus S. Marci Cardinalis, qui posteaquam ad summum Pontificatum assumptus est secundum morem Romanum nomine mutato. Paulus secundus est appellatus, mortuo apud Anconem Pio Pontifice Maximo Romam rediēs, pestilentie morbo correptus est, & cum iam febris, ardor, & grauedo capitis, que in ea ægitudine molestissima est, ac inuginis dolor sic inualuissent, vt equitare amplius non posset, recordatus est vicini cubiculi Beatæ Virginis, quod omnium miserorum vnicum solet esse refugium. Concepta igitur spe sanitatis, & aucta propter aduersitatem & metum religione tremebundus ad sacellum antedictū diuertit. In quo aliquādiu solus cum orasset, de salute & de summo Pontificatu, nescio quo pacto, certior factus exiuit,

exiuit, & Ecclesie Curatori aduocato, vt lapides calcem, lignaque confestim prepararet, & operarios conducatur ad nouam pulcherrimi atque amplissimi templi constructionem imperauit. Romam reuersus in Pontificem eligitur, & mox prolata in opus egregium quod mente conceperat, ingenti pecunia, templi huius, quod tanta mole confurgit in cœlum, iecit fundamenta. Sed eo ante operis consummationem vita functo (non enim diu superstes fuit) successor eius Sixtus, vir doctrina, sanctitate, & rerum gerendarum prudentia clarissimus, te Reuerendissime domine, quod ei nepos esses, & ob naturæ bonitatem, quod est maximum Dei beneficium dignus tanto splendore videbāris S. Grifogoni Cardinalem, & Recanatenſium Episcopum ordinauit. Tu verò non rapinam arbitratus, te ad tam clarum & illustrem gradum euectum esse, sicut tui similes decet ad pietatis opera, & ad diuini cultus ampliationē te tanto amplius conuertisti, quo magis id accepta maiore benefaciendi facultate potuisti. Opus igitur à Paulo prius inceptum, magnis animis aggressus structuram hanc eo magnitudinis prouexisti, vt certare videatur cum illis antiquis Romanæ magnificentie ædificijs, quorum etiam nunc ruine nobis sunt in admirationem. Et vt templum & sacraia eius tuta sint ab iniurijs, turres arduas cum propugnaculis in modum validissimæ arcis addidisti, vt Turcorum, qui circa hæc littora nauigijs lenibus præteruolare, & oram istam latrocinijs infestare cœperunt, incursionses repentinas & impetum ferre possit. Et de templo hæc pauca dixisse sufficiat.

Aliud meriti non minoris apud Deum, & non inferioris laudis apud homines opus inchoasti. Nam quia more Sixti auunculi tui Beatissime Virgini penitus es addictus, cogitasti quopactò loci maiestatem magis ac magis amplificares. Et audiens ordinis mei fratres (vt ex Ioannis xxij literis apparet) beatissimæ Dei genitricis titulo specialiter insignitos, & sicut ex Decretalium lib. sexto capitulo, de religiosis domibus, testimonium habetur, inter omnes religionum ordines antiquitate prestare, habuisse item nos ab Helia & Helizeo in monte Carmelo principium & originem, vt auunculus tuus Sixtus

litteris Apostolicis attestatur, & Patres ac antecessores nostros viros sanctissimos, omnia ferè loca sacra sancte (inter que fuit & hoc sacrum Virginis domicilium) olim tenuisse, ac religiosissimè gubernasse, priusquam Sarracenis Dei iudicio darentur in prædam: hæc, inquam, audiens rem conuenientissimam, & opræprecium existimasti nos in antiquam restituere possessionem. Et idcirco hoc anno me Vicario ex Mantuana congregatione, que (Deo aspirante) de negligentie fordibus, quibus penè totus ordo noster obruebatur emergens, instar antiquorum patrum, vitam & mores nititur instituere, triginta viros approbatissimos in ipsa Ecclesia constituisse, qui in cordis munditia Deo seruientes, audiendis fidelium confessionibus, & diuinis officijs vacènt, ac omnium que ad diuinum cultum pertinent, curam gerant, quibus inceptis auctor, & conseruator omnium bonorū Deus adiuuat, aspires & faueat.

Non præteribo vnum, quod ego ipse his oculis vidi, his auribus hausi. Cum visitandorum fratrum gratia, nuper eo me contulissimè contigit, vt mulier quædam Gallica nomine Antonia opibus & parentum nobilitate satis clara, & iam diu à pluribus dæmonijs obsessa, ad facellum gratia curationis duceretur à viro: & dum presbyter Stephanus vir integerrimus super eam de more legeret adiurationes, quas Græcè dicimus exorcismos, dæmon quidam qui Arcton se nominabat, & eum se esse iactabat, quo instigatore trucidati sunt innocentes, interrogatus ad suam confusionem, an id cubiculum fuisset Virginis immaculatæ, respondit fuisse quidem, sed id se inuitum fateri, & ad huiusmodi veritatis confessionem à Maria cogi, qui & locum vbi Gabriel, vbi Maria fuerat ostendebat. Adiuuans iterum, vt diceret quinam loci ipsius cum esset in Nazareth curam habuissent, post iteratos sepius exorcismos spumans, furens, ac ob oculos lubuere, & linguam exeret, tandem ægrè respondit: Carmelitas antiquos curam eius habuisse. Hæc non à me conficta, sed audientibus multis, qui adhuc supersunt, ita gesta narratur. Cætera que propè infinita sunt, & incenarrabilia miracula, ne sim oneri tuæ Reuerendissime dominationi, aliunde multipliciter occupatæ, consulto præ-

termitto.

termitto. Aliquando tamen cum dabitur otium, claraiora quædam ex hoc colligere, quæ matris suæ meritis Christus in eo loco dignatur misericorditer operari, conscripta tuæ Reuerendissime Dominationi dedicare consilium est.

*Eiusdem ad eundem Lavretanæ Ecclesiæ laudatio
per Parallelum.*

His igitur recitatis Reuerendissime in Christo Pater, ac Domine colendissime, pro tuis multiplicibus, ac immensis in nos beneficijs, & pro nostro in te affectu, & singulari charitate volo, quid de cubiculo illo sacratissimo mente conceperim, & sentiam breuiter explicare, vt meam audiens quam rectam esse non dubito, tuam de loci illius præstantia, atque sanctitate ad promerendum fauorem beatæ Virginis, cui more auunculi tui Sixti, Pontificis Max. es addictissimè confirmes opinionem. Beatissimæ Virginis Lauretanæ, venerabilis, ac toto terrarum orbe celebratissimus locus, in quo manifestis, ac evidentibus miraculis quotidie diuina virtus effulget, proculdubio, imprimis debet à cunctis fidelibus honorari. Constat enim facellum illud sacratissimum beatissimæ Dei genitricis Mariæ, cælorum Reginæ, Angelorum dominæ, militantis Ecclesiæ patronæ, peccatorum aduocatæ fuisse cubiculum quo ipsa nata, & in gremio ac sinu Anne matronæ sanctissimè dulciter educata, in quo ab Angelo salutata, in quo denique nostræ salutis auctor, ac mediator Dei & hominum Christus Iesus incarnatus, & vsque ad fugam in Aegyptum, & post reditum ab Aegypto fuit enutritus. Atque ita tres naturæ rationales; que naturis alijs dominantur & præfident, in istud domicilium, quasi in conclave quoddam, diuersoriumque secretissimum conuenerunt, vbi de republica totius mundi consultiatio salutaris haberetur. In eo namq; reparationis humane iactū est fundamentum, pullulauit nouæ legis exordiū, reuelatū est diuinæ mentis arcanū, & factū est illud immensæ charitatis, & superne dignationis officium, quod vt Paulus inquit, vbi venit plenitudo tēporis humano generi Deus apparuit. Quamobrè iudicio meo tanta est loci huius dignitas, talis gloria, tam excelsa maiestas, vt ipsum locis omnibus, que sub cælo sunt, vel anteferre, vel

vel æquiparare non dubitem: nusquam enim magis egregia opera, magis alta mysteria diuina clementia monstrauit in terris. In agro vt ferunt Damasceno, de limo terre homo creatus, hic de purissima virginei corporis substantia nulli peccato obnoxia, Deus homo factus est. In terrestri Paradiso mulier de viri latere sumpta, hic mulier virgo nature ordine mutata, Dei mater effecta est. In arca Noë generis humani salutæ reliquiæ, hic toti mundo salus est orta. Sub quercu Mambre credentium pater Abraham tres Angelos vidit; & hospitio suscepit, hic Angelus, Deus, & Maria: Deus inquam, non in hospitio tantum, sed in vtero Virginis in carne nostræ fragilitatis, in vnitæ personæ suæ diuinitatis. In monte Syna lex Moysi tradita Dei digito scripta, hic Deus fecit potentiam in brachio suo, & datus est nobis ille qui est via; veritas, & vita, Templum illud Salomonis admirabile quidem fuit & gloriosum, ac Dei præsentia sanctum, ac venerabile, sed vbi quæso Deus præsens magis vnquam fuit, quam loco isto, qui primus Dei præsentia corporalem accepit. Arca fœderis tabularum receptaculum, legis armarium, quod profanis manibus attingi non licuit, præcipua seruabatur obseruantia, ac in sacello isto, non tabula lapideæ, sed ipse legis author, & consummator in carne Deus, qui in vento Helix, in igne Moysi legitur apparuisse, fateor nec dissimulare quisquam potest, fuit Bethlehem ciuitas illa Iudææ, quæ quondam Ephrata dicebatur Christi natiuitate felicissima, in qua carmen illud Anglicum: Gloria in excelsis Deo, cœlesti voce cantatum est, sed Christus illic floruit, hic radicauit. Ille mons excelsus, in quo Christus cum Moysæ & Helia loquens, transfiguratus vestibus, & facie glorificata visus est ab Apostolis, ad breue tempus exultauit. Hic autem locus longa, secretaque conuersatione Deo familiarissimus. Hic conceptus, hic nutritus. Irata illa trans mare Galilææ, in quibus tot hominum millia saturata leguntur: Lazari, Zachæi, & Simonis, & cætera loca, quæ dignatus est Christus sua præsentia, & miraculis illustrare, profecto sunt omni veneratione dignissima, sed vbi quæso Deus vnquam maius miraculum exhibuit: Hic verbum caro factum est, hic

Deus

Deus, vt visibilis ad vitæ nostræ palæstram, & ad exercenda mirabilia opera proficisceretur, tunicam nostræ mortalitatis accepit. Mons Oliuarum nimirum qui Christi ascensione clarissimus, sed locus iste & Annæ domicilio, & beatissime Virginis natiuitate, & Christi cōceptione nobilitatus est. In Cruce iuxta Hieremiæ viciniam (cuius meminit Paulus ad Hebræos) consummatum, hic verò nostræ salutis opus est inchoatum. Hic prima, illic vltima statio Christi morituri. Hic ad vitam, illic venit ad mortem. Ista cum gaudio festiuitas, illa nobis celebranda cum luctu. In sepulcro iacuit Christi corpus examinatum, non diuinitate quidem, sed humanitate spoliatum, hic autem Deus & homo Christus Iesus diu cum matre versatus est. Hortus ille in quo Christus orare consueuerat, inter loca sanctitate præclata, nequaquam postremus est habendus, ac in sacello isto Christus paruulus & adulus orauit, quieuit, manducauit, bibitque. Eremus illa dominico consecrata ieiunio, non parum habet venerationis & laudis, ac in domo ista quories abstinuisse, & ieiunasse Christus, & maiora opera virtutis exercuisse putandus est, cuius vita erat sanctitas, doctrina veritas, actio charitas, cogitatio pietas, conuersatio sanitas. Beata quidem Zachariæ domus duarum matrum salutatione illustrata, Christi & præcursoris decora præsentia, sed domus huius longè maius est priuilegium, nam præter ea quæ domui Zachariæ dantur ornamenta, hoc plus habet quod fuit ab Apostolico sacra collegio. Iordanis vnde dominico gloriantur tractu, sed domus ista Virginis immaculatæ tota Christi manibus contrectata, pauimentum hoc toties Christi tulit vestigia, parietes isti conscij fuere Christi incarnationis. Sed quid plura de domus huius ineffabili dignitate connumerare pergo? licet mihi Patriarchæ Iacob sermone concludere: Terribilis est locus iste, non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cœli. Omnes igitur Christifideles, & verè Catholicos exhortamur, vt suæ salutis memores, & diuinæ clementiæ non ingrati, quæ vnquam nobis patrocinari non desinit, hoc Virginis Mariæ domicilium, Christi habitaculum, Spiritus sancti thalamum, gratiarum thesaurum, diuinæ pietatis

p

æternum

aeternum monumētum, miserorū commune p̄sidiū, summa religione, summa pietate adeant, honorent, venerentur, & colāt, & Deo immortali gratias ingentes agāt, qui tale seruauit in terris pro humana imbecillitate confugium. Amen.

BAPTISTAE MANTVANI CAR-
MELITÆ AD HIERONYMVM ME-
diolanensem, eiusdem Ordinis, de causa diuersitatis
inter Interpretes sacrae Scripturæ,

EPISTOLA.

SCRIBIS Hieronyme frater carissime, me in tra-
ctu, quem contra nouam opinionem de loco
generationis Iesu Christi nuper edidi, promississe
quandoque declaraturum, cur inter interpretes
sacrarum scripturarum sit, vt apparet, tanta diuer-
sitas, & dicis te summopere id desiderare, rogāsq; vt huic voto
tuo velim satisfacere, & onus hoc assumere, ea praesertim de
causa, vt sanctissimo patri Hieronymo suppetias feram, qui
quotidie laceratur ab Hebræis, inuerecunde, temerarieque di-
centibus, ipsum inconsulte tale onus subiisse, cum Hebraici
sermonis esset ignarus. Fatcor id verū esse quod ais de Hebræis,
& sepe numero non sine graui stomacho taliter calumnias
audiuisse me memini, mecumque dixisse Virgilianum illud:

Exorare aliquis nostris ex ossibus vltor.

Propterea mi Hieronyme, si parem me agnoscerem tali
negotio, non esset mihi opus hortatore: satis enim sum ad hęc
pugnam animatus, & tam indignis latratibus satis prouoca-
tus. Sanctissimum patrem Hieronymum tam magno, tam ex-
cellenti ingenio virum, perdiscendę linguę gratia tam diu
inter Hebræorum doctissimos versatum, tam longo transfe-
rendi studio exercitatum dicunt ignorasse Hebraicam linguā,
quā plerique nostrę ætatis homines pauculis annis, & me-
diocri

diocri cum labore didicere: Quorum vnus est *Iohannes Reuchlin*
qui nuper grammaticam Hebraicam fecit Latinam, & nobis sua vigi-
lanti munus hoc contulit, vt post prima elementa præceptoribus Hebræis
non egeamus. Septuaginta interpretes, quorū historiam scripsit
Aristeas, sub Elezaro summo sacerdote fuere doctissimos: con-
stat tamen eos in plerisque defecisse, & nullus Hebræorum in
eos inuehitur. Ruunt omnes contra Hieronymum: relictis
omnibus alijs totum belli pondus verunt in eum. Tamen
Hieronyme, ne te patiar tam diu esurire, faciam te participem
micarum paucularum, quas sub doctorem mensis collegi, &
ex quibusdam paucis locis, praesertim ex vno Psalmi versiculo,
quem quotidie legimus, tibi ostendam, vnde pro maiori parte
videtur emanasse talis discordia: & ne multis te morer, sic ha-
beto, sepe totam hanc diuersitatem ex similitudine quadam
valde captiosa profluxisse. In Canticis Canticorum capite pri-
mo damnatur ab Hebræis nostra translatio, in qua sic legitur
Meliora sunt vbera tua vino: aiunt enim dod 777 cum vau,
quę loco illo ponitur, significare non vbera, sed dilectionem:
siue vau autem significare vbera, siue mamillas: & voluit illic
legi debere dilectiones. Ecce quomodo ex vocum similitudine
tanta sit illic ista varietas. At dices fortasse debuisse interpretes
non voces attendere, sed orthographiam diligenter inspicere:
responderetur ex vocum similitudine codices quoque fuisse va-
riatos, & librorū vitio talia errata passim inoleuisse. Venio
ad Psalmi centesimi noni versiculum, qui quotidie est in ore
cantantium. Tecum principium in die virtutis tuę, in splendo-
ribus sanctorū: ex vtero ante luciferū genui te. In Græco idē
legitur μετά σὺ ἡ αρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς ταῖς λαμ-
πρότησι ταναγιῶν σου ἐκγαστός πρὸ εὐσφραγῶν ἐγγνησθῶς. Et hæc
existimatur septuaginta interpretum fuisse translatio: ideo-
que credenda est fuisse conformis Hebræorum libris, qui
tunc legebantur. Et ex hoc sequitur codices Hebraicos, vel
fuisse tunc varios, vel post illud tempus fuisse mutatos.
Longe enim aliter tempore Hieronymi legebatur, & nunc
quoque legitur, vt ex eius translatione, & ex ipsis Hebræo-
rum libris ostenditur. Vbi tunc erat 777 nunc est 779.

primum significat tecum : secundum populus tuus. Vbi tunc erat מרכזה, quod est duces vel principes : nunc est רבבתי, quod est spontanei vel vltroci. Vbi tunc scribebatur מרכזה, vel מרעה : nunc ponitur ברבתי. primum significat in splendoribus vel ornamentis : secundum vero in montibus. Vbi prius erat עזרובי, quod est genui te : nunc est סדהיבתי, quod interpretatur adulescentia tua. Ecce Hieronymus quanta diuersitas ex similitudine, tum dictionum, tum litterarum est introducta. Mille tales loci possent afferri ex scriptura sacra : qualis etiam est ille in Psalmo xix. in quo vulgata editio habet, foderunt : Graeci codices εγογγυ quod est idem. Hieronymus dixit circumdederunt : pro quo in Hebræo fuit olim ברי, quod praedictæ interpretationes satis ostendunt : nunc autem est באי, quod vertitur sicut leo. Adspice quanta sit secuta mutatio, seu per errorem casu acciderit, seu per fraudem de industria fuerit à Iudæis excogitata. Ab ipsis Iudæis audiuisse me memini fuisse olim duos Hebræos linguae suae peritissimos, quorum vnus Ben-Nephtalim, alter Ben-Afar vocabatur, & hos, cum sacras scripturas huiusmodi varietatibus viderent resperfas, suscepisse aiunt curam corrigendi, & circa eas diu multumque desudasse, vt in vnam omnia formam reuocarent : remansisse tamen tandem in plerisque locis discordes, vt verificetur illud antiquum adagium : *Quot capita, tot sententia*. Ex hac diligentia duorum istorum supplantati fuerunt veteres translatores : nam sublatis, ex punctisque dictionibus primis, quas nostri transtulerant, similes sunt suppositæ, quæ sensum longè alium pepererunt. His adiunge, quod antiquitus Iudæi scribebant sine punctis, sicut nunc quoque scribunt pentateuchum, quo vtuntur in synagogis. Postmodum excogitarunt puncta, & virgulas, quæ vocalium vicem gerunt : scribunt enim Hebræi nonnumquam consonantes sine vocalibus : quo fit, vt nescias, nisi per quam familiarem habeas scripturam, quomodo sit legendum דרבי & דיבי duæ dictiones ex iam supradictis scribuntur iisdem litteris : & si puncta nõ addantur, liberum est proferre, vt lector voluerit : punctis vero additis, libertas auferitur, & legendi licentia cohibetur. Habent in super Hebræi quædam

dam elementa sibi inuicem ita similia, lectoremque interdum adeo fallentia, vt quid legat nesciat : sicut ר. ה. ה. ו. ו. ח. Habes exemplum ex duabus dictionum supradictarum, scilicet adere & atere. Habeo ego librum Hebraicum psalmorum manu exaratum : habeo & impressum. In primo, לערני cum r : in secundo, מרני cum d notatum est. מרני autem significat montes : adere ornamenta vel splendores : quo factum fuit, vt aliqui translatores dixerint in splendoribus, vt habet nostra communis editio : aliqui vero in montibus, vt Hieronymus. Dum hæc mecum meditor, superuenit qui diceret in Psalmo octuagesimo quarto, pro eo quod nos dicimus : Et in eos qui conuertuntur ad cor, melius dici à Grecis, *Καὶ ἐπὶ τοῖς ἐπιρροφῆταις καρδῶν ἐκάντων*. Quod est, & in conuertentes cor ad eum, mox ad codicem Hebraicum me conuertit, reperique scriptum, ואל יטהרו לבם ואל יטהרו לבם, quod interpretatur, & non conuertantur ad stultitiam. Arripique mox Hieronymi translationem ad Chromatium, quam textui Hebraico repperi conformem. Et ecce dū cogito vnde recordes huiusmodi illud traxissent, quod non sit in Hieronymo, neque in Hebræo : verti oculos ad cas, quod ponitur pro le, in principio dictionis במרלי chissab, & manifestè deprehendi translatores bet, pro cas potuisse, & litterarum affinitate deceptos ex le & cas, in bet conuersa fecisse leb, quod cor significat, & sic ex parte stultitiæ cor illud emanasse. Est igitur Sole ipso clarus, vel interpretes errasse, vel textus postmodum immutatos fuisse. At quia difficile adduci possum, vt credam septuaginta, quorum translatione Greci vtuntur, cas à bet discernere voluisse : puto magis textus deprauatos, sed, vt cūque res ierit, hūc quoque similitudinem errorē fecit. Sed heic est altera fraudis occasio, nam ex aleph & lamed sine punctis non minus fit el, quod est ad prepositio, quam al, quod est negatio. qui volunt el, id est ad, supponunt duo puncta : quibus vero placet non, virgulam subscribunt. Hieronymus al & cas repperit, sicut modo scribunt Hebræi. Alij el & bet vel reppererunt, vel ra scribendum, legendumque putarunt. sic vtraque lectio saluari potest. Sed, vira sit venor, quia sciri non potest, sequimur coniecturas. Potest iam tibi

innotuisse ac persuasum esse varietatem scripturarum ex similitudine, ut ante dixi, profluxisse. Persuadeo hoc idem per nostra exemplaria. In ultimo capite Evangelij Iohannis fere omnes legunt, Simon Iohannis diligis me, cum ex codicibus Græcis, & ex commento Cyrilli patriarchæ Alexandrini Carmelitæ nostri manifestè constet, Iona, non Iohannis legi debere, quod alteri loco conuenit, ubi Christus dixit: Simon bar-Iona, id est, Simon fili Iona. Capite eodem legitur: Sic eum volo manere, donec veniam: quod sic occupauit mentes Latinorum, ut veritatem audire nullo pacto velint: & hinc deprehenditur vis consuetudinis, de qua dixit Aristoteles in Metaphysicis, quod *plerique propter consuetudinem audiendi fabulas resistunt veritati*. Græce sic legitur, *ἐν ἄλλον τὴν ὁμολογίαν*, quod est, si eum volo manere: *ἴσθι* enim in si, & non in sic transferri debet. Sed similitudo fecit hoc vitium, quod sine Græco exemplari non potest curari. Euangelista enim Iohannes euangelicam historiã Græce conscripsit, ad quã oportet haberi recursum. In psalmo quoque quadragesimo primo, ubi legitur: Sitiuit anima mea ad Deũ fontem, legi debet fortem: nam in Hebræo est *סוּחָר*, quod fortè significat, & septuaginta interpretes *σοχουρος*, id est, fortem traduxerunt. Subijciam trãseunter alium locum, in quo frequenter erratur à nostris in Canticis canticorum capite sexto & septimo, ponitur Sulamith nomen mulieris: nos corrupto vocabulo, in n commutantes, dicimus Sunamit, vel Sunamitis: Sunamit autem per n, cognomen fuit Abisag puellæ, quæ cum Dauid quondam decrepito dormiebat, ut legitur in principio tertij libri regum. Aliã quoque causã potest adduci. Sunt enim apud Hebræos quædam dictiones æquiuocæ, seu pluriuocæ, quæ appellantur à Græcis homonymæ, quando scilicet correspondet vna multis rebus appellatio: propter istas etiam non parua translatores ligat perplexitas: adeo ut sæpius alucinentur: sicut accidit viatoribus, cum in locum multiuium sunt redacti. Affero huius rei solum hoc exemplum. Iad significat prophetiam, consilium, virtutem, ripam, latus, locum, manum, nonnumquam etiã pro incurtatura legitimus positum, ut Exodi vigesimo sexto capite reperitur. Illis adiungam tam-

quam

quam corollarium. & hos duos locos: in quibus quotidie, & quidè turpiter erratur à nostris. In Psalmo C x li. nos legimus: Viduam eius benedicens benedicam, ubi nullo modo vidua legi potest, error iste venit à Græcis, natus ex similitudine duarum dictionum, scilicet *ὄρη* & *ὄρη* prima venatio, secunda vero vidua interpretatur. qui e-go viduam transulit *ὄρη* in Græco scriptum inuenit, quæ lecto nullo modo stare potest: quia zeda legitur ab Hebræis: zeda autem viaticum vel venatio interpretatur, non vidua, quæ Hebraice dicitur, *אלמנה*. Alius itè error venit à Græcis: nam in Psalmo lxxxvij. legitur à nobis: Nunquid Sion dicit, qui sic transulit scriptum, in Græco reperit *μητις* quod est nunquid. Alibi legitur mare Sion, & qui sic trãtulerunt, *μητις* in Græco reppererunt. Neutrũ autem potest defendi: nã in Hebræo est *זיו*, vel *זיו* Zion: quod est, ad Sion. Legi ergo debet, ut transfert Hieronymus, Ad Sion autem dicitur, vel, & ad Sion dicitur. Quibus fit, ut verum sit quod dicit Hieronymus, scilicet translationem esse opus periculosum, & obrectatorum latrabus patens, & varietatem istam non prouenire, ut isti calumniantur, ex ignorantia, sed ex ipsa rei natura difficili intricata atque perplexa: qualis est via per loca senticosa, lubrica ac salebrosa. Habes mi Hieronyme, & si non fortasse totum quod optabas, saltẽm quod ego in præsens aliunde occupatus potui præstare tuæ caritati. Concludam ergo illo Horatiano:

*Vine, vale si quid non isti rectius isti,
Caudidus imperii: si non, his viere mecum.*

FINIS.

PA

BAPT.

BAPTISTAE MANTVANI CAR-
MELITÆ, THEOLOGI, CONTRA
 eos qui detrahunt ordini Carmelitarum, Ad Reueren. D.
 Sigismundum Gonzagam, S. R. Ecclesiæ Cardina-
 lem, eiusdem ordinis protectorem, Apologia.

Doleo reuerendissime Pater ac illustrissi. Domine quod non tam occasione inducat, quam necessitate compelli respondere maledictis improborū, & quod contra morem ac institutum meum cōpellarixari, & videri litigiosus: quod vitium à tenentis annis ad hanc vsque etatem nesciebam. Apprehendā ergo styllum, & quod coram loqui non datur, litteris committā, vt ingrediatur sermo per oculos, cui negatur intrare per aures. Patienter ergo ferte, si importune te adorior, si intempestiue te interpello, si nugis te onero. Nolumus litteras tibi esse molestas. Iube eas silere: differ arbitrato tuo eas legere, quousque earum iucunda sit lectio. Est hęc in epistolis maior commoditas, quā in viva voce, quod lectoris arbitrio loquūtur & silēt. Te cū ergo paulū exposulabo, & nō mee laudis gratia, sed pro gentis mee defensione, quā nō possum sine culpa in defensam relinquare, pauca subinferam: quod si in hoc certamine quidquam mali exempli forte videbitur, in litis auctoris retorquetor. Nos enim non ad offendendum, sicut ipsi, sed ad defendendum arma suscipimus: non mittimus in eos tela, sed potius repellimus in nos missa. Quod si inter repellendū quenquā eorum feriri cōtigerit, faciet hoc casus, nō nocendi animus. Displacet vel minimum eorum per me læsum iri: nec minus egre fero quod nomen innocētis cogere amittere, quā quod nos videri tātis eorū patere calūnijs. In ff. de iustitia. l. vt natura Florentius ira inquit: Iure hoc euenit, vt quod quis ob tutelā sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur: & cum inter nos cognitionem quandam natura constituerit, consequens est homini nē homini insidiari nefas esse. sic lex. Quod si hoc licet vnicuique pro sui defensione, quid pro suorū omnium, & pro religionis

ligionis salite licebit? Audies rem nefariam, nauseosamque subfannantem, plenam iniuriarum, plenā scurrilitatis, & vtinam mentiar, euidentis facinorosę mentis indicium. Hęc est inuidorum superborumque hominum consuetudo supra quam dici potest foeda, supra quam ferri possit onerosa, vt illi, quia proximorum bonis offenduntur, hi quia certat videri celsiores, semper moliantur ea conuellere, si possunt, vel obscurare, si non possunt, quibus superari videntur ab alijs. Iam totus fere Christianismus intelligit, & est tam nostris, quam alienis notatum annalibus, apostolicis etiam litteris approbatum sacrum ordinem nostrum beatissime Dei genitricis Marię titulo insigniturum: sed quosdā homines fecit sua malitia tam linguaces, tam ingeniosos ad cauillandum, tam versutos ad suggillandum, vt nonnullos simplices, & idiotas garrulitate sua prouocent ad credendum Mariam, quę in nostro scribitur titulo, fuisse illam Aegyptiam meretricem, quę post spurcissimam vitę obscenitatem ad se tandem reuersa more Magdalene venit ad Christum, & per longam grauemque poenitentiam facta est de illarum numero meretricum, de quibus Christus dicit: Meretrices precedet vos in regno cęlorum. Vide quęlo pater Reuerendissime, si homo iste iocatur, quanta sit in ioco illiberalitas, quanta perulantia, quanta obscenitas, si serio loquitur, quanta sit in eius verbis acerbitas, in intellectu obscuritas, quam sit atrox & amarum istud scomma, quanto igne flammigeret ista phalarica: profecto his conuenit illud psalmi: Excacuerunt linguas, vt serpentes, & illud: Non est in ore eorū veritas. Cor eorum vauum est, sepulcrum patens est guttur eorum, lingua suis dolose agebant, & quomodo bone Deus nō extimescunt illud psalmi: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Sed dubito venificatur illud in eis: Excacauit enim eos malitia eorum. O nos infelices in quos annos lapsi sumus, in quam temporum calamitatem iam peruenimus? Certe in eā, de qua p̄dictum est, R. fugefiet charitas multorum. O lamētabile morum excidium, o virtutum iadura, o deplorandum. *Qui debent esse sal terra, incensa super candelabrum, & ciuitas super montem posita, ad condendam terrenam infirmitatem, ad fugendas seculi tenebras*

tenebrat, ad priorum innocentiam protegendam, facti sunt insulsi & obscuri, & amissis diuine gratie auribus dissipati, solo æquari, funditus euersi. mutatus est color optimus: defecit sanctus: diminutæ sunt veritates à filijs hominum. Sed gratias ago Deo meo, quod, utcumque res eat, tandem sapientia vincit malitiam. Nam in summorum pontificum priuilegijs, & præcipuè Sixti, qui nos mirificè studuit decorare, non dictum est Mariæ simpliciter: sed additum est Dei genitricis, quod Græcè dicitur theotocos. Sūt eiusdem rei plura testimonia. Legimus enim in antiquis historijs, quas viri litteratissimi, non solum nostræ professionis, sed etiam extranei scripserunt, patres nostros non Carmelum Nabal, sed Carmelum Eliæ inhabitasse, qui est inter Iudæam & Phœniciam, in diocesi Cæsariensi, & in eo construxisse sacellum matri Christi paulo postquam è vita migravit: & fuisse sacellum illud à Palæstinis & Phœnicibus, Galilæisquæ gentibus celebratum, & in summa semper habitum reuerentia, utpote quod existimabatur ædium Mariæ primam esse. Quo factum est, ut populis in eam appellationem consentientibus ab eo sacello cognomen habuerint, & merito quidè: decuit enim eos tantæ Virginis titulo insigniri, qui primum eitemplum dedicarunt. Iosephus Antiochenus in speculo perfectæ militiæ ecclesiæ primitiue sic de nobis inquit: Perfectiorum militum Christi coadiutores surrexerunt strenuissimi viri solitarij, contemplationique dediti, sanctorum prophetarum Eliæ & Elisei imitatores, qui de mōte Carmelo descendentes per Galilæam, Samariam, & Palæstinam fidem Christi constantissimè sparserunt: qui quæ in Virginis Mariæ honorem in Carmeli montis decliuo fabricantes oratorium Saluatoris matri specialissimè seruiuerunt. Legimus etiam, & Bartolomæus Platina meminit in vitis Pontificum, Honorium quartum voluisse patres nostros pro pallijs variatis, atque virgatis, quibus more Palæstinorum utebantur, vestiri candidis, in signum puritatis beatissimæ Virginis, cuius titulo erant insigniti. Quod futurum aliquando multo ante Deus ostenderat: nam, ut recitat Petrus Comestor scholasticæ historiæ scriptor, Sabacha pater Eliæ nondum nati, vidit in somnis viros candidatos se inuicem salu-

inuicem salutantes. Sed de his iam satis. Sublata est iam verbi equiuocatio: obstrusus est aditus his officijs. Qua via deinceps insidiaberis nobis, ô nosster Zoile quicumque es, qui non prohibes linguam tuam à malo, nec cohibes labia ne loquantur dolum? Sed quid nō audet dirucere superbia? quid coinquinare non pergit inuidia? Aiunt rursum nos gentem obscurā regulā nō habere ab Ecclesia approbatam. Pijssimè Deus quod genus hoc hominum? quæ hunc tam Barbara morem obseruat patria? Hospitio prohibemur arenæ. Gens heri aut nudius tertius nara nō veretur fratres nostros antiquorum patrum reliquias taxare tam irreligiöse, tam inhumane, ut nihil religionis præse ferant, nihil humanitatis videantur habere. Regulam dicunt nos non habere? Ante Christi aduentum regulam habebamus, quam discipuli Eliæ filij Prophetarū obseruabant. Post Christi aduentum pro vitæ regula semper habuimus Christi Euangelium, acta, & epistolas Apostolorum. Hanc eandem regulam habuit Basilius, habuit Augustinus, habuit Benedictus. Vnde didicit Franciscus quæ obseruanda dedit discipulis? fortè ne excogitauit à seipso? nonne accepit ex euangelio? nonne euangelium est approbatum? Quam regulam habebant Paulus & Antonius in Aegypto, Hilarion in Assyria, Benedictus in Italia: eandem nos habebamus in Carmelo, in montanis Iudææ, in tota Assyria, in Aegypto, in Arabia, in Phœnicia in Cypro. Accidit sub Christo quod & ante legitur accidisse: quædiu enim vixit memoria disciplinæ Adæ, nō erat opus hominibus alia lege. At vbi subreperere cœpit obtuitio, & lux primitiua veritatis extinguui, pro facie iam finita prolata est altera lex, scilicet Mosæica, quæ vsque ad Christum nobis luxit. At vbi venit plenitudo temporis, & Sol iustitiæ Christus apparuit, iam non facibus, non lucernis, non lucè mendicata nobis opus fuit: Sol enim emicuit, & omni tenebrarum expulsa caligine cunctis gentibus dies illuxit. Tunc fides, tum caritas, tum religio, tum pietas non per vrbes tantum & castella, sed per memora ipsa, per loca deserta, arida & inaquosa longè lateque floruerunt. Tum erat passim vnus vitæ modus, vna morum regula, vna forma sanctitatis vbique.

Tunc

Tunc martyres venerunt: virgines prodierunt, monachi, heremite, & anachorite pullularunt. At ubi paulum feruor intepuit, nubes quedam suborta est, id est obliuio primæ sanctitatis, quæ Solem aliquantisper obscurauit. Prodierunt mox doctores, qui varijs doctrinis Soli, id est Christo succurrerunt. Tum plerique laici religionis studiosi lucem à doctoribus acceperunt, quam ab ipso Sole primi capiebant. Hinc sunt egressæ regulæ istæ, quas isti dicunt nos non habere. Sed de hoc rursum paulo infra dicemus: redeo ad propositum: Nos vocant genus ignobile, quorum fuit, vt antedictum est, tam antiquum, tam illustre principium, vt ex ea saltem parte cunctis religionum ordinibus, quod sine inuidia dictum sit, non solum possimus, sed etiam debeamus anteferrî. Nos respiciebat Hieronymus, cû dicebat: Princeps noster Elias, dux noster Eliseus, duces nostri filij Prophetarum. Quid si dicerem ipsum Hieronymum, ipsum quoque Basilium, qui monachis orientalibus regulam scripsit, fuisse de nostris? Riderent forte isti, qui quod cæci sunt, & historiarum penitus ignari, nos appellant gentem obscuram: *cæcis omnia videntur obscura*: tamen hæc vera esse auctores idonei prodiderunt. Quin & Iohannem Baptistam nostris adscribunt: quod & videtur Christus innuere, cum de ipso dixi: Et si vultis scire, ipse est Elias. Huius quoque signum est, quod inter duos Eliæ discipulos, Eliseum scilicet & Abdiam fuit sepultus. Sed nolo in præsens plura congerere: nec plures merces in nundinas ferre. Reperimus, & in promptu omnibus est, & oculo ad oculum potest videri, Leonem quartum Pontificem Maximum largas indulgentias nostris benefactoribus largitum, quem constat pontificatum gessisse anno salutis nostræ octingentesimo quinquagesimo quarto: Franciscum vero & Dominicum, viros quidem sanctissimos, constat circa Millesimum ducentessimum annum floruisse. Quo fit, vt archaisimo iudicij articulo concludi possit nos Carmelitas saltem per trecentos & quinquaginta annos antecessisse Minores, & Predicatores: hoc inquam conuinci potest scriptis & litteris Apostolicis, cõtra quas nulla exceptio fieri possit. Ex historijs vero nostris & alienis, quibus saltem tanta est fides, quanta isti

volunt

volunt dati suis, altius nostra tendit antiquitas. Vnde & in sexto Decretalium libro, cum de religiosis domibus agitur, post quorundam nouorum ordinum mentionem ita legitur. *Eremitarum autem sancti Augustini & Carmelitarum ordines, qui, dictum hoc est, Lateranense Concilium præcesserunt, in solido statu volumus permanere: Quibus verbis & nostra antiquitas, & approbatio ipsa satis constat. Nam cum illic dicatur nos concilium Lateranense præcessisse, & nos debere in statu solido permanere, compendio luculento, & efficaci nostre vetustati testimonium fertur. Sed sunt nonnulli, qui solito, non solido putent legendum. Verum glossema id parui putamus, cum habeamus firmiorem Apostolicum sermonem, cui magis inhære nos oportet. Nam Iohannes xxij. in solenni priuilegio nobis concessio locum illum Decretalis exponit dicens hoc pacto. Sacer ordo vester in agro Domini diuina dispositione plantatus, & titulo beatissimæ Dei genitricis Mariæ specialiter insignitus, quem in statu solido, stabili & firmo volumus permanere, & reliqua. Ecce quam sapienter iste summus Ecclesiæ pater duobus adiectis nominibus, id est stabili & firmo, fecit clarum, quod similitudo dictionum obscurarat. Quod si subinferat aliquis, quemadmodum solent plerique nugari, cur ergo vetustatis locum non tenemus? Respondemus futurum forte, vt olim teneamus: possumus id sperare, quoniam iure nobis est debitus: interea sicut Christus consulit, in loco nouissimo humiliter recumbemus, donec veniat qui nobis dicat, Adscende superius: nec ad hanc præsentiam multum anhelamus. Nam cum, vt Paulus inquit, non habeamus heic ciuitatem permanentem, sed futuram inquiramus, *stulium putamus peregrinos in via de honore contendere, qui solum conari debent in patriam cum salute peruenire*. Aiunt nos gentem obscuram, quorum maiores, vt supra diximus, fuerunt Apostolorum coadiutores, Samaritanorum, Galilæorum, & Palæstinorum Euangelistæ, quorum multos Lodouicus rex Francorum è Syriaco bello rediens, secum adduxit in Gallias, vt eos haberet domi intercessores, quos foris habuerat coadiutores. Nos tunc ignobile vocant: quorum multi sunt sancti confessores: quorum multi fuerunt*

fuerunt doctores eximij, disputatores acerrimi, vt eorū scripta indicant, quę adhuc exstant, & vbiq; leguntur. Alios breuitatis causa pretereo quatuor: tres istos preterire non possum: Cyrillum Alexandrinū antiquissimum, qui in concilio Ephesino legem ferri obtinuit, qua cautum est, vt Mater Christi Maria theotocos, id est Dei genitrix appelleretur. Et Cyrillum presbyterum natione Gręcum, qui per longum tempus in monte Carmelo legitur habitasse, & spiritu prophético claruisse. Accidit enim sanctitati eius res dictu mirabilis, & quę nullo pacto sit recitanda. Illo ergo missam celebrante, tabulę duę argenteę litteris Gręcis exarate repete super altare descenderunt, quas completo sacrificio summa cum religione, quippe quas iudicabat cælitis sibi missas, accepit ac perlegit. Cum autem vidisset eas multis obscuritatibus innolutas, fecit eas Latinas, & misit in Siciliam, ad Ioachim abbatem Floriacensem, qui scripsit in eas commentum, vna inde eliciens supra futuris religionum ordinibus, & super venturo ecclesię statu, & præcipue super ordine Minorum, & Prædicatorum, qui paulo post pullularunt. Et ne videamur ista somniasse, quod tabulę isti forte didicuri sunt, lege librum Bartolemei Pisani, quem scripsit de laudibus beati Francisci: ibi videbis fieri mentionem de omnibus quę dixi de Cyrillo, de Ioachim, de tabulis, & de omnibus vaticinijs antedictis. Venio ad tertium Angelum martyrio coronatum, qui præter sanctimonię splendorem claruit etiam spiritu prophetię, & multa de futuris veta prædixit: præsertim de regno Turcorum ampliando, de rep. Christianorum affligenda, vsque ad ea tempora, quibus Turci in Italiam peruenerunt: quę omnia fuerunt hæcenus adimpleta. Hunc virum sanctissimum Romę quondam repertum beatus Franciscus ita est veneratus, vt prostratus in terram pedes eius sit deoscularus, eumque prædixerit martyrem futurum, Angelus autem mox vt surrexit eum intuitus, in hæc verba prorupit. Beatus tu Francisce, qui Christi stigmatibus es decorandus: nec habent Minores pro Francisci stigmatibus testimonium aliud magis idoneum: & huiusmodi colloquijs fuit præsens beatus Dominicus. Placet hoc loco interserere testimonium

Cartu-

Cartusienensis illius, qui scripsit libellum de temporibus, Fasciculum temporum vulgo appellatum: hic recitans gesta anni Millelesimi ducentissimi nonagesimi primi, sic inquit ad verbum: Nobilissima ciuitas Aconensis à Saracenis destruitur, ac demum Deiferę Marię in Carmelo monasterium ad quatuor milliaria ciuitati vicinum ab ei igne crematur, fratribus in eo degentibus perfidorum gladijs trucidatis. & tunc, pro dolor, ordo Carmelitarum melissuum locum ex toto perdidit: in quo à tempore Elię, & Elisei prophetatarum duobus millibus ducentis viginti & vno annis perstiterant. sic ille: Habeat igitur Reuerendissime Pater ex libello illo perquam vigilantissimè lucubrato, & loci, & originis, & antiquitatis nostrę validum testimonium, quo durissima frontes conteratur. Subijciam hæc transeunter quod idoneo loco legisse me memini, animas scilicet fratrum illorum, qui sunt à Saracenis tunc trucidati, visas in cælum ab Angelis deferri, & ad Christum ire cum palma martyrij. Nos vocant gentem ignobilem: quorum plerique fuere Patriarchę, vt, de quo supra dictum est, Cyrillus Alexandrinus: vt Albertus patriarcha Hierosolymitanus, qui Carmeli montis monasterium in melius erexit, & vetustate iam collapsum instaurauit. Regulam quoque, seu viuendi formam de Basilię regula exceptam ante Lateranense concilium, quando nouas religiones institui non erat prohibitum, auctoritate qua legitime fungebantur, fratribus dedit: quam postmodum Innocentius, Alexander, Nicolaus, Clemens, Iohannes, Vibanus, Bonifacius, Eugenius, Sixtus, Innocentius, & plures alij summi Pontifices confirmauerunt. & dicunt hi tam impudenter nos regulam non habere? O genus hominum præceps, & incircumspectum: adeo improvidi sunt, & inconsulti, vt ineptijs suis nos impellant ad suam ignominiam detegendam, & similes vento, qui dicitur Cæcias, ad se stolidè nubes alliciunt. Scimus qui regulam habeant propriam, scimus qui communem. Minores propriam habent, quam Franciscus tulit, & Innocentius declarauit. Monachi nigri propriam: heremite & canonici sancti Augustini propriam: nos propriam. Prædicatores vero propriam non habent:

habent: sed aliorum castris inserti militant sub communi duce Augustino. Abeant ergo hinc in malam crucem quicumque sunt maledici isti Saranę pictores, alienę famę sicarii, claustralis vitę perturbatores, & piarum mentium leui carnifices. Releco ad Patriarchas, Iohannes Patriarcha Hierosolymitanus ad hęc dignitatem ex Carmelo venit: ipse antiquorū Carmelitarum vitas scripsit, incipiens ab Elia vsque ad sua tempora: & exstat ad hunc vsque diem liber ille, quem ego vidi, tenui, & legi. Adde supradictis Petrum Thomę patriarcham Constantinopolitanum, qui post multas clades Saracenis illatas: ipse namque Alexandriam Aegypti urbem nobilissimam cum Petro Cypri rege Christo restituit, post multos libros Catholice & ingeniose conscriptos, iacet in Cypro Pamaugustę sanctitatis opinione diffamatus. Nos vocant ignobiles, qui olim dū Asia, & Africa Christum sapiebant in regionibus illis, vt in nostris annalibus continetur, habuimus septuaginta & amplius monasteria ampla, pulcherrima, atque magnifica: inter quę erant fere omnia loca, que Christus, & mater eius sua cōuersatione celebrarunt. Quod si vitio dant quod ea perdidimus: vitio dent reipublicę Christianę, quod ea regna iadiu amiserit, & amissa recuperare nondum cauit. Habeo apud me decretū Godfredi, qui capta Hierosolyma de Syris triumphauit, super quadam pietate, quam omni sabbato iubebat exhiberi fratribus nostris, qui tunc incolebant montana Iudęę, per quę transiuit Maria, cum ad salutandum Elizabeth se conferret. Floruit autem Godfredus circa annum Christi Millesimum centesimū ante Franciscum & Dominicum saltem annis centum. Attulit autem decretum hoc ex Cypro cum quatuor bullis Romanorum Pontificum in fratrum nostrorum fauorem ad patriarchas Hierosolymitanos olim missis, frater Iordanis Mantuanus ordinis nostri, qui loca terre sanctę vistravit, & ad videndas pyramides regum Aegyptiorum Memphim quondam urbem clarissimam, modo Cairum appellatam vsque peruenit. Accidit nobis quod & Basilij monachis: Basilij inquā monachis, proposito viuendi, & habitus affinitate nobis iunctis, Nam ipsi quoque eisdem de causis, hoc est ob frequentes Barbarorum

incursum,

incursum, & ob desolationē fidei nostrę, plurima & opulentissima monasteria in Cappadocia, in Thracia, in Græcia, in Phrygia, & in Cycladibus iam pridem amiserunt. Nostri ergo patres vel sola antiquitate venerabiles, ex eorum numero sunt, qui in vineam patris familias euangelici prima hora venerunt: iuniores isti, Minores, & Prædicatores vndecima hora cōducti insunt vna hora laborarunt, & cum pares nobis à vinea Domino facti essent, ipsi sese nobis prætulērunt, qui portauimus pondus diei & ætus. Quod si fortē vixi sumus hæcenus aut numero pauciores, aut facultatibus tenuiores, nil mirum est: sumus enim extorres, ex proprijs sedibus pulsi, palantes ac vagi, rabiei Barbarorum expositi: cœpimusque à paucis annis, hoc est à tempore prædicti Lodouici regis Francorum, in Italia, in Gallia, in Germania, in Hispania, & demum in tota Europa fructicare, & iam Deo piensissimo, & beatissima Dei genitrice Maria curam nostri gerentibus adeo coaluimus, instaurati que sumus, vt nos caudices cariosi, & iam senio & bello ac longa peregrinatione consumti conuulsi que cum nouellis istis plantationibus possumus aliquando de paritate contendere, aliquando de præsentia gaudere, & nisi misericors Deus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissetis extincti, hoc est ad vnum omnes extirpati. Noluit autem fidelis Deus antiquam in nobis mutare sententiam: sumus enim de filijs Rechab, de quibus in Hieremię capite xxxv. ita dicitur, Pro eo quod obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia eius mandata, & fecistis vniuersa quę præcepit vobis: propterea hæc dicit dominus exercituum Deus Israel, Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab, in æternum stans in conspectu meo. & hi discipulis Elię postmodum adhæserunt, Accidit hoc in nobis admiratione dignum, & protectionis diuinę manifestum indicium, quod scilicet more nascentis ecclesię ex persecutionibus incrementum sumus sumus, & dum extirpamur, propagati sumus: nulla namque aliarum religionum, quæcunque illa sit, post similem suorum calamitatem, post tale naufragium potuit tantum sese attollere: sed multæ etiam sponte sua, quasi Dei gubernatione destitutæ, corruerunt. Nos autem post vio-

g lentam

lentam depredationem, post tumultuosam nostrorum non expulsiōem solum, verum etiam occisionem, post tantam Barbarici furoris inundationem & bellorum incendia tam crudelia reuiximus, & quasi ex transplantatione magis aucti sumus, factumque videtur in nobis quod in psalmo dicitur, Et petrae fierunt de gente in gentem, & de regno in populum alterum. Non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari: quod dictum eo maxime congruit nobis, quod Eliae discipuli, sicut testatur Regum historia, filij prophetarum appellabantur. Nos ergo quondam orientales, nunc vero propter fidem catholicam per occidentem & septentrionē sparsi, propter euangelium eieci, propter Christi nomen exsules, tam in humanē tractamur ab istis, vt nos neque recto dignentur intuitu. Vna eorum, vna fellis, & botrus amarissimus. Est aliud memoratu dignissimum, quod ad vniuersalem pietatis profectum cupio cunctis esse notissimum, idque perquam paucis explicare conabor. Nazaret oppidum magis illustre, quam opulentum, vnde virgo Maria genus traxit, non longe distat à monte Carmelo; quo factum est, sicut accepimus ab antiquis, vt patres nostri filij prophetarum, Eliae successores cum Ioachim & Anna Mariæ parentibus, sicut vicini solent, conuersarentur: & quia summo re studebant mundi contemptui, & ante omnia more. Eliae & Elisei castitati ac virginitati, Mariam infantulā, quæ tum quoque, nescio quid diuinitatis præterdebat, ad nuptiarum abdicationem, & ad perpetuam continentiam sic animantur, vt virginitatis perpetuæ susceperit votum: propterea angelo Gabrieli legitur respondisse. Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco. Et quoniam mons Carmelus erat sanctitatis nomine diffamatus, accedebant illuc frequenter, cū yacabat, ex vicinis locis religionis amatores viri ac mulieres, & præsertim cum matre virgo paruula, & iam adulta: & cum viris illis sanctissimis, quos auctores habuerat sancti propositi, tantam familiaritatem contraxit, vt quoties poterat vel ad eos accederet, vel eos ad se accessisset, subministrans etiam eis secundum facultates multa necessaria: erant enim pauperes, ac

men-

mendici, contemplationi diuinorū penitus addicti. Post Christi passionem, cum iam apostoli, & præsertim Ioannes euangelista, cui fuerat à Christo commendata, pulsi à Iudeis ad gentes transmigrassent, domum se retraxit. Nazaret peruenit, & frequenter veniebat in Carmelum, quærens medicinam suo cordo. Familiariter alloquebatur viros illos, curas eas suas explicabat, cum fiducia lamentabatur, & ipsi cum ea pariter affecti tritabantur mutuo, & collacrymabant. restabat ei solum hoc solatium: non habebat alios cū quibus posset libere loqui, aperte lamentari, & mitigare suspirijs mentis ardorem. Tandē mortura eos aduocauit, & in medio eorum tradidit spiritum, eos deprecans & adiurans, vt haberent æternam sui memoriā. Sepulture interfuerunt, æternum vale dixerunt. Demū cum summa animi amaritudine reuersi, mox facelli fundamenta iecerunt, & Mariæ titulum imponentes, vt illuc quotidie, tãquam in Mariæ domum conuenirent. Et hoc vno solatio fruebatur, vt amantes solent, quod eius, quam videre amplius non poterant, domum videbant. Hinc, sicut ante dixi, factum est, vt à loco illo cognominati sint fratres beate Mariæ in monte Carmeli. Tu vide, tu existima, tu perpēde, tu iudica patet Reuerēdissime, quantum debeas facere titulum quem quidam obscuri nituntur auferre. Sub hoc titulo militauimus Christo iam mille quingentos circiter annos, à morte scilicet Mariæ: ad hæc vsque tempora. Sic vbique terrarum nuncupamur, Christi Vicarij, pontifices Romani sic nos appellant, & hoc illustrissimum tituli decus, vt patet intuenti nostra privilegia, nobis confirmarunt. Videtur hinc ordinem nostrum Ioanni Euangelista successisse: qui post eum Mariæ, dum viueret, curam habuerit, & post mortem titulum eius hereditarit. Sint modò qui nos calumniantur: sint qui conturbent, dum modo tu sis, qui nos diligas, ac tu caris, Viue, vale

F I N I S.

IOANNIS TRITHEMII
SPANHEIMENSIS,

De laudibus Ordinis Carmelitarum, & de viris
illustribus eiusdem Ordinis.

Liber II.

INDEX CAPITVM.

- De principio ordinis.* Cap. I.
*Quemadmodum Elias propheta Domini fundator exiit
rit ordinis Carmelitarum.* Cap. II.
*De conuersatione filiorū prophetarū, aliorūque Eremitarū
ante natiuitatē Christi in monte Carmeli.* Cap. III.
*Quando & quemadmodum data sit regula fratribus in
monte Carmeli de gentibus.* Cap. IIII.
*De confirmatione & approbatione ordinis Carmelita-
rum.* Cap. V.
De mutatione superioris habitus fratrum. Cap. VI.
*Quare Carmelita fratres dicantur beatae Mariae semper
Virginis de monte Carmeli.* Cap. VII.
De transmigratione fratrum in Europam. Cap. VIII.
*De multiplici persecutione huius sanctissimi ordinis, &
eius contra aemulos victoria.* Cap. IX.
*De primo profectu ordinis fratrum in Europa, & de mul-
tiplicatione conventuum.* X.
*Quam utilis & fructuosus sit in Ecclesia ordo Carme-
litarum.* Cap. XI.
De sanctis & canonizatis ex ordine isto. Cap. XII.

IOANNIS TRI-
THEMII ABBATIS SPANHEI-

MENSIS, IN OPVS SVB-
iectum de laudibus ordinis Fratrum
Carmelitarum, Epistola.

REVERENDO IN CHRISTO PA-
tri, Domino Ioanni Virici de Nussia, ordinis Fratrum
beatae Mariae semper Virginis de monte Carmeli, per in-
feriorem Alemaniam Prouinciali, ac caeteris Patri-
bus in conuentu Agrippinenſi capitulari
ter congregatis, Ioannes de Tritten-
hem, Abbas Spanheimensis,
Salutem & Caritatem.

Ma refert veterum Parthos neminem
salutauisse abique muneribus. At mihi
quidem, religioſiſſimi Patres, vestrum
salutandi collegium animus est: sed mu-
nera condigna officio defunt; quibus amoris in
vos mei sinceritas declareretur. Quid igitur face-
rem? Numquid propter inopiam muneris fo-
edus rumpitur Caritatis? Absit. Vacuus ergo sa-
lutabo? Nequaquam. Quid igitur feram? Mu-

nera. Que munera pauper & inops? Caritatis. Non aurum, non argentum, non lapides pretiosos: sed verba & litteras, quibus nutritur ordo pietatis. Nuper itaque precibus & instantia religiosorum patrum Ioannis Lapidicæ de Colonia prioris Crutzenacensis, & Jacobi de Cuba lectoris impulsus, scripsi in laudem Carmelitici Ordinis breue opusculum, quod loco munusculi vobis mitto examinandum, & quamquam verendum fatis mihi fuerit coram eruditissimis in omni eruditione & doctrina viris tanti Ordinis voluisse laudare excellentiam: cum inter vos plures nouerim eloquentissimos, qui id melius quàm ego facere possint: malui tamen iudicari sermone imperitus, quàm caritate infructuosus. Nam etsi laudibus tantum Ordinis opusculum nostrum longe sit inferius: poterit tamen afferre non nihil utilitatis: dum is qui laudator religionis vestræ esse voluit, nullam propriæ laudis suspensionem acquisiuit. Credo enim quod laudes & honorem excellentissimæ religionis vestræ ab alienis potius quàm à proprijs debeat accipere. Suscipite nunc itaque optimi Patres destinatum paruitatis

tis meæ opusculum, in quo non quid fecerim sed quantum voluerim pro honore Ordinis Carmelitici pensate. Si quid vero emendatione dignum duxeritis, ut libet corrigite: vel si placet mihi emendandum demandate. Variæ siquidem occupationes rei familiaris non sinebant meliorem omnimodæ venustatis apponere, neque secundum institutionem meam singula ordinare. Sicubi erratum est: negligentia causam dedit; non voluntas. Vos autem venerandi Patres apologiam facile suscipitis, si amorem in vos meum & sollicitudinem pastoralis curæ pensetis. Pro maximis autem computabo delicijs, si vobis affectum meum erga Ordinem cognouero non displicuisse. Opto nos in Domino semper valere memores nostri. Datum

raptissimè ex monasterio
nostro Spanheim. IX.

Kalend. Maij. anno

Domini. CIO.

CCCC.

XCII.

q 4

IOAN.

IOANNIS TRITHEMII AB

B A T I S S P A N H E I M E N S I S

Ordinis diui patris Benedicti, in librum
de laudibus sacri Ordinis fratrum
Carmelitarum, Præfatio.

Recibus & instantia quorundam Patrum de ordine fratrum beate Mariæ semper Virginis de monte Carmeli subiectum opus aggressus sum: in quo breuiter laudes eiusdem sacratissimæ religionis, quantum rei familiaris curæ iugenijsque vitæ per exigua sinebant, describere constitui, & quemadmodum a sua dationis suæ principio vsque in hunc diem profecerit demonstrare compendiosius elegi. Verum cum non sit speciosa laus in ore peccatoris, vehementer timeo, ne ordinis tam excellentis dignitas mea tarditate obscursetur, fiatque mihi quod imperitis oratoribus solet contingere, qui preclaras res sua imperitia solent deturpare. Enimvero cum parcius alicubi scripsisse videor, non sum estimandus rebus defecisse, sed verbis. Maxima quippe Carmelitici ordinis excellentia est, quæ non modo meam, sed Demosthenis quoque facundiam & eloquentiam procul excedere videatur. Varij sunt in ecclesia Dei ordines: huic tamen præ omnibus tantum conceditur, vt titulo beatissimæ Dei genitricis & virginis decoretur. Cum ergo maximis rebus laudandis ingenia parua non sufficiant, quid mirum, si ego incelebrando præclarissimum ordinem videar deficere? Satis feci quidem amicis virgentibus, quamquam minus potuerim quam volebam. Adhuc Carmelitani ordinis in pectore viuet amor: adhuc laudandi superabundat materia: sed præ rebus excellentia deficiunt verba. Magnam huius ordinis institutio laudem promeruit: quam regina cæli suo vocabulo insigniuit. O vere beata vnio: quæ tantæ parentis munita præsidio, in æternum firma consistit. Sub Dei matris protectione Carmeliticus ordo quiescit: & idcirco nulla vnquam aduersa formidabit. Gaude decus Carmeli: te mundi fator ob matris honorem diligit

diligite domina mundi virgo Maria vt oculi pupillam custodite: te supernæ patriæ ciues colunt, amant, & laudant, nomen & honorem imperatricis suæ in te sedulo venerantes, Recti quoque diligunt te, memores pulchritudinis tuæ. Te nemo veraciter diligit, nisi bonus: nemo institutionem tuam odio habet, nisi peruersus. Quam pulcri sunt gressus tui in calcamentis euangelij pacis: quamque venusta facies, quamque elegans forma, quamque decorus aspectus. Beati cultores tui, qui ambulat in semitis veritatis: qui contemptis mundi rebus, tua præcepta deuota sinceritate custodiunt. Maior est o Carmeli sacra religio, quam vt verbis meis valeas predicari. Silere a tuis laudibus non valeo: quoniam quod virum negat infirmitas, caritas subministrat. Iam nunc igitur vos amici presentis operis importuni exactores, de manu vestri ordinisque Carmelitici amatoris diu optatum munus suscipite, & Deum maximum pro meis reatibus sedulo exorate. Habetis ex me postulatam opusculum, in quo vestris petitionibus satis feci: sed minime nostræ voluntati. Plus enim pro decore vestri ordinis volumus, quam possumus. Deinde vos fratres sub Virginis matris chlamyde militantes compello: vos precor & oro, vt si deuotio in ordinem vestrum nostra vobis videtur laudabilis, pro nostris ad Dominum culpis interueniatis, nobisque Dei gentricem vestræ religionis patronam placabilem reddatis atque propitiam. Hoc inquam agite, vt nostri merces operis, amor fraternus sit, & oratio vnitatis.

(. .)

IOANNIS TRITHEMII ABBAE

TRITHEMII SPANHEMENSIS, DE
 laudibus Ordinis fratrum Carmelitarum. Liber. I.

De principio Ordinis. Cap. I.

De ordine fratrum beatissimæ Dei genitricis & Virginis Mariæ de monte Carmelo auxiliante Domino tractaturi, ab illo differendi sumamus exordium, qui eiusdem religionis obtinet principatum. Tunc enim iucunda poterit esse lectori sacratissimi Ordinis huius cognitio, si cum instituentis non lateat celsitudo. Enimvero singuli ordinēs suos habent preceptores & principes, fungentes & viuendi sub regula moderatores. Alij Basilium sui ordinis habere principem, alij Augustinum, alij Pachomium: nos Benedictum, prædicatores sanctum Dominicum, fratres minores Franciscum. At huius sacratissimi ordinis institutor fuisse Elias propheta maximus dicitur: principes filij prophetarum ex veteri testamento, memorantur: cuius propagator sanctus propheta Eliseus existit: quem sacratissima Dei genitrix Virgo Maria suo vocabulo insignitū, ab æmularum inuidia defendit. Qui gloriatur in Domino gloriatur: ordinis sui principēs vnusquisque imitari pro posse desideret: suos institutores moribus quisque sequatur non frivolis sermonibus. Nemo in ecclesia Dei de ordinis sui excellentia contendat: nemo æmulationis studio alium prouocet: nemo alteri detrahat: nemo famam alterius elationis malo corrumpat. Stultum est de alterius sanctitate gloriam querere, & de aliena potius, quam sua virtute præmium expectare. Sunt nonnulli bonorum studijs inuidi: qui sacrum Carmelitarum ordinem impio dente corroduunt & lacérant: qui de prærogatiua Virginæ tituli plurimum indignantur, Carmelitas velint indignos iudicantes, qui fratres beatissimæ Dei genitricis & maris appellentur. Alij antiquitatem huius sacratissimæ religionis

signionis ignorantēs, prophetas Dei summi illius negant fundatores existisse & principes: tanquā apud veteres nulla fuerit religio, que in posteris cū ordinis nomine deriuetur. Et horū in primis fauente Virgine Maria sermones obstruēdi sunt, & sic demū ad laudē ordinis continuanda oratio. Nisi enim in principio falsæ opinionis stultorum elixæ fuerint: semper nobis quasi quidā latrunculi parabūt insidias. Hunc ergo quid nobis stolidè laudator tui opponis? quid ordini sancto imponis? Quid habes cōtra religionē hanc, vnde moueri queas? Profer vt audiamus. Putasne iuste indignaris fratribus Carmelitis, famulis genitricis Dei? Quid est quod tibi in eorū ordine displicet? Genus, an species? nomen, an virtus? vita, an meritum? Si genus: audi scripturam, Dei enim & genus sumus. Vos inquit archiapostolus genus electū, regale sacerdotiū, gēs sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. Dei planctio est: caue ne quid contra sanctos asperè loquaris. Elegit sibi Deus ordinem Carmelitarum ob suam matrisque honorē: qui tibi si displicet, omnipotentis ordinationē impugnas. Si species displicet, audi quid Dominus dicat. Species agri mecum est. Hic est ager, cui benedixit Dominus: in quo crescūt virtutum lilia, & flores pietatis. Huic agro tam sancto, tam fructifero tamque Deo dilecto, nemo benedictus maledicere potest. Si nomen Virgineo tropo splendidū displicet, stultus es: qui rerum maiestate posthabita, de vocabulo altercaris. Nomen benedictum Carmelitæ possident: cui qui maledixerit, maledictionibus subiacebit. Si virtus fratrum ad æmulationem permouet, inuidus es, qui alterius bonitate torqueris. Denique qui virtutem odit in proximo, iniuriam facit Deo, qui merita largitur & præmia. Si autem vita Carmelitarum tibi displicet: dic quorum. Quorundā, an omnium? Si omnium, temerarius es: qui tot fratres vna sententiā condemnas: a quorū sancta conuersatione tu quoque adhuc procul distas. Omnibus enim historias veterum legentibus perspicuum est, quam multi sanctissimi viri in hoc ordine claruerunt. Næc dubitū est hodie cōplures deuotissimos fratres inueniri qui ordinem

dinem istū suis virtutibus gloriosissime illustrat. Si vero quorundam fratrum infirmitas te scandalizat, impius es: qui culpam paucorum diffundis in omnes, teque longe a perfectione sanctorum iacere indicas, dum aliorum defectus impatienter portas. Sed scio quam obrem contra sanctum ordinem Carmelitarum moueris. Duo sunt que tibi in eo displicent: quorum alterum est, quod se fratres beate Marię semper Virginis appellant: alterum, quod Eliam & filios prophetarum ordinis sui fundatores & principes predicant. Hęc sunt capita partis aduersę: hec sunt fundamenta eomotionis alienę. Sed o stulta humanę conditionis pręsumtio: que in suę humilitatis consideratione non potest tranquilla consistere: sed semper nititur sui comparem emulationis pray studio superare. Cur inuides fratribus Carmelitis ordinis sui titulum, quem eis contulit regina cęlorum? Enimvero si domina mundi se Carmelitis sororem exhibere voluit, quis ei contradicere potest? An non licet ei quod vult facere? An oculus tuus nequam est, quia ipsa bona est? Noli turbari, noli irasci, noli fremere dentibus: nemo reginam cęli prohibere potest, quominus Carmelitas suos fratres appellet & filios. Non friuola loquor, non falsa, cum summi pontifices Romani, Petri successores, Carmelitas non aliter appellare consueverint, quam fratres Dei genitricis. Reuolue generalium Conciliorum acta, & bullas apostolicas, & nunquam pręter honorem Mariani tituli Carmelitas appellatos inuenies. An hoc tibi parum esse videtur, & maius a me testimonium requiris? Non est maius testimonium ecclesia Dei: quoniam quicquid approbauerit illa, alterius testimonio non amplius indigebit. Quod si te quoque huius excellentia tituli delectat, quid sanctis fratribus indignaris? Assume, ostenta, prędica: ipsi te minime prohibebunt. Veruntamen scias, quoniam quicquid assumitur, proprium non putatur. Fac opera sororis, & frater eris. Sanctissima etenim Dei parens virgo Maria, communis fidelium mater est, nullum penitus aspernatur deuorum. Age itaque vt libet: soli fratres Carmelitici ordinis hunc virginis patronatus titulum auctoritate vniuersalis Ecclesię meruerunt

unt: quem nulla vnquam emulatione amittent. Quamobrem vero fratres beate Marię semper Virginis appellati sint, suo loco consequenter tractabimus. Ad secundam calumniatoris positionem nunc respondendum est: qua fratres Carmelitas de Elię ac prophetarum successione imprudenter exasperat.

*Quemadmodum Elias propheta Domini fundator
existit or dnis Carmelitarum.*

Cap. II.

ELias propheta Domini eximius recte & catholicę fidei tor Carmelitanę religionis dicitur, si eius facta ex regum voluminibus absque inuidia discutiantur. Enimvero ipse montem Carmeli primus inhabitasse legitur: a quo fratres Carmelitę nominantur. Triplici autem ratione ostenditur, quod istius obseruantię princeps Elias habeatur: a loco videlicet, ab habitu, & conuersatione. Cum ergo nomen ordinis a loco sumitur, merito Carmelitarum princeps Elias memoratur: quia mons Carmelus, cuius ille habitator existit: huic ordini vocabulum dedit. Non loquor vana: sed testimonijs scripturarum comprobata profero, cum Eliam prophetam eundem locum longe ante Christi natiuitatem inhabitasse dico, qui fratribus Carmelitis religionis suę nomē dedit & exordium. Denique si veterum testimonijs credendum est, post Elię raptum & mortem Elisei, filij prophetarum per successionem generationis montem Carmeli inhabitantes, claris vacuum nunquam sinebant esse cultoribus. Allegationes testimoniorum super his, doctis viris non sunt necessarie: indoctis autē superflue. Stultum est enim tempus allegationibus infumere, cum ea quę dicuntur nemo doctus debet ignorare. Veruntamen ne videar quęssisse subterfugium, dubitanti subiectos voco in testimonium. Sanctissimus ille patriarcha Hierosolymorum Ioannes, qui claruit temporibus Adriani papę primi, quid aliud in libro suo de principio & profectu huius

huius ordinis exprimit, nisi quod Elias fundator eius fuit? Cyrillus Græcus episcopus Alexandrinus, Vilhelmus de Samuco, Sibertus de Beka, Philippus Riboti, Ioannes Grossi, Ioannes Bachonis, vtri doctissimi atque integerrimi: quid aliud scribunt de hoc ordine, quam quod ab Eliâ exordium sumpsit? Si nobis in his que de hoc ordine scribimus fidem adhibere dissimulas, ad scripta prædictorum patrum recurras, & nos falsitatis arguere non poteris. Consentit ergo nomen loci, vt Elias sit fundator ordinis Carmelitici. vnde non sunt vituperandi Fratres huius sacratæ religionis, quod Eliam & filios prophetarum sui ordinis fundatores & principes asseuerant. Quantum vero ad rationem habitus pertinet, in Eliam ordo Carmelitarum pulcra transfiguratione contemnit. Legimus ipsum amictum fuisse pallio, quo tangente Iordanis obstupuit, & se pedibus transeuntis calcabilem dedit. Sic Eliseus, sic filij prophetarum imitatores Eliæ facti sunt; qui non solum ei loco, sed & habitu striles permanserunt. Quod si nobis de colore putas inferre calumniam: quanquam sit vile argumentum, quod de inuisis coloribus disputat: ad veterum historias te vocamus: quibus in primitiua Ecclesia fratres Carmelitæ, instas Eliæ virgularis pallijs leguntur fuisse induti. Nec te offendat mutatio coloris, cum non sit de substantia ordinis. Potest enim mutari habitus, integritate ordinis permanente. Sic etenim Cistercienses griseum habitum commutantes nigrum assumerunt, religione pristina nihilominus perseuerante. Ratione autem conuersationis Elias fundator ordinis Carmelitarum exstitit: qui eos in mōte Carmeli sanctis moribus præcessit. Quid fecit Elias, quod fratres Carmelitæ pro posse non imitentur? Incoluit ille eremum, vasta solitudinis dilexit, soli Deo & sibi vacauit. At fratres Carmelitæ ab exordio suæ institutionis vitam solitariam in monte Carmelo duxerunt, soli Deo vacare per contemplationis secretum eligentes, donec tandem nouissimis pænæ temporibus Saracenorum persecutione de eremo expulsi, iubente sede apostolica in urbibus sunt locati, vnde & antiquitus eremitæ montis Carmeli vocabantur. Insuper sicut Elias Dei uoluntate

Iunatam annuntiauit, tyrannos arguit, impios trucidauit: sic fratres Carmelitæ, quantum ad eos pertinet, urbem Dei omnibus prædicant, tyrannos arguunt, impios carnalium desideriorum motus per monita salutis in se & in alijs Dei virtute occidunt. Elias virgo mente & corpore. nullius corporei coitus macula inuenitur fuisse permixtus: sed tanta puritate coram Deo & hominibus emicuit, vt mortem iam per annos bis mille, quadringentos triginta differre meruerit. Fratres autem Carmelitæ sancti principis exemplo instructi ad perpetuam se castitate voto religionis obligant, non nubent, neque nubentur, Ecclesiam Dei vita & doctrina edificant, fugatis quantum permittit humana fragilitas uitijs, in se & in alijs virtutes plantant. Et tanquam non sit eis Eliam possibile in omnibus imitari: tamē si paritas conuersationis recto lance attenditur. Elias Carmelita primus & optimus fuisse comprobatur: Quid nobis iam æmulatio praua obijcies, quid Eliam Carmelitam exstitisse neges? Si dicas Eliam ordinis Carmelitarum iccirco non exstitisse principem & fundatorem, quia regulam eorum non sit professus, non magnopere aduertimus. Quid enim si regulam eorum non habuit, qui ante regulam fuit? Bene inquis. Si ante regulam fuit, ordinis Carmelitarum fundator quomodo exstitit? Fundator enim ordinis esse non potuit, si regulam non dedit. Sed non est vera conclusio, quam contraria multorum consuetudo infringit. Beatus Dominicus ordinem prædicatorum instituit, & tamen regulam Augustini non dedit, sed accepit. Sed ordo Cisterciensis, sic Carthusiensis, sic cæteri pænæ innumerabiles, principes suæ institutionis alios habuerunt, atque alios regule datores. Sed ne caueris Eliam præcessisse regulam Carmelitarum, & ideo non potuisse ordinis esse fundatorē: noueris plures in ecclesia Dei olim sine certa regula ordinis exstitisse, qui successu temporis regulam assumerunt. Multis enim annis ordo sancti Hieronymi in ecclesia Christi viguit: qui tamē Hieronymi regulā non accepit, donec frater Lupus Oluetæ Hispanus, eiusdē ordinis generalis tādē sub Martino papa quinto ex varijs eiusdē patris dictis

nouam

nouam regulā comportauit. Denique multos ordines sub quorundam sanctorum titulis esse cognouimus: de quorum regula nihil inuenimus. Sed de his hæcenus. Maximus Eliæ institutionis argumentum est, testimonium antiquitatis, multis veterum scriptis celebratum. Fratres enim Carmelitæ prius exstitērunt, quam regula: quoniā exemplo Elię & prophetarū ipsi sibi met viuenti regula fuerunt. Lege vitā Elię ac filiorū prophetarum, & inuenies illos ante regulam regulariter vixisse. Nec refert si & alios quoque religiosos ea facere dixeris, quæ Camelitas exemplo Elię facere diximus: quia & si moribus Eliam ceteri pro posse sequantur: ramen soli Carmelitę, non solum moribus, sed & habitu & loci vocabulo ipsum imitantur. Legimus in historijs quod Sabacha pater Elię nondū nati viderit in somnis viros candidatos salutantes eum: per quos recte fratres Carmelites accipimus, quos habitu & conuersatione candidos esse cognoscimus. Hi genitorem Elię Sabacham salutant: quia illius exemplo in hærentes, quasi fratres eius se exhibent, dum Sabacham, qui interpretatur reticulum, candidis moribus salutant. Quid autem aliud per Sabacham patrem Elię intelligitur, quam reticulum sanctę religionis Carmeliticę, in qua multi saluandi capiuntur? A tempore siquidem Elię & Elisei prophetarum Dei, vsque ad Christi natiuitatem plures montem Carmeli amore solitudinis incolerunt, sicut ex veterum historijs aperte demonstratur. Nam post passionem Domini prædicatibus fidem Apostolis, inter multos, qui tunc conuertebantur, etiam Carmeli montis heremite conuersi sunt: qui deinde crescente numero fidelium in Carmeli montis latere in honorē Dei genitricis & Virginis Marię capellam extruxerunt: vnde & vocabulum loci & religionis recipere meruerunt. Nec mireris, si etiam monachos ante Christi natiuitatem in Israel fuisse dixerim, qui montē Carmeli & deserta solitudinis inhabitauerunt: quandoquidem & apud gentiles in Gallia nostra Belgica monachus celebris fuit: cuius professores antiquitas Druides appellauit. Horū in urbibus & villulis aliqui morabantur, aliqui montes siluasque inhabitabant: omnes de scientia rerū naturalium philosophabantur. Erāt in

maxima

maxima auctoritate populi: ad quorum omnia nura gerbantur. Vt illis abstracta & continentissima fuit: adeo vt nemo sinistrè loquā aliquid de episcopis præsumeret. Potestatem habebant excommunicandi rebelles, & rursum absoluedi obediētes. Omnimoda quoque immunitate gaudebant. Ceterum ne multis agam qualis istorum conueriatio fuerit, Cæsar in commentarijs expressit, Nam præter fidem & vniuersi Dei notitiam actione se monachos exhibebant. Si Druides ante natiuitatem Christi gentiles solitaria ac monastica vitam egerunt, quid mirum si ex Iudæa fideles mōris Carmeli eremite fuerint? Denique si de monachis, qui ante Christi natiuitatem in Iudæa floruerūt, aliora scire desideras: historias Philonis Alexandrini & Iosephi Hierosolymitani Iudæorum legas, & quales eo tempore fuerint inuenies.

De conuersatione filiorum prophetarum, aliorumque eremitarum ante natiuitatem Christi in monte Carmeli.

CAP. III.

Legimus in historijs veterū primū Samuelem cōuentū instituisse prophetarum: quem & cuneeum appellabant. Deinde translato Elia per aëra eius duplex in Eliseo spiritus quieuit: qui & ipse cum filijs prophetarum montem Carmeli temporibus certis incoluit, & viuere ad normam Elię summopere curauit. Ex his quidem multi suis nominibus per patres recensentur; de quibus nostrū iudicium nō inconsulte suspendimus, eorundem testimonio contenti. Hinc de monachorum institutione dicit Hieronymus. Noster princeps Elias est, dux noster Eliseus, & filij prophetarum: qui in agris & solitudine habitantes, habitacula sibi construebant iuxta fluentia Iordanis. Erant isti viri multarum virtutum, caritate maximi, deuotione & integritate summi: qui in cōtemplatione Dei suspensū, mūdum cum voluptatibus suis contemserūt. De quibus veraciter dicit Apostolus: Circuerunt in melotis, & in pellibus caprimis, egentes, angustriati, afflicti: quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terræ: qui per fidem regna vicerunt, operati sunt iustitiā, adepti sunt reprobationes. Isti sunt viri fortes atque prudentes: qui monasticę conuersationis fundamenta iecerūt: quī post Eliam montem Carmeli inhabitantes, se habitu & conuersatione

satione Deo dignos exhibuerunt. Ab his ordo Carmelitarum incitum sumit & vocabulum. Ipsi enim ordinis Carmeliticæ conuersatione legis tempore seruauerunt : à quibus nostri Carmelitæ sub gratia & nomen acceperunt & ordinem. Nihil in his omnibus nisi tempus discrepat: merito vnus ordo Carmelitarum & eremitarum sub lege & gratia dicitur, qui vnus Dei fide & cultu coniungitur. Neque autem ceteris ordinibus titulus Elianus conuenit: cui & si conuersatio vitæ congruat, tamen nomen loci non concordat. Antiquissimus ergo omnium ordinum in ecclesia Dei Carmeliticus est: à quo ceteri ordines principium & formam suæ institutionis acceperunt. Enimuero quantum attinet ad auctoritatem veterum scripturarum, monastici propositi princeps fuit Elias & discipuli eius: qui relictis urbibus sibi casulis circa Iordanis fluuenta in deserto construxerunt. Huius sub gratia propositi primus Baptista Ioannes exstitit: qui à teneris annis solitudinem deserti inhabitauit. Nec putes sanctos prophetas Domini, boni solitudinis ignorasse magnitudinem, cum non fuerit minimus eorum qui dixit: Bonum est homini cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua: sedebit solitarius, & tacebit: quia leuabit se supra se. Sciebant viri sanctissimi diuino Spiritu illustrati solitariae vitæ utilitatem & ideo ante legillat ionem operibus impenderunt: quod demum sub regula constituti Carmelitæ pro posse imitantur.

Et quamuis Elias Carmelitis regulam scriptam non dederit, eis tamen exemplo sanctæ conuersationis viuendi norma fuit: quibus post se & locum & habitum concessit.

*Quando & quemadmodum data sit regula
fratribus in monte Carmelo degentibus,*

CAP. III.

Sancti etenim patres, qui in monte Carmelo iuxta fontem Eliæ sancte Christi natiuitatem habitabāt, regulam conscriptam habuisse non leguntur: sed ipsi norma & regula sibi fuerant, qui exemplo Eliæ concorditer vivebant. Deinde post passionem Domini multiplicata per Iudæam fide Christiana, hi qui in monte Carmeli vitam imitatione Eliæ ducebāt eremiticam: secundū euangelii Christi

vicare

viuere ceperunt, sicut in actibus Apostolorum scriptū est. Erat vnanimiter in oratione perseverantes, & erat illis cor vnum & anima vnā: nec quisquam inter eos aliquid habebat propriū: sed erāt eis omnia cōmunia. Hæc est vita apostolica: quam fratres Carmelitæ in primitiua ecclesia studiosissime obseruabant, regulā super his euangelicā in cordibus suis habentes conscriptam. Successu vero temporis, cum homines paulatim inciperent ab apostolica vita recedere, & propriū sibi quisque possidere: timentes zelosi montis Carmeli habitatores, ne & ipsorum sancta conuersatio per successum temporis deficeret, de remedio in posterum ceperunt cogitare. Regulam ergo non propter se, sed posteritatem postulabant: scientes ordinem suum iam deinceps non satis tutū existere, nisi per regulā confirmetur. Et reuera nisi hodie Carmelitæ approbatā haberent regulā, nescio si subsisterent. Regula enim sola est, quæ ordinem præcedentū posteritati commendat. Tempore pacis belli sumtus paradi sunt, ne aduersitas offenderet imparatos. Nam si fratres montis Carmeli non accepissent regulam tempore pacis, vbi de Iudæa tandem per Saracenos expulsi manere potuissent? Anno igitur Domini m. c. xxij. sub Henrico, & Calixto papa secundo, Brocardus prior montis Carmeli regulam ab Alberto Hierosolymorum patriarcha obtinuit: quam suæ posteritati obseruandā commendauit. Nec æstimandi sunt fratres Carmelitæ eatenus irregulariter vixisse: qui ex sancta cōuersatione cōsuetudinem in regulā commutarunt. Nō enim necessaria est regula perfectis, sed infirmis:

*De confirmatione & approbatione
ordinis Carmelitarum.*

CAP. V.

Sed inuido dente bonos lacerare non cessat peruersus, dum auster sibi probitatis famam non potest acquirere, nisi famæ infunditur alienæ. Quanto enim crescut bonorum studia, tanto & inuidia prauorum saeuitura crescit. Enimuero quæquā sacrū Carmelitarū ordinem vetustas ipsa cōprobauerit, quæquā multorum fratrum sanctitate sublimatus ab initio fuerit: nequaquam tamen prauorum contra eum persecutio quieuit. Dicebant ergo fratribus sanctis detractores iniqui, Non est ordo vester in ecclesia Dei stabilis: quem sancta sedes apostolica non probauit. Hinc orta sunt scandala:

† †

hinc

hinc seditiones in populo surrexerunt, dum peruersi homines sancti ordinem delere funditus moliantur, O stulta hominū abusio, vt quod euangelium Christi approbat, humana confirmatione existiment in digere. Dic mihi detractor honorum, legisti ne bullas veterum ordines approbantes? Quis papa confirmauit veteres ordines, Pachomij, Basilij, Augustini & Benedicti? Nusquam inuenies hos ordines litteris confirmatos à principio. Enimvero quos sanctitas multorum approbat, quos longa veritas confirmat: quis nisi metis inops & stolidus infringat? Si ordines præfatos sancta confirmat antiquitas: ordo fratrum Carmelitarum, qui antiquissimus est, nullius confirmatione opus habet. Longe enim præcessit Romanos pontifices: qui ex Elia propheta exordiū sumisit. Hæc dixerim, non quod ordo Carmelitarū apostolico careat munimine: sed vt æmulus oq̄i motos ostenderim, non ratione integritatis. Nam postea quam fratres huius religionis in Europam uenerunt expulsi de Palaestina: multi summi pontifices ordinem ipsum confirmarunt, de quibus Alexander papa tertius vnus existit: post quē Innocētius tertius idem fecit, amborūque, vestigijs in hæc. Honorius tertius, multis adiunctis priuilegijs & ordinē, & regulam denuo comprobauit. Sed de his admodum satis dictum quia & si nos priuilegia Carmeliticis ordinis nō penitus lateant: tamē nostri non est propositi in lucem ea traducere. Hoc æmulis velim sufficiat, ordinem hunc super probatum existisse ab initio, & deinceps stabilem mansurum.

De mutatione superioris habitus fratrum.

CAP. VI.

Quemadmodum in superioribus iam diximus, fratres Carmelitarum suos principes non solū moribus, sed & habitu pro sua posibilitate imitantur. Eliam vero pallio indurum fuisse sacra demonstrat historia: quo transeunte Domino vultum suum operuit, & tangens eo Iordanem calcabilem fecit. Denique cum Eliseum vocaret, pallium super eo misisse legitur: quo etiam donauit eundem, dum ipse per aera raperetur. Erat autem pallium, si veterum scriptis adhibetur fides, rotundum, totum corpus a collo vsque ad medias tibias cooperiens: angustum superius & inferius latum, ac in anteriori

anteriori parte apertū. Color autē ipsius habitus albus fuisse dicitur: per quē interior fratrum mūditiā & puritas designatur. Tali Eliā pallio amictū fuisse tradunt: tali habitu incelsisse Elifeti, & filios prophetarum. Si quis vero hanc habitus Elie descriptionem condat esse apocrypham: nullam per hoc iniuriam nobis fecerit, qui nostram opinionem non scribimus, sed præcedentiū patrum. Cappa enim ordinem non facit, sed obseruatiā pietatis. Nā quod antiqui monachi etiā vnus ordinis in colore habitus vniformes aliquando non fuerint, sanctus pater Benedictus in sua regula innuit: qui monachos de colore vestium causari prohibuit. Hæc dixerim, non quod album fuisse Eliæ habitum negem: sed vt hæsitantibus occasionem murmurandi contra ordinem præscindam. Post multos vero annos cum Terra sancta in manus deuenisset infidelium, coacti sunt fratres mutare habitum, Saracenis id vgenibus: qui solis satrapis suis albam portare vestem licere existimabant. Publico igitur edicto regis fratres montis Carmeli album deponere habitum compulsi sunt, & alium quemlibet assumere. Reiecto itaque necessario habitu pristino, cappas virgulas: assumptæ sunt: quæ duplicis coloris a septem partibus virgulas existit: quarum prima circa fissuram anterioris alba fuit altrinsecus sequens ab vtraque parte alba, & vltima in medio dorsi nigra. Tandem cum post annos non paucos malitia infidelium crescente, de Terra sancta fratres cogerentur recedere: denuo habitū cōpulsi sunt immutare. Venientes enim ordinatio ne diuina in Europā, ne populis risum peregrino habitu facerent, veterē habitū resumerūt, quo vsque in hodiernū diem in ordine vtitur. Denique ne mutatio hæc cuiquam friuola videretur, auctoritate summa apud pontificum mox legitur comprobata.

Quare Carmelitarum fratres dicantur beatae Mariæ semper Virginis de monte Carmeli.

CAP. VII.

Sed iam querendum nobis est, quare tot sanctis nouis & antiquis ordinibus prætermisus solus Carmelitarū ordo, beatae Dei genitricis titulo decoretur, cū ipsa nec fundatrix illius existierit

nec aliqua ei similitudine professionis subiecta. Quæ ergo causa fuit,
 vt Carmelitæ fratres beatæ Mariæ sèper Virginis ab initio dicerentur.
 Numquid fortuito casu, aut elatione aliqua inani factum est? Absit.
 Nam sicut ex veterum lætione didicimus, titulum hunc Carmeliticis
 conuenire maxime scimus: quos ab exordio suæ institutionis Dei ge-
 nitricem semper in maximo honore & reuerentia habuisse non dubi-
 gamus. Enimvero non diu post Domini passionem crescente per lu-
 deam fide Christiana fratres môtis Carmeli capellam in eiusdè môtis
 latere in Dei genitricis honorem construxerunt, eamque in ordinis
 sui aduocatam patronam elegerunt, & fratres eius deinceps appellati
 sunt. Sicut ergo à Carmelo Carmelitæ: ita à capella, quam ædifi-
 carunt, vsque in hodiernum diem fratres beatissimæ Dei genitricis &
 Virginis appellantur. Et digna quidem Carmelitis denominatio: vt
 qui Dei matrem speciali semper amore venerantur: etiã illius sint titulo
 elarioris. Quemadmodum enim beatissima virgo Maria paradisi nobis
 aditum primam omnium aperuit: ita Carmelitarum religio prin-
 cipium & formam ceteris ordinibus dedit. Nec dubiũ mihi est, quin
 Dei parens Maria hunc ordinem speciali fauore prosequatur: quem &
 loco vicinum, & tempore primum sibi & filio in obsequium exor-
 tum recognoscit. Digni profecto sunt fratres Carmelitæ sacratissime
 Virginis titulo insigniri, qui ab exordio suæ institutionis ei per humi-
 litatem & innocẽtiam suo modo facti sunt proximi, & in obsequio
 eius parètelæ singulariter deuoti. Lege & reuolue omnes transacti tẽ-
 poris historias, & nullquã inuenies ordinẽ fratrum Carmelitarum in ecclẽ-
 sia Dei scissina suscipisse vel scandalũ, nec vlla nouitate populũ fide-
 lem perturbasse, neque de aliqua heresi vniquam fuisse suspectum.
 Semper enim in humilitate & tranquillitate Domino seruiuit, sem-
 per pacificus in ecclesia fuit: semper sua innocentia contentus existit.
 Qui ergo humilitate & mūdicia moribusque sanctis beatissimæ Dei
 genitricis semper deuotus existit: eius titulo cõgrue sublimatus fuit.
 Hoc & ipse habitus sua munditia et puritate indicat: qui fratres Car-
 melitas continentiam & castitatem summopere obseruare debere
 manifestat. Et quamuis locus ipse primus qui nomen dedit ordini
 desolatus iam sit: vocabulum tamen Carmeli fratribus manet, vna-
 cum patrocinio Dei genitricis. Nunc ergo satis dictum probatum-
 que sit de auctore & loco Carmeliticis ordinis, persuasumque velim
 de omnibus, illius cultores fratres beatæ Mariæ semper Virginis de
 monte

monte Carmelo merito & esse & palam prædicari.

*De transmigratione fratrum
in Europam.*

CAP. VIII.

Cum propter scelera populi Terra sancta in manus perfidæ gen-
 tis Saracenicæ redacta esset anno post Domini passionẽ sexcẽ
 tesimo tricesimo nono: fratres Carmelitæ qui dudũ in vrbbibus
 etiam multiplicati habitabant, ni miũ ab infidelibus afflicti ad ere-
 mum Carmeli montis redire sunt compulsi. Non enim in ciuitati-
 bus manere diutius poterant: quos Saraceni in tantum affligebant, vt
 nullum eis Deo famulandi tẽpus quietum relinquerent, ac victui ne-
 cessaria funditus negarent. Manserunt itaque fratres in monte Car-
 melo solitaria vitam in paupertate non modica ducentes, do-
 nec multis euolutis annis, Terra sancta per Christianos iterum
 fuit recuperata, & peregrinis iter ad illam in pace compositum.
 Facta fuit hæc Terræ sanctæ recuperatio, per ducem Gotfridũ anno
 Domini millesimo nonagesimo nono. Deinde post annos paucos cõ-
 fluentibus vndique peregrinis, & maxime de regionibus Europæ, nu-
 merus fratrum in monte Carmelo valde multiplicatus est: intantum
 vt præ multitudine môtos implerent & vrbes. O si tunc ordinis Car-
 melitici decorem in sua maiestate vidisset, numquam fuisse similem
 alium exclamaret: Erat videre delectabile fratres innumerabiles cir-
 ca montem Carmelũ habitantes: in cellulis & cauernis petrarum idip-
 sum omnino sapere: Deo maximo die noctuque quam deuotissime
 seruire: mundum cum suis voluptatibus pro Christi amore contem-
 nere. Summa nunc apud illos erat religio: summa regularis vitæ per-
 sectio, cũ fratres in carne manentes, carnem ipsam cum vitijs suis forti-
 ter euicerit. Floruit in pace religio: quæ paulo ante turbata perfido-
 rum incurribus deficere putabatur. Venerunt ex omni Europa fra-
 tres peregrini, & colla monasticis disciplinis in môtẽ Carmelo humi-
 liter submiserunt. Sed non diu durauit in Terra sancta ista tranquilli-
 tas. Mortuo namque Ioanne Hierosolymorum rege, Terra sancta
 consueta subsidia habere à sede apostolica non potuit, Friderico im-
 peratore per suam rebellionem summo pontifici obstante, do-
 nec iterum à Saracenis capta fuit. Iam vero deinceps fratres

Carmelitarum ab infidelibus tanta tribulatione afflicti sunt, vt nusquam tuti amplius in Iudaea viderentur. Vnde anno Domini millesimo ducentesimo tricesimo octavo, coacto in vnum consilio totius ordinis in monte Carmeli, multi de prioris licentia & consilio fratrum Palaestinam egressi sunt, & cum regula, ordinario suo, ac statutis in Europam, vnde venerant, reuersi. Venerunt ergo aliqui in Cyprum: alij in Franciam, & Angliam: nonnulli vero in Germaniam: singuli vbi se locum pro conseruando ordine putabant inuenire. Remanserunt autem & plures in monte Carmeli: qui tamen & ipsi per Saracenos breui post expulsi sunt. O miseranda sanctissimi ordinis calamitas: qui pæne infinitis pridem filijs exultabat: iam necessitate urgente a fratribus suis deseritur. Quem non etsi lapideus sit permolliat ista Carmeli desolatio: quando non vnus tantum mortuus: sed multorum monasteriorum per vniuersam Iudæam religio destructa est: sed quemadmodum locus Eliæ Carmelitarumque saluus perstitit: quando totus ille conculcatur à gentibus: quem Dominus noster rex cæli sua corporali presentia sanctificauit. In Europâ itaque venientibus Carmelitis, auctoritate summi pontificis loca in diuersis regionibus ad manendum disposita sunt: quæ statim licet cum difficultate, conuentus plures instituerunt. Magnam tenebat homines Christi commiseratio fratrum: & quos sedibus suis expulsos condelebant, larga munificentia fouebant. Ex hoc itaque tempore fratrum Carmelitarum ordo per vniuersam Europâ valde multiplicatus est & magnos in ecclesia Dei fructus sua conuersatione & doctrina attulit, & profert vsque in hunc diem

*De multiplici persecutione huius
sanctissimi ordinis & eius
contra emulos
victoria.*
CAP. IX.

CRescente itaque per Europam ordine, & numero fratrum multiplicato, inuidens bonorum studijs diabolus persequi fratres non cessabat, & quod per se agere non potuit per malos homines subordinauit. Concitauit ergo contra eos sacerdotes ecclesiarum retores: qui eas in suam potestatem conabantur redigere, & veluti

rusticos legibus parochialibus subiugare, vsque adeo hæc præsumptio inualuit, vt Carmelitis interdiceretur publice, ne mortuos suos sepelirent in conuentibus, nisi parochialium prius soluissent iura ecclesiarum. Interdicebant præterea inuidi sacerdotes, ne quis pertaret fratrum succurreret: quasi non in ædificationem, sed in destructionem fidelium transgressus. Cõquererentur fratres afflicti diocæsium episcopis: sed frustra. Omnes enim sua quærebant: omnes delere ordinem funditus cogitabant, sua nõ republicæ comoda præ oculis habentes. Quid iam faceret fratres tui Virgo domna mundi? quo se verteret, vni que tribulatio quæ calamitatum iuarum aduocatum inuocaret? Inuocaret homines: sed non erat qui adiuuaret, singulis sua quærentibus. O quis metus tunc fratres tenebat, cum se de Iudæa expulsos, inter Christicolas odio haberi cernerent? Desolati ab hominibus te matrem misericordie inuocabant, spem suam in te totam collocantes. Nec frustra. Quemadmodum enim cum sis fons pietatis obliuisti potuisses fratres tuos, filios tuos, viscera tua? Vocasti ergo vnũ ex eis, quæ ceteri sequentur ducent, eumque ad sedem direxisti apostolicam, bonam de rebus confidentiam repromittens. Nec vana sed certa promissio. Direxisti viam Apostoli tui: præuenisti eum in benedictionibus: vicarium filij tui quid faceret præmonuisti. O sancta & vere digna conciliatio quæ originem non ex hominibus, sed ex Dei ordinatione recepit. Auditis summus pontifex necessitatibus fratrum: artulos & detractores eorum apostolica maiestate compefcuit, & ordinis tranquillitati iam posterum largiter prouidit. Quid nunc dicis tortuose coluber, qui sanctum Carmeli ordinem te posse delere sperabas? Vbi est præsumptio tua: qua religione Dei genitrici consecratam conabar is euertere? Confusus es & omnes consiliarij tui Dei virtute humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et sanctus ordo contra omnes aduersarios suos præualuit & confortatus est, & vnus è quatuor paradisi fluminibus factus, vniuersam terram aqua eruditionis irrigat: tu vero cum tuis canibus debitas rependis vitiones. Neque noua est ista peruersorum æmulatio, cum ab exordio mundi semper bonos persecuti sint mali: quatenus per multas tribulationes probentur electi. Sed dum boni aduersitatibus impiorum afflicti proficiunt: semper ad pessima scelerati cadunt. Tu autem Carmeli decus noli deficere: noli a proposito sanctissimæ institutionis cessare: quatenus ad præparata tibi præmia sine fine queas pertingere. Si mater obliuisti poteris dilecti filij sui: reginæ

reginae caeli poterit deserere? Quod si mater obliuiscatur fructus veteri fuit tamen Maria Virgo tui non obliuiscetur: sed fratres suos dilectos custodiet, & gaudiorum suorum participes constituet. Hoc autem a te necessario exigitur, ut fratres quos nomine & habitu tuo foues in gremio, vita & conuersatione immaculatos custodias. Nihil enim prodest Dei parentis insigniri vocabulo, si contrarijs moribus vitæ conuersatio inquinetur. Igitur ut sub titulo reginae caelorum veraciter fulgeas: ad tria substantialia religionis obseruanda professores tuos ante omnia dirigas: sine quorum custodia non saluat monastica professio, sed damnat. Dominus tecum est, quam diu fueris cum eo. Si vero semitas primæ institutionis tuæ contempseris, si vitæ aditum derideris: multis malis & incommodis subiacebis. Eris in derisum omni populo: & qui modo fulges in gloria, sub ita proprio & ignominia confunderis. Caue itaque ne primam institutionem transgrediaris, neque neglecto Dei cultu post vanitatem ambulēs.

*De primo profectu ordinis fratrum in Europa,
& de multiplicatione conuentuum.*

CAP. X.

IN euangelio Dominus loquitur. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum afferet. Pulcrè fratribus Carmelitis hæc sententia conuenit: quæ illos granum esse Dei & semen ostendit. Enimvero granum hoc Carmeliticum germinis in terra cecidit: quando expulsum de Iudæa fuit. Mortuum autem exiit: quando multis tribulationibus arctiura suæ transmigrationis incommodum deplorauit. Multum vero fructum attulit: quando ex æmuloꝝ prauitatis erumpens, per varios in Europa conuentus multiplicatum exiit. Sane fructum multum Carmelitarum afferit religio: quæ sese totam Dei seruitio mancipat: quæ virtutum semitas deuota amplectitur: per cuius exempla multi ad iustitiam conuertuntur. Vere granum mortuum est ordo Carmeliticus: qui cadens in Iudæa periit: sed multiplicatus in Europa surrexit. Malleo & incude dilatauit eum Dominus: quia dum de Palæstina minor numero expellitur, crescens in Europa dilatur. Nec sine ordinatione diuinæ prouidentia id factum credimus, cum paucos fratres ordinis huius in immensum creuisset

creuisset videamus. Quemadmodum enim pauca segetis semina in terrâ proiecta mortificantur, & multum fructum afferunt: sic pauci fratres de Carmelo expulsi, et ad cæpūs in terra peregrinationis afflicti maximum in ordine numerum fratrum successu temporis protulerunt. Hæc est mutatio dexteræ excelis: hæc prouidentia gubernatoris altissimi: qui ex malis bona nouit elicere, & paucorum calamitatem in gaudium maximum commutare. Sic enim ferrum malleo exten ditur: sic ordo fratrum Carmelitarum ferro tribulationis extensus & multiplicatus est. Qui si manere in primo suo nidulo potuisset, non non adeo multiplicatus hodie in ecclesia fidelium esset: Nam post felicem aduentum eorum in Europam, superatiquæ auctoritate apostolica impijs persecutoribus, paulatim valde multiplicari sunt. Videntes enim nobiles & fideles conuersationem fratrum esse sanctissimam, multa illis beneficia contulerunt, & cœnobis illis quam plura suis expensis erexerunt. Hinc factum est, ut fratres Carmelita, qui pauca in Terra sancta cœnobis amiserant, multo plura in Europa reciperent. Et quemadmodum apostoli fidem Christi prædicantes de Iudæa expulsi, multitudinem gentium conuerterunt: sic fratres Carmelita vnius provincie terrarum amisso, totius Europæ locum ad mansionem receperunt. Vnius ergo montis desolatio, multarum regionum ædificatio fuit. Nequaquam ergo se Carmelus vitra plorabit desertum: quem per totum orbem iam constat esse diffusum. Multiplicato vero per Europam fratrum numero, & multis in diuersis locis erectis conuentibus, cernentes Romani pontifices vitam eorum esse laudabilem ordinem ipsorum priuilegijs multis sublimarunt, eumque ab ordinariorum iurisdictione penitus eximentes, ceteris inuindicatum ordinibus adiunxerunt & quamquam inter omnes ordines antiquior sit, tamen in Europa quasi per mortificationem sui renouatus esse videbatur. Sed iam de omni tribulatione sua conualuit: fortis factus in bello, omnes aduersarios suos superauit & confudit. Non est quod sibi amplius noceat: non est qui eum dentibus contingere de cetero præsumat, Dei maxima virtute confirmatum. Gaude felix plantatio mundi triumphans illecebras, summa carpens præmia regni: quæ nomen originis tuæ conseruas, & imitatis principes.

Quam

LIB I. DE LAVDIBVS
*Quam utilis & fructuosus sit in ecclesia
 ordo Camelitarum,*

CAP. XI.

Quam pulcri sunt gressus tui in calceamentis filia principis: quā pulcra es & decorā in delicijs: o religio speciosa Carmeli. Tu horrus aromatū, quem dextera Dei plantauit in mōte Carmeli: cuius flores suauissimum odorem reddunt, dum viros doctos protulisti: &que sanctissimos. Tu prophetarum principem Eliam habuisti: tu Eliseum à mundi negotijs ad obsequium prophetæ vocasti: tu vacuum schola: tu norma disciplinæ, & prænuntia monasticæ unitatis: tu sub lege gratiam, sub gratia prædicas pietatem. Vere Dei castra sunt hæc: in quibus vita apostolica ipsos longe præcessit apostolos. Ordinis itaque huius gressus ab initio pulcherrimi sunt: quādo fratres Deum amantes, de virtute in virtutem profecerunt. O Carmeli pristinum decus. ò vere sancta Deoque dilecta conuersatio: quæ diabolum vincit, carnem exsuperat, mundum contemnit & vitia. Sancta etenim conuersatio fratrum Carmelitarum, si ad puritatem suæ institutionis ambulet, ecclesiam edificat, inscios informat, ad pœnitentiā peccatores vocat, aduersarios Christi oppugnat, delinquentes castigat. Quid hac religione pulcrius, quid vtilius ordine in quo caritas imperat, obediētia humilitas, zelus bonus vigilat, paupertas voluntaria regnat, continentia pugnat, castitas triumphat? Optime religio conseruatur, dum prouidentia consulit, dum iustitia corrigit, dum misericordia erigit, benignitas instruit, sapientia custodit. O quam bonum & quam iucundū sic fratres habitare in vnum: qui Deo in humilitate deseruiūt, caritatis fraternæ iura custodiunt, mundum & vitia fugiunt, virtutes colunt, humilitatem diligunt, à malis omnibus recedunt. Hi sunt, qui labentem ecclesiam humeris excipiunt, & tam verbo quā exemplo fideles populos ad iustitiā Christianā erudiant. Qui tales se in ordine exhibent, digni sunt vt fratres beatæ Mariæ Virginis appellentur. Ceterum qui vanitates huius mundi sectantur, qui contempta obseruantia regulari vitijs & voluptatibus dediti sunt: non fratres eos beatæ Mariæ Virginis dixerim, sed turpissima mæcipia diaboli.

boli. Quid enim turpius, quidue damnabilius, quam sub ordine sancto inordinatè viuere? Non est ei in Dei genitricis honore confortiū, qui seruus est vitiorum. Magnopere itaque fratres Carmelitæ vobis curandum est, ne dignitatem nominis, quam a regina cæli accipitis, malis moribus amittatis. Quid enim proderit vobis fratres appellari beatæ Mariæ Virginis, si operarij fueritis iniquitatis? Enimvero nisi secundum regulam vestram & primam institutionem religiose vixeritis, ad damnationem potius quam ad gloriam hunc titulum vsurpatis. Curate itaque fratres mei omnem à vobis iniquitatem repellere curate bonis moribus insudare: quatenus ad eam quam ordinis vestri fororē dicitis, per sancta exercitia venire valeatis. Nisi enim in cōmuni sine proprio castè & religiose vixeritis: ad reginam cæli non peruenietis. Si sic viuere curaueritis: vtilis in ecclesia Dei estis. Enimvero si cur bonos Carmelitas religiose secundum regulam conuersantes omnino laude dignos describimus: ita malos & moribus deformatos, longe ab hoc volumine semouēdos esse decernimus. Laudare enim nisi bonos non intendimus. Credimus autem multos ab initio bonos & sanctos in hoc ordine viros claruisse, hodieque clarescere: & idcirco monemus lectorem, ne propter deformitatem paucorum totum ordinem velit contemnere: in quo multi boni sunt, quos certum est illum ignorare. Neminem ex Carmelitis contemnendum lectorem existimet: quoniam qui hodie iacere in deformitate cernitur: cras forsitan primus in acie regularis obseruantie gradietur.

*De sanctis & canonizatis ex
 Ordine isto.*

CAP. XII.

Quam vberes fructus, quam suaves in ecclesia Dei odores ager iste Carmeliticus ordinis protulerit, neminem ignorare credimus, qui veterum historias legit. Nam vt de his interim sileamus, qui in monte Carmeli sub lege claruerunt: tot sancti fratres sub gratia in ordine isto fuerunt, vt penitus numerari nequeant. Enim vero si quis stellas cæli dinumeret, & huius ordinis sanctos numera-

are poterit. Sed forsitan aliquis mihi huius ordinis amulator dicat: Quid tu Carmelitas tantopere de sanctorum multitudine commendas: qui nullius haberi memoriam in ecclesia Romana non ignoras? Ostende mihi quantos in Calendario ex ordine Carmelitarum sanctos iueneris. Quisquis talia dixerit, se aut inuidum aut gestarum rerum inscium penitus ostendit. Quid enim quod paucos ex ordine fratrum Carmelitarum sanctos Romana veneratur ecclesia? Num et go pauci existimandi sunt quoniam non multi kalendario inscribuntur? Aut nūquid ordo diui patris Benedicti sanctos iccirco paucos habuit: quoniam vix quindecim ad kalendariū recipit? E nimvero quindecim milia ex eo sancti nominibus proprijs referuntur. Non consueverunt vetusti ordines de multitudine sanctorum suorum inaniter gloriari, dum vnusquisque magis in se sanctitatem studuit amare, quam in alio ad ostentationem suæ religionis attollere. Malebant enim cultores antiquorum ordinum sancti esse, quam dici. unde non magnopere curabant sanctissimos quosque fratres suos ad plaustrum vulgi extollere: neque solebant pro eorum canonizatione ad reges & principes sollicitando discurrere: neque importunis summos pontifices precibus fatigare. Sufficere sibi credebant si fratres suilocari fuissent cum sanctis in cælis, & ideo canonizare illos nō curabant in terris. Ordo autem fratrum Carmelitarum antiquissimusest, & nūquā vetustatis semitas in hac re dereliquit. Sanctos etenim, & multos & præstabilissimos habuit: sed more antiquitatis paucos in kalendariū suscepit, dum pristina humilitate semper contentus fuit. Quod vero paucos veneratur huius ordinis sanctos Romana ecclesia, ideo factum credimus: quod cum maxima pars eorum ante transmigracionem ordinis in Iudæa claruerit, sanctitas eorum Romana ecclesia incognita fuit. Nec opus erat eo tempore pro canonizatione sanctorum ad sedem apostolicā discurrere, dum in sua dioecesi quilibet episcopus sanctum testimonio miraculorum posset declamare. Postquam verō fratres in Europam transmigrarunt, multiplicariſque diuersis in ecclesia ordinibus, neminem pro sancto haberi Romana decreuit auctoritas, nisi de consensu summi pontificis deinceps fuerit canonizatus. Maximus autem sanctorum numerus hoc decretum præcessit: quos vetustas miraculis inducta canonizauit. Quis papa canonizauit apostolos, & veteres sanctos? Nonne sola antiquitate in ecclesia Dei venerantur propria sanctitate contenti? Et ordo fratrum Carmelita-

rum plures trans mare sanctos habuit, quorum in Europa memona nulla antiquitus fuit. Denique post aduentum ordinis in Europam sanctos complures habuerunt: quorum si cuncta nomina vellemus describere, vultu men hec in immensum extendere cogeremur. Scimus autem quod fratres Carmelitarum sanctos suos in admirationem populi non contulerunt exponere: & ideo non fuit nec stri propositi singulos per nomina recensere. Denique si quis viros sanctiss, qui in hoc ordine claruerunt ex nomine scire desiderat: historias & chronica dicti ordinis legat, & eam præcipue quam frater Ioannes Mechliniensis conuentus dictus Oudenvater multo labore composuit, & Carmelitici ordinis fasciculum tripartitum examinavit. In ea siquidem huius ordinis tot sanctissimos viros inueniet, vt de ceteris ordinibus paucos habuerit similes. Initium quoque ordinis & progressum eius aperta lectiois modulo aperuit. & omnes generales priores à primo vsque ad Pontium, qui ordini modo præfider per nomina descripsit. Nos vero quos rei familiaris cura sermonem abbreviare compellit, his finem facimus & secundum de laude Carmelitarum volumin ordinatum pro virili nostra assidimus: quo de illustribus viris & doctis in eo, qui varia ad Ecclesie vtilitatem conscripserunt, quantos scire possimus, mentionem faciemus.

PRIMI LIBRI FINIS.

IO ANNIS TRITHEMII
CARMEN ELEGIACVM ALLOQVENS
LIBRVM SVVM CARMELITICVM,

INunc care liber, presenta te venerandis
Patribus, in quorum laude creatus ades.
Ne metuas doctos, & honestos moribus, atque
Claros deuota mente videre viros.

Non est quod paueas: comes sunt, atque suaves,
Et mites, potes audacter adire viros.

Talibus in primis nostram memor esto salutem
Ferre, nec addubites, spondeo gratus eris.

Inuidie stimulis si quis pungatur, obaudi:

Si quis te quarat rodere dente, fuge.

Semper in aduersis patiens praecleara trophaea

Obtinet: impatiens turpia probra refert.

Impius & prauus loquitur mala pectore clauso:

Talia mi codex ne vereare precor.

Defendent etenim te Patres ordinis almi,

Quem mater Domini virgo Maria fouet.

Carmelus quibus insignis mons patribus aprum

* Imposuit nomen religione sua.

O mons sancte tuos iam cernis rite sequaces,

Et stabilis dura tingeret ordo sacer.

Quisquis erit bibliae qui te veneratur honore,

Hunc tu principio gratus amore coe.

Si quis te vultu conspexerit asper amaro,

Indignans fugis illius vitro manus.

Impressura vo ait facile te dede premendum,

Multi ut valeas utilis esse viuis.

Sed iam en obserua, ne demerere, vel unquam

Dissideas calamo, sensibus atque aique meus,

Promercede patres vestros deposco precatus

Ad Dominum, suos, purget ut omn nefas.

FINIS.

IOHANNIS TRITHEMII
ABBATIS SPANHEMEN-

SIS, DE ILLUSTRIBVS

VIRIS ORDINIS CARME-
LITARVM.

LIB. II.

BOsteaquam auxiliante Domino nostro Iesu Christo
primum intenti nostri opusculum de laude ordinis
Carmelitarum abfoluimus, libet nunc secundum ex-
ordiri, in quo fauet Virgine Maria, de viris illustri-
bus, qui variis in eo temporibus claruerunt, sumus habi-
turi sermonem. Causa vero ad eam prouinciam subeundam duplex
nos impulit: quarum altera fratres respicit: altera detractores. Cre-
dimus enim ad aedificationem iuniorum fratrum non mediocriter
proficere, si viros eruditione insignes, qui in Ordine praecesserunt
ad eorum notitiam curemus reuocare. Per hoc namque doctissimi
viri laboribus suis condignam immortalitatis memoriam apud po-
steritatem accipiunt, & minores eiusdem ordinis fratres ad amorē
scripturarum prouocantur. Secunda huius catalogi causa est amu-
latio detractorum: qui ordinem Carmeliticum tanquam infructuo-
sum despiciunt, dum paucos in eo scriptores ecclesiasticos & doctores
floruisse credunt. Nos autem dolentes tam sancto sacratissimi-
moque ordini ex ignorantia oblocutorum iniuriam fieri, docto-
rum, qui in eo varia scriplerunt, catalogum qua licuit, breuitate or-
dinauimus: in quo scriptores omnes quorquor notitiam nostram in-
ciderunt digessimus. Et quanquam multi doctissimi viri huius or-
dinis ante transmigrationem in Palestinae florentes multa conscrip-
serint: tamen cum nobis eorum opuscula incognita sint; paucos
confignauimus e pluribus. Obmissis itaque his qui in Iudaea ab-
initio claruerunt, eorum duntaxat mentionem facere instituiimus,

S

quos

quos clarum eruditionis suæ splendorē dedisse in Europa scimus, Neque tamen omnium eorum facere mentionem, qui floruerunt post transmigrationem potuimus: eo quod opuscula eorum & tempora ignoramus. Relinquimus eiusdem ordinis cultoribus eā prouinciam, ut ubi nos ex infirmitate defecimus, ipsi nostrum defectum studeant emendare. Iam nunc itaque propositi sumamus exordium.

Cyrillus ordinis Carmeliticæ monachus, postea episcopus Alexandrinus, natione Græcus, ex Constantinopoli oriundus, vir sanctus atque doctissimus, philosophus clarus & rhetor insuperabilis, infinitis miraculis coruscavit, & prophetiæ spiritu illustratus fuit. Hic tempore Theodosij imperatoris & Celestini Papæ primi contra Nestorium multa composuit, eūque in concilio Ephesino prædicens confutauit. Scripsit Græco sermone multa præclara volumina: de quibus apud Latinos pauca habentur. Hic primus permisit philosophiā Aristotelicā scripturis sanctis, & omnes errores hæreticorum argumentis fortissimis elisit: sicut in gestis tertiæ synodi Ephesinæ inuenitur. Scripsit autem inter alia contra Iulianum apostatā lib. 3. Contra Nestorium quoque lib. 1. De incarnatione Domini plures homilias. Epistolas multas ad diuersos. lib. 1. Sententias in synodo Ephesina plures. Hæc omnia apud Græcos vidimus, & parim legimus: sed nusquam apud Latinos. Claruit sub Theodosio imperatore magno, & Celestino Papa primo, anno Domini quadringesimo trigésimo.

Ioannes Hierosolymitanæ ecclesiæ post beatum Iacobum patriarcha quartus & quardagesimus, primus in ordine narrationis nostræ collocandis accedit. Erat enim vir cōuersationis integræ atque sanctissimæ: qui uiuus & mortuus infinitis fertur claruisse miraculis. Hunc Adrianus Papa primus propter eximiā & doctrinā vitæ excellentiam de monasterio montis Carmeli sustulit, & in patriarchā præfatæ urbis sublimauit. Qui cum in scripturis diuinis esset peritissimus, nonnulla præclara syntagmata edidit, quibus ingenium suum posteris declarauit, de quibus extat volumen insignis, de principio & profectu ordinis Carmeliticæ liber vnus. Scripsit etiā quædam ad fratres epistolas exhortatorias, & quædam alia. Claruit temporibus Adriani Papæ primi, anno Domini maximi Iesu Christi, septingen-

septingentesimo septuagesimo.

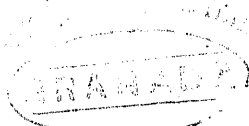
Cyrillus alius, presbyter montis Carmeli, tertius in ordine prior generalis, vir doctus & deuotus, ac spiritu prophetiæ illustratus, scripsit nonnulla ingenij sui opuscula: de quibus feruntur epistolæ ad diuersos plures; & quædam ad Abbatem Ioachim reuelationes. Angelica quoque tabula, quam de manibus angeli dicitur recepisse. Alia nonnulla scripsisse dicitur, quæ ad notitiam meam non uenerunt. Claruit temporibus Henrici Imperatoris sexti, & Innocentij Papæ tertij, anno Domini millesimo ducentesimo. Erant qui hos duos (Cyrillos vnum esse putant: cum nec tēpus in eos consentiat) nec ordo gestorum. Primū enim sub Theodosio in Ephesino concilio claruisse certum est, & istū sub Henrico sexto, ut diximus.

Nicolaus Gallicus, septimus prior generalis totius ordinis, vir doctus & deuotus & Deo singulariter dilectus; qui postquam ordinem aliquot annis strenue gubernasset officio renuntians, ad eremum monasticæ conuersationis reuersus est, scripsit inter alia volumen insignis, quod prænotauit, sagittam igneam: in quo flebilis ordinis sui statum multis deplorat gemitibus. Claruit anno Domini millesimo ducentesimo lxx.

Albertus de Trapano, prior Siciliæ prouincialis, vir in diuinis scripturis studiosus atque doctissimus; vita quoque & conuersatione deuotus, miraculisque adhuc uiuus coruscans, multa uilia pro ædificatione fratrum scripsisse dicitur, quæ tamē ad manus nostras non uenerunt. Moritur in ciuitate Messanen, anno Domini millesimo ducentesimo xij. indictione v. septimo Nonas Augusti, signis gloriosus.

Guilhelmus de Samuco, Carmeliticæ ordinis singulare decus, vir doctissimus & sacræ theologiæ professor insignis, natione Gallus, scripsit ad ædificationem simplicium fratrum pulchra & apta volumina: de quibus subiecta feruntur. Super sententias lib. iij. Chronica de multiplicatione sui ordinis lib. j. Declarationes siue regulæ lib. j. Decretales religiosorum lib. j. Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur, quæ tamen ad notitiam meam non uenerunt. Claruit temporibus Rodulphi Imperatoris, millesimo ducentesimo octogésimo.

Gerardus de Bononia, generalis prior totius ordinis undecimus,

mus, sacrae scripturae doctor Parisiensis, ingenio subtilis, ordinisq; sui amator & rector celeberrimus, scripsit multa preclara volumina, quibus memoriam sui posteris commendauit. Super sententias lib. iij. Quodlibeta multa & varia lib. j. Quaestiones quoque lib. j. Sermones varios lib. ij. Summam theologiae notabilem incepit; quam morte preuentus finire non potuit. Moritur tandem in Auenione sepultus, anno Domini clo.ccc. xvij. indictione xv. generalatus vero sui anno xxj.

Sibertus de Beka, natione Teutonicus, vir in diuinis scripturis eruditissimus, doctor omnium opinione & laude celebratus, cultor sui ordinis deuotissimus; scripsit ad aedificationem fratrum quaedam preclara opuscula: de quibus ista feruntur. Super sententias lib. iij. De censuris noui iuris lib. j. Considerationes super regulam ordinis sui lib. j. Ordinale Dominici sepulcri correxit, quod per totum ordinem obseruari decretum fuit. Alia quoque nonnulla edidit, quae ad notitiam meam non venerunt. Claruit sub Henrico imperatore septimo, anno Domini clo.ccc. & x.

Guido Perpinianus, natione Cathalanus, duodecimus prior generalis: deinde Maioricensis & postea Eluen. episcopus, vir in diuinis scripturis doctissimus; ingenio acutus, scientia profundus, sermone scholasticus: qui apud Iohannem papam xxij. in honore & reuerentia habebatur; scripsit multa preclara volumina: quibus non men suum posteritati commendauit, de quibus subiecta feruntur. Ad Iohannem Papam xxij. opus insigne tripartitum, de perfectione vite catholicae lib. iij. Super sententias lib. iij. Quodlibeta sex lib. i. Quaestiones variae ordinariè disputatae lib. i. De concordantia euangelistarum lib. i. Correctorium decreti lib. iij. De haeresibus ad cardinalem Albanensem lib. i. In libros physicorum lib. viij. Quaestiones de anima lib. i. Alia quoque multa composuit: quae ad notitiam meam non venerunt. Claruit anno Domini clo.ccc. xx. & moritur xxi. Augusti, Auenione sepultus.

Ioannes de Alerio Tholosanus, tertiusdecimus prior generalis totius ordinis, vir in diuinis scripturis eruditus, ingenio, scientia & eloquio clarus, vita quoque & conuersatione praecipuus, ac regularis disciplinae conseruator insignis, scripsit insigne volumen super sententias lib. iij. In ecclesiasticam lectionem notabilem lib. i.

Et

Et quaedam alia, quae necdum reperi. Claruit anno Domini clo.ccc. atque xxx. iacet sepultus in conuentu suo Tholosano.

Petrus de Casa prouinciae Aquitaniae, post resignationem Iohannis Alerij, quartusdecimus totius ordinis generalis prior, deinde episcopus Vasionensis, & postremo patriarcha Hierosolymitanus, vir in diuinis scripturis doctissimus, vita & conuersatione deuotus, reliquit ingenij sui quaedam preclara volumina: de quibus ista feruntur. Super sententias lib. iij. Sermones de tempore & de sanctis lib. ij. Lectionem quoque in librum politicorum notabilem, & quaedam alia: quae nos latent. Claruit anno Domini clo.ccc. atque xxx. Moritur autem pridie Nonas Augusti, miraculis coruscans.

Ioannes Valsingham, prior prouincialis Angliae, vir in diuinis scripturis doctissimus, philosophus acutus, & sacrae theologiae doctor Parisiensis, scripsit notabiliter super sententias lib. iij. Quaestiones varias & quodlibeta. Alia quoque nonnulla composuit, quae ad notitiam meam non venerunt. Claruit sub Benedicto papa xij. anno Domini clo.ccc. atque xl.

Simon de Spira, natione Teutonicus, prior prouincialis totius Alemaniae, doctor Parisiensis, vir in diuinis scripturis eruditus, & saecularium literarum non ignarus, ingenio praestans & clarus eloquio, scripsit super Sententias lib. iij. Sermones quoque varios, & quasdam in diuinis voluminibus lectiones. Alia in super nonnulla scripsisse dicitur: sed ad manus nostras non venerunt. Moritur sub Benedicto papa xij. anno Domini clo.ccc. xl. indictione octaua, viij. Iduum Ianuarias. Coloniae in suo conuentu sepultus.

Petrus Raymundi de Grassa, natione Gallus, conuentus Tarfacij prouinciae Narbonensis, quintusdecimus prior generalis, vir doctus & deuotus, scripsit multa preclara volumina: quibus sui memoriam posteris commendauit, e quibus exstant subiecta. Super sententias lib. iij. Ordinis quoque sui diuersa statuta in vnum volumen collegit, & in rubricas sexaginta collectiones easdem distinct. Sed & alia quaedam composuit, quae ad notitiam nostram non venerunt. Moritur autem anno Domini clo. ecc. lvij. indictione x. sub papa Innocentio sexto. sepultus in monte Pessulano anno sui officij generalatus xvi.

Ioannes de Bachone, natione Anglicus, prior prouincialis Angliae,

glia, doctor Parisiensis, vir vndecunque doctissimus, philosophus, iurista & theologus celeberrimus, ingenio subtilis & clarus eloquio, scripsit multa preclara opuscula: de quibus feruntur subiecta. Super sententias lib. iij. In euangelium Matthæi lib. i. In euangelium Marci lib. j. In euangelium Lucæ lib. j. In euangelium Ioannis lib. j. In epistolas Pauli lib. xiiij. In actus apostolorum lib. j. In epistolas canonicas lib. vij. In apocalipsim Ioannis lib. j. Quæstiones variè disputatæ lib. j. Speculum ordinis sui lib. j. Defensorium ordinis sui lib. j. Super methaphysicam Aristotelis in duobus voluminibus lib. xij. Super de anima lib. iij. In libros quoque Ethicorum lib. j. Alia insuper multa composuit, quæ ad noticiam meam non venerunt. Explanationes quoque varias edidit super libros beati Augustini de Trinitate, & de ciuitate Dei, atque Anselmi, Cur Deus homo, & de incarnatione verbi: in quibus omnibus ingenium suum magnificè exercitauit. Claruit tēporibus Caroli imperatoris quarti, & Clementis papæ sexti, anno Domini cō. ccc. xlv.

Paulus de Perusio, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, atque in secularibus literis egregiè doctus, ingenio subtilis, sermone scholasticus, edidit magnæ auctoritatis quædam opuscula, quibus nomen suum posteritati commendauit, è quibus exstat volumen insigne super sententias lib. iij. Quæstiones quoque variè lib. j. & quædam alia. Claruit Parisiis sub Clemente papa sexto, anno Domini cō. ccc. xliij.

Ioannes Balistarij Cathalanus, prior totius ordinis generalis xvi. vir in diuinis scripturis eruditissimus, & secularis philosophiæ scrutator acutus, ingenio prestans & clarus eloquio, scripsit quedam preclara volumina, quibus nomen suum ad posteros destinauit: è quibus exstant subiecta. Super sententias lib. iij. Constitutiones ordinis sui lib. j. De nouissimis temporibus ad papam lib. j. & quædam alia. Moritur anno Domini cō. ccc. lxxiiij. indictione xij. viij. Kal. Octobris, in conuentu Maioricarum sepultus.

Petrus Rimi de Perpiniano, patria Cathalanus, vir valde eruditus, doctor sacræ scripturæ, ingenio profundus & clarus eloquio, scripsit insigne volumen super sententias lib. iij. In toto quoque psalterio lib. j. Sermones insuper & varios & elegantes composuit, qui ad manus nostras non venerunt.

HERCULVS

Herenus de Boyo, natione Brito, vir in diuinis scripturis peritissimus & secularis philosophiæ non ignarus, ingenio subtilis, eloquio scholasticus, & sanctarum interpres literarum, doctorque Parisiensis, profundus, fertur nonnulla preclara volumina cudisse, quibus memoriam sui posteris commendauit. è quibus exstat opus insigne super sententias lib. iij. Quæstiones variæ, & alia quæ nos latent.

Ioannes de Regno, natione Gallus, conuentu Tholosanus, in scripturis sanctis doctor eruditus, ingenio subtilis & promptus eloquio, scripsit super sententias libros iij. In euangelium Matthæi lib. i. Sermones de tempore & de sanctis lib. ij. Quadragesimale quoque lib. i. & quædam alia.

Petrus Thomæ, episcopus Pacensis ac postea patriarcha Constantinopolitanus, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, vita & conuersatione sanctissimus: quippe qui multis & viuus, & mortuus inuacuus conuacuauit: fertur nonnulla preclara scripsisse opuscula, quibus ingenium suum vtiliter exercitauit, de quibus feruntur subiecta. Super sententias lib. iij. De purissima cōceptione beatæ Mariæ virginis lib. i. Sermones quoque varij lib. i. & quædam ad diuersos epistolas. Moritur anno Domini cō. ccc. lxxvi. indictione tertia, viij. Iduum Ianuarias, miraculis clarus.

Olbertus, natione Anglicus, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in seculari philosophia egregiè doctus, acuti & vehementis ingenij eloquij scholastici, in disputandis soluendisque quæstionibus scripturarum promptus & subtilis, scripsit elegantissimum volumen super sententias lib. iij. Quæstiones variè disputatas lib. i. Sermones quoque diuersos lib. i. Alia insuper nonnulla scripsisse dicunt, quæ nos ignoramus.

Tilmanus conuentus Auenensis, natione Teutonicus, prior provincialis inferioris Alemaniæ, sacrarum literarum insignis professor, ingenio prestans & clarus eloquio, declamator sermonum egregius, scripsit super sententias lib. iij. In euangelium Matthæi lecturam notabilem, quam Colonix in conuentu publicè legit lib. i. Sermones quoque varios, & quædam alia. Claruit anno Domini cō. ccc. lxx.

Henricus Dolendorp, natione Teutonicus, ante Tilmannum

provincialis prior inferioris Alemanie, vir doctus & eruditus & declamator celeberrimus, ingenio præstans & eloquio scholasticus, disputator quaestionum acerrimus, scripsit notabile opus super sententias lib. iij. Sermones quoque varios & vtilis, & quædam alia. Moritur in conuentu Colonienſi ſepultus, anno Domini 1610. ccc. lxxv. indictione tertia, quarto Iduum Februaris.

Philippus Riboti, prior provincialis Cathalonie, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, ingenio promptus, eloquio apertus, ac regularis diſcipline curioſus moderator, ſcripſit inter alia ingenij ſui monumenta opus inſigne, de origine & profeſtu ordinis ſui, quod prænotauit de pæcularibus geſtis fratrum Carmelitarum lib. x. Alia quoque nonnulla compoſuiſſe dicitur, quæ ad manus noſtras non venerunt.

Robertus de Möſtroilo, natione Gallus, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, decus quondam gymnaſij Pariſienſis, ſcripſit ſuper ſententias lib. iij. In epiſtolas Pauli notabilem leſturam lib. xiiij. Quaſtiones varias lib. j. Sermones quoque de tempore & de ſanctis lib. ij. Alia etiam nonnulla ſcripſiſſe dicitur, quæ necdum vidi.

Ioannes Fuſt, conuentus Crutzennacæſis leſtor, & poſtea prior Argentinenſis, natione Teutonicus, ex comitatu Spanheimenſi oriūſtus, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, declamator ſermonum celeberrimus, ſcripſit inter alia, ſermones elegantes de tempore lib. ij. De ſanctis quoque lib. ij. Sermones per quadrageſimam lib. ij. & alia quæ nos latent.

Ioannes de Hildenſheim, vrbe Saxonie oriundus, leſtor conuentus ibidem, in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, ſæculariū quoque literarum non ignarus, philoſophus & poëta inſignis, carmine exercitatus & proſa, declamator ſermonum ad populum ſamatiffimus, ſcripſit non contemnendæ leſtionis opuſcula: de quibus ſeruntur ſubiecta. Ad Florétium episcopum Monasterienſem in Vveſtphalia, de translatione trium regum in ciuitatem Coloſnienſem lib. j. Chronica quoque iocunda & vtilis lib. j. Deſenſoriū ordinis ſui, lib. j. De fonte vitæ lib. j. De Antichriſto lib. j. Contra Iudæos lib. j. Contra turpia pingetem lib. j. Opus metricum de moſtris in eccleſia lib. j. Epiſtolarum ad diuerſos lib. j. Sermones de tē-
pore

pore & de ſanctis lib. ij. Alia quoque nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam adhuc non venerunt. Claruit ſub Carolo imperatore quarto, anno Domini 1610. ccc. lxx. & varia carminum compoſuit epigrammata.

Ioannes Golein, Normannus natione, prior Rotomagæſis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, atque in ſecularibus literis ſufficienter doctus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, ſcripſit non ſpernendæ auctoritatis opuſcula, quibus nomen ſuum ad notitiam poſteritatis cum gloria tranſmiſit, & quibus exſtant ſuper ſententias lib. iij. Super officio miſſæ lib. j. Quaſtiones quoque varias, & vt ſerunt, quædam alia.

Ioannes Taceſſale, natione Anglicus, conuentus Norwicenſis, vir doctus & in ſcripturis ſanctis atque in iure & philoſophia multum eruditus, ingenio promptus & ad declamandum ſermones ad populum idoneus, ſcripſit ſuper ſententias lib. iij. In apocalypſim leſturam notabilem lib. j. Sermones quoque varios ad populum. Alia in ſuper nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam non venerunt. Miſſus tandem Romam ibidem mortuus eſt.

Arnoldus de Biſſalis, episcopos Galtienſis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & ſæcularis philoſophia non ignarus, ingenio profundus & clarus eloquio, in declamandis ad populū ſermonibus excellentis opinionis, ſcripſit notabile opus ſermonum dominicalium, quod ſic incipit: In medio Carmeli paſcetur Baſan. Cetera quæ ſcripſiſſe dicitur, nos latent.

Ioannes Horneby, natione Anglicus, doctos in ſcripturis ſanctis copioſus & eruditus, ingenio ſubtilis & diſputator quaſtionū acutiſſimus, fertur nonnulla præclara compoſuiſſe opuſcula, quibus venam abundantis ingenij ſui etiam poſteris notificauit, & quibus exſtat opus deſenſorium antiquitatis ordinis ſui lib. j. Sermones quoque varij, & quædam alia. Claruit in gymnaſio Cantabrigienſi, anno Domini 1610. ccc. lxxiiij. vbi varia compoſuit.

Franciſcus Martini, natione Cathalanus, conuentus Barchinonenſis, vir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, in declamandis ſermonibus ad populum excellentis ingenij fuit. Scripſiſſe autem nonnulla opuſcula dicitur, in quibus profunda ſcientia eius de nonſtratæ, & quibus exſtant ſubiecta. De conceptione beate

Mariae semper virginis lib. j. Compendium in honorē ordinis sui lib. vii. & quaedam alia. Claruit in conuentu praedicto, anno Domini clo. lxxx.

Franciscus de Bachone, conuentus Gerundēsis, vir in diuinis scripturis doctus, & saecularis philosophiae non ignarus, ingenio subtilis & disputator acutus, scripsit infigne volumen super sententias lib. iiii. Summam etiam quandā praedicantium lib. i. Alia quoque plura composuisse dicitur, quae ad manus nostras non venerunt.

Ioannes de Ciminetho, lector cōuentus Metens. natione Galus, vir in diuinis scripturis studiosus & multum eruditus, ingenio praestans & clarus eloquio, declamator sermonum popularium egregius, scripsit speculum institutionis ordinis sui lib. j. Sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de sanctis lib. j. Sermones per quadragesimam lib. j. Alia quoque nonnulla composuisse dicitur, sed ad notitiam meam adhuc non venerunt.

Ioannes Nobleth, natione Callus, conuentus Parisiensis, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, & in saecularibus literis egregiē doctus, philosophus & medicus insignis, scripsit ingenij sui quaedam praecleara opuscula, quibus nomen suū cum gloria trāsmisit ad posteros, de quorum numero subiecta feruntur. Opus infigne quod praenotauit Centilogium lib. j. In euangelium Ioannis lib. j. In multos quoque alios bibliae libros commentarios & lecturas compilasse dicitur, quae ad notitiam meam non venerunt.

Nicolaus Dorhm, natione Anglicus, doctor Oxoniensis, in scripturis sanctis eruditus, & in philosophia Aristotelica subtiliter doctus, acutus ingenio & vehemens disputator quaestionum scholasticarum insignis, scripsit super sententias lib. iiii. Determinationes quoque diuersarum quaestionum lib. j. Tabulam originalium. Alia in super multa scripsisse dicitur, quae ad me non venerunt.

Ioannes Marre, natione Anglicus, doctor Oxoniensis, in scripturis sanctis studiosus & eruditus, ingenio subtilis & vehemens, scripsit inter alia exercitij sui opuscula, determinationes contra haereticos Vuicleuitas lib. j. Alia quoque multa scripsisse dicitur, sed ad notitiam meam adhuc non venerunt.

Ioannes de Gluel, natione Teutonicus, prior conuentus Coloniensis, vir in diuinis scripturis eruditus & saecularis philosophiae

non ignarus, ingenio clarus, vita & conuersatione deuotus, scripsit sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de sanctis lib. j. Sermones per quadragesimam lib. j. Alia quoque nonnulla edidit, quae ad notitiam meam non venerunt. Claruit in conuentu suo Coloniensi: vbi & sepultus est.

VValterus Diffe, natione Anglicus, vir in diuinis scripturis valde eruditus, & declamator sermonū popularium celeberrimus, ingenio subtilis & apertus eloquio, scripsit non spernendae lectionis opuscula: de quibus subiecta feruntur. Contra Lolhardos lib. i. De scismate lib. j. Super quosdam psalmos lib. j. Sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de sanctis lib. j. & quaedam alia, quae ad notitiam meam non venerunt. Hic fuit uentus & legatus Bonificij Papae noni, in regnis Angliae, Hispaniae, Portugaliae, Nauarum, Aragoniae, & in partibus Vasconiae, crucem contra haereticos & scismaticos praedicans. Claruit sub VVenceslao imperatore, anno Dñi clo. ccc. nonagesimo, & in cōuetu Noruicēsi sepultus est.

Philippus de Ferraria, natione Siculus, episcopus, vt quidam volunt, Pacensis, doctor sacrae theologiae celeberrimus, ingenio clarus & scientia profundus, sermonum declamator egregius, scripsit valde notabiles sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de sanctis lib. j. & quaedam alia. Claruit in regno Siciliae praedicans coram rege & aliis non sine fructu omnium.

Richardus Lauinham, natione Anglicus, sacrarū literarū doctor Oxoniēsis, vir subtilis & vehemens ingenij, disputator quaestionum acutus, & declamator sermonū egregius, scripsit quaedā praecleara opuscula, quibus memoriam sui posteris commendauit, & quibus existant subiecta. Contra Lolhardos determinationes lib. j. Determinationes quoque notabiles pro libro reuelationum sanctae Brigittae, quas in gymnasiis Oxoniensi & Londoniensi publice legit lib. j. Opus quoque infigne, de ordinis sui fundatione incœpit, quod morte praeventus non compleuit. Composuit etiam nonnulla in logicalibus & physicalibus; quae ad manus nostras non venerunt.

Richardus Maidescon, natione Anglicus, doctor sacrae scripturae gymnasiū Oxoniēsis, ingenio praestans & clarus eloquio, declamator sermonū egregius, fertur quaedā praecleara quidam opuscula, quibus

quibus nomen suum posteris notificauit, è quibus exstat cōtra Lolhardos lib.i. Sermones de tempore lib.i. Sermones quoque de sanctis lib.i. & variaz quæstiones. Alia insuper nonnulla cōposuit, quæ ad notitiam meam non venerunt.

Guilhelmus Taliffordiz, natione Anglicus, doctor sanctarum scripturarum studij Cantabrigienfis, vir eruditus & studiosus, ingenio subtilis, vita & conuersatione deuotus, declamator sermonum egregius, scripsit valde notabiles sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de sanctis lib.j. Varias quoque lectiones scripturarum composuit, quas in præfato gymnasio legit.

Thomas Lombe, natione Anglicus, doctor sacrarum literarum celeberrimus gymnasij Oxoniensis, vir sapientia & eruditione clarus, ingenio subtilis & disputator quæstionum scholasticarum acutus, scripsit contra Lolhardos & Vuicleuitas lib.j. De incarnatione verbi lib. j. Dicitur & alia scripsisse opuscula, quæ necdum vidi.

Nicolaus Ritzonis, conuentus Catanensis, natione Siculus, & prior prouincialis Siciliae, doctor theologus gymnasij Bononiensis, in declamandis ad populum sermonibus excellentis ingenij, scripsit dum adhuc Bononiæ literis operam daret, sermones elegantes de tempore lib.j. Sermones quoque de sanctis lib. j. Duo insuper quadragesimalia composuisse dicitur: quorum lectio declamatoribus vtilis iudicatur. Alia quoque nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam non venerunt.

Ioannes Campfcon, natione Anglicus, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, & secularis philosophiæ non ignarus, ingenio præstans & clarus eloquio, declamator sermonum popularium excellentissimus, scripsit ad vilitatem legentium sermones de tempore lib.j. Sermones quoque de sanctis lib.j. Cetera quæ cōposuit, ad notitiam meam non venerunt.

Ioannes Schonhouen, natione Teutonicus, prior conuentus Mechliniensis, vir in diuinis scripturis studiosus & longa exercitatione doctus, ingenio subtilis & promptus eloquio, in declamandis ad populum sermonibus excellentis ingenij, scripsit notabile opus in duobus voluminibus secundum ordinem alphabeti, quod prænotauit Polipodion, prædicatoribus verbi Dei valde accommo-

dum

dum lib.ij. Sermones quoque de tempore & de sanctis varios edidit, & quædam alia.

Blasius Andernarij, natione Gallus, vir in scripturis sanctis studiosus & eruditus, & secularium literarum non ignarus, scripsit nonnulla præclara volumina, quibus acrimoniam ingenij sui etiã posteris notificauit, è quibus exstat opus celebre super sententias lib. iij. Quæstiones quoque variaz in scholis disputata. Cetera vero quæ composuit, ad notitiam nostram minime venerunt.

Henricus de Aternaco, natione Teutonicus, Colonienfis diocesis, vir tam in scripturis diuinis, quam in secularibus scientiis studiosus & eruditus, ingenio promptus & disputator acutus, scripsit volumen insigne super sententias lib. iij. Sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de Sanctis lib. j. Quæstiones philosophiæ. Sed & alia quædam composuit, quæ ad me non venerunt.

Stephanus Anglicus, doctor Oxoniensis & prior prouincialis Angliæ, vir in diuinis scripturis eruditus & secularis philosophiæ non ignarus, ingenio præstans & clarus eloquio, non minus vita quam eruditione decorus, scripsit contra Lolhardos lib. j. Sermones tam de tempore, quam de sanctis per circulum anni notabiles lib. ij. Quæstiones quoque varias lib. j. Repertorium argumentorum suorum lib. j. Lectiones etiam quasdam notabiles in bibliæ libros edidit, cum aliis multis quæ me latent.

Arnoldus de Austria, natione Teutonicus, conuentus Vienens. & gymnasij eiusdem vrbs doctor, in diuinis scripturis valde eruditus, & in seculari philosophia notabiliter doctus, ingenio subtilis & disputator quæstionum scholasticarum egregius, fertur nonnulla præclara scripsisse opuscula, quibus memoriam sui posteris commendauit. è quibus exstat volumen insigne super sententias lib. iij. Sermones quoque & variaz quæstiones. Claruit in præfato gymnasio Vienensi: vbi & dictam lectionem suam libri sententiarum publice legit.

Ioannes Brammært, natione Teutonicus, conuentus Aquens. prior prouincialis inferioris Alemaniaz, doctor Parisiensis, in scripturis diuinis studiosus & eruditus, ingenio subtilis & composuit eloquio, vita & conuersatione deuotus, scripsit insigne opus super sententias quatuor libros continens, quod Parisiis compleuit anno

Domini

Domini millesimo ccc.lxxx. indictione tertia. Incipit autem sic, Verbum Domini super Ioannem. Sermones quoq; & varias quaestiones. Moritur in conuentu Coloniensi sepultus, anno Domini clo. cccc. vij. indictione xv.

Michael de Bononia, natione Italus, prior generalis, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, & secularium literarum non ignarus, ingenio clarus & disertus eloquio, scripsit multa praecleara opuscula, quibus memoriam sui posteris commendauit, & quibus subiecta feruntur. Super sententias lib. iij. Sed & quaestiones sententiarum lib. j. Tabula sententiarum lib. j. In totum psalterium opus grande lib. i. In euangelium Matthaei lib. j. In euangelium Lucae lib. j. Tabula moralium Gregorii Papae in Iob. lib. j. Tabula super decreto lib. j. De purissima conceptione beatæ Mariæ semper Virginis lib. j. Sermones varij lib. j. Quadagesimale notabile lib. j. In multos etiam libros Aristotelis, commentatus est in Valerium quoque Maximium, in philosophia, in iure canonico, & in oratoria similiter varia scripsit, & multa alia, quæ ad me non uenerunt. Moritur Bononiæ, ante summum altare sui conuentus sepultus, anno Domini clo. cccc. xvi. Kal. Decembris.

Ioannes Grossi, patria Tholosanus, prior ordinis generalis, doctor diuinarum scripturarum insignis & secularis philosophiæ non ignarus, ingenio clarus & promptus eloquio, scripsit nonnulla opuscula de quibus subiecta feruntur. Opusculum de Ordinis sui institutione & profectu, quod prænotauit viridarum lib. iij. Sermones quoque, & variæ in scripturis quaestiones. Moritur sub Martino papa quinto, anno Domini clo. cccc. quarto & uicesimo, indictione secunda.

Thomas Vvalde, natione Anglicus, prior provincialis Angliæ, vir in diuinis scripturis studiosus & valde eruditus, & in seculari philosophia egregie doctus, ingenio subtilis & clarus eloquio, hæreticorum malleus & fortissimus expugnator, scripsit in signe opus contra Vvicleuitas, quod pronunciauit, doctrinale Ecclesiæ lib. i. In multos quoque libros Aristotelis Commentarios fecit: quæ ad notitiam meam non uenerunt. Moritur non sine opinione sanctitatis, Rothomagi sepultus, anno Domini clo. ccc. xxx. indictione octaua, tertio Nonas Nouembris.

Ioan-

Ioannes Bernegam, natione Anglicus, doctor in diuinis scripturis eruditissimus, & in secularibus literis egregie doctus, in declamandis ad populum sermonibus, disputandisque quaestionibus scripturarum excellentis ingenij, scripsit super sententias opus præclarum lib. iij. & quædam alia. Claruit sub Eugenio Papa quarto, anno Domini millesimo cccc. xxx.

Michael Herbrant de Duren, natione Teutonicus prior conuentus Crutzenpacensis, vir in scripturis sanctis studiosus & eruditus, & multarum rerum experientia clarus, ingenio præstans, & uerbi diuini prædicator egregius, scripsit quædam non sperendæ lectionis opuscula, quibus nomen suum posteris notifi cauit, & quibus exstant sermones & plures & notabiles lib. j. Collationes quoque multæ & variæ in capitulis & synodis habitæ lib. j. Cetera quæ composuit, ad notitiam meam non uenerunt. Claruit sub Ruperto Bauaro rege Romanorum, anno Domini clo. cccc. x.

Ioannes Gauwer, natione Teutonicus, conuentus Maguntinensis lector, in diuinis scripturis studiosus & eruditus, in declamandis sermonibus ad populum excellentis ingenij fuit. Scripsit quædam præclara opuscula: de quibus reperi subiecta. Super sententias lib. iij. In exodum lib. j. Vnum euangelium ex quatuor lib. j. Sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de sanctis lib. j. Quadagesimale lib. j. Cetera quæ composuit, ad notitiam meam non uenerunt. Claruit sub Sigismundo imperatore, anno Domini clo. cccc. xxx. sepultus in conuentu suo Maguntinensi.

Iacobus de Regio, natione Italus, vir in diuinis scripturis doctissimus, & in secularibus literis magnifice imbutus, trium linguarum principium Hebraicæ, Græcæ, & Latine peritus, ingenio clarus & disertus eloquio, metro excellens & profa, scripsit notabiles sermones per quadagesimam lib. j. Multa etiam carmine scripsisse dicitur: sed ad notitiam meam non uenerunt. Claruit sub Fridrico imperatore tertio, anno Domini clo. cccc. lx.

Ioannes Soreth, natione Normannus, prior totius ordinis generalis, vir in diuinis scripturis doctus & eruditus, ingenio subtilis, sermone compositus, uita & conuersatione deuotus atque sanctissimus, maximus & feruentissimus sui ordinis reformator, pro eius institutione & multis, & duros labores patientissime sustinuit:

sustinuit: scripsit quædam præclara volumina, quibus venam ingenij sui etiam posteris notificauit. è quibus subiecta feruntur. Super sententias lib. iiii. Sermones varij lib. j. In regulam ordinis sui duplex commentum edidit lib. ij. Constitutiones quoque eiusdem ordinis comportauit. Moritur Andegauis sub Friderico imperatore tertio, & Sixto Papa quarto, anno Domini c. lxx. cccc. lxxj. indictione quarta, octauo Kal. Augusti, multis quotidie miraculis conuulsans.

Goswinus Hex, patria Brabantinus, conuentus Vliſingēſ. episcopus Ieropolitanus, Traiectens. episcopi vicarius in pontificationibus, vir in diuinis scripturis egregie doctus, ingenio subtilis & clarus eloquio, in declamandis ad populum sermonibus valde eruditus, scripsit de decem præceptis lib. j. Directorium turbatae conscientiae lib. j. Sermones de tempore lib. j. Sermones de sanctis lib. j. & quædam alia. Moritur sub Friderico imperatore tertio, anno Domini c. lxx. cccc. lxxv. indictione viij. Kal. Aprilis.

Ioannes Beets, natione Teutonicus, conuentus Thenensis, doctor sacrarum literarum celeberrimus, & in philosophia sæculari multum eruditus, ingenio subtilis, eloquio clarus, disputator acutus, Dei verbi prædicator egregius, non minus conuersatione quàm scientia venerabilis, scripsit ad ædificationem fratrum quædam præclara volumina: de quibus feruntur subiecta. In epistolâ Pauli ad Romanos lib. j. Præceptorium diuinæ legis lib. x. De sacramento altaris lib. j. Sermones de tempore lib. j. Sermones quoque de sanctis lib. j. Quæstiones variæ disputatæ lib. j. & quædam alia. Moritur anno Domini millesimo cccc. lxxvj. xvj. Kal. Augusti.

VValterus Hont, natione Anglicus, vir in diuinis scripturis valde eruditus, & sæcularium literarum non ignarus, ingenio subtilis, scientia profundus, studio & exercitatione lectionis continuus, fertur nonnulla præclara scripsisse opuscula, quibus memoriam sui posteris commendauit, è quibus exstat opus insignis super sententias lib. iiii. De paupertate Christi lib. j. Alia insuper quam multa composuisse dicitur, quæ ad noticiam meam non venerunt. Claruit sub Sixto Papa quarto, anno Domini millesimo cccc. lxxx. Et nescio si adhuc uiuat.

Paulus Biscontus, Nicolai Papæ quinti quondam cõfessor, vir

in diuinis scripturis iugi studio exercitatus & eruditus, ingenio subtilis & clarus eloquio, fertur de varijs rebus multa scripsisse opuscula, quibus nomen suum posteris notificauit. Ego tamen vsque in hunc diem nihil eorum potui inuenire. Claruit anno Domini millesimo cccc. xl.

Ioannes de Duffeldorp, natione Teutonicus, conuentus Maguntinensis, & prior Argentinensis, vir in diuinis scripturis studiosus & doctor valde eruditus, ingenio promptus & clarus eloquio, in declamandis ad populum sermonibus tacundus & multum idoneus, vita & conuersatione deuotus, & regularis disciplinae custos & amator præcipuus, scripsit de obseruantia dierum festorum lib. i. Itinerarium terræ sanctæ, quam persona liter visitauit lib. i. Sermones varios de tempore & de sanctis lib. ij. & alia complurâ. Moritur in conuentu suo Argentinensi sepultus, anno Domini millesimo cccc. xciiij. indictione vno xij.

Ioannes Consobrinnus, patria Portugalsis, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & sæcularium literarum non ignarus, theologus, Philosophus ac iurista celeberrimus ingenio subtilis & clarus eloquio, declamator sermonum egregius: qui multa contra hæreticos fortiter gessit pro Christi amore scripsit ad instantiâ præpositi regalis collegij duarum Mariarum in Angliâ opus tripartitum inſigne, de contractibus & conuersationibus, quod prænotauit de iustitiâ commutatiua lib. iiii. Sermones quoque varios, & quedam alia: Conflatum Francisci Maronis grato compendio abbreviauit. Claruit anno Domini c. lxx. cccc. lxxv. & sub Sixto pontifice quarto. Vlixbonæ, non sine veneni potati opinione, mortem subiit.

Ioannes de Arundine, natione Teutonicus, conuentus Brunensis, episcopus Vbitensis, vir in diuinis scripturis eruditus, & in sæculari philosophia egregie doctus, declamator sermonum celeberrimus, ingenio subtilis, eloquio & conuersatione clarus, scripsit multa præclara opuscula, quibus nomen suum longe notificauit, de quibus feruntur subiecta. Lectura notabilis in librum sapientiae lib. i. In epistolâ Pauli ad Romanos lib. i. Super beati immaculati sermonum li. i. Sermones de tempore lib. i.

Sermones de sanctis lib. i. Alia quoque multa scripsisse dicitur, quæ ad nouitiam meam non venerunt. Viuit adhuc in vrbe Traiectensium vicarius episcopi in pontificalibus ibidem existens.

Baptista Ferrariensis, vir in diuinis scripturis eruditus, & in sæcularibus litteris egregie doctus, metro excellens & profa, vtriusque linguæ peritus, in declamandis sermionibus ad populum excellentis ingenij, scripsit multa instructa volumina, quibus nomen iuum longe lateque divulgauit, è cuius subiecta feruntur. Opus luculentissimum historiarum a Christi natiuitate vsque ad nostra tempora, quod floridè prænotauit. Chronica quoque sui ordinis lib. i. De ruina Romani imperij lib. i. De monte Sina lib. i. Vita Meckuldis lib. iij. Chronica Ferrariensium lib. i. Sermones varij lib. iij. Multa epigrammata diuerso genere metri composuit. Conuenit de graeco in latinum complures sermones beati Ioannis Chrysostomi, et alia plura nobis incognita. Viuit vsque hodie apud Ferrariam, & varia conscribit.

Ioannes Vviriçi de Nussia, natione Teutonicus, conuentus Coloniensis, prior provincialis inferioris Alemaniarum, vir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, & in sæculari philosophia egregie doctus, ingenio promptus & clarus eloquio, diuini verbi prædicator famelicus, fertur ab his, qui cum conueniunt, scripsisse super sententias lib. iij. Sermones & collationes varias, quæ suo tempore prodibunt in lucem. Viuit adhuc in conuentu suo Coloniensi varia conscribens.

Ioannes Iacentinus, vir vndeunque doctissimus, theologus & rhetor celeberrimus, ingenio promptus & disertus eloquio, Græcæ ac Latine linguæ peritissimus, quippe cui multa eleganter traduxit, fertur conplura scripsisse opuscula, quibus nomen suum immortalitati consecrauit. è quibus vidi èuntaxat. Vocabularium Græcum, opus prof èto vile & necessarium lib. i. Extractus eius & aliud volumen minus, vb. Latinum Græco præponitur lib. i. Ad Ludouicum Donatum episcopum Bergomensem è Græco Psalterium de verbo ad verbum proprijsimè transtulit, quod opus nemo digne laudare sufficit: in quo Græcam translationem præmisit litteris Græcis, & suam subnectit latinis. Epistola s & plu-

res

res & elegantes ad diuersos composuit. Alia quoque multa scripsisse dicitur: quæ ad nouitiam meam non venerunt. Claruit sub Innocentio papa octauido, & credo eum adhuc viuere.

Ioannes Scandeberti, episcopus Erfordensis in Anglia, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & sæcularium litterarum non ignarus, ingenio subtilis & clarus eloquio, vita quoque & conuersatione deuotus, fertur multa præclara scripsisse opuscula, quibus nomen suum longe lateque notificauit: sed nihil eorum ad nouitiam meam peruenisse memini. Claruit in Anglia sub Sixto papa quarto, anno Domini millesimo cccc. lxxx. Nescio si adhuc viuat.

Baptista Mantuanus, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in sæcularium litterarum scientia nulli hoc tempore secundus, sacræ theologiæ doctor insignis, philosophus, orator, & poeta celeberrimus, ingenio subtilis, sermone disertus, vita & conuersatione præclarus, vtriusque linguæ Græcæ videlicet ac Latine peritus qui metro Virgilium, Ciceronem prosa æquar, ne dicam superat. Scripsit vtroque genere styli multa egregia volumina, quibus nomen suum per vniuersum orbem Christianum celebrem famam acquisiuit. è quibus subiecta feruntur. Dialogus de beata vita ad genitorem suum lib. i. Suburbanus metrice de bucolicis lib. i. De laudibus sanctæ Mariæ Parthenices lib. iij. De sancta Catherina martyre lib. i. De vita Ludouici Bononiensis lib. i. De vita sancti Alberti sui ordinis carmine Sapphico lib. i. De calamitate horum temporum, siue de peccatis capitalibus carmine heroico, elegantissimum opus lib. i. Panegyricus Roberti lib. i. Somnium suum de eodem lib. i. Ad Falconem epigrammatum opus varium, quod Falconem prænotauit lib. i. Consolatio super morte lib. i. De contentu mortis lib. i. Contra poetas turpia scribentes lib. i. Ad innocentium papam viij. de expugnatione Granate lib. iij. De patientia lib. iij. De ortu & diuersitate religionum lib. i. Apologia pro fratre Petro lib. iij. Introductionum subtilis Scoti lib. i. Orationes elegantes & variae lib. i. Epistolas parè ad diuersos scripsit innumerabiles. Diuersi quoque generis infinita & elegantissima carmina edidit, quæ in lucem suo tempore prodibunt. Enimvero tam promptus & elegans versificator est, vt similem nunquam habuerit, si ad maiestatem carminis & omnis philosophiæ ac eruditionis

T 2

dicionis

dicionis notitiam mentem apposueris. Viuit vsque hodie in Italia Carmelitici ordinis vnicum decus, princeps, ue doctorum, & multa con.ponit, indies publicanda:

Arnoldus Bostius, natione Teutonicus, conuentus Gandauenfis in Flandria, vir in diuinis scripturis studiosissimus & valde eruditus, atque in secularibus literis egregie doctus, ingenio premium & clarus eloquio, theologus, philolephus, & poeta insignis metro exercitatus & prosa, vita & conuersatione deuotus, & regularis disciplinae amator & custos precipuus, scripsit metro & prosa quaedam praecelara opuscula, quibus nomen suum multis innotuit. è quibus ista feruntur. Volumen profaicum veribus mixtum interpositis, quod de patronaru Dei genitricis, Carmelitici ordinis praenotauit lib.i. De illustribus viris ordinis sui lib.i. De illustribus viris ordinis Carthusiensis lib.i. De purissima conceptione Dei genitricis & virginis Mariae contra Vincentium de nouo castro lib.i. De quatuor nouissimis lib.i. Sermones quoque varij. Epistolas tam ad me, quam ad alios multas edidit: quarum incertus est numerus. Carmina etiam complura de varijs materijs edidit. Alia quoque nonnulla composuit quae ad notitiam nostram non venerunt. Viuit adhuc Gandau varia componens, & multos ad studium litterarum prouocans.

Ioannes de Aqua veteri, natione Teutonicus patriae Brabantinus, conuentus Mechiliniensis, vir in diuinis scripturis studiosus & longa exercitatione peritus, in declamandis ad populum sermonibus excellentis ingenij, ordinis sui studiosus amator & cultor deuotus, scripsit ad multorum fratrum instantiam & aedificationem de initio profectu & statu sui ordinis commendabile opus, quod praenotauit fasciculum temporum triperitum ordinis fratrum beatae Mariae semper Virginis de monte Carmelo lib. iij. In quorum primo Eliã & prophetas ordinis sui fundatores exstuisse probat: in secundo sanctos & canonizatos ex eodem enumerat: in tertio successiones priorum generalium totius ordinis sui secundum tempora locat. Cetera vero quae composuisse dicitur ad notitiam meam non venerunt. Viuit adhuc in conuentu Aquensi & coepto fortiter perstat in studio, anno Domini, quo haec scripsimus, millesimo cccc. xcij. indictione. x.

Apolo-

Apologia Auctoris pro eo quod non omnes doctores & scriptores huius Ordinis hic sint inserti qui scripserunt.

Ex his nunc itaque viris doctissimis, quorum mentionem fecimus, lector potes agnoscere, quanti Carmeli fructus debeas assimulare. Paucos vero de multis extraximus, quorum & ingenia & scripta cognouimus. Nec dubitamus ordinis huius restare complures viros doctissimos, qui variis temporibus florentes, ingenijs suis & scriptis eum magnifice illustrarunt, quorum ad nos memoria non peruenit. Omnibus enim ordinibus Carmelitana religio antiquior est, ipsaque nimia vetustas clara lumina sui in obliuione facile deduxit. Denique qui plures Carmeli montis palmires fructiferos scire desiderat gesta & historias eiusdem ordinis legat, & viros doctissimos inuenire poterit, quorum in hoc catalogo metio nulla fuit, Nos enim perquirendi ceteros qui defunt nec tempus consecuti, nec otium istos idcirco in ordinem digessimus, vt inuestigandi reliquos occasionem lectori praeremus. Ad vos d. m. fratres Carmelitici ordinis cultores animam vertimus, vestris caritativis praesens munus offerimus, & vt Deum pro nobis exoretis, pro vicissitudine dilectionis intente supplicamus.

F I N I S.

Ioannis Empolidis Canonici sancti Petri Dumetensis, in librum Ioannis Trithemij abbatis Spanheimensis, de laude ordinis Carmelitarum.

Codice praesenti laudantur lumina sacri Ordinis, alma parens quem tenet atque fouet. Carmelus dedit his nomen mons patribus: vnde Carmelitarum profluit omne decus. Fratribus insignes titulos praecelara vetustas Ordinis istius, vitaque sancta tulit. Laudibus hos dignis stylus ornat Trithemianus Fratres, nec tetris sustinet esse locis. Lauds ad augmentum tam clarae religionis Ingenio miro cuncta vetusta capit.

Et probat antiquos mores Patrum reuerendos,

Atque nouos veterum pergere suadet iter.

Nec parcat vacuis virtutibus, & probitate:

Sed tales verbi diriter ense ferit.

Sic probat ingenuos meritis aut actibus almis,

Vt fragiles scriptis ad meliora vocet.

Sic mos expertis iuuenum solet esse magistris,

Vnius vt discat cetera laude cohors.

Hoc animo facili carmen mi suscipe lector,

Codicis & celebris orsa probata lege.

¶ Rutgeri Venrai Sicambri regularis in Heyna Carmen, in librum

Ioannis Trithemij abbatis, de laude ordinis Carmelitarum.

Collaudare Deos veteres sueuere poëta

Verfibus, & refona personitante lyra.

Sed quid non reprobum, non vanum, non sceleratum,

Solliciti ingenis composuere suis?

Volue libros lector, & magna volumina vatum

Priscorum: inuenies friuola multa cani.

Perfpike Virgilium: bellare Deas animofas

Iunonem, & Venerem sæpe videbis ibi.

Multa liber ficta recinit præclarus Homeri:

Sincerum nihil est, nil graue, nilque pium.

Egregius Plautus, necnon Terentius acris,

Lutibus incestis dedecorosa probant.

Pamphilus obiticeat, concedat Maximianus,

Cesset & imparibus ludere Naso metris.

Hi residem incendunt ignem modulatibus atris,

Nec iuuenes castis moribus esse sinunt.

Trithemius noster non ludicra vana secutus,

Nititur egregia tollere laude viros.

Non quoscunque viros, sed claros moribus, almis

Artibus & variis, & probitate graui.

Et merito dictos confratres Virginis alma,

Qui vita & meritis promicuiere suis.

Eximiam laudem pro religione vetusta

Pæ cunctis fati promerueræ Patres.

Moribus

Moribus antiquis modo clara scientia semet

Miscuit, & bellum cum probitate gerit.

Non quod eam superet, magis sed superatur ab illa

Quæ fuit antiqua non violata manet.

Namque videre datur nonnullos ordinis huius

Non minus arte scios, quam bonitate probos.

Ista videas dominus Trithemius inclytus Abbas,

Binos insignes edidit ecce libros.

Eximios Patres, & laudes Ordinis almi,

Et mores prisicos attingit atque nouos.

Carmelita tuo iam nunc gratiare poëta:

E tenebris etenim te radiare fecit.

Eiusdem Sapphicum Carmen de eodem.

Ecce, Carmelus quibus attulisse

Nomen, & mater Domini probatur,

Hoc libro laudes capiunt vetusti

Relligiosi.

Quem vir insignis Spanhemensis abbas

Edidit pulcro calamo Ioannes

Litteras callens Latinas, Hebræas,

Atque Pelasgi.

Moribus claros, probitate pulcros

Luce doctrinæ rutilos coruscæ

Ordinis fratres probat & magistris

Rite sacra.

Laudibus fratres ideo Mariæ

Comprobat magnis venerandus Abbas,

Quatenus prisici memores decoris

Turpia vitent.

Parcius semper magis arguendos

Esse decreuit fragiles, modestos

Fortius iusto fore comprobandos

Teste libello.

Huius in grates faciles futuros

Ordinis Patres reputo sacra,

E situ nigro tenebrisque cæcis,

Iam radiantes,

Vocum ac Rerum controuersæ positionis,
 tam in Epistola Bap. Mantuani contra Calumniato-
 res, quam in Prolemæi Hispanioli Apologia
 contra detractores operum Bap. Mantuani, & eiusdem
 Corollario de licentijs antiquorum Poetarum,

INDEX.

A Blatiui in a licenter Alphæus 137. 186
 correpti pag. 188 Alutta dea 135
 Academia pag. 181 Alpes Apennini iuga
 Accingo cum datiuo rei quandoque dici 110
 sine accusat. perio. 141 Alticomans quid sit 146
 Acragas 182 Ambiguè loquuti poeta
 Achaia 100 120
 Adamas 144 Amor an cæcus 142
 Adoleo 136 Amphiaræus 99
 Adonis 176 Anapæstus in quinta ver-
 Ad præfès licitè dici 107 sus heroici sede 185
 Aer 164 Andreas media bre. 144
 Aëta 187 Annuit media producta
 E genitiui terminatio licenter 173
 diuisa in aī 179 Ante diē quid notet 105
 Aëdon pro aëdon 188 Antidota nouitatis 151
 Aëgeus 137 Antiptosis licita poe-
 Amonia 163 tis 125
 Aeneadæ 167 Antiquitas venerab. 129
 Agillina 143 Anxur nūc Taracina 143
 Alcides 182 Aphæressis licentiosa 195
 Alcmena 144 Appropio 146
 Approximo

INDEX.

Approximo 144 **C** Acus 176
 Apulia 186 Cæli 139
 Aquitanus 186 Cære opidum 147.
 Arabia prima producta 178
 contra regulam 171 Calarea sepulcrum De-
 Araneolus 182 mosthenis 84
 Argos hippon 144 Calones 176
 Ariminum 168 Cancer, eris pro signo
 Aristarchus Homeri cen cælesti 118
 for æquissimus 122 Capuanus licitè dici 156
 Armilla 94 Carchesiū Alcmenæ 144
 Armus 94 Castor 117
 Ateneris, sine substā: 142 Catholicus 178
 Ateste 143 Catullus 176. 193
 Atus quartæ declinatio- Centaurea 94
 nis terminatio vnde 147 Cherusci 105
 Auricula 94 Ciuilem pro ciuica 192
 Auris iudicium calcat re Cyane 189
 gulas Grammatico- Cyclops 166
 rum 167 Cydon 95. 178
B Aptista Fixera 183 Cyrene 179
 Beati udo beatitas 6 Circuli quadratura 149
 bellantur pro bellāt 170 Clyster 176
 Belluosus belluis ple- Clunis 112
 num 108 Concionor 190
 Beryllus 117 Cōfudit media breui 191
 Breuio. as. an vsitatū 155 Conias pro ciconias 194
 Britannus 187 Consecratus miles 198
 Butyrum 190 Cōsonātes factæ voc. 161
 T 5 Contamino

INDEX.

Contamino	188	diuifco nouè dictum	145
Copia pro exercitu	112	dolon	185
Copulatus	187	donus pro domiaus	129
Coralium	181	Duces pro dux	113
Cordicitus	97	Duodecies quadrifylla-	
Chorea	165	bicè	171
Cortex	178	diffoluo quadrifyllabicè	
Cofyra	164	161	
Cous	166	E terminata in tertia de	
Crepida vnde	164	clinatione, Lucretius	
Chriftus Theologiæ ter-		producit.	187
minos ampliauit	149	Ectafin ac fiftolen fæpe	
Cupido	178	Mantuanus fecit	125
D arius	176	Edonis	171
De fyllab. corre.	175	Electrum	85:166
Degenerare in Numina		Elegia	176
III		Emi priore breui	175
Delirus	190	Elephantiafis	94
Deriuata in icus	103	Eous	100
Defimus contrarius fi-		Epar	164
mo	110	Epenthefis multiplex	
bellino	190	172	
Diana	171	Epicycli quando inuenti	
Diarefis vfitata poetis	149	Errata per incuriam	101
103		Eriphyle	177
diditur pro diuiditur	129	Este opidum	143
Diogenes	175	Etrufci vnde dicti	163
discus	135	Excudo	185
Diuino loquentia	145	Exercitus	

INDEX.

Exercitus	184	Gradius	191
Expectorare pro extrâ		Græca in op	169
pectus mittere	71	H abitudo à noua vox	
F ames	140	Hannibal	191
Ferraria forû Arij	144	Hector	164
Ferus pro equo	141	Helias quantam habeat	
Feruere & Fulgere in 3.		mediam	144
decli.	172	Helicon	143
Ficedula	190	Hercules	117
Fidei media produc.	123	Hieronymus	138
Figuli primam produ.		Hierophanta	138
Mantuanus	127	Hierotheus	138
Figuris vti Poetis lici-		Hyle	185
tum	125	Hymenæus	136
Filij vocabulo vfi Poetæ		Horatius non intellectus	
139		118	
Flores pro faces	72	Hospita pro hospitia	129
Formidolofus	120	Hofli. olim qui nunchof	
Fortuna	132.133.134.	pes.	71
G anymedes	166	I & V confonantes in	
Geniofus noua fed		vocales tranfeunt	161
nô inepta vox	107.148	Inaro. as. at	154
Genus pro genu	193	Ignarus pro ignorato	119
Glarea prima correp.	127	Iliffus	173
Geryone	182	Illudo	126
Gymnefiæ	170	Inchoo cû infinitiuo	161
Gordij nodus	118	Indus	137
Gothus	191	Induperat. Indugredi.	172
Grabatus	169	Indupedita	

INDEX.

Indupedita	129	Lycas	182
Initum pro initio	129	Licentia Poetis permiffa	
Ioannes an Iochânes	167	74. .113. 118. 119	
Iniungo quandoque incognitum	96	Linguae fuffeffu tēporis	
Ioniū per ωmega cor.	167	quatuor in Italia	75. 149
In fcriptis redigi licitè dici	125	Liquidus	186
H & antiqui breuiarūt	167	Liquefactus	190
Ifterminatio verborum quartæ coniugationis licenter breuis	193	Liquor	162
Ifaurus	94	Lycæus	136. 137
Iffrum non exonerari in mare adriaticum	84	Lilybæus	137
Italia prima longa	171	Lotium quāta prima	123
Iudicium recepti	111	Lucretij magna licentia	129
Iudiciorum humanorū varietas	77. 78. 79. 80.	Lupercus	140. 141
L ACUS	165	M acedo	189
Laertiadæ	101: 195.	Malè pro mane	192
Lacæna Liby.	116 118. 147	Mamre	169
Lapidescere. Lapire	108	Maiofibus pro maioribus	71
Latona	171	Mare cāpus dictum	110
Latrare in tergum	124	Mariâ Virgo	130
Læfrigones	182	Marmoreas tabulas quâdoq; mēdoſas eſſe	66
Laudium pro laudū	170	Maximitas	108
Lycæonius	99	Matricida	165
		Melos priore cōmuni	67
		Mēmius in vocatiuo ſin. numero	187
		Menſurnus	97
		Metum	

INDEX.

Metum pro Metium	129	minamus.	129
Metutū pro metuitū	129	Noua quatenus reci.	148
Metus paſſiuè accipi	119	Nouæ voces non repudiandæ	148
Methone	98	Nouitatis antidota	151
Medio. as. at.	146	Nouiſſimus olim in vſu non fuit	96:
Mediaſtinus	146	Nubere marem	141
Mille adiect. pro ſubſt.	138	Nū an aſſimat. cōgr.	115
Milo	186	Nunicus medialōga	190
Mycena in ſingul.	113	Nūtia in plu. neutro.	116.
Minerua paſtoralis	102	O lōgū Virgil. bre.	175
Minois	185	Ω & H. antiqui corripiunt	167
Mneſtheus	192	Oaxis	68
Morari quid ſignet	120	Olympus	124
Muginari p murmur.	72	Olympiacum	93
Mulucha	97	Omnis in accuſ. plu.	104
Mulus	179	Orichalcos	163
Mulieris genit. pro.	122.	Orion	164
Multeſi. an licita vox	108	Orpei error in argo-nautico	84
N abathæus	179. 194	Orpheon	165. 186
Narnia p Nequi	143	Orſus	170
Natura an hab. plur.	155	Ouid j error	86
Naufragium	193	Ouidius licentioſus	194
Nedum pro nō ſolū	139	P achynus	171
Nemeſis	133	Padi originem neſcit	
Nemrod	169	Matua.	150
Nereus	192	Ptolemæus	84
Nilum pro nihilo	129	Padus nō fert elect. ū.	85
Nic. Perottum taxat		Phæthon	

		INDEX.	
Phaëthon	100	Priene	182
Phæaces	188	Præcipito an neutrū	157
Palus 180	Pan 141	Phrenesis	166
Pangæus	137	Proccelij & procephali	
Par Impar	193	versus	184
Parū p aliquantulū	127	Procurō	180
Pataunitas in Liviō	92	Profectus	180
Patria an careat plu.	142	Profiteor	185
Pharſalia	186	Prolixo.as.at	147
Paupera mulier	162	Propagare prima lōga	130
Pelion	177	Propertij licentia	129
Pituita	180	Proteus deriuat. i 51.	132
Phison esse Indum non		Proserpina	186
Gangem	60	Proximo,as,at.	147
Philoctete	179	Pſalmi locus, Nō sic.	62
Pyrene 179	Platea 165	Pſal. 6. locus Vſqueq.	64
Plæbes pro plæbs	113	Ptiſſana	165
Plectrum	123	Puertia p pueritia	129
Poetas loquutos ambi-		Pulex	185
guè	120	Puluerat, pro puluere	
Poetis permis. licētia	74	plenum est	72
Podagræ remedium	149	Puteus	169
Polenta	97	Puluis	189
Pofſis poſteriore cor.	171	Q uartanę remediū	149
Potētat ^o a vſitata vox	147	Quintilianus Poe-	
Præcipitat pro præcipi-		tas excuſat	196
tatur	72	Quotidianana	181
Præda actiue & paſſi.	119	R Hamnuſia	130
Præſtolor	125	R Rancor	92

Recentare

		INDEX.	
Recentare	72	Sicanus	189
Redimendus	128	Synalcepha obſeruata &	
Regnor. paſſiue accipi	98	alibi neglecta	173
Rei nouæ nouum nomē		Synæreſis frequens	173
imponi poſſe	146	Sigæum, Sigæus	137
Remulco	121	Sittole & ectaſi vſum ſe-	
Referare	93	pe Mantuanum	125
Rhodanus	84	Syncope duriuſcula	174
Rhoetus	137	Sithonia	138.163
Romphæa	165	Syphax	188
Rubigo	183	Soldum pro ſolido	129
Rudens	184	Σωτὴς quid proprie	64
Rutilius	186	Sopitus	180
S litteram antiqui non		Spiritualis pro incorpo-	
pronunciabant	174	reo	95
Sandix	58	Sua p veſtra poſitū	124
Scaber	187	Subijcio	185
Scyros inſula	185	Subſtantia & eſſentia	76
Scoria	164	Superare pro ſuperſtitē	
Scruta	69	elle	112
Semel variè ſignific.	102	Superfecatio	59
Senecæ licentia	194	Stapes	145
Sequana fluuius fœmini		Stipendium	176
nè poſitus	156	Stipes	187
Serapis	189	Stymphalides	188
Serus	191	Stridēs priore. bre.	178
Sic breuiatum contra		Strigil	178
regulam	176	T ale pro tantum	138
Sichæus	95	Thales	181

Tardæ

INDEX.

Tardæ noctes quæ	120	Valles an Vallis in fin-	
Taurominitana	179	gula. nominatiuo	162
Tæpus pro tempore	170	Venus alio nomine Alut	
Tæpus sapientissimū	148	ta & Astartes	135
Tentyra	190	Ventus tibicines qui	188
Tepefacio	176	Vesperalis pro occidē.	96
Ticinum	176	Vidualis pro tristi	90
Tigis	191	Vietus	190
Tilia	178	Vindemia	190
Tinea	179	Virgilius an Vergilius sit	
Typhon	179	scribendum	65
Totus priore breui	178	Virgilij duodecim loci	
Trabes pro trabs	113	obscuri	124
Tribrachys in quinta re-		Virgilij in Romana hi-	
gione hexametri vers.		storia error	85
127. 162		Virgilij licentia multi-	
Trigonis	127	plex, nedum error.	
Triumpho hostem, an li-		193. 150.	
citè dicatur	98	Vocabula noua & rara	
Tros	137	109	
Turia	97	Vocales factæ consonan-	
W geminū nūquam		tes	161
Pœtæ cogunt	175	Vocalis lōga, quādoque	
V & I consonantes versæ		breuiata	173
in vocales	161	Vocalis dichronos	174
Vacillo	191	Vomica	187
Valdius p validius	129	Vs quartæ decli. termi-	
Vale	192	natio genitiui, contra	
Valesius pro Valerius	71	regulam correpta	183

FINIS.

I. BAPTISTAE MANTVA-
NI CARMELITÆ, THEOLOGI, DE PA-
TIENTIA LIBRI III. AD CAROLVM
Antonium Fantucium, Patritium
Bononiensem.

CAPITA PRIMI LIBRI.

D E causa huius operis.	Caput. 10.
De morbi cognitione.	cap. 20.
De duplici morbo hominis	cap. 30.
De differentiis quibusdam humanorum defectuum.	cap. 40.
Quid sit morbus corporis & animæ.	cap. 50.
Cur tanta diligentia in curandis corporum morbis.	cap. 60.
De morborum spiritualium origine.	cap. 70.
De animi perturbationibus.	cap. 80.
Vnde secuta sit rebellio appetitus.	cap. 90.
De variis hominum dispositionibus ad peccandum.	cap. 100.
Vnde tanta in hominibus diuersitas.	cap. 110.
De vi appetitus.	cap. 120.
Quomodo appetitus ligetur.	cap. 130.
Quid valeat habitus.	cap. 140.
Quod paucorum est appetitum superare.	cap. 150.
Quod motui calorū assimilatur motus appetitus.	cap. 160.
Quod duplici hominis natura duo spiritus perfecti sunt.	cap. 170.
Quod miseri sunt qui peccant.	cap. 180.
De tribus stultitiæ gradibus.	cap. 190.
Quod terrena voluptas breui dilabitur, argumentum ab Imperatorum	
exemplis.	cap. 200.
Testimonia ex sacra scriptura idem probantia.	cap. 210.
De hominis excellentia.	cap. 220.
Que sit summa hominis miseria.	cap. 230.
De delectatione, & an sit peccatum.	cap. 240.
Redargutio quorundam Theologorū de delectatione loquentiū.	cap. 250.
Quid sit vitium, & vitium, & in quo sita sint,	cap. 260.
	A
	De quibus

De quibus deinceps erendū, & quantū valeat ex arte testare. cap. 27.
 Quae sunt arma spiritalia homini cum diabolo pugnatura. cap. 28.
 Quo sine sanitas quaerenda est. cap. 29.
 Quomodo quaerenda est sanitas. cap. 30.
 De patientia. cap. 31.
 De gradibus patientie. cap. 32.

CAPITA SECVNDI LIBRI.

Quod patientia via est sanctorum ad caelum. Caput. 1.
 Rationes philosophorum cur corpus humanum factum sit fragile. cap. 2.
 De quatuor corporis humoribus. cap. 3.
 Quomodo complexiones distribuuntur à Deo. cap. 4.
 De anima liberi aie. cap. 5.
 An distributio complexionum procedat à fortuna vel à casu. cap. 6.
 In quo consistat felicitas in hac vita contra Peripateticos & Stoicos. cap. 7.
 De synteresi, ratione, & conscientia. cap. 8.
 Quod sine Dei custodia frustra laborat humana prudentia. cap. 9.
 Cur bonis mala eueniant philosophorum opinio. cap. 10.
 Sex cause flagellorum nostrorum. cap. 11. 12. 13. 14. 15. 16.
 Quod virtus quae bonum virum facit, incrementum accipit ab aduersis. cap. 17.
 Quod prosperitas sit inimica virtuti. cap. 18.
 Quod aduersitas tollit moris metum. cap. 19.
 Quod aduersitas facit seipsum cognoscere. cap. 20.
 Quod aduersitas fert auxilium viruti. cap. 21.
 De vitanda nemesi. cap. 22.
 De generibus filiationis, cum declaratione diffini Euangelici. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. cap. 23.
 Quod donorum Dei consideratio inuac patientiam. cap. 24.
 Quod alienarum calamitatum animaduersio ad patientiam plurimum faciat. cap. 25.
 Amicorum

Amicorum obsequia & religiosorum orationes & consilia, patientia sunt adminicula. cap. 26.
 De Carmelitarum antiquissima origine. cap. 27.
 Testimonium ex Plinio quod natura humana sit erummosa. cap. 28.
 Ratio multiplicandorum morborum ac viitorum. cap. 29.
 De morbis humani corporis. cap. 30.
 De quibusdam aliis humani generis infartuibus. cap. 31.
 Quod homo naturaliter erummosus sit. cap. 32.
 Cur homo nudus nascatur. cap. 33.
 Cur Deus floccipendat corpus & rationes naturales. cap. 34.
 Tota natura non consistit in anima. cap. 35.
 Quae sunt mortis cause contra Philosophos & Mathematicos. cap. 36.
 Causa brevis vite & mortis, & de annis antiquorum patrum. cap. 37.
 De annis hominum ante diluuium contra Plinium. cap. 38.
 Vitam humanam non esse breuiatam. cap. 39.
 Aegritudo praeseruat à multis flagitiis. cap. 40.
 Ex aduersitatibus nascitur incunditas spiritalis. cap. 41.
 Debit esse naturarum varias ad ostendendam Dei sapientiā. cap. 42.
 Mundus est quoddam spectaculum nobis à Deo exhibitum quo inuitamur ad patienter ferendas omnes aduersitates. cap. 43.
 Comparatione rerum naturalium probat meliorem esse vitam sanctam cum aduersis, quam vitam felicem cum vitiis. cap. 44.
 Tolerantia aduersitatum facit breuiorē transitū ad paradysum. cap. 45.

CAPITA TERTII LIBRI.

Quatuor virtutes plurimum valere ad tolerantiam. Cap. 1.
 De fidei fundamento & natura. cap. 2.
 Quod fides per aureum Virgilij ramum figuratur. cap. 3.
 Fides est principium ineunda cum Deo amicitiae. cap. 4.
 De fidei progenie, spe & charitate. cap. 5.
 Quod potius dicenda est spes in charitatem transire quam in rem. cap. 6.
 De nominibus eorum qui à fide deficiunt. cap. 7.
 De causis fidei. cap. 8.
 De vi

De vi & natura miraculorum.	cap. 8.
De errore Auicenna & aliorum qui dicunt miracula fieri naturaliter.	cap. 10.
An sit ubiq; Christi lex promulgata.	cap. 11.
Religionem Christianam non esse a stellis, vt errant Astrologi, sed esse breuissimam ad caelum viam à Deo inuentam & traditam.	cap. 12.
De Georgio Nouariensi Bononia combusto cum quibusdam disputationibus de fide Christiana.	cap. 13.
De spe & charitate.	cap. 14.
De longanimitate.	cap. 15.
Quod non rectè dicitur à Theologis voluntas antecedens & consequens in Deo.	cap. 16.
Quod & quare Deus odio habeat otiosos.	cap. 17.
De quatuor nouissimis.	cap. 18.
An mors corporis sit naturalis.	cap. 19.
Opiniones varia de morte.	cap. 20.
De multiplici genere mortis corporalis.	cap. 21.
De multiplici genere mortis spiritualis, cū excusatione Platonis.	ca. 22.
De loco damnatorum qui dicitur infernus.	cap. 23.
Opinio antiquorum gentiliū de inferno.	cap. 24.
Ratione naturali persuadetur omnem immunditiam esse apud inferos.	cap. 25.
De beatitudine Cœlestis Paradisi.	cap. 26.
De beatitudine partis sensitivæ.	cap. 27.
Quod naturaliter virtus honoranda.	cap. 28.
De Iudicio.	cap. 29.
Futurum esse diem Iudicij.	cap. 30.
De Helia patre Carmelitarum antè diem Iudicij pramittendo.	cap. 31.
De sacra scriptura & primum cur sit adeo suadibilis.	cap. 32.
Contra Philosophos dicentes credere nos scripturæ sacre propter consuetudinem.	cap. 33.
De multiplici sensu sacre scripturæ.	cap. 34.
Quod & cur scriptura sacra arca legis comparatur.	cap. 35.
De sanctorum imitatione.	cap. 36.
De assidua Dei deprecatione.	cap. 37.

F I N I S.

Baptista

Baptista Mantuanus Carmelita, Francisco Fantucio. S. P. D.

CAROLVS Antonius, vir clarissimus pater tuus, quod esset bonarum artium studiosus, hominū literatorum congressibus utebatur assidue, & ex familiaribus eorum colloquiis se inuenire dicebat vnicum podagrae suae remedium. Ibam ego eo tempore frequenter ad eum, & quia erat in monasterium nostrum benè animatus, & quod me (vt scis) præcipuo diligebat affectu. Ipse autem (vt erat ingenio claro ac vegeto, lingua diserta ac eloquenti,) mox vt consederamus, aliquem ex scriptura sacra, cuius lectione mirifice oblectabatur, locum afferebat, quod diutius (sic enim aiebat) mutuo sermone frueretur, & ægritudinis suae tortura minus angeretur. Ego domū reuersus (si quid aptius dixisse memineram) arrepto talamo confestim annotabam, memor dicti Evangelici: Colligite fragmenta ne pereant, cupidus etiam, vt sicut ipsi ea quæ dixeramus, adiumenti nonnihil attulerant, ita si in scriptis redigerentur ac legi possent, etiam alii ægrotantibus essent aliquando subsidio. Huiusmodi ergo ratiocinationes à me recognitas, &

A 3

vi

P R A E F A T I O .

ut edantur in librum tribus diuisum voluminibus modo redactas, tibi restituo inquam, quod enim erat Patri donatū, debetur & Filio, & ei maxime qui non diuitiarum tantum, ut maior pars hominum, sed qui etiam sicut tu, paternarum virtutum heredem se constituat, ut videatur à parentibus in eum, ne dum secundum carnem, verum etiam secundum spiritum deducta cognatio. Accipe igitur libellum hunc, & eum succisuis temporibus aliquādo relegito, ut vitæ huius molestias æquanimis feras, & accendaris alterius vitæ maiore desiderio, quo & ad euitandum mortis metum, & ad huius mortalitatis incommoda perferenda, nullum est presentius maiusve remedium. Viue igitur perquam diutissime, & sic viue, ut semper videare Patris vitam & mores æmulari, cui ad politicam felicitatem Peripateticorum id solum deerat, quod & Metello legimus defuisse, prosperam scilicet corporis valetudinem. Sed hæc certè minus est deploranda iactura, ea potissimum ratione, quod quantum adimit politica, tantum addit veræ felicitati, ad quam nobis aditum patefaciat gratia Domini nostri Iesu Christi. Vale.

De causa

De causa huius operis.

C A P. I.

Q V O N I A M opportunis ac frequentibus beneficiis huic nostro Bononiensi Cœnobio magnificè ac religiose collatis, iam pridè tibi nos deuinxisti, Carole Antoni vir religiose, vereor ne si te lōgo & graui podagræ morbo laborantē, consolatus non fuero, de grauissimo ingritudinis vitio possim accusari. Nā si iuxta doctoris & Saluatoris nostri Christi salutare consilium tenemur iis etiam qui nos oderunt benefacere, quantum quæso iis debemus, qui nos non solum amant, verum etiam quotidianis eleemosynis alere, & continuo patrocinio fouere non cessant? Christus qui nobis & vitæ & salutis auctor, sicut in aliis omnibus studiosis actionibus, sic etiam in hoc exemplar est optimum. Ipse namq; quàm diu nobiscum in hoc luctuoso peregrinationis exilio sub seruili specie versatus est, eos à quibus plurimū amabatur, non dilexit tantum, verum etiam docēdo illustrauit, obsecrando attraxit, increpando cor-

A 4 rexit,

rexit, exhortando animauit, miraculis firmauit, beneficiis illexit, & omni denique officio curæ pastoralis custodiuit & fouit. Et quoniã apud ægrotantes magni momenti esse, ac plurimum valere consolantium verba cognoscebat, cum sponte ad passionem & ad locum passionis accederet, discipulorum animis subita tempestate consternandis medicinam instituens, Petro dixit. Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Magna certè est accommodati ad rem sermonis energia, & ad firmãdos animos, affectusque regendos, ad sedandos etiam corporum dolores, ægritudinumque molestias grauis elocutio plurimum valet, propterea apostolicæ disciplinæ documentum est, & auctor est Iacobus Apostolus ad ægrotantes presbyteros vocari, & veram religionem in viduarum ac pupillarum visitatione consistere. Sed vt ad Christi vestigia reuertamur, cum propter Iudæorum sæuitiam relicta Hierosolyma trans Iordanem paululum diuertisset, audissetque Lazarum amicum grauius ægrotare, vitæ suæ ratione posthabita, Vadamus, inquit apostolis, & iuuenus eum. Tantam igitur Christi Iesu saluatoris nostri humanitatem

nitatam & clementiam si quis (vt dignum est) tota mentis acie contempletur, tantæ benevolentia suauitatem non mirabitur solum, verum etiam ad talis præceptoris imitationem accessus, totum se in officia charitatis effundet. Minimè tamen mirum est, si ab illo in huiusmodi amoris vincamur officiis, nam ipse omnium nostrum est pater, nos autem, inuicem fratres, ac multo maior est, vt experimur assidue, & natura ipsa confitetur, patrum in filios quàm fratrum in fratres pietatis affectio. Quoniam igitur ipse præcipit, Discite à me, si tacuero nec te languentem ingrauescente iam senio consolari, ac leuare tentauero, quomodo ab illo didicisse videbor, cuius vita sanctitas, cuius natura benignitas, cuius doctrina charitas fuit? Assimilarem profectò non sine magno virtutis & conscientia danno, sacerdoti aut Leuitæ illi, qui ab Hierusalem in Hiericonta descendens percussus à latronibus hominem & semiuium relictum sine misericordia, sine humanitate, sine cura præterit. Malo igitur Samaritanum imitari, qui lamentabili casu motus, vinum ac oleum plagis infudit, & prolata pecunia stabulario suo infir-

num commendauit . Tentabo itaque pro vi-
rium mearum portiuncula, vir optime, te adiu-
uare, & artis remedia quantum Deus dederit,
tuis vulneribus applicare, phaleratum autem &
ambitiosum sermonem explodentes, humilli-
mis ac familiarissimis colloquiis datatim ute-
mur, ne fortè sermonis insolentia & superbo
dicendi fastu magis offensus, accipias pro con-
solatione fastidium. Sed iam vnum consolatio-
nis nostræ caput afferamus, à communibus ex-
ordientes, sicut Aristotele teste doctrinæ ratio
postulare videtur.

De morbi cognitione. Cap. II.

SAnitatis exordiū morbi cognitio est . Nam
tum demum & ægrotus curari desiderat, &
medicus sanare potest, cum & ille se infirmum,
& iste genus infirmitatis intelligit . Et omnem
operationem quam aliquis appetitus siue natu-
ræ, siue voluntatis exercet, ab aliqua cognitio-
ne prauenire necesse est, perspicuum hoc in
nobis quicquid volumus antè cognoueramus,
in pecudibus quoque. Illæ etenim neque pabu-
lum neq; coitum appetunt, nisi rerū huiusmodi
aliqua vel tenui notione pulsantur, quæ verò
sine

sine cognitione videtur operari, vt arbores, hæc
à cognoscente aliquo necessariū est in opus di-
rigi, ideò à Peripateticis dicitur, opus naturæ,
intelligentiæ opus esse. Philosophi enim natu-
ras rerum cognitione priuatas, vòlunt ab intel-
ligentiis, quæ voluendis ecelorū orbibus à Deo
præfectæ sint, in opera dirigi, & aliena prudētia
ne operando peccent gubernari. Quo fit vt res
insensibiles quales herbæ sunt & arbores, & id
genus alia, tantò minus in procreandis fœti-
bus suis errent, quātò perspicacioris naturæ iu-
uantur ingenio . Nos autem prudentiæ nostræ
(quæ tenuis est) innitentes in operatione ple-
rūmq; decipimur. Est igitur operi semper præ-
uia cognitio, cognitione nanque voluntas, vo-
luntate corpus excitatur . Tunc etiam cū ali-
quid agimus quod nec appetebamus, neque co-
gnitione fueramus assecuti, vt cū agricolæ igno-
rantes Thesuros effodiunt, quod fieri dicitur à
fortuna, id quoq; non sine præcognitione con-
tingit, præcognitione in quā nō fodientis, sed cu-
iuspiam alterius, puta Dei vel angeli, à quo ne-
sciens fossor mouetur & regitur. Duplex igitur
vt plurimum cognitio necessaria est ad curam,

& medici scilicet & ægroti. Propterea decem leprosis qui se infirmos cognoscentes, gratia curationis ad Christum venerant dictum fuisse legimus, Ite ostendite vos sacerdotibus, vt infirmantium cognitioni iungeretur cognitio medicantis. Sicut igitur hi qui curandis corporibus præfunt, radicem morbi & causas infirmitatis priusquam manus adhibeant altius inuestigant, sic nos quoque qui à Deo curandis animabus præfati sumus, spiritualium languorum causas & naturas scire non vtile tantum, sed etiam necessarium est.

De duplici morbo hominis. Cap. III.

ET quemadmodum ex duplici substantia, corpore scilicet & anima, constat homo, ita duplex est hominis morbus, animi videlicet & corporis, duo quoque & medicorum & medicinarum genera sunt. Vnum quo exterior, alterum quo interior homo curetur. Atque ita infirmitati nostræ naturæque defectui providentia diuina, quia nihil odit eorū quæ fecit, multiplex studuit adhibere remedium. Plerumque fit vt animi in corpus & item corporis in animum redundet infirmitas, tanta est enim cor-
poris

poris & animæ necessitudo, vt sua omnia bona ac mala, velint nolint, inuicem communicent, propterea neque sine animo corpus, neque sine corpore animus bene valet in vita. Rei euidētia probationem excludit, quis enim non viderit ægrotante corpore animum ægrescere, & animo malè habente, malè affici corpus & præcipuè faciem? Nam cum in capite animalis omnium instrumenta sint sensuum, omnis animi & corporis affectus in eo promulgantur, facies ira excandescit, metu pallefcit, verecūdia erubescit, tristitia obscuratur, gaudio serenatur. Neque id in homine solum sed & in brutis accidit. Canes rictu, equi auriculis, feles oculis animum ostendunt, hinc dicitur ab Ouidio, Heu quàm difficile est crimen non prodere vultu. Medici quoque inter ea quæ ad conferendam corporis sanitatem pertinent, animi accidentia connumerant, quod viderint has duas hominis partes omnia bona & mala, more amicorum, habere communia, cum morbo animi, corpus ægrotat, animum curato, & cum membrorum & carnis vitio patitur animus, corpus sanato. Itaque videndum est priusquam ad curam veniamus è corpore

corpore ne an animo nascatur infirmitas. A caulis enim incipiendum, vt arboris interitus non ex ramis, sed ex radice petendus est.

De quibusdam differentiis humanorum defectuum. Cap. IIII.

Spiritualium & corporalium ægritudinum in hoc est natura contraria, vnusquisque cum corpore ægrotat, & si nonnunquam morbi speciem nescit, se tamen ægrotare perpendit, qui verò animo languet (vt cum superbix tumore insolescit, aut inuidix liuore contabescit) vt plurimum ægrotare se non videt. Item corporis morbum in alio minus deprehendimus, ab animi vitium in aliis magis quam in nobismetipsis perspicimus. Hinc illud Horatij. Cum tua peruideas oculis mala lippus iuuentis, Cur in amicorum vitis tam cernis acutum? & illud item Persij: Vt nemo in sese tētat descendere, nemo, Sed præcedenti spectatur mantica tergo: & à Christo reprehenditur hypocrita qui festucam in oculo fratris vidēs, in oculo suo trabem non percipit. Amplius humanorum defectuum quidam incurabiles, vt claudicatio, sterilitas, originalis cæcitas, & hi morbi vitia propriè nominantur.

Quidam verò nobis in vita accidunt, morbiq; dicuntur. Et hi quoq; duplices, quidam totius corporis vt febris ac Phthisis: quidam partis vt surditas ac cæcitas, est & quidam morbus leuis qui rebus agendis non est inpedimento, vt imbecillitas & occulta febricula, quæ quia minus à patiente percipitur, à medicis neutralis dicitur. Est & grauis qui à iureconsultis fonticus appellatur, vt febris prohibēs hominem in iudicio comparere. Cum multis corporibus vicia conascuntur, vt cæcitas, sterilitas, debilitas, oris prauitas, & huius generis multa. Morborum spiritualium nullus perpetuus, nam cum animo, sicut nulla virtus, sic nullum nascitur vitium. Libet enim hic à Platone dissentire, qui cum scientiarum habitu venire animas putauit in corpora. Placet magis in Aristotelis venire diatriba, cui placet, animas cum viuificadis corporibus sociantur, similes esse tabulæ puræ in qua nihil est pictū, nihil figuratum. Magna igitur, immò mirabilis inter recētia corpora disparitas est, & compositionum varietas inenarrabilis, inter animas verò mox vt creatæ sunt, nullum discrimen est, pares oriuntur, sine vitis sunt,

sunt, nullum discrimen est, pares oriuntur, sine vitis & virtutibus labuntur in corpora. Nec verum quod Pythagorici fabulatur, eas ex corpore in corpus transmigrare, & hominum regenerationem fieri, quam Graeci palingenesiam vocant, & corpora sortiri praeteritis moribus ac praecedentibus meritis accommodata. Sunt tamen a natura etiam tum quum infunduntur animis nostris, vires quadam potentiaque, ut vis videndi atque audiendi, quae ad operandum corporis egeant instrumentis, haec nimirum, sicut & opifices secundum instrumenti dispositionem operantur, verum haec in animo diuersitas non est, sed in corpore. Intellectus vero etsi nullo corporis instrumento eget ad operandum, potentius tamen, ut phantasiae & aestimatiuae, coniugatus est, quarum operatio certam corporis partem & certam illius partis dispositionem exposcit. Intellectum igitur in operando ab ipsa phantasia, phantasia ab instrumento suo corporeo quod in cerebro situm est, dependere non dubium. At instrumenti dispositio non vnum semper habet temperamentum, sed caeli & aeris, ciborum etiam & aliorum quae ad dietam pertinent, qualitatem

insequi-

insequitur. Propterea corporibus non vno semper modo affectis ac dispositis non vno semper modo imaginamur, recordamur, intelligimus, sapimus, appetimus. Non eadem semper voluptates sequimur, non eadem placent exercitia, non iisdem studiis oblectamur, non eadem insomnia cernimus, pro quorum etiam varietate ut docet Hippocrates in li. de somnibus, periti medicorum sciunt de humorum dominio coniectari. Redundante enim sanguine letiores, felle inardescente aciores, pituita ex crescente pigriores, atra bile regnante meticulosi & tristiores efficitur. Accepit ergo anima (neque id dubium) corporum affectiones, & sibi coniunctae carnis ac circumstantium elementorum lesa contagio nescit in votis seruare constantiam, quod in brutis & volucris manifestius cernitur, iuxta illud Maronis nostri de serenitate loquentis. lib. i. Georg.

*Haud equidem credo quia sit diuinius illis
Ingenium, aut rerum fatoprudentia maior.
Verum ubi tempestas & caeli mobilis humor
Mutauere vias, & Iuppiter humidus austris
Densat, erant quae rara modo, & quae densa relaxat,
Periuntur species animorum, & pectora motus*

B

Nunc

*Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Hinc lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.*

Manifestum hoc etiam in sensu gustus & visus. Nam propter bilis admixtionem palato infirmo mel amarescit & oculis ægris odiosa est lux, quæ iucunda est sanis. Corporum morbi sunt, animæ plerumque salutare, tunc enim maximè Deum recolimus, cum in obfessa carne regnat infirmitas, & multis sanctorum ad animi salutem, vt Paulo apostolo, carnis flagella fuere principium. At animi morbus corpora non solum non iuuat, verum etiam lædit ac destruit, vide luxuriæ deditos vt palleant & marcescant, vide inuidos, vt macerentur & tabescant, vide auaros, vt flacescant & areant, vide gulæ deditos, vt pigri, somnolenti, valetudinarij sint, ac maiorum humorum pleni, quos Græco vocabulo medici vocant Cacoymos, morbos etiam spumales, hoc est malos mores, non sicut corporeos in communes toti animæ, & vni parti proprios diuidimus, non habet enim a-

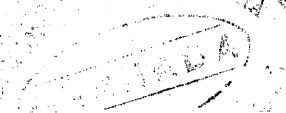
anima

nima vt corpus partes, quarum vna sine alijs infirmetur, sed cum anima ægrotat, tota ægrotata est, videtur tamen aliquando non tota sed secundum partem ægrotare, cum scilicet ad vnius virtutis opus est strenua, ad aliarum virtutum exercitia lenta & impedita, sed tamen etiam tunc in toto appetitu venenum est, cui quidem fieri potest per alios malos mores vitiorum accessio. Inter corporis & animi morbos est etiam discrimen hoc aliud, nam quia medicus animarum est Deus, cuius operationes & opera sunt perfecta, animæ morbus incurabilis est nullus, vnde Seneca inquit. Nunquam fera est ad bonos mores, via. Corporis verò morbi (vt supradictum est) idcirco incurabiles plurimi, quia natura (quæ corporalis medicinæ magistra est) Dei comparatione res manca est. Medicorum etiam naturalium nonnunquam conatus inuolidus, quia teste Hippocrate, vita breuis, ars verò longa, experimentum fallax.

Quid sit in orbis corporis & animæ

Cap. V.

BAPTISTÆ MANTVANI

Orbum corporis à Labeone sic de finiri recitat A. Gellius in 4. notitium atticarum libro, cap. 2. quod sit habitus cuiusq; corporis contra naturam, usum eius reddens deteriore. Per habitum autem non corporis cultum intelligit, secundum quam acceptionem habitum militare, habitum scenicum, habitum religiosum dicimus. Sed habitum dicit qualitate noxiam nature contrariam, crassum corporis vitiantem, alius imbibitum, ut nequeat subito dimoueri, qua præpeditum corpus, animæ non est (vt prius) obtemperans, propterea dicit, usum eius reddens deteriore. Secundum Platonem virtus est sanitas, egritudo vitium. Virtus bona est consuetudo vel qualitas ex bona consuetudine derelicta, Vitium verò mala. Sicut cum pulsa infirmitate bonorum ciborum usu, frequenti malorum abstinence, corpus in pristinum vigorem sensim reuertitur, & eisdem quibus fit valetudo, seruatur valetudo, sic animus malarum operationum fuga, & bonarum exercitio virtutem in se gignit, roborat, auget & conseruat. Relictis igitur corporum morbis,

bis, de spiritualibus ægritudinibus deinceps agendum. Neq; enim vt podagræ morbum incurabilem sanemus, sed vt malorum tolerantiam (qua contra huius vite mortalis absinthium nullum est efficacius) antidotum inducimus, præfens charitatis munus assumptum est.

Cur tanta diligentia sit in curandis corporum morbis Cap. VI.

Ed cum tot sint corporis & animi malæ valetudines, quæ medicis ac medicamentis indigeant, cur fit vt omnes, spreto animo, solis curandis corporibus inhiemus, & illi tantum in precio sunt medici, qui mederi corporibus vel sciunt vel scire profitentur? Plinius natural. historiarum. xix. de medicina sic inquit. Hæc primum inuectores suos cælo dicunt, & hodie multifariam ab oraculis petitur, ab aliquibus scriptoribus penè infiniti celebrantur qui eam artem aut inuenerunt aut auerunt, aut illustrauerunt. Magi illi quorum tæta apud Persas & Aegyptios fuit autoritas, cum religione & astronomia medicinam etiam profitebantur. De Apolline eius inuettore

Naso scribit: Inuentum medicina meum est, opifexque per orbem dicor, & herbarum subiecta potentia nobis. His additur Orpheus, Musæus, Hesiodus, & vt aliqui volunt Chiron Centaurus qui de herbis scripserunt, & Medicinę operam dederunt. Pythagoras etiam Samius, & Democritus Abderites, medendi rationem magno studio quæsierunt, Machaon & Podalirius ob medicinæ peritiam cum alijs ducibus ex Creta ad Troianam expeditionem vocati sunt. Hippocrati cum pestilentiam pullulare incipientem repressisset, decreti sũt honores, quos Herculi decreuerat olim Græcia. Herasistratus Chryssippi discipulus ex Aristotelis filia genitus, Antiocho rege sanato centum talentis donatus est. Teste Liiuo cum Romana vrbs peste laboraret inspectis libris Sybillinis decem legati à senatu missi ex Epidaurio Deum Aesculapium in specie serpentis Romam adduxerunt, Mithridates sua ætate regum maximus, omnes antecessores (vt fama est) medendi diligentia superauit. Commentationes eius & exemplaria Pompeius Magnus in latinam linguam à Lenco liberto suo

suo transferri iussit. Claruit in ea arte Aesculapiades Prussensis, qui (vt aiunt) eloquentiæ tamen magis quam medicandi fretus auxilio nouam, explosa veteri, medicinam inuenit. Antonio Musæ, Cæsar Augustus quod fuisset ab eo graui morbo liberatus, statuam æream iuxta Aesculapium locari mandauit. Euax rex Arabũ medicinæ & ipse curiosissimus, de herbis & lapidibus ad Neronem scripsit. Superuenit & Dioscorides vir militaris in herbaria arte mirabilis. Tempore Antonini floruit Galenus vir quidem doctissimus & ea ætate in medicina singularis, secutus est eum Rasis Pœnus & ipse illustribus medicis annumeratus. Fuerunt & alij innumerabiles retrò actis temporibus medendi magistri, sed nostræ ætati magis propinqui, Petrus Aponensis Patauinus vir rerum scientia admirandus. At omnium neotericorum ditissimus nescio an doctissimus, Thadeus Florentinus fuit, qui cum à principibus Italiæ vocabatur, quinquaginta aureos in mercedem diurnam pacisci consueuerat, ab Honorio summo pontifice semel vocatus, non prius accessit quam centum au-

reos sibi in diem statutos intellexit. Vnde liberatus pontifex, decem milia aureorum illi condonauit. Iuniores innumeros ne tibi sim onerosus, silentio prætereo. Hæc autem memorare suafit humanæ curiositatis admiratio, quod eis præmia honoresque decernat qui corporibus opitulari sciat, eis verò qui animas sanant, ne minimam quidem mercedem instituat. Credo tamen ita factum ut moribus parcam, subtili & occulta sagacitate naturæ. Natura enim corporeæ vitæ studiosa, videns homini ex parte corporis mortem impendere, corpus tantum fulcire conata est pigmentis & medicis, relicta animæ incorporeæ cura Deo incorporeo. Cui sententiæ plurimum consonat quod Deus paruam immò minimam & aliquando nullam corporis, animarum verò tantam rationem habere se ostendit, vt ipsemet corpus suum pro animarum salute tradiderit, & certè plures Deus medicos & medelas animabus quàm natura corporibus adinuenit. Patriarchæ, noui ac veteris testamenti doctores nimirum medici sunt animarum, religiosi nostri temporis omnes & hi

hi præsertim qui declamant in ecclesijs, & qui confessionibus fidelium audiendis præsit, animorù medici sunt, hi practicum, illi theoreticum medicorum loco succedunt. Prophetarum vaticinia doctorum consulta, leges quoque tam humanæ quàm diuinæ præcipue & omnis denique philosophia de moribus, sunt animarum medicamenta salubria, quibus animæ non à morte sed à miseria sempiterna præferuantur, quæ tantò peior quantò longior morte iudicatur. Vt igitur omnium supradictorum concludatur affinitas, corpori corporea debetur medicina, corporalis medicus, & medico præmium corporale. Animæ verò, quia spiritus est, spiritualis medicus, & medico præmium spirituale proponitur. Sic oportet nos persuasos esse, quoniam id & rationi & doctrinæ Apostolicæ consentaneum est, & quæ iacto hoc fundamento facilis patientiæ structura consurgit; Hinc etiam sicut mortem corpori, sic immortalitatem animæ natura denunciat, cum scilicet eam vt naturalis opis minimè egentem relinquit incustoditam, at Deus curam eius assumit, non quò, vt ante dixi, mor-

tem effugiat, cui suapte natura nunquam addi-
cta est, sed vt miseriam sempiternam cui pec-
cando se subijcit, euadat. Sed iam ad vesti-
gandā spiritualium morborū pergamus ori-
ginem.

De morborum spiritualium origine. Cap. VII.

Spiritualium infirmitatū quibus
penē totum genus humanū oppri-
mitur tibi si aduerteris radicē &
fundamentum breuibus explica-
bo, vt cognito morbi loco, scia-
mus vbi oportet applicare remedium. In hoc
Peripateticorum & Theologorum scholæ con-
sentiunt, duas esse principales animæ partes,
per quas videntur homines duas, & has qui-
dem contrarias naturas, affecti, rationalem
scilicet & sensitiuam. Ista cum belluis nobis
communis est, illa verò propria est hominis
forma, Primaq; perfectio rationalis in duas
secatur partes. Intellectum scilicet & volun-
tatem. Intellectus est omnia cognoscere,
voluntatis verò intellecta, si bona videntur
appete.

appetere, sin autem mala nocentiaq; sint
vel appareant, quoad eius fieri potest propul-
sare vel fugere. Sensitiua duas item continet
vires, vnā qua ea quæ sensui occurrunt
aut obijciuntur dignoscit, alteram qua occur-
rentia obiectaq; prius cognita vel tenere sa-
ragit, vel declinare. Prima vis est ea qua
sentimus, qua videmus, qua audimus, qua pal-
pamus, qua olfacimus, qua & gustamus. Nam
quasi quidam fonticulus in quinq; sensuum
exteriorum riuulos virtus ista defluxit, exte-
riorum inquam, nam vt philosophis placet
totidem sunt interiores sensus, qui intra car-
nei forulos cerebriq; cauernulas vt visum
est Auicennæ & Alberto Magno, ac cæ-
teris medicorum ac Philosophorum qui
de corporis humani anatomia scripsere, di-
cretas habent sedes propriasq; mansiuncu-
las quæ spirituum animalium viæ specie-
rumque receptacula nominantur, sed ex
ijs phantasiā commemorasse suffici-
at, quando ipsa id officij in parte sen-
sitiua sortita est, quod intellectus
obtinere

BAPTISTÆ MANTVANI

obinet in rationali. Altera vis seu virtus bifariam quoq; diuiditur, in concupiscibilem, scilicet, & irascibilem. Concupiscibilis in ea fertur quæ voluptatem afferre, per sensum & phantasiam indicantur: in ea verò quæ tristitia apparent, ita se habet, vt ea vel abigat, si facultas adfit, vel procul eis sese quæ maximè proripiat, irascibilis ad subsidium istius coniuncta est. Quoties enim concupiscibili quippiam impedimenti se ingerit, irascibilis magno impetu accurrens, illud totis viribus conatur auertere. Hic diligenter aduerte, huc mentis aciem tota attentione conuerte. Iam tibi ostensurus sum malorum omnium fomitem scelerumq; radicem, vnde omnis nostra descendit iniquitas. Videbis acerrimum hostem virtutis, videbis id quod membrorum legem Paulus appellat. Lex membrorum, est virtutis concupiscibilis impetus, qui græcè ἀφύμν dicitur, hic semper in id solum quod delectat nulla honestatis, nulla virtutis, nulla Dei habita ratione, tanquàm magnes ad polum mira naturæ lege conuertitur. Hi duo appetitus in eadem anima, quasi duæ in eodem axe rotæ, fessoris & equo comparari possunt.

DE PATIENTIA. LIB. I 15

possunt. Voluntas recta fessor, appetitus equus est, sicut enim equus antequam dometur est fræni & fessoris impatiens, sic appetitus nisi prius longa diligentique cura coërceatur voluntatem aspernatus in diuersa cum indignatione se proripit. Domabilis est, sed longa opus est diligentia, magnis calcaribus, fortissimisq; capistris & frænis vtendum est. Rem miram audi, quam velim sæpius adhibita diligentia contempleris. Quicquid leges tam sacræ quàm ciuiles, tam veteres quam nouæ, tam publicæ quam priuatae, seu pœnam comminantur, seu pollicentur præmiũ, seorsum tendit, vt huius contumacissimi appetitus ceruicofam duriciẽ & caput obstipũ contundat & subigat. Facilius Xerxem Themistocles, Darium Alexander, Gallos, Cæsar, Bellorophon Chimæram, Hercules Hydram, Theseus Minotaurum, Aristeus Proteum, Cadmus draconem, quàm hanc immanissimam feram debellauit, immò cum illa debellarint, ipsi ab ista oppugnati sunt & expugnati. Propterea dictum est à sapiente. Melior est patiens viro forti, & qui animo dominatur suo, expugnatore urbium. Non aliam ob

ob causã veteres Eremitę viri sanctissimi qua-
les in noua lege fuerunt Paulus, Antoni⁹, Hila-
rion, & in veteri Helias, Helise⁹ & ceteri filij
pphetarũ Carmeli accolę ordinis nostri prin-
cipes & authores, vrbes & hominũ cõsortia su-
griebant, in ieiunijs & diuinarũ rerum contem-
platione degebant, nõ aliã inq̃ ob causã, nisi vt
hunc rebellem & contumacem appetitũ emol-
lirent, legiq; subijcerent, continua hæc intra
nos pugna, & (vt August. inquit) rara victoria.

De animi perturbationibus Cap. VIII.

NEc prætereundũ hoc loco, partem
hanc animę quã sensitiuã dicim⁹
nũq̃ quiescere, sed instar maris
semper estuare, & assiduis pertur-
bationib⁹ agitari. Sicut enim mare
duodecim ventis quos Plini⁹ in lib. de naturali
historia connumerat, vexari nõ desinit, hoc est
aboriẽte in occidentẽ, & ab occidentẽ rursum in ori-
entẽ agitari, scilicet, Subsolano, Vulturno, Eu-
ronoto, Austro, Libanoto, Africo, Fauonio,
Cauro, Trascea, Septentrione, Aquilone, Ce-
cia. Ita męorata pars animę totidẽ perturbationi-
bus quas Egidi⁹ Roman⁹ lib. 1. de regimine
princi-

principũ refert in magnõs fluct⁹ intumescit &
frenit. Sũt autẽ hæc perturbationes, Amor, deside-
riũ, odiũ, abominatio, delectatio, dolor seu tri-
stitia. Iste enim ad animũ. Ille verò referunt ad
corpus. Spes, desperatio, audacia, timor, ira, le-
ginities, q̃ ipse Egid. & alij Neoterici vocat mã-
litudinẽ passionum ad eius mãsuetudinis dif-
ferentiã, q̃ cũ sit mediocritas q̃dam inter irã &
segniciẽ nõ passio, sed virt⁹ est & appellat. Pri-
mus fenarius ad cõcupiscibilẽ, Secũdus p̃tinet
ad irascibilẽ. Sed quẽadmodum p̃ter iam dictos
generales ventos, alij q̃dam peculiare sunt, vt
Sciro apud Athenien. paulũ a Cauro deflectẽs,
sic dictus q̃ spiret a saxis, q̃ Sciron latro a The-
seo interfectus quondã inhabitabat, & Circius
apud puinciã Narbonensẽ naues in Italiã recto
cursu deferens, ita p̃ter iã dictas perturbationes
alię q̃dam numerant ab Aristot. in lib. 2. Rhe-
toric. videlicet Zel⁹, Gratia, Nemesis, Miseri-
cordia, Inuidia, Erubescencia. His appetitus,
sicut mare, natura sua instabilis semper per-
turbat & fluctuat, hinc mũdi turbines excitantur,
hinc discordię, hinc tumultus, hinc bella,
hinc excidia vrbiũ & hominũ interitus ori-
untur, his laqueis, his retibus animę nostrę

captiuantur, his plagis includuntur, simul hoc visco falluntur, hoc veneno potantur, his for-
 dibus inquinantur, his deliramentis illudun-
 tur, hoc luto inuoluuntur, his illitæ maculis am-
 mittunt Dei patris imaginem, hi scopuli na-
 uigantibus ad cœlum passim obijciuntur. Hæ
 sunt nostræ Syrtis vbi hærent nostra nauigia,
 hæc Caphareia saxa, hæc mendax & insidiosa
 lux in ipso Caphareo. Hic Euripus, vbi saltem
 septies in die periclitat iustus. Hæc Scylla, hæc
 Carybdis, hæc Symplegades, quarum concurr-
 bus depræhensæ animæ cœlestis patriæ cursum
 amittunt, hæc torpedo quæ mentibus nostris
 torporem ac stuporem immittit, & ad bonum
 opus reddit immobiles. Hæc illa mirandæ vir-
 tutis Echeneis, quæ armatas classes & magno
 ventorum impetu concitas mirantibus nau-
 tis infrænat & sistit, hæc Syrenes, quæ vocum le-
 nocinio & blandientibus cantilenarum illece-
 bris, captos in feras, amissa humanitate, trans-
 mutant. Hæc Medusa aspectu tam noxia vt vi-
 dentes conuertat in saxa. Hæc Salmacis aqua
 viros effœminât. Hæc deniq; est illa teterrima
 pestis quæ nostra hac tempestate per totû ter-
 rarum

rarû orbẽ cõtagia suæ atrocitatis effudit. Hæc
 tibi volui commemorare & quasi oculis subij-
 cere, vt visis hostiû tuorum castris, scias quan-
 tum tibi immineat periculum, & qua virtute
 pugnandum, & quibus ad victoriam opus est
 copijs.

Vnde secuta sit rebellio appetitus. Cap. IX.

Ne querelæ aut calumniæ locus
 relinquatur, quod inter has com-
 pugnantium virium conflictatio-
 nes adeo constituta sit humana fra-
 gilitas, à Theologis sapienter oc-
 curritur. Aiunt enim (& sententiæ huius au-
 thor primus est Moses) hominẽ à Deo per gra-
 tiam ita formatum, vt quamdiu diuinæ legi
 subiectus esset, nec mortis necessitatem incur-
 reret, nec vllâ rebellionem ab inferiori crea-
 tura pateretur, haberetq; non extra solum, sed
 & intra se quietem, tranquillitatem, & pacem,
 adeo vt & intellectus sine phantasmatis cla-
 rē intelligere, & ratio sine membrorum & ap-
 petitus discordia liberè & expedite posset o-
 perari. At soluta in Deum patrem obedientia;
 Homo multipliciti est in animo & corpore pœ-
 C na mul-

na mulctatus. In corpus enim eū infinitis languorum aculeis mors immissa est. Quam sententiam poëtæ gentilium quasi diuinantes in separato Promethei fabula depinxerūt. In regno verò animi duæ grauissimæ seditiones exortę sunt. Vna p̄ quam intelligentię libertati damnū inflictum est, vt scilicet intelligere nō possit, nisi vt Aristoteles inquit, phantasmata speculetur, cui seruituti antē peccatū nō erat ad dicta. Altera per quam voluntas illa eximia supremaq; potentia, qua sola promereri commereriq; & boni maliq; pro arbitrio esse possumus, contranitentis appetitus æmulationem incurrit. Et plerumq; (teste scriptura) solet vsu euenire, diuino etiam iudicio comprobatum ostenditur, vt quæ quis fecerit, eadem patitur. Sic Sauli, postquam Deo rebellauit, Dauid aduersatus est. Ipsi quoq; Dauid Absalon, Salomōni quidam Adad regia stirpe natus, qui diu exularat in Aegypto. Item Razon & Ieroboam, qui post mortem Salomonis super decem tribus imperauit. Natura igitur vitiosa peccato, & appetitus vinculo in vindictam soluto, bellū hoc assiduū & repugnantiam carnis incurrim⁹. Hic itaq; loc⁹ est cui medicina q̄rit, cui

cui sūt applicanda fomenta virtutis, cui patientię crasis inducēda, vt animo beneuolenti subdita sit, & obtemperans ac idonea rationi.

De varijs hominum dispositionibus ad peccandum. Cap. X.

QVemadmodū teste Christo in euangelio, Spadonū tria sūt genera, vñ eorum qui natura frigidī sunt, alterum eorum qui ferro ac manu fiunt, tertium, cū quis etsi natura est pronus in Venere, virtutis tamen beneficio fultus castimoniam seruat, vt de Socrate legimus, qui eū iuxta Metoposcopi iudicium, ex totius corporis filo atq; habitu iudicantis, esset natura vinolentus atq; Veneres, ita vitia sic diligentia, pro stigauerat, vt nemo esset ea tempestate continentior, & sanctior. Ita ferē in omni virtutis ac vitij genere cōtingit. Sūt enim (vt exempli gratia de iracūdis loquar) q̄ naturę impetu ferē nullo moueant ad irā, vt n̄ q̄ segnes, imbelles, ignauiq; nascūtur. De quibus illud Satyrici, Sed læta in parte mamilla Nil salit Arcadico iuueni. Sunt quī etsi bili concitantur, nocendi tamen instrumentis carent, vt facti p̄ ferrū Eunuchi q̄ licet

salacitatem sentiant (sicut in vita Apollonij Tyanei legimus apud Philostratum) tamen non habent, vnde Veneris consequantur effectum. Sunt qui & impetum & instrumentum habentes, rationis lege quasi quadam animi diuinitate reguntur. Hæc igitur cum ita se habeant in solo ferè genere tertio virtus est posita, quod ex arboribus persuaderi potest, Arbor enim quæ natura recta est, nulla indiget ad rectitudinè industria, quæ verò ita praua nascitur vt dirigi nullo modo possit, omnè à se artem facit alienam, at quæ inflecti potest ac dirigi, laborem artificis non frustratur. Atq; hæc de actionib⁹ quas trãseuntes vocant, & instrumentis egent, quicunq; legis, dicta memineris. In manentibus enim quæ organis non vtuntur, vt voluntatis operationibus, nulla obstat quin peccare possint membrorum inopia. De his dictum est à Christo. Qui viderit mulierè ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in corde suo. De alijs verò intelligitur illud sapientiæ dictum. Qui potuit transgredi & non est transgressus. Et eorum quidem qui repugnantia stimulum patiuntur, gradus sunt poenæ infinitum abeuntes. Est namq; quæ tenui diligentia

gentia superetur, est quæ maiorem conatum contranitentis rationis postulet, est qui tanto impetu arcem rationis impugnet, vt vix humana resistat infirmitas, & hi sunt vt plurimum quibus ingens est animus, & natura feruens multis adiuta spiritibus, qualis in Hectore, in Achille, & in alijs qui semidei, à nostris, à Grecis vero dicuntur Heroes. Hi sunt forti atq; elato animo viri, qui magna semper aggrediuntur, quorum vt splendida facinora, sic & enormes casus audiuntur, mediocritatem fugientes, aut præclaris facinorib⁹ se illustant, aut famosis sceleribus se inquinant. Fuit ex horum numero Dauid. Fuit Salomon, pater & filius, ambo, modò religione, modò vitij excellentes, & ex nostris Paulus Apostol⁹ qui & ecclesiam Christi molitus est extinguere, & ad Christum conuersus de stimulo carnis conqueritur & colaphizari se dicit à Satana. Addam & beatissimum patrem Hieronymum, qui in vasta solitudine constitutus, sibi videbatur choris interesse puellarum, & vt ipse inquit frigescente corpore sola libidinum incendia bulliebant. Est in manibus omnium liber confessio-

tentatum solum, sed & superatum se ingenere confitetur. Erat in ijs natura potens & fertiliterre perquam simillima, quæ vna eademque, fecunditate (nisi prohibeatur à villico) & malas herbas & bonas passim & promiscue gignit, manifestum id & in equis qui eisdem viribus quibus possunt velociter currere, agiliter saltare, bellatorem ferre possunt, & dominum ferire, & fessorē excutere, & obuios conculcare.

Vndè tanta in hominibus diuersitas. Cap. XI.

QVOD si quæras vndè tanta sit in hominibus naturarū varietas, vt specie nonnulli differre videantur, quod de animabus hominum Platonici concedunt, vt enim reperies qui naturā timidi sint, tardi, somnolenti, inertes, pigri, segnes, signaui, ita videas qui nascantur animosi, strenui, vigiles, industrij, vegeti, cordati, excitati. Inuenies etiā quosdam naturā pios, religiosos, iustos, cōtinentes, modestos, benignos. Itē quosdam impios, irreligiosos, iniquos, auaros, procaces, inuerecundos, immanes. Benè dispositi à natura (hoc au-

tem

tem licet oculo ad oculum intueri) minori diligentia proficiunt. At quibus nouercali odio natura difficilis fuerit, solent omnia faciendo nihil proficere, & operam ac impensas vt plurimum perdere. Nec Cherilus malus Alexandri poeta, nec Mæuius & Bauius minus quàm Homerus & Vergilius, perdiscendę poeticæ studium impendisse putandi sunt, sed minus habuisse fauoris à natura. Propterea illi sunt ignobiles, isti inter Hieronicas honorantur. Plotinus in primo de prouidentia libro, cap. 4. tria tangit quæ putat nobis inuitis ad bonitatem ac maliciam plurimum conferre. Primum est inclinatio illa qua etiam antè præsentem vitam cœpit anima vergere in corpus, & carnis optare consortium. Alterum est corpus sic affectum, vt animā ad talia proiuocet, & statim ab initio incautam, & deinceps gradatim assuefactam. Tertiū est subitus sensibilem occursum per sensus in animam sic aut sic afficiens eam. Horum trium duo tanquam vera suscipimus. Primum autem rejicimus, quoniam cum catholicis animas antè hanc vitam fuisse non putamus. Insequi videntur, & rationes sua vitia. Vndè & Latini superciliosum

ac elati dicuntur. Vani Ligures. Leues Galli. Ita
 & abundi Hispani. Mendaces Græci. Pœni for-
 di fragi. Citat à Paulo Apostolo Epimenidis
 poëtæ Græci vulgatus ille de Cretensib. Ver-
 sus. κρείττες ἀεὶ φευδῶ, κακὰ θήρια, γὰρ ὄφεις ἄργοι.
 Cretenses semper mendaces, malę bestię, ven-
 tres pigri. Si quæras igitur vndè tanta sit in na-
 tura varietas, discrepantia in moribus, in vita
 diuersitas, nolo me modò coarctare ad inextricabiles
 huius perplexæ quæstionis angustias. Dicam tamen transeunter
 & summatim, affirmaboq; referre multum quo semine quis
 progenitus sit, quo ventre sit fatus embrix, quibus
 horis natus infans, quibus cibus & exercitijs
 educatus, quibuscum alitus quibus disciplinis
 imbutus, sub qua cœli parte nutritus. Non enim
 omnium æquè nationum corpora sunt ad sapientiæ
 perceptionem idonea, Vndè Socratem vel, vt alij
 volunt, Thaletem dicere solitum accipimus,
 propter tria se maximas Deo gratias habere,
 quòd scilicet mas non femina, homo non bestia,
 Græcus non barbarus natus esset. Erant enim
 Græci natura apti ad philosophiam, quod propter
 aëris & cœli temperiem corpora fortiti essent
 ab excelentiss

contrari-

contrarietatum, vt philosophi aiunt, remotiora.
 Seres enim & qui extrema mundi climata
 inhabitant, tantum ab eorum complexione qui
 clima quantum incolunt elongantur, vt complexio
 quæ vni genti salubris est, plerūq; alteri mortem
 consciscat. Et vt corporum dispositionibus sic
 moribus, legibus, sententijs differunt & ingenijs.
 His de causis Athenienses ingeniosiores, Thebani
 robustiores habiti sūt, quòd videlicet illi in
 puriore, isti in crassiore aëre versarentur.
 Tantus est corporis influxus in animam, vt
 Platonici qui dæmones & angelos volunt esse
 corporeos, putent eos pro corporum varietate
 varijs rebus oblectari, eos quī de cœlesti
 substantia corpus habent, figuris & cantibus
 allīci, qui ex igne, fumo & odoribus sacrificiorum.
 Qui verò ex aëre dicunt sese corporibus nostris
 insinuare solitos, & humani corporis humorem
 exugere. Affirmat Herodotus libro histor. 3. se
 ex genere Scytharum sapientem audiuisse
 neminem præter vnum Anacharsim, qui vt
 Cicero in quæstionibus Tusculanis inquit,
 Sapientiæ fuit admirandæ. Hæc igitur quæ
 ad benè beatèq; viuendum tanti momenti
 sunt, non nostræ sunt facultatis, sed

C 5 tis, sed

tis, sed aliudè suppeditantur. Licet enim bene
 mori, nostri sit arbitrij, tamè bene nasci & be-
 nè educari nostrè non est potestatis. Propterea
 eū de salute agitur, nō vitæ principium sed finis
 inspicitur. Satis ergò fuerit nobis potestatem
 cum difficultate relinquere, diuinum adiutori-
 um nulli negari, patere viam omnibus à vitijs
 ad virtutem, à virtute ad gloriam, quod si qui-
 busdam maiori cum labore, certè etiam ma-
 iori cum mercede. Hæ particulares causæ quæ
 rebelliones appetitus augent ac minuunt, in-
 tellectæ ac recitatæ sunt à philosophis, & cō-
 munitis illa causa, hoc est peccatum originis à
 primi parentis inobedientia natum, à solis
 theologis allegatur, quæ prædictis adiuncta,
 tantæ molis est in omnibus, vt omnes ad pec-
 catum incuruet. Hinc illud Apostolicum, si di-
 xerimus, quia peccatum non habemus
 nosmetipsos seducimus, & ver-
 tas in nobis non est. Sed iam
 ad appetitum re-
 deamus.

De vi appetitus. Capitulū. XII.

Appetitus ergò per inobedientiam
 primi hominis absolutus in lege
 rationis, p̄uaricari cœpit & insa-
 nire, de cuius clandestinis insidijs
 & incursionibus apertis, Iacob ita
 loquitur: Vnusquisq; verò rētur à concupi-
 scentia sua abstractus & illectus. In eo q̄ abstra-
 ctus dicit violentiā exprimit, in eo q̄ illectus
 adiungit, fraudulentia significat. Paulus autē
 ad Romanos scribēs, appetitū his verbis accu-
 sat & taxat: Nā velle adiacet mihi, p̄ficere au-
 tem bonum non inuenio, non quod volo bo-
 num hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago,
 si autem quod nolo illud facio, iam non ego
 operor illud, sed quod habitat in me pecca-
 tum. Sic Apostolus. Erant in Paulo sicut &
 in nobis duo ferè homines, spiritualis sci-
 licet & carnalis. Verba autem supra dicta
 spiritualis sunt hominis de carnalis tyran-
 nide conquerentis, & carnalem hominem
 hoc est appetitum, peccatum vocat, quia
 videlicet semper nos ad peccatum flectat &
 inducat. Spiritualem hominem ipse Paulus
 dicit interiorem, cum paulò infra subiungit,
 Condele-

De

Condelector enim legi Dei secundum interiorum rem hominem. Et de carnali subinfert. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee. Mox homo spiritualis in Paulo videns se non posse penitus carnali resistere, quasi indignabundus in hæc verba prorumpit. Infoelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? paucis interiectis ita concludit. Igitur ego ipse mente seruius legi Dei, carne autem legi peccati. Hoc idem & Christus inquit. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Spiritus quippe meus est in qua præsidet voluntas consentanea rationi & parata semper, nisi retrahatur ab appetitu parere diuinæ legi. Caro autem hoc est appetitus carnalis infirmus ea de causa est appellatus, quod voluntatem semper præpediens omnem operam nostram reddit infirmam. Vel quia nos propter carnis legem rationis conatibus resistentem, simus ad omne præclarum facinus infirmi. Nec tamen minus infirma caro nuncupabitur etiam tum cum appetitus bonis operibus assuefactus adhæserit rationi, nã vis ea, quæ quoniam imperium voluntatis exequitur, executiua nuncupatur, corporeis instrumentis

strumentis alligata, nec opere & perfectione, nec operante velocitate, potest voluntatem ad æquare. Ex Deo igitur & ex voluntate efficacia est, at tarditas & deterior agendi conditio ex carne, nõ aliter quàm in claudio progressionis obliquitas ex curvitate cruris est, sed eûdi facultas ex anima, hoc perpedes in 2. Ethicorum dixit Aristoteles, incontinentes similes esse Paralyticis, quemadmodum enim Paralyticus morbosa qualitate vim motiuam impediendo quorsum non vult manum vertit, sic incontinens si aliquando vel bonitate naturæ vel diuina inspiratione motus, aspirare velit ad virtutem, continet proteruentis appetitus impulsu de viæ regie rectitudine in dextram aut in sinistram, hoc est de mediocritate virtutis in id quod plus aut minus est deturbatur.

Quomodo appetitus ligetur. Cap. XIII.

Contra hanc teterrimam pestem quod aliud melius dari potest Antidotum quàm quod Paulus ostendit dicens. Castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Pugnâc ergo

ergo inter se hæc duo semp & ea pugne lex est,
 vt victo imperet, & quò libuerit trahat. Rem
 miram intellige, quam si saperent & sibi re-
 ctè consulerent homines, fortassè vitam cau-
 tius instituerent, nec se ipsos inconsultè ac
 improuidè viuendo tot vitiorum catenis al-
 ligarent. Vfus & consuetudo ea sunt quæ ap-
 petitum ligant & obstringunt. Consuetudo
 verò quæ catena est adamante solidior, per ex-
 ercitiū vsuq; contexitur, actiones assi-
 duæ annulli sunt: si appetitus ad id quod con-
 cupiscit voluntatis assensum semel attraxe-
 rit, vnum catenæ anulum complicauit, si cen-
 ties eam seduxerit, iam ex centum orbiculis
 catena contexta collum victæ voluntatis in-
 nodat, & captiuam ducens illudere & insultare non cessat. Hinc Horatius in Epistolis,

Animum rege, qui nisi parèt, Imperat,

hunc frænis, hunc tu compestre ca-

tena. Animum autem vo-

cat impetum ap-

petitus.

Quid

Quid valeat habitus. Cap. XIII.

Atena hæc à philosophis qui re-
 rum naturas subtiliter inspexerunt,
 habitus appellatur. Is continuis & sequentibus malis acti-
 onibus sic pedetentim & sensim
 nobis adhæret & subrepat, vt in naturam trans-
 fire videatur: sicut lignum à natura rectū post-
 quam diu flexurâ passum fuerit, curuitate di-
 moueri non potest, nec ligno minus tenaciter
 adhæret ea figura, quàm si ab origine curuatura ve-
 nisset. Scitū est illud memorabile Lycurgi ex-
 emplum, quod volens populo quantū consuetudo
 possit ostendere, duos catulos, vnum in syluis
 alterum domi in popina educari fecit, mox
 conuocatis turbis tale spectaculum exhibuit.
 Catulos adduci iussit, & proposito hinc lepo-
 re, hinc cacabo, solui eos mādauit, quod popinæ af-
 suetus erat, ad cacabū repentino cursu se profi-
 puit, qui verò in syluis coaluerat, mira pedum
 leuitate fugientem leporē infecutus est. Vidē-
 tur ergo habitus naturā fortiores, vt pote quæ
 subigunt, domant, & immutant: & vnusquisq;
 habitum habens, nisi diligentiam adhibeat in
 contra-

contrarium) secundum eum semper operatur. Operatur autem habituatus facile, promptè, perfectè, & cum delectatione. Qui verò sine habitu est, etsi benè operari potest, neq; enim id negauerim, nò æquè expeditus & promptus venit ad operandū, nec tanta inerit operationi voluptas, perfectio, facilitas. Vnde illud Aristotelis in Ethicis. Citharœdi est citharā propulsare, studiosi benè pulsare. Inest ergo habitus (vt theologorum clarissimi sentiunt, & præsertim Io. Scotus in primum sententiarum distin. xvij. q. ij) vis actiua, qua cum animæ virtute (cui infuerit) habituatus, valet ad melius & laudabilius operandum. De vi consuetudinis quid à Valerio dicatur hic referam. Cretenses, inquit, quum acerbissima execratione aduersus eos quos vehementer oderunt vti volunt, vt mala consuetudine delectentur, optant, modestoq; voti genere efficacissimum vltionis euentum reperiunt. Inutiliter enim aliquid concupiscere & in eo perseveranter morari, exitio ea vicina est dulcedo. At si voluntas mea diligentia studioq; excitata, coeperit appetitui dominari, & eius feritatem mollire tollendo, breui, si perseverauerit & victoria vti

ria vti sciuerit, nec vires remiserit, victrix eua det, & in altissimam virtutis arcem cū victoriæ signis euolabit. Ad hoc Paulus ad Romanos hortatur dicens. Ergo fratres debitores simus non carni, vt secundū carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuētis. Vita scilicet immortalis ac sempiterna, quæ sola vera est vita, & ab omni mortis contagione semota.

Quòd paucorum est appetitum superare. Cap. XV.

Ed pauci admodum sunt qui carnis imbecillitate deuicta, foelicitate tantæ victoriæ potiantur, ea namq; est voluntati cum appetitu concordia, ea familiaritas, ea necessitudo, vt penè nunquam sciat eius plene repugnare blanditijs. Docuit hoc cum summa totius humani generis incommoditate Protoplastus homo, qui cum modò esset ab opifice Deo conditus, & in perfecta membrorum corporis & animæ virium integritate formatus, præmonitus etiam quid euenturum esset delinquenti,

D linquenti,

Inquenti, malè suadenti fœminæ, ne (vt Augustinus inquit) eam quam habebat in delictijs contristaret, assensus est. Ex illo tempore cepit verum esse quod a Mose dicitur, chi lezer leb Adam Kaha Mincabrab, id est, quod latine pluribus verbis explicatur: Sensus & cogitatio cordis humani prona est ad malū à iuuentute sua. Vitium hoc in ramos à radice diffusum, indies magis magisque cōualuit, & senescente natura quotidie reuifescit. Adam rationis typus est, appetitus Eua. Cū rationē dico, superiorem animæ partem (quæ & voluntatem & intelligentiam includit) intelligo. Voluntas libera est, facilè tamen persuadetur, & paulo momento huc vel illuc impellitur. Appetitus verò libertate carens, semper obstinatè & irreuocabiliter tristitiā fugit, & sequitur voluptatem. Irreuocabiliter inquam si eum spectas, nunquam enim seipsum ipse reuocat, aut cohibet, sed si superiorem virtutem cui subijcitur animaduertis, reuocari potest, vt diximus.

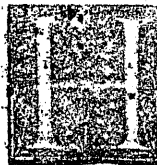
Quodd

Quod motui cœlorum assimilatur motus appetitus. Cap. XVI.

Porrò operæ precium est in his animæ potentijs, intueri simile quiddā motui cœlorum. Quemadmodum enim nonæ sphæræ, quod est primum mobile, impetu firmamenti & planetarum, orbes, quotidie ab ortu ad occasum rapiuntur, qui diurnus motus appellatur, & tamen dum seorsum feruntur motu quodam alio sic contranitentur, vt & quibusdam temporum spacijs totum Zodiacum retrogrado cursu metiantur: Sic & appetitus quantumuis à ratione regatur, semper tamen diuerticula quærens, aliquantulum refugit, & quasi bos à plauastro subiugatus & Bubulci stimulo punctus, ad carpendum gramen collū intorquet.

Quod duplici hominis naturæ, duo spiritus præferti sunt. Cap. XVII.

Vic duplici hominis naturæ duo (vt Theologi volunt) à Deo demones destinantur, vnus qui (cū ipse bonus sit) ad bonum, alter qui iuxta suam nequitiam nos

D 2 vertat

vertat ad malum, qui appetitui fauet genius dicitur ab antiquis. Genius autem ab ingenio dicitur, quod naturam significat vni cuiq; insitam, & genius quod ingenium, hoc est, naturam secundet, appellatur. Fuerunt etiam philosophorum quidam qui dixerunt, singulis rerum naturis & speciebus, singulos angelos attributos qui seruandis eis curam impenderent. Euclides etiam Socraticus duos omnibus hominibus genios appositos dixit (qui & lares vocantur) bonum scilicet & malum. In cuius sententiam Lucius Florus venit, cum dixit. Bruto postera die in prælio morituro per noctem apparuisse atram quandam imaginem, & quæ esset interrogatam, tuus malus genius sum respondisse. Non enim addidisset malus nisi alterum bonum genium existimasset. Hi & penates dicebantur, qui quonia p eorum seu hominum seu locorum quibus præsunt, custodia cum alijs laribus pugnant, & aliquando superantur, dictum est à Vergilio de Aenea. Ilium in Italiã portans victoq; penates. Hæc quanquam gentilia sunt attingi, quod non sunt si bonum iudicem inueniant, multum à nostris dogmatibus dissidentia, at de his alias. Sed quorsum ista nunc? Nempe vt

pe vt ostenderem non mirum esse paucos ad illam victoriam peruenire, de qua dictum est, & tamen necesse est, vt in paucorum, bonorum catalogo computemur, & ab illa infirmitate subtrahamur, de qua scriptum est à sapiente, stultorum infinitus est numerus.

Quod miseri sunt qui peccant. Cap. XVIIII.

Vi ad tantam scelerum immunitatem confirmato iam peccandi habitu descenderunt, vt nec rationem audire, nec cælum iam suspicere possint, hi sunt de quibus dicitur ab Apostolo, excœcauit enim eos malicia eorum, Eosdem Aristoteles taxat cum inquit in Ethicis. Omnem malum esse ignorantem. Malus enim habitus quasi quædam tenebrosa caligo de vitiorum palude se attollens, longè amplius quam perturbatio seu passio mentem excæcat, & ignorantia nocte lumen rationis abscondit. Licebit hoc experimento cognoscere, si statuatur duo, vnus intemperans, alter incontines. Intemperantem dicimus qui sine vlla repugnantia rationis libidinibus

& voluptatibus immergitur: Incontinens verò est qui post aliquam pugnam appetitus & rationis à fluctu perturbationis opprimitur. Quærat uter eorum grauius crimē putet adulterium, respondebit incontinens, graue sibi videri, & propterea se conari ab eo tanquā à turpissimo ac fœdissimo animi morbo declinare. Intemperans verò contemnet forsitan & ridens respondebit illud quod in sepulcro Sardanapali recitatur inscriptum. Hæc habeo quæ edi, quæq; exaturata libido haufit. Cognosce quantum ignorantia secum ferat mala consuetudo. Quis ignorantem non dicat eum qui dicit malum bonum, vel qui graue malum putet esse leuissimum. Nonne qui trabem dicit esse festucam hebetes habet oculos? & qui ictum gladij culicis aculeum fuisse credit, tardioris est sensus?

De tribus stultitiæ gradibus. Cap. XIX.

Res huius stultitiæ gradus esse, per tres illos mortuos quos Christus suscitauit, ostensum est; primus qui in domo sua suscitatus est hos significat, qui malis cogitationibus allecti veneno peccati intra conscientiam admissis

ad

ad extrinsecum opus vel verecundiæ freno vel alia quavis causa præpediti non exeunt. Secundus qui extra ciuitatis portam vitæ restitutus est, illos ostendit, qui cogitationem in opus duxerunt, tanto infeliciores effecti, quanto magis voti compotes extiterunt. Tertius qui in monumento foetens & quadriduanæ mortis detentus erga stulo, iam amicos in vitæ desperationem adduxerat, illos signat, qui cogitationem in opus, & opus in consuetudinem habitumque verterunt, quorum vita plena flagitijs cælo infernoque detestabilis est. Illud obcurum & illaudabile genus hominum dum fas & iura subuertit, dum neque modum neque modestiam seruat, dum omnis disciplinæ seueritatem abijcit, quam multis præsit, latèque dominetur, vitio tamè ac diabolo seruit, dicente Paulo ad Rom. Serui estis ei cui obedistis, & quæ leui extrinsecus pelle niteat intrinsecus tamè ruderibus oppletum, tabidum & intolerabile sanie putrefactum. Quam sibi multisque placeat, Deo tamè & angelis bonis inuisum inensumque; & esse & esse debet, utpote quod simile sit sepulcris dealbatis, quod vitiorum sentina, latrina scelerum & totius immunditiæ cloaca dici possit. Propterea Pau-

D 4

lus

lus ad Romanos capite.vj. Non ergò, inquit, regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius, sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, & Dauid huius spiritualis morbi foetorem nõ sustinens clamabat. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ.

Quòd terrena voluptas breui dilabitur, argumentum ab Imperatorum exemplis.

Cap. XX.

Adde quod ea quib' peccatores plurimum fidunt, & quæ perditè amant, breui amissuri sunt, nam quæ subsunt fortunæ ludibrio, nõ est eorum diuturna possessio. Subijciamus exemplum eorum qui apud homines diu fuerunt, qui in vita consecuti sunt quicquid promittit terrena foelicitas, de Imperatoribus loquor quibus quatuor hæc, diuitiæ, potentia, honor & voluptas, q̄ præ cæteris omnibus mortales mirantur affatim suppetebant. Iulius Cæsar omitto quot curis, quot laboribus,

bus, quot periculis & dispendijs peruenit ad regnum. Id enim impossibile relatu est, nec dũ plenis velis imperio nauigabat, & ecce coniuurationis tempestas exoritur, qua sic oppressus est, vt tribus & viginti plagis confossus obierit. C. Caligula postquam triennio & decem mensibus imperitauit trucidatur à suis. Claudius anno imperij. xiiij venenatur. Nero iuuenis adhuc & in ætatis flore constitutus q̄ ardente Roma Troiæ Alofi decantarat, seipsum suo pugione confodit. Galba senex imperij mense septimo in vrbe ad lacum Curij trucidatur, & eius caput quod toti orbi legem dixerat à gregario milite amputatum ad calones & lixas est proiectum. Otho nonagesimo quinto imperij die seipsum pugione confodit. Vitellius cum summa ignominia ex ædibus tractus luto & stercore conspersus mucrone gladij mento supposito ne præ pudore faciem inclinaret ad scalas Gemonias minutatim excarnificatur. Domitianus ex optimo patre pessimus filius, Christianorum persecutor sæuisissimus, anno imperij sui decimo quinto necatur à suis, tantò infœlicior, quantò eius potentia diuturnior. Prolongatio enim tam sæuæ tyrannidis

quid fuit aliud quam coaceruatio diuinæ indignationis? Antonius Commodus omnibus (vt aiunt) incommodus duo. decimo imperij anno strangulatur. Helius quod illiberalis esset & sordidus, imperij mense sexto palam occiditur. Antonius Caracalla septimo imperij sui anno, dum leuandæ vesicæ gratia descendisset ex equo, à Parthis opprimitur. Heliogabalus homo flagitiosissimus, quarto imperij anno tumultu militum enecatur. Decius Christianorum inimicus, imperij anno secundo à barbaris est occisus, cadauere eius nusquam reposito. Valerianus, qui cum Galieno regnavit captus à Pacoro Parthorum rege non occisus statim, sed ad diurnam mortem seruatus, erat enim ei equū ascendenti scabellū pedum, q̄ aliter dicit suppedaneū. Sed qd̄ p̄go tyrānōrū cedes recensere? Versu illo Satyrico cōcludendum. Ad generū Ceceris sine cæde & sanguine pauci Descendunt reges, & sicca morte tyranni. Hic citari posset Antimachus Poeta Græcus, qui cum dolore suum (quē ē morte charissimæ coniugis Lysidices conceperat) emollire vellet, elegiam scripsit, in qua calamitates omnes Heroum altius repetens nūmerauit,

rāuit. Sed ad p̄fēs ista sufficient. Hęc autem dicta sunt vt memineris brēue & intercisum esse omne q̄ in hac vita nos allicit, longum & perenne q̄ nos cruciat. Nā (vt Poëta inquit) nulla est sincera voluptas, & dulcedini semp̄ amaritudo p̄mixta est, q̄ Humerus poeta clarissimus innuit cū dicit. In limine Iouis duo dolia posita, vnum mellis, alterum fellis plenum, & singulis animalibus ē cœlo in corpora descendentib. ex utroq; dolio portione dari,

Testimonia ex sacra scriptura idem
probantia. Cap. XXI.

Is attestatur quod in psalmo dicitur, Vidi impium superexaltatum & excelsum super cedros Libani, & transiui, & ecce non erat; Et iterum, Viri sanguinū & dolosi nō dimidiabunt dies suos, & si aliquando p̄spero negotiorū cursu letantur, si peccare nō desinūt, verificatur in eis quod Claudianus inquit, Tolluntur in altum, vt lapsu grauiore ruant. Et in psalmo dicitur: Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus. Audire non piget q̄ in alio psalmo sanctissimus Dauid de-
hos

hoc pessimo hominem genere sit locutus, & quibus eos verbis infectetur. Sic enim inquit. Quid gloriaris in malicia, qui potens es iniquitate, tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum, dilexisti malitiam super bonitatem, iniquitatē magis loqui quā æquitatē, dilexisti verba precipitationis, linguam dolosam. Propterea Deus subuertet te, in finē euellet te, & religabit ac trāsmigrare, te faciet à tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra uiuentium. Videbunt iusti & timebunt & super eum ridebunt & dicent. Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum & præualuit in uanitate sua. Hactenus Dauid. Alibi quoq; dicit. Inimici autem Dei mox ut honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Huiusmodi homines igitur dum se impunè peccare aduertunt, dū patientia Dei malè utuntur, dū omnibus libidinis suis perfruuntur Deum negant, prouidentia irrident, genus aliud uitæ non putant, & persuasi animam interire cum corpore post mortem nihil nos futuros existimant, immo & desiderant ne commissorum

rum scelerum poenas luant. Idcirco dicitur in Psal. Homo cum in honore esset non intellexit. Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

De hominis excellentia.
Cap. XXII.

Ide quaeso, quod iam diu tamen uidisse te credo, sed recole modò in quanta excellentia constitutus est homo, ut percipias quā ingratus sit Deo, qui passim proficit se diabolo. Est enim tantæ perspicacitatis suapte natura homo, ut ingenio suo disciplinas omnes ac artes excuderit. At quomodo id factum, Aristoteles in primo li. metaph. indicat, dicens: Hominem cui ocium superpetebat, postquam sæpè periclitatis in rebus ac cominus notis diu se exercuit, & acta ac euenta memoria collegit fecisse artes atq; disciplinas, & hoc nihil est aliud quam quod Agellius refert dixisse Afranium poetā in togata, cuius hi versus sunt. Vfus me genuit, mater peperit memoria, sopheria uocant me Graeci, vos sapientiam. Sed Aristotelis sectatores & præsertim

presertim Eusthatus in Ethica persecuti sunt
dicentes. Ex his quę eodem modo necessario
semper eueniunt prodijisse scientiam, à cuius
regulis nihil excipitur. Ex his verò quę nõ sem-
per sed tamen vt plurimum accidunt, artem
factam, quam quia multas exceptiones admit-
tit & fallere interdum videtur artificem, dixit
Agathon fortunę amicam, At quę sepè fiunt
nec tamen vt plurimum, sub artē redigi neq-
uiffe, sed circa ea versari prudentiam, de his e-
nim homines cõsultando deliberant. Quę autē
p̄ rarò apparent, neq; scientię, neq; arti, neq;
consilio subdita, casui ac fortunę reliquerunt
Hęc igitur sunt humanę p̄spicacitatis indicia,
quę Plinius naturalis historię li. vj. cap. lvi, loa.
etiam Tortellius in dictione horologium tri-
buentes sua iuuenta signaculis authoribus la-
tinis, p̄sequuntur, Tantę etiam sublimitatis est
homo, vt omnium quę celo continentur, immò
& coeli ipsius ac Dei sit capax. Vnde philoso-
phi gentiles multa de Deo recte tradiderunt.
Vt quod vnus, quod immensus, quod incorporeus,
quod sempiternus, quod optimus, quod omnipotens,
quod semper vigilans, quod affectibus carens, quod
mundi opifex, quod primus motor, quod finis omniũ
atq;

atq; principiũ. Et de hoc genus aliis tam mul-
ta recte p̄ceperant, vt magna pars Theologię
nostre ab eius accepta sit. Cœlum autem quod
tanto interuallo remotũ est, sic ducente oculo-
rũ acie ratio penetrauit, vt polos, vt axes, æq-
noctialem, eclipticam, maximas solis declina-
tiones, tropicos, arcticum & antarcticum cir-
culos nec non & aspidas seu epicyclos, motus
etiã planetarũ & firmaenti ita dep̄henderit, vt
quod diligenter supputare & ad calculũ Mathefe-
os reducere voluerit, vix errare vnquã possit.
Quod exẽplo declaratur Hipparchi, ipse enim,
teste Plinio, solis & lunę cursus & eclipses in
sexcentos annos seculo ipso attestante p̄cinuit
non minus veraciter quã si consiliorum nature
particeps fuisset. Tanti insup̄ vigoris est vt sit
eius animo celeritas vento citatior, igne vo-
lucrior, tãtę felicitatis, vt sit paulo min⁹ minu-
tus ab angilis sicut p̄pheta inquit: & vt philo-
sophi dicunt in æternitatis horizonte locatus,
hoc est, rebus eternis p̄pinquissimus, & quod ad
animã, particeps eternitatis. Horizontẽ nanq;
vocat Astronomi circulum, quo visus termi-
natur & hemispheria diuidunt, & dicunt homi-
nẽ in eo constitutũ, quod imaginatũ sint naturarũ
omni-

omnium congeriem distribui in duas partes, quasi in duo hemispheria, mundi hemispherijs ideo similia, quia sicut mundi sic & naturarum vna congeries, quæ æterna complectitur nos latet, altera verò quæ tempore mēsuratur apparet. Homo igitur in horum hemispheriorum cōfinio ponitur, quia corporea mole corporalia, & animi in mortalitate contingit æterna, & est vtrorumq; quoddam participiū, partem sui in hoc, partem in hemispherium illud extendens. Sortitus etiam corpus quod immortalitatem possit induere, ad imaginem quoq; Dei factus. Omnium præterea animantium dominus, habens ad custodiam sui angelos quasi satellites, aut pædagogos. Cœli insuper nisi Deū contemnat hæres futurus, demonibus hoc est angelis malis & apostatis imperat. Vndè Hermes Trismegistus dixit, hominem tantæ sublimitatis, vt deos faciendi habeat facultatē. Statuis enim fabrefactis demones ad inhabitandū eas magicis artibus inducebant, & eas quasi animatas pro dijs habebant. Insuper & promerendi paradysum habet arbitrium, & vt in 2. physicorum meminit Aristoteles homo quodammodo finis est omnium.

niū, & vt Plinius in principio septimi libri de historia naturali dicit, Causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Et idcirco prædictus Hermes Trismegistus, homo, inquit, magnum est miraculum ô Asclepi, & in 2. libro Astronomico. M. Manlius de homine loquens ita inquit. Eximiam natura dedit linguamq; capaxq; Ingenium volucremq; animum, quem deniq; in vnum Descendit Deus atq; habitat ipsūmq; requirit. Et in tanto demens constitutus honore dum appetitum magis quā rationem sequitur, comparatur iumentis insipientibus, q̄ nullo rationis moderamine, sed solo impetu feruntur appetitus.

Quæ sit summa hominis miseria.

Cap. XXIII.

MTatus igitur iste; flagitiosorum hominum summæ miseriæ quæ nulla in hac vita maior esse potest status est. Sūma enim miseria culpa est. Nam & ipsi damnati & æternis pœnis additi magis eo quod culpis fordeant, quā quod pœnis doleant miseri sunt, & quod miseriæ plus insit culpæ quā pœnæ,

E

si va-

si vacat & placidi rationem admittitis edam,
 Quod enim peius est, id miserius, at culpa pe-
 ior est quàm poena. Quid inquit peior? immò
 neq; mala est poena cùm iusta sit, omne enim
 iustum bonum. Sed malum dupliciter dici pla-
 num est, malū scilicet simpliciter & vt Theo-
 logi dicunt malū huic, & fieri potest vt quod
 simpliciter bonum est, sit huic malum. Sicut
 poena quæ simpliciter bona cùm sit, est tamen
 huic mala quem cruciat, mala autem dicitur
 quod bonum quoddam tollat, sed quoddam
 bonum, neq; enim simpliciter dicitur bonum,
 sed tripliciter. Bonorum enim quoddam ho-
 nestum, quoddam vtile, quoddam delecta-
 bile. Poena de qua est sermo non omnis bo-
 ni genus, sed eius q̄ delectat expungit, & quia
 q̄ honestum est non solum nō destruit sed ful-
 cit, simpliciter bona est, huic tamen mala qui
 plectitur, quia per eam voluptate priuatur.
 Sed age dic vtrū optabilius, puniri in fontē, an
 fontē absolui, vel (quod idipsum est) culpa sine
 tortura, an tortura sine culpa. Si appetitum cō-
 sulas, si beluarū prudētia vtaris, modò impu-
 ne feras culpā ridebis. At si mentē inter roges
 & cœlum suspexeris, nō molestias tantū vitæ

natu-

naturales, verūmetiam carcerem, seruitutem,
 morbos, infamiam, ferrum, incendia, mortem
 deniq; ipsam culpæ antepones: Legimus ad-
 mirandæ fortitudinis exemplum singulare,
 cui simile non habet gentilis antiquitas. Sep-
 tem mulieres Cappadoces dum cruorem Bla-
 sij martyris, cuius agonem admirantes, con-
 uersæ fuerant prænæ humi spongia colligunt,
 obiecto Christianitatis titulo trahuntur ad
 præsidem, & cùm post multas comminatio-
 nes inuictæ persisterent, ministri magistratū
 genus omne tormentorum exponunt. Lami-
 nas, equuleum, plumbum liquefactum, & illos
 pectines ferreos quibus Blasium modò discer-
 pserant, ad incutiendum terrorem intentant,
 & quò sit in spectaculo plus energiæ, quia cō-
 traria mutuo se exaggerant ad numerū mulie-
 rū septē thoraces igne candētes ad leuā, septē
 verò vestes xylinas mollissimas atq; cādidi-
 simas ad dexterā collocāt, iubēt vtrū malint ad
 nudū induāt. Vna illarū relictis duob' infatu-
 lis quos secū habebat cursū cōcita vestes xyli-
 nas corripuit, & in ignē negādę fidei incitāmē
 ta piccit. Nō est ad aspectū tā terribiliū pena-
 rū exterrita mulier, nō ploratu natorū mater

E 2

clan-

clanguit, duriora morte tormenta nō horrēt;
sed naturā vincente constantia thoracē igni-
tum ad carnem induitur. O rem antea nunquā
penitentiam, ō facinus dignum æterna memoria,
ō exemplum ad confirmandos debiles. effica-
cissimum. Nos autem à maioribus nostris tan-
tum degenerauimus, tantum ab antiqua vir-
tute recessimus, vt vel minimo incommodo
vsq; ad Dei blasphemiam prolabamur.

De delectatione & an sit peccatum.

Cap. XXIII.

Conducere proposito fatiſ arbi-
tror, si ad ea quæ de cōcupiscibili-
atq; irascibili differēbam rede-
amus. Dixi concupiscibilem vim
ea tantum quæ delectant, & ira-
scibile in ea toto impetu ferri quæ labefactare
videntur voluptatem. Hæc igitur ita se habēt,
sed altius ac intimius mente pergamus rē re-
conditam cognitu dignissimam, & ex Philo-
sophorum ac Theologorū arcanis depromp-
tam accipito. Si concupiscibilis q̄ cupit asse-
quatur, & voti compos. fiat, repenti ex victo-
ria gaudium innascitur, flammescit, accendit-
tur.

ur: Si consequi nequit, aut si quicquam offē-
dit quod offendat, tristitiam incurrit. Gaudi-
dñi & tristitia operationes non sunt, sed ab o-
peratione necessario profluūt, sicut palati de-
lectatio non est ipsa cibi contritio, sed ex con-
tritione, sicut lux ex solē, calor ex igne, & pul-
chritudo ex iuuentute cōsurgit, propterea et-
si operatio ipsa in nostra est potestate, vt ama-
re & odisse, positis tamen operationibus, delecta-
tio aut tristitia, velimus nolimus, sensū in-
uadit, sicut in nostra est potestate ignē accen-
dere, at cum accensus est, velimus nolimus
splendet & calet. Hinc Plato dixit animas fieri
malas non sponte sed inuitas. Nā licet peccan-
di operatio sit libera, tamen habitus malus
qui nobis malitię notam inurit, ex actione li-
bera necessario cōsurgit, & animam inuitam
capit & irretit, ex liberis ergo actionibus q̄ de-
necessario & naturaliter p̄deunt, vt passiōes
& habitus. Dolor igitur corporis & animi,
tristitia, similiter gaudium, & delectatio, ope-
rationes nō sunt, verum ex operationibus sur-
gunt, Amare & odisse quod est voluntatis; Sē-
sisse, percipere, q̄ spectat ad sensum ope-
rationes sunt, ex his oriuntur ea quæ prædixi,

mœror, lætitia, dolor & voluptas, quas latini
 p̄turbationes, noui Theologi passiones, Græci
 πᾶσι dicunt. Et idcirco eos q̄ natura vel more
 sūt rigidi nec vllis affectib. inflectunt̄ quales
 legim⁹ Diogenē, Pyrrhonē, Heraclitū, Timo-
 nē, & πᾶσι hoc est imp̄turbabiles vocant. Nō
 igitur in p̄turbatiōe actionis, sed in ipsa actio-
 ne peccatū est. Si rē turpē amas, peccas. Dele-
 ctatio & libido q̄ ex amore turpitudinis ma-
 nant, peccatū nō est, p̄pterea si ad flagitiosū o-
 pus inuitus venias, q̄q̄ adsit voluptas, nō tamen
 peccas. Si verō ad honestū facinus vltro te cō-
 feras, etsi non delectaris, tamen rectē agis, ha-
 bes ergō in opere sine tristitia officiū, & sine
 omni delectatione peccatum. In opere igitur
 præcedente, non in affectione sequente, laus &
 vituperium, virtus & vitium, lucrū & damnū,

Redargutio quorundam Theologorum de delecta-
 tione loquentium. Cap. XXV.

Insequitur minimē verū esse
 dicitur ad mensuram malarum
 voluptatū torqueri malos in in-
 ferno. Sunt enim pl̄ariq; quo-
 rum anim⁹ est ad peccata pr̄optil-
 simus

simus, sed corpus ægrum, ex cuius habitu fri-
 get appetitus, resistit voluptati. Non ergō de-
 lectatio quæ pendet ex membris, sed interior
 actio q̄ pendet ex animo, ratio p̄onarum atq;
 mensura est. Locus autem Apocalypsis, quem
 allegant, sic est exponendus. Quantū glorifi-
 cavit se & in delicijs fuit, hoc est, quantū dele-
 ctari studuit, vel quantæ se delectationi expo-
 suit. Mos enim scripturæ est vt nonnunq̄ effe-
 ctus p̄ causa ponatur. Sic erubescere p̄ verecū-
 dari, excandescere pro irasci, gestire pro gau-
 dere frequenter vsurpant. Hoc etiā ab aliqui-
 bus Theologis sic enarratur, vt delectationem
 duplicem dicant, vnam quæ operationem an-
 tecedat, & hominē ad peccandum irriter: Al-
 terā q̄ voluntas appetitu inardescēte, corrupta
 ex opere expectat vt ei fruendo se totam im-
 mergat. Huic secūdx cōmensurari aiūt p̄nas,
 q̄bus contradicim⁹ ea ratione, q̄ voluntas non
 semp voluptatē q̄ optat assequitur. Non ergō
 Deus delectationi q̄ peccans percipit, sed ei q̄
 ex peccato sperauit tormēta retribuit. Appet-
 itus ergō sensibilis vt cœpim⁹ enarrare si rē
 gratā offēdit, exultat & gestit, si in q̄piā q̄ offē-
 dat, incurrit, mœrore deijcitur. Tūc irascibilis

pro concupiscibili pugnans, quod nocet ag-
greditur, & si voti compos sit exultat, sin-
tem non potest tristatur & languet. Nec quis
q̄(oro) me redarguat, q̄ in enarrandis his ver-
bosior fuerim. Nam quæ maior sermonis vir-
tus est, quam vt apertus sit? Adde q̄ si, vt Au-
gustinus inquit, dicere nihil est aliud, quam
q̄ animo continens auditori sermone ostende-
re, certè qui dicendo id nō consequitur, vt in-
telligatur, dixisse non videtur, sed iam ad cæ-
tera festinemus.

Quid sit Virtus & vitium, & in quo sita sint.
Cap. XXVI.

MAbes iam quid vitiū quidve sit
virtus. Est namq; virtus in concu-
piscibili seu irascibili habitus
per morem acquisitus, vires istas
legi subiciens, & ad omne rati-
onis imperium hominem semper prouocans
& inclinans. Per morē acquisitus inde dictum
est, vt non putes virtutem moralem instar sci-
entiæ a preceptore infundi, aut id virtutis esse
quod natura sua sponte produxit. Sunt enim
plurimiq; natura, neq; scurræ neq; rustici, sed
urbani

urbani, sed id non est in eis virtus, at quædam
potius naturæ felicitas ac Dei donum. Quod
Crassus auus Crafsi qui a Parthis interemptus
est nunquam riserit, Antonia Drusi nunquam
spuerit, Pomponius consularis poëta nunq̄ ru-
darit, natura id præstitit, non virtus. Propte-
rea id in eis, vt Aristoteles docet, neq; laude
neq; vituperio dignū fuit. At q̄ Socrates sem-
per eodem vultu neq; hilari nimis neq; turbu-
lento visus sit, id in eo viro sapietia clara vir-
tutem existimo. Vitium verò in eisdem potē-
tiji habitus est per morem inductus ad ea tan-
tum inclinans, quæ sensui placeant & applau-
dant. Cum assuevit ergò concupiscibilis pare-
re rationi, consuetudo hæc temperantia est,
qua suadente, consuetis homo abstinet volup-
tatibus, & a vitio quasi ab extasi in se reuersū
turpitudinis suæ pudet ac poenitet. Est igitur
bonus habitus animæ sanitas, nam sicut corpus
tum demū benè valere à medicis dicitur cum
& rectè operatur & a cōtrarijs nō facilè vincit-
tur: sic secundum Philosophos atq; Theolo-
gos tum animus est incolumnis cum secun-
dum rationem agit & incitamenti malis non
assentit, hoc per virtutē habetur. Virtus igitur

(vt ex sententia Platonis antè iam diximus) animæ sanitas est, q̄ si sanitas est, & perfectio. De quibus deinceps agendum, & quantum valeat ex arte certare. Cap. XXVII.

Vnt, Aristotele teste in primo secundoq; Ethicorum libris, in diuersis animæ potentijs p̄ ingenio & natura ipsarum, diuersi habitus speciesq; virtutum. Verùm post habitis alijs, de his tantū agemus, quę in irascibili collocantur, quoniam hæc sunt, quę plurimum valent animi tui morbo conducere. De fortitudine ac patientia, de spe & longanimitate, de p̄seuerentia & fide subijcens aliqua relatione digna, memorię iucunda, dulcia auditui, necessaria vsui. Has virtutes, si tibi conciliaueris, si familiares ac cõtubernales habueris, nulli⁹ hostis vim formidabis, ex omni piculo erueris, in omni certamine coronaberis. Nā cū ab initio sanctorū comites semp̄ extiterint & eorū stratagemata viderint, docebūt te certare legitimè. Quod quanti momenti sit, audi Paulū dicentē Non coronabitur nisi q̄ legitimè certauerit. Certant illi legitimè q̄ bellicę rei peritiam habent. Peritiam autem illi habēt qui

qui exercentur diu secundum artem, q̄ postq̄ transiit in habitum, naturæ vim sic eleuat, vt par diuinitati nescio quid addat. Subijciam hic ex libro Vegetij de re militari primum ca put: vt cognito quid in corporalibus bellis certandi lex valeat, certare spiritualiter tantò magis discas, quantò hominis magis interest vitia supare q̄ homines. Igitur eius hæc verba sūt. In omni plio nō tā multitudo & virt⁹ indocta q̄ ars & exercitiū solet p̄stare victoriam. Nulla enim alia re videmus populum Rō. sibi orbē subiecisse terrarū nisi armorū exercitio, disciplina castrorū, atq; vsu militię. Quid enim aduersus Gallorū multitudinē paucitas Rō. valuisset? Quid aduers⁹ Germanorū p̄ceritatē breuitas potuisset audere? Hispanos q̄dē nō tantū numero sed etiam virib⁹ corporū nostris p̄stitisse manifestū est. Aphrorū dolis atq; diuitijs semper impares fuimus, Gręcorum artibus prudentiaq; nos vinci nemo vnquā dubitauit, sed aduersus hæc omnia profuit Tyro nem solertem eligere, ius (vt ita dixerim) armorū docere, quotidiano exercitio laborare, q̄cunq; in acie euenire plijs possēt omnia cāpestri meditatione prædiscere, & quotidianō

exercitio roborare, seuerè in desides vindicādo. Scientia enim rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit q̄ se bene didicisse confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est. Rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem. Hæc Vegetius. Ex quibus constat q̄ si tanta diligentia in spiritualibus bellis homines vterentur quanta in corporalibus vsi sunt Romani, quanquam sit homine diabolus & longi temporis experientia & ingenij perspicacia & motus velocitate præstantior, semper tamen victores essemus. Nam q̄ habet minus à dæmone nostra natura, suppleret Deus ꝑ gratiã, si nostrã videret solertem industriã. Aristoteles in Ethicis, in virtutibus, inquit, scire ipsum parũ est, immò nihil, vti verò atq; exercere plurimum, immò totũ. Et ibidem contra ignauos inuehitur dicens; Sed plariq; non ita agunt, verũ ad disputationes fabulasq; conuersi, putant se optimè philosophari, ægrotos imitati, qui verba Medicorũ audiũt quidem diligenter, faciunt autem nihil ex his quæ sibi præcepta sunt. Vt ergò illorum corporibus non bene erit, qui ita curantur, ita nec illo-

illorum animis qui ita philosophantur.

Quæ sint arma spiritualia homini cum diabolo pugnat iro. Cap. XXVIII.

Ortasse me miraberis q̄ tibi quiescere volenti & pacifico homini proponam militiam, bellum perluadeam, & ad tyrociniũ rudimentum sollicitem. Ad te reuertere, rationem consule, & videbis hoc esse salutare consilium. Putas ne te inter hostium castra victurum in pace? Animaduerte vbi sis, vbi cubes. In mundo, in carne constitutæ animæ, quæ quies, quæ securitas, quæ pax esse potest? Memor esto visionis beatissimi viri Antonij Abatis qui in excessu mentis positus, vidit totũ orbem laqueis impeditum. Tota scriptura sacra ad arma clamante, tibi persuades in pace viuere? Militia est vita hominis super terram dixit Iob. Ipsi sanctorum principes apostoli, & ipsum primi Petrus & Paulus, & pugnantium nobis esse & pugnandi artem & armaturam docent. Petrus enim inquit, Sobrii estote & vigilate in orationibus, quia aduersarius vester diabolus tanq̄ leo rugiens circuit quæ-

ren,

rens quem deuoret, cui resistite fortes in fide; Ecce bellandum dicit, hostē ostendit, periculum nunciat, arma demonstrat, sobrietatem, orationem, fidem; His armis cum diabolo est, non ferro nec funda, dimicandum. Hostis enim qualitas docet armaturā, aliter cum Gallis, aliter cum Parthis, aliter cum liberis, aliter cū seruis decernendum. Propterea Paulus ad Ephesios scribens admonet eos, cū quo sint hoste cōgressuri, Nō est nobis, inquit, colluctatio tantum aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarū harū, contra spūalia neqtie in coelestib⁹. Aduersus igitur spūales hostes q̄ certant p̄ cęlesti hęreditate tollēda, spūritualia arma sūt habenda, & quęnā ea sint bonus armorū doctor Paulus expressit, p̄pterea, inquit, accipite armaturam Dei vt possitis resistere in die malo. Armaturā Dei virtutes sunt, quibus munitus homo interior, non timeat a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incurso & dæmonio meridiano. Et subinfert, State ergō succincti lumbos vestros in veritate, hoc est, verē continentēs estote. Nam qui

qui in agone contendunt, ab omnibus abstinent, & illi quidem vt marcescibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Lumbos succingere est libidinem ac libidinis instrumenta velare, ligare, conficere. Vnde & succinctorium dicitur vestis qua pudenda velantur, a lumbis libido re & nomine descendit, dicit enim libido & lubedo quasi lumbedo, sicut libet & lubet, & vtrumq; apud veteres in vsu fuit. Vnde & equis libidinis pruritū ineuntib⁹ lumbos pcutiūt. Et subiūgit, indui loricā iustitię. Est aut iustitia q̄dā p̄ticularis diuisa in distributiua & cōmutatiua, & hęc est quattuor cardinaliū vna. Est & iustitia gęneralis virt⁹, q̄ sit totius legis obseruatio legalis appellata, de qua dicitur ab Euripide, neq; lucifer, neq; hesper⁹ ita mirabilis. Hęc igitur loricę cōparatur, q̄ armatura est & mūnimētū corporis quale in antiquis Imperatorū statuis videmus, habens etiā cū Numini additur, Medusa in pectore nō ociosę significationis signū, & de hac q̄ egis dicitur puto Paulū intellxisse, lorica enim cum Medusę capite iustitiam non particularem sed legalem signat: quę archa est illa Promethei, in qua virtutes omnes incluse

Hesi-

Hesiodus. Et bene numini attribuitur, quod eam iustitiam habere diuinum sit. Propterea loco predicto addidit Paulus, ut possitis resistere in die malo & in omnibus perfecti stare. Perfectus enim non est, nisi qui animo iustitiam legale, hoc est, omnem virtutem amplectitur. Huic locusticæ, Medusæ caput, id est, saxifica virtus inscribitur, quia aspectum viri qui omni virtute fit præditus, abhorrent dæmones, & præ timore stupiditate contracta lapidescunt. Et notandum quod armaturam grauem Paulus instituit, cum iustitiam legalem nominauit: Est enim duplex armatura, grauis & leuis, Hæc quædam arma, illa omnia continet. Qui leui vtuntur ferentarios, quod verò graui cathaphractus vocant. Quo innuitur, animum volentem de diabolo triumphare, omnibus armis muniri & cataphractum esse oportere. Subdit Paulus, Calciati pedes in præparatione Euangelij pacis. Quo præcepto iubetur tyro spiritualis, ut omnes animæ vires quæ mouendi corporis funguntur officio, semper paratas habeat, & ad capefenda iussa diuina expeditas & promptas. Sic etiam à magistris rei militaris iuniores in primis ad gradum, ad cursum, ad saltum instruantur.

untur. Et de Pompeio Sallustius dicit, quod cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis velle certabat. Nec enim aliter potuisset par esse Sertorio, nisi se, & milites frequentibus exercitijs parasset ad prælia. Prosequitur Apostolus, In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Contra diaboli tela flagrantia prætendendum est scutum non cristallinum illud Palladis quo contra Medusam usus est Mercurius, non quod fabricauit Aeneæ Vulcanus, sed alterius materiae, alterius artis, Tela enim diaboli non sunt ignea, non sunt fulmina, non sunt Phalaricæ, non sunt Malta, qua Comagene Lucilli Romani fugauit exercitum, Inuisibilia sunt tela, appetitum ita succendentia, ut homines illis fauciati, sese in mortem sponte præcipitent. Illorum autem vim fides extinguit, Subiungit Paulus, & galeam salutis assumite. Galea quæ cassis dicitur, munimentum est capitis, quo datur intelligi, oportere omnes sensus qui sortiuntur sedem in capite, defensos esse memoria & desiderio salutis æternæ. Sunt autem, ut physici volunt, sensus decem, quinque exteriores qui omnibus patent, & interiores totidem, scilicet sensus quem

quem communē vocant, phantasia, imaginatio, æstimatiua, memoria. His ita vtendum, vt nihil imaginemur, nihil cogitemus, nihil in memoriam transire sinamus, nisi pium, honestum, salutare, diuinum. Idcirco dicitur à propheta, Cogitatio sancta feruabit te. Turpes & immundæ cogitationes ministræ sunt Sathanae, & quanquam animo blandiantur, cauendum tamen ab eis tanquam ab hostibus quorū tantò periculosior est hostilitas, quantò illecebrosior est calliditas. Arma quæ hactenus memorauimus quandam patientiæ speciem ideo præ se ferunt, quæ sunt non ad offendendum idonea, sed magis seruandæ salutis nostræ & euitandis accommodata vulneribus. At quod addit Paulus, Gladius scilicet spiritus, quod est verbum Dei, ad fortitudinis naturam accedit, eius enim est, vt sæpè iam diximus, non pati solum sed etiam cum oportet, iacturam inferre. Vno autè modo Verbum Dei est Christus, de quo Paulus ad Hebræos: Viuus est, inquit, sermo Dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsq; ad diuisionē spiritus & animæ, quæ diuidit appetitū à ratione. Alio modo quicquid inspirate Deo sancti loquun-

loquuntur, est verbum Dei, quo gladio vsus est Stephanus cum staret in concilio contra Iudæos. Propterea de Iudæis dicitur, dissecabantur cordibus & stridebant dentibus in eum. Vfus est & ipse Christus, cum post ieiuniū quadraginta dierum est congressus in deserto cum diabolo. Exorcistæ qui latine adiuratores dicuntur, diuinorum verborum vires agnoscunt, & eius præcipuè nominis, quod quatuor litteris scribitur, tetragramaton dicitur, pro quo nos dominus, Hebræi verò legunt Adonai. Qui ergo prædictis armis se munit, erit ille fortis armatus, de quo Christus dicit in Euangelio. Cum, inquit, fortis armatus custodit atrium, in pace sunt omnia que possidet. Sic ergo instructus stabis ad ianuam. Sunt autem ianua, sensus exteriores, atrium verò interiores. Conscientiæ domum ita custodies, vt ab hostili defendatur ingressu. Si in principio pugnae fortiter feceris, & instar Torquati hostes deieceris arcem rationis oppugnantes, à rege nostro breui coronaberis. Et vt de pugna magis quam de pace cogites, paucis ita concludo. Tota hominis vita est pugna, vel seruitus. Dum tu pacem cogitas

vitia te in pugnans, si non pugnas, vinceris, si vinceris seruis, vita ergo est pugna vel seruitus. Quæ pugnare piget, seruire oportet. Et si qui impij sunt qui pacem habere videantur, pax ista non est pax, quia non est pax impijs, dicit dominus, sed habere pacem videntur, quia sponte seruitium ferunt, & se diaboli fecere mancipia. Dicat ergo anima membrum corporis quod pugnae diuturnus labor offendit, illud Maronis.

O socij (neq; enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora, dabit Deus his quoq; finem.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis,

Quo fine sanitas querenda est.

Cap. XXIX.

Dicturus de his virtutibus. ne interdicens tibi grauius subrepat incommodum, statui te paucis admonere, ne in eorum sententiam venias, qui cum ægrotant, tanto desiderio sanitatis vrgentur, vt Hippocratis & Anticennæ remedijs non contenti, vsq; ad deliramenta vetularum & magicas incantationes insaniant. Accipe igitur hoc nostræ militiæ documentum & more Romanorum discere

in

in pace ita dimicare, vt cum bellum ingruerit, non frangere. Quoties igitur iniucundi quid accidit, quod appetitum & sensum offendat, vt phthisis febris, morbusve alius (licet displiceat) toto conatu contine irascibilem, ne ad propellendum repente confurgat. Consequitur enim temerarie niti & impetuose rationem anteire & id Theologi surreptionem vocant. Antè igitur rationem consulito quæ est rectitudinis iudex, & in regno animæ Dei vicaria. Et an morbus hic ferendus, an abigendus sit, inuestiga. Respondebit ratio Pythagoricum illud, Curandum est vt sit mens sana in corpore sano. Nam corpus animæ tanquam instrumentum à Deo tributum est, vt ad id quod ratio posceret se idoneum & obtemperans exhiberet. At cum infirmum est, neq; in publicis neq; in priuatis negotijs seruit, & tunc animus corpore quasi compede quadam præpeditus, à naturæ & virtutis cessat officijs, fitq; contra naturam membrorum seruus, quæ moderari debet ac regere, Dicit enim Crispus, animi imperio, corporis seruitio magis vtimur. Rationis ista quidem probabilis est & æqua responsio, cui etiam Pauli apostoli ad Timotheum scribentis

F 3

con-

consentit autoritas. Sic enim ait, Noli adhuc aquas bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Appetitus verò & ipse sanitatem suadet ut ratio, sine tamen differt. Optat enim sanari ac bene valere, non ut examusim & castigatè operetur, sed ut libidinosè ac licenter inquinetur, ut scilicet more canum ad vomitum redeat, more suis ad volutabrum luti. Sed hic est animæ oculus nequam, qui opus omne tenebrosum facit, neq; enim ad normã respicit, & ideò nequam est oculus, quia eius malus aspectus, limus aspectat, strabo est, immò luciosus, nã in luce cecutiens, videt in tenebris. Lux est virtus, tenebrę peccatũ. In his quę sunt peccati, est circumspectus, oculatus & sagax, in his est Argus, in his est Tiphis, in his est Dædalus. In his verò quę ad virtutem & sapientiam pertinent, iners, ignavus, marcidus, somnolentior Phoca, pigrior coclea, cæcior talpa. At rationis bonus est oculus, finem nanq; probitatis intendit, regulam semper tenens, & perpẽdiculum. Propterea & opus eius est nitidũ, rectum, interpolarum ac lucidum, lucem non refugit, videri non metuit. At opus malũ, tenebrarum

brarũ amicum, delitescere cupit, & in publicũ (utpote suę deformitatis consciũ) prodire non audet. Timet occurrere Saryricis, Cynicis, veteribus comœdis, viris nomenclatoribus, retricis censoribus, pudet appellari quod non pudet esse. In genijs nostris naturæ vis insita, virtutem in nobis depingit & vitiũ. Nam cum de vitijs loquimur, contractis supercilij, fronte caperata, toruo aspectu, truculento vultu, verbis atrocibus fulminamus. Species hæc vitiõrum. Sed cum sermo est de virtutibus, ex intimis animæ penetrabilibus exit in faciem festiuitatis hilaritas, alacritas exit in verba quędam suaui loquentiæ, pulchritudo non fucata, quæ si perpenderis virtutis imaginem conatur exprimere. Accedit & famę vulgare iudicium vitijs non parcens, quod ore non potest (more philomenæ) scripto promulgat. Sanitatem ergò, sine proposito quem ratio consulet, quærere est licitum, immò & debitum. Finem verò appetitus respicere, turpe ac inhonestum.

Edita finis reſtitudo non ſuffi-
cit, niſi modus quærendi ſit lici-
tus. Licita ſunt quæ lege conce-
duntur, aut quæ non prohiben-
tur. Omne quod peccatum eſt
prohibitum eſt, & omne quod prohibitum pec-
catum. Propterea vt pituitam cures, fornicari
non licet. Nec audiendi ſunt medici, qui ad
corporis ſanationem peccatum inducunt. Quæ
enim dementia eſt vt corpus mundes animi-
mam inquinare? id ſimile eſt vt argentum ſer-
ues aurum amittere, ne veſtem amittas, corpus
occidere. Legimus Conſtantinum Imperato-
rem graui quodam morbo laboraſſe, cui erat
(medicorum iudicio) cruor humanus ſingu-
lare remedium, quod optimus princeps Chri-
ſtianis dogmatibus nuper imbutus cum audiſ-
ſet, abhorruit, & malle ſe dixit ſemper ægro-
tare quàm tam immani remedio conualeſcere. Et
quanquàm hoc de Conſtantino non legerim loco
ſatis idoneo, quod ſcilicet eo morbo laborarit,
tamen fidem facit Plinius qui in xxvj. de na-
turali

turali hiſtoria lib. cap. i. ſic inquit. Dixim⁹ ele-
phantiaſim antè Pompeij Magni ætatem non
accidiſſe in Italia, & ipſam à facie ſæpius in-
cipientem in nare primum veluti lenticula,
mox inualeſcente per totum corpus maculoſa
varijs coloribus, & inæquali cute, alibi craſſa,
alibi tenui, dura, ceu ſcabiæ aſpera, ad poſtre-
mum verò nigreſcente, & ad oſſa carnes ap-
primente intumeſcentibus digitis in pedibus
manibusq;. Aegypti peculiare hoc malum, &
cum in reges incidiſſet populis funebre, quip-
pe in balneis folia temperabantur humano
ſanguine ad medicinam eam. Sic Plinius. Quæ
locum citauimus vt id medendi genus olim in
uſu fuiſſe conſtaret. Sed quod mox ſubinfert
Plinius credi hoc de Conſtantino non ſinit, ait
enim, Et hic quidem morbus in Italia celeriter
reſtinctus eſt. Si ergò tempore Plinij quod ſub Ve-
ſpaſiano floruit, erat iam reſtinctus hic mor-
bus in Italia, ſimile veri non eſt Conſtantinū
eo laboraſſe, qui poſt longum tempus impe-
rauit. Sed his omiſſis ad ea veniamus, vnde
poſteſt nobis impendere periculum. Prohibi-
tæ igitur ſunt incantationes, fortilegia ac ſu-
perſtitiones omnes quæ ſunt ſimplicitè vetu-
larum

larum deliramenta, non deridicula solum verum & pestifera ac graui cura coërcenda, Et si vim aliquam videntur habere non verborum, non signorum, non Dei vis illa est, sed fallacium dæmonum nos vanis obseruationibus illaqueare studentium. Est in v. decretalium lib. caput, cuius initiū est; Cū infirmitas corporis, vbi duo in medicos decreta sunt. Primū vt priusq̄ ad infirmorum curam deueniant, eos admonerent, vt medicos aduocent animarum. Petrus Apponensis vir magnæ, sed nimiū audacis temerariæq; doctrinæ, secutus Orphæum, Zooastrem, Porphyrium, Apuleiū & cæteros damnatæ Magiæ studiosos in consiliatore scribit, incantationes ad infirmorū curā conferre q̄ plurimum. Verū quia in decretis Gratiani cap. xxvj. q. v. capite Non liceat, vanas istas stellarum & incantationū obseruationes videtur sanctorum patrum damnare sententia, Petro assentiendum esse non consulo, si tamen verba sint sancta, fideliter & nulla superstitione prolata, vt symbolum fidei, & oratio dominica, nō damnauerim, verū ea cū peccati suspitione carebunt, nō iam incantamenta sed religiosa verba aut sacre p̄ces appellent. Eadē
quæ-

q̄stione in decretis capite vltimo, gēmas herbasq; sanitatis gratia sine vlla incantatione deferre concessum est. Imagines verò astronomorum, characteresq; p̄ter crucis signū penitus damnantur, de quibus etiam apud Thomā Aquinatem in secunda secundę parte reperies q̄stione. xcvi. cū ocium lectioni vacare te sinet. Sed hæc breuiter dixisse volui q̄ hac nostra tempestate plerofq; videm⁹ his malis artibus deprauatos, clam inita cū diabolo amicitia q̄ plurimos seducere, & grauisimis erroribus animas implicare. Nos autem quibus propositum est, nunq̄ à catholica puritate discedere, talia floccipendimus, eligentes nos magis ægrotare q̄ cum saluatoris contumelia sanos esse. Dānari hæc etiā & irrideri videntur à Plinio libro naturalis historiæ. xxviiij. cap. ij. iij. & iiij. vbi recitatis quā plurimis huius curiosæ ac superstitiosæ vanitatis exemplis, in fine secundi ca. subiungit. Quapropter de his vt libitum cuiq; fuerit opinetur. Cætera igitur q̄ approbati Medici remedia docent, non solum aspernanda non sunt, verumetiam diligenti cura sumenda, Medicisq; parendum, si peritiā habeant medicandi, dicente scriptura.

Hono.

Honora medicum, propter necessitatem enim creauit illum Deus, & infra paululum. Deus creauit medicinam de terra, & vir sapiens non abhorrebit eam. Cum post maris rubri transitum venissent Iudæi in locum vbi fontes erant amarissimi, Deus consulenti Moyfi remediumq; petenti lignum indicauit, quod naturali vi sua missum in aquas amaritudinem abstulit. Poterat sine ligno solo verbo succurrere, sed ne res naturales frustra fecisse videretur, mouit (vbi opus est) fugiendum ad eas. His igitur quæ lex & ratio damnant prætermisissis, sic de corporis sanitate curandū est, vt quicquid agitur ad animæ sanitatē referatur & ab animæ salute sumatur exordium. Quod si contingat sanari non posse (Sunt enim morbi quidam incurabiles) virum sapientem æquo animo ferre decebit morbum, tanquam a Deo missum, qui nunquam percutit nisi vt sanet, qui nos castigat vt meliores reddat & ex damno iacturaq; corporis profectum querit interioris hominis.

De

De patientia. Cap. XXXI.

Ed iam ad fortitudinis & patientiæ tractatū, vt promissimus, per compendium sermonis accedam. Mala quæ accidunt aut inferuntur, licet (vt antè dixi) repellere, seruata norma legis & rationis. Habitus in irascibili, qui ad hoc inclinat, fortitudo dicitur. Facit enim animū ad subeunda pericula sublimem elatum atq; constantem, & quantum & quando oportet semper audentem, vt non secari, non vri, non amaris potari metuamus. Animos igitur ociosos excitat, excitatos erigit, erectos firmat & immobiles reddit, hæc in infirmo virtus tum optima est cum saluti locus est, ita tamen ea vtendum vt frænetur irascibilis. Nam impatiens excandescit, & bile quasi bos œstro concitatur. Natura verò non statim, non in momento, sed tractu temporis operatur. At vbi sanandi spes nulla est, debet infirmus sese cohibere, & amuletum ferre patientiæ. Patientia ergò habitus in irascibili, quæ non ad impugnandum ea quæ concupiscibile offendunt & sensui nocent, sed ad æquo animo

tole-

tolerandum inclinat. Ipsius nanq; irascibilis
 flammam extinguit rabiem sedat, furorē emol-
 lit. Fit autem in nobis hic habitus, si aduersa
 mitissimē & sine resistentia frequēter feramur,
 sic enim paulatim violenta hæc & immanissi-
 ma fera potest subigi, frangi, ac domari, tan-
 tōq; est maior patientiæ q̄ fortitudinis virtus,
 quanto grauius ac difficilius est malis, nullo
 pacto, quā rectē resistere. Fortitudo enim vt
 aiunt Iurisconsulti cū moderamine inculpa-
 tæ tutelæ, hoc est, sic se tuendo vt culpa non
 debeat, resistit, patientia nullo modo. Hinc La-
 cobus dicit, Omne gaudium existimate fratres
 cū in varia tentamenta incideritis, scientes
 quod probatio fidei vestræ, id est, dum aduer-
 sa patimini, patientiā operatur. Patientia ve-
 rō opus perfectum habet, nam cū habitus
 est inductus, tum demum perfectē operamur,
 non enim valet patiens nisi habitum habuerit
 plenē operandi. Iuuat nanq; habitus rationem
 & coniunctis viribus fortitū enituntur. Sco-
 tus in tertiū sententiarum distinctione, xx xiiij,
 fortitudinem dicit genus esse, sub quo species
 collocantur duę. Vna qua aduersa repellēdo cer-
 tamus, & hanc bellicositatē vocat. Altera qua
 æqua-

æquanimiter ferimus, & patientia dicitur, atq;
 ita secundum eum non distinguitur à fortitu-
 dine patientia, vt species à specie, vt homo à leo-
 ne, sed vt species à genere, vt puta homo ab a-
 nimali. Erit patientia bellicositate tantō præ-
 stantior, quanto appetitum magis infrænat.
 De his aliter ab alijs differi & p̄cipuē à Tho-
 ma Aquinate nescij non sumus, sed more Aca-
 demicorum nulli sectæ addicti ex vnaqua; q;
 arbitrato nostro quod placet assumimus. Hæc
 de veræ patientiæ virtute tradita sunt. Est e-
 nim alia quædam malorum tolerantia q̄ vir-
 tus nō est, vt in auarorum negocijs est cernere,
 de quibus Horatius inquit. Impiger extremos
 currit mercator ad Indos; Per mare pauperis
 fugiens per saxa per ignes. Verum hanc duri-
 ciem rectius vocaueris, teste Augustino. Neq;
 enim verē patiens qui vt dicitur sustinet tot
 diuersa. Patiens est qui pro virtute, pro
 legibus, pro pietate, pro Deo ni-
 titur quicquid acciderit
 ferre, nec fran-
 gitur.

Verum patientiam quæ virtus est
excellentissima tres habere gra-
dus inuenio. Vnum qui & perfe-
ctissimus est, illis attribuunt, qui
aduersa non solum cum opus est
ferunt, sed etiam quæsitum eunt, & quasi mer-
cennarij opus vnde aliquid lucrentur inqu-
runt, & quod inquirunt inuento gratulantur,
Horum quoq; duo sunt ordines, Martyres qui-
dam, Confessores alij. Fuerunt enim temporibus
illis cum in persecutione crescebat eccle-
sia, sicut sub Nerone primum, deinde sub Do-
mitiano, & plerisque alijs Imperatoribus, mul-
ti Christianorum, qui, aspirante Dei gratia,
tanta fortitudine & patientia excellabant, vt
tormentis cruciatibusq; tyrannorum volun-
tariè seipfos, cum latere possent, obijcerent.
Secundus ordo confessorum est, quibus etsi ty-
ranni pepercerunt, ipsi tamen sibi non parcentes,
& in seipfos irati quod poenitentia genus
est optimum, crucem suam tulere post Christum.
Isti coram hominibus modici ac humiles, sed
Deo magni & excelsi sunt, illi de quibus in die
iudi-

iudicij quando conscientiarum libri proferen-
tur, iudex viuorum ac mortuorum dicet, Venite
benedicti patris mei, percipite regnum quod
vobis paratum est ab origine mundi. Tunc in
istos Christi paruulos sæculi principes ac ma-
gnates qui modò thesauris incubant, horrea
dilatant, mollibus vestiuntur, splendide con-
uiuuntur, alterius interitum admirantes & præ-
tristitia spiritus gementes, repetent illud Sa-
pientia dictum: Hi sunt quos aliquando habui-
mus in derisum & in similitudinem imprope-
rij, nos insensati vitam illorum existimaba-
mus insaniam, & finem illorum sine honore.
Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei
& inter sanctos fors illorum est? ergo erraui-
mus à via veritatis. Et de hoc iam satis. Pri-
mus igitur hic atq; optimus patientia gradus
est, in quo si Ludouicum Morbiolum conciuẽ-
tuum qui anno præterito functus est vita collo-
cauero, quanquam multi sint vt semper fuerunt qui
iusti simplicitatem derideant, non erò fortassè
grauiter condemnandus. Secundus gradus est
eorum qui non quæsitum eunt nec inuitant ad
se mala, attamen cum veniunt, benignè susci-
piunt, & reuerenter tanquam Dei nuncios ample-
xantur

xantur. Ex hoc numero fuisse Iob arbitror, cuius in patientia nomen est clarum. Ipse namque cum cladem audisset cœlum suspiciens dixit, Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit ita factum est, sit nomen domini benedictum. Huic adiungendus est Thobias qui cœcitatē oculorum tam patienter tulit, ut ab angelo curari meruerit. Tertium ac infimum patientiæ gradum illi sibi vendicant, qui mala neque querunt neque cum venerunt gratanter accipiunt, ingressa non eijciunt, secum patiuntur, gravatē ferunt, conqueruntur etiam: tamē sedata bile in Deum non elati mussando transeunt, & a vitio parum distantes in extremis patientiæ marginibus sedent. Et hi sunt qui nostra hac ætate viri boni sunt. Vix restant nobis antiquæ virtutis istæ reliquæ, & rarissimæ quidem in locis, ut periculum sit, ne & ipsæ quoque brevi collabantur.

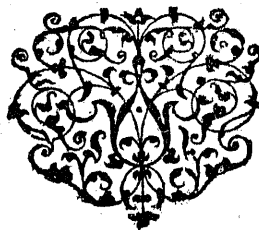
SECUN.

SECUNDI LIBRI DE PATIENTIA CAPITA.

Quod patientia via est sanctorum ad cœlum. Caput. 1.	
Rationes philosophorum cur corpus humanum factum sit fragile	ca. 2.
De quattuor corporis humoribus	ca. 3.
Quomodo complexionēs distribuuntur à Deo.	ca. 4.
De animæ libertate	ca. 5.
An distributio complexionum procedat à fortuna vel à casu, & quod Aristoteles fortunam malè descripsit	ca. 6.
In quo consistat felicitas in hac vita contra Peripateticos & stoicos	ca. 7.
De synteresi, ratione, & conscientia	ca. 8.
Quod sine Dei custodia frustra laborat humana prudentia.	ca. 9.
Cur bonis mala eveniant philosophorum opinio.	ca. 10.
Sex causæ flagellorum nostrorum	ca. 11.
Secunda causa flagellorum	ca. 12.
Tertia causa flagellorum	ca. 13.
Quarta causa flagellorum	ca. 14.
Quinta causa flagellorum.	ca. 15.
Sexta causa flagellorum	ca. 16.
Quod virtus quæ bonum virum facit, incrementum accipit ab adversis	ca. 17.
Quod prosperas sit inimica virtuti cum declaratione dextræ & sinistræ patris in cœlo pro Aristotele	ca. 18.

contra Pithagoram	ca. 18.
Quòd aduerfitas tollit mortis metum	ca. 19.
Quòd aduerfitas facit feipfum cognoscere.	ca. 20.
Quòd aduerfitas fert auxilium virtuti	ca. 21.
De vitanda nemeſi, & quòd fit ſecundum Ariſtotelem.	ca. 22.
De generibus filiationis, cum declaratione dicti euangelici, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.	ca. 23.
Quòd donorum dei conſideratio iuuat patientiam, cum còmendatione familiæ Bentiuolorum.	ca. 24.
Quòd alienarū calamitatum animaduerſio ad patientiam plurimum faciat.	ca. 25.
Amicorum obſequia & religioſorum orationes & conſilia, patientiæ ſunt adminicula.	ca. 26.
De Carmelitarum antiquiſſima origine	ca. 27.
Teſtimonium ex Plinio quòd natura humana fit ærumnoſa.	ca. 28.
Ratio multiplicandorum mörborum ac vitiörum,	ca. 29.
De morbis humani corporis.	ca. 30.
De quibuſdam alijs humani generis infortunijs	ca. 31.
Quòd homo naturaliter ærumnoſus fit, teſtimoniū ex Plinio.	ca. 32.
Quòd non eſt repræhenſibilis author, ex multa authorum & maxime Gentiliū citatione, & cur homo nudus naſcatur.	ca. 33.
Cur deus floccipendat corpus & rationes naturales.	ca. 34.
Tota natura non conſiſtit in anima,	ca. 35.
Quæ	

Quæ ſunt mortis cauſa contra Philoſophos & Mathematicos	ca. 36.
Cauſa breuis vitæ & mortis, Et de annis antiquorū patrum.	ca. 37.
De annis hominum ante diluuium contra Pliniū.	ca. 38.
Vitam humanam non eſſe breuiatam.	ca. 39.
Ægritudo præſeruata multis flagitijs.	ca. 40.
Ex aduerſitatibus naſcitur iucunditas ſpūalis.	ca. 41.
Debit eſſe naturarum varietas ad ostendendam Dei ſapientiam.	ca. 42.
Mundus eſt quoddā ſpectaculum nobis à Deo exhibitū quo inuitamur ad patienter ferendas omnes aduerſitates.	ca. 43.
Comparatione rerum naturalium probat meliorē eſſe vitam ſanctam cum aduerſis, quā vitam fœlicem cum vitijs.	ca. 44.
Tolerantia aduerſitatum facit breuiorem tranſitū ad paradifum,	ca. 45.

BAPTISTAE MAN-
TVANI CARMELITAE,
TEOLOGI DE PATIEN-
tia. Liber Secundus.

Quod patientia via est sanctorum ad
caelum. Cap. I.

Is igitur maiore fide & eloquen-
tia dicis velim te, vir præstan-
tissime, paulò altius inspicias &
abiectis sæculi curis, & spinis il-
lis, quæ iuxta Christi parabolâ,
semen, hoc est, verbum Dei fructificare non si-
nunt excisis, te ipsum intrinsecus quæras, iuxta
illud Persianum, nec te quæsiueris extrâ, & cû
animo tuo rationem ponas, animaduerta scq; in
quonâ patientiæ gradu sis constitutus. Quod
si fortasse (quod minime suspicor) à patientia
te exclusum videris, scito te à sanctorum sorte
separatum. Quotquot enim à mundi exordio
ad nostram vsq; ætatem Deo placuerunt, cru-
cis patibulum in mortali suo corpore porta-
uerunt. Audi quid in psalmis dicitur. Propter

te mortificamur tota die, & stigmatifumus sicut
oues occisionis. Item, transiuimus per aquam
& ignem, & eduxisti nos in refrigerium. Pau-
l' ad Hebræos de sanctis sic loquitur, Alij lu-
dibria & verbera experti, in super & vincula &
carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt,
in occisione gladij mortui sunt. Circumierunt
in melotis (quæ sunt pelles ouinæ) in pellibus
caprinis egentes, angustiati, afflicti, quibus
dignus non erat mundus, in solitudinibus er-
rantes, in montibus, in speluncis, & in cauer-
nis terre. Sed quid p multa vagor? Nonne inno-
centissimus Abel quem iustum in Euangelio
Christus appellat, primus omnium sanctus, ab
impio fratre Chain occisus est? Dauid quem
secundû cor suum Deus inuenit, vixit & ere-
xit, nonne regis Saul? Nonne allophilorum?
nonne filij dilectissimi petitur insidijs?
Nonne Esaias in duas partes sectus? Non-
ne Hieremias lapidibus obrutus? nonne Helias
à Hiezabel fugatus? nonne Zacharias
Barachæ filius inter templum & altare oc-
cisus? Pro salute patriæ Iudas Machabæus
diu fortiter ac animosè pugnans cum tota fra-
trum stirpe deletus est, sub Alexandri Magni

successoribus, vt Machabæorū testatur historia. Iudæi qui legē vereri & obseruari voluerunt miserè trucidati sunt, inter quos Eleazarus vnus de senioribus scribarum, vir ætate p̄uectus, vultu decorus, vitæ sanctitate venerabilis, cum porcina carnem contra legis instituta comesse cogeretur, maluit iuste ac religiose mori, q̄ flagitiosam ignobilem q; vitam paulò amplius producere. Dum igitur in tormentis constitutus vicinam mortem videret, sic exclamasse dicitur gemēs, Domine qui habes sanctam scientiam, manifestè tu scis, quia cum à morte possem liberari, duos corporis sustineo dolores, secundū animam verò propter timorē tuum libenter hæc patior. Fuit iste profectò dignissimus, qui in cœlum reciperetur, quoniam tam animosè, tam fortiter terrenum hoc corpus pro lege Dei tormentis obiecit. Taceo Ioannē Baptistā, taceo Apostolos, taceo martyres, quoniam nota magis nulli est domus sua. Ioseph innocens à fratribus venditur. Susanna detestabilem calumniam patitur. Daniel leonibus obijcitur. Sed quid plura? Terrena hæc habitatio malis est mater, bonis nouerca. Tu ergò Carole Antoni noli tristari,

im-

immò magis gaude, & gratias age, q̄ in hoc venerando cœtu tot sanctorū, pari cū eis sorte numereris, nihil hæsitans breui futurum, vt sicut cum eis fueris in pœnis, sic etiam cum eis in cœlis coroneris. Nonne meministi q̄ nō sunt condignæ p̄ssiones huius temporis ad futurā gloriam, quæ reuelabitur in nobis? Quod si meministi, cur tantum te maceras, cur mœore conficeris? In hoc dolorum torculari premeris, vt fructum afferas, vt conscientiæ rubiginem exuas, vt cœlestem animum in cœlum attollas. Si dicat aurum argentario, cur me coquis? cur me cædis? cur me lanias? Nonne rectè respondebit, vt p̄ficiaris, vt ad eam ad q̄ es genitum gloriam peruenias. Propterea scriptum est, Quem diligit Deus, corripit, & castigat omnem filium quem recipit. Est teste Plinio, quoddam aquilæ genus, quod haliectū vocant, hæc pullos mox vt nati sunt, contra solē statuit, quos fixa acie solem ferre posse viderit, seruat educandos, quos autem oculis conuere, & radijs offendi depræhenderit, tanq̄ indignos vita eliminat. Nō aliter p̄fectò Deus nobiscum agit, nam quos videt in aduersis animo deijci, educare non curat, qui verò sub-

G 5 sstunt

sistunt ac durant, custodit & nutrit. De quorū numero fuit ille qui dixit, Propter nomen tuum deduces me & enutries me. Item, sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Et ipse Deus apud Esaiam de Iudæis conquerens, Filios, inquit, nutriui & exaltaui, ipsi autē spreuerunt me. Quam diu enim bene viuendo Deo adhæserunt (cum eo qui dixit, Mihi autem adhærere Deo bonum est, & ponere in Deo spem meam) tam diu eos paut & rexit. At postq̄ cum filio prodigo recesserunt, substantiæ suę portione consumpta, quæ nunq̄ ad patrē redierunt, porcinis cibus ali, & in agrestem naturam transire permisi sunt.

Rationes philosophorum, cur corpus humanum factum sit fragile. Cap. II.

T dicet quispiam qui mundi huius harmoniam ignorer, cur humanum corpus tam fluxū ac fragile fabricatus est Deus, cum lapidibus & ferro tantam duriciem, resistendiq; potentiam dederit? Quid huic respondebo? nisi quod apud Aulum Gellium lib. vj. Noctium Atticarū cap. j. dixisse Chrysippum

Chrysippum in libro de prouidentia legisse me meminisse. Ait enim non fuisse principale naturæ consilium, vt faceret homines debiles, ac morbis obnoxios, nunq̄ enim conuenisse hoc naturę authori parentiq; omnium rerum bonarū, sed cum multa magna gigneret pareretq; aptissima ac utilissima per sequelam adiuncta sunt incommoda. Nam cum ratione subtilissima Deus hominem fingeret, utilitas ipsa operis postulauit, vt tenuissimis minutisq; ossiculis caput conpingeret. Sed hanc utilitatem rei maioris alia quædam incommoditas extrinsecus consecuta est, vt scilicet esset caput minus munitum, ictibus offensionibusq; paruis etiam peruium ac fragile. Inde quoq; morbi ægritudinesq; consecutæ sunt. Hanc sententiam contemplatus Auerroris in librum Aristotelis de anima dixit. Sensus in animalibus causā dedisse breuioris vitę. Nā vt euidētius certiusq; sentiam, carnes oportuit esse mollißimas, at molliora facili⁹ offēdunt magisq; patēt nocumētis, q̄ lignea duraq; corpora. Utilitas igit̄ hominis adhac operis qualitatē duxit artificē. Qua de re q̄ conqueruntur (Conqueruntur autē soli imperiti) meretur sensu rationeq;

tioneq; sublatis, in lapides & ligna conuerti,
 quorum naturam magis æmulantur. Finge p
 profopopeian, quam poëtæ & prophetæ sæpè
 vrsurpant, duos coram te ligni truncos humi
 iacentes interrogatos tibi respondere. Inter
 rogentur autem quidnam esse malint, quam à
 fabro formâ fortiri cupiant. Respondeat pri
 mus Cytharam me facito, Alter in aratrum me
 dolato. Cytharæ ratio subtilitatem poscit ta
 bellarû, corpusq; quod facile lædi & confrin
 gi possit. Quid igitur si lignum, postquam vt
 poposcerat, Lyræ formam sortitum est, de sua
 fragilitate conq̄reret, admittem⁹ ne hanc q̄ri
 moniâ? an nõ poti⁹ obiurgabimus & ingrati
 tudinis ac insipientiæ truncum accusabimus, q̄
 opifici gratias nõ agat & formę nobilitati du
 ricie p̄ferat? Sic p̄fectò de nostra hac fragilita
 te seu, vt philosophi dicût, naturali impotētia
 q̄ vitaliũ opationũ ratio poscit cõqueri homi
 nis est ingrati simul & stulti. Quis enim mētis
 cõpos sine his q̄ppiam cõsequi studeat, q̄ iun
 cta illi necessariò videat? hoc esset naturâ vel
 le subuertere, & vt ita dixerim, exoptare solè
 sine luce, terrâ sine mole, Mundũ sine Deo. In
 hoc sum⁹ sapiētes, dicit apud Ciceronē Cato,
 quòd

quòd naturam optimam ducem sequimur, eiq;
 paremus. Subijcere liber, q̄ Plotinus Pla
 tonicus vir excepta infidelitate diuinus, in 1.
 de prouidentia libro cap. xj. de huiusmodi sen
 serit, Ait nanq;: Quemadmodum artifex non
 omnia quæ in animali sunt efficit oculos, Ita
 neq; ratio fecit omnia Deos, verùm alia qui
 dem esse Deos statuit, alia verò dæmones fe
 quenti natura. Post hæc autem homines, ani
 maliaq; deinceps, neq; id quidem inuidia sed
 ratione, intellectualem habente varietatē. Nos
 autem sic affecti sumus sicut imperiti picturæ,
 qui pictorem damnant, q̄ non vbiq; pulchros
 æque colores posuerit. Pictor autem vniciq;
 parti q̄ eam decebat attribuit. Ciuitates quoq;
 bene institutæ non æqualiter in omnibus di
 sponuntur. Præterea quisnã comœdiam, tra
 gœdiamq; vituperet, q̄ non omnes in ea sint
 heroës, sed intersit & seruus, & rusticus aliquis
 rudiori voce pronuncians? Poëma tamen non
 erit pulchrum, si quis indè tollat deteriores,
 hæc Plotinus: Quæ quia sunt nostris admodũ
 consentanea subieci. Ergò duplex hominis na
 turâ cum sit, vna omnibus hominibus com
 munis, vt recto corpore esse, duas manus, duos
 pedes

pedes habere, loqui, intelligere. Altera vni-
cuiq; propria, vt talis oris figura, talibus line-
amentis esse fictum. Vtramq; & communem &
propriam sapiens vir æquo animo feret & fa-
ciens ex necessitate (vt aiunt) virtutem, cor-
poris deformitatem & damnum vertet in a-
nimi opulentiam atq; ornatum. Non abrefu-
erit hic annotare quid in j. lib. Ethicorum de
fœlice homine scribat Aristoteles, confert e-
nim eum quadrantalibus seu tesseris, quibus in
alueolo luditur, Græci cubos vocant, q; vide-
licet sicut tesserae quomodocumq; iactentur,
sic semper in vnam partem incumbunt, vt &
rectitudinem & immotam stabilitatē retine-
ant; ita homo cordatus & vere sapiens quò res-
cunq; cadant, & in quamcunq; fortunâ inci-
derit, feret optimè, ac per omnia omninò de-
ceter. Quod si quotidianos casus sic ferre
debemus, quomodo non feremus

etiam eos quos euitare com-
munis omnium pa-
rens natura non
potuit?

De

De quatuor corporis humoribus. Cap. III.

Vnt qui laborant bile atra, quâ
nostri Medici Græco vocabulo
melancholiam vocant. Sunt qui
parasina seu porratia vel etiam
fulua (græcè χόλη dicitur) plus
iusto abundant. Sunt qui phlegmate quam vo-
cant latini pituitam suffocentur. Sunt quibus
impedimento est superfluous sanguis; hæc (vt
supra diximus) ante primi hominis culpam,
tanta harmonia continuata erant, vt ex ipsis
neq; mors, neq; morbus neq; molestiæ quic-
quam emergeret. At soluta hominis in Deum
obedientia, soluta est horum huiusmodi pax,
dissipata cōcordia. Pituita prædominans lyn-
anchias, Melancholia quartanas, Cholera ter-
tianas, Sanguis quotidianas febres facit. Hoc
autem exempli gratia dictum sit. Nam multis
& innumerabilibus penè modis humores isti &
medio discedentes genera infinita morborum
inducant. Cholera, item fulua quia acuta est
& ignea; repentinas iras tollit, & quasi nim-
bus æstiuus citò desistit, atra si iram concipiat,
eius est pertinax & serò se cohibet. Qui illam
pati-

patiuntur iracundi vocantur, qui verò hanc, amari & acerbis. Sunt etiam qui atram cum fulua miscuerint, & in his sicut humorum, sic & morum mixtura confurgit, & medium locum tenent inter prædictos. Hippocrates vocatus ab Abderitis vt curaret Democritum semper ridentem, inuenit eum in agro auiculas exenterantem, & receptacula humorum istorum vestigantem, multum enim confert, & ad salutem corporum & ad mores humanos ista cognitio. Et beneficio Medicinæ fieri potest vt quis in nouam complexionem, & per sequelam in morum transeat nouitatem, sicut in his patet qui bilem atram polipodio & helleboro, fuluam verò curant thure Pontico, quod pharmacopolæ reubarbarum vocant.

Quomodo complexiones distribuuntur à
Deo. Cap. III.

Hic dicit iterum quispiam, cur hæc ita distribuit Deus, vt bilem Horatio, phlegma Heraclito, sanguinem Socrati, melancholiam Orestri tribuerit? Quænam ratio fuit ita dispensandi? casu ne ista an prouidentia vl-

la

la gubernantur? Reductus sum in Syrtes, quas prius effugeram, tentabo igitur breuibus verbis etiam hinc elabi, & si quid nouæ mercis inueniero, poterit his quæ supra diximus applicari, vt ex his duobus locis vna sententiæ veritas, & ex duobus capitibus vna disciplinæ fiat integritas. Magnæ (vt verum fatear) præsumptionis hæc quæstio, cui Paulus Apostolus vas electionis vsq; ad tertium cælum raptus sic respondet, Nonne habet potestatem figulus; ex eadē massa aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam facere? Sufficeret hoc dixisse, quia iudicia Dei abyssus multa, inuestigabiles viæ, & occulta consilia. Nec tantum debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit, quæ latere Deus instituit. Neq; enim domino gratus erit seruus qui penetralia atq; adyta cuncta, quæ in domo sunt, perlustrare tentauerit. Ea namq; temeritas magis videtur explorantis insidias, q̄ serui officium præ se ferre. Sic licet, inquam, responderi possit, dicam tamen aliud balbutiens, & id Augustini fretus auctoritate. Augustini viri sanctissimi & sapientissimi hæc est sermone breuis ac simplex, sensu verò longa multiplexq;

H

duplexq;

plexq; sententia, quam Theologi nostri sæpe vsurpant. Sic Deus res quas condidit administrat, vt eas agere proprio motu sinat. Igitur sicut anima in toto corpore sic Deus semper operans in toto mundo vires naturis pro mucrone addidit, & operari eas instituit; immo instrumenta sua fecit quibus cum Deo patre fabri filius vsq; modo operans vteretur. Has igitur vires nec operari impedit, nec operantes deserit; sed sicut nauta nauim iuuat & dirigit, ille in portum iste in finem, & quemadmodum ociante anima membra sopiuntur; Sic cessante Deo vt in ignem Babyloniam monstratum est, omnis naturæ conatus inanis est. Immo si naturæ quas ipse condidit, ne operentur per ipsum steterit; videri poterit confiteri, vel eas non recte factas, vel se facturæ suæ poenitere. potest tamen si vult, raro tamen id vsu euenit, præter naturæ ordinem quædam & facere & suo arbitratu impedire. Ea quæ in cælo sunt sydera seu sint ignes vt Platonici, seu quædam quinta essentia vt Peripatetici volunt, non signa tantum rerum inferiorum sed causas esse non dubium; id enim omnes Astronomi, id Aristoteles in Meteoris, id in secundum sententiarum

iarum Theologi, id ipsi confitentur oculi nostri. Quis est enim tam hebetus visu vt non videat sole discedente naturam mœrere, aues conticescere, frondes defluere, rursus ipso reuertente mundum exultare, terram aperiri, plantas reuiuiscere, omnia instaurari. Vires ergo iheribus data, terram & terræ nascentia sic afficiunt, vt hoc si comedas in bilem, illud in pituitam, aliud in sanguinem transformetur, quo fit vt homine varijs pro arbitrio suis cibis vtente, varietur in eo & stomachi & hepatis & renum, & per sequelam seminis quoq; & vuluæ complexio. Sinit ergo Deus pro seminum qualitate, pro dispositione materni vteri, pro cæli & stellarum aspectibus, pro ciborum & dietæ natura, fieri complexiones hominum diuersas, & corpora nostra in infinitas ire differentias. Angeli vero qui rebus humanis a Deo præfati sunt, miris modis ista vel suo vel Dei arbitrio moderantur. Horum scientiam vocamus magiã naturalem, cuius Iacob non ignarus, ouium foetum colorabat in vtero. Et hic modo varia præcædi. Potest enim angelus quispiam tibi, nesciente te, persuadere, vt hoc magis quam illud comedas, vt cibus ita cococcus fiat coagulatio

certi seminis, vt hac magis hora coëas, vt mulieris vulua, quã Medici matricem dicunt, sic sic affecta. Quibus variatis, variari quoq; foeturam oportet. Cur autem in meam magis quã in tuam perniciem ista contingant, nescire me fateor: Qui autem causam dicunt, decorem vniuersi, nõ faciunt satis animo impatienti grauiusq; ferenti se cũ decore vniuersi dedecorari. Sed ignorata causa, ignorare nõ licet, hæc omnia equo animo ferenda, cũ vnicuiq; persuasum esse debeat, nihil à Dei numine sine recta ratione fieri posse. Sed sunt quidam non minus impij quã imperiti, tam arrogantes, tam proterui, tam insolentes & infruniti, vt velint naturarum omnium virtutes ac operationes, angelorum etiam ritus & officia propter sui pedis morbum immutari. Quod quã alienum sit à recta ratione, breui exemplo dignosceito. Si in Cythara ad concinnitatem redacta, neruus vnus conqueratur, & dicat se nimium tendi, rogetq; se parum remitti, quid putamus Cytharodum responsurum, nisi, totius cytharæ magis, quã nerui vnus rationem habendam? Sic perfectõ Deus ordinem mundi & naturarum, ex quibus mundus constat, curã gerere & debet, & ge-

& gerit. Quod si contra nitaris, & obijcias, vniuersi ordinem opitulari singulis debere, nõ obesse. Quemadmodum in optima rep. sic comune bonum administratur, vt singuli in pace sine iniuria viuant. Nec enim alterius rei gratia principes ac magistratus creantur, nisi vt singulis bene consulatur. Sicut de Solone Salaminiõ dicitur, quod tanto prudentiæ temperamento. leges Atheniensibus dedit, vt parem gratiam à Senatu & à plebe contraxerit. Quod si tantæ (vt ita dicam) condituræ felicitas ab hominis potuit prodire consilio, quid humano generi præstare debuit Dei prouidentia, cuius est ad nostram nulla proportio? Nonne potuit & omnibus simul & singulis bene consulere? O homo bulla, qui nascendo moreris, & florendo marcescis, tantane contra authorẽ tuum surgis audacia, vt ei succenseas? vt velis in eum exercere censuram? Pone hanc vaniloquentiã, & recordare illi dicti Genesios, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Sed an condere potuerit meliora, non defuere Theologi qui disceptarint. Concludamus ergo, nobis quidem à Deo bene consultum, sed quoniam (vt Aristoteles inquit) in-

tellectus noster in causas altissimas ita fertur, sicut nycticoracis oculus in lumen solis, non posse nos consilij diuini rationē scire. Et propterea dictum à Christo, Nescitis quid petatis. At dices iterum si naturarum ordinem & operationes violari nephās est, non licebit infirmo votis & precibus cum Deo de impetranda sanitate tractare. Cui obiectioni respondeo, licere quidem simpliciter, & modeste petere, & quod petitur, si datur, cum gratiarum actione recipi debere, si non datur, conqueri non licere, istorsum meā non intendit oratio.

De Animæ libertate Cap. V.

Orporum hæc conditio. Animi verò natura libera, liminis, ingenua, ab ærumnis exclusa corporeis, nec cœlo regitur, nec elemētis seruit. Et si propter appetitus connexionem (corporeis qualitatibus est subditus) in peius semp̄ inclinatur, in manu tamē cōsilij sui est. Corpus naturalibus reb⁹ & Deo, Anima verò sibi & Deo subest. Propterea vtrumq; secudū diuersas translationes legimus

in psalmo. Latini sic legūt. Anima mea in manibus meis sepe. Græci autē sic ἡ ψυχή μου ἐν ταῖς χερσὶ σου, hoc est in manibus tuis, id est, Dei. Nostre tamē translationi cōcordant Hebræi, apud quos legitur Napsibecaphi, quod est, anima mea in manu mea. Plotinus in lib. de virtutibus, dicit animam non habere supra se naturam nisi Deum, à quo (sicut luna à sole virtutem mutuatur, & lumen. Nec ab ijs multum dissidet, quod Aristoteles dicit in politicis, rationem, scilicet, principatu politico appetitui, corpori verò despotico imperare. Inter hos duos principatus hoc interest, quod in despotico, hoc est, herili, nam Græci dominiū δεσποτίαμ vocant iugum seruitutis est grauius, sicut seruiuit Israël in Aegypto: Et hoc ius habet animus in corpus, in animam verò sicut & in angelos solus Deus. Vnde sicut & in Apocalypsi legitur, Ioanni ab angelo quem adorare volebat responsum est: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum. Sed in hac Dei seruitute summa libertas est, quia Deo seruire est cum eo regnare. In politico autem subditi aliquando possunt & contradicere principibus, & aduersari, sicut appetit⁹ rationi. Hæc

etiã ob causam, spiritus promptus, & caro infirma vocatur à Christo. Corpus est igitur vile mancipium, animus autem semper & ubiq; principatur, corpusq; suum regit & possidet. At nos qui pro inficitia ac demetia nostra magis corpus q̄ animã colimus, concupiscentijs nostris illecti & abstracti, Deum subornare & pueriliter ac ineptè supplicando, in sententiã nostrã conamur attrahere. At sicut neq; pater filio semper indulget, sic neq; Deus nos semp exaudit. Propterea filijs Zebedei honorem ambientibus promissit martirium, ac si diceret, vos salutis vestrã ignari ea tantum q̄ sunt corporis infantiliter petitis, ego autem q̄ tanquam opifex figmentũ vestrum intelligo, & tanquam pater veram vestram salutem inquirò, corpore cuius natura caduca est contempto, circa ea quæ animi sunt laboro. Exundẽ sunt igitur huiusmodi cogitationes. Deus vt nostri misereatur exorandus. Et in hoc maximè audiendus est Socrates, qui nihil vltra à dijs petendum arbitratur, q̄ vt bona tribuerent: Nos autem id plerunq; votis expetere, quod non impetrasse melius foret. Ipse enim Deus fecit nos, & nõ ipsi nos, sub potetĩ manu eius

eius humiliari nos decet. Ipsi enim est cura de nobis, & (vt Iacobus inquit) expectat à nobis fructum nostrum temporaneum, & serotinum. Eum scilicet quem Maius, & quem september afferat, quæ sunt per metaphorum dicta, vt per hæc intelligamus, & eum fructum, quem adolescens adhuc in iuuenta, & eum quem ætas in occasum vergens, & in mortem iam inclinata producat

An distributio complexionum procedat à fortuna an à casu. Et quòd Aristoteles fortunam malè descripsit.

Cap. VI.

Ides igitur quæ sit complexionũ ratio diuersarum, quæ si patrem qui generat mortalem inspicias venient à Fortuna. Si verò angelos qui mundo præ sunt, si ad Deum rerum opificem spectes, nec fortuna nominanda, nec casus. Id naq; à fortuna factum dicit Aristoteles, quod efficiens, dũ aliud quippiam optat, effecerit; vt fossor si dum plantandæ vitis gratia scrobem facit, thesaurum reperiat. Thesaurus inuent' à fortuna dicitur, & ip-

fa fortuna ipse fossor erit. At Deus, qui (vt inquit Augustinus) non aliter nouit facta quam fienda, nunquam agere sic potest, vt dum vnum intendit, aliud faciat. Hoc nobis argutulis sed re vera parum cernentibus vt plurimum hallucinâtibus accidit. Si enim fossor thesaurum hic latere nouisset, iam non propter aliud, sed ipsius thesauri gratia fodisset, effectq; thesauri inuentio non fortuita, sed à proposito fodientis inuenta. Propterea dicit Aristoteles, vbi maior intellectus, esse fortunâ plerunq; minorem; quod ego pro captu meo sic intellexerim. Intellectui, qualis noster est, qui sibi quæ euentura parû videt, præter propositum multa contingunt. Nam fallax ista rerum mobilitas, & inconstans mundi fluctuantis ingenium, noua semper important, Et bona ac mala sperata & insperata promiscue ingerit, naturæ nunq; ociosa fecunditas, quo fit vt euenta plura sint quâ à nobis mortalibus præscribi possint. Et hæc causa est vt in tanto rerum luxu quærenti vnum, aliud se offerat, sicut in foro cum nūdine sunt, in tâta plebis frequentia ignoti plures q̄ noti occurrūt. Si ergo cum Petrum quis Ioannem reperias, id diceret

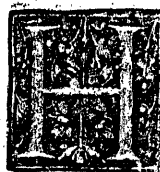
factû à fortuna. Animo igitur omnia intuenti diuino, nihil, plurima prospicienti vt angelico, pauca cognoscenti vt nostro, multa casu & fortuna contingunt. Non videtur tamen Aristoteles recte fortunâ descripsisse, cum eam dixit causam p accidens. Licet enim is q̄ dum colit agrum reperit thesaurû, sit eius inuentionis causa per accidens, quia dum aliud facit istud offertur, non tamen est fortuna fossor appellandus, nomen enim Fortunæ non ad significandas has causas, sed ad longè aliud inuenit antiquitas. Deum enim Fortunam dixerunt, q̄ dandi & auferendi ius haberet, & ei veteres gubernaculum & copiam appingebant, tali figuratione inuêtes bona hæc terrena regi à Fortuna, iuxta illud Ouidij, Fortunæ cætera mando, Quæ iuuet, & melius, q̄ tu tibi consulat opto. Causam ergo quandam latentem & ignotam, vnde accidentium rerum subitus & inopinatus pdiret euent' dixere fortunâ. Quod si dicat Aristoteles, thesauri fortuitam effossinem, præter fossorem, causam non habere, & idcò fortunam fossorem appellandû, id planè absurdum est. Nam apud sapientes confessû est, in omni causarum serie causam per accidens

nunquam esse primam. Sed causas indagantem cum talem inuenerit oportere altius speculari, donec causam videat quæ effectum norit & intendat. Hanc autē in stellis ubi fatū collocant, quia ratione carent, non inuentam, quæremus in spiritalis natura substantiæ, quæ Deo & angelis bonis & malis est communis. Causam ergò talē arbitrato suo & temerè, ut aiunt, cuncta dispensantem fortunam indignant, quæ profectò nihil aliud est nisi Deus & angeli in ministerium Dei creati, qui si aliquando vident dando aut auferendo temerarij, nihil tamen agunt inconsultè, sed est potius in humano intellectu cœcitas, & in iudicio hominum magis quàm in operatione illorum temeritas. Causas huiusmodi immateriales & incorporeas quæ re vera mundum administrant, visus est Aristoteles, non curare, quod nihil de eis exploratum haberet, & quod id negocij supra humanū iudicauit ingenium. In hanc disputatunculam me traxit prouidentia diuinæ reuerentia, à cuius autoritate subtrahi videntur quæcunq; fortunæ tribuantur, fortunæ, in quâ, quæ quid sit nescitur, at cum eam esse constat Dei prouidentiam, leuius patientia suadetur

& x.

& æmulus quidam Deo subtrahitur. Sed ijs iam parcendum existimo, ne in philosophorum, quod physici dicuntur, spinera te ducam. Socratica illa philosophia vtilior, quæ vitam & mores instituit. Illa enim doctos tantum facit, ista vero & doctos & bonos.

In quo consistat felicitas in hac vita contra Peripateticos & Stoicos. Cap. VII.

Hic fortasse quispiam dixerit, cur non ægrè, cur non molestè ferendæ sunt ægritudines, cum nos in hac vita miseros reddant? Aristoteles enim, cuius tanta est apud omnes autoritas, ut ab eo præuaricari nefas putent, in Ethicis dicit, felicitatem humanam in virtutis operatione consistere, sed perfectam non esse, nisi virtuti animi, corporis & fortunæ bona coniungantur. Cuiusmodi sint, corporis sanitas, forma libera, honesta familia, diuitiæ etiam quæ nobis familiæque sufficiant, amici quoque optimi quibuscum iocundè viuere & omnia communia habere possimus. Et ut ipse Aristoteles inquit, sine amicis nullus eligeret viuere, etiamsi cuncta possideat bona.

At

BAPTISTÆ MANTVANI

At inter corporis & fortunæ bona (sic enim vocant ipsi bona externa) primum locum tenere videtur corporis sanitas, sine qua neq; amicorum congressus; neq; diuitiarum vsus; neq; bonorum splendor, neq; liberorum copia delectare tantū sufficit, vt felices simus. Paucis ego respondebo, affirmaboq; Aristotelis huinanam esse sententiam. Et propterea oportere eam sacris eloquijs cedere & veritati reuelatæ diuinitus. Non enim potuit ipse qui ad speculationem corporeæ naturæ se conuertenterat, supra incorporea oculos eleuare. Nec aliud felicitatis genus vidit, q̄ eius, quæ in huius vitæ turbinibus potest vel nullis vel certe admodum paucis accidere. Sed filius hominis qui de cœlo descendit nos ad alium finem genitos esse monuit. Ipse nimirū ille fuit de quo inquit Ouidius. Pronaq; cūm spectent animalia cætera terram; Os homini sublimè dedit, cœlumq; tueri, Iussit & erectos ad sydera tollere vultus. Consummata felicitas in hac vita si haberi possit, disputetur ab alijs. Certè apud nos definitum est à nullo adhuc habitam. Legimus omnium q̄ antè nos fuerūt historias, Hebræas, Græcas, Latinas, Barbaras:

DE PATIENTIALIBUS. 64

baras: Qui fuerit in hac vita perfectè beatus reperimus neminem. Legimus infinitas hominum miseras, calamitates, ærumnas, multorū etiam domi & foris sapienter dicta, fortiter facta, prudenter consulta, verè beatum nusquā inuenimus. Pli. lib. vij. Naturalis historię, cap. xli. vna, inquit, foeminarum in omni æuo Lampido Lacedæmonia refertur, quæ Regis filia, Regis vxor, Regis mater fuit, vna Phœnice quæ filia, soror & mater fuit Olympionicarū. Phœrice ista q̄ & Calliopatria dicta fuit, filiū Pisthodū in certamē olympiacū psecuta virili habitu quasi pugil, cū victorē agnouisset, supato aggere quo gymnici clauderant, nudauit se, & ad poenā q̄sita, q̄ Alpheum amnē transisset (id enim dieb^o illis foeminis erat capitale) absoluta est, datumq; id patris & fratris & filij verecundiæ, q̄ omnes Olympionice fuerunt, & hac causa induti q̄ sacris certaminib^o p̄erant statuerunt, vt ex eo tēpore nudī adessēt q̄ ad ludicrū id certamē cōuenirēt. Vna familia Curionū, in qua tres cōtinuè vna serie oratores extiterūt. Vna Fabiorum, in qua tres continui principes senatus. M. Fabius Ambustus, Fabius Rutilanus filius. Q. Fabius Gur

Gurges nepos. Idem capite. xliij. Q. Metellus in ea oratione quam habuit in supremis laudibus patris sui, L. Metelli Pontificis, bis confusis, dictatoris, magistri equitum, quindecim viri, qui primus elefantos primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit, decem maximas res optimasque in quibus quaerendis sapientes aetatem exigerent, consummasse eum. Voluisse enim primum bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum Imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summum senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Haec contigisse ei nec ulli alij post Romam conditam. Longum est referre & superuacuum, abunde vno casu resistente. Si quidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cum Palladium raperet ex aede Vestae memorabili causa, sed euentu misero. Quo fit ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen esse non possit. Sic Pli. Alterius Metelli qui huius nepos fuit mentionem facit, qui propter honores amplissimos cognomenque Macedonice, a quattuor filiis illatus

tus est rogo, vno praetore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, vno censorio, quae singula quoque paucis contigere. In ipso tamen flore dignitatis suae a Catino Labeone tribuno plebis, quem e senatu censor eiecerat, reuertens a campo, meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpeium raptus ut praecipitaretur, vix potuit a limine mortis reuocari. Et in fine eius capitis concludit dicens: Nulla est profecto solida foelicitas quam contumelia vlla vitae rumpit, & in humanae foelicitatis inquisitione persistens, nominato & excluso Augusto, qui propter amplissimam imperij dignitatem foelix cum non esset, videri tamen poterat. Duos subijcit, quos ad castigandam hominum vanitatem dii foelicissimos iudicauerunt; Phediam quendam, qui pro patria proximè occubisset, & Aglaum Arcadum pauperrimum, quem a Psophide vico Psophidium cognominant, cum enim Gyges regno Lydiae armis & diuitijs abundantissimo inflatus animo Apollinem Pythium venisset sciscitatum, an aliquis se esset foelicior, Deus ex abdito sacrarij specu, Aglaum ei praetulit. Is aetate senior terminos agelli sui nunquam excefferat, paruuli ruris

fructibus & voluptate contentus. Cui sententia planè adstipulatur illud Sapientia. Melior est buccella cū gaudio, quā domus plena diuitijs cum iurgio. Item illud psalmi. Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorū multas. Et cap. xlvii. meminit cuiusdam Euthymi Pyctæ, hoc est, pugilis (pyctes enim pugil interpretatur) qui quoniam semper Olympiæ victor fuerat, & semel tantum à Thasio Theagene circumuentus dolo victus, iussu eiusdem oraculi & Iouis adstipulatu, pro Deo est habitus & cultus. Patria ei Locri in Italia, qui Epizephyrij dicuntur, apud quos erat ei statua, & Olympiæ altera, quæ ambæ vna die fulminis impetu consumptæ sunt. Hic teste Aeliano in lib. variæ historiæ viij. saxum ingenti magnitudine gestabat, qui Locris ostendebatur, & alio quàm cæteri mortales fato absumptus est. Nam apud Cecinum amnem qui Locros diuidit à Rheginis, ab oculis hominū repenti disparuit. Hi sunt qui ex toto humano genere, ex tam infinita hominum multitudine, vt foelices haberentur, electi sunt, de quibus illud Hieronymi dici potest. Quantis laboribus hæreditas cassa expetitur, minori promissa precio

mar-

margarita Christi emi poterat. Vera ergò Solonis sententia (quāq̄ ab Aristotele damnata) qui neminem in vita beatum existimauit dici debere. Cui consonat illud psalmi. Cū dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini. Nō plus ergò quærenda est in hac vita foelicitas, quā apud Gallos Roma. Apud Gallos enim nunq̄ ipsam urbem Romam, sed viam quæ Romam ducat inuenies. Nulla igitur emittitur nec esse potest dum viuimus nobis alia foelicitas quàm ad veram foelicitatem vera via, quam qui tener à mortalitate ac miserijs se afferere potest. Vita enim nostra si cum virtute & Dei gratia agatur, ad beatitudinem, si cum vitijs & Dei odio, à miseria ad miseriam est, & quātò hæc vita laboriosior ærumnosiorq; est, modò iustitiā & pietatem seruet, tantò maior est futura foelicitas. Audi nō me sed Ioannē in Apocalypsi. Beati q̄ lauant stolas seu vestes suas, vt potestatem habeant in ligno vitæ, & p̄ portas intrent ciuitatē. Stolas lauare est penitentiā agere, quā p̄dicationis Christi fuit initiū. In ligno vitæ potestatem habere, Christo, quæ est lignū vitæ in medio paradyssi, est frui posse, Per portas intrare ciuitatē, est p̄ mandatorū

I 2

obser-

obseruationē ad cœlum ire. Dixit enim Christus adolescenti: Si vis ad vitam ingredi serua mādāta. Sed qd multis opus est, quando licet vno verbo concluderet? Res ita se habet, vera & compendiosa fœlicitas in hac vita nulla est alia nisi mandatorum Dei & Euangelicæ legis obseruatio. Non diuitijs, non potentiaē intendendum est, Regnum Dei æstimationem non habet, quantum exhibere potes, tanto emitur. Non opus est sanitate, non liberis, non clientibus, non amicis, sed Dei gratia, & virtute conandum est, vtrumq; à nostro pendet arbitrio. Licet enim sine Dei munere, neq; virtus, neq; gratia haberi pōssit, tamen vtrumq; idē nostræ est voluntatis, quia Deus bonorū suorum liberalis ac magnificus dispensator, tantū tribuit, quantum est quisq; paratus accipere. Stat enim Christus ad ostium & pulsatur, ad apertentem intrat, cum eo assiduē epulatur & habitat. Neq; Stoici cum duce suo Zenone, neq; Peripaterici cum duce Arist. rectē de felicitate senserunt. Illi enim in virtute sola, isti in operatione virtutis eā collocant. Sed nos à Deo illuminati & edocti, virtuti operationiq; virtutum superaddimus gratiā. Hæc si consequi potes

potes (potes autem si vis) licet amicis priueris, licet summa premaris inopia, licet in sordibus iaceas, licet insanabili morbo tenearis, felicitatem tamen habes, non illam quam Sardanapalus vir muliere corruptior, nō eam quam Cræsus & Attalus, non illam quam Salomon habuit dum corruptē vixit, sed eam quam Paulus, quam Petrus & alij habuerunt, q̄ in tentationibus cū Christo permanserunt. Sed tandem postremo loco audi testimonium Christi, quo nullum maius excogitari potest, vide vbinam Christi iudicio præsentis vitæ beatitudo sit posita. Beati, inquit, eritis cum vos oderint homines, & exprobrauerint aciecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis, gaudete & exultate, ecce enim merces vestra copiosa est in cœlo.

De Synteresi, Ratione & conscientia.

Cap. VIII.

Pulsatio Christi de qua dicitur (Ego sto ad ostium & pulso) nunquā intermittitur, die noctuq; perstrepat. Domus est anima, ostium voluntas, tres (quibus fit pulsatio)

I 3

sunt

sunt mallei, synterefsis, ratio, & conscientia. Synterefsis est animæ generale iudiciũ, quo, quid agendũ sit naturaliter, in genere cognoscit: Vt quod colendus est Deus, quod pater honorandus, quod subueniendum miseris, quod semper in commune bonum aliquid conferendum, quod humana societas est seruanda. Hæc animi virtus, quia nunq̃ corrumpitur, Synterefsis, hoc est, cõseruatio dicitur à Græcis, Ratio ad singula descendens subiungit, hunc esse Deum, hunc esse patrem, hunc esse miserum. Conscientia ad opus properans, hunc igitur colendum, hunc honorandum, huic subueniendum esse concludit, discursus iste consilium est, quod intellectus operatione perficit, & ex his colligitur syllogismus, q̃ à praxi, hoc est, ab operatione practicus dicitur. Ad primam vim nullo nobis opus est præceptore. Lumen est perpetuum naturali luce semper illustre, semper clarum, nec extingui potest, nec abscondi. Hoc enim est de quo in psalmo dicitur: Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Ad rationem multũ curæ, multũ operæ impendendũ, falli nãq; facillimè potest, & ea decepta conscientiam q̃ sequitur, labi, decipi,

& er-

& errare necessè est. Intellectus igitur triplex est malleus, quo ianua, id est, voluntas pulsatur, nam ad intellectũ tria illa pertinent: Pulsator est Deus, pulsat autem vt aperriatur, aperiõ est electio, hoc est, consultationi quæ præcessit consentaneus voluntatis assensus. Si quod cõscientia dicitur, eligitur, patefactæ sunt ianua, & ingrediẽte Deo fit salus animæ. Recta voluntatis electio, domus est aperiõ. Gratiæ infusio, Dei est introitus. De hac Dei pulsatione Paulus ad Philip. cap. ij. Deus est, inquit, qui operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate scilicet sua,

Quod sine Dei custodia frustra laborat humana prudentia. Cap. IX.

T dicet quispiam dum me infirmitas reddit inutilem, quis familie aderit? Quis liberorum necessitati occurret? Didicimus adhuc pueri versus illos Maronis in Georg. Vidi lecta diu ac multo spectata labore Degenerare tamen, ni vis humana quotannis Maxima quæq; manu legeret, sic omnia fatis. In pei' ruere, ac retrò sublapsa referri. Respõ-

BARTISTÆ MANTVANI

debo ad hæc sic breuiter, vt responsione non graue, sic prolixè vt voto satisfaciam. Ille custodiet qui semper custodit. Atqui dicit propheta: Nisi dominus custodierit ciuitatē frustra vigilat qui custodit eam: Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam. An putas tibi filiorū tuorū maiorem curā esse quā Deo? Sed vide apud Esaiam cap. xlvj. quanta nos charitate suscipiat, quanta errores nostros patientia ferat, quanta nos fide custodiat. At enim: Usq; ad senectam ego ipse, & vsq; ad canos, ego portabo, ego feci, ego ferā, ego portabo, & saluabo. Quomodo fieri potest vt sit in alicuius corde tā duricies, quā diuinæ dignationis sermo tā piè emollire non possit? Quis animo tam stupido, qui audita per os tanti prophetæ diuinæ pietatis redundantia tanta, non putet ei suarum rerum curam esse? nō speret se mortuo familiam regere? At dices experimento didici eas familias pessum ire, quas nullus pater curat, nullus tutor regit, nullus œconomus administrat. At ego quoq; experimento didici, multas familias quibus aderant custodes, amici, curatores, pessum ille, interijisse & euanuisse. Vbi Priami do-

DE PATIENTIA. LIB. II. 6.

dōmus, quæ tum (cū maximè viris opibusq; pollebat) igni ferroq; cōsumpta est? Vbi Nestoris familia, quæ tum cū cœlos tangebatur fundamentis est eruta? Vbi Longobardorū & Gotthorū principatus, qui postquā p omnē ferè Italiam radices miserat, repentè conuulsus est? Vbi Carthago? Vbi Corinthus? Vbi Numantia? Vbi vetus illa Hierusalē? Vbi Romę gloria? Perierunt, in cinerem lutumq; cōuersæ sunt, nō quia defensoribus carerent, sed quoniā Deus custodire cessauit; Hector apud Maronem inquit. Si Pergama dextra, defendi possent, etiam hac defensā fuissent. At contrā, quis Romulum & Remum infantes, nudos feris expositos, omni humana ope destitutos seruauit inter lupos? Quis Hispanorū ducē Abidem ad feras proiectum? Quis Cyro infanti quem postea Persarum regem effectum, Christum suum Deus vocat, nutricem canē dedit? Quis istos custodiuit, nutriuit, & aluit? Quis Moysem fiscella inclusum, in alga iacentem, fluminis alluioni expositum liberauit? Quis Petrum à fluctibus absumptum ne mergeretur erexit? Quis est ergo qui facit hæc? Nempè ille qui facit omnia. At dices. Cessabi-

mus ergò nos, ignaui iacebimus, faciet ille omnia. Ne sic dixeris. Audi quòd sup hoc Gregorius sentiat, eius hæc verba sunt de Deo loquentis. Licet enim omnium bonorum sit ipse largitor, fructum tamen nostræ quærit industria. Finge liberis tuis esse nutricem, q̄ morbo confecta aciam moritura filiorum tuorum vicem ingemiscens, præsentem te clamet: Quis dulcissimi infantes deinceps me vita functa vos pascet? Quis vestiet? Quis educabit & reget? Tu pater qui hæc audis nonne lamentationes has & vanas & superuacaneas dices? Nõne rectius loqueretur si diceret, deinceps vobis pueri melius erit, quoniam me abeunte sub paternæ disciplina futuri estis, hætenus viuentem me parentes, quia vos mihi crediderant, fortè negligentius vos habuerunt, at eũ abiero, ipsi oneri & curæ succedent. Recta hæc cogitatio sermoq; fidelis. Sic procul dubio nobis accidit, Carole Antoni vir optime. Deus nobis pater est, longè plus nos amat, sapientius gubernat quàm nos ipsi nos. Sed nostra temeritas finem non habet, fides nostra cœca est, spes nostra spiritu carens tanquam follis sine vento iacet. Frustra ergò dictum est: Iacta in domino

domino curam tuã, & ipse te enutriet. Ergò tã furdi erimus vt non audiamus. dominũ ad nos ex Euangelio Matthæi clamantem? Considerate lilia agri quæ nõ laborant neq; nent: Nolite solliciti esse, dicentes, quid manducabimus aut quid bibem? aut quo operiemur? Nolite in crastinum solliciti esse, sufficit diei malicia sua, hoc est anxietas & sollicitudo. Quærите primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.

Cur bonis mala eueniant philosophorum opinio. Cap. X.

Platonici quidam in quorum catalogo Plotinus est, cur boni flagellentur à Deo, causam inquirentes ad Pythagoræ Palingenias recurserunt qui ab aliquo dæmone persuasus se aliquando Euphorbum, aliquando pauonem fuisse putauerat. Existimauerunt ergò animas pluries in corporibus fuisse, & pro vnus vitæ meritis præmia in alia vita recipere, & sic fieri, vt quæ vni corpori iuncta peccauerint in alterius coniunctione plestant, atq; ita iuste potuit p̄ Euphorbi scelere pau Pythagoras, sed longè nobis aliena mens est.

est. Palingenesiam catholica nō audit ecclesia,
præter eam de qua Christus dixit, oportet vōs
nasci denuò, quod dictum admiratus Nycodemus
princeps pharisæorum, quomodo, inquit,
potest homo nasci, cum sit senex? Sed de hac
modò non est sermo. Astronomi cœlo impu-
tant. Vndè Manlius in iij. astronomicon libro
inquit

*Fata regunt orbem, certa stant omnia lege,
Longaq; per certos signantur tempora cursus.
Nascentes morimur, finisq; ab origine pendet.
Tunc et opes et regna fluunt, et sæpius orta
Paupertas, artesq; data, moresq; creati,
Et vitia, et clades, damna, et compendia vita.*

Vulgaris & supersticiosa gentilitas numi-
na quædam aduersa esse credidit quibus infe-
standi homines libido insit, & ea esse quæ Vir-
gilius læua appellauit. His nō contradicimus,
sed ad orthodoxę fidei regulã reducētes, læua
hec numina demones nominamus nocēdi aui-
dos ac nobis infesos, & idèò numina dici pos-
sunt quòd habent voluntatem ac potestatem,
numen enim vtrumq; significat. Sed ipsos cum
stellis & causis omnibus quas secundas dicunt
sub arbitrio communis Dei optimi maximi
credi-

eredimus contineri, quod & sancti Iob testa-
tur historia. Illic nanq; dicitur potestatem
tentandi à Deo datam, nec plus ausum fuisse
diabolum nisi quando & quatenus accepit
à Deo.

Sex causæ flagellorum nostrorum. 1

Cap. XI.

Batorum verò patrum qui Deo
inspirante locuti sunt sententia
est, quattuor de causis fieri vt ho-
mines vitę huius angustijs pressi
multipliciter flagellètur à Deo.

Ego autem sex & amplius causas esse compe-
rio, quod sacrę scripturę testimonijs constat.
Quidam nãq; flagellantur à Deo vt flagitio-
sæ vitæ maculas pœnitentia deleant. Peccat-
um enim quod prudentia non cauet pœnitentia
delet. Et ipsa vt sancti docent secunda post
naufragium est tabulã. Nã cum statim bap-
tizati matris ecclesię sinum ingredimur, quæ
nos ad cœli portum vehat, nauem intramus,
ecclesia namq; nauis est Petri. Sed si furenti-
bus tentationum procellis innocentię carina
soluta sit, corripienda est pœnitentię tabulã.

Cul

Cui per vndosum sæculi fretū innitentes, et si non ficci, viui tamen feramur ad littus. Peccati autem remissionem littus voco. Sed quoniam in his naufragijs quidā vsq; adeo stulti sunt, vt neq; saluari curent, Deus optimus ac pijsimus nauarchus eos vt tabulam hanc capiant verberibus excitat, neligentiam increpat, somnolentiam discutit, & lethargicam ignauiam studet pastor bonus flagris abigere. Hanc ob rem populus Hebræus missus est in captiuitatem toties, toties incola fuit in terra aliena, & in Aegypto sub Pharaonibus, & in Babylonia sub Assyriorū Regibus, vt tot incommodorum malleis attriti & poenitiæ scobina ac lima expoliti fordere desinerent. Quod vt ita esse comperias lege Iudith historiam, vide quod Achior dux Ammonitarū Holoferni de Iudæorum gente consultanti responderit. Dixit nāq; quotiescunq; ppter ipsū Deū suū alterum coluerūt, dati sunt in p̄dam; in gladiū, & in opprobrium, quotiescūq; autem poenituit eos, recessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cœli virtutem resistendi. Ecce quo pacto alienigenarū quoq; testimonio (erat n. Achior alienigena) flagellat hominē Deus vt

ad

ad poenitiā adducat. Nec desunt ad hoc testimonia ex Machabæorum libro quem Iosephus is qui antiquitates edidit scripsisse dicitur. Ait. n. obsecro autē eos qui hunc librum lecturi sunt, ne abhorrescāt ppter aduersos casus. Sed reputent ea quæ acciderunt non ad interitum sed ad correctionem esse generis nostri, etenim multo tempore non sinere peccatores ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficij est indicium, hæc ille. Legimus Artilam Hunnorū regem ferocissimū cum tantis cladibus vastaret Italiam, dixisse se, quod re vera erat flagellum Dei esse. Legimus & in recentioribus historijs Tamerlanem Tartarorum (qui Scythæ sunt) regem, cum rei bellicæ successu inflatus, Pacitatē Turcorum imperatorem bello captum quasi feram caueā inclusū, secum quocunq; castra mouisset, circumferret, dicere solitū, se esse Dei iram & orbis vastitatem. Memoria proditum est Hannibali, cum flagranti odio festinaret ad Italos, apparuisse in somnis serpentem horrendæ magnitudinis, qui à tergo sequens exercitum, nemora & saltus ingenti fragore prosterneret, quid aliud erat serpens ille terribilis, q̄ Hannibal

nibal ipse cuius ministerio volebat Deus totius Italię punire flagitia?

Secunda causa flagellorum,
Cap. XII.

DEus etiam homines nonnunquam asperius tractat, non ut peccatorum rubiginem abstergat, quam non habent, sed ne imminenti sordese inquinent, ea diligentia in nos usus, quam nos in seruandis cibis adhibemus, solemus enim carnes quas sumus in plures dies seruaturi, aut sale perfundere, aut aceto immergere, aut frigidissimo in loco suspendere. Solebant etiam antiqui mortuorum corpora myrrha perungere, quoniam his omnibus contra putrefactionem virtus inest. Sic nimirum flagella diuina contra futuram culpam singulari solent esse remedio. Hinc Paulus, Et ne magnitudo, inquit, reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meę spiritus Sathane que me colaphizet. Legisse me memini (locum non memini) quendam virum sanctissimum a dæmonio, quod suis tunc meritis ab energumino quodam expulerat, fuisse arreptum, & id
pro

pro remedio factum a Deo, ne scilicet tantę gratię miraculo elatus statum amitteret quod habebat.

Tertia causa flagellorum. Cap. XIII.

Sæpe numero Deus profectui nostro semper intentus, sicut Aquila prouocans pullos ad volandum, ut nos altius prouehat, terrenis voluptatibus priuat, sic fit ut mors que in his humilibus terre bonis cibum non inuenit, sublimius (ut pascatur) ascendit, & hæc cum plerisque alijs sanctorum, tum precipue diuo Hieronymo ad perfectionem via fuit. Hieronymus enim dum interpesta nocte ad psalmodiam de more consurgeret, muliebrem vestem ab emulis clamata superpositam nihil tale suspicatus induit, & in eo habitu dum strenuus Christi miles in ecclesiam sine mora se proripit, chorum cantantium ingressus patuit contumelię non vulgari, non tamen animo fractus, nec victus a malo, sed vincens in bono malum. Sapientia enim vincit maliciam, cum S. Iacob cecidit iram, cecidit insidias, Hierosolymam perrexit, eremum incoluit, testamenta transtulit, & mirabilis vitę sanctitate
K
cla-

clarus nonagenarius obiit. Sic & nos solemus aliquando euntem equum calcaribus, vt celebrius gradiatur, vrgere. De hoc autē tentationis genere Gregorius in Ezechielem loquens ait. Quod flagellum grano, quod fornax auro, q̄ lima ferro, hoc facit tribulatio viro iusto. Item percutimur in via, ne viam pro patria diligamus. Et iterum. Tolerandi ergo vbiq; sunt proximi, quia Abel fieri non potest, quē Chaim malicia non exercet.

Quarta causa flagellorum. Cap. XIII.

Atur etiā bonis aduersitas, vt ad aliorū p̄fectum p̄ eas tanq̄ per indicem magis eorum pateat integritas. Ad q̄ ostendendum duorum hominum clarissima p̄ferent exempla, Abrahę scilicet & Iob eius cōsanguinei, nam secundum Hieronymum in q̄stionibus hebraicis à Nachor fratre Abrahę descēdisse Iob dicitur. In his ergo duobus viris illustribus duarū virtutum maximarum & homini maximē necessariarū exemplar, cui te cōformari oportet, est positū, ad hos tanq̄ ad normā & perpendiculum respiciunt omnesq;

Deo

Deo volunt perfectē obedire & æquo animo aduersa tolerare. Stabat lachrymabundus Abrahāam vnicum p̄clari ingenij & optimæ indolis filium adultum, sibi obsequentem, innocentem, piū, mansuetū, quo amisso prolis alterius spes nulla superat stricto ad aras gladio confossurus. Credimus ne faxeū pectus Abrahę fuisse? putare possumus super tam elegantis formæ filium, cum tam patienter gladio porrigeret iugulum, paternæ pietatis viscera non commota? Magna certē & plusquā dici possit patris & filij fides fuit, fortitudō mirabilis constantia plusq̄ humana, patientia singularis & inaudita, hoc speculo delectatus Deus, totā posteritatem eorum vsq; ad aduentum Christi peculiari semper cura tutatus est, Iob verō patientia facta est miseris & ærumnosis commune refugium & magisteriū vniuersale dolentiū, in eo tanq̄ in Cebetis tabula describunt vitę nostrę casus, & quomodo ferēdū sit vnūquodq; aduersitatis genus ostenditur, & sunt qui putent librum illum non historiam veram cōtinere, sed parabolā esse & quasi figmentum quōdam poëticū, eorsū inuentū, vt legētes tolerantē leges & iura p̄discerēt, sed re vera gesta

K 2 res

res fuit, ita nos sentire cogit veneranda auctoritas sanctorum patrum & in primis Hieronymi, qui Iob post Moysen & prophetas omnibus hagiographis anteponunt. Ipse in tota libri sui serie nil aliud conatur ostendere, quod homines non semper suis meritis, sed etiam secreto Dei iudicio aliquando & sine culpa, non tamen sine causa, flagellari a Deo, contra quod amici eius probare nituntur, plecti non debere hominem innocentem, & eum qui a Deo flagellatur de precedenti culpa ex poena redargui, quod sensus cum refragetur fidei orthodoxæ, erit a nobis tanquam quidam scopulus euitandus. Hæc autem omnia ad disciplinam nostram sunt facta & scripta, sicut in littoralibus, quas Pharos vocant turribus nocturnæ lampades accenduntur, ut portum nautis tempestate iactatis a longe ostendant.

Quinta causa flagellorum. Cap. XV.

Nonnunquam ad solam Dei gloriam partem homines saluator ostendit, cum discipulis interrogantibus suo ne an parentum merito factum esset, ut quidam cæcus natus esset.

Re-

Respondit eam cœcitatem neque ipsum cœcum neque parietes peccando meruisse. Sed ut in manifesto & irreparabili naturæ defectu ars & virtus diuina luceferet, sicut cum percutitur animal quoddam ut Medici virtus & Medicinæ agnoscat effectus, Sanctissimum igitur Iob imitat, cum ruit in te doloris acerbitas, conuersis in cœlum oculis dicas: Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu, & sic repente præcipitas me, memeto quæ. o quod sicut lutum feceris me, nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle & carnibus vestiisti me, ossibus & nervis cõpegisti me. Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meum. Hæc & his similia quam plurima quæ in eo reperies, in doloribus repetens leuamen accipies, & quasi Iob socium habeas in poenis, minus morbo tanquam in plures diuiso grauaberis. Et memento semper mortalitatis vitæ, quoniã breuis est, bona & mala cito præterire. Et ideo cum Iob cantabo: Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & cõteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem

K 3

statu

statu permanet, & iterum illud. Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissipatæ sunt, noctem verterunt in diem, quia me insomnem fecerunt, & rursum post tenebras spero lucem, & item illud. Nunquid non paucitas dierum memorum finietur breui? Dimitte ergo me ut planctum paululum dolorem meum, antequam vadam & non reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine. Et similiter illud. Spiritus meus attenuabitur, dies mei breuiabuntur, & solum mihi superest sepulcrum. Hæc assidue in languore cantanda sunt, cum verò pacatis doloribus ubi quietum datur interstitium, hæc iterum scrutanda adhibebitis commentarijs & pacis tempore ea paranda, quæ possint bello ingruente prodesse.

Sexta causa flagellorum. Cap. XVI.

Quosdam aliquando Deus exasperat ut in consummatam eorum nequitiam poenis æternis scire incipiat, ex his fuit ille impius Herodes secundus, qui postquam ut placeret Iudæis Iacobum interfecit, cum pateretur Deum se vocari, mox ira Dei comprehensus

hensus est, & in ultionem tantæ impietatis verberibus cœpit toto corpore repente scateri, ventris doloribus concuti, dysenteria torqueri, & viuus adhuc poculo amaritudinis libabat primitias perditionis. Pilatus quoque in Christum peruerso usus iudicio, eo tandem deuenit miseriarum, ut sibi ipsi manum intulerit. Iudæi Iscariotis exitum detestabilem, facinorosæ consentaneum vite, nemo est qui ignoret. Iulianus apostata homo nequam ac pessimus imperator, qui Christum Iesum in derisionem Galilæum & fabri filium appellebat: Persico bello sagitta transfixus, dum expiraret clamare coactus est. Vicisti, Galilæe, vicisti. Hos igitur non ut sanaret, verum ut puniret Deus non Medici amplius beneficio, sed iusti iudicis percussit officio. His ergo atque alijs iustissimis de causis Deus nos tentat. Ad peccandum autem neminem tentat, quia ut Iacobus inquit, Deus intentator malorum est. Sed cum quis ad peccandum inducitur, nunquam tentari se à Deo causetur. Nam sic vnusquisque aut à concupiscentia sua, aut ab humani generis hoste tentatur. Quâto verò temperamento cõdita sit, & quâ minime noxia, immo quâ utilis & lucrosa Dei tentatio

mōstratur, cū ad diabolu de Iob dicitur: Veruntamen animam illius serua. Tuum igitur fuerit, ô Carole Antoni cū a Deo tenteris aduertere, tibi nāq; soli inter homines & vitæ tuæ & cordis arcana sunt cognita. Deus tamen qui rebus omnibus est intimus, qui finxit oculum, qui plantauit aurem, qui totus est sensus, nunq̄ ab opatione deficiens, nō solum quid egeris videt, sed etiā quid acturus sis, & quorsū tuus vergat appetitus, & sicut sapiens architectus, qui a se constructę domus agnosces vitu, alijs, etiam domino domus absconditum, fulcra supponit anteq̄ ruat, & quod architectus in opere corporeo, hoc Deus in animi fecit edificio. Nam vt id possit, omnipotētia dedit, & vt velit, charitas fecit. Si peccatis implicitus hoc meruisti, gaude, quia solueris a diabolo, si non merneris, magis gaude, quia hoc quod sustines apponitur lucro, sed ea multo mitiora sunt tormenta, quæ non sunt solida & continua, sed dato ad quietem spacio reuertuntur. Propterea dixit Iob, vsq; quò non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutinam saliuam meam?

Quòd virtus quæ bonum virum facit, incrementum accipit ab aduersis. Cap. XVII.

Velim

Elim hoc audire nō pigeat, & qui sunt in patientia fructus aliquantisper mecum perscrutari. Quid est quod homines in primis, non cordati tantum, verumetiā rudes & plebei mirant & laudant? Virtus nempè. Nā inter terrena bona nihil est certè virtutè præstantius, Immo terrena bona sic præcellit, tanto interuallo antegreditur, vt cœlestibus bonis conferatur. Hinc illud Satyrici. Egregium sanctumq; virum si cerno bimenbri, Hoc mōstrum puero, aut admiranti sub aratro, Piscibus inuentis, aut foetæ comparo mulæ. At quia virtutum quædam ad intellectum pertinet, vt prudentia, scientiæ & artes liberales, ac mechanicæ; quædam ad appetitū, vt iusticia, temperantia, fortitudo, dic iudicio tuo, quænam istarum præferuntur & præstant? Certè quæ intellectus sunt, bonis ac malis cōmunes sunt. Videmus enim aliquando morum corruptissimorum hominem præstare ingenio, liberalium artium locos callere, legum ænigmata & nodos scire, naturales & theologicas quæstiones soluere, de omnibus ita disserere, vt Deum credas. Sunt nāq; artes & scientiæ gratiæ (vt

K 5 aiunt)

aiunt) gratis datæ, bonis. & malis expositæ, suapte natura quidem honorabiles, vt Aristoteles inquit in lib. de anima, sed vsu malum admittentes, & propterea nonnunq̃ habenti noxiæ, non habenti vtilis. Multi enim disciplinis imbuti, sed malè vtentes, tantò magis perniciosi sunt, quantò ad nocendum veniunt magis armati. At iustitiam, temperantiã, charitatem, modestiam, patientiam & id genus alia non nisi in bonis videmus, neq; eis quiscquam abuti potest, habet enim istæ virtutes sanctissimæ propriam & indissolubilem bonitatem, quam eis quibuscum habitant largiuntur & ipsarũ natura est bonos efficere. Apuleij sententia est, nihil esse Deo similis q̃ vir animo pfectè bonus, id autem maximè pstant hæ virtutes, quas morales vocant. Sententia est Aristotelis & eam omnium confirmat opinio per virtutes intellectuales bonum quidem nõ simpliciter, sed secundũ quod dici. Vnde & q̃ grammaticã habet non bonũ simpliciter dicit, sed cũ addito bonũ grammaticũ, sicut & q̃ caute furari sciat bonũ furẽ, at q̃ iustitiam ac temperantiã habeat, q̃ sunt in appetitu, bonũ sine addito & simpliciter dicim⁹. His ergò virtutibus

bus tãq̃ solidis quibusdã clavis & firmis adminiculis naturã fragilẽ Deus fulciuit, vt morũ bonitatẽ q̃ secũ non attulit, hauriat ab eis. Sed neq; ipsas virtutes natura pduxit. Aristoteles enim ait in Ethicis, Neq; à natura, neq; pter naturã inesse virtutes, esse nos quod natura aptos, p̃fici autẽ p exercitiũ. Id Aristoteles dicitũ genus omne virtutis amplectit̃, exercitio enim omnes paratur. At de his peculiariter q̃ in appetitu sunt in psalmo cantat. Ibũt de virtute in virtutẽ, & videbitur Deus deorũ in Syon. Propriũ istarum est in Deũ ducere, Deũ ostendere, Deo cõiungere. At q̃ in intellectu sũt, naturalẽ impotentia ad hoc habet. Et hinc argumentũ trahũt, q̃ in certaminib⁹ scolasticis sumũt patrocinium volũtatis, sunt enim in anima duo duarũ capitafactionũ, intellectus scilicet & volũtas, quibus de p̃sidentia certamẽ antiquũ est. Quoniã ergò hæ virtutes q̃ alijs p̃sident in infirmitate corporis maximè pollent (dicente Apostolo: Virtus in infirmitate p̃ficitur) fit vt desiderabilis sit morbus, quo cum Apostolo dicere possim⁹, cũ infirmor, tũc fortior sũ. Et iterũ, Libet̃er gloriabor in infirmitatib⁹ meis, vt inhabitet in me gratia Christi. Suscipiend⁹ ergò gratat̃er est

est morbus, in quo est occasio tanti profectus, in quo est promerendi tanta opportunitas, tantus usus, tanta commoditas. Vnde in psalmo legitur, Multiplicatæ sunt infirmitates eorū, postea accelerauerunt. Quid est (postea accelerauerunt) nisi ad Deū celeriter cucurrerunt? Est ergo infirmitas homini, quod calcar equo, quod stimulus boui, quod remus nauis. Nobis ut plurimum accidit, quod & iumentis. Iumenta cum in via cibum reperiunt, voluptate pellecta trahere desinunt, & pastui tam diu inhaerent, quā diu bubulci stigma non sentiunt, tū demum accelerant cum verberantur, tum se viæ accingunt, tum itineri instant, cum nihil quod delectet, occurrit. Nam dum non nisi in termino quietem expectant, gressu citatiore defudat. Atque sepius in via, quod tardat, offēdit, ad viam finē ferius pergit. Heu quot inuenies, quod diu mundi blanditijs quasi Syrenū cantibus detenti, tūc tandem ire incipiūt, cum iam mortis nocte ingruente, vita inuicta venit ad vesperā. Isti postquam totū vitæ tēpus, quod Dei beneficio ad bene vitendū acceperāt, pignauit & socordiā effluxit, dum frustra vixisse se vidēt, moerore tabescūt, in desperationē cadunt, submerguntur, & pereunt.

Quod

Quod prosperitas sit inimica virtuti: Cum declaratione dextræ & sinistræ partis in coelo, pro Aristotele contra Pythagoram.

Cap. XVIII.

MAior mortalium pars cum corpore recte valet, mente egrotat, cum succi & spirituum plena sunt membra, mens Deo vacua friget & torpet, dum sensuum viuacitas in terra se pascit, ægræ conscientie Deus non sapit, dum appetitui voluntas inhaeret, ratio hebetata Deum non videt, dum homo Dei muneribus abutitur, iumentis insipientibus comparatur. Propterea in psalmo dicitur: impinguatus, dilatatus, incrassatus, & recalcitrauit. Immoderata namque prosperitas, vitæ lasciuienti præbet audaciam. Pisciculus quidam marinus, quod naues teneat, vocatus Echeneis, qui prætoriam Antonij nauē bello Actiaco fecit immobilē, prosperitatis naturā ostendit: Hac enim, sicut illo naues, magna viroꝝ ingenia, ne in portum salutis per viam virtutis veniant, retardantur. Ratione colligimus, in historijs legimus, experimento videmus, cum maiore motum

rūm periculo nauigari mūdo tranquillo q̄ tē-
pestuoso. Ideò in psalmo dicitur: Cadēt à late-
re tuo mille, & decē milia à dextris tuis, eo q̄
dicūtūr à dextris decē milia cadere, & à latere
tantū mille, latus p̄ sinistro accipitur, ac si di-
cat Moses cui Hebræi psalmū attribuunt, ho-
mini vtrinq; casura picula, sed à dextris lon-
gè plura. Sicut enim, teste Aristo. in lib. de cœ-
lo & mūdo: Antè vocatur quā sensus vigent,
retro quod è regione est, sursum q̄ longitudi-
nis est caput, ei verò oppositum deorsum, sic
quā motus incipit dextrū, & q̄ ab eo diu ersum
est, sinistrum appellatur. Vndè ipse Aristote-
les contra Pythagoricos dextram mundi dat
orienti, sinistram occasui, sursum austro, de-
orsum boreæ, antè huic nostro hemispherio,
alteri retro, hæc autē tetigim⁹, vt p̄ latus ostē-
damus leuū intelligi. Sed in mystica interpre-
tatione (q̄ cum omnibus sacris scripturis, tum
maximè Mosi conuenit) p̄ dexteram prospe-
ritas, per læuam verò signatur aduersitas, pro
milibus ergò periculorum, quæ nobis per vi-
am morum euntibus offert aduersitas, decem
milia dabit prosperitas. Exemplum ex vita
Dauid accipito, qui quāmdiu persecuentibus
hosti-

hostibus bello attritus est, sanctimoniam te-
nuit, at vbi consecutus est pacem & ocium, fa-
ctus est mœchus & adulter, & (quod longè
peius est) homicida. In agro prosperitatis hæc
pullulant, quæ breuiter Ioannes enumerat, cō-
cupiscentia carnis & oculorū, ac superbia vi-
tæ. Sed in agro aduersitatis succrescunt tristi-
tiæ, dolores, & lachrymæ quibus appetitus
quasi ager pruinis astrictus, nihil quòd bo-
nas herbas opprimat germinabit. At cūm re-
gnat lasciuia p̄ prosperitas, fumant culinæ, mensæ
renident, pocula spumant, risus abundāt, cor-
da luxuriant. Sed dices, quid p̄dest nobis pro-
bitas, ad quam non mouet voluntas sed vrget
necessitas? Audi Gregorium dicentē: O felix
necessitas q̄ nos ad Deū ire compellit? Nonne
dici audisti setam filum agere, seta est timor,
filum est charitas, cūm seruitio Dei quis assue-
uit, licet à metu incœperit, formatur depres-
sim, & breui generatur ex vi voluntas, ex ti-
more charitas, ex seruitute libertas. Qui ad
Euangelicū conuiuū intrare cōpulsī sunt, vt
epulas gustarēt, q̄ tristes intrauerūt læti discū-
bebant. O si aliquo Dei munere talē vitā age-
rem⁹ sani, qualē aliquādo pollicemur infirmi,
quan-

quanta esset in mūdo trāquillitas? quāta dulcedo? quanta iucūditas? Certē non aureum tantum sæculum, sed ætas illa floreret innocua, q̄ primi hominis culpa destruxit. Omnibus enim existentibus; iustis, pijs, mansuetis & mitibus, omnis discordiarū fomes occideret. At sepulta discordia, quid superest; nisi vt sit omnibus vna lætitia?

Quod aduersitas tollat mortis metum,

Cap. XIX.

Hic & aliud quoddā magnum (nescio an aduersitas) infirmitatis bonum. Nā liberat nos eo, quo maxime laboramus, incommodo, mortis scilicet metu, cuius memoria sic amarescit, vt etiamsi cuncta possideas, si vescaris semper ambrosia, quicquid gustatur, reddit amarum. At sicut cum quis calcio nimium premitur, & si perbellē ac perq̄ venustē pedem vestiat, discalciari optat; Sic nimirū, cum quis hanc vitā experitur aduersam, & sine spe salutis affligitur, pro singulari remedio mortem expectat, & nonnunq̄ inuocat, & q̄ fera sit, increpat, contra se vrget, sibi etiam

etiam consciscit, vitæ ipsius contemptor & prodigus. Cato ille vir memorabilis, cui⁹ in feueritate & constantia nomen est tantum, in Cæsariana tyrannide sibi aduersa nescio quid reperit, quod formidolosæ mortis metum extinxit. Idē antidotum contra mortis patiore mūnerunt alij plures in aduersis, vt Cleopatra & Demosthenes, vt Hānibal qui quasi remedio calamitatum vnico obtusam iuerunt facto suo. Vndē & ipse Iob patientiæ exemplar, quem carnis infirmitas in vitæ satietatem adduxerat, clamat dicens, Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea. Et iterū, Quis det, inquit, vt veniat petitio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus, & qui cœpit ipse me conterat? Foelix igitur ægritudo, quæ id a nobis aufert incommodū, quo quasi absynthio generalis voluptas omnis ē vita discedit. Gladius ille quem supra caput Damoclis conuiuantis Dionysius tyrannus appendi iussit, quid aliud notat, q̄ nullam relinquere cum metu mortis in vita dulcedinem?

Quod aduersitas faciat seipsum cognoscere.

Cap. XX.

L

Alia

Alia in morbo latet vtilitas, q̄ talis ac tanta est, vt ex ea nascatur foelicitas, aperit enim morb' oculos egrotati, & cōsideratione recipca se intues dū nihil videt vndē superbiat, sub potenti manu Dei se humiliat. Xenophon author est, Croeso ditissimo ac fortunatissimo Lydorū regi Apollinem Delphicū resp̄ ondissē *σέαυτορ γινός κωρ' εὐθαίμων κροίσε περ' αἰσίο*. hoc est teipsum cognoscens, felix Croese eris. Hęc vox licet à mēdace (immò à mēdaci) patre) prodierit, adēd tamē vera est vt per eam crediderit suæ falsitati posse veritatis vultum induci, diabolus nanq; ex paucis veris q̄ loquitur suo mendacio velamē obtendit, & falsis vera quasi mucronē hastæ p̄figit. Vndē & Lactantius inquit, Venena non dantur nisi melle circumlita, & malā non nocent, nisi sub specie vmbraq; virtutum. Vera igitur illa vox est, Teipsum cognoscens foelix Croese eris, Nam cū quis se diligenter explorat, & quid & quanti se æstimat, continuō ad Deum cū Iob clamat, Contra folium q̄ vento rapitur ostendis potentiam tuam & stipulam siccam persequeris? & ego quasi putre-

do

do consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. Et iterum, Breues dies hominis sunt, numerus mensum eius apud te est, Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Et item illud, Si sustinero (id est, etiam si patienter omnia tulero) infernus domus mea est, hoc est, in sepulcrum iturus sum. Moritur enim iust' pariter & iniust', & in puluerem redit omnis caro. Et profectō cum S. Iob dicere possumus, comparatus sum luto, assimilatus sum fauillæ & cineri. Nam & in psalmo dicitur. Recordatus est quoniā puluis sumus, homo sicut foenū, dies eius sicut flos agri, sic effloreat, quoniā spiritus, id est, anima pertransibit in illo & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum. Nā per mortem sic de locis ac domibus nostris eijcimur, vt quia nunq̄ amplius redimus ea ignorare videamur. Et in alio Psal. Relinquunt & alienis diuitias suas, & sepulcra illorū dom' illorū in eternū. Et in alio, Ecce mēsurabiles posuisti dies meos, & substātia mea tanq̄ nihilū antē te. Verū tamen vniuersa vanitas omnis homo viuēs. Omnia nāq; q̄ in hac vita possident vanā sūt, & omnis hō viuēs van' est. Subdit enim;

L 2

the-

thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Et Iacobus apostolus inquit. Quæ est enim vita nostra? vapor est ad modicū apparens. In duorum primorum fratrum nominibus monstrata est totius posteritatis futura conditio. Cain enim interpretatur possessio vel lamentatio. Abel verò vanitas vel luctus. Quia his appellationibus ostenditur, nisi possessionibus hominum lamenta coniungi, & omnia cum luctu & vanitate collabi. Item in psalmo dicitur: Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. Sequitur, Anni nostri (hoc est, vitæ cursus) sicut aranea meditantur. Vita enim nostra dupliciter meditatur vt aranea, & quod sæper aranearū more meditantur insidias, quottidieq; ad opes & ad honores mille retia tēdim⁹, & q̄ opera nostra, sicut aranearū telæ fragilia, modico quouis vēto dissipantur. Cū enim credimus in portū nostra traxisse negocia, quicquid diu nitendo cuderamus leuissimi rumusculi aura, & vnus verbi voce demergitur. In eodem psalmo sequitur: Dies annorum nostrorum in ipsis scilicet diebus septuaginta anni, in vita nostra omnino septuaginta vt plurimum anni sunt, si autem

in

in potestatibus, hoc est, si de potētibus & corpore robustis loquimur, octuaginta anni, supple sunt in diebus nostris, nec huic sententiæ contrariū est quod dicitur in Iesu filio Sirach. Omnis potentatus vita breuis. Psalmus enim vt diximus de potentia corporis & membrorum firmitate locutus est. Iesus autem de potentia principatus intelligit. Sequitur in psalmo. Et amplius, hoc est si diutius superuiuamus, quod superest, vitæ labor & dolor est. Hoc est quod poëta clarissimus inquit,

*Optima quaq; dies miseris mortalibus cui
Prima fugit, subeunt morbi, tristisq; senectus
Et labor & dura subit inclementia mortis.*

Conditionē hanc mortalitatis nostræ miserissimam, quam sani corpore clausis vt plurimum oculis pertransimus, quoniam ægritudo semper antē conspectum nostrum & è regione ad oculos nostros collocatur, profectō sanctiorem sanitate, vtpote cuius sanctiora sunt monita, & quæ est infirmo profectus occasio. Propterea dictum in prouerbijis, Melius est ire ad domum luctus q̄ ad domum conuiuij,

Quòd aduersitas fert auxilium virtuti. Cap. XXI.

L 3

Si

In vim & naturā virtutis inspicimus, si legum & rationis memores sumus, vt debemus esse, solliciti ne libido in nobis dominetur, & vt appetitum redigamus in ordinem, aduersitatē in primis amabimus, cuius ope, vt est antedictum, efficitur, vt sensus obediat rationi. Est enim aduersitas domitrix passionum. Passionem definit Damascenus, q̄ sit motus appetitiuæ virtutis sensibilis, cum imaginamur bonum vel malum. Tantam quippe imaginationi nostræ constat vim inesse, vt cum primū boni & mali quippiam apprehenderit, fiat in appetitū tanta cōmotio, q̄ totū animalis corpus afficiat, & cor primū. Nā sicut ex sententiā Platonis intelligentiæ cerebrū, & nutritiūq̄ hepar, sic appetitus cor est instrumentū. Vnde in letitia hiat & aperitur, in mœrore coarctat & comprimitur. Quicquid ergo nos, cū imaginamur delectat vel cōtristat, passio dici potest, q̄ in parte animæ cognoscere nō est. Nā ipsa cognoscēdo q̄ cupit assequi, q̄a p̄ter notitiā nihil aucupatur. Appetit⁹ autem notitiā nō cōtentus tēdit vltcrius, nec quiescit donec amare rei se cōmiscat, infanti p̄similis, qui sedari nullo

nullo modo potest, donec in matris feratur amplexum. In idem redit à Cicerone data definitio de affectu, q̄, videlicet, sit animi & corporis ex tempore aliqua de causa mutatio, vt sunt gaudium, letitia, misericordia, cupiditas, met⁹, molestia. Quæ modò affect⁹, modò perturbationes vocātur. Affectiones istas virtus quidem comprimit, sed magis aduersitas. Propterea cū nobis hoc bello laborantibus suppetias venerit abigenda non erit, sed vt bellis sociis amplexanda.

De vitanda Nemese. & quid sit secundum Aristotelem. Cap. XXII.

St locus quidam salebrofus & lubricus, qui quā periculosus sit hinc declaratur, quòd Dauid in hoc timuisse se dicit, & parum deuisisse quin ruerit. Autr̄ aq̄, mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, ecce periculū: Et sequitur, Quia Zelauisuper iniquis, pacem peccatorum videns, ecce locus periculi. Zelamus cum bonis malis euenire dolemus, nam græcè dicitur iusta ira. Inde Zelotypia, id est formæ æmulatio quā Chrysippus ait esse animi æ-

gritudinem, indè natam, quòd quis timeat
ne commune fiat quod sibi pro delictijs propri-
um optat, sed ad Zelum redeo. Aristo. hunc af-
fectum libro ij. Ethicorum *ψυχοστυμ* vocat, &
inter duo extrema, sicut natura virtutis est,
collocat, hoc est, inter inuidiam & maleuolē-
tiam, vt Argyropolis, vel peruersum gaudi-
um, vt transfert Leonardus. Est autem vt scis
inuidia ex alieno bono nata tristitia, Maleuo-
lentia verò contra inuidiam ex alieno contra-
hit malo lætitia, illa bonum videt, ista malū
respicit, Et vtraq; contra naturā afficitur, ista
gaudio, illa mœrore, ambo ergò vitia detestā-
da. Inter ista duo Nemesis est quæ bona per-
uersorum intuta conturbat, & nō potest ægrè
non ferre, q̄ his qui virtutem oderunt, legem
irrident, Deum offendunt, sit tanta felicitas vt
eos adire nolit aduersitas. Vnus ex multis pro-
feratur, Dyonisius Syracusanus, qui Locris
phano Proserpinæ spoliato, quum per altum
prospero vento classe veheretur, ridens, ami-
cis videtis ne ait, q̄ bona nauigatio ab ipsis dijs
immortalibus sacrilegis tribuatur. Quoniam
igitur iustum videtur contra hos indignari,
Nemesis pro virtute se ingerit quæ tamen nō
virtus

virtus sed est virtuti similis affectus. Caue er-
gò ne, cum hmōi hominibus passim occur-
ris, conscientiæ tuæ nauiculam finas vento
temeritatis huc pelli, nam iudicia Dei abyssus
multa. Optimas fruges nobis recondimus, vi-
les & abiectas vel non legimus, vel si legimus
cicuribus damus. Potentia, honor, diuitiæ, bo-
na plebeia sunt, hæc etiā hominibus (qui bru-
talem vitam agunt) tribuuntur. Deniq; verū
est id quod ad Falconē cum Romæ essem scri-
psi, hoc disticho. Plurima virtuti laus hīc, at
præmia nulla, Nam Deus illius præmia solus
habet. Sed concedamus & hæc bona esse cum
Dei sint, quia domini est terra, & plenitudo
eius, nonne potest Deus dare denarium etiam
his qui vna hora fecerunt immò etiam ociosis,
sicut etiam illis qui diei & æstus pondus por-
tauerunt? Dei natura est esse beneficum, solē
suum oriri facit super bonos & malos, Medi-
ci est omnes curare. Nec debes ei indignari, cū
in plagas mali hominis bonam medelā infun-
di videris, Medicus enim licet infirmis malus
sit, boni tamen viri officium facit, & quemad-
modum apud dialecticos ex veris & falsis ve-
rum sequitur, sic apud morales circa bonos &
L. 5 malos

malos bonum opus vertitur. Sunt tamen nonnulli quibus tam imprudens & præceps est animus, os verò tam temerarium & infræne, vt cum malorum prosperitatem aut audiunt aut ipsi vident, Deum dormire, aut humana nõ curare, mox blaterent, de quorum errore detestãdo quid dicã ad præsens aliud nõ habeo, nisi illud Horatij. Cœlum ipsum petimus stultitia. Neq; p nostrũ patimur scel^o Iracunda Iouem ponere fulmina, & illud psal. Posuerunt in cœlum os suum & lingua eorum transiit in terrã, quod est, vna temeritate loquendi, diuina & humana simul inuolui.

De generibus filiationis cum declaratione
dicti Evangelici. Dedit eis potestatem filios Dei fieri.
Cap. XXIII.

Vere plarique vanitatis humanæ studiosi, qui authoritatis aucupãlæ gratia, filij Deorum credi voluerunt, & in primis Alexander Macedo, Philippi filius, qui cũ ad templum Iouis Harenarij venisset in Libyam, præmissis, qui sacerdotes subornaret, nuncio, Iouis

Iouis filius voluit saluari. Sed quid nos ipsos decipimus, dum cupimus vocari quod non sumus? Et vt Hor. inquit. Cur ego si nequeo, ignoroq; poeta salutor? Breuis & expedita ad gloriam via est, quam Socrates dixit, vt, scilicet, quales haberi volumus tales simus. Docebo ego te quo pacto filius Dei fias, id enim & optandum, & factu possibile. Iohannes Euangelista, dedit, inquit, eis potestatem filios Dei fieri. Filius autem multipliciter dicitur, nam qui ex substantia patris ad eiusdem naturæ æ qualitatem est genitus, naturalis dicitur filius, vt Salomon David. David Iessæ. Christus Dei. Per adoptionem etiam & arrogationem fit filius. Hæc autem ita differunt, quòd adoptamus eos qui filij sunt familias. Arrogamus eos qui sui iuris sunt. Arrogare igitur est quenquam in filium ac familiam asciscere. Et arrogatio idè dicta est, quòd is qui asciscit interrogatur an velit illum iustum sibi filium esse, & is qui asciscitur rogatur an id fieri patiatur, vel quòd arrogatio per populi rogationem fiat, cuius hæc verba sunt. Velitis, iubeatis vt Natan ipsi David tam iure quàm lege filius fiet, quasi ex

eo patre matreq; familias eius nat^o esset, vtiq; ei vitæ necisq; in eum potestas fiat, vti pariendo filio est; Ita, vt dixi, Ita vos Quirites rogo. Adoptio autem fit per Prætorem. Prima apud homines filiatio fit ex sanguinibus & voluptate carnis, duæ aliæ ex voluntate viri. Sed qui ex hominibus in filios Dei volunt ascisci, neq; ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluptate viri, sperent id fieri. Nunq̄ inuenitur quod non per suam viâ queritur. Quo autem pacto id fiat, ad Rom. scribens Paulus explanat. Qui spiritu, inquit, Dei aguntur, hi filij Dei sunt, neq; enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamam^o abba, quod est pater. Ac si dicat. Qui Deum non vt serui herum timent, sed vt filij patrem amant, tam effectu operis quàm affectu cordis, hi quia spiritum Dei habent (qui est in generatione spirituali quasi semen) filij Dei sunt, q̄ si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Quære ergo & tu blandam & fœlicem hanc appellationem, non per Alexandri deliramenta, sed per Pauli Apostoli documenta. Pauli documentum est ad

ad Gala. qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs, & hoc est quod paulò superius dixerat. Spiritu ambulemus, Hoc est enim spiritu ambulare, secundum Christum viuere, vita autem Christi quid aliud est quàm virtutum omnium & patientiæ in primis cõmune gymnâsium; Si patientis ergo fueris, filius Dei iure vocaberis.

Quòd donorum Dei consideratio iuuat patientiam: Cum commendatione familiæ Bentiuolorum.

Cap. XXIII.

Ed cùm tot sint genera malorum quibus quasi decumanis fluctibus frequenter & sine pausa iactamur, Deo potius gratiæ agendæ, quòd pro vno malo, tot bona possideas, quàm preces fundendæ vt hoc morbo careas. Propterea moneo vt donorum Dei rationem habeas, & ea reduces frequenter ad calculum. Si bona animi quæris, non fecit te Deus rudem, ignarum, ignauum, stolidum hominẽ, luxui deditum, gulæ obnoxium, qualis hac tẽpestate nobilium virorũ maior est numerus, sed

sed cordatum ac docilem, & ab adolescentiâ benè institutum, liberalium artium non ignarum, sacræ etiam scripturæ studiosum, natura verecundum, iustum, mansuetum, pium, & (vt paucis expediam) bonum, non tua virtute (vt potè qui nondum eras) sed magno Dei dono fortitus es animam. Si externa bona cõsideras videbis te parentibus honestissimis ortum, inter primores vrbs tuæ constitutum, ad præclarum sexdecimuiratus collegium dũ adhuc esses iuuenis, a scitum, & ea summa est apud ciues tuos auctoritas, primusq; magistratus. Adde quòd in hac optima Bononiensi Aristocratia ab optimatibus quæstor electus es; & præfectus ærario, quod est & charitatis, omnium in te & tuæ in omnes fidei magnium argumentum. Nec ad animi tui tranquillitatem parum facit, quòd Dei munere in ea tempora incidisti, quibus præter consuetudinem suam patria tua Bentiuolorum prudentia rem gubernante, quinquagenaria iam pace perfruitur. Solebat antè hos annos quotidie tumultuari Bononia, ciues inter se grassari, cædes & incendia fieri, & seditionum velstrarum ple-næ erant aures Italiæ. At vbi redijt ad Bentiuolos

tiuolos iste principatus, tanta fuit eis in rebus agendis dexteritas, tanta gubernandi peritia, tanta foelicitas, vt calamitosorum temporum respectu præsens ætas cum summa innocentia laudè transigatur. Iam religiosior est populus, diuinus cultus amplior: Liberalium artium studia sunt in flore, patritiorum ac nobilium redintegrata est dignitas, mercaturæ suus est honor, feruent opificum officina, in vomeres conflati sunt gladij, & rusticorum lactrosa iuuentus non iam amplius ad bellum; sed ad agriculturæ opus exerceatur. Iam templorum, viarum, porticum, ac domotum ornatui facta est accessio tanta, vt vrbs ipsa ab auis vestris (si resurgerent) non possit agnosci. Taceo quanta huic clarissimæ Bentiuolorum familia, & ei ipsi qui merito in ea principatum tenet, Ioanni viro præstantissimo atq; illustrissimo necessitudine sis iunctus, clientelas sileo, diuitias, opes honoresq; prætereo, de tui generis nobilitate, de familia tuæ antiquitate quicq; dicere superuacaneum. Scitum est enim sempe eã inter primas Bononiæ familias habitam, & id etiã nunc antiqua patrum ac maiorum tuorum monimèta clarif-

clarissima obscurari non sinunt. Prodierunt etiam ex ea non pauci magno & excellenti ingenio viri, qui nō minus belli quàm pacis officijs longè ac latè claruerunt, & se ac patriam simul illustrarunt. Superest vt ad memoriam reuoces ac recolas, quæ castam, quàm pudicam, quæ prudentem, quæ circumspectam coniugem sis sortitus, filias quanto corporis decore, quanta animi honestate cōspicias, & iam splēdidissime coniugatas, quantè etiam indolis filios tibi genuerit, quorum qui maior est natus Franciscus (si vitæ dator & conseruator Deus affuerit) breui te etiam superstitute ostensurus est se prolem, & te patre, & tanta maiorū claritate dignissimam. Hæc omnia si in statera rationis appendas, si ad perpendicularum metiaris, videbis in hac vita tanti esse, vt hac ægritudine videantur emi posse forsan & debuisse si vendantur.

Quod alienarum calamitatum animaduersio ad patientiam plurimum faciat. Cap. XXV.

Contemplare quos vno horæ momento Deus tanquæ fulmen extinxit, quos patria expulit, quos populi tumultuantis depopulatus

populatus est furor, quos ferrum absumpsit, ira trucidauit, momordit inuidia, notauit infamia, quos filiarum & coniugum impudicitia dedecorauit, quos rebellium filiorum assidue cruciat irreuerentia, contumacia, proteruitas. Hæc & mille alia vitæ nostræ incommoda, quibus tanquam inextricabilibus labyrinthis includimur, si perpenderit magno patientiæ prouentu diraberis etiã. Lucretius in ij. de rerū natura lib. nobis hoc genus consolationis ostendit.

*Suauē mari in magno luctantibus æquore ventis,
Et terra magnum alterius spectare periculum.
Per campos instructa sui sine parte pericli,
Suauē etiam belli certamina magna videre.
Non quia vexari quēquam est operosa voluptas,
Sed quibus ipse malis careas quia cernere suauē est.*

Reuocato paulisper ad memoriam eos quos Deus varijs calamitatibus præteritis sæculis & nostra hac tempestate percussit, & proculdubio multos inuenies cum quibus nolis permutare fortunam. Silentio prætereamus Trojanorum interitum, Pœnorum excidium, & ea quæ Hispania, quæ Græcia plorauit incendia, transiliamus etiam clades Gothorum, Longo-
M bardorum,

bardorum, Alanorum & Hunnorum, quas alijs intulerunt, & ipsi ab alijs pertulerunt. Ab alijs sæculis calamitatum exempla mendicare nil opus est, nostris abundamus, nostra nobis suppetunt, plusq̄ desleri possumus & conqueri. Nostræ tempestatis breuiter percurramus nimbos, tonitrua, turbines, & fulmina. Disces illorum comparatione nihil esse quod pateris, in lamētabili illa Constantinopolis illustrissimæ vr̄bis captiuitate, per quam Turcorum res coelo æquata est, quantum humani cruor̄is effusum sit, quot lachrimæ sparsæ, quot eiulatus auditi, quot ad coelum vsq; lamenta peruenerint, quis enarrarit? Iurgia, cōtumelias, stupra, illusiones, adulteria, incestus, maledicta, blasphemias, incēdia, rapinas illius ne-phandæ diei numerare quis possit? Tolerabilior & longē minus acerba fuit illorum fors, qui cruciati mox perierunt, q̄ eorum qui ex tantis cladibus erepti, longis postea contumelijs quasi diuturna morte consumpti sunt. Sed quæ de Constantinopoli dicuntur, iam de tota Thracia, de Macedonia, de Attica, Bœotia, de Achaia, de Arcadia, de Thessalia, de Epiro, & de omni Græcia recitant. Quam plurimos

vidi-

vidimus, & adhuc videmus splendido loco natos, qui solebant alijs imperare ad summam inopiam redactos, victum mendicare, coniugum & liberorum amissionem deslere, & situ ac squalore cōfectos, præbere in populis horrenda spectacula, Dei templa sunt profanata, reliquiæ sanctorum conculcaræ, Regales ac Imperatorijæ familiæ ludibrio habitæ, & deniq; tanta fortunę mutatio insequuta est, quam nemo hominū fieri vnquam posse existimasset. Hæc & his similia q̄ plurima contēplatu vtilia sunt ægro animo; non vt (quod Lucretius inquit) aliena esse debeat grata vexatio, sed quia dum eorum comparatione parua videntur esse quæ patimur, minus amare vita transigitur. Recte igitur, vt ait Plutarch⁹, Solon dixit si omnes homines in vnum acerrimum sua mala cōportent, futurum vt malit vnusquisq; domum sua reportare q̄ æqualem in omnes fieri portionem.

Quod amicorum, obsequia & religiosorum
orationes & consilia patienti
sunt adnunciant.

Cap. XXVI.

M 2

His

Is addendum puto etiam aliud quod longè tolerabiliora reddit incommoda. Quòd scilicet non eges quibuscum lamentari possis, qui tibi assistant & seruiant, qui te consolentur & iuuent, consolantiū verba charitatis officia cataplasmata quædam sunt & malagmata, quibus cum applicantur, tristitiæ in animo durata collectio emollitur, & præsentis mox remedio, vt experimur, cessat curarum acerbitas, dolorum atrocitas. Si etiam, vt sæpè te moneo, vitæ Christi portunculam, quasi quotidianum animæ panem propinante memoria, in cibū sumpseris. & cogitationis assiduæ faucibus ruminaueris, erit scaturigo iugis refrigerij, & vitalis quidam liquor, quasi opobalsami die ac nocte stillantis in animam. Habeto semper ante oculos passivæ Christi processum & ordinem, quomodo rationis metas non egressus, seruauit in omni actione decorum. Quanta in verbis grauitas, quanta modestia, quanta animo fortitudo, quanta constantia. Habeto semper in ore hæc enigmata, voranda hæc frequenter ad exornandam mentem catapotia. Habes etiã plures qui

Deum

Deum assiduè pro te orent, ex quorum numero & nos sumus, qui si vt optas non exaudimur memento quia nec Paulus Apostolus vas electionis, cum stimulum carnis rogaret à se tolli, fuit exauditus. Sed ei dictum est, sufficit tibi gratia mea, quia virtus in infirmitate proficitur. Legimus in sanctorum patrum historijs quosdam post impetratam per orationes sanitatem, cum iterum Deum rogassent vt si animæ salubrior esset ægritudo, iterum ægrota- rent, mox ad priorem infirmitatem, tanquam ad vtiliorem animæ statum deuolutos. Perseuerabimus tamen orantes nec cessabimus, forsitan fuerit aliquis inter nos Deo gratus, & dignus cuius deprecationem accipiat Deus. Multum enim, vt Iacobus Apostolus inquit, valet oratio iusti assidua. Et sic si non sanitatem, patientiam saltem obtineas, recordatus multò esse melius atq; optabilius corpore ægrotare, quàm animo. Helias, vt idè Iacobus ait, homo erat similis nobis passibilis, & ad eò passibilis, vt metu Iezabel mortè intētantis quadragenariã passus inediã, in Oreb Arabiæ morte latuerit. Ipse igit quibus passibilis tamen orauit, & coelum quibus tribus annis & mensibus sex

BAPTISTÆ MANTVANI

propter peccatum Achab clausum fuerat, mox erumpente nimbo solutum est.

Digressio de Carmelitarum antiquissima origine. Cap. XXVII.

Hic est ille Helias q̄ primus coelibē & monasticen seu solitoriam vitā instituit q̄ montē Carmelū vnde nos & nomen & originē ducimus, miraculis & factimoniā illustravit. Ipse, vt Regum testatur historia, sui ppositi imitatorē & duplicatæ virtutis hæredē reliquit. Heliseū pphetam q̄dem insignē magnis prodigijs & singularis vitæ sanctitate mirabilem, & qui amborum vitā sequerentur, posteritate vsq; ad aduētū Christi ppagata fuere q̄ plurimi. Quo tēpore q̄ montem illum sanctū incolabant, fidei Christianæ se addicentes, Christi operarij sunt facti, & apostolis adiuncti, summo manē, hoc est, dū adhuc infās esset ecclesia venerūt in vineā patris Euāgelici diei & est pōdus portaturi. At post q̄ Christi mater Maria fūcta est vita, ipsi facellū in eodē mōte primi construxerūt, & q̄ ab eis sumpsit exordium mansit apud posteros eorū cultus virginei cura præcipua. Ad hos Beatissimus pater Hilario tunc

DE PATIENTIA. LIB. II

92

tunc anachoritarum illustrissimus, ad hos magnus Basili⁹ Cæsariēsis episcop⁹, ad hos diuus Hiero. & Eusebi⁹, & alij plures litteris & sanctitate clarissimi ad quos eorū fama puenerat, magnis laboribus peruenerūt. Sūt etiam q̄ Ioannem Baptistam, cum eis habitasse crediderint, vt pote de quo scriptū est, q̄ Christum esset in spiritu & virtute Helix præcessurus, & de quo Christus dixit, ipse est Helias. Et vt paucis expediā, erat tunc ille mons Christianis q̄ Athenæ, q̄ Academia, q̄ Zenonis porticus fuit antē, philosophis. Post longa temporum curricula viuendi normā quam ab Alberto patriarcha Hierosolymitano lōge antē Frācisū & Dominicū acceperant ab Innocentio quarto summo pōtifice tandē app̄b̄ari & apostolicę cōfirmationis autoritate fulciri missis Romā nuntijs impetrarunt. Ceterū q̄ sæpius Barbarorum incursionibus ora illa vastata est, vt nunc quoq; vastatur, coacti sunt locum in alto Carmeli vertice constructū relinquere & in occidentales plagas sancti huius montis & ecclesiæ p̄dictę nomē intulerūt. Nā Carmelitæ genitricis Dei Mariæ nūcupamur. Habes paucis nostri generis originem sentio

venerabilem, loco insignem, authore autem firmam ac stabilem, habes ordinis longā posteritatem ecclesiæ autoritate munitam, Beatæ virginis titulo claram, patrocinio tutam, Sancti Helix mentio me nescio quomodo in hanc digressionem adduxit, quæ idcirco non fuerit inutilis, quæ plerisque; video gentis nostræ propter antiquitatem latere principium, & cur Carmeli montis, & Beatæ Mariæ nomen usurpemus profus ignorare. Constat autem in nobis verum esse quod Aristoteles dixit in problematibus. Ait enim historias recentiores & antiquissimas iniucundas videri. Has quidem, quia propter vetustatem persimiles fabulis iudicantur, Illas vero, quia propter nouitatem (cum in promptu sint omnibus) non habent maiestatem. Quæ autem medijs sunt temporis, ut Romanæ quæ in medio modo se habeant, plerumque placere. Origo igitur nostra tam longè petita, patitur id vetustatis incommodum, & habet propterea apud male cernentes minus fidei, sed penes clarè intuentes plus dignitatis. Te igitur (ut ad propositum redeamus) tam multis & animi & fortunæ (ut aiunt) bonis abundantem, decet hanc corporis aduersam valitudinem

litudinem cum omni æquanimitate perferre.

Testimonium ex Plinio quoddam natura humana sit ærumnosa.

Cap. XXVIII.

Um septimum naturalis historiæ Plinij librum euoluerem, inueni Capite quinquagesimo sententiam valitudinis tuæ morbo saluberrimam, nam cum varia morborum exempla connumerat, ita inquit. Incertum ac fragile nimirum est hoc munus, quod datur nobis, malignum verò & breue in his etiam quibus largissimè contingit, vniuersum utiq; æui spacium intuentibus. Quid quæ æstimatione nocturnæ ætis dimidio quisque; spacio vitæ suæ viuut. Pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingat quies. Nec reputantur infantix anni, qui sensu carent, nec senectæ in pœnam viuacis, tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata morte, ut nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius, hebescent sensus, membra torquentur, præmoritur visus, auditus, inces-

M 5 . sus,

BAPTISTÆ MANTVANI

fus, dentes etiam ac ciborum instrumenta, & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id solitarium reperietur exemplum, Xenophilū Musicum centum & quinque annis vixisse sine villo corporis incommodo. At Hercule relictis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus certis pestifer calor remeat horis, aut rigor neque horis modo sed diebus noctibusque ternis quaternisve etiam toto anno, Hactenus Plinius. Quod addidisse volui vt reminiscaris viri sapientissimi ac minimè in hac parte inspecti relatione, quæ sit naturæ nostræ cōditio, & vt ad id quod naturæ ratio poscit, te vt sapientem decet obsequentissimum semper exhibeas.

Ratio multiplicandorum morborum ac vitiorum. Cap. XXIX.

Quoniã, admonente nos Plinio, sumus ad naturalium defectuū nostri corporis mentionē adducti, persequamur inceptum, & humanæ vitæ morbos nō inutili curiositate narremus. His enim enumeratis intelliges penè

DE PATIENTIA. LIB. II. 94

penè impossibile esse, hominem viuere sine morbo. Nam corporis & animi valitudines id eomune habent, quod sanitas in vtroque vno modo attingitur. Virtus enim animi, & sanitas corporis, in quadam temperie, hæc humorum, illa passionum, est sita. Temperies autem medium quoddam est, at mediū vno modo attingitur, sicut linea recta vno modo fit, flexa pluribus, & signū vno modo à sagittario tangitur, pluribus autem non tangitur. Propterea, vt in ij. Ethicorum meminit Aristoteles, Pythagorici dixerunt malum ad infiniti, bonum ad finiti naturam attinere. Vna ergo temperie corpus benè valet, malè autem propè infinitis, quod ex ipsis vocabulis constat. Sanitas enim vno vocabulo exprimitur, at morbi nomina propè infinita sortiuntur, adeò quotidie morborum numerus inualefcit, vt Medici & quidem doctissimi atque peritissimi in eis discernendis ambigui, falsa plærumque pro veris accipiant. Sed de antiquis pauca è multis in medium afferamus.

De morbis humani corporis.
Cap. XXX.

Peroram

PSoram vocant morbum qui car-
nē exasperat instar scabiēi. Sca-
bies ipsa importunus & vulga-
ris morbus est. Pruriginem ap-
pellant furfurem minutum, qui ē
corpore prodit. Græci catharrum dicunt, quod
pituitam nominamus, quæ si grossior ē nari-
bus fluit, mucus dicitur. Cū obturatur nasus
Græci corizam, nostri grauedinem vocant,
Polypus est narium morbus, cū caro cor-
rupta plures habet radices. Polypus enim græ-
cè, dicitur latinè multipes. Vndè piscem ma-
rinum qui pluribus brachijs seu pedibus niti-
tur, & omnium penè rerum (quibus adheret)
colorem in se trahit, polypum dicunt, vulga-
res polpum appellant. Polypofus verò dicitur
qui eo morbo laborat. Nascuntur aliquando
natura (ob materiæ inopiam) deficiente aliqui
sine naribus, cum solis foraminibus, hi simo-
nes, vel ofsimi dicuntur. Epiphoram vocant
genarum, & aliquando aliarum corporis par-
tium tumorem, illuc confluentibus noxijs hu-
moribus, infestum. Quibus oculi deprauati
sunt strabones dicimus. Cocles qui altero ca-
ret, & vnoculus dicitur, qualis fuit Horatius
qui

qui Romam defendit ab Ethruscis, fuit hoc e-
tiam plurium Ducum, & quidem illustrium
insigne. Nā Philippus Alexandri magni pa-
ter, Hannibal Carthaginēsis, qui tot clades in-
tulit Romanis, & ipse de quo diximus Cocles,
Sertorius etiam Romanus, & nostro tempore
Federicus Vrbinatiū dux, vir & litteris & ar-
mis inclutus, omnes isti vno oculo caruerunt.
Hoc ad tui solatium dixerim, ne putes magnis
Imperatoribus prætermisissis, in te solū mor-
bos desæuere. Sunt nonnulli qui ad lucernam
non videant, hi luciosi. Sunt qui noctuarum &
vespertilionum more videant, quæ vesperi, me-
ridie minus, & hi lusciones appellantur. Luscus
est qui hebetes habet oculos, qui etiam desio-
culus nuncupatur. Sed hæc potius vitia oculo-
rum quæ morbi sunt. Lippitudo est humor in an-
gulis seu finibus oculorum collectus saniei si-
milis, qui verò, sicut quondam Horatius, hoc
patitur Lippus dicitur. Liuor & plumbeus co-
lor in oculis glaucoma appellatur. Aegilops
morb⁹ est in oculo ad nasum vndè sanies ema-
nat. Pterygium est membrana crassa neruo-
saq; in oculi superficie. Albugo verò in oculo
subtercutaneus morbus instar nubeculæ, fit in
oculis

oculis cæcitas, & tantò lamentabilior est, quã-
 rò visus est præstantior. Oculus enim, vt in
 Methaphisica inquit Aristoteles, ad rerum
 scientiam plurimū confert. Nã longè plures q̃
 cæteri sensus rerū differentias nobis ostendit.
 Democritus tamen vt altius contemplaretur
 sibi oculos eruit, & sciendi desiderio maluit
 Tirefia esse q̃ Strabo. Sic enim teste Varrone
 nuncupatus est qdam, qui centū triginta qnq;
 milia passuum p̃uidebat, & ex Lilybæo Siciliæ
 p̃montorio, numerum nauium exeuntem ex
 Carthaginis portu classe deprehēdebat. Oculi
 certè sicut plurimū p̃sunt corpori & scientiæ,
 ita plurimū nocēt cōscientiæ. Propterea dicitur
 in Psalmo: Auerte oculos meos ne videant
 vanitatem, & p̃pheta dicit, mortem per fenestram,
 id est, peccata per sensus ascendere. Lamech
 septimus ab Adam primus, inter cæcos, qui per
 cœcitatē comisit homicidium. Nam Chaim occidit,
 monet à peccantibus naturæ integritatem nō esse accusandā. Ecce tū quoq;
 cum recens erat mundus antè diluuium iã ge-
 nus humanum morbus inuaserat. Lamech enim
 diu viuendo caliginem incurrerat. Surditas
 quoq; non paruo est hominibus incom-
 modo.

modo. Auditus enim, teste Aristotele, disciplina
 est sensus, & qui eo carent, disciplinam
 non capiunt, qui verò audiunt, etfi cœci sunt
 plurima & discere & docere aptè possunt. Di-
 didimus cœcus vir litteratissimus, & sacræ scri-
 pturæ sacramenta doctissimus tempore An-
 tonij abbatis floruit in Aegypto. Beda quoq;
 omni disciplina & in sacra lege apprime eru-
 ditus cœcus fuit. Opisthotonus morbus est ca-
 put in scapulas inflectens. Emprosthotonus
 mentum pectori applicat. Spasmus neruorum
 contractio, quæ nonnunq̃ mortē inducit. Te-
 tanus est colli rigor ita vt flecti non possit, qui
 id morbi patitur obstipus dicitur. Chiragra
 notum & tibi nimium familiare malum, ma-
 nuum est dolor, paronychia Græci, nostri
 Reclium vocant morbum, qui cutem circa
 vngues scindit. Condylomata dicunt per cor-
 pus tubercula. Pleuresi morbo acutissimo
 Græci à latere, nam πλάρα est latus, nostri à
 costa nomen indiderunt. Tormen & ver-
 men duo ventris dolores perquam similes,
 differentes tamen apud Medicos. Gibbus vi-
 rium tergi vt plurimum aliarū quoq; partiū,
 aliquando inde qui deformitatē hanc patitur

gibberosus dicitur. Taceo rhagades, ficos seu marifcas atq; hæmorroides, qui morbi in secretissima sedis parte enascuntur in grauem hominum molestiam, & quasi in contemptum ac contumeliam. Rhagades fissuræ sunt, fici marifcæq; idem est vlcera sunt in quibus granula ficorum seminibus persimilia cernuntur. Hæmorroides fluxus est sanguinis. Veruca corpus exasperat, porrūq; vulgo appellatur, cui similis est Næuus, sed naturalis est, & non sanatur, in eo nonnunq; pili succrescunt. Sciatici dicuntur quibus in coxendicæ seu in coxæ vertebra, quæ Scia dicitur, dolor inest & propterea claudicant. Varus is appellatur cui introrsum. Valgus cui extrorsum pedes reuertentur. Podagra pedū est, sicut chiragra manuum dolor, nobilium virorū morbus vt plurimum, de qua Ouidius in lib. de ponto.

*Soluere nodosam nescit Medicina podagram.
Nec formidatis auxiliatur aquis.*

Gemursa morbus est inter pedum digitos gemitum inducens quem morbum dicit Plinius ita in Italia restinctum, vt eius quoq; nomen nesciretur. Attæ dicuntur hi, qui debiles pedibus

pedibus plantas insistentes non ambulant, sed terrā prolatis non tamen eleuatis plantis verunt. Claudusq; passus nō aperiat sed claudat. Loripes quasi loro seu compe de impeditus incedit. Carbunculus pestiferum vlcus grauem dirāq; mortalibus luem cōminatur, Anthrax græcè vocatur. Furunculus qui q; in extremis semper partibus quasi fur noceat, appellatus est clauus; furunculo similis callus est durissimus quasi ferreus clauus pedib' aut alteri corporis membro infixus cruciat. Panus tumor in inguinibus & alibi nonnunq; pannicula etiam appellatur. Parotis vlcus secundum aures caput infestans. Elephantiasis morbus cutem humanam cuti elephantis cum magna deformitate similē reddens. Lychæna græcè, mentagra latinè dicitur, q; a mento incipiens totum corpus furfure inficit. Impetigo scabies quæ cum impetu serpat, & quasi volet, volatica vulgo nuncupari solet. Lentigo macula est lenti persimilis. Alopecia est capitis depilatio sic appellata q; vulpi similem faciat, nam quod ἀλώπηξ græcè dicitur, vulpes latinè nominatur. Aqua intercus græcè hydrops dicitur morbi non minus molesti q; deformis; & vt

plurimum incurabilis est nomen. Istericus, arquatus & morbus regius, tria sunt nomina morbi vnius, ἰστρικός græcè, galgulus, vt Plinius vel vt alij galbula est quæ auis est, crocea, & quoniam morbus hic similem colorem inducit, ab æue & ab arcu cœlesti nomen accipit, regius verò morbus appellatur, quoniam delitijs & regia dieta seu ragali victa curari dicitur. Paralysis neruorum est dissolutio tremorem inducens, & manus præcipuè reddens inutiles, tantò proteruior morbus quantò & latere minus potest, & membri magis necessarii vsu excludit. Videns enim natura creasse se hominem nudum, imbecillum, ac inopè manus excogitauit, vt hoc vno instrumento munimentorum quæ pecudibus dederat defectum suppleret ei; sarciret. Lepra, quam Horatius malam scabiem vocat, morbus est infelicissimus propter quem volunt quidam Mosè suillæ carnis vsu ludæis interdixisse, quòd suam gentem in hunc morbum natura pronam, talem cibum morbo huic cognatissimum nouerat. Sunt qui lepram elephantiam dicant. Nam Platina in vita Deuf dedit summi pontificis dicit, leprosum ab elephan-

tiæ morbo per hunc pontificem osculo sanatum, sed tales nodos soluere nò puto præsentis esse negocij. Fanatici sunt quibus phantasmata quædam & variæ imaginū illusiones apparent, propterea Fanaticus error hic morbo vocatur, quo antiqui scriptores Herculem & Orrestem laborasse commemorant. Phagedinæ dicuntur hulcera corrodentia. Vari qui & varioli vulgo cognominantur, pustulæ sunt cum febre nascentes, morbus vt plurimum puerilis. Cancer terrificus & insanabilis morbus altas ac plures agit radices, de quo Ouidi: Vtq; malum latè solet immedicabile Cancer Serpere & illæsas vitatis addere partes. Huius speciem dicunt Cancrenam quæ & Carcinoma, vomicaq; dicitur. De hoc morbo Plinius libro. vii. naturalis historiæ memorabile recitauit exemplū, Dicit nanq; Phalægum vel vt quidam volunt Pheræum, cum in vomicæ morbo derelictus esset à Medicis, & propterea vitam pertæsus, mortem in acie quæreret, vulnerato pectore Medicinam inuenisse, & ab hoste curatum esse. Fecit itaq; fors q; artis industria nò fecerat. Sacer ignis, pustulæ sūt corpus adurentes. Febrium genera plurima sunt.

Sunt namq; quottidianæ, continuæ, tertianæ, & Hemitriteus, quem volunt quidam esse tertianam, quæ ex duorum dierum spacio, duodecim horas tantum relinquit sanitatis. Verû id Medicorû subtiliori iudicio relinquimus. Satis est nobis morborû nomina percurrere, vt quot insidijs præmamur intelligas. Sunt quartanæ duplices simplicisq;. Febrem autê dicunt noxium ac putrefactum humorê clausis corporis poris exire non valentem. Apoplexia latine dicitur Attonitio, subito sensum omnem motumq; recidit, nullis morbi præcedentibus signis, Ideòq; interpretatur subita percussio. Huic quoq; persimilis est, sed non ad eò nocens epilepsia, latine comitalis, vulgo caducus morbus appellatur. Vterq; morbus ex oppletione Ventriculorum cerebri fit, cum vapores à stomacho mittuntur ad caput, qui vias quibus vitalis spiritus deriuatur in membra claudunt & impediunt. Spaticus est q; pauore, ac si dæmones occurrentes videat, absteritus non potest loco consistere. Sunt etiam lunatici quorum vnum Christus sanasse dicitur. Hi certis lunæ temporibus seu id dæmon seu noxius humor vaporve efficiat magis vexantur

xantur. Tres hi morbi scilicet comitalis, Lunaticus, & spaticus affinitatem quandam habent, & eos nobis nascentibus ingenerari volunt Mathematici, cum luna fuerit malè collocata, quod an verum sit, ille nouit qui ipsam lunam creauit & cœlos. Lethargus est, vt medici volût in parte capitis posteriore vbi memoriæ domicilium est Apostema seu vt latine loquar recollectio qdam grossior, memoriã hebetans, & est grauedo capitis obliuiosa, *λῆθῆ* namq; obliuio est. Linguae quattuor ad loquendum sunt impedimenta quattuor nominibus appellata. Balbus, cui lingua quasi grossior sit impeditur. Blesus, qui dum loquitur literam aliquam omittit sicut de Demosthene dicitur, qui dum iunior esset primam artis quam discibat scilicet Rhetoricæ litterã Rhovidelicet proferre nõ poterat. Traulus est, cui in vnoquoq; verbo lingua multum luctatur. Opicus qui verba incilcat & subplantat. Vitiligo est quædam cutis maculatio deformis. Hisciacus est qui nimium oscitat. Oscedo oris foetor Raucedo vocis impedimentum. Cœlestoma est cum recisa vna quæ vulgo vuuladicitur vox quasi in recessu oris auditur. Tonsil-

BAPTISTÆ MANTVANI

læ sunt in faucibus & in vltimo palato glandulæ nonnunq̄ acri dolore hominem afficientes. Angina grauiſſimus acutiſſimusq; morbus in mortem niſi repente occurratur inducit, Synanche & parafynâche græcè dicitur, ea fauces comprimens & cibi & vocis iter occudit. Synancia verò non eſt vt quidam putant morbus anginæ, ſed magis locus vbi valles duæ conueniunt. Quibus guttur inflatur guttu-roſi, ſtrumofiq; vocantur. Nonnunq; amiſſo loquendi vſu muti reddimur. Quo ſeu vitio, ſeu morbo neſcio an alius magis contra naturam hominibus accidat. Vox nanq; ad exprimendos animi conceptus, vt Ariſtoteles in libro peri hermenias teſtatur, ad orandum, ad loquendum pro ſingulari dono à natura con-ceſſa eſt, ſine cui vſu cum neq; domeſtica neq; ciuilia negocia pertractentur, coſtare non po-reſt humana ſocietas. Propterea Iacobus Apoſtolus inquit, linguam modicum membrum eſt, ſed magna exaltat. In parte pulmonis ta-bes pthiſis, in toto pulmone pulmonaria vo-catur. Aſthmaticus eſt qui difficile reſpirat. Cordiacus verò qui cordiolo premitur, cuius multæ ſunt ſpecies vt tremor, & conſtrictio,

quæ

quæ ipſam vitæ regiam obſidentes, vicinam homini minant interitû. Phrenēſis ex cordis vitio naſci putatur à quibuſdam, ea ſi conti-nua eſt, infantia fit, & tales mentis inopes aut mente capti nominantur. Hepaticus eſt cui malum eſt hepar. Lyenofus cui ſplen eſt moleſtus & latine ſpleneticus vocatur. Nephretici ſunt qui renum doloribus anguntur. Crudi-tas ſtomachi vnde plæraq; morborum genera derinantur, eſt cum ſtomachus facile læditur & difficile concoquit. Cœliaci ſeu ciliaci ſunt, qui ſtomachi vitio, ventris pſuuiio diſſolunt, κοιλία enim venter dicitur. Fit colicus dolor in ventre ſub eingulo, quo plæroſq; vidimus a-crierè erueiari. Iliacus dolor qui ab aliquibus cordapifus dicitur, quantæ ſit violentiæ, & a-trocitati, ab Andrea Bentiuolo antiq̄ nobilitatis ac magnificentiæ viro, ciue ac patritio optimo, & in ſex decemuiratu collega tuo, po-tes intelligere. Calculi & ſtranguriæ morbus, cum vrina guttatim vix emittit. Pernicioſiſſimos audio, qui me & auo & patre priuauerunt, capitis dolores, & cum totum, & cum pars, q̄ eſt hemicranea, cum ſcilicet media cran-eci, caluarię pars dolet, cū cruditate ſtomachi,

N 4 cum

cum inflammatione hepatis vsq; ad febrem, quam, q̄ sic consuecat vt non discedat neq; fentiatur, dicunt Ethicam. Diu perpeffus sum dentium quoq; dolorem, & longum & acerbissimum penē vsq; ad rabiem pertuli. Nam cum Paulo Apostolo libēter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Est alius sordidior morbus quē Greci phtiriasim, nostri pedicularē, nuncupāt, cum scilicet in toto corpore pediculi scaturiunt, quo morbo Sylla ille maximus Romanorum dictator, qui Mariū, qui Iugurtham, q̄ Mithridatē, qui Romam domuit, est Puteolis consumptus. Singulare spectaculū erat, cernere tantum virum, tot victorijs clarū Imperatorem (modō dictaturæ maiestate, deposita) inter pediculorum acies morientem, quemadmodum solet enecatus serpens inter formicarum plebem numerosam spectari à pueris. Sūt aliæ q̄ plurimæ ægritudines, & vitæ nostræ miseræ, quibus velimus, nolimus omnes subijcitur. Quod cernens Plinius in xxvj. naturalis historiæ libro, recitatis multis morborū generibus, sic inquit, Quid hoc esse dicimus aut quas deorum iras? Parum enim erat

erat homini cætera morborum genera, cum suprā trecentum essent, nisi etiam noua timerentur.

De quibusdam alijs humani generis infortunijs, Cap. XXXI.

Accidunt etiam vulnera, seu sponte illata, seu casu oblata. Accidit corporum, seu natura, seu aliter inducta debilitas, deformitas, mōtrositas, animi quoq; rusticitas, ignorantia, stoliditas, infamiæ etiam quas per licentiam obloquente vulgo vitare non possumus. Accedunt variæ hominum (quibuscū viuimus) naturæ, praua ingenia, falsa iudicia, zelus, inuidia, suboriuntur suspitiones, principum indignationes, clientū ingratitude, amicorum calamitates, annonę caritates. Sæpe etiam surgunt bella externa, ciuilia, domestica, filiorum rebelliones & eorum quos fideles arbitramur, insidiæ, imposturę, dilationes, proditiones, fraudes, simultates, odia, temeritates, sinistri euentus, casus insperati, improuisæ clades, pestilentiæ, timores, anxietates, mors semper impendens, & in omni nostra actione

ac negotio fortuna prædominans, & deniq;
 me. no est qui non habeat de præterito quod
 doleat, de futuro quod timeat. Quis ista consy-
 derans non cupiat cum Paulo dissolui, & esse
 cum Christo? Propterea dicebat: Miser ego
 homo, quis me separabit de corpore mortis
 huius? Sunt & alij quidam seu morbi seu pro-
 digia, quæ me vitam hanc formidare compellunt:
 Reperti sunt, quibus cum dormirent, in
 stomachum serpentes introierunt. Quin & in
 nostris alijs serpentes enascuntur, quod qui fa-
 bulosum putat, legat Pherecydem philoso-
 phum, & poetam clarissimū, Pythagoræ præ-
 ceptorem copia serpentum è ventre erumpen-
 te quondam emortuum. Faceo ruinas tectorū,
 vidisti enim quot homines ante duos annos hic
 Bononię vna turris oppresserit. Taceo incen-
 dia, fluminum inundationes, fulminum ictus,
 terre motuum voragines, terre hiatus, chas-
 mata & fissuras, quibus nonnunq̄ integræ ciuita-
 tes absorbentur. Taceo bestiarū impetus. Im-
 becillitatē nostrā sileo, quæ tāta est vt vnius ser-
 pentis, etiā minimi, mortu moriamur. Mulier
 prægnans vna oscitatione sternutatione ve,
 vno lucernæ extinctu solet abortire, Anaerob

CVI

(vt Plinius author est) sacino vuz passæ, Fa-
 bius senator, in haustu lactis, vno pilo strāgu-
 latus est. Nos inter tot insidias iter tutū, inter
 tot miseras foelicitatē, inter tot tristitias hi-
 laritatem, inter tot hostes pacē, inter tot mor-
 tes vitam, & per quā longam nobis pmittimus?
 Quæ nam est ista nostrā stoliditas, quæ nullo ser-
 mone minui, nullo exemplo cohiberi, nullis
 minis terreri, nullis flagellis castigari, nullo
 argumento vinci, nullo medicinæ genere cō-
 pesci potest? Verē stulti & mente capti, & sine
 vlla spe salutis phrenetici sumus, qui Deum
 vltorem scelerum credimus, & coram eo ri-
 dentes, in omnem nequitiam turmatim irrū-
 pimus. Hæc igitur hæcenus dicta sunt, vt vitæ
 nostræ conditiones agnoscens, malorum tuo-
 rū portiunculam, quæ cum animæ sanitate, Deo
 sic distribuēte, cōtingit, patienti feras. Caput
 hoc Hæfodi poetæ grauissimi versu conclu-
 damus. *πλεῖν μὲν γὰρ πᾶσα καὶ ὄντων πλεῖστε δακτύλα*
 quod sic verti potest, Plena malis tellus, plene
 sunt æquoris vndæ.

Quod homo naturaliter ærumnosus
 sit testimonium ex Plinio.

Cap. XXXII.

Sed

BAPTISTÆ MANTVANI

Sed ad conterendam magis appetitus nostri petulantiam, subijcio hic principium septimi libri naturalis historię Plinij, in quo nostrorum corporum miserias omnes breui oratione complexus est. Ait enim sic de natura: Ante omnia vnū animantiū cūctorum alienis velat opibus, cæteris varia regumēta tribuit, testes, cortices, coria, spinas, villos, plumam, pennas, squammas, vellera, trūcos etiam arboreseq; cortice interdum gemino à frigoribus & calore tutata est, hominē tantū nudū & in nuda humo natali die abijcit ad vagitus statim & ploratum, nullumq; tot animaliam aliud ad lachrymas, & has protinus vitæ principio. At Hercule risus præcox illi & celerimus antè quadragesimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento q; ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omniū membrorū nexus. Atq; infeliciter natum iacet manibus pedibusq; deuinctis flens animal cæteris imperaturum, & à supplicijs vitā auspiciatur. Vnam tantū ob culpam quia natum est. Heu dementiam ab his initijs existimantium ad superbiam se genitos. Prima roboris spes

spes primumq; temporis munus, quadrupedi similem facit, quando homini incessus? quando firmum cibus os? quādiu palpitans vertex? summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium, iam morbi tot atq; medicinæ tot contra mala excogitatæ, & hæ quoq; subindē nouitatibus victæ. Cætera sentire naturā suā, alia pernicitatem vsurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare, hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci, breuiterq; nō aliud naturæ spōte q̄ flere. Itaq; multi extitere qui non nasci optimum censerent, aut q̄ ocysimè aboleri. Vni animantium luxus est datus, vni luxuria, & quidem innumerabilibus modis ac per singula mēbra. Vni ambitio, vni auaritia, vni immensa viuendi cupido, vni superstitio, vni sepulturæ cura, atq; etiam post se de futuræ, nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pavor cōfusior, nulli rabies acrior. Deniq; cætera animalia in suo genere propè degunt, cōgregari, videmus & stare cōtra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentium morsus non petit serpentes, nec maris quidem beluæ ac pisces nisi in diuersa genera sciunt.

At

At Hercule homini plura ex homine sunt ma-
la, sic Plinius.

Quodd non est reprehensibilis author ex multa au-
thorum & maxime gentiliū citatione: &
cur homo nudus nascatur
Cap. XXXIII.

Ed nec putes me, q̄ confugiam ad
gentilis hominis auctoritatem, i-
deo redarguendum, Ait enim no-
ster Augustin⁹, Philosophi si qua
fidēi nostrę consentanea dixerūt,
non solum formidanda non sunt, verūmetiam
ab eis tanq̄ ab iniustis possessoribus in vsum
nostrū conuertenda: Sed neq; vitio detur, q̄ in
hunc libellum nostrū aliena congesserimus,
nā appetitus contumāciam restinguere nostrū
est institutum, id seu nostris seu remedijs fiat
alienis, qd̄ ad ægrotum? De Chryssippo, cuius
tantum fuit in Dialectica nomen, aiunt, q̄ te-
stimoniorū nube vteretur, & quibusdam suis
opusculis totam Euripidis Medeam inseruit,
Et Apollodorus Atheniensis de eo dixit: Si
quis tollat de Chryssippi libris q̄ aliena sunt,
charta ei vacua relinquetur. Plinianę senten-
tię

tię caustica vis inest, quam quia potest luxu-
riantem appetitum reprimere, tanq̄ pharma-
cum opportunum & fomentum salutare por-
rigimus. Ad id tamē q̄ dicitur hominem nasci
nudum, Aristoteles de generatione animalū
libro secundo respondit dicens. Homo nudo
maximē omnium & intesto corpore nascitur,
quoniam minimum in eo est terreni recremē-
ti, quę causa facit, vt vngues q̄ minimos pro
portione sortiatur.

Cur Deus floceipendat corpus, rationes
naturales. Cap. XXXIIII.

Reritatis tot morborum ac incō-
modorum generibus, quibus hu-
manum corpus afficitur, remane-
re potuit in corde tuo quidā no-
xię cogitationis aculeus, casti-
gatę conscientię permolestus. Videri enim
potest, Deum nostri vel nullam vel certē para-
uam rationē habuisse, quos tot calamitatibus
& ærumnis exposuit, & sic nomen patris, quo
illū in primis honoramus, amittet, si paternā
curā & pietatē vel amisisse vel non habere p-
babitur. Vt igit̄ excludatur huius cogitationis

importunitas vicina præcipitio præter rationes antedictas ad considerandam rerum naturam conuertatur, qua manifestè constet Deo corporum nostrorum maiorem curam esse nõ debuisse. Quod si alius repetemus, audire non pigeat, nam non erit rei naturalis iniucunda narratio. Philosophi omnes in corpus & spiritum substantiam partiuntur. Corpus vocant quod videri, quod tangi, quod audiri, & alijs sensibus percipi potest, spiritum verò quod quasi inane sub sensum non venit. Sunt tamen & corpora quædam naturæ adeò tenuis & exilis vt videantur & appellentur spiritus, vt vapores terrestres, ex quibus si imbibito calore solis elauantur, fiunt venti, tonitrua, cometa, stellæ cadentes, si vero intra terræ viscera obturatis spiramentis ocludantur, terræ motus exurgunt, fontes calefiunt, & qui ex aqua resoluuntur, ex quibus nubes, pluuia, grandines, & id genus alia procreantur. Item qui magiæ naturali dant operam, solent spiritus vocare partes subtiliores ex corporibus mixtis, puta ex vino & huiusmodi alijs virtute ignis & caloris emunctas, quin & in corporibus humanis puriores sanguinis partes, qui p ar-

terias

terias ad vegetanda membra perlabuntur, spiritus vocantur à Medicis & eos trifariam diuiserunt, In naturales qui in hepate, in vitales qui in corde, & in animales qui in cerebro generantur. His omnibus quãq; sunt corpora, tamen spiritus nomen est indicum, & singulari priuilegio subtilitatis & actiuitatis excellent, Spiritus tamen si more Stoicorum vim vocabulorum inspiciamus, halitum significat, & ad ventum extenditur, iuxta illud Psalmi, Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Sumitur & pro anima iuxta illud Spiritus & animæ iustorum, & item anima pro halitu. Plinius enim in libro naturalis historiæ dicit animæ, hoc est, halitui Leonis inesse virus graue, & vrsi pestilens, sed iam à corporeis ad incorporea transeamus. Anima vegetabilium quæ nutriendi, crescendi, & generandi principium est. Item anima brutorum quæ prædictis sentiendi & mouendi vim superaddit, nec non & anima rationalis, in qua prædicta duo animæ genera sicut trigonum & tetragonum in pentagono continentur, spiritus sunt, & præsertim anima rationalis. Sunt & in aëre spiritus quidam, iuxta Pauli Apostoli traditionem, nõ

est

est, inquit, nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates tenebrarum harum. Tenebras autem vocat caliginosum hunc aërem, qui circumfusus & contiguus mari, per vicinitatem & confusionem in aquarum naturam degenerat, vel magis per tenebras, meridiani aëris regionem intelligit, vbi regnum est ventorum, vbi nubes & grandines & multa terrarum incommoda generant, illam enim lumine carere & semper tenebrosam esse physica ratione probatum est, nam si (vt aiunt, & experimentum indicat) reflexio radiorum solidi corporis plana superficie repercussorum caloris & luminis est causa, nullum erit in ea parte lumen quæ tantum à terræ & maris verberatu seiuncta est. Sed iam proposito accommodetur oratio, in omni ferè corpore vel verè spiritus est, vel quoddam aliud quod propter naturæ vicinitatem spiritus dicitur, & id quod est in omni re melius, vbiq; præstantius. Quicquid enim est in re præter spiritum spiritus cõparatione sex est, purgamentum est. Interroga empiricos, cū aqua ardens per ignemeducta est, quod ex vino restet nisi insulsus liquor, & quasi quoddam corpus emortuum.

Quid

Quid pluribus opus est? Quicquid per corpoream naturam fieri dicitur, opus est spiritus latentis intrinsecus. Ab eo tanquã à fonte omnis operatio deriuatur, à corpore verò vt ab instrumento. Propterea rectè ab Aristotele dictum est, animam operationum vitalium esse principium. Quid mirum igitur si naturæ opifex Deus, qui corpora spiritibus animauit, qui figmentum nostrum cognoscit, qui scit, corpus nostrum esse puluerem, qui omnem nostram vitam animæ insculpfit, corpus paruum pendit? Admirantur pueri pomi amoenitatē, quæ est in cortice, tu verò pectō cortice, quæ sub eo est seruas, in framenti spicis contēplamur sagacitatē naturæ mirabilē, granorū ordinē, & dispositionē folliculorum, amictum aristarū, vallum, & eximiam in toto illo opere venustatem. Attamen postmodum omni extrinseca pulchritudine contempta, spicas conterimus, & paleas ad ventum iactantes, ad solum granum curam extendimus, quod si Deus facit in homine quod tu sapienter facis in messe, miraris & damnas. Mirari potius debes hominum ignorantiam, temeritatem, audaciam, quod se non agnoscant, quod

O 2 Deum

Deum incusent, quod iudicium eius non formident. Deus spiritus est vis causarum coelestium atq; terrestrium in spiritus est; omnis corporea substantia ab incorporea gubernatur & regitur. Floccipendenda ergo & contempui habenda sunt corporea hæc membra; animus vero omni cura excolendus. Supradictis omnibus astipulatur Paulus, immo spiritus sanctus in Paulo loquens, cum inquit, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Thesaurum vocat animam, vasa fictilia sunt membra, quorum incommoda animabus materia virtutum; appetitus frænum, & spiritualis profectus occasio. Omnes qui ad veram sapientiam vel perueniunt vel peruenire voluerunt, corpus non contempserunt solum, verum de industria macerarunt. Prætereo sanctos de quibus id manifestum. Venio ad Gentiles: Pythagorici à carnibus abstinere. Diogenes cum baculo & pera mendicans, & discipulos medicare docebat, in cuius contemptum (vt existimo) dictum est à Christo, Nolite portare baculum neq; peram, vt ostenderet longè etiam minorem quàm Diogenes prædicasset corporis curam à nobis habendam. Ipse Epicurus quem aliæ Philosophorum

losophorum scholæ quasi impudicum & de summo bono malè sentientem explodit, cum cenare lautius volebat, & genio (vt aiunt) indulgere, pane & caseo victitabat. Sacerdotes Aegypti in templis se claudentes pane, sale, & hylopo vescabantur. Gymnosophistæ apud Indos (vt testis est Philostratus in vita Apollonij Tyranæi) se in edea extenuabant, somnum, & cum quæ breuissimum in nuda humo capiebant, caloris & laborum ita patientes vt saxei viderentur. De his Plinius in vii. naturalis historiae libro de Indis loquens ita dicit. Philosophos eorum (quos Gymnosophistas vocant) constat ab exortu ad occasum perstare, contuentes solem immobilibus oculis, feruentibus arenis toto die alternis pedibus insistere. Socrates quarundam muliercularum (quas domi habebat) contumelias & opprobria, & omne genus iniuriarum sic ferebat, vt ab eis se meliorem fieri prædicaret. De eodè Socrate legimus (nisi mea me fallit memoria) apud A. Gellium quod animæ corpus ita subegerat, patientiæ disciplina sic formarat, vt à vespera vsq; ad vesperam perdius & pernox, fixis in eundem locum semper oculis, & in

eisdē vestigijs persisteret, quasi factō à corpore mentis excessu. Seneca de corpore loquens, asperius, inquit, tractandum est, ne animo malè pareat.

Quòd tota natura non consistit in anima.
Cap. XXXV.

Propter ea quæ de corporis utilitate differimus, putauerunt quidam, totam humanæ naturæ perfectionem in anima esse, corpus verò quasi thecam hominis, & appendicem animi, nihil ad integritatem naturæ pertinere. Cui sententiæ obuiant, non solum Peripatetici, sed & Catholici, qui animas ad corpora tanq̃ ad speciei partē inclinari, & destructo corpore hominem interire ac esse desinere dogmatizāt. Christū insup in triduo mortis (p̃pter corporis & animæ separatiōē) hominem non fuisse, est Theologorum communis opinio, & in eo hallucinatum esse volunt Petrum Lombardum, qui magister sententiarum appellatur, carnis resurrectionem prædicant, vt in natura integrata recipiat vnusquisq; stipem eorum quæ gessit in vita.

Quæ

Quæ sint mortis causæ contra Philosophos & Mathematicos. Cap. XXXVI.

Ec de mortis necessitate cōqueri debet sapiens, tria enim sunt vitæ genera, quæ experiri vnum quemq; oportet. Primū in mortali corpore, secundū extra corpus, tertium rursus in corpore, cū corruptibile induerit incorruptionem, & mortale exuerit mortalitatem. Hic est animarum circuitus perfectus, cū corpore dimissæ, rursus in antiqua sua membra, cōpleta periodo, reueant. Est alia (vt aiunt) moriendi necessitas, quæ videlicet ex contrarijs constat elementis, quæ assidue agendo ac patiēdo inuicem corroduntur. Verum hæc ratio (iudicio meo) breuitatē quædam vitæ, mortalitatem verò animæ nō ostendit, cōstat enim diu stare nō posse quæ assidue defluit. At si nō ex contrarijs elementis sed ex vno tantum plasmaretur corpus, elementorum contrarietas ablata esset non tamen mortalitas. Corruptibile enim est corpus siue ex vno elemento constet siue ex pluribus, ipsa namq; elementa suapte natura morti & corru-

O 4 ptioni

ptioni subiecta sunt. Non enim puto aërem si solus esset in mundo, & ab aliorum elementorum contrarietate liber, fore incorruptibilem. Aliam mortis necessitatem à numero animarum prope infinito Platonici tradunt. Aiunt enim materiam tot corporibus simul gignendis non sufficere, quot animæ sunt, fuerunt & futuræ sunt, & propterea vt aliæ succedant oportere priores abscedere, & corporum suorum materiam nouis animabus quasi domū nouis habitatoribus tradere, vt spirituum naturalium numerus impleatur. Velle igitur semper viuere (si vera hæc sunt) nihil aliud est q̄ materiam alijs animabus debitam plus æquo velle occupare, & futuris impedimento esse ne nascantur, quod q̄ improbum sit iudicemus nos, qui nondum nati essemus, nisi maiores nostri iam decessissent. Tu ergo quicumq; es qui male viuendo membra tenes in seruitute peccati, memento corporis tui materiam expectari ab anima fortasse meliori, cui quod diu viuas inferitur iniuria, si eius creationi tuæ obscenæ vitæ obstat longitudo. Constituit ergo secundum hos Deus breues dies hominis, vt certi temporis curriculo omnium summa prodeat anima.

animarū. Ex prædictis inferri potest, q̄ concessum est à philosophis omnibus, materiam rerum corruptibilem, non corrupti, iuxta illud Nasonis Pythagoreorum opinionem recitantis.

*Non perit ex toto quicquam (mibi redite) mundo,
Sed variat faciemq; nouat, nasciq; vocatur.*

Appetit autem materia semper nouis exornari formis, forma materiam dominari, & vbi vna forma destituta est materia, ad eandem nunq̄ nisi in die iudicij, ad similem verò non statim reuertitur. Potest tamen & statim, hoc est, breui tempore reuocari, vt si corpus humanum māducetur ab homine, sicut apud Anthropophagos mos est, transeunte enim cibi parte in semen humanum, potest ex illa materiam portuncula fieri embryo, & ad rationalis animæ redire consortium. Quod si curiositas humana quæsierit, quo pacto id fieri possit, vt eadem materiam pars, quæ in pluribus humanis corporibus fuerit, in iudicio surgat, cum omnibus? nunq̄, eū quo nam igitur? aiunt Theologi quidam cum primo resurrecturam, & quod eius defectu minus erit, in reliquis supplendum à Deo. Quemadmodum enim panes multiplicauit in deserto, potest materiam augere in iudicio.

dicio, q̄ si tota vnius materia, fiat tota alterius, oporteret nouam alteri materiam dari, nec vt ecclesia docet propriæ carnis resurrectio esset. Astronomi vitam cœlo metiuntur. Negat Epigenes centū vigintiduos vitæ annos excedi posse. Berofus centum septem decem. Reges Petosyris & Necepsos aiunt posse in Italia contingere vitæ annos centum vigintisex. Obseruandos annos climatericos moment Mathematici, hoc est scanfiles & gradarios & hi sunt qui ex septem & nouem numeris in vnum confluentibus surgunt, hi nanq; duo numeri (vt aiunt) decretorij ac malefici, & ad vitam succidendā pollentes sunt, & p̄pterea sexagesimum tertium annū sæuum & pestilentem dicunt, q̄ noues septem & septies nouem eum numerum reddunt. Hac astronomica superstitio, vt Tranquillus testis est, ipsum quoq; turbauit Augustum. Sed vt Plinius inquit in vij. lib. naturalis historiæ, cap. xlix. Artis ipsius Astronomiæ incōstantia declarat quā incerta res sit. Recurramus nos ad Paulum Apostolum qui non cœli, sed Dei arcanorū est conscius, & discamus ab eo statutum esse omnibus hominibus semel mori.

Iob

Iob etiam audiamus dicentem, statuisti terminos eius qui præteriri non poterunt. His contenti causis inquirendis finē imponamus, nam ista curiositas, est præcipitio vicina temeritas.

De causa breuis vitæ & mortis, & de annis antiquorum patrum. Cap. XXXVII.

Ecce de breuitate vitæ dolendum nobis est, more Theophrasti, qui naturam visus est accusare, q̄ cornicibus, ceruis ac elephantis longissimā vitā dederit, homini verò cui⁹ intererat, & cui maxime debebatur, in statuendo vitæ spatio vsq; ad suspicionem inuidiæ parca fuerit, Immo si Mosi credim⁹, naturæ opifex Deus in distributione vitæ tam liberalis fuit, vt homini potestaté fecerit nunq̄ moriendi: Sed qui perfectè credunt diuinis eloquijs, & cum iustitia & pietate vitam degūt, præsentis exilij breuitate contempta, magis Deo gratias agūt, q̄ homini cœlū apperverit, q̄ naturā accusent quòd auara vitæ fuerit. Sed singe nullā homini cœlestiū bonorū spem relicta, qd de breuitate vitæ dicēdū sit in principio libri de bello Iugurthæ luculēto sermo-

110

ne Crispus explanat. Falso, inquit, queritur de natura sua genus humanum, quod ætas imbecilla atq; breuis æui fortè potius q̄ virtute regatur. Nam contrà reputando, neq; maius aliud, neq; præstabilius inuenies, magisq; naturæ industriam hominū q̄ vim aut tempus deesse, sed dux atq; Imperator vitæ mortalium animus est, sic ille. Quod verò antè diluuij generalis egressum fuerit vitæ humanæ tanta prolixitas, neq; mirari, neq; illi seculo inuidere, neq; eam sibi optare quisquam debet. Erant illis quidem hominibus (vt Astronomi aiunt, & experimento constat) Cœli propitiores, volunt nanq; Astronomi duos esse Zodiacos, vnum in nona sphaera, alterum in octaua, quod firmamentum vocant, & initio rerum ac temporum sic à Deo dispositos vt aries arietis, taurus tauro, geminis gemini iungerentur, & amborum coeuntibus in vnum viribus fortioro in terris fiebat influxus, vnde & herbas tunc salubriores, & fructus terræ meliores & longiores animantium vitas fuisse non dubium, postq̄ soluta per motum societate ab inuicè discesserunt totus inferior mundus ægrotauit. Superaddunt Theologi primum parentem filios & ne-

& nepotes talibus disciplinis imbuisset, vt quod & vile, quod noxium vitæ esset, per se vnusquisq; cognosceret. Addunt & terræ vliginè tunc sinceram, frugibus suppeditasse alimentum melius & vberius, quæ post diluuiū falsedine maris imbibita debilior fuit. Et Deū idcirco veruisse ne. Adā de ligno quod vitæ dicebatur quia vitæ producenda vim habebat, iterum degustaret, ne prolongaret simul cum vita miserias. Debuisse autem potius illos q̄ nos tam diu in vita esse sic probant, quod videlicet nulla prædecessorum inuenta, nullas artes, nullas scientias tunc habentes oportebat longis experimentis ea perdiscere, quæ nos ex aliorum scriptis, & ex maiorum nostrorum lucubrationibus facile & compendio se docemur. Reducta est tandè communis vitæ humanæ summa, teste Dauid in psalmis, ad annos septuaginta, & in eodem adhuc statu perseverat.

De annis hominum antè diluuium, contra Plinium.

Cap. XXXVIII.

EX his pater illos primi seculi annos fuisse nostris pares vel paulò minores, tãtò scilicet, quãtò lunaris solari est breuior. Da-

uid enim de annis loquens à suæ gentis more qui descendit à Moyse non recessit. Plinius in vij. naturalis historiæ lib. cap. xlvij. sic de annis inquit. Annum alij æstate vnum terminabant, alterū hyeme. Alij quadrupertitis temporibus, vt Arcades, quorum anni trimestres facere. Quidam lunæ senio, vt Aegyptij: Itaq; apud eos aliqui singula annorum milia vixisse produntur, sic Plinius. Quibus verbis ostendit se putare annos qui primis patribus tribuuntur fuisse menses. Verum hæc existimatio per se satis exploditur. Longè enim plus nos vueremus q̄ illa mundi adhuc recentis antiquitas, nam centum annis, mille ducenti menses includuntur, qui numerus annorum nulli illorum adscribitur. Sed quod euidentius argumentum esse potest aduersus eos qui annos Hebræorum menses dicunt, q̄ ipse Moyse qui dicit, vixit autē Malalehel sexaginta quinque annis, & genuit Iared. Certè si annos p̄ mensibus accipit: Malalehel quinque annos & totidem menses natus genuisset, quod vt Persius inquit. Non fani esse hominis non fanus iuret Orestes. Sed de his transeuntur hæc dicta sunt.

Quod

Quod vita humana non sit breuiata.

Cap. XXXIX.

Essat insuper illorum opinio qui dicunt vitam humanam esse breuiatam. Nam tempore Dauid, idē quod modò est, spacium vitæ fuit, quomodo dices indies vitam breuiari? Et quidem inter Dauid & nostram hanc ætatem annorū duo milia quinquaginta & eo amplius intercesserunt, quo temporū cursu longissimo manifesta vitæ breuiatio facta esset. Quod si dicas vsq; ad centesimū annū & amplius illis tēporibus quosdē subiuisse, respondebo & posterioribus sæculis idem contigisse & nunc quoq; cōtingere. Argantonius rex Tartesiorū cl. Cinyras rex Cypriorū. clx. Epimenides. clvij. Gorgias Siculus. cvij. vel vt Pausanias inquit .cl. M. Valerius Coruinus centum. Terentia Ciceronis. cvij. vixit annos. Sub Tito & Vespasiano, sicut Plinius meminit in. vij. natu. hist. censu per Italiam agitato viri. cxx. annos nati Parmæ tres reperti sunt. Brixelli. cxxv. vn°. Itē Parmæ. cxxx. annorū repti duo, in Valeiacio oppido Placētino. c. & x.

anno

annorum sex. Ioannes quidam Caroli Magni Romanorum Imperatoris armiger vitæ longitudinē par Nestori tercentum annos vixisse perhibetur. Ex quib⁹ verisimile fati est, quod Petrus Aponensis rationem syderalem sequens in conciliatore dicit, vitam humanam modo breuiari, modo produci pro vario cursu & dispositione cœlorum. Patet etiam vanum esse quod Epigenes & Beros⁹, Petosyris & Necepsos & alij Mathematici de terminis vitæ tradiderunt. Non ergò de spacio vitæ nostræ dolendum, sed omninò curandum, ne frustra viuamus. Phocylides dicit, vitam esse trochū, est autem trochus reuolutio, rota, cūrsus, cuius finis certus, sed quando incertum. Propterea à Christo dictum: Vigilate itaq; quia nescitis diem neq; horam.

Quod ægritudo præseruat à multis
flagitijs. Cap. XL.

St aliud quoddam infirmitatibus
pruilegium singulare, quod in
liberis ciuitatib⁹ licet aduerter-
e, vbi vt plurimū factiones sunt,
& contentio est inter ciues de po-
tentia

tentia & de honore ac præfidentia, dum enim quisq; clientelas habet, & suos tueri, ac extollere nititur, cū magno conscientie detrimento, multum laborum, multum periculorum frequēter suscipimus, & pedetentim in angustias pellimur, à quibus explicari ac expediri postmodum, vel impossibile est vel certè difficile. At q̄ benè valet & ab huiusmodi se officijs continet ignauis, segnis, stolidus putatur, sed qui morbo impediēte detinetur, malarū operarum conscientie non ponit offendiculū, & apud omnes in promptu habet excusationem, vitit sibi, Sanos autem sibi viuere non licet, vnoquoq; in sui fauorem illud Platonicum vsurpante: Non solum nobis nati sumus, sed ortus nostri, partē patria, partē amici sibi vendicant. Quot putas reperiri posse qui malent se morbo vel grauisimo tunc detentos fuisse, cum aliqua illa Bononiæ negocia tractauerunt, aut cū illis amicis fauerunt, vnde postmodum seditiones exortæ, tumultus excitati, manus confertæ sunt, ac excidia & incendia subsecuta? Cum Lucius Catilina, cū Grachiduo, cū Iulius Cæsar ceciderunt, optassent ægritudine impediti ab incepto nefando

P fando

fando prohibiti fuisse. Aegritudines igitur & si à quibusdam virtutum officijs tardant, ab innumeris tamen quæ facturi incursumur ue fueramus, delictis periculisq; nos liberant.

Quòd ex aduersitatibus nascatur iocunditas
spiritualis. Cap. XLI.

TRansecamus ad spiritualia tempora Pauli Apostoli, hoc est ad spirituales fructus animæ benevalentis, palato dulcissimos: Sed gradiamur ea via quam ipse monstrauit, ne nouam adorti fortasse fallamur, sed quò melius percipere possis, prius sententiam vnâ Platoniorum euoluam. Aiunt enim Platonici duplicem esse virtutem, vnâ purgatoriâ animi, alterâ verò animi purgati, prima cum vitij adhuc pugnat, altera domito iam vitiorum exercitu, compositisq; regni sui rebus, pacificè sine vlla rebellionè gubernat. Prima amat, vt appetitum subijciat rationi, & vt pessimum hoc quod intra nos inter rationem & appetitum gerit bellum, excludat, Pessimum inquam, nã externa bella, mala quodam sunt, ciuilia peiora, domestica pessima, quæ verò intra nos geruntur inte-

stina,

stina, tantò sunt peiora, quantò animæ quàm corporis est peior interitus. Virtus purgatoria graditur per spineta, per loca arida, inuia, & aquosa, per caua vallium, per ardua montium, eo scilicet itinere, quod, vt Prodicus inquit, Hercule virtus ostendit, ad gloriam. Prodicus Pythagoras concordauit, Græcam vocalem y à Palamede vel Simonide inuentam (nam de authore dubitatur) interpretans sinistrum ramum, quia in imo latior, in summo angustior, vbiq; planior, & ascensu facilior, vitij dedit. Dextrum verò virtuti, quia longus & arduus de radicè, primum surgit angustus, ascendendo expandit, & instar palmæ tantò spissior, quantò sublimior in latam planiciem cacumen extendit. Prima pars rami dextri est purgatoria, & summitas illa plana Purgati animi virtus est typum gerens Christi, qui dixit, Venite ad me omnes qui laboratis & fessi estis, & ego reficiam vos. Victa difficultate præambula, id est, perturbationibus sedatis, tum demum cum ratione regnat virtus. Tunc ex virtute quasi ex vite bene repastinata, & arbuſto suo alligata, prodeunt hi fructus, quibus mens ipsa nutritur & viget, apes imitata, quæ eodem melle quod

procreant, viuunt, anima est tellus, arbutum appetitus, vitis est virtus. Notandum autem q̄ per virtutes non habitus ociosos, & sine operibus mortuos, qui arbori infœcundæ sunt similes, sed iugi exercitatione fructiferos commendat Apostol⁹, & in Euangelio dixit Christus, ignem veni mittere in terrã, & quid voluisti nisi vt ardeat?

Quòd debuit esse naturarum varietas, ad ostendendam Dei sapientiam.
Cap. XLII.

Mimini me lib. ij. cap. iij. cum de complexionibus ageremus citasse Plotinum dicentem ad decorem vniuersi non parum facere, immò & necessariam esse rerū varietatem, placet suasioni huic ratiunculam addere patientiæ profectui satis accommodatam. Sumitur autem hæc ratio ab ostendenda arte summi opificis, & est huiusmodi, si pictor vnicolore faciat parietem, quanq̄ color is sit & præcio charissimus & specie amœnissimus vt purpurissus, putares ne tu id esse consummati opus artificis? Non putaret hoc Appel-

les, non Zeufis, non Pharrhasius, putaret fortasse Cleophantus & aliquis eorum pictorum, qui arte nondū perfecta, monochromata pinxerunt. At qui exactissimè artē adepti volunt absolutissimè pingere & penicillo naturā æmulari, vt Protogenes qui in ducendis lineis cum Appelle certauit, non colorem vnum tantum adhibent, sed minio armenio, Cinabari, Cryfocolla, indico Sandaraca, purpura, coeco, sinopide, hyacintho, balauſto, & alijs id genus, quasidã arbitrato suo figuras facient, & quasdam veras certam rem exprimentes quas Iconas vocant exarantes, ibunt in infinitam rerū varietatem. Pictor imagines tantum pingit, Deus res ipsas creat, in cuius mente cunctarū rerū & factarū & faciendarum imagines atq; ideæ sunt. Nec tibi nouum videatur quod audies. Quot in mente diuina sunt ideæ, tot nec plures possunt gigni à Deo nature, finge enim plures gigni, sequet̄ eas factas quasi ab ignorante, faber nanq; qui clauum excudit cuius in mente speciem non habuit, certè quasi dormiens, & ignorans fecit, at idea est species & ratio mentalis, rei faciendæ naturam ostendēs. An verò res creatæ tot numero sunt quot

ideæ, scire quis possit nisi ipse qui fecit? Non decuit igitur vnum effectum fluere ab artifice, cuius opus immensæ signū est sapientiæ. Esse autem Deum Aristoteles sentit animal æternum à quo deriuatur esse & viuere, his clarius, his obscurius. Huius imago visibilis est ipse mundus, si enim seruata substantia mundo quantitatem abstuleris, remanebit quædam rerum sine magnitudine immensa congeries, cuius magnitudo erit bonitas inserta substantiæ. Ad ostendendam igitur sapientiam tanti artificis factus est mundus, & in mundo omnia, & inter omnia nos homines, loco satis digno constituti, hoc est, in angulo hemispheriorum, vbi duo parietes diuersi temporalium scilicet & æternorum miro artificio coniunguntur. De ista creaturarū multiplicitate Paulus ad Corinthios scribit dicens, Non omnis caro eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum. Et quæ est in naturis, eadem est in donis diuersitas. In Abel nanq; claruit iustitia, Pietas in Enoch, in Noë longanimitas, Religio in Melchisedech, fides in Abraham, in Iacob fecunditas, in Ioseph pudicitia, in Samsonē fortitudo, in Dauid prophetia, in Salomone

mone sapientia, in Absalone forma, in Petro credulitas, in Paulo constantia, in Ioanne scientia, & vt in prædicta epistola Paulus inquit, Diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus, & diuisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et paulò infra; Hæc autē omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult. In hoc vltimo verbo obstruitur os nostræ temeritati, quod enim nobis constat Deum velle, persuasi id non posse nisi bonum esse debemus humiliter & reuerenter ferre.

Quòd mundus est quoddam spectaculum nobis
Deo exhibitum, quo inuitamur ad patienter ferendum omnes aduersitates Cap. XLIII.

Sapientia ergò diuina tot rerum exhibitura spectaculū quosdam naturas condidit, q̄ spectarentur tantum vt inanimata, quædam etiam animata ratione carentia,

Quasdam vt & spectarentur atq; spectarent, vt homines & angelos, qui mundū hunc quasi quoddam theatrum mirabilium rerum refer-
tissimum videntes, dum opera admirantur o-
pificem prædicant: Quorum vnus erat qui di-
cebat, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera
manuum eius enunciat firmamentū. Item, con-
sideraui opera tua & expaui. Item, delectasti
me domine in factura tua & in operibus manu-
um tuarum exultabo. Eat nunc, & pro re mi-
rabili ostendat Callicratides ex ebore formi-
cas, & alia tam parua animalia vt partes eorū
vix oculis cerni possint, afferat Myrmecides
quadrigam eburneam quam musca alis inte-
gat, recitet Cicero pro miraculo Iliada Ho-
meri scriptam in membranis tam paruo vo-
lumine vt nuce includeretur. Fecerit Aristides
Thebanus pictor tabulam quam centum talē-
tis licitat^o est Artalus, emerit Timomachi du-
as tabulas octoginta talentis Cæsar dictator,
Cnidiā Venerē tota Græcia inclytam Praxi-
teles fecerit; Demetrius expugnator Rhodo
pepercerit ne Protogenis tabulam concrema-
ret, Iouem Olympium Phidias, Capitolinum
& Ephesiam Dianam Mētor exculpserit. Hęc
homi-

homines olim mirabantur, & ad quinquenna-
le Græciæ certamē afferebant, celebritatē fa-
mæ & immortalitatem nominis aucupantes.
At Deus hoc totum quod cernis quod etiam
non cernis fabrefecit, oculos dedit vt videas,
mentem vt cognoscas, qua laude, quo honore
dignus est opifex, pars prima tanti spectaculi?
Sunt ista mortalia, corporea, terrena, si hæc
bene spectaueris & opificē spectando pia mē-
te colueris, oculis tuis æterna subiiciet, quæ
cum tanta animi voluptate spectabis, vt ab eis
diuelli nunq̄ possis, si verò hanc primam par-
tē stultē & infantiliter spectaueris, tanq̄ in-
dignusq; immortalia videas, excluderis. Pro-
pterea scriptum est de virginibus fatuis, q̄ dū
irent oleum emere, clausa est ianua, & clama-
ntibus, Domine, domine, aperī nobis, respon-
sum est, Amen dico vobis nescio vos. Exclusæ
sunt quia se ac alia malè spectauerunt, nec in
se & in alijs Deum cognouerant. Vade ergò &
gaude, te in sortem ministerij huius ascitum
a Deo, & fer æquo animo vitæ mole-
stias, vt transire possis ad diui-
narum rerum cœleste
spectaculum.

Comparatione rerum inæqualium probat, meliorem esse vitam sanctam cum aduersis, quam vitam felicem cum vitijs. Cap. XLIII.

Aliud est quod tecū volo percurrere, vt ad diuinam sapientiam magis intentus eius te bonitati credas securius. Empedocles author est, licet id sibi vsurpet Aristote. quatuor esse mortalium rerum semina primitiua, quæ nuncupamus elementa: Ignem, Aërem, Aquam & Terram. Hæc ita contraria sunt vt etiam conueniant, sic colligata sunt, vt anuli quatuor inuicē complexi. Ignis quod defecatisimum est elementum, per siccitatem terræ connexus est, per frigiditatem terra aquæ, per humiditatem Aqua aëri, per caliditatem Aër igni. Quatuor istæ primæ qualitates, Caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, ita coniugatæ sunt in elementis, vt quælibet earum bis repetita cōbinationes quatuor reddant. Quod si quæras quæ combinationum istarum præstantior? respondebo videri eam quæ in nobilissimo elemento sit posita, hoc

hoc est siccitas & caliditas quæ est in igne. Si verò vtra istarum qualitatum sit nobilior quæras? non erit absurdū caliditati dare principatum, quòd eam primum elementum et si communicat, neq; enim propriam habet, non nisi, tamen aëri secundo sibi in dignitate communicat, siccitatem verò & terra participat. Videtur enim iure nobilius id quod in secundum, quàm id quod in quartum, à primo diffunditur. Nam meliora melioribus natura coniungit. Vides igitur vt hæc miro modo sibi cohæreant & incomparabili artificio colligentur, hoc quidem viderunt philosophi, at aliam rerum coniugationem non viderunt, quam volo (si placet) paucis explicemus. Quatuor in vniuerso genera sunt vitæ, mundana, infernalis, purgatoria, cœlestis. Hoc est mūdāna ad cœlestē, quæ terra ad ignē. Sicut enim terræ siccitatem & frigiditatem damus, mundanæ attribuimus per frigiditatem immūdiā, per siccitatem lætitiā. Qui enim secundum mundi ritum vitam ducunt, hi sunt de quibus dicitur: Tenent tympanū & citharā, ducūt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendūt. In quibus verbis vir sapiēs cū immūdiā lætitiā expressit, nō enim ad inferna

ferna descendere dici possent, nisi essent vitis inuoluti. Coelesti vitæ damus cum sanctitate lætitiã. In purgatoriam verò (quæ est vitæ coelesti quod est aër igni) sanctitatē à coelesti deriuamus, eamq; tristitiæ copulamus, q̄ tristari oporteat q̄ torquentur. Infernali autem quæ omnino à coelesti sicut aqua ab igni diuersa est, attributa est immundities coniuncta tristitiæ. Sunt igitur tot qualitatum combinationes in quattuor his vitis, quot & in elementis. Verum illæ corporeæ, istæ spirituales, quæ sunt sanctitas & lætitiã, sanctitas & tristitiã, immundicia tristitiã, lætitiã immundicia. Sed restat dubitationi respõdere. Videor enim infernalem vitam mundanæ præponere, cum illam aquæ confero, & istam terræ. Dicimus hoc idè nos fecisse quòd sicut aqua est tellure subtilior ac immaterialior, sic & infernalis vita iam terrenis defuncta corporibus quatenus defecatiore, eatenus videri possit esse præstantior. Quòd si contendas meliorem omnino esse mundanam vitam, respondebo & terram in multis aquæ præferendam. Sed age hæc prætermittamus, sequamur ea quæ plus habet euidentiæ, & minus audaciæ, plus vtilitatis, &

minus

minus ambitionis. Mundana ergò vita cū coelesti communem habet lætitiã. At infernalis aquæ comparata cum coelesti habet, sicut cum igne aqua, nullum commercium, est enim tristis & sordida. At coelestis læta & sancta. Purgatoria verò aëri collata, quia sancta est & tristis, infernali assimilata est in tristitiã, in sanctitate coelesti. Si ergò quis quærat quæ istarum combinationum sit potior, nonne respondebitur cum sanctitate præstare lætitiã? Quid enim his melius excogitare potest? Si verò quærat quæ duarum qualitatum, sanctitatis scilicet & lætitiæ præferenda sit, respondebimus, eadem ratione præponendam esse lætitiæ sanctitatem, qua siccitati caliditatem paulò antè prætulimus, q̄ videlicet sanctitas est id in quo secundum primo, præstabilius optimo coniugatur. Nam purgatoria quæ præcellit mundanam, coelesti in sanctitate coniuncta est. Quorsum hæc putas altius repetita? Nempè vt ex rebus naturalibus ostenderè longè præstantius esse cum sanctitate tristari, more illorum qui degunt in purgatorio, q̄ inter sordes & inopiam more suū exultare, quorum vita est in cœno volutari. Aegrotantium

verò

verò vita vt est omnium sanctorum commune iudicium, si benè (vt debent) ægritudines ferant, non mundana vita est, sed purgatoria, si purgatione indigent, sin autem non egent, id ærotante tutela est virtutù, proximo ad sanctitatem hortamentù, vtriq; meritorum augmentum. Vide iam vbi sis, eò enim ratiocinando deductus es, vt tibi necessariò fatendum sit, longè melius esse poenas ferre cù sanctitate, q̄ in vitæ turpitudine lætari. Sed paulisper ad elementorum speculationem redeamus. Ignis superne vbi defecatur est defecator, vbi aërem circuit, in aërem degenerat, aër vbi ignem contingit, est rarior & clarior, vbi aquę committitur, densior, obscurior, nebulis enim & vaporib⁹ affect⁹ imbibit alienę naturę cõtagium. Aqua vbi terrę vicina est, terrestrior est, vbi magis distat, purgator, limpidior terra q̄ aquis abluir, mundior, vt arena q̄ terrā est diluta. Inferiora igitur ea parte qua superiora cõtingunt meliora sunt. Purgatorij ergò vita (q̄ secũdo gradu est à cœlesti) ea parte qua cœlesti appropinquat est melior, appropinquat autem p̄ sanctitatem. Quòd si tantum conari & p̄ficere posses, vt haberes cù sanctitate lætiti-

lætitiā, more Apostolorum, de quibus scriptum est; Ibant Apostoli gaudentes à cõspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, iam purgatoria vita transiret in cœlestem, essetq; homo non terrenus, sed cœlestis cum Apostolo, iam non tu viueres, sed viueret in te Christus. Laborandũ igitur quoad fieri potest, vt in hoc vitæ brevis purgatorio viuere sanctè iucundeq; valeas. Quòd si faceres, iam beatitudini vicinus cœlestem in terris vitam inciperes. Et sicut aër igni contiguus parum ab ignis natura seiungitur, sic homo patiens & gaudens videtur in angelorum transisse consortium. Hinc Paulus dicebat: Nostra autem cõuersatio est in cœlo. Et alios exhortatur clamans: Quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram, quæ sursum sunt sapite. Et in Psalmo dicitur, Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

Quòd tolerantia aduersitatum facis
breuiorem transitum ad paradisum. Cap. XLV.

Audi⁹

Vdi (precor) & aliquid insipienti-
 tiæ meæ sustine. Si dicat tibi De-
 us vbi triginta annos in hac vita
 & totidem post mortē in purga-
 torio egeris, protinus in cœlum
 admitteris. Dic sodes si cœli gaudia rectè æ-
 stimaueris, nonne longè magis esset votis ex-
 petendum vt purgatorij tempus cū vitæ spa-
 cio quæ non nisi breuis esse potest, simul ex-
 curreret, & vtrumq; vita scilicet & purgatio
 vna eademq; periodo finē acciperet, quò cœli
 mox consors fieres, q̄ vitā quæ non nisi labori-
 osa & ærumnosa esse potest, maioribus iterum
 cruciatibus destinari, & à cœli desiderio tam
 diu fraudari? Via ad bonum quantò compen-
 diosior, tantò optabilior, quia melior. Habes
 igitur præcipua Dei liberalitate munus hoc
 magnum & singulare, quod multis precibus
 impetrandum, quod magno esset pretio emē-
 dum, q̄ videlicet si æquo animo fers viuus si-
 mul & purgaris. Vtere igitur tanto Dei bene-
 ficio, nec finas occasionem hanc tantam euo-
 lare. Ferunt enim Fortunam duas habere co-
 mites, occasionē & pœnitentiā, & cum ad quēq̄
 venerit, offerre primum occasionem, eam cū
 oblata

oblata est non arripienti, relinquere pœniten-
 tiam, quam Græci dicunt μετανοία. Quo da-
 tur intelligi occasionem semper esse vel quæ-
 rendam vel expectandam, & qui inuentam vel
 repertam neglexerit, solitū pœnitere. Patran-
 di ergò tam præclari ac salutaris negocij op-
 portunitatem amplexare, & q̄ eam tibi obtu-
 lerit, Deo gratias age. Nā si sic egeris ista cor-
 poris tui terra, quasi opportunos imbres acci-
 piens, & coloni versata ligonibus, quò magis
 vexabitur, tantò vberiores afferet fructus. Et
 tandem disces non illusum te à Domino, sed
 ad petram, hoc est, ad Christum vt sordes ex-
 cuterentur allisum, & mox vt viuere hîc
 desieris, sine vllò moræ intersti-
 tio in cœlo renasceris, & si-
 mul erit & purgatorio
 & vitæ satisf-
 factum.

Q

Capita

CAPITA TERTII LIBRI

de patientia.

Quatuor virtutes plurimum valere ad tolerantiam

Cap. 1.

De fidei fundamento & natura. ca. 2.

Quòd fides per aureum Virgilij ramum figuratur,
& quadam de natura prophetiæ enarrata. ca. 3.

Fides est principium ineundæ cum Deo amicitie.
ca. 4.

De fidei progenie, spe & charitate. ca. 5.

Quòd potius dicenda est spes in charitatem transire
quàm in rem. ca. 6.

De nominibus eorum qui à fide deficiunt. ca. 7.

De causis fidei. ca. 8.

De vi & natura miraculorum. ca. 9.

De errore Auicennæ & aliorum, quidicunt omnia
miracula fieri naturaliter. ca. 10.

An sit ubiq; Christi lex promulgata. ca. 11.

Religionem Christianam non esse à stellis, vt errant
Astrologi, sed esse breuissimam ad cælum viam à
Deo inuentam & traditam. ca. 12.

De Georgio Nouariensi Bononiæ combusto, cum
quibusdam disputationibus de fide christiana.
ca. 13.

De spe & charitate. ca. 14.

De longanimitate. ca. 15.

Anacephaleosis doctorum, & quòd non rectè dicitur
à Theologis, voluntas antecedens & consequens

in

LIBRORVM CAPITA.

221

in Deo. ca. 16.

Quòd & quare Deus odio habeat ociosos. ca. 17.

De quatuor nouissimis, & primò de morte, cum
declaratione dicti Empedoclis de lite & amicitia.
ca. 18.

An mors corporis sit naturalis. ca. 19.

Opiniones variæ de morte. ca. 20.

De multiplici genere mortis corporalis, & non esse
tempus merendi post mortem. ca. 21.

De multiplici genere mortis spiritalis, cum excu-
satione Platonis. ca. 22.

De loco damnatorum, qui dicitur infernus. ca. 23.

Opinio antiquorum gentilium de inferno. ca. 24.

Ratione naturali persuadetur omnem immundi-
ciam esse apud inferos. ca. 25.

De beatitudine cœlestis paradisi, & primò quantum
attinet ad partem intellectuam. ca. 26.

De beatitudine partis sensitivæ ca. 27.

Quòd naturaliter virtus est honoranda, probatur
ex consuetudinibus antiquorum. ca. 28.

De Iudicio, & q; astronomi & doctores etiam ca-
tholici qui tempus Iudicij prædixerunt manifestè
delusi sint. ca. 29.

Futurum esse diem Iudicij. ca. 30.

De Helia patre carmelitarum ante diem Iudicij præ-
mittendo. ca. 31.

De sacra scriptura, & primò cur sit ad eò suadibili-
lis. ca. 32.

Contra philosophos dicentes credere nos scrip-
turæ

Q. 2. TURC

LIBRORVM CAPITA.

turæ sacræ præter consuetudinem. ca. 33.
De multiplici sensu sacræ scripturæ. ca. 34.
Quod & cur scriptura sacra arcæ legis comparatur. ca. 35.
De sanctorum imitatione. ca. 36.
De assidua Dei deprecatione. ca. 37.

BAPTISTAE

BAPTISTAE MAN-
TVANI CARMELITAE
THEOLOGI, DE PATIEN-
tia, Liber Tertius.

Quatuor virtutes plurimum valere
ad tolerantiam.

Cap. I.

I quoniam hominem natura fra-
gilem tot morbis expositum, tot
malis obiectum, difficile est non
frangi, vel nõ inlecti, necessariũ
arbitror te admonere, vt quatuor
precipue virtutibus munire te studeas, quarum
presidio vim omnem flagellorũ facilius feras.
Hæ sunt, quas libro primo pollicebamur: Fi-
des, spes, perseuerantia, & longanimitas. Istæ
nanq; quasi fulcra quædã columnæq; firmissi-
mæ patientiæ sustinent ædificium. Et quanq̃
suprà dixerimus cathaphractum esse oportere,
qui velit cum diabolo pugnare, tamen & plæ-
risq; sufficit ad victoriam leuis armatura. Pit-
thacus Mitylenæus vnus ex septem Sapienti-
bus, cum de agri cuiusdam possessione inter

Athenienses & Mitylenæos armis certaretur, ipse cum Phrymone Atheniensium Duce, qui Pancratiastes & Olympionices fuerat, singulari certamine pugnare instituit. Rete igitur clypeo tegens Phrymonē inuoluit, & cum intererit. David adhuc adolescentulus stetit contra gigantum loricatum, ocreatum, galeatum, clypeatū, & hastile hastæ eius erat quasi liciatorium textentium, ipsum autem ferrum hastæ eius sexcentos siclos habebat ferri. David baculo pastoralis armatus & funda gigantum non expauit, & vicit. Dic & tu diabolo, quod & David dixit Allophylo: Tu venis ad me cum gladio & hasta & clypeo, ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminū Israël. Prædictæ igitur virtutes tanto tibi vsuerunt, vt cæteras si habes tibi custodiant. Si nō habes, ad te alliciant. Omnes enim virtutes sic mutuo se amant, vt vbi paucas tutè habitare conspexerint, aliæ confluant, & sic continget vt breui ex ferentario fias Cathaphractus. Sed venio ad virtutes dicturus pauca de naturis earum, vt earum in te crescente notitia, crescat & amicitia, crescat & contra vitia in corde tuo bellandi fiducia.

De

De fidei fundamento & natura. Cap. II.

Duplicem fidem dicimus, actiuā & passiuam. Passiua est, quæ est in creditore. Actiua quæ in debitore. Vnde & Deus fidelis appellatur. Paulus enim in calce primæ Epistolæ ad Thessalonicenses inquit: Fidelis est Deus qui vocauit vos, qui etiam faciet, & idè hæc ea est quæ quæ fiat dictū fides est dicta, iuxta illud Nasonis: Dicta fides sequitur. & hæc nihil est aliud quàm promissi redditio, passiuam verò promissi expectatio. Passiua item duplex, infusa & acquisita. Verū hi magis possunt diuersi habēde fidei modi quàm diuersi habitus iudicari. Fides passiuam siue acquisitam siue infusam est habitus intellectus, quo credēdis nō apparentibus reuelantis autoritate promoti, propter vltimum finem quæ est beatitudo, firmiter atque constanter adhæremus: hæc tribus acquiritur, prædicatione, miraculis, & inspiratione, quæ sola defectum supplet aliorum, alia verò sine hac quasi membra sine spiritu moribunda languescunt, ipsa fides est lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Q 4

Et

Et hæc est lux, quæ lucet in tenebris, & quam tenebræ non comprehenderunt. Licet enim gentiles qui tenebrarum nomine designantur, eam conati sint eradicare, ipsa tamen quasi sol qui nescit occasum, nebulas errorum, tonitrua minarum, procellas odiorum, fulmina irarû, & quicquid excogitauit ingeniosa crudelitas Tyrannorû, lucis suæ claritate discussit. Nec te moueat quòd gentiles qui tanta rerum scientia claruerunt, tenebras appellemus: nam philosophiæ mundanæ claritatis sine fidei cõdimento lumẽ est illud de quo dicitur in Euangelio: Vide ergò, ne lumen quod in te est, tenebræ sunt. Pythagoricû, Socraticû, Plonicû, Aristotelicû & Cynicû dogma est lumẽ, quod qui adeptus est, dicit, Hoc scio, quod nihil scio. Sic .n. solitum dicere Socratẽ accepimus, postquã cõsumpta in inquisitione veritatis ætate, responso Appollinis iudicatus est sapiens, & cû venisset iam in tantam apud homines opinionem, vt appellaretur sapientiæ humanæ terrestre oraculum. At Christi verbum abbreviatû quòd vnus horæ spacio disci potest nobis ostendit quod philosophi frustra laborâtes toto vitæ spacio quæsierunt. Et ideò personam philosophorum

Isophorum tenuisse videntur Christi discipuli, cum dixerunt, Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cœpimus, in verbo autem tuo laxabo rete. Quib' verbis duo innuuntur, & fuisse philosophos in nocte versatos, & eorum laborem esse vanitatem, qui sine Deo quærunt veritatẽ. Erant certè illi similes his (Alchimistæ vulgò nuncupantur) qui auaritiæ cupiditate delusi volunt ex ære aurum elicere. Sicut ergò isti fallacibus experimentis circumacti dum quærunt diuitias, incurrunt inopiam: sic illi vana curiositate delusi vbi diem putant, noctem inueniunt, ppter quod dictum est à propheta: Credidi propter quod locutus sum, ac si diceret, laborantibus alijs circa scientias, & naturæ occulta scire conantibus, ego melius existimaui credere diuinæ traditioni, & ideò dicit, credidi, & quia credidit locutus est, & quid sit locutus subinfert dicens, omnis homo mendax, ac si diceret, omnes qui suo ingenio ad veræ sapientiæ lumẽ aspirarûnt, mēdaces fuerûnt, & vt Christ' inquit fures & latrones, quia animas ad verã sapientiam annitētes suis nugamentis captare contendunt, & quasi abigei, à dominogreges, & à vëro pastore pec' abducunt.

Quod fides per aureum Vergilij ramum
figuratur, & quædam de natura
prophetiæ enarrata.

Cap. III.

Ides est ille aure^o Maronis nostri
ramus q̄ ad elysiū pergentibus est
necessarius. videbat enim vir ille,
seu suopte ingenio, seu diuina
magis inspiratione, q̄ *εὐθεσιάζου*
Græci vocant, sicut & Aduentum Christi antè
præuiderat, esse quoddam sapientiæ genus, si-
ne quo futuræ vitæ non valeat homini clari-
tas apparere, & eam ramum aureum rectè nū-
cupauit. est enim fides ramus, hoc est q̄dam de-
libatio diuinæ sapientiæ, & aureus quidem, q̄a
& p̄ciosissima & immarcescibilis vt auri sub-
stantia, & rectè etiam in magno nemore dixit
inueniri, quia inter varios & multiplices hu-
manæ sapientiæ modos, inter scilicet philoso-
phantium sectas & traditiones hominum di-
uersas quasi arbor in amplissimo nemore fi-
dei sapientia delitescit. Quod Vergi. dicit,
Ipse volens facilisq̄; sequetur. Si te fata vo-
cant aliter non viribus vllis Vincere, nec duro
poteris conuellere ferro. Quid aliud est quàm
quod

quod dicitur à Christo, Nemo potest venire ad
me nisi pater me^o traxerit illū. Dei nanq; vo-
luntas fatum dicitur, & rectè dicitur id mune-
ris ferri sibi velle proserpinam. Proserpina e-
nim teste Varone, est luna à proserpendo dicta.
nam Sole semper eclipticam obseruante, Luna
modò ad dextram, modò ad sinistrā cœli par-
tem serpit & oberrat. Luna autem in scriptu-
ris sacris signat ecclesiam militantem, iuxta
illud Apocalipsis: Mulier amicta Sole, & Luna
sub pedibus eius, quod exponens Bernard^o in-
quit, Ecclesia enim est Luna illa sub pedib^o ei-
us. Potest etiā & de Luna qui planeta est terrę
propinquissimus, id intelligi, sicut nanq; ec-
clesia militans vult ad se venientes esse fideles,
sic & ecclesia triumphans, non nisi fideles ad-
mittit, & venientes vult ramum proserpinæ,
hoc est fidem Lunæ offerre. Nam cum ipsa Lu-
na rerum immortalium ac æternarum sit li-
men, fides quæ ænigma quasi Lunæ macu-
lam prætendit, ibi rectè relinquetur, vbi iam
incipiunt apparere Diuina. Quod verò Ae-
neas ferens ramum per loca pœnarum Si-
bylla comitante gradiarur, nil mirum:
nam & filij Ecclesiæ dicunt: Transiuimus
per

per igné & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Sibylla est sapientia diuina vel angelorum custodia homini attributa, qua nos protegente atq; gubernante, fidé inuenimus, inuentam, seruamus, & per huius vitæ difficultates ac tenebras ambulantes tandem ad Elysiû, hoc est in paradysum, mutata in scientiam fide trãsimus, ideòq; dicitur: Perfecto munere diuæ deuenere locos lætos, & amoena vireta. Quòd si obijcias credi non debere Deum quæ futura erant homini pagano reuelasse, respondeam malos æquè ac bonos homines facturam esse Dei, Dei instrumenta, Dei ministratores, & Deo liberum esse eis vt suis vti cum libuerit. Balaam vir culpabilis de futuris ante longè prænuñciauit. Sibyllæ quas & Lactantius, & Augustinus ad astruendam fidem citant, mulieres ex media gentilitate fuerûnt. Caiphas vir scelestissimus vt in Euangelio legimus, prophetauit nesciens quid diceret. Ipsa Balaam Afina animal natura brutum ac indocile voces humanas edere perdocetur. Et deniq; vt paucis expediam, prophetiæ donum non ad gratiam quæ gratum facit, sed ad eam quæ solum gratis dari: dicitur ex Theologorû auctoritate

ritate refertur, gratitudinis autem vocabulum si latè extendatur, omnes procul dubio creaturas includit: omnia enim intelligit Deus, & nihil odio habet eorû quæ creauit, sed ex Theologorum vsu eis appropriatur qui ad aliquè futuræ beatitudinis gradum acceptantur, & quemadmodum in magna domo, quis omnes patrifamiliàs grati sint, soli tamen liberi sunt hæredes, sic & in mûdo omnes Deo grati sunt, non tamen omnes Christi cohæredes, sed illi tantum in quibus est fides non ociosa, non extrinsecta, sed operatione accensa, futuri sunt.

Quòd fides est principium ineundæ cum Deo amicitia: Cap. III.

Quòd homo Deo placere incipiat, & si omnium virtutum est officium, maximè est tamen fidei attributum, propterea dicitur: Accedenté ad Deû oportet credere, & sine fide impossibile est placere Deo. Cuius rei rationem hanc assignauerim: Amat Deus hominem tanq̃ sibi similem, cæteris animantibus præfectum, & tanq̃ suum in terra vicarium, immò vt terrenum quendam Deû, cum

cum quo videtur partitus imperium, iuxta illud, Cœlum cœli Domino, terram autē dedit filiis hominum. At quoniā Dei natura est bonitas, sicut solis natura est claritas, quemadmodum sol nunq̄ illuminare, sic Deus benefacere nunq̄ cessat. Cogitat ergo hominē ex terreno facere cœlestem, & propterea quodā inter eos opus est commercio, & arcana quādam admonitione ac disciplina secretiore, qua veluti quoddam cœlesti semine iam percepta pedetentim incipiat transformari, & quasi diuinescere. Instituumdum autem est, sed credere oportet instituentem; disciplinæ enim sunt de occultis, & ista p̄cipuē, neq; enim ex Mathematicis, quas dicunt peripatetici primum certitudinis gradum vsurpare, disciplina hæc est, sed de ignotis, de remotis non minus ab intellectu q̄ a sensu; q̄ enim remouet̄ a ianua, remouetur a domo, at ianua intellectus est sensus, quia teste Aristotele, nihil est in intellectu, quin prius fuerit & in sensu. At in his quæ latent sensum & intellectum, quia scientia deficit, opinio non sufficit, currendum ad fidē q̄ vt habeatur captiuandus est intellectus & vinculo quodam alligandus, quod vocatur docen-

docentis autoritas, hoc vinculo astrictus quasi capistro equus sub Dei disciplina perseuerat, donec & spe & charitate vestitus omnem accipiat, p̄ cœlesti militia com meatū. Exemplo Abraæ probauit hoc Paulus, neq; enim Abraā ex legis obseruatione, aut ex circumcisione, quæ nondum erant, sed ex sola fidei credulitate tantam iniuit cum Deo amicitiam, vt eius elegerit de qua Christus nasceretur vnā familiam. Vnde scriptum est: Credidit Abram Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Ratio probabilis facit opinionem. Causarum cognitio scientiam. Dei autem autoritas fidem.

De fidei progenie, spe, & charitate.

Cap. V.

Ides duas peperit filias, mortalem vnā, alteram immortalē. Spes mortalis est. Charitas immortalis. Quæ sic ex fide oriuntur, vt ex visu scientia; neq; enim sperari aut amari possunt, quæ nesciuntur. Spes & charitas in amore consistunt, & ambæ sunt habitus rationalis appetitus, quæ voluntas

luntas dicitur, ambæ circa idem intentæ eodẽ fere opere exercentur. Amant enim ambæ, & idem, sed non eodem modo prosequuntur. Spes præmium respicit. Charitas bonitatem. Spes erat quæ dicebat, Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. Charitas retributionem non respicit, amat liberaliter, & mercedis respectu non habito, & nihil sollicita pro præmio, bona cœlestia quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēderunt, nec p̄ scientiã capi, nec p̄ opinionẽ sic psuaderi valent, vt sperent, cœlũ enim sine fide q̄s sperauerit? neq; etiã vt diligantur. Diligi autẽ voco quod non solum animo complectamur, sed operatione quoq; prosequamur, qui ardens & efficax amor appellatur. De credendis ergo scientia non habetur, opinio non sufficit, fides quæ inter vtramq; sita est (habet enim firmitatem cum scientia & obscuritatẽ cum opinione cõmunem) cum sit in ænigmate, sufficit ad ea persuadenda quæ sperari debent & amari. Et quatenus firma est adhæsiõ, eatenus immortalis est, quatenus verò obscura est, mortalis est. Cum enim facie ad faciem Deum videbimus, omnis

omnis tolletur pplexitas, omnis incertitudo, omnis obscuritas, & reliquæ fidei transcuntis in scientiam istæ supererunt. Non mirũ ergo si ex matre de duplici cõstat natura duarũ filij procreentur, mortalis scilicet, & immortalis. Nam aliter fieri nec debuit fortẽ, nec potuit, oportet enim similem esse parentibus partum, & efficiens omnẽ sollicitum est vt sibi (quoad potest) effectum assimilet. Sed qui fieri potest inquires, vt ex imperfecta matre (nam mancum & imperfectum quiddam est fides) generetur charitas, q̄ matrem ac sororem dignitate præcellat? Ipsa nanq; (Paulo attestante) nõ occidit. At fides & spes vertentur in aliud. Spes in rem, fides in scientiam. Respondẽo, id ita fieri posse (sicut fieri posse perspicuum est) vt ex imperfecto seminis corpusculo arborũ surgat tanta proceritas, quanta est in quærco, acere, & populo, & id genus alijs arboribus, acer, populus, vel si hoc non placet, sicut fieri potest, vt ex visu, qui est brutis communis & homini, generetur prudentia, sine qua non consistit humana societas.

Quod potius dicenda est spes in charitatem transire, quàm in rem. Cap. VI.

R

Quod

Quod autem diximus spem in rem
 transfiguram, secundū alios qui-
 dem id dictum est: ego enim re-
 ctius dici arbitror, transfiguram
 spem in charitatem, nam sicut si a
 fide demas obscuritatem scientiā remanebit,
 sic si a spe possessionis tollas respectum, cha-
 ritas resultabit, & sicut in elementis secundum
 Aristotelē transmutatio est inter ea facilior q̄
 symbolum, id est, communis qualitatis habent
 coniugium, vt inter ignem & aërem, quia vna
 qualitate remanente non fit in transitu tanta
 mutatio. Sic & in harum virtutum metamor-
 phosi tantò est transfigurationis maior facili-
 tas, quantò est earum strictior affinitas. Sunt e-
 tiam q̄ dicant succedere spei tentationem, sed ea
 tentio cum non manuum sit, sed voluntatis,
 nihil aliud esse potest q̄ amor charitatis. Qui
 autem dicunt spei rem succedere, per rem ni-
 hil aliud intelligere possunt q̄ rei diu & eate-
 nus desideratæ, quatenus absens fuit, noniam
 p̄sentiam, atq; tentionē, atq; ita secundū &
 naturā & aliorū opinionē constat spē transire
 in charitatē. Sciendum autem virtutum qual-
 itatē esse quibus imperfectionis nil atinetur,

vt

vt sunt sapientia, prouidentia, charitas, has e-
 tiam Deo tribuimus, quasdam esse natura im-
 perfectas, vt sunt spes, fides, & ipsa, ad quam te
 adhortamur, patientia, & hæ quidem sicut a
 Dei natura alienæ, sic naturæ humanæ in hæc
 mortalitate sunt necessariæ.

De nominibus eorum qui a fide de-
 sciunt. Cap. VII.

Vi ad fidei nostræ lucē nunq̄ ve-
 nerūt Latine infideles, ethnici, id
 est gentiles græcè nuncupantur;
 ethnōs enim gentem significat.
 Dicuntur & pagani, hoc est, rusti-
 cani, q̄ non spiritu renati sicut Christiani, sed
 in ea qua geniti sunt rusticitate semp permā-
 serunt Machometistæ q̄ Aphricam, Aegyptū,
 Arabiam & Syriam inhabitant stulticiam eo-
 rum indicante vocabulo mori nominantur.
 Qui enim dicitur moros a Græcis, dicitur
 Nabal ab Hebræis, fatuus a nobis. Nec pu-
 tet quis eos dici moros, quod ex Mauritania
 sint vel venerint, vt morus pro maturus, si-
 cut plostrum pro plaustrum proferatur. Ma-
 chometus enim Arabs fuit, Mauri autem vl-

R 2 timas

BAPTISTÆ MANTVANI

rimas Africæ occidentalis oras è regione ad Hispanos inhabitant. Notabile certè, & à curiositate humana non prætereundum forsitan, & mysterio carere non existimandum, q̄ tres maximi legum latores, & illustrissimi auctores trium religionum, quæ totum terrarū orbem occuparunt, in tribus mundi partib⁹ sibi vicinis, immò confinibus atq; continuis, & in medio terræ habitabilis constitutis, hoc est, Assyria, Arabia, & Aegypto fuerint procreati. Fuit enim Christus Assyrius, Machometus Arabs, Moses Aegyptius. Sed hæc dissimulanda sunt ad præsens; neq; enim suppetit nūc ocium nobis ad coniectandum. Qui de rebus fidei rectè sentiunt, catholici, id est vniuersales vocant̄. Nā fides nostra nō sicut lex vetus solis Israëlitis vni genti vel nationi, sed generaliter data est vniuersis, qui postq̄ fidem susceperūt, de necessarijs ad salutem partim rectè, partim præuè sentiunt, heretici, hoc est sectatores appellantur. Hæresis nāq; secta appellatur. Qui penitus à suscepta fide defecerint, Apostatæ, id est, rebelles vocantur: nam apostasis rebellio interpretatur. Et quemadmodum christiani à Christo, quam appellationem viuentibus ad-

huc

huc Apostolis primū Anthiochiæ factā narrat Lucas in Actis Apostolorum, sic & Iudæi à Iuda sunt vocati, à quo descendit tribus regia, & inter duodecim magis honorata. Dicit̄ etiā sunt hebræi, & hæc cognominatio longè vetustior, profluxit (vt aliqui volunt) ab heber, in cuius familia, quando est linguarum facta confusio in Babylone, remansisse fertur lingua primitiua, q̄ ab eo dicta est hebræa, vel, vt alij sentiūt, ab Aheber, quod interpretatur transitus. Transiuit enim Abrahā, monitus à Deo, ex Mesopotamia ad Cananæorum terram, quò cū peruenisset, vocatus est hebreus, hoc est transitus & aduentitius, & hoc fuisse videtur omen & quoddam præsagium futurorum. Hebræi enim sepenumero vt sacre testantur, Historiæ, de sedibus suis translati de gente in gentem transmigrarunt, & tandem eorum lex vt tale cognomen futurū innuebat, more suæ gentis, instabilis & transitoria transiuit in nostram. Plura autem de his subijcerem, nisi scirē te & christianissimū, & sacre Scripture fieri indies magis studiosum. In ea enim omnia quæ ad salutem & ad beatitudinē pertinent, videre facillimum est.

Redeamus ad tria quibus fidem fieri supra iam diximus, tea sunt sermo, miraculum, inspiratio. Per sermonem & miraculum sine inspiratione neminem ad fidem venisse cognovimus. Per inspirationem & sermonem sine miraculis, & cum miraculis credidere quod plurimi. Sermo quid credas explanat. Miraculum facit ut audiens advertat. Sermoni etiam assipulatur & dicta confirmat, inspiratio vero assensum inclinat. Ergo fidei materia (ut omne genus causarum attingam quarum in secundo libro de physico auditu meminit Aristoteles) circa quam sunt credenda, in qua est intellectus. Materia enim triplex, in qua, circa quam, & ex qua. Sed de tertia nihil ad presens. Illa enim solus est corporum. Forma inducenda ipsa est fides. Nam forma est fides, materia dispositio (ideo non necessaria, quia potest ab agente suppleri) est miraculum, agens Deus, actio inspiratio, assensus introductio, finis beatitudo. Assensus autem duplex, & quo intellectus vero, & quo volun-

tas bono assentitur, inspiratio, intellectui primum veritatem, mox voluntati ostendit bonitatem. Nam utriusque species lucet in credendis. Primus assensus est fidei, secundus magis charitatis & spei.

De vi & natura miraculorum Cap. IX.

Theologorum quidam doctissimi atque clarissimi subtilissimis disputationibus quaesierunt an per Christi miracula probatu sit possibile eum fuisse Deum & Messiam in antiqua lege promissum? Sunt qui affirmant, sunt & qui negant. Ego autem (ut paucis expediam) in eorum qui negant, hoc est Gerardi Bononiensis, & Pauli Perusini ordinis mei sententiam vado. Si enim per miracula id probaretur, iam non crederet, sed id nobis credendum proponitur. Adde quod cum non constiterit qua virtute, propria scilicet, an aliena, Dei an belzebug ut iudei caluminant, id fecerit, dici semper poterit id commune & alijs fuisse. Nam precedentibus etiam saeculis apud gentiles & Hebraeos paria nec minora sunt visa. Legimus Magos Pharaonis, qui gentiles erant, sicut & Moysen fe-

cisse miracula. Legimus Heliam mortuum suscitasse. Heliseum Naaman à lepra curasse. Esaias narrat decem lineis solem esse reuersum, quo miraculo nescio an maius vnq̃ audiuerim: quod enim maius, quodue mirabilius esse potest, quàm q̃ vt vni homini, hoc est, Ezechix regi ægrotanti, de recuperanda sanitate fides fieret, ille coelestium sphaerarum diuinus & sempiternus ordo mutaretur? Quis pro miraculo non accipiat, quod à Ti. Liuiο pri. lib. de primo bello punico recitatur? Romanos scilicet cum triennio pestilentia laborassent, Sibyllinis libris admonitos, misisse legatos Epidaurum Peloponnesi urbem, qui Esculapiū Deum Romam accerserent, quò cū venissent numen ipsius Dei in serpentis specie apparuisse, & per urbis celeberrimas partes mitibus oculis, leni tractu labi cœpisse, & tandem spectante populo ad Tirimem Romam sponte profectum in quinti Vgolini legati tabernaculo multiplici orbe se conspirasse, quieuisq̃ semper, donec Antium (q̃ in Italia Volscorum est ciuitas) peruenissent. Vbi ex nauiprolapsum postq̃ in vestibulo templi sibi dicati triduo permansit, in nauim iterū proferpisse,

pisse, ac demū Tirimem iam Romam ingressa in insulam Tyberinam, vbi templum ei dictum est, transfataste. Sunt ista quidam (non imus inficias) commēta diaboli, sed quis mortalium (nisi Christiana imbutus disciplina) dignoscat? Plato scribit Phereum quendam Pamphiliū inter eos, qui in acie ceciderant, decē diebus iacuisse, biduoq̃; postq̃; indè sublatuſ esset, impositum rogo reuixisse, ac miraquædam tempora mortis visa narraſſe. Sed ne sit necesset per multa vagari, volentem gentiliū mira reperire, legatur Valerij primus liber factorum & dictorum memorabilium, & quod de omnibus, de somnijs, de prodigijs, & de miraculis referat, attendatur. Quod autem Christus dicit, fecisse se quædam, quæ nemo alius vnquã antè fecerit, ideò vtiq̃; dixit, q̃ alij miracula non propria, nō diuina, sicut ipse fecit, virtute fecissent: non fuit ergò miraculorū exhibitio, sed vis exhibēdi singularis in Christo. Et quoniam scimus mira quædam à Deo, à spiritibus etiam malis æquè ac bonis, & à natura quoq̃; fieri posse, & quom fiunt, à quo potissimum fiant semper ambiguum, concludimus miraculum fallax esse signum, quemad-

modum & color in vrina, & in vultu obscuritas, vtpote quæ à pluribus causis prouenire solent, & à quibus proueniant, raro compertum. Hoc igitur dixi, non vt nostra infirmem, pro quibus etiam fundendus est cruor, sed ne simul cum nostris aliena confirmem, quibus est cum nostris commune miraculum. Tenemus enim etiam Antichristum dogmatum suorum impietatem miraculis roboraturum, quibus quotidie ne fidem adhibeamus, admonemur, quo innuitur posse, & miraculis, licet non veris, sed quo ad nos veritatem præ se ferentibus, astrui falsitatem,

De errore Auicennæ & aliorum qui dicunt, omnia miracula fieri naturaliter.
Cap. X.

Ed potius ex fide miraculū, quæ ex miraculo fides efficitur. Dicit enim Christus, Si habueritis fidem sicut est granum sinapis, & dixeritis monti huic, Trāsi hinc, trāsi-
sibit. Fuere tamen nonnulli gloriæ diuinæ quodammodo inuidi, naturæ autem nimis ad-

dicti

dicti, inter quos est Auicenna, qui conati sunt omnium miraculorum, etiam eorum quæ in nostrum beneficium Deus ostendit, in naturæ rerū causas inuenire. Aiunt enim nostræ imaginationi cum fortis est, obedire primum vires animæ, vt ea est, quæ digerendo nutrimento præfecta est, quo sæpè factum dicunt, vt nonnulli ex lepræ imaginatione leprosi euaserint. Obedire etiam imaginationi non corpus solum animæ imaginanti coniugatum, quæ & nos concedimus, sed & materiam quoque; exteriorem, quod negamus. Neque tamē id aiunt omnibus animabus esse cōmune, sed quarūdam esse priuilegium singulare, quas alijs excellentiores ac diuiniore putant, quales esse volunt prophetarum & deorum seu semideorum. Isigonus & Memphodorus, teste Plinio in viij. naturalis historiæ lib. cap. ij. Tradunt, in Aethiopia quasdam esse familias, quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem generis in Triballis & Illyrijs adiicit Isigonus, qui visu quoque; effascinent & interimant, quos diutius intueantur iratis præcipue oculis, & hos pupillas binas in oculis habere.

Sunt,

Sunt, vt aiunt, huius generis fœminæ in Scythia Bythiæ appellatæ. Verùm hæc non imaginationibus, sed vel halitui oris pestifero, vel vapori venenoso, qui ex oculis prodeat, ascribenda, sicut accidit in his qui pestilentia sunt infecti. Eorū nanq; animæ cōstat vim inesse mortiferam, quæ & in alios contagio sæuens, & multiplicatione sui inualescat & serpat. Hi nimirū qui effascinandi vim habent, nescio quid simile patiuntur, sibi innoxium, alijs lethiferū. Et ne videatur impossibile huiusmodi venenosos humores intra nos gigni, subiiciam quæ Plinius lib. xij. naturalis historiæ capite xv. de menstruo mulierum, ex quo humana corpora cōcreantur, enarret. Sic enim inquit: Nil facile reperitur mulierum profluuium magis monstrificum. Acescūt superuentu musta, sterilescūt tactæ fruges, moriunt insita, exurunt horticū germina, & fructus quibus infedere decidunt, speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri p̄stringitur, eborisq; nitor, alui apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorq; dirus aëra, & in rabiē aguntur, gustato eo, canes, atq; insanabili veneno morsus infigitur. Sic Plinius.

Aiunt

Aiunt etiam Medici pestilentiam non semper cōtagio fieri, sed humoribus atq; spiritibus in homine vitiatis, dirum illud morbi insanabilis genus enasci. Quo fit, vt non omnia in causas naturales, sed quædam etiam in dæmones, quædā, hoc est, ea quæ vera sunt, in bonos angelos, & in Deum sint referenda miracula.

An sit vbiq; lex Christi promulgata.

Cap. XI.

Ed an impletum adhuc sit quod dicitur, in omnem terram exiit sonus eorum, si per terram intelligas continentem, non dubito: adimpletum enim existimo. Si verò terræ vocabulum ad omnium hominū habitationem extendas, dubito, & eò maximè, quod diebus nostris opera regū Hispaniæ, multæ in Athlantico, in Aethiopico, in Indico Oceano, vltra etiam circulum Capricorni, & torridam zonam, vbi altera terræ habitabilis portio collocatur, repertæ sunt Insulæ ab hominibus habitatæ, nostris etiam multò maiores, vtpote quarum aliquæ tria & amplius passuū milia in circuitu habeant, & harū neq; Strabo, neq;

neq; Ptolemæus, neq; Pomponius Mela, neq; Plini; neq; antiquorum scriptorū quisq̄ meminert, quo constat fuisse semper hætenus ignotas, & nunc primū accepisse nunciū de Christo. Qui verò inter illos, huius ignorantia nocte perdurante, secundum legem naturaliter hominibus insitam benè vixerint, etiam si aliquando peccauerint, modò postea egerint pœnitentiam, putamus post mortem aliquod foelicitatis genus habituros, & loca aliqua Dei dono fortituros, vbi melius vel saltem minus malè sint habituri, q̄ hi qui fordidè & flagitiose vixerunt. Sic putare me cogit iustitiæ & clementiæ Diuinæ contemplatio, & Dauid autoritas ita dicentis: Quia tu reddes vnicuiq; secundum opera sua.

Religionem Christianam non esse à stellis vt errant astrologi, sed esse breuissimam ad cœlum viam à Deo inuentam & traditam. Cap. XII.

QVOD verò dicunt astronomi, religionem Christianam à cœli constellationib; fluxisse, falsum, nepharium atq; impium puto. Aiūt nanq; Iouè iunctum cum Saturno fecisse

fecisse Hebræam; cum Marte Chaldæam, cum Sole Aegyptiam, cum Venere Saracenicam, cū Mercurio Christianam. Cū Luna verò. facturū aliquando dicunt Antichristi religionem, qui in fine sæculorum venturus est, hæc nugamenta fictitia execramur, & quasi nãias infantiles ridemus a sidiuè, & quidem multis rationibus persuasi, sed ea potissimum ad præsens, q̄ scimus tales planetarum coitus sæpè antè has regiones factos, & nunquam tamen ex eis legem fluxisse, quo constat leges ab eis non fieri, & non esse religionum causas hos coitus. Si enim causæ esset, cum posita causa naturali poni necesse sit & effectum, quàmprimū congressa fuissent ea sydera, sicut postea produxerunt, sic & tunc legem produxissent, q̄ si factò coitu lex non prodijt, certa ratione concludimus, coitum legis vel non esse causam, vel saltem diminutam. Dicimus ergò, & quod dicimus credimus, fidem Christianam non à syderibus, sed à Deo per Mediatorem Dei & hominum, Deum & hominem Christum Iesum conditam, ab Apostolis pmulgatã, miraculis confirmatã, veritate subnixam, p̄ditam honestate, sultam ratione. Hanc ergò vt teneas hor-

tor & moneo, & repetens iterumque iterumque monebo; hæc enim vita via est incœlum recta, & quàm breuissima ad illa sempiterna bona, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit. Vt Mathematici volunt linearum quæ in punctum aliquod protrahuntur, nulla breuior est, quam ea quæ recta est, rectitudinē hanc habet Christiana religio, vtpote quæ post mortem iustorum animas non per anfractus ducat ad Deum, sicut olim lex Hebræorum quæ animas quantacunque iustitia pollentes mittebat ad inferos, & ad locum quem Abraham sinum appellabant. Erat illa lex via quidem ad Deum, sed longa, sed obliqua, quæ per nostram ad rectitudinem & ad compendium est reducta, immo in nostram mutata, nec illi per nostram nisi rectitudo quicquid est annexum. Via quæ obliqua erat longa & perplexa, facta est recta, breuis, expedita. Aliæ verò leges ambages sunt, & fabulationes, sicut dicit psalmus: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. & alibi: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

De

De Georgio Nouariensi Bononiæ combusto cum quibusdam disputationibus de fide Christiana.

Cap. XIII.

Nam subiiciam fidei argumentatiunculam, qua ego, quoad potui, ab errore reuocare sum conatus Georgium Nouariensem illum, quem ante quatuor annos hic Bononiæ, vt meritis erat, ardere conspeximus. Verùm sicut natura, cessante medicina, nil iuuat, sic quia Deus iusto, sed occulto iudicio non aspirauit, nullum attulerunt verba remedium. Erat enim aded deprauatus, & in reprobum sensum datus, vt neque euidentissimas rationes audiret. Postquē in doctorum ac præstantium virorum consensu huius à notario lecta sunt dogmata, dicentibus alijs eum hæreticū, vbi ad me ventum est (faciebat enim ordinem dicendi ordo sedentium) non hæreticum, sed quod longè est detestabilius, respondi apostatam. Longa enim iudæorum consuetudine ided corruptus, quia à Deo derelictus iudaizabat, & in se verificabat, quod dicitur, cum sancto sancteris, cum peruerso peruerteris. Huic nostræ

§ sententiæ

sententiæ, etsi primùm visi sunt aliquantisper quidam aduersari, tandem tamen vt intellexerunt, omnes assensere. Paulò post ipse Georgius, vt audirem ipsam bestiam sua verba resonantem, adductus est. Homo erat staturæ iustæ, formæ liberalis, corpore firmo robustoq; ingenio vasto, prauo, ac subdolo, adeò vt in eo vno viderer agnoscere Catilinam: Vlyssè, & Sinonem. Cum igitur alij multa incitè apteq; sed certè bonitatem malitia perfocante, inutiliter dixissent, statui, & ego aliquid præter ea quæ adducta dictaq; fuerant, subinferre, quò etsi non illi ad salutem, mihi tamen esset utilis ad meritum labor meus. Sic ergò inter nos certamen inuitum est. Christum, inq; in lege promissum nondum venisse putas, ò Georgi? Puto, dixit ille, nondum venisse Christum verum. tunc ego, Danielis inquam & aliorum prophetarum vaticinijs, de quibus ab alijs abundè iam dictum est, prætermisis, Volo tecum sermone materno simplici ac familiari & de circumuentione minimè suspecto fabulari. Cum venisset Christus, dic fodes, boni quid afferet? Populi liberationè respondit, subijciet gètes, & longè ac latè dominabit. Tunc ego,

si ti-

si tibi inquam alium dederò, cuius maiora sint longè ac meliora facinora, nonne hunc Christo tuo præstare fateberis? Fatebor respondit. Tunc ego, æquo animo sis dixi, & auribus faue, si Artilla; aut Othomanus aliquis Bononiam obsideat, & duorum alterum petat à ciuibus, vt aut terrenum principem, aut Deum suum negent, vtrum facilius putas impetratu? Vt principem terrenum negent, respondit. Tunc ego subieci, hæctenus Georgi scitè sapienterq; respondes, atq; vtinam sic in finem vsq; respondeas; sic enim facile te ex his compedibus exolues, non sunt deliri hominis istæ voces. Erant enim in collegio quidam qui eum subdementiæ prætextu saluare contenderent. Pergamus inquam & rectè vt cœpisti semper respondeas. Maius est ergò factuq; difficilius Deum verum vel eum quem verum quis putet, quam terrenum principem explodere, & ex mentibus hominum contempta eius cultura deturbare? Maius respondit. Tunc ego: At Christus inquam noster hoc egit. Ille his auditis subito expalluit: vt nudis presit qui calcibus anguem. Et Lugdunensem rethor dicturus ad aram, & subiungens;

S 2

Vides

vides dixi, Georgi, quomodo sapientia Christi vincit tuam malitiam, quomodo fateri coactus es nostrum Christum tuo, quē somnias, Christo præferendum? Non venit Christus verus mundi vt putas quæsiturus imperium. Dixit enim ipse: Regnum meū non est de hoc mundo, sed vt nos de diaboli potestate & ab Idololatria reuocaret. Propterea cum passionem suam sciret instare, Nunc princeps huius mundi, inquit, eijcietur forās & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hic est communis & antiquus Iudæorum error, Christum putare temporaliter regnaturū, quo etiam mater Ioannis & Iacobi vxor Zebedæi cum more Iudaico esset implicata rogauit filijs mundanam dignitatem, & propterea de ignorantia damnata Christo. Putabat namq; Mulier adhuc Iudaicè sapiens Christum more Dauid & Salomonis in purpura & auro & armorum potentia regnaturum. Sic populus ille carnalis semper fuit, sic rudis & hebes, vt nunq; Dei voces intellexerit. Propterea tantam eorum pertoesus ignauiam terga eis dedit. Quod futurū Deus antè monstauerat eo præcipue casu, q̄ cum Moses Deum rogaret, vt faciem ostendit.

ostēderet, cōfestim abiēs terga ostendit. Vnde scriptum est, Vidi posteriora, videntis me. Ioannes in Epistola sua cap. iij. cur Christus venerit, manifestat, dicens: Ille apparuit, vt peccata tolleret. Et paulò infra: In hoc apparuit Filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. Nō igitur vt putatis vos, quò temporaliter regnaret, sed vt Idololatriā destruens: Mundum ad Dei cultum reuocaret. Tibi ergò & Iudæis inutiliter apparuit, & facitis apud vos conatum eius esse sine fructu, dum caligo vestræ pertinaciæ bonitatis eius lumen excludit. Sed quibus vtiliter apparuit Esaias cap. lxv. longè antè prædixerat. Inuentus sum, inquit, à non quærentibus me, palàm apparui his qui me non interrogabant. Ad Israël autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentē, sed contradicentem mihi. Aestuas dixi ô Georgi, aestuas. At breui nisi respicias aestuabis acerbius. Tunc ille, non aestuo dixit, sed philosophiæ ac Dialecticæ retibus me insequeris, quibus etsi capi possum, teneri non possum. Quid has, inquit, vanas excusationes perperâ adducis? Quid de Dialectica conquereris? sum ne ego Chrysipp⁹, de quo dictū est ab an-

aliquis, quod si Iuppiter Dialecticam habere velit,
 non aliam habiturum quam Chrysippeam, non po-
 tui nudius, non potui simplicius apertiusque lo-
 qui, sed, ut video, ex illis malis es piscibus, de
 quibus dicitur: Simile est regnum caelorum
 fagine misse in mare, & ex omni genere pisci-
 um congreganti, quam cum impleta esset edu-
 centes, & fecus litus sedentes, elegerunt bo-
 nos in vasa sua, malos autem foras miserunt.
 Nec negare potes tot populos virtute Christi
 ad unius Dei cultum reuocatos. Nam in eius
 nomine & ipse praedixerat, sunt eiecta daem-
 onia, sunt curati morbi, mortui suscitati, idola
 confracta, templa destructa, & demum praedi-
 cata per totum orbem veritas orthodoxa. Hoc
 Apostoli, hoc martyres, hoc sancti confessores
 inuocato Christi nomine, non in angulis, sed
 palam coram principibus, regibus & populis
 in aperto fecerunt. Nulla iam natio, nulla mun-
 di pars, nisi fortasse (ut praedixi) aliqua apud
 Antipodes, si usquam sunt Antipodes, vel a-
 libi Insulae abditissimae & nobis ignotae sint,
 in quas nondum Christi fama transferit, Ido-
 latriam seruit. Et quis hanc per orbem do-
 ctrinam sparsit? Quis hanc mercem per
 Asiam,

Asiam, Africam & Europam tulit? Iudaei
 ne? Non vti que; neque enim unquam ipsi gentem vl-
 lam ad unius Dei cultum reuocarunt, sed ipsi
 saepius ad Idololatriam, relicto Dei cultu, de-
 clinarunt. At quis hoc dogma, per mare, per
 Insulas, per terram seminavit? Nempe illi de
 quibus Dauid dixerat, Pro patribus tuis, hoc
 est, pro patriarchis & prophetis, nati sunt tibi
 filij, id est, Apostoli, qui sunt a Christo in pa-
 trum antiquorum locum subrogati: & sequi-
 tur Dauid: Constitues eos principes super om-
 nem terram, & in omnem terram exiit sonus
 eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Na-
 dum Thomas Parthos, Matthaeus Aethiopi-
 am, Ioannes Asiam, Petrus Pontum, Galatiam,
 Cappadociam, Paulus Graeciam & Illyricum,
 & ambo Petrus scilicet & Paulus Romam & Ita-
 liam die noctuque docendo perambulant, pulsa
 sunt ex templis & ex templorum adytis simulac-
 risque daemones, templa euersa, statuae com-
 minutae, arae contritae. Et tandem Constanti-
 nus imperator bene in Christianos anima-
 tus fide suscepta, & cruce pro aquilis &
 imperij insignibus contra Maxentium Maxi-
 miani filium Christianorum persecutorem, elcuata

in Christi reuerentia, uenit quenq; in crucem
 agi. Summo Christianorum Pontifici Sylue-
 stro Romam celsit, templa quæ adhuc extant
 Christo maximis impensis posuit. Ecce Geor-
 gi, hæc sunt opera triumphalia Christi nostri,
 & quid Christus tuus amplius gerere poterit?
 quid æquale, quod est, dum est, impossibile fa-
 ctu est. Aristoteles enim inter principia rerum
 naturalia numerat & priuationem, & sicut li-
 gnum ex non ligno, & lapidem ex non lapide,
 sic cultu ex non cultu fieri est necesse. Cultu er-
 go diuino iam inducto, quicquid agendum re-
 stat, minus est hoc factu, qui ergo futurus est
 Christus eo qui iã fuit & hæc fecit, minor cer-
 te erit, & id ex tua confessione sequi manife-
 stum. Ad hæc Georgius subirat, mihi ne, dix-
 it, tanq̃ mulierculæ ista narras? putas ne te ho-
 die aniculam conuersurum. Non sunt, inquã, ð
 Georgi, non sunt tuæ istæ voces: factus enim
 diaboli simulacrum. Sed pone miser hanc de-
 mentiam, & noli contra stimulum calcitrare,
 noli, Spiritui sancto resistere. incipe si quod ha-
 bes, & has nostras aniles fabulas tu qui tantus
 es dissolue si potes. Habeo, inquit, penes me
 respondere quid possim, & cum tempus erit
 respon-

respondebo. Tunc ego respondi, Nunc, optime
 vir, quando quidem tempus & locus id postu-
 lant. Mentitus es, inquit, me quem improbum
 iudicas virum bonum appellans. Parcius dixi,
 ð Georgi, parcius ego te optimum non aliter
 q̃ Christus Dei filius Iudam amicum dixit, qui
 scilicet non esset, sed amicus esse debuisset, &
 quem zelo charitatis amicum optabat. Respon-
 de igitur & confer pedem tua nanq; si bona
 fuerint responsa amplectemur, & huc huius
 gratia uenimus, ut tu de fide rectè sentiens &
 sanè respondens, absoluares, & nos te adiuuan-
 tes cum aliquo spiritualis frugis emolument-
 o respicienti tibi collætemur. Nondum, in-
 quit, idolorum cultura est explosa, sed nunc
 maximè idola colitis vos Christiani. O sancte
 præceptor, inquam, perge, oro te, perge, tolle
 ex mentibus nostris hanc impietatem, & doce
 nos hodie quæ Christianorum sint idola. Iuro
 enim tibi me illa confestim negaturum. Dic
 agedum quæ sunt Christianorum idola, ð Ge-
 orgi. Petrus, Paulus, Hieronymus, Ambrosius,
 respondit ille. Vis, inquam, ð Georgi, amici
 aduersum te fungar officio? Volo respondere.
 Tunc ego; Amici officium esse dixi, amicos,

quum quid deliquerint obiurgare. Nam inquit Aristoteles in Ethicis, Melius est ferre auxilium in moribus, quàm in diuitijs, quando id honestius, & amicitia magis congruum. Obiurgabo ergò te, cum bona venia. Quid miser caluniaris Christianos, quòd Idololatricè deditis imputando? nonne vides insanetiam amentiam? & quod dum me vocas idololatram, te ipsum esse iudicas idiotam? quomodo Petrus est idolum? cum Petrus sit aliquid, idolum autem nihil. Idolum esse nihil Paulus definit, & rectè quidem: nam in earum naturarum catalogo, quæ à mundi Opifice Deo sunt conditæ, non magis est idolum, quàm chimera, quàm Hircoceruus, & alia ficta ac imaginaria, quæ rationis entia vocant Dialectici, nec plus est idolum vnum quiddam, quàm nauis & naua, quàm auctor & stitua, & cætera similia, non per se, nec à partium natura, sed aliundè vnitatem habentia. Hic Georgius, Concitas, inquit, vt video aduersum me omnem philosophiam Ionicam & Italicam. Vis Dialecticorum elenchos & præstigia sophistarum contra me armare. Sed quæ gloria vestra est, Si puerum iuuenes, si multi fallitis vnum? Dauus non sum

Oedi-

Oedipus. Spingis ænigma non intelligo. Ah, Georgi, dixi quàm longè à recto erras itinere, & quàm facile redires ad viam si redires ad te ipsum, non es Dauus, sed es aspis furda, quæ cauda obturans aurem suam ne audiat vocem incantantis sapienter. Heu miser in quàm diram strigem incidisti, quæ sic omnem tibi sanguinè lactu hausit, quo es totus deuoratus à lamia. Ah miser exue iam opera tenebrarum, & indue arma lucis, & redi ad matrem tuam Ecclesiam Catholicam, quæ te genuit, quæ te mortuum luget, quæ nos huc misit, vt susciteris, redi cum filio prodigo ad patris pietatem, scis, nec doceri te est opus, quàm sit clemens & benignus, & præstabilis super malicia. Expectat te Christus & Angeli sancti, de quibus dicitur, Gaudium est angelis super vno peccatore poenitentiam agente, redi ad gremium matris Ecclesiæ, parcitur tibi, condonatur hic error iuuentuti. Recordare parentum, cognatorum, affinium, amicorum, & patriæ, quibus infidelitatis notam hanc inuris, perdis hac dementia te ipsum, maculas hoc scelere genus tuum, contaminas hac impietate nostrum hoc sæculum. Ad hæc ille solo fi-

xos oculos tenebat. Nec magis incepto vultū
 sermone mouetur; Quam si dura filex, aut stes
 Marpesia cautes. Et tacto paruo, ad videndum
 quid responderet, interuallo, mox adiunxi: At
 postq̄ perstas in proposito, redeo & ego ad p-
 positum, noli metuere, Georgi, te à nobis de-
 cipi, neq; enim sumus discipuli, vt tu perperā
 vocas Christi discipulos, q̄ videlicet homines
 piscarentur, hoc est secundum tuam interpre-
 tationem deciperent, induco contra te verita-
 tem, non sophisma. Quę de Idolo dixi, nō sunt
 ex apicibus vel apendicibus humane curio-
 sitatis, sed ex verę philosophiæ fundamentis,
 animaduerte quorum conspectibus astes: licet
 enim ego & tu fortē sum⁹ Dameta & Menal-
 cas, non desunt tamen Palemones qui circum-
 spectant. Idolū, inquit, à me appellatur quic-
 quid aliud à Deo non adorandum adoratur, vt
 sanctorum vestrōrum imagines, quas ego tunc
 etiam, cū essem adhuc puer solebam lapidi-
 bus ferire & luto conspergeri. Tunc ego sub-
 ieci illud Persianum; O curuæ in terras ani-
 mæ & cœlestium inanes. & item illud; O mi-
 ser inq; dies vltra miser, huccinererum Veni-
 mus? An nescis q̄ quotidie concionamur ad
 popu-

populum adorari & Deum & creaturas. Ete-
 nim quid est adorare, nisi venerari & colere? q̄
 si dicas scriptum esse, Deum tuum adorabis &
 illi soli seruias, respondemus adorationis ge-
 nus esse duplex, vnum quod latria, aliud quod
 dulia vocatur à Græcis. Primo adorationis
 genere inclinamur alicui tanq̄ creatori tanq̄
 Deo hostias & oblationes offerendo, secundo
 inclinamur creature, q̄ inclinatio est cuiusdā
 excellentiæ protestatio. De quo genere dicitur
 cū in multis scripturæ locis, tum præci-
 pue quod memoriæ nūc occurrit, cap. xxxij.
 Geneseos, vbi dicitur, q̄ Rachel & Ioseph E-
 sau patrum suum adorarunt. Quod ergo pe-
 nes nos est Petrus & Paulus, hoc penes Iudæos
 est Moyses, Aarō, Neēmias, Esdras, Dauid, &
 Samuel, & cœteri vitæ approbatæ & doctrinæ
 viri, sanctos enim vt deos non adoramus, at
 tanq̄ Dei amicos amamus, honoramus, vene-
 ramur, & colimus. Aliud est regē, aliud est mi-
 nistros honorare propter regem. Ad hæc ille
 nequitia sua quasi quadā spiritali apoplexia
 correptus obmutuit, & hoc ea de causa, quia ei
 deerat, quod est in conuersione potissimum;
 inspiratio. Bene ergo à Christo dicitur; Nemo
 potest

potest venire ad me nisi pater meus traxerit eum. Pauca hæc de fide tecum recensui; scio enim magnam & plusquam dici aut cogitari possit fidei vim inesse, quam si vigilanter custodieris, faciet te omnium inimicorum victorem, & omnium calamitatum contemptorem. Propterea Ioannes Apostolus in prima Epistola cap. v. dicit: Hæc est victoria quæ vincit mundum fides nostra. Quis est autem qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? Qui Iesum Dei filium firmissimè credit, dictis eius assentire non dubitat, qui dictis eius firmiter adhæret, iam mundum hunc necesse est contemnere, qui mundum contemnit vincit. Rectè ergo Ioannes concludit, mundum huius esse victorem, qui Iesum credit esse saluatorem. Et Paulus: Fundamentum, inquit, aliud nemo potest ponere propter id quod positum est, quod est Iesus Christus. Addam unam Hieremias sententiam, quæ Paulus Apostolus ad Hebræos cap. viij. contra Iudæorum citat puicaciam: Vituperans enim Deus Iudæos in Hieremia dixit, Ecce dies veniet, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda, testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi

hendi manum eorum, ut educerem eos de manu Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus, sic Hieremias. Cerne quod manifestum nouo testamento ferat testimonium. Quid est oro te consummare, nisi complere? Vetus testamentum diu, id est, vsque ad Christi aduentum fuit inchoatum, fuit imperfectum, & erat quasi mola inferior ociosa, cui noui testamenti mola superior erat imponenda, ut adueniente fluxu spiritus vehementis, hominum inter vtraque comprehensa duricies poenitentiae contritione moleretur. Unde Ioannes Baptista superioris molæ præcursor & nuncius ex Euangelio Matthæi clamabat, Poenitentiam agite: appropinquabit enim Regnum caelorum. Vocat regnum caelorum nouum testamentum, ad quod cum iam esset veteri imponendum, homines quasi triticum vocat ad molendum. Ideo dicit Christus, Erunt duæ molentes, una assumetur, & altera relinquetur. Erat ergo vetus testamentum in nouo consummandum, quod ubi factum fuit, & rei & consummationis huius auctor Christus non tacuit. Sed Hieremias respondens alta voce mox dixit: Consummatum est.

est. Vide mirabilem Dei sapientiam, in expugnabile fidei fundamentum, & nutantis animæ solidum firmamentum. Sed ne dicentes vnam istarum molarum alteri impositam videamur sentire contra Christum dicentem, vnam assumendam, alteram relinquendam, dictum eius summa cum reuerentia sic declaramus, vt dicamus fidem Hebræorum, hoc est, vetus testamentum, dici à Christo ideò derelinqui, q̄ pars ea q̄ de cæremonijs, id est, sacrificijs, & ea similiter q̄ agit de iudicijs & de cõtractib⁹ humanis p̄ nouam abrogeat. Nos autẽ nostrã illi dicimus imponi, quod retentis ex veteri testamento moralib⁹ præceptis, ritus illi cæremoniales in Christi sacrificium, cuius erant figura, translati sunt, quo fit, vt lex illa vetus Hebræorum pædagogus & derelicta & nostra illi imposita dici possit. Modò fuerit etiam absurdum, si dicatur per molentem derelictam intelligi testamenti veteris partem abrogatam, per eam verò quæ assumenda dicitur designari decalogum, & cæremonias, vt ad vetus testamentum totum id Christi dictum referatur: nam vt dixi quod est de moribus remansit intactum, cæremoniæ verò mutantur in melius.

Sed

Sed quanq̄ secundum hanc expositionem ad vetus testamentum pertinere videatur dictum Christi, re vera tamen tangit & nouum; nam illas partes assumi quid aliud est, q̄ illas in nouum transformari? Te igitur sapius interroga, an perfectè credas, si firmus fueris, nihil est q̄ tolerare iã non possis, sin autẽ infirmum te sentis, dic Christo cū Apostolis, Auge nobis fidẽ. Nã si qs indiget sapiẽtia, postulet, à Deo, & dabit ei. Postulet autẽ in fide nihil hæsitãs, & memento, q̄ qui Deo credit, eũ honorat; qui verò non credit, mendacẽ facit, quo nihil esse potest indignius, detestabilius, perniciosius.

De spe & charitate. Cap. XIII.

Edeo aliquantisper ad fidei familiam, spem & charitatẽ, vt breui quadam anacephaleosi magis earũ patefcatur ingenium, & quicquid dicitur, erit ex Theologorũ officina depromptum. Spes igitur est habit⁹ voluntatis, quo ad eorum desiderium inclinamur, quæ fides pollicetur. Desiderium autem eorũ est bonorum, q̄ non habentur. Sed quonã pacto tres istę virtutes Theologicæ sint discretę

T

breui-

breuiuer explicabo. Fides (vt antè diximus) sic intellectum afficit, vt his tantum faciat assentiri, quæ scriptura communi reuelatione complexa est. Est autem communis reuelatio, quæ saluandis (vt saluentur) credenda proponit. Sunt & aliæ quædam reuelationes nõ communes, sed speciales: vt Ioannis Apocalypsis, quæ etsi vera est, & ei cui ostensa fuit intellecta, nobis tamen, quia quæ necessariò explicite sint credenda nõ continet; clausa & occulta. In intellectu igitur est fides. Spes autem & charitas in voluntate. Voluntas operationem habet & quietem; negocium & ocium. Operatio eius duplex: vna, qua velit, altera, qua nolit; vtriusq; negatio est quies, quæ Theologi exprimunt per non velle. Est autè operatio melior quiete, velle quoq; quæ nolle præstanti. Velle itè duplex, propter se & propter aliud. Primo frui dicimur, secundo vti. Fruimur enim cum propter se, vt imur verò, cum gratia alterius melioris quippiam amamus, vt panem propter vitam. Frui quoq; duplex. Nam & quoties aliquid cum possessionis desiderio & quoties idè (possessionis respectu non habito) sui gratia amamus, sic vtraq; operatione frui dicimur, vt
duos

duos amores duobus vocabulis, illum spei, istum charitatis nuncupemus; & si dicas secundum hæc dicta nõ videri spem ab vfu differentem, vtpote qua sicut & vfu quippiam propter aliud, vt Deum propter nos, diligamus. Respondeo non omnem amorem esse vsum, quo refertur ad aliud quod amatur, sed eum tantum quo in melius ordinamus quod amamus. Sed omittamus in præsentiarum theoremata ista subtiliora, tunc repetenda cum Theologicis quæstionibus acrius intendemus. At quia vna oppositorum est disciplina, de desperatione aliquid, quomodo scilicet generetur, adjiciam. Cum voluntas sibi Deum desiderat ac sperat, si decepta ratio id esse obtentu impossibile dicat; neq; enim nisi decepta id diceret, voluntas (quia impossibiliũ non est electio) Deũ vel nullo amplius modo, vel sub cõditione, puta si obtinere posset, desiderat, & horũ vtrũlibet, id est, vel nullo modo vel cũ ea conditione diffidendo expetere, tristitiã quandã parit in voluntate, quæ vna satis est ad desperadũ. Iudas in vltimo illo submersionis suæ naufragio veniã sub conditione, hoc est, si possibilis esset exoptabat; sed quia decepta ratio id factũ impossibile

nunciabat, desperatione adductus, loqueo se suspendit. Est igitur natura spei aliena conditio, sed forti atq; animo sa fide sperandum est, nam sub conditione aliquid expetere, non est sperare, sicut sub conditione velle, non simpliciter velle, vt qui merces vult ne moriatur proijcere, non vult simpliciter proijcere. Conditionibus igitur impone silentium, & alterius vitæ bona simpliciter & absolutè sperare cōsuesce. Sed qui vult efficaciter sperare, oportet eum firmissimè credere. Propter ea desperantibus persuadeamus, vt credant. Et Christus apud Matthæū dixit Paralytico: Confide fili. Et de duobus cœcis, Creditis, inquit, quia hoc possum facere vobis? responderūt, Vtiq; Domine. Tunc tetigit oculos, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Sed de his hæcenus, iam ad longanimitatem transeamus.

De longanimitate. Cap. XV.

Longanimitas virtus est ad patientiæ subsidium adiuuenta, eius nanq; est longinqua ac magno temporis interstitio remota bona constanter aggredi, & inter expe-

expectandum nullis iniurijs frangi, nullis difficultatibus absterreri, nullis perturbationibus in fugam verti. Longanimitas igitur patientiæ baculus est, cuius adminiculo diutius subsistere: & per luculentam hanc ac lubricam vitam sine lapsu & capsu posse incedere. Spem quoq; adiuuat virtus ista; nam bonum, quod speratur, etiam si in immensum differatur, suadet expectandum. Floruit autem ista virtus in prophetis maximè & patriarchis, qui venturū Christum à longè videntes, & in fine sæculorum nasciturum, fortiter ac longanimitè expectabant, & ideo dicti sunt lōganimes in spe. Hinc illa vox Esaiæ propheta, Vtinā disrūperes cœlos, & descenderes. Et illa, Mitte quē missurus es; & istæ quidē voces sunt spei. Audi iam longanimitatem. Expecta, inquit David, Dominum, viriliter age, confortetur cor tuū, & sustine Dominum. Est & illa apud Esaiam longanimitatis vox: Expectabo Dominū, qui abscondit faciem suam à domo Iacob, & præstolabor eū. Et alibi: Si moram fecerit, expecta eum. Hæc igitur virtus propter expectandi difficultatem inuenta est. Nam, difficile expectantur ea, quæ ardentè amata non statim ha-

benda, sed longè posita esse iudicantur. Hinc illud, quod in prima nostra Parthenice diximus.

*Spes est longa dolor, promissaq; munera amanti
Expectare diu, labor est, & pondus iniquum.*

Sicut igitur magnanimitas in magnas, ita longanimitas in res quæ longè absunt vel abesse putantur, animas leuat, & inter eandem mentem ne concidat, perseverantia sustinet; nam plæriq; dum ad ea per longanimitatem pergunt, quæ procul apparent, quasi iumentum in via lassum diuerticula q̄runt; ab onere tergum, à iugo ceruicem subtrahunt; & nonnunquam aliquantisper ex orbita declinant. Inuentus est igitur finis quidam: qui quasi Thesei filium extensus, ac animi manu tentat, nec ad dexteram, nec ad sinistram errare permittat, sed vsq; in finem itineris (ne sit opus quiete) sustentat. Hæc est igitur perseverantia, quæ difficultatem ex patientiæ diurnitate surgentem lenit, & quasi ambrosiæ succo vires laborantis instaurat. Et quemadmodum perseverantia peculiariter contra tolerandum fastidium, sic aduersus omne, quod se obijcere potest, impedimentum constantia militat.

Ana-

Anacephalæosis dictorum, & quod non rectè dicitur à Theologis voluntas antecedens, & consequens in Deo, Cap. XVI.

Ed anacephalæosim facio eorum, quæ diximus. Circa difficultia, teste Aristotele, versatur virtus, sicut ergo multiplex difficultas, ita quoq; virtus est multiplex. Difficultas est, magna subire pericula, hanc fortitudo demolitur. Difficultas est, inter tolerandum tristitia non vinci, huic difficultati patientia se obijcit. Difficultas est, quæ de futura vita dicuntur credere ac sperare; in hoc spes & fides suppetias ferunt. Difficultas est, longè distantia bona diuturna animi suspensione morari, huic longanimitas opitulatur. Difficile est novos casus quotidie contra nos emergentes æquanimiter ferre, huic constantia præstat auxiliū, dū longinqua bona pia longanimitate expectamur. Difficile est mētis non incurere lassitudinē, tenere semp̄ intentā cordis aciē, nunq̄ obdormire, nunq̄ hallucinari, nunq̄ ab incepto ope diuaricari, occurrit huic

T 4

peri-

periculo perseverantia, & ita fit, ut cōstare tibi possit, Deum & naturam nihil prætermi fuisse: quod homini ad beatam vitam possit conferre. Et hoc nimirum est, quod Theologi dicunt, Deum velle omnes voluntate antecedente saluos facere, sed voluntate consequente, quosdam tantū, iuxta illud: Multi sunt vocati, pauci verò electi. Ego autem non antecedente & consequente, sed antecedentis & consequentis debere dici existimo; ut per hoc innuatur, Deū omnes ideo saluos fieri velle, quòd omnibus, ut dixi, palàm fecerit atq; communicaverit ea, quæ antecedere debeant ad salutem: hæc autem sunt lex & virtutes, ex quibus tanq̃ ex antecedente, sequitur beatitudo, tanq̃ consequens. Sicut apud Dialecticos dicitur præmissas esse antecedens, conclusionem verò, quæ sequitur ex præmissis, esse consequens. Licet ergo Deus non det omnibus consequens, hoc est, beatitatem, tamen velle dare ideo videtur, quia dare vult, & dat antecedens: ex quo p̃ syllogismum rectæ operationis inferatur consequens beatitudinis. Sed quia maior pars mortalium, dum contemptui habet formam huius illationis, perdit fœlicitatem illius consequentis:

ris: Dicitur Deus velle nos saluari, quia p̃ liberalitatē suam dat antecedens, & nō velle nos saluari: quia per segnicie[m] nostram non dat consequens. Harum virtutum habitus consuetudinesq; longo iustas exercitio possumus naturaliter quidem habere: operationes autē secundum eas vsq; in vitæ finem integrè perducere, sine Dei peculiari auxilio certè non possumus.

Quòd & quare Deus odio habeat ociosos. Cap. XVII.

Danda est igitur opera, ut in his exceamur, nulla nanq; sine exercitio virtus, nulla ars sine vsu esse potest, vsu autem paritur, conservatur, augetur. Nec negauerim, Deum vno memento posse omnem virtutē nobis impluere. Sed ipse semper & vbiq; detestans ociosos, eas, quas nobis contulit, vires, ad vsū & exercitium vult conferri. Dixit enim operarijs, Quid statis hic tota die ociosi, ite & vos in vineam meam, & quod iustū fuerit, dabo vobis. Sed cur pigris & inertibus aduersetur, duas impræsentiarum causas inue-

nio, vnam, q̄ huiusmodi homines, dum segnicem sequuntur, maximè dissimiles Deo efficiuntur. Deus nanq; natura est actuosissimus, Christo dicente, Pater meus vsquemodo operatur, & ego operor. Nec voco Deū actuosum, quòd cursitet aut saliat, vt histrio. Sunt enim opera eius sedentaria, sed solida, assidua, perennia. Et propterea fuere Theologi, qui sanctissimè dixerint substantiã illam infinitam, quam Deū vocam⁹, ab actu magis, quã ab habitu debere appellari, & ex vocabulis ea Deo potius conuenire, q̄ operationē q̄ quę potentiã operãdi significet, vt rectius nominetur docens, q̄ doctor, dās, q̄ dator, regens q̄ rector. Diuina nanq; operatio nõ sicut nostra tēporaria, sed essentię suę cōæterna, tãta firmitate subsistit, quãta & essentia. Alterã, q̄ omnis rei p̄fectio, teste Aristo. in li. de cœlo, sita esse videtur in Trinitate, hoc est in essentia, potētia, & operatione: Essētia, vt anima est potētici radix, & fundamentū: potentia puta intelligentia in essentia animę est, vt ramus in arboris caudice, operatio autem, vt intellectio, quasi dactyli in termitibus palmæ: q̄ ergo per cœcium cessat ab operatione, videt naturã fraudare vltima sua perfe-

fectione, & iniuriã Opifici naturæ irrogare: quòd eam non eò vīq; perducant, quòd ipse perducenda instituat: sicut agriculam proculdubio offendit, qui arborem, ne fructificet, facit: propterea dicitur à Ioanne Bap. in Matthæo, Omnis arbor, quæ non facit fructū bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Tantum igitur vigilantia nostra molliatur, tantum industria se acuat, tantum ratio se attollat, vt indices magis proficiendo ad virtutes & ad bonos mentis habitus, quæ sunt foelicitatis instrumenta, perueniat.

De quatuor nouissimis, & primò cum declaratione dicti Empedoclis, de lite & amicitia.

Cap. XVIII.

D maiorem huius sanctę ac salutaris disciplinæ profectum, quatuor adiumenta quærenda sunt, quæ non extimentur ideò contemnenda, quia vulgata, sed potius propterea amplexanda, quia vtilia: & profectò non alia fuit diuulgationis ratio, q̄ multiplicis vtilitatis cognitio. Hoc autē dixerim p̄pter eorum prauam consuetudinem, q̄ sine respectu vtilitatis familiaria omnia contemnunt & vsu quoti-

quotidiano protrita fastidiunt, quos Epigrā-
maticus poeta notat, dicens: Et pueri nasum
Rhinocerotis habent. Nos verò nugis postha-
bitis, saluti cōsulentes quicquid prodest, quā-
quam sit vtile commune, triuiale, semper am-
plectimur, tanq̄ rē pretiosam, negotio accom-
modatam, & opportunā. Quatuor ergo adiu-
menta sunt ista: Meditatio nouissimorū, Le-
ctio Scripturarum, Imitatio Sanctōrū, & sup-
plicatio. Nouissima sunt quatuor. Mors, In-
fernus, Paradisus, & Iudiciū. Ad naturā mor-
tis enarrandam mihi se offert, quod dixit Em-
pedocles, fieri, scilicet, omnia p̄ litem & ami-
citiā: amicitia autem est generatio, quæ di-
siuncta, hoc est, corpus & animam, & quatuor
in corpore elementa conglutinat. Lix est mors,
quæ coniuncta dissociat. Nam corrupta ele-
mentorum harmonia lix exoritur, & calore in
humidum sæuiente sequitur desiccatio, quam
incinerationem Medici vocāt: ex incineratio-
ne verò, hoc est, ex radicalis humidi consum-
ptione mors nascitur. Medium inter litem &
amicitiā: hoc est, inter generationē & mor-
tem interstitium: quies est contrariorum in-
ter se pugnantium: licet enim semper pugnēt,
tamen

tamen vocari potest amicitia, q̄ diu nō est pu-
gna peremptoria, & eam quietē, quæ sunt instar
pacis induciæ, q̄dam appellare solemus mor-
talem vitam, quam, vt volunt Astronomi, cæ-
lum, vt Theologi prædicant, De: vt ego sen-
tio, vtrumq; dispensat, conseruat, & limitat.

An mors corporis fit naturalis.

Cap. XIX.

N verò mors fit naturalis ambi-
gitur, & profectò, quod naturam
destruit, eiq; aduersatur, dicendū
naturale non videtur: quod item à
principio venit intrinseco, natu-
rale id esse manifestum: & hoc in secundo li-
bro de Physico auditu confirmat Aristoteles,
dicens, In hoc differre naturalia ab artificiosis,
q̄ hæc à principio extrinseco, illa ab intrinseco
habent motionem. Et hoc vtrumq; in morte
perspicimus: naturam enim destruit: quod est
manifestum, & fit à causis nobis intrinsecis: nā
corpus animatum causas, quibus dissoluitur,
intra se habet. Calorem scilicet naturalē: quo
radicalis humor eroditur: & quāq̄ cibo & potu
noua

noua superinfundatur humiditas, non est ta-
 men aduentitium hoc humidum priori com-
 parandum, & naturæ æque affine & amicum.
 Huic elementorum defectui est annectendum
 vim nutritiuam in nobis fatigari, ac indies
 magis inualidam fieri, & in horas magis eua-
 dere reparandis corporibus nostris imbecillâ,
 quo fit, vt corpus pedetentim vitietur, & fiat
 assidue deterius, & animæ magis inhabile, &
 incommodum, & ad vitæ munia minus idone-
 um. Cû igitur mors q̄ nihil est aliud quàm vi-
 tæ extinctus, hoc pacto ab intrinseco induca-
 tur, certè proficisci à natura videt, & ista qui-
 dem est nostra sententia. Sed neq; prætereundû
 hic naturarû pluralitatè inesse corporib⁹: na-
 tura enim dicitur materia & forma, & ipsum
 cõpositum. Vnde fit, vt naturaliter fieri, possit
 quippiã multipliciter dici. Ex alto cadere, na-
 turale id materiæ, hoc est corpori: cui grauitas
 à natura est insita: formæ verò neq; naturale;
 neq; cõtra naturâ: vt potè elementorû experti,
 & q̄ est à fermento aliena corporeo. Ast intel-
 ligere naturale est animæ: cuius vis intrinseca
 est intellect⁹ cõpositio: & homini naturale est
 ridere, audire, loq̄, ambulare: q̄ istorum non in
 parte,

parte, sed in cõposito sunt sita principia, ma-
 gis tamè in anima: p̄pterea, vt benè dixit Ari-
 sto. naturæ nomen elatione dignior est forma.
 Mori ergò naturale est corpori, naturale & ho-
 mini secundû corp⁹: animæ verò cõtrariû, hoc
 est nõ mori & p̄ sequelâ homini naturale: quo
 fit, vt debita ei resurrectio, quo postq̄ moriẽdo
 factû est satis naturæ corporeæ, satisfiat & spi-
 rituali resurgẽdo: p̄pterea dogmã est catholi-
 cû, remanere in animab⁹ inclinationẽ ad cor-
 pus æternâ, donec à Deo datore formarum ab
 inuicẽ disiuncta iterû coniungantur. Nõ ergò
 (vt obiectioni primæ respondeã) mors homini
 infligitur, vt destruat, sed vt naturæ & volũ-
 tatis diuinæ seruato semper ordine, deducatur
 caro ad esse spũale: hinc illud Euãgelicû: Nisi
 granũ frumeti cadēs in terram mortuũ fuerit,
 ipsũ solũ manet, si aut̄ mortuũ fuerit, multum
 fructum affert: propterea & ab Apostolo mo-
 ri dicitur seminari, cû inq̄t, Seminatur corpus
 animale, vt surgat corpus spũale: si est corpus
 animale, est & spũale: sicut scriptũ est, fact⁹ est
 primus Adam in animam viuẽtẽ, nouissimus
 Adam in spiritum viuificantem. Adam apud
 Hebræos hominem significat, & sicut apud

nos homo ab humo, sic apud eos Adam ab Adama, quod terram significat, deriuatur. Vides iam quomodo mors homini naturalis. Sed & alijs modis naturale quid dicitur: naturale nãq; est & quod alicui speciei, vt igni, & quod reru naturæ communi, & quod sit placitum etiam Deo soli. Ascensus igni naturalis, quia leuis: at si natura communis vniuerso ne scissura fiat, ne schisma in rebus accidat, ne mundi continuatione dissoluta vacuum quod abhorret intercidat, ignem demittat, erit motus ille igni contrarius, vniuerso tamen naturalis, sicut latronis mors, latroni aduersa: Ciuibus propitia. Quod si etiam naturæ communi quicq; repugnans, Deo placuerit, vt q; cœlum stet vel retro gradiatur, id quoq; immò id maximè dici naturale dignissimum: tantò enim naturalis appellatio est verior, quantò vndè fuit causa est altior. At suprema omnino natura est Deus, cui obedire toti inferiori naturæ est naturale. Simpliciter ergò homini naturale est mori, & naturale resurgere, quoniam sic ab Opifice omnium natura statutum est.

Opiniones variæ de morte, Cap. XX.

Mortis

Ortis meditationem summã esse philosophiam dixit Plato. Nihil est enim quod magis aut equè appetitus luxuriam premat: & ad rationis regulam mores componat, q̃ semper ingruentis mortis meditatio. Apud Gethas; & Thraces quidam feri sunt & ad mortem paratissimi, q̃ redituras putant animas obeuntium. Quidam etsi non redituras, nõ extingui tamen autumant, sed ad loca beatorum transire, alij emori quidem, sed id meli' esse q̃ viuere. Fœminę super virorum cadauera interfici simulq; sepeliri votum eximiũ habent: apud quosdam eorum puerperia lugēbantur. Et has apud illam gentem opiniones diffeminasse putandus est Orpheus, qui fuit indigena magni vir ingenij: & poëta suauiloquentiæ singularis, q̃ barbarorum animos demulcente, siluas & saxa, hoc est siluestres & saxeos homines ad ritus quoscunq; sibi traducendi liberam potestatem habebat, dies natalitij, tristes agebantur, funera verò quasi sacra cū lusu & cantu iucundissime & cum summã hilaritate celebrabant, & rectè quidem. Nam quum nascimur peregre proficiscimur, incerti quod

V

iter,

iter, quod hospitium, quem viæ terminum
simus habituri, & quum morimur finita pere-
grinatione in antiquæ matris gremium reuo-
camur. Peregrinationem hanc peccatores pro-
duci, sancti verò breuiari semper rogant; hinc
Dauid inquit, Heu me, quia incolatus meus
prolongatus est.

De multiplici genere mortis corporalis, &
non esse tempus merendi post mor-
tem. Cap. XXI.

Ed multipliciter & nõ vnõ mo-
do mors dicitur; nã est mors ho-
minis, qua homo dissoluitur, &
volunt quidam Theologi, homi-
nem & omne totum quoddam
tertium esse, præter partes, q̄ earum & coitu
resultet, & abitu dispareat, & id esse aiūt, quod
morte totius dissipetur. Est & alia quædam
mors corporis, qua vltiori resolutione re-
uertit in ea ex quibus constabat elementa. Pri-
ma, si in Dei timore, si in pietate & religione
hominem reperit, bona est, de qua dicitur,
Præ-

Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorũ
eius, si peccatorem impenitentem reperiat
mala est. Ideò quia vt prima est foelicitatis, sic
ista est miserię sempiternę principium. Quam
diu mortalem hanc vitam viuimus ex virtute
in vitium, ex vitio in virtutem arbitrio nostro
transire permittitur; at postq̄ de corporis huius
tabernaculo eiekti debitum naturæ persol-
uimus, nec à vitio in virtutem, nec à virtu-
te in vitium est transitus. Tunc enim & via-
tores esse desinimus, & promerendi ac com-
merendi statutum amittimus. Vocabantur
ab antiquis viatores nuntij ac ministri ma-
gistratuum, qui homines ex agris accerse-
bant. Nostri autem viæ appellationem
ad vitam hanc transferunt. Aut enim Gre-
gorius, In præsentī vita quasi in via sumus,
qua ad patriam pergimus, maligni autem
spiritus iter nostrum quasi quidam latrun-
culi obsident. Cum hac ergò vita quæ mor-
te terminatur, finiuntur non peccata, sed me-
rita: quicquid enim & in Paradiso recte agi-
tur à sanctis, & in inferno peccatur à damna-
tis, ideò meriti rationem amittit, q̄ extra vi-
am fiat, etenim vita est agon, vita est theatrũ;

vita est Olympia: vbi spectantibus arbitris p^opositis coronis decertatur. Vbi sunt coronæ finit: certaminibus distributæ: qui ampli^o certat non vt coronetur, sed ex virtutis liberalitate decertat, non negauerim tamen & tali certamini (si certamen id dicitur vbi non laboratur) posse etiam multa dari corollaria, à Deo maxime, qui potest pœnas damnatorum, & etiam augere gloriam beatorum. Quales morimur, siue boni, siue mali, tales futuri semper egredimur, hoc excepto q^o sicut boni melius, sic mali sunt semper peius habituri. Qui mutari vult in vita mutetur, nam post mortē tanta est alterius vitæ seueritas, vt in ea sicut singuli incipiunt, ita perseuerant, illic vbi nox est, nūquam illucescet, vbi dies est, nunquam lucis nigrescet occasus. Hinc Iacobus de patre luminum mentionem faciens, apud quem dixit, non est transmutatio, neq; vicissitudinis obumbratio.

De multiplici genere mortis spiritualis,
cum excusatione Platonis.

Cap. XXII.

Sunt

Vnt genera duo mortis spiritualis: vnum quo virtus & Dei timor in nobis expirat, alterū quod vitia & vitiorum fomenta mortificat, de primo dixit Christus. Sine mortuos sepelire mortuos suos. Mortuos enim appellauit qui sæculo, qui appetitui, qui diabolo feruiunt, qui prauæ consuetudinis sepulcro inclusi nec gratiæ cœlestis aërem attrahunt, nec Dei Spiritum concipiunt, nec ad legis mandata se attollunt. De secundo spiritualis mortis genere dicitur à Paulo ad Romanos cap. vj. Qui mortuus est iustificatus est à peccato. Si autem mortui sumus cum Christo credimus quia simul etiam viuemus cum illo, & paulò infra. Ira & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu. Et quomodo hac morte moriendum sit dicit. Non ergò, inquit, regnet peccatum in vestro mortali corpore: vt obediat concupiscentijs eius, sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Sed exhibeatis vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo. Hanc mortem dixit Plato licere vnicuiq; sibi infer-

V 3 infer-

inferre, quod ab Euangelica & Apostolica doctrina non discrepat, verū nonnulli hoc non aduertentes, & Platonem de communi morte loqui calumniantes, dum eum inconsulte criminantur, de manifesta ignorantia condemnantur. Mortis meditatione sic de cursa, si cōquiescere vides appetitū & irascibilem tuā infrānari, potes quorsum libet mentis tuæ clauum insectere, & quasi iam cessauerit tempestas remissius habere studiū gubernandi, q̄ si adhuc recalcitrat, cataplasma aliud adhibendum, & mox proferenda est infernalis barathri recordatio, vt sicut æstuans lebes infusis aquis, & fremens equus verberibus incussis, sic feruor appetitus æternæ miseræ ostensione restrictus remittat feruorem suæ temeritatis; nā rei tristicis sola memoria dum dolorem ciet in sensu, lasciuiam extinguit in appetitu.

De loco damnatorum qui dicitur
infernus. Cap. XXIII.

Amnatorū locus, vt est sanctorū communis opinio, non sub ipso globo, vt Isidorus putat, sed in ipsi globi terrestris medio, tellure ipsa finū & quasi aluū aperiente credendus

credendus est. Isidorus autem dixit futurū esse, vt post iudicium Solis & Lunę orbis ita firmetur, vt huic nostro tantum hemispherio lucem infundant, damnatos verō in sempiternā noctē alteri hemispherij relegandos, vbi esse à multis putantur Antipodes, sed hæc est iam pridē explosa sententia, nam in medio terræ ventre non in tergo loca illa infamia vbi nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat, ponit Ecclesiæ sanctæ credulitas, & credulitati huic ratio non dissentit, decet enim eos qui obstinate à Deo per prauam voluntatem, & morum obscenitatem discesserunt, ad infima trudi, & à conspectu solis & cæli, vbi Dei est sedes, sub scabellum pedum eius, hoc est sub terram de qua dicitur, terra scabellum pedum meorum, & mitti, vt sic impleatur quod dicitur p̄ Prophetam, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, nec sub terram solum, sed etiam in terræ partem abditissimam & à cœlo remotissimam, & mundi centro cognatissimam mitti dicunt, in terram inquam miseræ & tenebrarum operatā mortis caligine, & à Dei benignitate, & à naturæ beneficijs, & à cœlorum influxibus derelictā,

N omnino vanum est quod poëte
 gentilium cecinerunt apud infe-
 ros esse stygen, acherontem, lethē,
 cocytum, phlegethontem. Stygem
 legimus esse aquam ad Nonacrium
 Arcadiæ regionem ex altissima saxi crepi-
 dine distillantem, tam violentę frigiditatis, &
 naturæ tam atrocis, vt in ea neq; argenteum;
 neq; æreum, neq; ferreum vas possit subsiste-
 re, sed mox dissiliat ac dissipetur. Stygos hi-
 dor appellatur. Contineri & conseruari posse
 aiunt vngula tantum mulina, & ea regem A-
 lexandrum ferunt enecatam. Est etiam similis
 ingenij & nominis aqua & in Achaia ad Pha-
 ñeum urbem, & in Theffalia ad Peneum amnē.
 Acherontem Seruius dicit esse locum nō pro-
 cul a Baijs in campania, montib⁹ vndiq; clau-
 sum, & patere tantum ad meridiē soli, vbi Ae-
 neas Miseno & Vlyxes Helpenore occisis ne-
 cromantiam exercuere. Est & acherusia specus
 in Asia ad mare euxinum per quam cerberum
 ab Hercule tractum fabulantur, tam profunde
 vora-

voraginis, vt illinc credatur descensus ad in-
 feros. Lethes fluius, & in Hispania, & in A-
 phrica circa extremum. Syrtium cornu, urbem
 abluens Berenicem de quo Luçanus. Quā iux-
 ta Lethes tacitus prælabitur amnis Infernis vt
 famā trahens obliuia venis. Hæc autem attigi-
 mus vt ostendatur antiquorum opinionem
 fuisse apud inferos omnium eorum esse con-
 gieri, quæ apud nos legūtur tetra, dira, hor-
 renda, pestifera.

Ratione naturali persuadetur esse omnem
 immunditiam apud inferos.

Cap. XXV.

Q redendum est enim aquis vndiq;
 in eum locum dilabentibus tanq̃
 in totius mundi sentinam & cloa-
 cam comportari bitumen & Sul-
 fur, & omnis terrenæ molis im-
 mundissimas fordes fieriq; odorem multò te-
 triorem q̃ in scaptensula apud Græcos. Tetra
 enim ingentibus perforata cauernis, & antro-
 rum longè lateq; vagantiu m suspenfa forni-
 cibus, capacissimam ac sordidissimam aluum

suam longissimè extendit, fiunt in ea sicut in
 plerisq; terrarum locis aspicitur, æterna ma-
 teriæ semper ardentis incendia, & ne mirum
 sit aut incredibile quod de inferni recitatur
 incendijs, præteriens ea quæ dicuntur ab Au-
 gustino & reliquis authoribus Christianis,
 subijciam hîc ex Plinij lib. ij. naturalis
 hist. capita tria. scilicet, cvij. cvij. cix. Sic enim
 inquit: In Comagene vrbe Samosata stagnum
 est, emittens limum (maltham vocant) flagran-
 tem, cum qd attingit solidi adhæret. Præterea
 tactus sequitur fugientes, sic defenderunt muros
 oppugnante Lucullo, flagrabatq; miles armis
 suis, aq; etiam accenditur, terra tantû restingui
 docuere experimenta. Similis est naturæ naph-
 tha (ita appellatur) circa Babyloniam, & in Au-
 stagenis Parthiæ pfluens, bituminis liquidi mo-
 do, huic magna cognatio igniû, transfiliuntq;
 ptinus in eâ vndecunq; visam, ita ferunt à Me-
 dea pellicem crematam postquam sacrifici-
 catura ad aras accesserat corona igne rapta.
 Verum in montium miraculis ardet Aethna
 noctibus semper, tantoq; æuo ignium mate-
 ria sufficit. Nivalis hybernis tēporibus, ege-
 rûq; cinerē pruinis operiēs, nec in illo tantû
 natura

natura sæuit exustionē terris denuncians, fla-
 grat in Phaselide Lyciæ mons Chimera, &
 quidem immortalis diebus ac noctibus flam-
 ma ignē eius accendi aqua, extingui verò terra
 aut sceno Cnidius Ctesias tradit. Eadē in Ly-
 cia Ephesti montes tæda flammant tacti fla-
 grant, adeo vt lapides quoq; riuorū & ar enæ
 in ipsis aquis ardeant, aliturq; ignis ille. plu-
 uij, baculo si qs ex his accenso traxerit fulcos,
 riuos ignium sequi narrat. Flagrat in Bactris
 Cophanti noctibus vertex, flagrat in Medis &
 Cestia gente cōfinio Persidis. Susis quidem ad
 turrim albā quindecim caminis maximo eo-
 rû, & interdium camp⁹ Babyloniæ flagrat qua-
 dam veluti piscina iugeri magnitudine. Item
 Aethiopū iuxta Hesperum montē, stellarum
 modo, capi nocte nitent. Similiter & in Mega-
 lopolitanorum agro, tametsi internus sit, ille
 iucundus, frondemq; densi supra se nemoris
 non adurens, & iuxta gelidum fontem semper
 ardens. Nympei crater dira Apolloniatis
 suis portendit, vt Theopompus tradidit, au-
 get imbribus, egeritq; bitumē tēperandū fōte
 illo ingustabili, alias omni bitumine diluti⁹.
 Sed qs hæc miret in medio mari Hieria Insula
 ardet.

ardet. Aeolia Insula iuxta Italiam cū ipso mari
 arsit per aliquot dies sociali bello, & donec le-
 gatio senatus p̄iavit. Maximo tamen ardet in-
 cendio Theonochenia diētum Ethiopum iugū,
 torrentesq; solis ardoribus flammās egerit, tot
 locis, tot incendijs rerum natura terras cremat.
 Sic Plinius ad verbū. Quo fit vt mirum videri
 nō debeat, si in terrā aluo dicatur id esse, quod
 ferè passim cernitur in super ficie. Ignis ergo
 qui in obscuris illis concauitatibus nigrantes
 attollit flāmas fumi, & nebularū globos exha-
 lat, q̄ diu p̄ opaci carceris tractus amplissimos
 euagati postq̄ nulla ad egrediendum spiramē-
 ta repperint in se contorti reuertūtur in ignes,
 fitq; flammārum & fumi Chaos immensum. Il-
 lic damnatorum est habitatio, qui assidue co-
 guntur cœca hæc incendia contemplari, tan-
 taq; ex hac inuita contemplatione, quam in æ-
 ternum supplicium sibi à Deo datam cogno-
 scunt, surgit indignatio, tantus impatientis a-
 nimi furor exardescit, vt omni rationis vsu
 posthabito, cœlo & terræ ac Deo ipsi præcen-
 tur excidium, & quoniam vis concupiscibilis,
 boni placētis abundantiam, & pœnæ displic-
 entis sentit offensionem, irascibilis quoq; de-
 sideratæ

sideratæ quietis, nequit à concupiscibili im-
 pedimēto repellere, fit in animo mœror & lu-
 ctus, & sine vllā consolatione cordolium. Hęc
 autem prædicti poëtæ per illa quinque flumina
 quæ apud inferos ponunt, mysticè designarūt.
 Styx enim est odium, Acheron tristitia, Lethe
 obliuio, Cocytus luctus, Phlegethon ardor.
 Odium Dei atq; iustitiæ, tristitia de pœnarum
 acerbitate, obliuio charitatis & spei, luctus ex
 pœnarum æternitate, ardor ex cōscientia cul-
 pæ, ordor item corporis post resurrectionem,
 quod iugiter ardebit & non consumetur, & e-
 rit illic mors æterna, quia immortalis miseria,
 quæ supremo bono, id est, beatitudini oppo-
 sita potest summum malum appellari. Duo isti
 sunt fines vltimi bonorum & malorum, quia
 cum ad illum per virtutem (officia scandēdo)
 perueneris, nihil est superius quò gradiaris, v-
 bi ad istum per flagitia descendendo corrueris,
 nihil est inferi⁹ quò prolabaris. Quicquid
 ergo bonis est in moribus propter illum que-
 ritur: quicquid verò mali propter istum fugit.
 Nec impossibile Deo iudicetur, quod naturā
 posse dubium non est, vt scilicet corpus ardeat
 & non consumatur, & in cendio æterno vita
 permane-

permaneat, nec finiatur. nam & lignum statim constat inflammari posse, sed non consumi. Est & quoddam lini genus ex quo telæ confectæ, cum purgandæ sunt in ignem mittuntur nec exuruntur. Vnde veteres regum & principum cadavera cum erant comburenda, ne cinis eorum cum lignorum cineribus confunderetur, huiusmodi telis insuta cremiabant, est & animal quod naturaliter in caminis ardentibus viuit, pyrallem vocant naturales. Adde quod sicut ante peccatum erat humanum corpus sic temperatum, ut non mori posset, sic & post iudicium miro & indicibili modo fermentabitur, ut æternis non cedat incendijs. Vnde & Esai. dixit vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et quemadmodum beatitudo omnia bona, sic est cuncta mala complexa damnatio. Octo igitur genera pœnarum quæ Tul. dicit per leges infligi, scilicet damnû, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exiliû, mortem, seruituram, continet cumulatissimè dånatio, hic igitur sine fine torquentur atroci supplicio, quia nulla fuit in fine religio, at qui saltim in supræmâ vitæ vespera respiscunt, quia peccata in vitâ relinquunt, aliquando pœnarum finem inveniunt.

De be-

De beatitudine cœlestis paradisi, & primò quantum attinet ad partem intellectuam.

Cap. XXVI.

DE Paradisi gaudio temerè quicquam dicere non ausim, nam si vt scribitur Esai ę cap. lxiij. & in Epistola Pauli primâ ad Corinthios cap. ij. Nec oculus vidit; nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, que præparauit Deus diligentibus se. Quid tentabo verbis exponere quod in cogitationem nequit ascendere? Græci sapientię deâ tritogeniã vocant, quod ordinatè tria pducatur, rectè cogitare, rectè loqui, rectè operari. Et Aristo. in li. de interrogatione dicit voces esse notas earum quæ in animo sunt affectionum, ex quo sequitur lingua non posse explicari, quod sit impossibile cogitari, dicam tamen aliquid vt animum tuum prouocem ad desiderium videndi ea quæ mortales oculi videre non possunt; hoc enim desiderium mentem à terrenis rebus ad cœlestia subrigens, facit vt adhuc terreni ac mortales simus saltem ex parte cœlestes. nam si verum est illud, Vbi thesaurus tuus, ibi & cor tuum.

Si the-

Si thesaurum in cœlo habemus, necesse est in cœlo esse cor nostrum, quod si in cœlo cœleste est, desideria facere corda nostra cœlestia, & conabimur ex pauculis infinita, ex minimis ingentia meditari, illo vel maximè moti quod in Georgij dialogo recitatur. Si mulier in subterraneo ac teterrimo carcere pariat infantulum, & ei in tenebrosis & angustis locis iam adulto velit enarrare cœli altitudinem, mundi amplitudinem, solis claritatem, auroræ venustatem, Lunæ pulchritudinem; stellarum nitorem, terræ latitudinem, veris amœnitatē, auium alacritatem, vocum modulationem rivulorum gratiam, hortorum lætitiā, odorū fragrantiam, maris redundantiam, & reliqua, nunquam verbis consequi poterit, vt in miseria illa natus & educatus, cui lucernuncula prolata, diem absconderit noctē semper, induxerit, credat quæ audierit. Sic profectò nobis in terro natis & enutritis accidit, quod & Christus Nicodemo loquens sic expressit. Si terrena dixi vobis & non creditis, quomodo si dixerò cœlestia credetis? & quidem sicut cœlum magnitudine, altitudine pulchritudine terras antecellit, sic cœlestia bona terrenis bonis perfe-

renda

renda non dubito. Hoc inquam non dubito: illa tamē nō cognosco, quia omni imaginatione nostra maiora sunt. Partis intellectuę duę sūt potentię: intellectus & voluntas, intellectui cognitio veritatis, voluntati possessio cōmoditatis ad eò grata est, vt nihil possit esse iucundius in hac vita. Ex parte scimus: ex parte prophetamus. Sapimus vt paruuli, loquimur vt paruuli, quia videmus semper speculum in ænigmate: nam corpus quod occidit aggrauat animam, & opprimit sensum multa cogitantē, & vt in lib. Sapientię dicitur: Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prudentiæ nostræ, quo fit vt intellectus cupiditas quantumcumq; hic se ingurgitet & bibat, tamen semper sitibunda remaneat. At in paradiso, quia videbit facie ad faciem, & cognoscet homo sicut cognitus est. Euacuabitur quod ex parte est, quod paruuli est, quod imperfecti est, eritq; immenso huic nostro desiderio oppidò satisfactum, cum illa omniformis essentia quæ est prima veritas nostræ se intelligentiæ reuelabit, tum demum illud adimplebitur, Vacate & videte, quoniam ego sum Deus. Nunc enim intellectus multiplicium phantasmatū vexa-

tus occurſu, & quaſi puer in vānali foro vag⁹, nunc hoc, nunc illud demiratur; nec vacat, nec videt Deum, ſed operatur, & laborat incāſſum. Haſtenus de intellectu. Poſſeſſionem commoditatis cuius amicitia eſt inſeparabiliter annexa voluntati, vita iſta non præſtat, teſte Salomone; qui poſtq̄ ſenſibus ſuis quicquid deſiderabile erat indulſit, & omne genus voluptatis expertus eſt, quaſi nihil adhuc profeciſſet, tandem inquit, Ebel ebelim ve col ebel, interpretatur, vanitas vanitatū, & omnia vanitas. Viderat enim omne, quod delectat vel non fatiare, vel repente tranſire, & amitti, & ſenſus ipſos annis recedentibus hebetari, fatietatem omnium fieri, & ſeneſcere cum ætate libidinem. Et certē patria iſta, quantumcunq; innocenter ac piē viuam⁹, ſpei & deſideriorū eſt patria. In ea poſitus propheta dicebat; Glorioſa dicta ſunt de te Ciuitas Dei. & Quā dilecta tabernacula tua Domine virtutū? concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini, & ſicut deſiderat ceruus ad fontem aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deū. Sitiuit anima mea ad Deū fontē viuū, quando veniā, & apparebo ante faciē Dei. Hic de ſine bonorū, hoc eſt, de

bea. i.

beatitudine diſputant Philoſophi: & vſq; ad eodē quærentium, in hac vita, & nunquā inuenientium beatitudinem, curioſa ſuccreuit induſtria, vt teſte Auguſtino in li. xix. de Ciuitate Dei naturā ſectarū de beatitudine loquentium ad ducentas octuaginta octo Varro produxerit; quarū omnium fides, ſi q̄ illarum aliquid veræ bonitatis attingunt, noſter Paradifus abundanter includit; nā ſua redundantiffima voluptate, ſic omnē volūtatis appetitū inebriat, vt liberū arbitriū in ea poſitū peccandi facultate priuet. Quod tamē nō eſt libertatē minui, ſed augeri; longē enim p̄ſtantior eſt libertas; ea tantū velle poſſe q̄ diſplicitura ſine nunq̄, q̄ ea etiā velle poſſe, quæ aliquādo nolle ſit neceſſe. Tūc erit De⁹ omnia in omnib⁹, hoc eſt, q̄cquid ſinguli deſiderabūt, ſuppeditabit Deus. Quia tanta dulcedine mentibus noſtris illabetur, vt p̄fectē compleat, q̄ dicitur à Propheta: Satiabor quum apparuerit gloria tua, vel, vt in Hebræo eſt, imago euamam in Hebræis codicibus eſt temuneca, quod interpretatur, imago tua. Hæc de intellectuali ſeu rationali parte perſtrinximus; de ſenſibus autem quonā pacto beati futuri ſint, paucis explicemus.

X 2 De bea-

Naturam seu animæ potentiam, quæ
 & virtus, & vis appellatur, tunc
 beatam dicimus, cum optimū eo-
 rum, quæ ab ea capi possunt, sic p-
 orationem perfectam est effecuta,
 ut sit de æterna eius possessione securo. Opti-
 mum, quod intelligi, quod diligi potest, est
 Deus: sed quod sensibus percipitur, non est spi-
 ritus. Deus autem est spiritus. A quo igitur bea-
 titudo fit sensuum, non est omnium doctorum
 vna sententia. Sunt qui dicant, illam immen-
 sam partis intellectivæ voluptatem, de qua a-
 pud omnes constat, vnde fit, redundare, & quasi
 superfluere, ac in potentias sensibiles deriuari;
 quemadmodum experimur ex varijs animi ac-
 cidētibus corpus affici, & quod animo pacato
 paulo ante valebat bene, nunc animo pertur-
 bato ægrotare. Et quamvis ad omnium sensuum
 gloriam modus iste sufficiat, tamen de auditu
 & visu aliquid peculiare dicendum est. Audi-
 ent enim iucundissimas Dei laudes vndiq; re-
 sonare, iuxta illud prophetæ, Beati, qui habi-
 tant

tant in domo tua Domine: in sæcula sæculorū
 laudabunt te, Videbunt item cœlos, ac omnem
 cœlorum harmoniam percipient; videbunt; &
 ipsum Christum, & matrem, & omnia omnium
 beatorum corpora gloriosa: quæ iam incor-
 ruptibilia & mirabili decore conspicua sient
 intuentium oculis tam dulce spectaculum, ut
 quod desiderari melius possit, nescituri sint.
 Id quoque erit visu iucundissimum, quod sicut
 nunc ex motu corporis animam inesse perci-
 pimus, & vegetare ac regere membra corpo-
 rea, sic tunc cœlo & elementis, & rebus omnibus
 Deum esse intimū, & in qualibet vniuersi par-
 te totum cōseruare, alere, ac gubernare mun-
 di hanc machinam, non dubio cernemus intui-
 tu. Nunc id satis ratio persuadet, & credimus,
 tamen præ inscitia nostra naturali non per-
 pendimus: tunc autem oculos circumquaque
 vertentes id perpendemus. Tanta enim erit vis
 in oculis, tam acuta videndi acrimonia, ut &
 corporum nostrorum ac elementorum & cœli
 quantitates, numeros, proportiones, harmo-
 nias, symmetriam, ac naturam omnem beati
 visu penetrantes, inebriandi sint ab vbertate
 Domus Dei, & dicturi: Hæc requies mea in

sæculum sæculi hîc habitabo, quoniam cogit
 eam. Adde quod beatis nihil erit inuian, ni-
 hil clausum, nihil inaccessum, sed mira subti-
 litate ac agilitate corporis illuc etiã sine pe-
 dum ministerio ferentur, quo desiderabit ar-
 dor voluntatis, sic erit animæ imperio corpus
 obediens & subditum, vt ascensu nulla moles,
 nulla continuo motui lassitudo, nullus deniq;
 labor obsistat. Non defuerunt, qui dixerint, &
 in scriptis reliquerint, In cæterorum sensuum
 instrumētis generandam à Deo qualitatem,
 per quã melliflua ac nectarea quadam volu-
 ptate dulcescant. Sed quicquid de huiusmodi
 qualitate dicendum sit, vnum est certum, ho-
 mines æternæ vitæ destinatos à Deo per me-
 tamorphosin sic instituendos, vt nihil in eis
 sit non beatum. His præmijs donantur, his
 coronis decorantur à Deo: non qui vrbes aut
 prouincias, sed qui carnem, mundum, & dia-
 bolum vicerunt; nec præmia victoribus debi-
 ta solum reddit, sed plurima ac maxima, cor-
 rollaria, donatiuum, congiarium, epulum
 superaddit; quæ omnia pollicitus est Chri-
 stus in Euangelio dicens: Faciet illos discum-
 bere, & transiens ministrabit illis. Ex quo
 innui-

innuitur, Deum sanctis suis omne humani-
 tatis obsequium, omne liberalitatis officium,
 omne magnificentiæ genus, omne cha-
 ritatis iudicium exhibiturum.

Quòd naturaliter virtus est honoranda,
 probatur ex consuetudini-
 bus antiquorum.
 Cax. XXVIII.

Consuetudo antiqua Romanorũ
 fuit ex lauro primũ, ex auro mox
 coronare triumphantes, qui ob-
 sidione castra liberaissent, grami-
 ne de obsidionis loco decerpto,
 qui ciuem in bello liberaffet quærna fronde
 cingebatur, qui primus murum hostium ascē-
 disse, corona murorum insignita pinnaculis,
 qui primus in hostium castra irrupisset, corona
 vallo decorata castrensi, qui primus bello
 nauali classem hostium insilisset, donabatur
 corona rostris armata naualibus. Celebrabant
 Græci sacra certamina, hoc est Olympicũ, py-
 thium: Isthmicũ. Nemeçũ horũ victores He-
 ronice vocabatur, & ponebatur eis in victorię

loco statua, coronæq; dabantur in Olympiis ludis pro Ioue ex oleastro, in pythijs p Apolline ex Delphica lauro; in Isthinijs iterum pro Ioue ex pinu, in Nemeis ex apio, iuxta illud Satyrici: Graiæq; apium meruisse coronæ. Et qui huiusmodi certamina pericissit, dicebatur vicisse periodon, hoc est consummatæ virtutis opera perpetrasse. Est enim periodus apud rhetores sermonis pars pfecta, cola continens & commata, cum videlicet sententia certè quadam descriptione definitur; dicebantur etiam victores huiusmodi paradoxo, hoc est admirabiles, quia videlicet putabantur cunctos mortales fortitudine, ac ea de qua certassent virtute præcellere. Singulari etiam privilegio donabantur, vt urbem ingressuri, possent (si libuisset) non porta, sed deiecta murorum parte introire, vt apud Tranquillum de Nerone legimus Capuam intraturo. His exemplis præclare concluditur, naturale semp homini fuisse virtutem extollere, & eius excellentiam ac diuinitatem aliquibus egregiæ laudis ac præcipui honoris declarare munerib. Hanc Deus inclinationem mortalibus dedit, eandem ipse habet, propterea nunq̄ cessauit minis, exhortationibus

hortationibus, & exemplis, per internuncios prius, & tandem per seipsum nos ad virtutis stadium prouocare. Cuius finis, ac præmium est felicitas, non ea quam vita ista promittit, sed illa de qua dicitur: Cū dederit dilectis suis somnū, ecce hæreditas Domini. Et hæc hætenus de beatitudine.

De iudicio, & quod Astronomi & doctores etiam Catholici qui tempus iudicij prædixerunt manifestè delusi sint.
Cap. XXIX.

Vpremi diem iudicij & generalē carnis humanæ resurrectionem multi prædicere voluerunt. Sed in omnibus huiusmodi vaticinijs compertum est, Christi dictum esse verissimū: Nō est vestrū scire tempora & momenta quæ pater posuit in potestate sua. Lactantius allegans illud Psalmi, Mille anni in conspectu tuo tanq̄ dies hesternæ, quæ præterijt, sex milibus annis credidit mundum duraturum, quot diebus esset conditus ab initio, concordat huic sententiæ quod legitur in

Talmud Hebræorum. In eo namq; libro, vbi agitur de Idololatriis, scribitur, filios Heliæ, qui fuerunt antecessores nostri filij prophetarum Carmelita, sic dixisse; Sefet alapim sana aia holam, sene alapim tou, sene alapim torat, sene alapim di es Melsiæ: quod sic interpretatur; Sex mille anni fuere mundi, hoc est, assignati sunt mundo à Deo. Duo milia vanitatis, vel inanitatis, quia sine lege transierunt. Duo milia legis. Duo milia Christi. Eodem ferè modo lapsi sunt Methodius, Beda, Eusebius, & alij qui sex dies operationis diuinæ, & septimū quietis frustra contemplātes, & cuiuslibet diei chiliadē superstitiosè fati assignātes ad summam septē milium annorum dixerunt excursus sæculorum. Huic cabalisticæ numerorum rationi videtur alludere, q̄ à Catholicis doctorib⁹, & p̄cipuè, q̄ in fine librorū de Ciuitate Dei dicitur ab Augustino; Sex, scilicet, esse mundi ætates: & temporis huius nostri sæculi articulos. Primam ab Adam ad Noë. Secundā inde vsq; Abrahā nō æ qualitate temporum, sed numero generationum: denis enim generationib⁹ ambæ terminantur. Hinc, sicut Matthæ⁹ recitat, tres ætates vsq; ad Christi sub-

sti subsequuntur Aduentum, quæ singulæ denis & quaternis generationibus implentur; ab Abraham vsq; ad David vna. Altera inde vsq; ad transmigrationem Babylonicam; tertia inde vsq; ad Christum. Sexta, quæ nunc agitur, quem finem sit habitura non dixit; hinc finem volens quibusdam signis Christus ostendere dixit; Surget gens contra gentem, & erūt terremotus magni, & pestilentia, & fames. Quibus verbis motus Gregorius, cū videret multa ex his, quæ dicuntur à Christo, tempestate sua contigisse, putauit adesse Diē Iudicij; verū prophetiæ ac vaticinia omnia tot sunt obscuritatibus obumbrata, tot ambagibus inuoluta, vt nisi iā adimpleta possint ferè nūq̄ intelligi. Iustiniani imperatoris tēpore circūferēbatur oraculū, quo dicebat, mundū cum prole sua periturum, cū ad Romanum imperium Aethiopia rediisset, & cum eo tempore Belisario duce strenuè rem agente rediisset, putabatur in foribus adesse Iudicium, Subpauidi omnes arrectis animis circumspectabant, vnde conflagratio generalis erumperet. In hac cōmuni gentium ac populorū trepidatione ac tumultu pugna cuiusdem repentinus euentus cum

summa

summa omnium admiratione penè ac risu declaravit oraculum. Nam post receptā Aphrycam cum vellet idē imperator liberare à Gothis Italiam, ducem nomine Mundum ad præclari id negocij misit cum exercitu, qui in ipsis Italiæ faucibus contra Gothos infeliciter pugnans, cum prole occisus est. Mox cum rumor increbuisse, Mundum ducem perijisse, vaticinio intellecto timore iudicij functus est mundus. His adiungendus est error astronomorum tam Hebræorum quàm nostrorum temeritate suam frænare nolentium. Abraham Hebræus Astrologus qui princeps cognominatur à suis, coniunctioni Iouis cum Saturno, Mosis natiuitatem, regnū Israël & legis promulgationem attribuit, & cum anno Christi M. cccc. xliiij. in cancro & rursus post Annos xx. hoc est, M. cccc. lxiiij. in piscibus futuram præuideret eam coniunctionem, putans redeunte causa reductorum effectum: Messiam in altero prædictorum coitum expectari debere præcinit, sed non solum non venit, sed ea tempora tāta Iudæorū strages est infecuta, vt ex omni Hispania vbi opibus & multitudine plurimum coaluerant, nostris diebus à Ferrando Rege finito

nto Granatenfī bello ad vnum omnes eiecti sint. Arnaldus etiam noster vaticinari voluit Anno Christi M. ccclv. ob cōuentū triū superiorū planetarū in aquario, vel. M. cccclxiiij. ob connexionē supradictorū Saturni & Iouis in piscibus, venturum Antichristum. Sed cum ea tempora iā præterierint (agitur enim nunc à Christo annus millesimus quadrigintefimus, nonagesimus octauus) eos profecto ignorantes, arrogantes, mendaces, leues, & ridiculos; nugigerulos declarat euentus.

Futurū esse diem Iudicij. Cap. XXX.

Ed quanquā sit incertū iudicij tēpus, certum tamen est futurū iudicium; nam carnis resurrectionem & Platonici concesserunt, & Sibyllę præfagierunt, & prophetæ prædixerunt. Christus confirmat, prædicunt Apostoli, nunciant Astronomi. Et quid pluribus opus est? Cōflagrationis extremę memoria, vel à dæmonibus edita, vel à cælo præostēsa in antiquis gentilium libris celebratur: inde illud Ouidij in primo Metamorphoseos libr

libro de Ioue loquentis:

Esse quoq; in fatis reminiscitur, affore tempus,

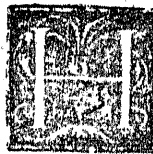
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cæli,

Ardeat. Memini me apud Petrum Aponensem in eo libro qui Conciliator inscribitur legisse, tempore diluuij generalis planetas omnes sub aquatico piscium signo conuenisse, & conspirantibus astris in animalium perniciem cælum coniurasse. Fortè pari modo volunt aliquando futurum, vt planetis omnib⁹ in Leone coniunctis qui flammigerantis est naturæ, virtus ignis supra modum excrefcens cæteris elementis & cunctis animantibus molliatur interitum. Sed quia hinc sequi videtur diem illam ab Astroomis posse præuideri, vtpote qui peritiam habent motuum cœlestium, puto huc admirandum ac terribilem effectum non à cœlo; sed à Dei voluntate pendere, quæ cum sit etiam angelis & beatis inscrutabilis, præsciri nullo modo Iudicium datur nisi à Deo ipso reueletur, & cum Apostolis id scire desiderantibus, & super eo Christum interrogantibus responsum fuerit, nõ est vestrum scire tempora & momenta quæ pater posuit in potestate sua, credo id frustra sperari à posteritate, & satius esse desiste-

desistere ab hac tam curiosa temeritate. Non desunt etiam nostris temporibus qui dicant appropinquare tempus Antichristi, quendam quoq; prophetam breui nasciturum qui magnam morum & legum varietatem inducat. Fuerunt qui dixerunt à Christo vsq; ad Antichristum mundum sex ætates habiturum, & primam fuisse Apostolorum, secundam martyrum, tertiam doctorum, quartam Anachoritarum, hoc est secedentium, vt Pauli primi heremitæ, & Antonij ac similium, quintam monachorum, sextam mendicantium, & hac euoluta putant Antichristi tempus affuturum. Sed cum omnia sint incerta & plena fabularum, illud Christi tenendum est, Estote parati, quia qua hora non putatis Filius hominis veniet.

De Helia patre Carmelitarum ante diem iudicij præmittendo.

Cap. XXXI.

Eliam patrem nostrum præmittendum à Deo canit Malachias, sic enim iij. cap. dicit, Ecce ego mittam vobis Heliam Tesbitem antequam veniat dies Domini magnus

magnus & terribilis, vel vt interpretati sunt Septuaginta, illustris, qui conuertet cor patrū ad filios, & cor filiorum ad patres, & ne forte veniens percutiam terram anathemate, vel vt transtulerunt Septuaginta, penit°. Ad quid verò peculiariter præmittatur Helias, declarat Augustin⁹ vigesimo libro de ciuitate Dei cap. xxix. dicens eum exponendo legem spiritualiter ac mysticè conuersurum corda patrum ad filios & filiorum ad patres, hoc est opere impleturum, vt filij qui legem secundum literam interpretantur, tum demū eam sic intelligāt, vt sancti patres eorum intellexerunt, & ideo cū Christo in transfiguratione Moses & Helias rectè apparuerunt, vt ostenderetur vterq; legis sensus, per Moysen literalis, quem Iudæi in cæcitate sequuntur, & per Heliam mysticus quem tenent electi, Christo consentire ac testimoniū ferre, conflagraturum orbem, mortuorū homines, atq; resurrecturos, Christum in maiestate venturum ac appariturum, & de misericordiæ operibus scrutiniū habiturū, bonos in vitam, malos in ignem missurū non dubitamus. Si verò hæc ad plenum scire desideras (quod vt facias, etiam atq; etiam te hortari

tari non desino) Augustini vigesimū librū de Ciuitate Dei frequenter euoluas. Ipse nāq; testimonijs vndiq; contractis literas nostras atq; gentiles, verus instrumentum atq; nouū exscribens summo ingenio, summa diligentia, de his luculentissimè disputauit. Hæc sunt quæ si memoriæ tenueris, & frequenter quasi ruminando meditatus fueris, ægritudinis tuæ molestias patientissimè feres, & constanter huius vitæ mortalis bona æquè ac mala peritura contempnes.

De sacra Scriptura, & primū cur sit adeò suadibilis. Cap. XXXII.

Magnū & mirabile contra corporis dolores & animi tristitiam inuenies ex sacre Scripturæ lectione remediū: & certè iudicio meo nullus sermo (quanq̄ sit accuratissimè cult⁹ & summa eloquētia ornatus ac splendidus) qui mentes ægras magis consolari, & curas æquè possit demoliri. Feci ego persæpe periculum. Nam cum fuerim aliquādo circumuentus multis anxietatibus quarum

Y fera-

feracissima est turbulenta ista mortalium vita, præfugi semper ad codices sacros, tanquam ad arcem munitissimam, & præsentaneū medicamentum animi laborantis, & quod in eis quærebatur leuamē inueni, nec à spe, nec à desiderio meo sum fraudatus. Sæpenumero mecum cogitavi, vndè tam suadibilis sit ista Scriptura, vnde tam potenter inflet in animos auditorum, vnde tantum habeat energiæ, vt non ad opinandum tantum, sed ad solidè credendū omnes inflectat. Non est hoc imputandum rationum euidentiæ, quas non adducit, non artis industriæ aut verbis suauibus & ad persuadendum accommodatis, quibus non vititur. Sed vide an id in causa sit quod persuasi sumus eam à prima veritate fluxisse. Sed vndè sumus ita persuasi nisi ab ipsa? quasi ad ei credendum nos sua ipsius trahat auctoritas. Sed vndè oro hanc sibi auctoritatem vendicauit? Neq; enim vidimus nos Deū concionante, scribente, docentem, tamē ac si vidissemus, credim⁹ & tenemus à Spiritu sancto fluxisse quod legim⁹. Forsitā fuerit hæc ratio firmiter adhærendi, quod in ea veritas sit solidior, quamuis non clarior. Habet enim omnis veritas vim inclinatuam, & maior

maio-

maiores, & maxima maximam. Sed cur ergo non omnes credant Euangelio? Respondeo, quod non omnes trahantur à Deo. Sed quid longa op⁹ est disputatione? Firmiter Sacris Scripturis idè credimus, quod Diuinam inspirationem intus accipimus.

Contra philosophos dicentes credere nos
Scripturæ Sacræ propter consue-
tudinem. Cap. XXXIII.

Dicunt philosophi virtutē consuetudinis id effici. Etenim vt aiunt illa in quibus fuimus & nati & ab infantia imbuti & hactenus educati, sic nos afficiunt vt ea relinquere quasi naturalia nō possumus. Verūm id friuolum. Quomodo nanq; proprias ædes, quomodo patriā, quomodo parentes qui nos genuerunt, à quibus his imbuti & educati sumus vnq; relinqueremus? Si cōsuetudini tantū tribuimus, quod fuit vnq; cōsuetudo longior, perēnior, blādiior, dulciior, quā ea quod inter parētes & liberos intercessit? & tamē relinquit homo patrē & matrē, & adhæret vxori suæ. Sed dices id fieri quod omni cōsuetudine natura sit fortior,

Y 2

Et

Et quidem id fateor, & erit iste mihi locus ad arguendum, si est consuetudo natura validior vt obijcitur, cur ergo ratio naturalis quæ fidei non consentit fidem non frangit? Neq; enim virginem peperisse, & Deum concepisse natura persuasit; immo & dissentit. Cur ergo consuetudinem sicut in adducendis à parentibus liberis, sic & in credendis natura non vincit? Inest ergo Scripturis sacris nescio quid, immo scio, quid natura sublimitis, id est, inspiratio facta diuinitus, & diuine irradiationis influxus certus. Quod si & aliarum religionum Hebraicæ & Machometanæ exempla produxeris, in quibus est assensus qui non diuino influxui, sed imputandus sit consuetudini. Respondemus eorum religione contineri humilia, & nihil ferè supra terrena ac humana, quibus credendis cum non multum natura reluctetur, consuetudo facilè opitulatur. Nostra verò sunt sublimitia, diuina, cœlestia, creditu difficillima, & quibus cum fortior consuetudine natura contradicat, necesse est vt inspiratio foueat. Ex quo fortè concludi non immeritò possit fidei, spei, & & charitatis habitus acquisitos non sufficere, sed infusos cum inspiratione haberi oportere.

Non

Non magni ergo momenti vt dicere coeperamus esse non possunt verba, quæ Spiritu sancto inspirante sunt prolata. Vnde mentibus multorum fidelium, seu religio, seu magis quædam superstitio id faciat; iam dudum insedit, vt factorum verborum sensus ad quicquid operandum non sufficiat, sed opus esse verba ipsa in ea qua primum prolata sunt lingua proferri, quod sentire videtur Origenes in primo libro contra Celsum, dicens dæmones verbis quibusdam linguæ illius vbi loca sortiti sunt, à magis coartari, ab alteri^o linguæ vocabulis sensum eundem facientibus, quasi magum non audiant nil moueri. Habet igitur vitale nutrimentum veneranda maiestas sacrificium scripturarum. Propterea cum audisset Christus propter parabolas de his quæ intrantia per os non coinquinant animam, quosdam insipientes à fide recessisse, & idè Apostolis dixisset, nunquid & vos vultis abire? Respondit Petrus, Verba vitæ habes, ad quem ibimus? Est in eis verbis vestita nuditas, multiplex simplicitas, sublimis humilitas, & habilis vniuscuiusq; ingenij subtilitas. Est in ea quod rudibus foris patefcatur, & quod eruditos introrsum adducat. Est q

Y 3 fortio-

fortiores robuste exercent, & quod imbecillius vltro se exhibeat.

De multiplici sensu Sacræ Scripturæ. Cap. XXXIII.

Criptura sacra nullum putamen habet, nihil diminutum, nihil otiosum: nam non verba solum, verum & res & facta significant. Si sensum verborum attendis, historiam habes, si significantiam rerum aspicias, ut quæ agnus typicus Christum significet, allegoriam vides. Si ad mores referas, ut quæ Christus à nobis cum virtutum odoribus est querendus, quæ sanctæ mulieres cum aromatibus ad monumentum venerunt, tropologia est. Si ad cælum transfers, ut cum per Hierusalem cœlestis patria designat, anagogiam facis. Habet & Hebræi sensum hunc quadruplicem in sacris literis. Literalem appellant pesat, hunc sicut apud nos Nicolaus Lyra, sic apud eos rabbi Salomon & Chemei pertractarunt. Allegoricus dicitur midras, vnde extat midras. Rut & midras cœlest, hoc est mystica Rut & Ecclesiastis expositio, & doctores tamuldic hanc sequuntur. Tropologicum

logicum appellant Sechel, in quo Abram ab Nazara & Leui ben Gerson & rabbi Moses Aegyptius defudarunt. Anagogicus autem cabala nuncupatur: nam expositio illa legis tantò verior, quântò abstrusior, quàm Moses ab ore Dei dicitur accepisse, non ex libris disceratur, neque enim scripta erat, sed à docente suscipiebatur, à discipulis tanquam res sacra & habenda inter arcana. Cabala namque susceptio interpretatur, & hæc expositio à literalis sensu ad Anagogicum quasi à terrenis ad cœlestia volare contendit. Sensum hunc quasi animam legis & verborum medullam, ne amitteretur post captiuitatem Babylonicam; Esras conuocatis Septuaginta duobus sapientibus in scriptis redegit, & in Septuaginta duo volumina digessit, quæ Deo precipiente palam legenda non proposuit, sed solum legis peritis ac in sacrarum literarum studio exercitatis ac sapientibus viris communicanda edixit: hos sensus Paulus Apostolus spiritum vocat, cum reprehendens Iudeos quæ soli literalis innitebantur, dicit, Litera mortificat, spiritus autem viuificat. Notandum insuper hos sensus posse Moses faciem appellari, literalis autem esse velut ei superpositum quo adhuc Iudæorum prospectus ne veritatem

videant, impeditur. Propter quod Malachias Propheta dixit Heliam Patrem Prophetam magnum, & admirabilem ante Christi aduentum ad Iudicium præmittendum, qui scripturam spiritualiter exponens, & velum à facie Moïsis detrahens, patrum ad filios corda conuertat. Sensus hos mysticos credimus Christum tradidisse discipulis, cum (vt scriptum est in Euangelio) aperuit eis sensum, vt scripturas intelligerent. De his etiam intellexit cum dixit, Scrutamini Scripturas, ipsæ testimonium perhibent de me, sed idè defecerunt scrutates scrutatio, quia quod erat in sensu, quærebant in textu. Quod verò ad hos sensus sit, recurrendum, docet ipse Christus, qui ferè semper mysticè loquebatur, vt in parabolis eius manifestatur. cum igitur eodem spiritu quo Christus loquebatur data lex fuerit, innuitur quòd sic querenda sit veritas in verbis legis, sicut modò queritur in Christi parabolis.

Quòd & cur Scriptura sacra Arcæ legis comparatur,
Cap. XXXV.

Script-

Criptura sacra fœderis arca est intus & foris deaurata, aurum interius, charitas in Deum, aurum exterius, dilectio est in proximum. In arca tria sunt. Lex Dei. Virga Aaron, & Manna. Lex docet quod agendum, à quibus cauendum, dat præcepta moralia, quæ quia sunt de lege naturæ, in sua adhuc maiestate perdurant, dat præcepta cæremoniarum, hoc est sacrificiorum. Veteres enim sacra cæremonias appellabant. Hæc quia Christi, quod verum est sacrificium erant figura: Christo veniente cessauerunt, & quia sunt in melius commutata, dici destructa & soluta non debent. Nò enim venit Christus soluere legem, sed adimplere, & vt supra dictum est consummare. At qui in melius commutat, non soluit, sed quod minus erat, quod inchoatum, quod vacuum, supplet, perficit, & adimplet. Pro omnibus enim antiquæ legis sacrificijs vnicum Christi sacrificium nos habemus, & quod Christus ille agnoscat quem Iudæi quinquaginta Martij Luna paschalibus solennijs offerebant. Ioannes Baptista à litera ad spiritum, hoc est, ad sensum transiens allegoricum manifestat, cum inquit; Ecce

Y 5. Agnus

Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, ac si diceret, non ille agnus animal brutum, vt verborum textus, sed iste vt innuit spiritus & sensus, saluare nos potest. Dat insuper iudiciorum præcepta, quæ si placent obseruare permittuntur: Dumomdo nõ putemus ea veteris instrumenti autoritate seruanda. Nam quo ad hæc, instrumentũ illud est antiquatum, rescissum, abrogatum, sed si ex re esse videatur denuo institui & pro legibus haberi non vetitum, quod si fiat, debebũt obseruari & pro legibus haberi, vimq; vt diximus non à veteri instrumento sed à nouo fortientur instituto. Item in arca est virga, quia in Scriptura sacra est imperiũ quo regimur, cuius autoritas descendens à Christo in summum pontificem transit, à pontifice in imperatorem. Pontifex enim est mediator Christi & hominum; nam regnum Christianorũ magis est sacerdotium dicendum, quàm imperium, dicente Petro Apostolo, genus electum regale sacerdotium. Quare pontificatus non in locum imperij subrogatus est, sed imperio est superpositus, vt à pontificatu regatur imperium, & quod pontificatus sanctitas faciendum arbitratur, imperatoria maiestas

stas exequatur Vnde & duplex est gladius, vnus spiritualium, qui est pontificis, alter temporalium, qui pontifici & imperatori est communis. Sed habet cum pontifex in vaginam conuersum. Imperator verò tenet manu strictum. In vaginam conuersus est autoritatis possessio, manu autem strictus autoritatis exequutio, vterq; à Christo pōtificio, alter à pōtifice datur imperatori. Virga hæc aliquando florens, aliquando arida, aliquando mollis, aliquando dura: nostræ enim gentis imperium nunc humile, nunc sublime, nunc flexibili & lenta, nũc ferrea & rigida vtis potestate, quia nonnunq̃ iustitia seuerius agit, nonnunq̃ equitas in clementiã & misericordiam mitius dulcescit. Cum florent autem, non terreni roris, sed diuinæ id opus est. Nam Christianæ gentis imperium cœleste non humanum egit arbitrium. Item in arca est manna, quia Scriptura sacra spe futuræ vitæ & cœlestium bonorum promissione in huius vitæ deserto nos pascit, donec extincto Mose Iesus alter dux in terram repromissionis inducit. Testamentum vetus mysterijs ac figuris est refertum, quarum multæ iam diu intellectæ, multæ quotidie reue-

reuelantur, multæ in futurum ab eodem spiritu qui eas condidit docendæ seruantur. Recitat Plinius de historia naturali lib. viij. cap. xxxvij. venenatis pabulis Cynare herba. ceruos mederi, percussos à phalangio quod est aranei genus cancos comedere. Cum vulnerati sunt dictami pastu sagittas eijcere. Hirundines vexatos pullorum oculos Chelidonia sanare. Mustelam in murium venatu ruta se fouere, anguem hyberna latebra visu obscurato herbe marathro sese affricantem oculos reparare. Elephantem cameleonte deuorato qui herba est concolor oleastri folijs veneno occurrere. Quemadmodum his & alijs animalibus remedia morborum dantur à natura, sic nobis à Deo contra spirituales morbos data est scriptura, dicente Paulo, Quæcunq; scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus. Primo igitur loco Scriptura sacra tibi legenda est. Secundo doctorum codices approbati: Tertio philosophi, qui de moribus disputant, & poetæ graues, qui mira eloquentiæ suauitate philosophiæ seueritatem condunt, supercilium ponunt, frontem caperatam exten-

extendunt, & veterinosum ei senium auferentes venustatis gratiam & iuuenilem quendam decorem inducunt: nihil enim est aliud vera poësis quàm philosophia quædam mystica, fucata, interpollata. Quartò historiæ ac spiritualium ciborum varietate refectus in hac pulchra ac sancta supellectile constitutus, potes omnem & ægritudinis & vitæ perferre molestiam.

De sanctorum imitatione.
Cap. XXXVI.

Dempla fortitudinis, ac patientiæ, spei, longanimitatis, & perseverantiæ, frequenter legenda sunt, & semper habenda est ante oculos sanctimonia confessorum, pudicitia virginum, constantia martyrum. Hoc sit speculum ad quod animæ tuæ quæ sponsa est Christi, caput amicias, faciem linias, sinum exornes, vt in vestitu deaurato charitatis circumdata varietate virtutum, cum huius vitæ nox præcesserit, & æternæ vitæ dies illuxerit, ambulare honestè valeat inter triumphales choros paradisi, & habens vestem nuptialem possit

possit æternis adesse conuiujs. Dona illa romanorum antiquitas quæ virtutum lapidibus orbis terrarum fundabat imperium, vt ad imitandum iuuenes prouocaret, pangebatur in conuiujs egregia maiorum facinora comprehensa carminibus. Simili officio religiosi omnes & nos præcipuè cum cibo reficimur, semper vnum nobis contentiosè legentem omnes auscultamus, & cum silentio comedentes erectis ad concionantem non oculis, sed mentibus fere semper auidius sumimus animorum ad mensam alimenta, quam corporum, & certè iudicio meo pendet hinc magna pars religiosæ vitæ. Quid enim est aliud communis hæc lectio quam vitiorum extirpatio, spiritualis profectus exhortatio, & quædam generalis virtutum irrigatio? Conuerte ergo mentem ad contemplanda gesta sanctorum, & quasi tuâ pertoesufus ignauiam quòd nihil adhuc egeris viro dignum, mitte manum tuam ad fortia, & vigorem, elationem ac sublimitatem illorum æmulare. Dum videris in pueris, vt in Vito, in foemineo sexu, vt in Katharina, in paganis ipsis, qui Deum ignorabant, tantarum experimenta virtutum, pudebit te, qui vir, qui
Christia-

Christianus es, cui Coelû in hereditatem promittitur, vnâ ægritudinem ferre non posse. Lege regum libros, inuenies regem Dauid in aduersis omnibus (quæ multa perpeffus est) patientem, piû, mitem, longanimum & à Dei timore nunq̄ discedentem. & in psalmo dicit: Ego autè in flagella paratus sum, & factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones, quoniã in te Domine speraui, tu exaudies me Domine Deus meus. Lege Ezechiam regem in lecto iacentem cû lachrymis conuersum ad parietem quindecim vitæ & sanitatis annos impetrasse. In secundo Machabæorû reperies matrè cum septem filijs p paternis legibus tyranno resistere, & contemptus animû in foemina plusq̄ virilè, ne habere iudiceris in virili corpore animû foemineû, fortius nisi fallor inniteris. De nostris, hoc est, de Christianis nihil dixerim. Sût enim omnia huiusmodi exemplorum plena volumina, & Christianæ vitæ regula est mala pati, & mala non reddere. Perfectionis nostræ summa hæc est, percutienti vnâ maxillam præbere, & alteram, auferenti tunicam, donare & pallium.

De assidua Dei deprecatione. Cap. XXXVI I.

Super-

Vperest vt Deo ac Dei amicis as-
fiduis supplicationibus te com-
mendes, & vt amici Iob egrotan-
ti consulebant ad sanctorum ali-
quem conuertere, sic futurum est
vt saluis mercibus & nauis, velis passis, ven-
tisq; secundis cum magno meritorum prouē-
tu ac scēnore portum sempiternæ quietis in-
troeas. Quam tibi mihiq; concedat Pater mi-
sericordiarum, & Deus totius consolationis,
qui consoletur nos in omni tribulatione no-
stra. Amen.

PERORATIO.

Hæc habui de tenui facultate meæ penurię
quæ diuturnæ nostræ amicitię & mutuę cha-
ritatis officio dederim. Tu ex ingenij tui fe-
litate accopia, ex laboris tui opera ac indu-
stria conquires plura atq; meliora, quæ
his nostris adiuncta tibi ad cœle-
stem patriam properanti e-
runt pro vehiculo.
Vale.

Finis trium librorum de
patientia.

BAPTI-

BAPTISTÆ MAN-
TVANI CARMELITÆ
THEOLOGIE DE VITA BEA-
ta, Dialogus Iucundissimus si-
mul & pientis-
simus.

*AD PETRUM SPAGNOLVM MAN-
tuanum, patrem suum dilectissimum obser-
uandis.*

QVIA mihi aliquid ad te scri-
bere, nup in mentē venit. Et quū
diu mecum ipse cogitarem, vnde
possem exordium sumere, in ma-
teriam longē pulcherrimam &
iucundissimā, omniumq; cognitione dignis-
simam incidi. Ea est vita beata: q̄ quia ab om-
nibus amari debet, nec amari potest, nisi prius
cognita fuerit, non inutile mihi visum est, si
quidnam ea sit & quibus gradibus compare-
tur, aperuissem. Cur verò hunc libellum ad te
Z potius,

potius, quā ad alium miserim, duabus potissimum causis factum est. Prima, vt quale esset genus exercitationum mearum agnosceres, & ne frustra me hactenus triuisse tempus forsità existimares. Secunda, vt de re tam exquisita & immortalī Deo tam gratissima ad egregium mihiq; gratissimum virum scriberem. Ego enim, qui te mihi charior sit inter mortales habeo neminem. Nec tamen velim vt à me præclarissimum quid expectes; nam neq; hanc materiam tam diffusè vt tractari posset assumpsi, in qua diligenter explicanda Marcus Tullius Cicero facundiæ suæ nervos contendere posset, sed ingenij tenuitati consulēs multarū sententiarum flosculos summatim delegi, & huic libello arbitrato meo inserui, quos legens ipse cognosces. Et quoniam ego semp animaduerti dialogorum stylum cæteris penè omnibus esse gratiorem, Ciceroniano more duos colloquentes introduxi; Gigonem scilicet & Hadrianum, & hunc de Vita beata interrogantē, illū interroganti respondentē. Et quā forsità hi homines q̄ sunt ignoras breuiter apeririendū est. Gigo integerrimæ vitæ homo est, q̄ tres & sexaginta nat̄ annos in nostra religione con-

ne consenuit. Multæ sunt in eo viro literę & sapientia, qualis in Catone fuit multarum rerum vsu comparata. Hic in quibus rebus vita beata consistat probè nouit. Hadrianus iuuenis optimæ indolis, cuius integritatē in hoc vno p̄ pendas, q̄ à p̄dicti senis latere nunq̄ discedit. Non enim est credibile eius vitam prauam esse, qui bonorum consuetudine semper vtatur. Finge itaq; hos duos post prandium moderatè sumptum & post completas gratiarum actiones in hortulum secedere & sub vmbra patulæ arboris inter odoriferas herbas deambulantes hoc pacto cœpisse ratiocinari.

COLLOQVNTVR HADRIANVS ET
Gigo.

HADRIANVS.

Rogo te pater si me amas, vt quia postq̄ iuuentutis annos ingressus sum temp̄ beatè viuere desiderauī, quā sit in hoc mundo vitā beatior aperias. GIGO. Numquis viuit beatam vitam? fili ne dixeris. Est enim illa Nasonis poëtæ rata sententia:

Z 2 Exp̄

*Expectanda dies homini est, dicitur, beatus
Ante obitum nemo supremamq; funera debet.*

Solon vir ille sapientissimus, qui leges Atheniensium condidit, neminem in vita felicē vocari debere putabat. Quis tam vecors vt nō cognoscat q̄ parū felicitatis est in hac vita, in q̄ dum intramus primū omniū flere discimus? Nemo sine lachrymis vitæ præsentis curriculum transit, quam si consideremus, quā sit breuis & incerta, proculdubio Aulum Crassum imitaremur, quem nunq̄ risisse Solinus meminit. Si forsitan alicui diutius fortuna blāditur, non tamen impunitum abire p̄mittit, & quanto tardior, tātō grauior procella succedit. Referunt historiæ Polycratem Samiorum tyrannum aduersam fortunam semel expertum, qui ne omnis expers incommodi, annulum aureū in mare projecit, quem breui post tempore, dū cœnaret, in piscis ventre fortē reperit, sed q̄ Deus distulerat, nequaquā abstulit. Nam extremæ vitæ suæ tempore cruci turpiter affixus est, quo fit vt vulgare prouerbiū non sit omnino vanum, scilicet, quod differtur, minimē aufertur. HADRIANVS. Vera sunt quæ dicis, sed ego vitam beatam voco illam, quam
si quis

si quis in hoc mundo viuat, possit olim vitam immortalem, quam nostri æternam vocant, adipisci. GIG O. Habeo, sed longiusculæ disputationis locum adducis, in aliud tempus, quo plus ocij nacti erimus, differendum. HADRI. Obsecro ne molestum tibi sit quid sentias dicere, non peto vt omnia cribratim inq̄ras, sed tantummodo sequaris rerum summa vestigia; hoc enim à te discere cupio, à quo multa subtiliter disputata, multa etiā sapiēter prudenterq; iudicata cognoui, & da veniam si virtutem tuam laudauero, quotiescunq; disputationibus intersum Catonem illum de senectute disputantem videor videre, nec minus dicta tua obseruo quā olim obseruari solebat Delphici numen Apollinis. GIG O. Si tanto desiderio afficeris audire meam de hac re sententiam, tuæ voluntari, quantum in me erit, morem geram. Atq; vtinam is ego essem, qui aliquid dignum expectatione tua commemorare possem. HADRIANVS. Volo sanē vt hoc negociū suscipias pater, ni forsitan tibi graue sit. GIG O. Quid inq̄s graue? Hactenus nil graue mihi visum fuit, quā magnum, quōd aliquis fratrum honesto desiderio compulsus à

me poposcerit. Amicitiaē firmissimum fœdus est idē velle, idēq; nolle. HADRIANVS. Loqueris vt sapientem decet, nec aliter q̄ loqueris te factitasse existimo. Sed priusq̄ vltiori loco procedamus tria sunt quę peto. Primum quid sit, Vita fœlix. Secundum, in quibus rebus constet. Postremum, si qui sint, qui hac tempestate talem vitam viuant. Hic nostrę disputatiunculę sit tripartitus ordo.

G I G O.

Poffem tibi multas vitę beatę huius definitiones adducere, à diuersis auctõibus diuersisq; in locis auditas. Sed ne te multis morer, quo pacto ab Anneo Seneca definiatur accipe. Ego enim cum illo sentio: Beata, inquit, vita est illa, quę in recto certo q; iudicio stabilita est & immutabilis. HADRIANVS. Si placet inter nos ea lex esto, vt quotiescunq; aliquid obscurius interdicendum acciderit interpellare possim. Solet enim plarumq; accidere, vt dum verbum obscurum prætermittitur, indeclaratum, om-
ne

ne id quod sequitur non intelligatur, dum auditoris animus ambiguo dicto repercussus hesitat, nec potest illud ex memoria repellere. G I G O. Placet quod dicis, laude dignus es, audacter loquare. Luxuria à mēbris, ignorantia à mente fuganda est vt Pythagorę placet. Ego semper in adolescente futurę probitatis verissimum signum iudicauī, si velit doceri quod nesciat. Omnis labor pro acquirēda doctrina subeundus est. Pythagoras amorę sapientię vsq; ad Aegyptios & Magos peneirauit. Et eius discipul⁹ Plato eodem se fatigauit itinere. Quę vult Augustinus id quod de Deo locurus est à Hieremia propheta, qui tunc in Aegypto viuebat, didicisse. Sed vt de nostris dicā: Hieronymus vir ille sanctissimus testatur in quadam Epistola se à pueritia literarum desiderio feruisse. Apolinarem itaq; Antiochię frequenter audiuit. Et dum iam esset cano capite, Alexandriã vt audiret Dydimū perrexit. Postea Bethleem reuersus Hebraicas literas nocte silente furtim didicit. Timebat enim qui eū docebat ne si Iudæi hoc cognoscerent, non impunē tulisset. HADRIA. Præclara sunt & notatu dignissima, quę hætenus
Z 4 dixisti.

dixisti. Sed vt ad propositum redeamus, qui sibi vult id quod in diffinitione positum est, recto certoq; iudicio? GIG O. Ex eo q̄ recto dixit, vitam beatam debere rectam esse, significauit, rectum verò idem quod iustum significat, & quoties aliquid oportere iustū esse dicimus, in eo oportere iustitiā esse demonstramus. De qua Euripidis illa notissima sententia dicitur: Neq; lucifer, neq; vesperus ita mirabilis. HADRIA. Quidem iustitia? GIG O. Iustitia est, vt Tullio placet, vnicuiq; quod suum est attribuens. Sed liquidius à nostro Hieronymo describitur sic. Iustitia inquit, est non peccare, nō peccare, est legis præcepta seruare. HADRIA. Dic quæso quia mentio de peccatis accidit, est ne verum, quod vulgò fertur, scilicet, q̄ non peccat, qui nihil omnino facit? GIG O. Minuenda est penitus hæc opinio. Nam legis obseruatio bifariam diuiditur, scilicet vt nihil eorum quæ prohibentur faciamus, & nihil ex ijs quæ iubentur prætermittamus. Lex ipsa inq̄t, Diuerte à malo & fac bonum. Non satis est dixisse, diuerte, nisi addidisset, & fac bonum, qui autem nihil facit, bonum non facit, quia quod nihil est, bonū nō est. Non solum

solum oportet vt vestitum non spolies, sed etiam vt spoliatum vestias. Iustitiæ duo sunt membra quæ ab ea diuelliseparariq; non possunt. Pietas, scilicet & æquitas. Pietas est, vt Trimegisto placuit, ipsum Deum immortalē omnium factorem & gubernatorem cognoscere. Finis autem pietatis est vt cognitus Deus adoretur. Aequitas est non ea, quam Tullius in rectè iudicando, æquabilitatē vocat, sed omnibus æqualem se præbere, cui contraria est superbia q̄ est omnibus se maiorem existimare. Monet æquitas vt null⁹ altero velit esse superior: nam quia indifferenter omnibus parer est Deus, omnes pariter germani sumus ex eodem germine, scilicet Christo, renati, vbi ista duo non fuerint, ibi iustitia esse non potest. Potest etiam recto iudicio rursus aliter intelligi ita vt recto interpretatur, id est, sano veròq; iudicio. Sunt enim pleriq; mortalium, qui propter opes, clientelas, affinitates, seruitia, fodalitates, hōspitia, & propter alia huiusmodi fortunæ bona se beatos existimēt, sed hi omnes recto veròq; iudicio proculdubio priuati sunt. Nam si intelligerent nos haud alia causa erecto vultu à summo rerum Artifice compositos

esse nisi vt quæ supra nos sunt contemplaremur, & quæ sursum sunt saperemus, non se tot erroribus impedirent, tot stultitijs obruerent, tot deniq; tenebris confunderent. Non sunt hi felices appellandi, licet Midæ opes possideant, recto carent iudicio, nec reddunt vnicuiq; quod suū est, bonos floccipendunt, sacra non curant: Deū obliuiscuntur. In talibus vita eorum versatur vt hæreditates vel iure capiant vel iniuria pupillos expellant, pauperes cruciant, laborant ambitionis morbo, illiud in ore sonat, aliud in pectore clausum latet, amicitias & inimicitias non ex re (vt Crispus inquit) sed ex commodo sibi habent. Hi sunt quibus antiqui clamitant vates: Gens iniqua atq; puerfa hæccine sunt q̄ Deo reddis popule stulte & insipiens, & alibi: Statuerunt oculos suos in terram declinare. Sed hæc de mundanis dicta sunt. Quid verò de his dicam qui cū seipsos regere nesciant, religionis antistites fieri volunt, vt non solum suas, sed etiam aliorum animas perditum eant? His aduertenda Claudiani sententia, scilicet, Tunc omnia iura tenebis, quum poteris rex esse tui. Primò igitur sibi moderentur, deinde si libebit alijs

præ-

præfint. Stantes in angulis facienda præcipiunt q̄ nec ipsi præcipientes faciunt. Quis hoc prauum esse iudicium non dicat? Non est igitur in illis, vt prædictum est, vita beata, quæ si ne recto iudicio cōstare nō potest. HADRIA. Rectè mi pater sentis, & huic quod dicis illud carmen Nasonis poëtæ conuenit:

*Pronaq; cum spectent animalia cætera terram
Os homini sublime dedit cælumq; videre
Iussit & erectos ad sidera tollere vultus.*

Quo fit vt damnandus sit ille Socrates qui solus Apollinis oraculo iudicatus est sapiens. Hoc enim erat eius prouerbium: Quod supra nos, nihil ad nos. Cuius etiam Laetantius facit mentionem si rectè memini. Sed vt ad prædicta reuertamur locum illum de iustitia manifestius enuclea vbi dictum est non esse sine æquitate iustitiam, & æquitatem esse se omnibus æqualè reddere. Dic q̄so, nonne seruos & ancillas nostri pontifices habent? quibus non modò non æquales, nec solum vt seruo dominus esse solet superiores, sed vt semidet reputentur, num sunt igitur pontifices iusti? GIG O. Absit hoc facinus à nostra religione fili, vt in præpositis eius iustitia non sit.

Sed

Sed quū nuper illud Firmiani Lactantij cōtra
gentes luculentissimum opus in manibus ha-
berem, reperi quòd huic tuæ quæstioni pos-
sit aptissimè responderi. At enim, seruos no-
bis esse quid quidem tenuiores & asperiores
corporis cultus habent q̄ Domini, quod autem
ad animam pertinet, eadem cura, studio & in-
dustria gubernantur. Nam cum homo constet
ex duobus, ex corpore scilicet, & anima, quæ
inuicem contrariantur, quoniam illud terre-
num, hoc cœleste, illud mortale, hoc verò im-
mortale est, & idcirco non facile est, vtriusq;
posse satis facere. Corpus amat conuiuia, som-
nos & confabulationes. Anima verò vult con-
tra ieiunia, vigiliis, & orationes. Quoniam i-
gitur vt dixi non potest vtriusq; satisfieri, vi-
dendum est vtrum horū sit dignius, vt primo
ei pareamus, deinde si possumus alteri. Com-
pertum est igitur animam corpori præfere-
dā esse, quo fit, vt animabus pontifices nostri
non minorem ac proprijs diligentiam adhibe-
ant, quod autem ipsi ornatiores & politiores
incedunt, non ideo faciunt, q̄ membra sua iu-
dicent esse preciosiora, sed vt dignitates &
officia quæ gerunt à seruorum conditione vi-
deantur

deantur esse differentia. HADRIANVS.
Non opibus, sed virtutibus præfecti debent
excellere. GIGO. Quod magis necesse est,
prius inuestigari debet, quæ autem magis or-
namento sunt q̄ vtilitati, postea si possunt ac-
quirantur. Oportet vt pontifices sint virtute
præditi, primum igitur virtus adipiscatur. Nō
absurdum est pontifices tantum habere diui-
tiarum quod victui modico sufficiat, & quo-
niam hæc ornamenta diuitiarū necessaria om-
nino nō sunt, nō primo, sed secundo loco que-
rantur, ita q̄ nec propterea virtutes euanescāt.
Quis est, qui nesciat æquum esse, vt à discipu-
lis præceptor nedum virtute discernatur, ve-
rum etiam grauiori quodam & honestiori ha-
bitus priuilegio: partim quia discipulo maior
est præceptor: partim quia modesta corporis
ornamenta non paruo adiumento virtutibus
animi sunt ad cōparandam grauitatē, vt vul-
garis tumultus ac cupiditas reprimi possit, ac
gubernari. Non est igitur dicendum iniquos
esse pontifices, q̄ splēdidiores habeant vestes:
nam ipsa æquitas non extrinsecus circa cor-
pus, sed intrinsecus in animo sedem suam ha-
bet, & quoniam animi cogitationes soli Deo
mani-

manifestæ sunt, ipsi soli de æquitate iudicium relinquendum est. HADRIA. Omnia ad viuum refecisti, ita vt omnis à me seclusa sit dubitatio, quòd euenisse puto, non solum quia sicse res habet, sed etiam, quia elimato & quadranti sermone, qui tibi ab arte & à natura cõcessus est, hæc omnia differuisti. Ornata enim politaq; oratione veritas ipsa potentius in auditorum animos influit. GIG O. Vidimus hæctenus quid esset vita beata, q̄ posita est in iustitia. Iustitia enim omnes alias virtutes tanq̄ filias suo gremio concludit. Nunc videndum puto quibus gradibus ad ipsam iustitiam ascendatur. HADRIA. Miro discendi ardore feruoreq; expecto quid dicas. GIG O. Triasunt quæ connexa & simul conglutinata ad vitam beatam plurimum conferunt, diuisa verò & separata parum adiuuant. Sunt autem hæc vt nominatim dicam. Pudicitia, Contemptus mundi & Iustitia. Et vnaquæq; istarum virtutum non propter se, sed propter aliam quæritur. Primò pudicitia flagitatur, vt contemptus mundi sequatur. Nam mundus ab his facilius contemni poterit qui coniugali vinculo soluti sunt: nam postquam carnalibus illecebris

bris cœperunt oblectari, & in sentinã vitiorũ conuerunt, perditum sunt, & penitus desperanda est de salute eorum nisi misericordi diuinæ potentie digito subleuari fuerint. Quæritur item contemptus mundi vt iustitia reperiat, repertaq; fruamur, quæ difficile conspici potest, ab his qui se negocijs secularibus inuoluunt. Nam coniugis & liberorum cura & ipsa res familiaris à recto iudicio mētes hominum reuocant. Pauci autem rectè viuere incipiunt, sed tamen ni diligenter caueant vitijs blandientibus à recto calle deuiant. Primò igitur quibusdam cõtractis, pactisq; legitimis, opes quærun, at vbi gustarunt q̄ bona sit negociatio, in vsuras paulisper incidunt, deinde furtim aliena rapere, pupillos spoliare & proximos non abstinent, postquam autem incaluit hæc consuetudo, furtis & sacrilegijs, modo lateant, minime parcaut, sic malum malo traditur. Hæc omnia in tantum vsu conuersa sunt, vt non pro vitijs vt sunt, sed pro virtutibus in mundo nunc habeantur, & si quis talium rerum fuerit expers, tanquam ignams ab omni populo repellatur. Quare Satyricus noster Aquinas meritò cõqueritur:

Aude

*Aude aliquid breuibus gyaris, & carcere dignū,
Si vis esse aliquid, probitas laudatur & alget.*

Diuitiæ ꝑculdubio sunt humani generis exitium, nec sinunt iustitiam in nostris regnare pectoribus. Quæ res minimè Persium latuit, inquit enim:

*Quòd si dolosi spes refulserit nummi.
Cornuos poëtas & poëtridas picas
Cantare credas pega seium melos.*

Adde q̄ talis est opum natura, vt nunq̄ satis esse videantur, quod vitiū Romanis antiquis versibus his obijcit Ouidius:

*Creuerunt & opes, & opum furiosa cupido,
Et quum possideant plurima plura petunt.*

O diuitiarum sacra fames, quid non mortalia pectora cogis? propter te quoties violata est iustitia? propter te Sicheus truncatur à fratre; Dido patitur exiliū; Polydorus mēbratim secat̄. Rectè Theban⁹ Crates suas opes in cœcū pælagus abiicit, merfitq̄; illas, ne mergeretur ab illis. Hęc igitur e mentibus omnibus modis extirpari oportet, & tanq̄ in domum suam introducēda est iustitia, vbi suas possit figere radices, & fructus afferre mirificos. HADRIANVS. Nonne fuisset fatius, si diuitias quas Theba-

Thebanus ille philosophus in mare demersit pauperibus tribuisset? GIG O. Fuisset vtq̄ melius, sed fortè metuebat, ne si pauperib⁹ dedisset, illis accidisset, quod ipse fugiebat. HADRIA. Et forsitan hoc illi in mentem venerat, sed quoniam circa illa tria quæ superius connumerasti omnem rem versari perpendo, quomodo vnumquodq̄; illorum atlequi possumus, audire desidero. Et dabis veniam si quæ dicis, tardius apprehendo, cum sim à veneris Mantuæ nutritus, vbi hoc vitium à densioris cœli qualitate contraxi. GIG O. Tu cum Cicerone sentis vt è dictis tuis perpendo. Refert enim (ni malè memini) Thebanos ingenio fuisset pinguiores, sed robustiores corpore, Athenienses verò perspicatioris & acutiores extitisse, idcirco quia crassus aër & pinguis erat Thebis, Athenis verò rarior ac subtilior apparebat. Sed hæc omittamus, & quod nunc instat, agamus.

De castitate.

Castitatem septem modis assequi poterimus, scilicet firmo proposito, modico cibo, exercitiō continuo, raro bonoq̄;

AA collo-

colloquio & consuetudine sensuū cōtinentiā;
 p̄mij futuri p̄æmeditatione, & auxilio diu-
 no. Septem hæc arbitrio nostro percurramus,
 dicemusq; non tam eloquenter q̄ sapienter: nā
 semper magis studij sapiēs effici, q̄ eloquens:
 qui enim facundē dicunt, suauiter, qui sapien-
 ter, vtiliter audiuntur, sed primum modū arri-
 piamus.

De firmo proposito.

I quis quod facturus est pruden-
 ter agere voluerit circa quod fa-
 ciendum est, tria considerabit, sci-
 licet an illud quod voluit, hone-
 stum sit, an turpe, vtile an inutile,
 delectabile an non delectabile, si res fuerit tā-
 tummodo delectabilis, ita q̄ omni honestate
 atq; vtilitate priuata sit, omnino fugienda est,
 in quo genere sunt lasciuī cantus, & cithararū
 strepitus qui infirmas iuuenū mentes alliciūt.
 Sūt etiā in hoc genere saltationes & choreę &
 omnes corporis illecebrę. Si verò res fuerit de-
 lectabilis & honesta, sed nō vtilis, apud omnes
 nationes non laudo. Honestas enim nō vna est
 apud omnes, sed quod apud aliquos honestum
 videbi-

DE VITA BEATA.

187

videbitur apud nos erit turpe. verbi gratia:
 Apud Epicurū honestum erat misceri cū vxor-
 ribus, & corporeas necessitates in propatulo
 & coram omni populo facere. Si quis igitur a-
 pud homines huiusmodi fuerit, vti hac hone-
 state non debebit, si verò tale honestum erit, vt
 fidei Christianæ non deroget, concedendum e-
 rit. Quemadmodum est vxorem ducere, tali-
 bus se vestibus ornare, vt non solum vtilitati
 corporeæ, sed etiam honesto cuidam decori
 non luxurioso consulatur. Si verò hæc tria si-
 mul in aliquo reperiantur, ita vt sit delectabi-
 le, honestū & vtile, adhuc est cogitandū cuius-
 mō sit illa vtilitas, scilicet corporis an animę;
 an vtriusq; si tantum corporis turpe quidem
 erit Christiano, si fecerit, si animæ, toto cona-
 tu, totis viribus implendum est, in quo genere
 sunt, ieiunia, abstinentiæ, pro fide mortem o-
 bere, & martyrio coronari, si vtriusq; cau-
 tum est ne plus corpori quam animæ tribua-
 tur, vt in temperatis cibis sumendis, qui si vt
 ixi temperati sint, corpori prosunt & animę,
 videndum est, vt ne minimum quidem plus
 corpori detur q̄ animæ. Si res vlla fuerit, cor-
 pori cōtraria, animæ verò vtilis, faciendū est,

vt appetitus obediat rationi, & Salustianum illud aduertendum, Animi imperio, corporis seruitio magis utimur. Postquam igitur quid sit faciendum cognoueris, opus est, vt non differas, non ambigas, nō hēsitās, sed vt toto mētis amplexu viriliter animosēq; suscipias, & recorderis illud, quod ait Comicus, Dum in dubio est aninus paulo momento huc vel illuc impellitur. Quoniam igitur castitas secum fert vtilitatem ac honestatem, vnusquisq; suo proponat fortiter in animo castitatem obseruare, quod qui fecerit, ad alios gradus ascendere facilius poterit.

De Modico Cibo.

Icut cibus immoderatē sumptus detestandam suscitāt venerem, sic moderatus purissimam tuetur castitatem. Sed in hoc maxima pars mortalium fallitur, quidum ignorant quid sit abstinentia, omne esculentum præter carnes, sibi conducere putant, nec aduertunt, q̄ etiam in herbis quibusdam venenum lateat, vt in cruca, quæ quia calidissima

simæ naturæ est, venerem reuocat. In leguminibus etiam luxuriose conditis titilla carnis abscondita est, quo fit vt quidam vir sapiens nuper diceret, eum qui vellet cœnobij curam gerere, philosophiam naturalem, quam physicam Græci nominant, ignorare minime debere. sunt enim plæriq; cibi qui in vltum quotidianū veniunt, a quibus nisi spiritualis miles se diligenter abstinerit, carnis intolerabile certamen experietur. Quare noster Hieronymus, & doctrina rerum, & vsu sapientissimus, dicere solebat, nullum cibum castitatem curantibus esse vtiliorem q̄ holera palladio liquore perfusa, & eo quidem modico. Idem pisces nisi minutissimos prohibebat, quod illi nesciunt, vel si sciunt, quod grauius est aspernantur, qui cœnare nesciunt, nisi vel ostrea, vel mullū, vel aliquod huiusmodi, qui quo in gluuiem suam satiari possent, prope littora Gargis habitarent, in quo vt Solinus testis est tantæ quantitatis anguillæ nascuntur, vt ad pedum tricenorum proceritatem accedant, sed de his quæ hæctenus dixi melius consulendi sunt Medici, ne videamur partes illorum surripere. Ego hoc vnum infero, Hieronymi au-

fortitate fretus, parcum cibum triduo ieiunio præferendum, nec licere cuiq̃ calidissimis cibis vti nisi vel infirmitate vel longo senio confectus fuerit. HADRIA. Nunc tempus est locum quendam soluere, qui non solū me, sed etiam plærosq; alios dubitare non parum sæpè coëgit. GIGO. Vaticinor quid sit quod vis dicere. HADRIA. Nec miror, est enim famosa quæstio. GIGO. Tu tamen dic, homo sum, falli & decipi possem. HADRIA. Qua intentione, quo sine hæc omnia Deus immortalis fecit, si hominibus vesci nō licet, ane ut pereant? GIGO. Minimè: Nam nec quicquā in mundo ita perit, vt ad nihilum redigatur, sed formam mutat, corpora nostra non pereūt, sed in ea elementa ex quibus constabant resoluuntur, sunt etiam q̃ dicunt medullas nostras, cum sepulti iacemus animari & in anguē conuerti, quæ res etsi fortasse vera nō est, mihi tamen videtur esse verissimilis: nam sicut per serpentem primi hominis mors nata est, non absurdum erit, si dicatur, ex hominis morte serpentem nasci. Nihil igitur vt prædiximus omnino perit, cuius sententiæ auctor est Pythagoras, quam noster Quidius duobus ver-

libus

libus eleganter expressit. Ait enim:

*Nil perit in toto quicquam (mihi credite) mundo,
Sed variat faciemq; nouat, nasciq; vocatur.*

Nec frustra Deus hanc densissimam variarum rerum syluam fabricauit, sed fecit (vt cōprehendere possum) tribus potissimum causis, vt potentiā suam exprimeret, vt ingenia nostra in ocio torpere non sineret, & postremo vt infirmitati nostræ subueniret. Et vt ad primum reuertar, quis inter homines tam solertis ingenij reperitur, vt alterum mundū fabricare posset? Quis Zeufis? Quis Apelles? Quis Phidias, vt de pictoribus loquar, tam viuacem colorem herbis & floribus imprimere posset? Quis posset hominē opus admirabile cœlestis Spiritus capax formare? Et vt altius ascendam, quis cœlum deuexum tot syderibus pictum mirabili solis lumine præditum componere posset? Atq; hæc omnia Deus ipse fecit. HADRIA. Nonne memoriæ traditum est: Archimidem Siculum in ære mundum formasse, & per syderum motus varias anni vices disposuisse? Præterea nonne referunt etiam Prometheum fecisse hominem? Non igitur tam mirum est, si Deus

hæc egerit quæ potuerunt & aliqui homines facere. GIGO. Est aliquid quod dicis, sed age iterum ruminemus. Dicis Archimenidem fecisse mundum, putasne fecerit nebulas? putasne æstaté? putasne solstitia & æquinoctia posuerit? Fatuum est ea credere. Quod si fecisset hoc deerat quod non erat tam capax quod iste quem videmus. Quod autem dicis Prometheum fecisse hominem, si sanè intelligeres non hoc diceres, fabula est, non historia, quæ tamen aliquid veri intrinsecus habet. Aiunt enim, quod Prometheus fecerit hominem, quia primus fuit qui statuas fabricauerit. Sicut etiam dicunt: Cecropé fuisse biforem, quia primus fuit qui marem & foeminam matrimonio copularet. Fecit igitur hæc immortalis Dominus, ut eanos contempleremur, eorumque artificem, & ut nostram imbecillitatem inertiamque cognoscentes humiliaremur, & per humanitatem eò scãderemus, unde propter superbiam ceciderunt angeli. Vides tot animantia diuersarum formarum, diuersis coloribus, & virtutibus ornata? Vides anni tempora que prudenter disposita sint? Primo Ver nouum sic dictum, quod tunc reuirefcant omnia, & ut Maro noster inquit:

Et

*Et tunc omnis ager, tunc omnis parturit arbor,
Tunc frondent sylua, tunc formosissimus annus?*

Primo veri succedit æstas, quæ præcipuè charitatis exemplum præ se ferens foetus omnes quos ver parturierat, suscipit educandos, à qua si quid imperfectum relictum fuerit superueniens autumnus ad vnguem perficit, & manum summam imponit. Tunc agricola quicquid sperando telluri crediderat cum centeno foenore colligit. Et quoniam Deus immortalis aduertebat annu gignendo, educando, & maturando, iam esse defessum, quietum tempus & vacuum laboribus adiecit, quam vocant hyemem. HADRIANVS. Quare factum est, ut tres anni partes in sudoribus, vnam tantum in quiete posuerit Deus? GIGO. Placet quod mihi in memoriam reduxisti. Diffusus labor, succincta quies, strenuum delectant militem. Si humanæ naturæ fragilitas pateretur, nunquid esset à labore cessandum hominibus: oportet enim ut hoc miserabile corpus quod animam nostram assidue prouocat ad libidinem, assidue suscitetur ad laborem, quemadmodum pater sanctissimus Macharius solebat, qui dum silenti habitaret in eremo magnam arenam

AA 5 molem

BAPTISTÆ MANTVANI

molē humeris huc illuc ferebat, & interrogat
 toties cur hoc faceret, se vexare, à quo vexa-
 batur ipse, hypodias tolē respōdit. Sed hæc hæc
 ten^o de Diuina potentia dicta sint. In his pau-
 lō longior sum, quoniam à vita beata de qua
 nunc agitur minimè sunt aliena, deinceps de
 secūda causa dicatur. Nosti animas nostras in-
 telligentia & ratione præditas? Sunt itaq; ani-
 mæ his virtutibus armatæ, tanq̃ miles procef-
 surus ad bellum, sed quoniam nescio quid tur-
 pissimū est, in ocio proiecta virtus, & quia va-
 num est, quenq̃ armari, nisi sit cū hoste pugna-
 turus, sic proculdubio superfluum videretur, &
 vanum animas nostras ratione muniri, nisi for-
 riantur aduersarium, cui viriliter suum relu-
 ctando queant robur explicare, & vires suas
 exercitio firmare. Voluit igitur vt nobis ho-
 stes essent Luçaniça, Tucetū, Sumen, Omentū
 & alia quam plurima quorum numina norunt
 hi qui luxuriæ & ventri dediti sunt, & eam le-
 gem posuit, quæ solet inter hostes obserua-
 ri, scilicet vt qui victus fuerit victori subijcia-
 tur, & qui vicerit imperet. Si corpus animam
 vicerit victam secum trahit ad infernum. Si
 vicerit anima corpus, secum ad cœlestia sub-
 trahit

DE VITA BEATA.

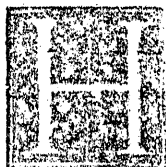
19

trahit. Posthac de tertia causa agatur. Sum-
 mus & optimus Deus non solum anima-
 rum nostrarum, verumetiam corporum cu-
 ram gerit, quæ quoniam voluit diuersis lan-
 guoribus esse subiecta, quibus (vt solet aurum
 in igne) purgaretur, ne fortè deficeret, in her-
 bis & lapidibus abstrufit medicamenta, quæ
 idcirco voluit occultari, quia sciebat se ratio-
 nem omnium acutissimam indagatricem no-
 bis attribuisse. H A D R I A N V S. Quid opus
 est corporibus nostris adhibeamus medicami-
 na? omnia anteq̃ fiant Deus prænouit, & quia
 ipse falli non potest, oportet vt eueniant sicut
 ipse præuidit, si ergo Deus præuidit me ex hac
 infirmitate moriturum, siue medicum accersi
 faciam, seu non, quia vt prædixi falli non po-
 test, vt moriar necesse est. G I G O. Ne videamur
 in aliam materiam transilisse, quæstioni
 huic breuiter respondendū est. Quanq̃ Deus à
 principio cognouerit vtrum ego, vel in doctū,
 vel ignarum virum euasurus sim, non tamen
 debeo præceptorem aspernere: nam Deus
 sciuit me doctum futurum, si studijs ope-
 ram dedissem, & futurum ignarum, si lite-
 ras aspernarer. Nouit Deus ea conditione
 posse

posse te sanari, si utaris consilio & opera medicorum, & de similibus id est iudicium. HADRIVS. Omnia eleganter, prudenter, & scite disputasti, & nihil intactum reliquisti, fateor, quod dicis, vera sunt; Tu ex animo meo rubiginem quandam ignorantiae deterfisti, sed si placet de continuo exercitio dicere aggrediamur, quod superius tertio loco constitueras.

De Continuo Exercitio.

G I G O.

Hieronymus in eo libello qui de modo viuendi in monasterijs inscribitur, dicit; Omnis immunditiae atque peccati matrem esse ociositatem, quod quia verum est, sequitur omnis munditiae atque meriti matrem esse exercitium: contrariorum enim contrarij sunt effectus, non autem omne exercitium est laudabile, sed solum illud, quod his duabus differentijs limitatum fuerit, assiduitate scilicet & honestate. Assiduum oportet esse, quia necesse est ut quod semper oppugnatur semper quoque defendatur. Praeterea mens nostra in continuo motu persistit, & oportet

portet ut semper aliquid inquirat & excogitet, siue sit bonum, siue sit malum. Quinetiam memini me vidisse homines qui quaedam quae nesciebant in somnis didicerunt, & tenaci memoria retinuerunt. Unde nec dormientium quiescunt animae. Igitur si quid honesti exercebimus, circa id honestum versabitur animas: Si vero in ocio marcescimus, quoniam fumus a natura in malum procliuiores, cogitationes impudicae latentem subintrant, quas nisi confestim remoueamus miseram strangulant animam. Heu me miserum quae iactura? Si vero fortiter animosque repellamus, tandem per illam caelestem Hierusalem imperatoris more victoris coronati triumphantes incedemus. Tunc omnes caelicolae astantes dicent, Hic est qui mortalia sperneus acquisiuit immortalia, diem festum agamur, & fratris nostri natalia hodie laetantes celebremus. O patria beata. O patria caelestis, ex hac sentina malorum ad te suspiramus, ex hoc remotissimo littore procul aspicientes, vix te discernere possumus. Erit ne vnquam dies illa, dies exultationis & letitiae, qua nobis qui iam curriculum praesentis vitae transegimus (& quidem studio certaminis)

valuas

BAPTISTÆ MANTVANI.

valuas aperiens à tristitia ad gaudium, ab odio ad amorem, à morte ad vitam vocare dignaberis? Sed de his aliàs. Oportet etiam, vt exercitium præter illa quæ diximus sit honestum, quo fit vt Pentharlū vituperem sub quo ludorum species quinque assignantur, scilicet Iactus. Disci. Cursus. Saltatio. Iaculatio. & Luctatio. Non iubeo vt quis in publicum procedens exutis vestibus & correpto grádi silicæ tota die frustra desudet, non vt celeritate pedum currendo certet, non vt scorpiones aut arcus manu gestans vnumquenque petat, etiã arte, vt fecit Alchon, qui cum videret serpentem colla filij circumplectentē, tetendit arcum, percussit serpentē, nec filiū tetigit, quis cū serpente mixtus esset, & inuolutus, hæc studia nõ multū laudo.

HADRIA. Quid de agricultura sentis? GILGO. Agricultura iudicio meo dignissima est, & honestissima, nõ tamē graui rostro terrã fodere & in agris vomere sulcos & porcas inducere omnino iubeo, sed hortulū seminare, vltimo vitē cõiungere, arbores inferere, & ex syluestri domesticas facere, & propagines sepelire, quis nõ laudet? In his delectetur qui vult beatam vitã deducere, nec doleat quod filios coadiutores

tores non habeat, quoniam vt Guido nostri temporis grauisimus philosophus dicere cõsuevit; Incognita beatitudo est liberorum priuatio. Legat hos qui de agricultura scripserunt, Catonem, & Virgilium, & Græcos, si linguam nouerit, Hesiodum & Democritum. Sciatque quemadmodū Cato Primus in ea arte scripsit apud nos, & apud Græcos Hesiodus, noritque Osirim vel (vt alij volunt) Triptolemū primum boues ad aratra iunxisse & stercorem artem primò à Sterculo quodam repertam, cui Picus Romę templum constituit, nonnulli tamen fuisse Saturnum volunt. Discat etiã primum, qui vitem plātauerit, vinumque collegerit fuisse non Bacchum quendam, vt perhibet, sed Noë, vt Testamentū vetus asserit, & Lactantius approbat. Si hæc omnia cognouerit maiorem animi voluptatem sentiet, nec pudebit eū terram colere, de qua tot præclara virorū ingenia scripserunt. Sed exercitij partem optimam omisimus: nihil enim de studio literarum diximus quo nihil melius excogitari potest. Studeat itaque vitæ beatæ diligens inquisitor, optimam sibi bibliothecam comparare, sacrosque gentilesque libros in ea recondat. Est enim

enim (vt Augustinus in eo libro qui de Christiana doctrina inscribit, dicit) scientia secularis non solum nobis vtilissima, verum etiam necessaria propter tropos & figuras, quibus sacræ plenæ sunt historiæ. Sanctorum philosophorumq; vitam lectitet, & inquirat quæ nã fuerit illorum de vita beata sententia, studeatq; maximè Platonicos (quoniam plurima rectè sentiunt) imitari. Philosophiæ morali fiat familiaris, quæ trifariam diuiditur, in Politicam, œconomicam & monasticam. Volumina tria M. T. Ciceronis quæ de officijs scripsit semper in manibus habeat, & studeat quæ legerit imitari. Legat historias, auctores noverit omnes, quicquid legerit tenaciter memoria teneat, & quoniam (vt prædixi) opus est vt bibliothecam habeat, discat qui fuerint antiquorum, qui maximam librorum habuerunt copiam, & eorū æmulus efficiat. **HADRIA.** Sed qui fuerunt, qui maximam librorū habuerunt copiam? **GIGO.** Pisistratus Atheniensis tyrannus primus apud Græcos bibliothecam condidit, quam Xerxes incensis Athenis vexit in Persas. Longo post tempore Seleucus Nicanor in Græciam reduxit. Postea Magnus Alexan-

Alexander ad comparandos libros animū intendit, & Philadelphus Pisistrati æmulus non solum gentiles, sed etiam diuinas literas scire voluit. Huius temporibus fuerunt in Alexandria septuaginta interpretes, qui vt Augustinus in eo libro, cui de doctrina Christiana titulus inscribitur, testamentū vetus ita interpretati sunt, vt singuli in singulis cellis reclusi essent, & completo opere factum est, vt in vniuscuiusq; interpretatione non solum idē sensus, sed etiam eadē verba & eodem ordine posita reperta sint. **HADRIA.** Res auditu mirabilis; equidem credo cœlestem spiritū mentibus eorum insedissee. **GIGO.** Tecum sentio: Qui primus librorum copiam Romam vexit: Paulus Aemilius fuit, deuicto Perse, Macedonū rege. Postea Lucullus è Pontica præda. Et post hos Iulius Cæsar Romanorum primus Imperator perpetuus summæ Bibliothecæ construendæ. M. Varroni prouinciam dedit. Primus autem Pollio, bibliothecas Græcas & Latinas Romæ publicauit, addens auctorum imagines. Et vt de Christianis dicam: Pamphilus Martyr, cuius vitam scripsit Eusebius Cæsariensis, in bibliotheca sua trigin-

ta voluminum milia collocavit. Dixi superius qui velit in hoc exercitio versari, debere quæ diximus agnoscere, quoniam ad studiū accenditur animus, studet emulari, & ad aliquid præclarum excitatur. HADRIA. At non habere Bibliothecas omnes possunt. GIGO. Fateor, sed habentibus studeant adhærere, & omne tempus quod in comparandis libris dandum erat, id omne in assidua lectione consumant; sic docti, sic illustres euadent, sic denique mens nostra in his liberalibus studijs occupata, via regia gradietur, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinabit. HADRIA. Tetigisti quod iam diu multum dubitavi. Quid est via regia, & dextera & sinistra procedere. GIGO. Virtutes semper in medio constituuntur; vitia verò dextra & sinistra locantur; media via regia dicitur, quoniam is demum se regere nouit, qui via media perambulat, ut autem quod dicimus clarius elucescat, exemplum subiiciam: vitium est nunquam ridere, nunquam hilarem vultum depromere, & qui huiusmodi fuerit rusticum, nominabo. Rusticitas igitur pro vitio reputatur, qui semper lasciuat scurrâ appellabo, quem utique non laudo, quoniam vitium est; quod ve-

rò

rò medium istorum est aliquando mediocriter ridere, amicis & hospitibus lætam faciem exhibere, dignum laude iudico, quam rem qui sciuerit obseruare, Comis nominabitur, ipsa autem virtus comitas: igitur sic constitui poterunt ut logicos imitemur.

Dextera.	Via regia.	Sinistra.
Rusticitas	Comitas	Scurrilitas.
Iracundia	Ira	Segnitias.

Videsne qualiter via regia gradiendum sit? Ut de scurrilitate diximus, sic pariter de iracundia fas erit dicere. HADRIA. Habeo quæ dicis, & rectè quidem dixi necessarium esse castitatem curantibus exercitium: nam primo Græci, postea Romani pudicitiam colentes dixerunt. Dianamque castitati præerat nemo-ræ & saltus assiduis venationibus agitare, & corpus suum (ut noster Paulus) in seruitutem redigere. Aduertebant enim neminem (ut prædiximus) sine membrorum exercitatione posse diu illæsam custodire virginitatem. Sed si placet iam de raro colloquio, quod quarto loco positum est, dicatur.

B. B. ij

De

Detaciturnitate.

GIGO.

Portet omninò, vt qui velit esse castus, casto sermonè studeat vti. Sermo autem noster castus erit, si rarò, si honestè, & cum bonis habeatur. Rarò dixi, quoniam difficilimum est linguam lubricam ita gubernare, quin si diu locuti fuerimus verbum aliquod imprudenter excidat, ex quo aliquod inhonestum oriatur in animo, & paulatim fur repat, & altius figat radices, vt difficile possit amoueri: sed hoc magis periculo quàm ratione cognosci potest. Non sufficit vt sit sermo breuis, nisi fuerit honestate præditus. Vnde Paulus noster, inquit; Corruptunt bonos mores colloquia mala; quòd tamè à Græco Poëta translatum. Legimus nonnullos è nostris, qui vt silentium discerēt, & loqui dedicerent ore clauso, triennio lapidem gestauerunt. HADRIA. Miram constantiam hominum narras. GIGO. Si hæc tantoperè miraris quid de Socrate dices? qui ea constantia fuisse dicitur: vt per dius & pernòx à summo lucis ortu, ad alterum orientem solem, in iisdem vestigijs immobi-

mobilis, & oculis in eundem locum semper defixis, cogitabundus staret, quasi quodam merit fecessu factò à corpore. Nihil est tam difficile quin fiat facile: vbi pigra & iners voluntas abfuerit. Debet non solum sermo noster breuis & honestus esse, sed etiam cum bonis haberi. Vera enim est Prophetæ sententia: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Cauenda est omninò malorum consuetudo, & in aliquem locum semorum à turbis hominum secedendum, & in sanctorum fratrum conuentu benè beateq; viuendum est: vbi omnibus, quæ ad Dei seruitutem pertinent, diligenter exactis, possit reliquum tempus in studijs, quæ prædiximus, occupari. HADRIA. Ergo solitudinem vituperas, in qua primo Patres nostri, scilicet Helias & Heliseus: nec non Ioannes, cui Baptistæ Græcum cognomen est, habitauerunt. GIGO. Nequaquam, sed Ereum laudo, in qua dum Plinius secundus esset, dicebat se nihil audire quod audiuisset: nihil videre quod vidisse pœnituisset: verum paulò periculosiorem esse affirmo, & non nisi perfectis viris appetendam: Nam si sis solus, velisq; quicquam turpe facere, neminem ve-

reberis: si cecideris, non est qui te subleuet. In Coenobio autem & quem verearis, & quid tibi sit adiumento, ne cadas, & qui deniq; subleuet si cecideris, semper habere poteris. Vnde Hieronymus verè beatę vitę compos dicere solebat funiculum triplicem tardius rumpi. **HADRIA.** Habesne de Gentilium historijs quicquam quod proposito nostro de silentio congruat? **GIGO.** Habeo multa quę narrare possem, sed præclarum illud Xenocratis habeo, is quum fortè semel in multitudine iuuenum esset, qui vitas aliorum moresq; carperēt, solus tacebat, nec verbum quidem expressit, & percontanti cuidam, cur tam diu taceret; respondit, se penituisse aliquando dixisse, tacuisse verò nunquam. Ille verò cum nostris, de quibus supra mentionem feci, ritè concordat; qui idcirco taciturnitatem tanto studio obseruabāt, quia intelligebant, & cœlum sine castitate, & castitatem sine silentio comparari nō posse. O quā recta in intelligentia gubernātur, hi profectò habitū sunt digni qui cœlum colerent, quia mundi ab omni terrena labe reperti sunt. Imponendus est igitur ori nostro quidā mod⁹, ne quicquam plus quam sit necesse loquamur.

D.

De Continentia sensuum.

Continentia. Astitatis firmissimum munimē est exteriores cohibere sensus: nam quicquid aures capiūt, quicquid tactus, ceteriq; sensus accipiunt, confestim cordi tanquam omnium principi nunciant, in quo est omnis nostra reposita salus. Quare Propheta deprecabatur, dicēs: Auerte oculos tuos, ne videant vanitatē. Timebat enim ne si oculi aliquid vani conspexissent, & intrinsec⁹ attulissent mēs ipsa macularēt, quā decet esse niue candidiorē. Et quia quinque sunt sensus, longū esset vnū quę tractare, sed quęcūq; de vno horum dicitur, eadē de cæteris dici intelligant, quicquid de visu tactuq; dicem⁹, de auditu pariter & odore & sapore percipias. Conuenit igitur visum, auditum, & tactum, & cæteros prudenter, & cum virtute gubernari, quod nobis à Deo cōcessi sunt, vt diuina audiam⁹ & videamus, & vt visa & audita in secessu mētis arcano reponam⁹, & reposita nō tanq̄ mortua teneamus, sed vt diligēter operemur. Et si fortè quē videris ignorantem, debbis eum docere quę sciueris: Nam, vt inquit Augustin⁹, si noueris aliquid, nec velis id

BB iij

aliqui

alicui monstrare; nondum cognoscis quo pacto cognoscendū est. Nihil audiendum est, nisi quod iustum & sanctum sit, & immortalis Dei laudem resonet. Non adhibendæ sunt aures quibusdam assentationum lenocinijs, quibus maximè solent capi homines, dum se tantummodo extrinsecus inquirunt, & dum magis aliorū verbis quam sibi met ipsis de se credunt. Si autem contigerit hoc pacto laudari, carmen illud Horatij memoria teneamus: scilicet,

Nec te decipiant animi sub vulpe latentes.

Et item illud Catulli:

Nos aliò mentes, aliò conuertimus aures.

Sed quid de odore dicam, cum etiam in Satyra Iuuenalis delicatus, & odoribus plenus iuuenis à meretrice reprehendatur: Ait enim illa; Vndè.

Hæc emis hirsuto spirant opobalsama collo

Quæ tibi? ne pudeat dominum monstrare tabernæ.

De tactu quid loquar nescio: non enim potest præ magnitudine sceleris enarrari, nec quicquam est quod magis animam coinquinet & inficiat: Nota est Architæ Tarentini sententia: dicebat enim foedijs, & nihil periculosius mentibus humanis à natura datum, quam voluptatem.

ptatem. Hinc rerū publicarum subuersiones, hinc tacita cum hoste colloquia, & omnia praua consilia profluere non mentiebatur. Sunt igitur sensus omnes præcipua cura coercendi, per quos tanquam per fenestras ascendit mors ad animam. Nec præclarum illud Sophoclis exemplum silentio prætereundum puto, qui sciscitatus à quodam an Venere vteretur? Dij meliora velint, inquit, libenter enim istuc tamquam ab aliqua furiosa dominatione semper fugi, sed hinc sapienter respondit. Xenocrates verò sapientius egit: Nam dum propter continentiam sensuum apud omnes admirabilis esset, eius discipuli tentare voluerunt, si talem in animo continentiam haberet, qualem monstrabat extrinsecus. Facto itaq; splendido conuiuio, præceptorem suum conuocarunt, nec alia causa, nisi vt rationis eius vires largis suauioribusq; potationibus opprimerent, quod vbi factum putauerūt in lecto strato molliter eum collocat, moxq; Phyrnen scortum nobile in cubile introduxerunt, & solus cum sola relinquitur. O ratio foedissimæ libidinis nobile propugnaculum, nunc quid tua possit virtus, explicasti, percipite adolescentes, audite

iuuenes, aures exhibete viri, & senes rationis expertes. Vir multo vino madidus, in mollibus plurimis cum meretrice iacet, remotis omnibus arbitris, carnis incendia stimulant, sed quia cognoscebat, nihil peius, nihil turpius, & nihil quod ab immortalis Deo grauius puniatur, nequaquam flectitur, sed more scopuli, qui inter fluctus natura fundatur, & vndarū frequentium collisione vapulat, nec mouetur, inconcussus manfit & immobilis. HADRIA. Miræ virtutis hominem narraſti, qui ea constantia fuiſſe mihi videtur, quæ etiam in martyre poſſet admirari. GIGO. Poſſet etiam Periclis exemplum prædictis adiungi, qui Sophocli collegæ ſuo Poëtæ tragico ingenui pueri prætereuntis formam laudanti increpans dixit: Hominis manus non ſolum à pecuniæ lucro, ſed etiam oculos à libidinoſo aſpectu cõtinentes eſſe debere. Quid tibi Spurinam commemorem, qui non ſolum ſenſus continuit, ſed etiam ne forma ſua poſſet alicui ſenſus imprudeter gubernanti nocere prouidit. Dum enim intelligeret eximium decorem ſuū tanquam libidinis irritamentum multis obeſſe, correpto cultro, nares, labia, ſupercilia, mentum,

ge-

genasq; cecidit, qui quia paganus & gentilis erat, maiori admiratione proſequendus eſt. Studeamus igitur forti inuictosq; animi robore ſenſus noſtros ſic continere, vt per eos niſi quod nobis immortalis vitæ ſpem reſmittat exerceamus. Veniendum nunc eſt ad præmij futuri conſiderationem.

De præmij futuri conſideratione.

H Quidem fili Hadriane libidinis continentia non parū laboris & ſudoris præ ſe ferre videtur, præfertim in adoleſcēte. Quam rem animaduertens ille rerum conditor, immortalis Deus, magnitudinē laboris copioſa mercede p̄ſauit. Si grauis eſt labor, tanto maius eſt præmiū. Fortior miles, & qui periculioſa in belli feruore pertulerit præcipuo quodam præter cæteros coronæ præmio donari cōſueuit. Tanta ſunt præmia quæ virginitati debentur, vt ſi pro eis acquirendis quiſq; noſtrū ſub Aethnæ ſpecu ardentiffimo Neſtoris annos & ætatē Sybillæ duplicatā vixiſſet, nondū tantillā partem meruiſſet. Quoniā prætio ſedes immortalis omnis expertis mœroris & tri-

& tristitiæ, omni plena iucunditate, omni priuata caligine, omni referta lumine comparari posset, in qua iam factus immortalis fabricatorem mûdi huius, qui mirabili quadam prouidentia cuncta gubernat, posses assiduè contemplari. Sed foret fatiùs nihil quàm pauca de cœlestibus loqui, quorum minimam portiunculam Paulus agnoscēs vociferabat: Quis separabit nos à charitate Dei? gladiùsne, an fames, an omnia quæ possunt excogitari tormenta? O Paule quid si perfectè integreque cognouisses, pro quibus crucem Petrus, violentam pellis detractionē Barptolomeus, lapidū sauiissimos ictus Stephanus, & alij innumerabiles perpessi sunt, portaturi etiam pro patria cœlesti maiora & grauiora si potuissent. Tanta sunt igitur virginitatis præmia futura, quanta ex prædictis comprehendere potuisti. Sed quid inquam comprehendere potuisti, cum nostra cognitio tanta non sit, ut ad contemplandum minimum, quid illorum se possit erigere? Audi quæso, quanta sit ea, quæ nec ipsi qui viderunt exprimere possunt. Aurelius Augustinus in se totus contractus, fortè semel cogitabat, quænam essent cœlestia gaudia, ut pos-

set

set mandare litteris, & prodesse venturæ posteritati; & dum arctius mentis neruos collegisset in vnum, ecce repente fugatis tenebris (erat enim tunc mediæ noctis conticinium) mirabile lumen emicuit, mirantiq; Augustino & querenti quisnam esset, se Hieronymum esse respondit; qui paulò antè corporis ergastulo solutus, ad patriam migrauerat, & hæc verba adiecit. Potius, Augustinus, totum pelagus paruo vasculo concludes, potius orbem terrarum pugillo comprehendes, quàm possis cœlestium gaudiorum minimum quid inuestigare, nisi ut ego nunc; sic & tu olim periculum feceris; & mox ex oculis euauit. Et ut etiam de paganis mentionem faciam, nonne quàm plurimi eorum ut immortales fierent, sponte sibi manus intulerunt. Nonne Zeno, Cleantes, Chrysippus & Cato se proprijs manibus necauerunt, ut in cœlum migrarent? Præterea nonne Empedocles in ardentissimum Aethnæ specû intempesta se nocte proiecit, ut ciues transfiret ad superos. Quòd si tanta erat in illis beatæ vitæ cupiditas, ut nec vitæ suæ parcerent, quantò magis nos ipsi, ut eam assequamur, breues quasdam delectationes

nes

nes effugiemus, & corpora nostra studijs aspe-
rioribus consuefaciemus, vt possimus omne
certamen sustinere viriliter.

De diuino auxilio.

Is habitis, poterimus integram
feruare virginitatem, si tantum
res vna super addita fuerit, hoc
est, auxilium diuinū: neq; enim
quicquā nisi Deo propitio rectē
fieri potest, quod ipse, dum adhuc in terris vi-
tam ageret, testatus est his verbis: Sine me ni-
hil finire potestis. Omnium rerū Deo tribuen-
dus est honor, sed hoc auxilium facillimē con-
sequetur, qui cetera quæ prędixi firmo propo-
sito retinuerit. Nec mos iste diuini auxilij in-
uocandi apud nos obseruatur solum, sed etiam
veteres Gręcorum, Latinorumq; Poęta: tenuerunt: vnde semper in librorum exordijs numi-
nis alicuius fauorem implorant, quod cetera
possint commodius adimplere. Orandus est
itaq; Deus, vt nobis sit auxilio, quod facillē im-
petrabimus, si orationi nostrę condiciones
duas addiderimus, ieiunium scilicet & eleemo-
synam: & si hec duo cum humilitate condiue-
rimus. HADRIA. Est ne, vt aiunt, tam robu-
sta

stę virtutis humilitas? GIGO. Nemo est qui
nesciat dęmonis superbiam nostra humilita-
te superari. Meminerunt sacrę litterę, quod
dum Macharius apud Paludem quandam so-
lus obambulare, humani generis inimicum,
curua falce armatum longę venientem prospē-
xit, & cum sibi falce minitantem (quum iam
accessisset propius) aspiceret, nec tamen ob-
esse posset, cur hoc accideret interrogauit, cui
ille furibundus, sola inquit humilitas in te est
homuncule, quę te hodie fato subtraxit: sed
caue sis non impunē feres. Videsne quo pacto
vicerit dęmonis superbiam. Item memorię
proditum est, quod dum Antonius solitudinis
incola supra se mente raptus esset, orbem ter-
tarum connexis inuicem intricatisq; laqueis
plenum vidit, quare dolens & humanam mi-
seriam (vt sui moris erat) grauiter ingemi-
scens tractis ex imo pectore suspirijs; Heu, heu
inquit, pater omnipotens, quis tot laqueos
euaudere poterit? Et ecce vox ab incerto au-
ctore prolata, non tamen humana sic semel in-
tonuit, Humilitas. Nec amplius quā semel au-
dita est, ac si manifestē significaret solam
humilitatem posse huius Mundi laqueos,
& in-

& insidias effugere, quæ cum ita sint, studebimus ei familiares fieri. Sed de castitate disputasse, iam satis videor; reliquum est ut ad contemptum mundi stilum conuertamus, quod equidem breuiter expediam: quoniam iacto iam castitatis fundamento, quasi sua sponte mundi contemptus consequitur. Mundi contemptum si memini supra commemoravi non solum esse utilem ad acquirendam quæ a nobis queritur iustitiam; sed etiam necessarium, ita, ut sine eo nil fieri possit, late probauimus. Nunc quomodo possit inueniri succinctè dicendum est. Eum igitur obtinebimus, si tria diligenter nobis intellecta fuerint, scilicet instabilitas, insatietas & sollicitudo.

De instabilitate diuitiarum.

DE diuitiarum instabilitate multa dicere velle superuacaneum videtur, quum non modò antiquis & veteribus, sed etiam quotidianis & domesticis exemplis abundemus. Nemo est qui nesciat vulgatam illam sententiam. Fortuna nil cuiquam donat, sed mutuo dat, ut possit idem cum libuerit, iterum

iterum auferre; sed nos dementes quàm diu possidemus, quod fuerit nobis mutuo datum in proprium vsu conuertimus, nobisq; vsurpamus, quòd quum fortuna animaduertit, grauius ferens quod dederat adimit; aliusq; largitur, & quàn tò nobis indulgentior fuerat, tantò molestior efficitur. Fortunati enim dicebant veteres cuncta gubernare, & eius nutu cuncta disponi, & idcirco pingentes eam, simulacro eius regimen attribuebant, copiamq; adiungebant: quoniam ipsa esse putabatur, quæ fruges omnes parturibat; & ut ipsis videbatur distribuebat, sed nos fortunam nescientes, quicquid fieri videbimus, ab immortali Deo fieri putamus. Sed ut dicimus non permanent hæc bona, sed subito affluunt, subito dilabuntur, nec stabilitatem habent: quæ nec appellanda bona Tullius existimat. Nouerat hoc Seneca Poeta tragicus, quòd ipse testatur in Oedipo dicens: Quem dies vidit veniens superbum, Hunc dies vidit veniens iacentem. Quot reges, quot principes, quot etiam priuata vitæ homines videmus, qui auro, argento, signis, tabulis, cæterisq; opibus abundant. & paulò post sæuiente Fortuna nihil horum habentes
CC aspici=

aspicimus. Videtne quot Græcorum olim potentissimi principes, nunc autem ab infestissimo Turchorum Duce propulsi sedibus incertis victum vestitumq; mendicantes euagetur: qui si à principio vitæ diuitiarum instabilitatem cognouissent, eis hoc non accidisset: nam nec in fragilibus bonis spẽ vllam posuissent, nec se in superbiam pueriliter erexissent: sed præcessorem suum sapientem illum Biantem studuissent imitari. Cuius quã patriam capissent hostes, cæteri q; ita fugerent, vt multa de suis rebus secum asportarent, cum esset monitus à quodam, vt idem & ipse faceret: ego, inquit, omnia mea mecum porto. Nec non Marcum Curium Romanorum Ducem, qui cum vidisset ad se venisse Samnitum legatos, auri magnam pondus afferentes, subridens dixit: Ite, & Samnitibus nunciate, Marcum Curium male diuitibus imperare, quàm se fieri locupletem. Non ignorabat enim quam vana diuitiarum possessio, quod etiam Epicurus, qui summum bonum in voluptate ponebat facile confitebatur. Non est igitur huiusmodi bonis fides adhibenda, nec patiendum nobis quotidie tam turpiter illudi.

De

De insatiabilitate diuitiarum.

Dic quæso, audistine vnquam mortaliū quenquam, qui sibi satis diuitiarum diceret esse? HAD. Audiui quidem qui hoc diceret, qui verò sic putaret vidi neminem. GIGO. Rectius inquis, nam sæpius aliter quàm sentiunt loquuntur: nec mirum est si nequit animus istis saturari, quum nec finitis impleri possint infinita, quod vel maximè illo exemplo probari potest. Alexander Philippi Macedonis filius, quum audiuisset ex auctoritate Democriti Philosophi plures esse mundos: Hec me, inquit, miserum, quod nec adhuc vno potitus sum. Qui nec toto mundo satiabatur, quod amplius erat appetendū, nisi cū cælicolis noua mouere certamina? quare Satyri ci nostri verissimo carmine concludendū est: *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.*

De sollicitudine diuitiarum.

Existimabant nonnulli veterū summam libertatem esse diuitijs abundare, & eum demum liberum esse putabant, qui posset vno anno Romanorum exercitum paciscere: verum ego huiusmodi hominem non

CC

ij

modò

modò non liberum dixerim, sed nec libertati vicinum. Sunt enim in opibus anxiae sollicitudines, quae ante tempus senectutem adducunt, & animum nostrum sic afficiunt, ut sui ipsius obliuiscatur, & à recti certiq; iudicij cognitione recedat. Audistine vniquam Senecam clamantem: venenum in auro sumi, non autem in vasis fictilibus. Et reges sui lateris enses timere? Audistine Prophetam dicentem? Diuitiae si affluant, nolite cor apponere. Audistine praeterea quod passim recitari solet exemplum? Aiunt enim quendam regem, dum sibi oblatum à populo diadema videret, priusquam sumeret, diu considerasse ac demum dixisset: O nobilem magis quam foelicem pannum, quem si quis agnoscat quam multis angustiis & sollicitudinibus refectus sit, ne humi quidem iacentem tolleret. Sed ut tibi de modernis aliquid loquar: Vir erat Florentiae praedives, equestri ordinis, apud cuius aedes cerdo quidam exercendam sutrinæ gratia paruulam scenam ex contextis tabulis erexerat: Quum igitur nihil aliud haberet praeter quod labore quotidiano sic quaeritabat, & nunquam nisi læto animo, & serena facie videretur: praedi-

ues

ues ille, cuius supra meminì, satis admirari non poterat. Tentare itaque voluit, esse ne verum quod saepius audiuerat, diuitias scilicet, sollicitudinem parere, sumptumq; graue pondus auri intempesta nocte per fenestram in cubiculum eius tacite proiecit. Manè autem surgens cerdo proiectum aurum, curarum radicem, repperit quod vbi cognouit paupertatem suam, miseratum dominum existimans, repente corripuit, coepitq; dubia mente versare quid potissimum ex hoc faciendum esset: nesciebat enim an celandum, an alicui ex amicis aperendum esset. Si tacuisset, dicebat non posse quicquam sine consilio recte ministrari: si vero dixisset, timebat ne forte aliqua arte sibi surriperetur. Hinc profundae cogitationes, hinc curarum immensus cumulus exoritur, raderi quid faciat nescit, tristi vultu, coniecto supercilio, & ægro animo cogitabundus raro procedebat in publicum. Quare compertum est in diuitiis esse tristitiam, moerorem, angustias, & sollicitudines innumerabiles, quo sit ut ausim dicere, illas tanquam malum proijciendas, quo facilius ad iustitiam pertingere possimus, & de his hactenus. Postquam duos gradus ascen-

CC iij dimus,

dimus: Pudicitiam scilicet & mundi contemptum, tandem ad ipsam iustitiam devenimus, in qua ego vitam beatam colloco. Nihil enim est aliud beatè vivere, vt Marco Tullio placet, nisi rectè vivere, in quo nihil deest ad beatè viuendum. Et quoniam quid sit ipsa iustitia superius satis liquidè monstrauimus, honestissimæ voluntati tuæ satisfecisse me puto. **HADRIA.** Profectò ita abunde mihi satisfactum est, vt videre videar ipsam vitam beatam digitis manūq; cōtingere, nec despero quin ad eam peruenire possim, sed tamē restat adhuc vnum quod intactum nequaquam præteriri debet. Sunt pleriq; qui existimāt litteras sacras, quia incultæ sunt paruifaciendas, & præcipuè hi, qui aliquid eloquentiæ gustauerunt: & quia quicquid diximus in eis radicitus fixū est, non alienum videbitur, si paulò vltius progressi fuerimus, & aliqua firmissima fidei nostræ adiumenta numerauerimus. Posthæc non inconueniens erit, si quædam quæ ex prædictis concepi dubia, paulò accuratius enucleaueris: Sed quia iam medio cursu transacto præcipiti cursu sol vergit ad Oceanum: rogo te pater, vt

(dum-

(dummodò dilucidè) quam breuissimè fieri possit dicas. **GIG.** Dicis esse plerosq; qui dicāt sacras litteras flocci pendēdas, quæ sunt simpliciter, & sine vlla facundia prolata. Primum igitur diuinæ legis simplicitas damnanda non est: sic exprimi omninò debuit, partim quia per se verax est, nec indiget aliquo fucō orationis ad probandum, res enim veritate prædita simpliciter enūcianda est: res verò ficta quædam figmenta & colores postulat, quibus verisimilis appareat: partim, quia illa quæ sunt in communi necessaria, communi sunt sermone dicenda. Vnde cautum est vt sygraphæ quibus rei citantur in iudicium communi sermone scribantur, vt possint etiam ab indoctis saltem sub nube intelligi: scribuntur etiam eo stilo causæ, & cætera quæ in foro iudiciali tranctantur. Quod verò dicis esse sine facundia prolata, non planè assentior huic sententiæ. Quare duplicem esse facundiam volo, verborum scilicet & sententiarum, iuuenum scilicet & senum, feruentis scilicet & maturæ ætatis. Iuuenum facundia, in quo versatur, nisi in quibusdam politis, & excultis dictionibus,

CC iij

quæ

quæ nihil aliud in se habent, nisi ventosum tu-
morem & resonantiam, quæ solet imperito-
rum aures demulcere? Hac eloquentia nonnul-
li hac tempestate (qui si non sunt omninò bo-
ni, videntur tamen) frequentius vtuntur, & im-
periti vulgi in se ora conuertunt, de quorum
facunda lepidissimum illud Augustini dici
posset. Hæc siliqua intra dulce tectorium so-
nantes lapillos quatit. Sequuntur hanc nostri
eneruati Poëtæ, & istius temporis semiorato-
res. Nihil aliud est hæc quam prædixi facun-
dia nisi nauis in medio pelagi constituta pri-
uata regimine, nisi corpus sine anima, nisi or-
ganum auro, argentoq; celarum, sine animan-
te spiritu: & deniq; nihil aliud, quam equus
fessoris impatiens, fræno omniq; vinculo ex-
peditus, quo fit vt nullis vnquam vtilitati fue-
rit, nocumento autem plerisq;. Altera verò
facundia sententiarum graui, maturoq; passu
graditur, quæ sapientia vocatur, eam qui ha-
bet sapiens dicitur. Hæc nihil effatur, nisi quod
prius excusum, ponderatum, cribratum, & a-
cie mentis examinatum fuerit. Hæc si quid di-
cit quod cuiquam displiceat, nil tamen quod
noceat, tantoq; sapientior est, quantum non
fauo-

fauorem populi, sed verum rectumq; sequa-
tur. Hæc sine prima plurimum, prima verò si-
ne hac nihil omninò potest. Hæc animæ, illa
corporis vicem gerit: hæc animans, illa ani-
matum. Sicut igitur potest anima sine admi-
niculo corporis viuere: sic etiam ista, quam
voco sapientiam, sine facundia vires suas ex-
plicare potest. Fuit igitur in sanctarum litera-
rum auctoribus hæc eloquentia præcipue, sed
nec omninò prima defuit, quam non multo
sudore & labore quemadmodum alteram quæ-
suerunt, sed tanquam vltro se offerentem, &
sponte sua sequentem acceperunt. Hæc est illa
facundia, qua vsi sunt apud Græcos Philoso-
phorum Principes, Plato, Theophrastus, Ari-
stoteles, & pleriq; alij, qui more Catonis ma-
lebant esse quam videri. Quod igitur dicunt
litteras nostras esse simplices, concedim' qui-
dem primos parêtes nostros sic loquutos fuis-
se, quasi fundamentum iacientes: si verò ad-
uerterimus quid super illo ædificatum sit, in-
ueniemus parietes auro, argentoq; celatos, &
omni genere preciosi lapidis exornatos. Pri-
mò itaq; Apostolos silentio præteriens tan-
quam omnibus cognitos de Græcis Christia-

nis mentionem faciam. Fuit Origenes qui Celso, Methodius Eusebius & Apollinaris, qui Porphyrio hæretico responderunt. Origenes octo libris. Methodius decem milibus versuum. Eusebius quinque & viginti. Apollinaris triginta voluminibus. Quadratus Apostolorum discipulus Athenientis ecclesiæ Pontifex, Hadriano principi Eleusing, sacra videntur libri pro nostra religione tradidit, cui tanta inerat incunditas, sermonisq; festiuitas, ut illius excellens ingenium, sicut Hieronymus affirmat, grauisimam Imperatoris persecutionem extingueret. Eidem Hadriano doctissimus Philosophus, Aristo pro Christianis tradidit apologeticum. Quid tibi iustum Militonem Sardanensem Episcopum, Apollinarem, Hierosolymitanæ ecclesiæ presbyterum, quid Dionysium Corinthiorum Episcopum, qui scripsit quibus philosophorum sententijs descenderit hæresis Origenis, quid denique tibi Panhenum commemorem, qui ob præcipuam doctrinam prædicaturus ad Indiæ philosophos missus est. Adiungam etiam Clementem, Milciatem, Iulium Africanum, Theodorum, Dionysium, Alexandrinum Episcopum.

scopum, Anatholium Pamphilium, Lucianum Malchionem, Eusebium Cæsariensem Episcopum, Eustachium, Athanasium, magnum Basilium, & infinitos alios, quos longum esset numerare. Veniam ad Latinos, Tertulianus Apologeticum scripsit. Minutius Felix contra Mathematicos. Arnobius septem libros contra Gentes, & eius discipulus Lactantius totidem contra Gentes, edidit etiam de ira Dei, de officio diuino libellos duos, nec non & epistolarum carminumq; volumina plurima. Item Victorinus, Cyprianns, Boetius, & Hilarius, qui scripsit librum contra Dioscorum Medicum. Iuuenius sub Imperatore Constantino Saluatoris historiam versibus explicauit. Quid verò Ambrosius, Augustinus, Gregorius & Hieronymus fecerunt, in omnium manibus est. Isti omnes Graeci pariter & Latini, quos hæcenus numerauimus, ita sapientiam cum eloquentia iunxerunt, ut eorum scripta legendo, quid inter eos & Tullium & Demosthenem intersit, discernere nescias. Nec mireris si superius dixerim, verborum facundiam fugiendam esse, nunc verò dicam, & in nostris eam fuisse; sic enim capi-

capiendum est, vt facundia sine gubernatrice sapientia vana sit, sapientiæ verò copulata nõ sit aspernenda. Vnde M. T. Cicero, Romani eloquij Princeps, ad Herennium inquit: Non parum fructus in se habere copiam dicendi, & commoditatem orationis, si recta intelligentia & diffinita animi moderatione gubernetur. Quo fit etiam vt Quintilianus Oratorem diffiniens dixerit, oportet eum esse virum bonum dicendi peritum. Primò vult esse in Oratore bonitatem, quoniam quæ magis sunt necessaria, in primis sunt inuestiganda, & vt paulò audaciùs loquar, si quis vir bonus fuerit, quamuis ea tam exquisita dicendi peritia careat, modò impetret quod vult oratorem nominabo: nam finis oratoris est ad persuasionem dicere, præterea non minus victor appellabitur, qui vicerit hostem, si ferreis armis victus sit, quam aureis munitus fuisse; nec ianua minus aperta dicetur quæ clauis ferrea, quam quæ argentea fuerit patefacta, nec minus victor appellabitur equus macilentus, quàm pinguis & obesus: modò ante alios metam tetigerit. Habet igitur Christiana fides veteris nominique Testamenti oratores excellentissimos, qui-

quibus armata non dubitat cum Gentilium ætate certare. HADRIA. Habeo quæ dicis, & miror quòd hæc omnia tam breui tamq; dilucido verborum ambitu differuisti; & gaudeo, quia quod nesciebam didici. Sed quum superius de vita beata disputatemus, vnum mihi resistit, de quo nunc à te certior fieri vellem, scilicet, possit ne vita beata in diuitijs reperiri, & si fortè possit, in quibus potius an in pauperibus, an in diuitibus. GIGO. Hæc sanè beatitudo inter omnes homines, tam pauperes quàm diuites inueniri potest. Deus enim vult omnes fieri beatos. Diues, qui multis affluit diuitijs beatus fiet, si fortunarum suarum non solum possessorem, sed etiam se cognoscât esse dispensatorem, rem familiarem integrè sancteq; gubernet, nec plus, nec minus quàm cuiusq; necessitas postulat efficiens, sed præter cætera pauperum non obliuiscatur, quibus si quis in vita subuenerit, qui sibi subueniat dùm mortuus fuerit non indigebit: sic per foramen acus omni onere reciso Camelus intrare poterit, si gracilem politum & expeditum se reddiderit: sed hæc via quia laboriosa, min⁹ quidem trita est, paucique in numero diuitum reperi-

periri solet, qui possint ad beatitudinem peruenire. Igitur paupertas est potior quod facile concedes, si quid in illa mali, & quid in hac boni sit ostenderit. Magna rerum copia, magnus curarum aceruus diuitiarum, non sine magno sudore acquiruntur: aliquando dum que-
runtur, amittuntur, nonnunquam possessores fugiunt, ut collecta mente Deo seruiant, precepta seruare videant. Huius autem vitæ sunt qui ab Eremo Eremitæ, & a Cœnobio Cœnobitarum dicuntur. Illi primum Baptistam, isti vero duodecim sapientes imitantur, illorum syluestri, horum domestica vita. Cœnobitarum multitudo in tribus quatuor distribuitur. Prima Carmelitarum. Secunda illorum qui vulgò dicuntur Eremitæ. Tertia Prædicatorum. Quarta verò Minorum. Prima Heliam. Secunda Augustinum. Tertia Dominicum. Quarta Franciscum habent auctorem. HADRIA.

Qui sunt quos tu superius duodecim sapientes appellasti? GIGO. Si olim Græci septem viros sapientia præditos, septem sapientes nominabant: Quis Apostolos sapientiæ nostræ fundatores, duodecim sapientes nuncupare nos prohibebit? HADRIA. Quoniam nos in

Car-

Carmelitarum tribu numeramur, dic, quæ nostra fuerit origo.

De origine Carmelitarum.

GIGO.

Anter Armeniam & Euphratem iacet Syria, cuius pars est regio quam Palestinam dicunt, cui Iudæa quoque subiacet, à Iuda quodam Israelis filio, ut Trogius Pompeius auctor est, sic appellata. In medio Iudææ tanquam umbilicus posita sedet Hierusalem. A qua non longo intervallo distare perhibetur, mons quidam non minus iucundus quam amœnus, cui nomen est Carmelo. In quem quoniam gratissimam præstat incolis habitationem, & quia ab omni hominum strepitu paulò semotior est, nonnulli è circumstantibus Urbibus antiquitus secēdebant, ut omne vitæ curriculum optimò, summoque DEO prudenter, sapienterque dicarent: & hi quidem Prophetarum filij dicebantur. Appellabantur enim olim Prophetæ, qui scirent multò ante futu-

futura prædicere, quos modò nos à vaticinando Vates appellamus, inter quos Helias præter cæteros emicuit, velut inter ignes luna minores: fuit enim Prophetarum primus, qui se à matrimonio contineret. Is in prædicti montis radicibus sibi construxit habitaculû, quòd non solum paupertatem, verumetiam mirabilem præ se ferebat habitantis humilitatem. Erat etiam ibidem locus in amphitheatri modum extructus cellulis seriatim positis, & in viuò saxo vel arte, vel natura cauitis vndiq; circumseptus. In summo autem montis vertice procul aspicientibus, superba se monstrat habitatio, ad quam gradibus hinc illincq; in monte excisis, paulò laboriosius ascenditur, nonnulli ex nostris in ora nauigantes, & montem omnem, & rurà vicina, cum freto & fluminibus in tabellis pinxerunt, pictaq; ad nostras oras adduxerunt, quæ dum nonnunquam tontemplor, videor mihi in illis rupium cauernis cum nostris viuere patribus. Hic ita vixit Helias, qui postquam igneo curru raptus è terris, Heliseus eius discipulus non solum loci, sed etiam virtutis eius remansit dignissimus hæres. Crescente paulatim multitudine non

non Platoniorum, non Peripateticorum, sed sanctorum hominum, noua secta constituitur. Appropinquante interim nouissimo sæculo, Dei filius genus humanum reformaturus sub virili specie descendit in terras, quam rem audientes Carmeli montis incolæ, erat enim penè per totum orbem fama diffusa, maximas immortalis Deo gratias egerunt: quoniã quem toto tempore expectauerant, tandem misisset; nam diuino spiritu præmoniti Christum semel venturum certissimè sciebant. Pluribus annis etolutis Basilicam, vt potuerunt, humilem construxerunt, & magni saluatoris matri dedicauerunt; iam enim ipsa è terris sublata, cœlestem migrauerat ad patriam, & vnanimis ei diuinos, tenues tamen, quotidie reddebant honores: reddituri maiores si potuissent, magis piè quàm magnificè colebant. Iam mutata erat in baptismum circumcisio. Et ecce magno armorum impetu Barbari prorumpentes, & Hierusalem & omnia vicina loca ferro, flammaq; vastauerunt, & plurimi Carmelitarum gladijs cæsi sunt; pauci verò, qui tantæ cladi superfuerunt, nauibus aucti, in Gallias venerunt, qui procedente tempore,

feu propter loci mutationem, feu propter malorum consuetudinem, vt fit, cœperunt paululum languescere. Inter quos Thomas quidam Gallus, qui pristinum feruorem adhuc in pectore fouebat, cum paucis in Italiam se contulit. Sic enim Deo visum est, vt ea regio quæ cæteris omni munere præstat hoc etiam virorum haberet ornamentum. Turpe nanq; quum res vlla tantû vno indiget ad perfectionem, id non addere si possis vt perfecta sit. Verum non solum Italiæ, sed etiã viro sancto Deus ipse consuluit; illi enim dedit cuius vitã posset imitari: isti verò purpurei diadema martyrij. Nam dum benè beateque viuere, à quibusdam inuidis apud summum pontificem capitis accersitur, & post carcerem, post tormenta, post cruciatus; tandem quum nihil damnabile reperissent grauius inuestigantes, quod iure non poterunt iniuria perficere fortiter accinguntur, & comburendum scelerato rogo commiserunt. At quò prorumpis efferate liuor? Videbasne candidissimum eius amphibalum, quo vt nos utebatur puræ conscientie testimonium esse? Quod si non vt hominem verebare saltem vt magnæ matris militem veritus esses. Sed tamẽ illum

illum non occidisti, nec enim anima potuit extinguï, sed illius terrenum corpus violando fecisti, vt citius vita donaretur æterna. Huius flammam non Sceuolę rogo, sed Laurentij posse comparari non dubito; dicãt qui velint, obstrepant, clamitent & insaniant: ille summo vidit Olympo. HADRIA. Narrasti triste facinus ipsis, qui intulerunt diu multumque deplorandum, & qui posset malefactoribus delicti veniam impetrare alius Thomas non superfuit. GIGO. Sed multa de hoc viro, multa etiam de prædictis fratribus silentio præterui, non enim quo pacto ipsi à monte quæ incoluerunt, & ab ecclesia quã confecerunt, cognomẽ acceperunt, dixi, scilicet vt fratres beatæ Marię montis Carmeli nuncupati sint, nec vt eorũ priuilegia ab Alberto Hierosolymorum patriarcha condita, & ab Innocentio Quarto Pontifice comprobata fuerint, sed hæc alto tẽpore dicendã reseruo. Hæc ad præsens habui, quæ de Vita beata dicerem, qua muniti, vtinam ad illam immortalẽ gloriam olim peruenire possimus:

FINIS DIALOGI.

DD ij

A.V.

BAPTISTAE MANTVANI
AVGVSTINI DA=
THI SENENSIS, DE
VITA BEATA LI-
bellus:

*Qui quia superiori consonus est, in gratiam stu-
diosorum eum adiecimus.*

Onstat neminem posse beatè vi-
tere, qui idem non bene & cum
virtute viuat. Quid enim beati-
tudo sit aliud quàm perfectio que-
dam vitæ, & (quod dici solet)
status quispiam bonorum omnium comple-
xione cumulatus? Sed vera boni ratio (quod
omnibus sapientibus viris exploratissimum
est) potissimum in virtute consistit, vt quum
ab ea discesseris, beatam vitam inuenire nus-
quam possis. Verùm hac ipsa de re non eadem
omnes senserunt Philosophi, atque aliter de
beatitudine Stoici locuti sunt: aliter Peripa-
teticis atque Academici illi veteres. Hæ enim
imprimis disciplinæ stabilitatis aliquid ha-
buisse putantur. Et Stoici quidem, qui nihil
bonum iudicarent, præterquam quod hone-
stum

stum esset, sola virtute beatitudinem mensi-
sunt, cum nec corporis, nec fortunæ commo-
da in bonis expectandis rebus annumerave-
rint. Peripatetici verò, à quibus non ferè dis-
sident Academici veteres, virtute constare
beatam vitam censuerunt, beatissimam verò
etiam corporis atq; externis compleri. Itaq;
pro eorum sententia virtus seipsa contèta est,
ad beatè viuendum, sed ad beatissimè viuend-
um certè non satis. Sed horum dijudicare sen-
tentias non est aut loci huius, aut nostri consi-
lij. Illud nequaquam ambigendum est, veram
beatitudinem potissimum ex virtutis ratione
constare. Sed Peripateticorum probatior vi-
detur esse sententia, quam non modò Philo-
sophi multi, atq; ijdem grauissimi viri præci-
piunt, sed nonnulli etiam concinunt Poëtæ,
inter quos Martialis, qui aliàs videtur lusus
procacissimos ædidisse, hos versiculos pul-
cherrimè de beata Vita modulatus est.

Versus Martialis de beata Vita.

*Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundissime Martialis, hæc sunt.
Res non parta labore, sed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis.*

BAPTISTÆ MANTVANI

*Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenua, salubre corpus:
Prudens simplicitas, pares amici:
Convictus facilis, sine arte mensa,
Nox non ebria, sed soluta curis:
Non tristis thorax, at tamen pudicus:
Somnus qui faciat breves tenebras:
Quod sis esse velis, nihilq̄ maius
Summum nec metuas diem, nec optes.*

EXPOSITIO EORVNDĒM.

Hos versiculos legunt quidem multi, sed qui intelligant accuratius, perpauci sunt. Sed eorum certè ea mens est, quæ facile tranquillè ac beatoris vitæ rationem complectatur. Ac primum quidem beatiorem vitam idcirco dicit, ut Peripateticorum imitetur sententiam, qui beatam vitam ex sola virtute existere arbitrantur, sed ad beatiorem cumulatiusq̄ perfectam concurrere aiunt oportere etiam corporis res, atq; externa fortunæ præsidia. At Martialis etiam extra virtutis cancellos ac limites peruagatur, ut beatitudinem cumulatiorè perficiat, nisi fortè beatiorem minus beatam interpretari velimus; qua ratione & senior dici solet: nō qui longæua ætate sit, atq; annis confectus, sed potius qui adhuc viridiorē, & pri-

mam

mam senectutem degit. Et nos quoq; quam diu corporis tenemur vinculis, ac tetro carcere tandem irretimur, beatiorem quidem vitam viuere possumus; beatam verò atq; absolute perfectam, nisi post mortem adipisci nequeamus: quam sententiam & Marcus Cicero in Tusculanis disputationibus his verbis persecutus est. Fidenti animo gradietur ad mortem, in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus. Erat enim sermo illi de sapiente viro: Sed redeat, vnde defluere cœpit, oratio. Multa sunt quæ beatiorem nobis vitam pariunt. Ac primum quidem: Res non parva labore, sed relicta. Quibus verbis significatur, perturbationum detractio, cum aliarum omnium, tū maximè libidinis ac metus. Nam cum duplex diuitiarum ratio sit vna earum, quas ipsi congestimus: altera earū, quas à parentibus acceptas tuemur, illas Poëta reijcit, has asciscendas suadet. Nam solent qui cumulandis facultatibus atq; opibus intendunt, plerunq; & libidine augendi cruciari, & amittendi metu. Potior est ergo res ac substantia relicta, quod patrimonium suo nomine appellatur, q̄ quæ labore & industria parva est. Quin

D iiii etiam

etiam in tuenda non minor, quam in quærenda substantia præcipuè sita esse perhibetur laus. Hinc enim celebratur illud Nafonis:

*Non minor est virtus, quàm quærere parta tueri,
Casus inest illic, hic erit artis opus.*

Quippe quantò quid laboriosius paratur, tantò etiam cupidius atq; auidius possidetur. Et vehemens amor, quod ad diuitias pertinet, vehementem laborem æquat. Fortunam autem in comparanda pecunia dominari nouerunt certè illi, qui vel importantes multa, vel exportantes in contrahendis mercimonijs quotidie versantur. Cæterum arte ac diligentia custoditur. Non ingratus ager, vitam quoq; beatorem efficit; quo loco significatur bonarum rerum studium honestarumq; artium exercitatio. Quemadmodum enim arma nonnunquam bellum, togam pacem, ita agrum quoq; agriculturam rectè exposuerimus. Omnium autem artium nulla est agricultura melior, quam meritò laudat eximius Orator dicens: Omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Aut enim honestatem, aut vtilitatem, aut voluptatem

quæri-

quærimus, circa quæ tria omniū verfatatur intentio, quæ facile omnia in agricultura reperiuntur. Et siquidem honestatem spectes, nihil est ea melius; si vtilitatem, nihil vberius; si iucunditatem, nihil dulcius; si præcipuam dignitatem, nil homine libero digni. Hæc imprimis secundum naturam est, vt in Oeconomicis tradit Aristoteles. Iusta est, quæ neq; inhumaniter, nec ab inuitis quærit. Hæc humanum genus necessario sustinet, nutricatur, tuetur, fouet. Laudat Cornelius Celsus duas imprimis artes, Agriculturam ac Medicinam, quòd hæc ægrotis subueniat, illa sanis corporibus ministret alimenta. Nec solum ad degendam vitam agricultura necessaria est, sed prodest etiam ad virtutes plurimum, præcipuè verò ad fortitudinem, vt idem ipse inquit Aristoteles. Pleraq; enim artes corpora ipsa eneruant ac molliunt; Agricultura verò eiusmodi est, vt qui eam exercent, & degere sub dio, & labores tollerare possint, & incurfantium hostium pericula atq; iniuriam propulsare. Itaq; & ob eam causam rectè Plinius in naturali historia: Fortissimi viri, inquit, & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur,

DD v

mini-

minimeq; malè cogitâtes. Quocirca & Lycurgus optimus mea sententia legislator, pueros puberes in agrum deduci voluit, quò primos annos ætatis, non in luxuria ac delitijs, sed in opere potius laboribus traducerēt. Quanta verò colèdi agri, quanq; varia oblectamēta sint, possunt testes locupletes afferrī. Exter Cyrus Persarum rex. Romanus. M. Cato ille senex, quorum vterq; voluptatibus agricolarum in credibiliter delectabatur. Quòd si aded iucunda agricultura res est, merito & beatiorem vitam efficit. Ager verò non ingratus, fertilem agrū ostendit, quoniam plus effert, quàm quæ acceperit. Nam in referenda gratia (si volumus non ingrati esse) quæ vtēda acceperimus cumulatiorē mēsurā debemus reddere, & iussit Hesiodus, nec tacuit Hieronymus noster ita inquiens: Quæ acceperis reddenda cum fœnore sunt. Terra autem nunquam sine vsura reddit quod accepit, plerunq; maiore cum fœnore interdū minore, vt aiebat senex Cato. Quod si soli natura nobis perspecta sit, ac fuerit excultus ager ipse diligenter, id quod sentire etiam Columella videtur, nullus erit non gratus ager. Focus perennis, etiam beatoris vitæ effe-

effector est, qui ad parsimoniā referri debet. Eorum namq; focus perennis est, qui parcè ac modicè res suas pensantes in longitudine perspiciunt. Is contra foci caret perpetuitate, qui bona donauit præsepibus, & caret omni maiorum censu, qui quotidie magnificè ac splendide conuiuatur: qui temerè atq; luxuriosè bona sua abligurit, profundit, perdit. Facilius est enim vno die rem ac familiā totam pdigere ac profligare, quā eandē vel exiguam multis annis quærere. Est autē parsimonia summā (vt quidē videtur) frugalitatis iudiciū: frugalitas verò haud ambiguè toti⁹ humanæ vitæ ornamentū, ac decus existit. Præclare Lycurgus & ipse cōplex⁹ est, & ceteris parsimoniā omnib⁹ suafit, quæ quantū hominib⁹, tū singulis, tum vniuersis afferat adiūmēti q̄ experiri vtile tam est superuacū explicare. Non in scitè M. Tullius in libris de Repub. Optimum inquit, & in priuatis familijs, & in repub. vectigal duco esse parsimoniā. Sed iā de parsimonia satis, quā ex perenni foco cōiectare debem⁹. Etenim parcè viuentibus assiduus lucet & perennis focus. Immodicè verò ac profusè degētibus, vt ignis extinguitur, vt focus tepet, ita & substantia perit,

perit, vel potius tota deperditur. Liquet igitur & parsimoniam quoque effectricem esse beatoris vitæ. Sequitur his nunquam, toga rara, mens quieta. Sunt qui existimant dici litem nunquam, ut odia, inimicitia, discordia, certationesq; tollerentur, cum quibus rebus animi non potest vlllo pacto esse tranquillitas. Togam raram prohiberi propter Lycurgi instituta, qui sanxerit, ac lege cauerit, non amplius vna veste iuuenibus toto anno vtendum, nec quenquam cultius quam alterum progredi. Mentem autem quietam significare curarum, molestiarumq; omnium expertem animum. Qui ita sentiunt, boni fortasse viri sunt, sed tamen crassa Minerua, verborum sonitum persequuntur, modo quod penitus reconditur ignorant: sed nos quæ vera sunt aperiamus. Duplex namq; erat apud Romanos erercitationis genus, quod amplexabantur, qui actiuam & negociosam vitam viuerebāt: vnum eorum qui in defensionibus amicorum versarentur, eorum alterum qui ad Rempublicam capeffendam se conferrent. Id etenim apud Ciceronem defensionum labores, & senatoria munera id forensium rerum significant, & am-
bitio-

bitionis occupatio, id alio loco forenses litteræ, & senatoriæ, id amicorum negocia, & reipub. procuratio, id persæpe forum atq; curia. Vtrunq; verò mentem animumq; perturbat. Atq; alterum sapiens Poëta suadet nunquam exercendum quod paucis proffit: altero vtendum quidem, sed raro, quod vniuersorum vtilitatem complectatur. Nam & Plato ipse Philosophos accedere ad rempub. negabat oportere, nisi coactos, quod eorum vita quam oportet & pacatam & tranquillam esse omni debeat eiusmodi laborum vacare molestia. Quamobrem qui beatiorem vitam cupit adipisci, is litem caueat, causam agendam nunquam suscipiat, togam raro induat, idq; non ambitionis studio, sed reipub. causa: ne non geniti ac nati ad prodesse videntur. Sumunt namq; virilem togam, qui aut magistratus gerunt, aut grauiora obeunt munera, de quibus Plinius in epistola ad Pompeium Saturninum, luculentè his verbis: Officio, inquit, togæ virilis interfui, sponsalia, aut nuptias frequentaui, ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille in consilium rogauit. Illa quoq; non absurda sit eorum

rum verborum interpretatio, vt lis auaritiæ prohibeat cupiditatem; toga ambitionis fastû; mens quieta flagitiosæ libidinis leuitatem, & nequitia turpitudinem. Nam qui humanis rebus animû applicuerit, is beatus esse nullo modo potest. Qui verò illa tria despexerit, is res oēs humanas contempssisse putandus est. Quòd enim in terris est, id omne aut vorax auaritiæ cupiditas est, aut leuis ambitionis inanitas, aut deniq; obscœnæ, ac luculētæ turpitudinis labe. Quibus reb' cum tenetur animus, longissimè abest ab ea, quam vir sapiēs inuestigabat vitæ tranquillitatē. Quòd si quis obijciat non fuisse Poëtam suspicatu eam diuisionem, quæ ex sacris monumentis depromta est, is si legerit Flacci sermones, quâ primû & sententia & errore desistet. Ex his hæc verba sunt: Quemuis media elige turba. Aut ab auaritia, aut misera ambitione laborat. Hic nuptarum insanit amoribus: hic puerorû facile ergo turpium, ac malarum rerû libido sublata sit, quam vel maximè amoliri debemus, si volumus beati esse, si lis nunq̄ extiterit, si toga rara, si mēs quieta. Nam & Chilo Lacedæmonius vir utiq; sapientissimus vehementer vt quietem adamare-

mus

mus suadet. Accedunt vires ingenuæ: salubre corpus. Hic significatur industrij laboris exercitatio, quæ & honesta res est, & plurimû bonæ valitudini conducit. Quâ verò laudanda tranquillitas, tã est vituperanda desidia. Hinc apud Athenienses, vt languescētis inertia topor è medio tolleretur. Areopagus ipse, quid quisq; ageret Atheniensium, aut quonam quæstu vitam tueretur, diligentissimè solebat inquirere. Et Lycurgus, cum adolescentes in agrum, non in forum, deduci iubebat; id certè spectabat vt primam ætatem ac viridiores annos nō in luxuria, quæ honestatis acerrima inimica est, sed in opere & laboribus agerent, qui proximus magnæ virtuti ad summam laudem adipsendam, gradus est. Contra verò in probro est quisquis languore desidiaq; emarcuerit. At rectè statuit Solon, vel potius Dracon, si Lyssiæ credimus, qui ocio sese dederit, omnibus accusare volentibus obnoxius esto. Vires igitur ingenuæ, & ipse auctores sunt beatoris vitæ, vires maximè propria videntur esse iuuentis ætatis, sed eas, vel ad vltimam senectutem perducere licebit, si non ocio languebimus, sed honesto in opere, ac liberali labore

versa-

versabimur. Non Teretianum Menedemū, sed
 Cyrini regem Persarum, & Catonem senem
 imitantes. At qui & Cornelius Celsus, in libro
 quem accuratè & splendide de Medicina con-
 scripsit; Sanum hominem, & bene valentem,
 varium iubet habere vitæ genus, quiescere in-
 terdum, sed frequentius se exercere. Atq; sta-
 tim infert; Siquidem ignavia corpus hebetat,
 labor firmat, illa maturam senectutem hic lon-
 gam adolescentiam reddit. Aurea verba sunt,
 sed nec minus vera. Salubre corpus, non teme-
 re additur ad exigendas athleticas vires, quas
 etiam Celsus Medicus iure repræhendit. Hi
 enim athletæ soli ventri obediunt, & lasciviæ
 corporis explendæ dediti sunt. Sed hi (vt in
 exhortatione medicinæ testatur Galenus Per-
 gamenus) quod eorum tota vita, atq; ars sa-
 gina est, nec possunt diu viuere, nec sani esse,
 sed & in pessima plerunq; incidunt grauium
 morborum genera, vt etiam clarissimo syde-
 re, Hieronymo attestante, didicimus. Itaq; sibi
 habeant quæso athletæ, & colyphia, & seruo-
 rum vires; non siquidem ingenuas vires à cra-
 pula & ventris ingluuiæ, sed à frugi coenula,
 & laborandi industria coniectare debem^s. Prut
 dens

dens quoque simplicitas concurret ad beatam
 vitã. Quid est prudens simplicitas aliud quàm
 absoluta sapientia, quã perfecta virtus, quàm
 deniq; summa laus? Et enim neq; prudēs quis
 quam villo modo absq; simplicitate; neq; vir
 bonus sine prudentia satis laudari queat. At
 tum quidem veram gloriam finis affecuti,
 quum & prudentes fuerimus, velut serpentes,
 & perinde vt columbæ simplices. Qui prudēs
 est, is veritatem facillimè in cognoscendis re-
 bus perspicit; qui verò simplex, is vt veram
 vitam confectatur, ita & multiplex ac tortuo-
 sum deuitat ingenium. Rursum vir prudens à
 nemine fallitur, simplex fallit neminem per-
 suadens sibi. Ciceronianum illud quod verum
 simplex sincerumq; sit, id esse naturæ hominis
 aptissimum. Nam P. Nigidius pulchrè in ean-
 dem sententiam ait: Vir bonus præstare debet
 ne mentiatur; prudens ne mendacium dicat:
 Prudens igitur simplicitas vt eximiæ virtutis
 continet dignitatem, ita etiam vitam efficit
 beatiorē vt quiuis prudens cum sit, mala de-
 clinet; cum simplex ac bonus, mala cuiquam
 iniuriasque non inferat, quibus ex rebus cum
 magna existit laus; tum conflatur etiam beata

vita quam si velis perfectiorem adipisci, pares amici adhibendi sunt; quos & Terentianus Simo probare visus est. Si ex optimo viuendi genere laudem inuenias, & amicos pares. Nam si beata vita iucundissima vita est, quid potest in humanis rebus amicitia esse iucundius? Res imprimis necessaria est, vt auctor ostēdit probatissimus Aristoteles, si quidem nemo eligat viuere, si amicis careat, vel si cuncta alia possidere bona videretur. Quid dulcius ait eximius Orator, quàm habere quicum loqui vt tecum audeas. Hunc certè amicum intelligere debemus, Nihil est quod mutua amicorum voluntate ac benevolentia coniunctus, vel dici, vel cogitari possit. Vt si amicum interpretari velis, possis, alterum ipsum non absurdè interpretari. Fit enim in amicitia id quod Pythagoras sentiebat, vnus ex pluribus. Itaq; Aurelius Augustinus de Nebrido amico ita aliquando locutus est. Benè quidem de amico suo dixit; Dimidium animæ suæ. Nam ego sensi animam illius vnâ fuisse animam in duobus corporibus; Hæc Augustinus. Cicero quoque per epistolam Cæsarem Imperatorē alloquitur his verbis; Vide quàm mihi persuaserim te

me

me esse alterum; Sed & cùm in Tusculanis disputationibus de beata vita differeret, fructū amitiarum non reticuit, in quo doctis positum sit, cùm consilium omnis vitæ consentiens, & penè conspirans: tum summa iucunditas quotidiano cultu atq; victu. Quamobrem præcipiebat Polybius, non prius est foro abeundum nobis, quàm quēpiam ex adeuntibus amicum comparassemus, pares autem amicos oportere esse nemo dubitauerit, quem non lateat Ciceronis Lælius. Illud etiam Plinij exploratum habuerit, ad connectendas amicitias, vel tenacissimum vinculum esse morum similitudinem; Verùm amicitia tam latus campus est, vt in eo semper diffusius, & oratio, & stilus exultet. Iam ad frugilitatem veniendū, eam præsertim quæ foedissimam ventris repellit ingluuiem, sequitur enim conuictus facilis, sine arte mensa. Fuit quoddam tempus, cùm nondū vel opinionum vanitate, vel prauitate morū natura hominis infecta esset, in quo solis glandibus atq; oleribus homines vescebantur. Nuces & poma, ac reliqui telluris fructus esui erant, nondū gulæ irritamētis excogitatis, nondum lautarum epularum cognitis delitijs. Quique

EE ij

nostra

nostra tempestate monachorū quos græci vocant ac cœnobarum victus est, is penè erat priscis sæculis omnium gentium, atq; hominum cœmuni. Est autem cœna iucundissima, non quam reges & tyranni labore potius quam splendore parant, non quæ habet magnificentiam, ac sumptum epularum: non ea deniq; cui ferula septem adhibentur; sed quam natura nondum deprauata, quam sustentandæ vite postulat ac requirit necessitas. Nec verò sapientes aut Artaxerxis regis, aut Siculi Dionysij conuiuium, nec Archelai aut Thessali scopæ lautissimum apparatus: sed tenuitatem victus; sed frugitissimum apparatus, sed tenuitatem victus, sed frugi Pythagoreorum cœnulam, & sine arte mensam probant. Ita laudatur Plinius, qui ad simplicem atq; incautam mensam amicos inuitaret. Laudatur Zenocrates, qui in Academia etiam Alexandri legatis, tantum solum, quod ijs satis esset, apposuit. Laudatur M. Curius, qui in ligneis vasculis rapas comelle esse solitus. Laudatur omnium maxime Diogenes Cynicus, qui in presentem horam à quolibet posceret atq; acciperet cibum, Himerobios etiam vulgò appellatus est.

Laude

Laude dignus cœsetur quisquis cum Melibœo contentus dicat:

Sunt nobis mitia poma:

Castanea molles, & pressi capia lactis.

Non potest beata vita absq; voluptate esse. At voluptarius Epicurus holeribus & pomis dicit esse viuendum. Nemo teste etiam insectatore eius Cicerone: de tenui victu plura dixit. Epularum & victus luxuria mentem hebetat, labefactat, & immatura afficit senectute, varia excitat morhorum genera, flagitij & libidinis irritamenta subministrat. Quod si sine cerere, & libero friget, pulmento certè ac temetq; concalescit Venus, Mos erat veterum (vt ait Plinius) cibum interdium & leuem, & facilem sumere. Quorum erat pulpamentum aliud nullum, quam quod Scythæ Anacharsidis fames, Et quidem pridem statuerat Lycurgus in propatulo omnes ac publice conuiuari, quod & veteres omnes seruare sunt soliti, Persæ Zenophontis libris celebrantur qui haberent cibum quidem panem, obsonium autem cardonum. Sed Nasturtium idcirco ad panem, vt ipse arbitror adhibebant, quod eius præcipua vis sit ac summa vtilitas, venerem inhibet, vt

EE iij tra-

tradūt, qui herbarū vires persecuti sunt, animū
 exacuit, potū inēquabilē detrahit. Quondam
 parce oēs viuebant ac moderatē, nec luxuriæ,
 aut crapulę indulgebāt, delicias contemnebāt,
 quæ vltro ex terra atq; arborib⁹ gignerentur,
 ea sibi præstantissima existimabant, quibus &
 gustus lenirēt asperitatē & bonā valetudinē
 tuerētur. Ausim dicere pleraq; oēs periculo-
 sas egrotationes intemperantia concitari, atq;
 ex vtrīs ingluuię nasci. Illud in sermone om-
 nium versatur, plures crapulam interfecisse,
 quā gladium. Fœlix nimium vetusta & pri-
 sca gens mortalium, quā quoties anim⁹ con-
 templatur summis semper maectat honoribus.
 Solita est enim publicē conuiuari, epularum
 varietatem, ciborum lautitiam deuotare. Itaq;
 labentem ad intemperantiam populum Ro-
 manum mordacissimus Satyricus repræhen-
 dit, quis fercula septem Secreto cœnauit auis.
 Plurimum expetēda victus tenuitas est, quā
 & corporis incolumitas conseruatur & mor-
 borum omnium obruitur seminarium. Sæpe
 quos nulla medicinæ ars ac diligentia curare
 potuit, simplex mensa, & ipsius victus castiga-
 tio liberauit. Quæ vis alia, nisi potus ac cibi

par-

parcitas, podagrę duritiā vnquā mollit? Que
 vis alia articularis morbi dolorem sedauit?
 Multi autē cum his ægrotationib⁹ laborarent
 (vt perhibet qui nunquā mentit⁹ est testis locu-
 ples Hieronymus) ad pauperes cibos redacti
 conualuerunt. Cumq; in tres partes Medicina
 distributa sit, illa nimirū quæ victu medetur,
 patet latius, sanat frequentius. Medicamenta
 verò ac Chirurgici opera multos quotidie fal-
 lit. Verūm nota hæc sunt, vt vāgari lōgius non
 sit necesse. Vide igitur, quid faciat conuictus fa-
 cilis, sine arte mensa, quod & declarat Hiero-
 nymus, qui ait: Holerum & pomorū ac legumi-
 nū, & facilior apparat⁹ est, & arte impendijq;
 coquorum non eget. Atq; hæc de facili victu,
 qui & ipse vitā efficit beatiore. Nox nō ebria,
 sed soluta curis. Constat duplicem præcipuē
 appellari hominis quietem, quarum vtraq; ne-
 cessaria est, & ad salutē animalis à natura data,
 primam cibi ac potus, de qua etiam vates fa-
 cundissimus: Postquā prima quies epulis, men-
 seq; remotæ. Cum tacet secundam mēsam in-
 telligi oportet. Secūda verò quies somni est ac
 nocturnæ requietis, de qua apud Ciceronem,
 Laelius cum Scipionis de repub. sermonem re-

EE

iiij

fer-

ferret: Eius inquit disputationis fuit extremū ferē de immortalitate animorum, quæ se in quiete viso ex Aphricano audisse dicebat. Nā & Virgilius conuiuij quietem, & Lælius somni quietem appellauit. His namque duobus quietis generibus etiam exceptos hospites reficere solemus. Forma igitur allata qui es est, & qualem esse oporteat, satis superq; declaratum. Quid est enim conuictus facilis sine arte? Mensa nunc altera est deinceps patefaciēda. Sequitur & enim nox non ebria, sed soluta curis. Fieri non potest vt vel homo, vel quoduis animal in actione, in labore semper, in exercitatione versetur, ad quas res profectō nati sumus. Necessaria est (vt ait Aristoteles) intermisso operis ac relaxatio animorum, sed somni in primis, qui & requiem affert animantibus, & ad eorum salutem plurimum confert. Sed nox non frustra dicitur, vt diurnus somnus protinus exigeretur. Testis est Auicenna, dormire interdium malum esse: vnde humectantes ægrotationes, vnde reumatismi, vnde pallor, splenis accretio, laxationes neruorum, torpor, insulfitas desiderij, tumores, febres, vnde alia permulta, & valitudinis detrimenta oriuntur,

untur, & varia morborum genera. Benè est itaq; nox posita: deinde non ebria dicitur: vt ebrietas ac temulentia tolleretur qua quid potest homine libero esse indignius? Pestis fauissima ebrietas est, animorum simul, & corporum labes, quæ primum rationis hominem impotem facit, & multorum malorum fomitem subministrat. Et in sobrietate quidem virtutum concordia, in temulentia verò sita ruina est. Non temerè vinuma vi appellatum dicit Varro, quòd eius tanta potestas sit, vt hominis naturam in beluam transferat, & mentem rationemq; subuertat. Quid tam amicū, quid tam gratum veteri & callidissimo hosti (vt ait diuinus Chrysostomus) quàm ebrietas, quàm lasciuia, malorum omnium ac facinorum radix est? Quæ duo videlicet teterrima flagitia ne fufius propagarētur. Valerius Flaccus, & Portius Cato, Censores, Bacchanalia sustulerūt nocturnum sacrum, & ebrietatis ac scelerum omnium seminarium, vt grauissimus auctor scribit Liuius. Nihil tam virilem dignitatem deformat, nihil tam deturpat hominis grauitatem, quàm ebrietas atq; insolentior vini licētia. Fertur Dionysius senior, cum

in cæteros malefactores grauius animadu-
 teret, paruisse tamen eis, qui vestes surripui-
 sent, quò Siracusani à commestationibus atq;
 ebrietatibus temperarent. Scitè igitur Mar-
 tialis ei, qui beatiorem sibi vitam affectat, cen-
 set noctem quiete degendam, vitandam ebrie-
 tatem. Nox, inquit, non ebria, sed soluta curis.
 Quid curis soluta nox est, nisi ab sollicitudi-
 ne vel quærendæ pecuniæ, vel appetendæ glo-
 riæ, vel deniq; explendæ Veneris longissimè
 abhorrens? Harum rerù appetentes, in vtrius
 aure dormire ociosi non possunt; horum fessos
 nunquam sopor irrigat artus, nunquã arctior
 somnus complectitur, hærent infixæ pectore
 cupiditatum ac libidinum curæ, infident solli-
 citantes angores: Nec placidam membris dat
 cura quietem. Quando auarus, ambitiosus, pe-
 rulant, placidissimam illam quietem degusta-
 uerunt? Et auarus cupiditati semper intentus
 non solum non dormitat, sed nec cõniuet qui-
 dem, ac dum insatiabilem & inexhaustam si-
 tim explere cogitat, etiam fraudat naturæ som-
 num, vt Salustianum illud verum sit: Auaritia
 pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens
 concupiuit, ea quasi venenis malis imbuta cor-
 pus

pus, animumq; virilem effœminat. Semper in-
 finita & insatiabilis est, neq; copia, neq; ino-
 pia minuitur. Et Plutarchus Cheronensis in
 libro, quam inscripsit Peripolypragmosines
 magnis viribus nos deterret ab avaritia, & su-
 peruacua quadam permixtaq; (vt interpreta-
 tur Gellius) ac minimè necessaria eiusmodi
 plurimarum rerum; & cognitione & peti-
 tione, quæ mentem ipsam vehementer ex cru-
 ciat. Neq; enim curiosior illa Polypragmosi-
 ne hominem vnquam finit quieto atq; ocio so-
 esse animo, sed turbulenti semper tum cogi-
 tationibus, tum laboribus iactat. Quid leuium
 amorum, quid obscenæ libidinis, sectator,
 nõne dies noctesq; angitur? Nonne modò de-
 xtrum, modò læuum versat ac fatigat latus?
 Miser atq; infœlix amator, incertus animi,
 quid capet consilij ignorat, quò se vertat ne-
 scit, nũc spe erigitur, nunc metu frangitur, as-
 fidua semper sollicitudine cruciatur. Leuitatè
 verò affectans gloriæ, vt popularem aucupe-
 tur aurã, & interdum laborat, & noctu cogitat.

Atq; animum huc celerem nunc diuidit illuc:

In partesq; rapit varias perq; omnia versat.

Eius igitur beator fuerit vita, de quo meritò
 dici possit; Nox non ebria, sed soluta curis

quies

quiete noctem agit, & arctissimo somno ac sopore vincitur. Non tristis thorus, attamen pudicus. Tristis thorus profecto est is, qui vitam solitariam viuit, & eorum caret consuetudine, quibuscum familiares sermones, & dulcia conferat alloquia. Et Pythagoras quidem quamquam contemplandis rebus intendebat, cohortem tamen discipulorum sibi delegit quibuscum viueret, quos institueret, quorum conuictu & consuetudine lætaretur, cumq; his perpetuam atq; inseparabilem societatem coire solitus est, & quoddam veluti cœnobium constituit. Neq; enim potest quicquam homini suaue esse, ac iucundum vel rebus omnibus circumstantibus, nisi consortem & participem habeat. Sociale namq; homo est animal & conciliationis longè omnium cupientissimum. Sui autem ingenio hominis ac similis sui, & societate & consuetudine delectatur. Alioqui aut Deus quispiam sit contemptis humanis rebus, & iam ipsi Deo solitudine & contemplatione iungatur, aut certè bestia, si conspectum ac cœtum fugitans hominum vitam agrestem, & immanem ferarum viuat. Quippè natura nihil solitarium amat, sed ad societatem hominem

genuit.

genuit. At illud verum est, fructum voluptatum omnium eripere solitudinem. Verum prima societas in connubio est, vt in primis vxoris ipsius quærenda iugatio sit. Quam si quis ex sententia nactus est, sciat paratum sibi non vitæ supplicium, quod pleriq; ioco vsurpant, sed perpetuum præsidium ac tutissimum perfugium. Siquidem fecit Deus hominem, & simile sibi adiumentum condidit mulierem. Itaq; & propter vxoris flagrantissimam charitatem relinquit quiuis vel parentes, & ita illi hæret, vt & duo in carne vna sint, & fiat ex duobus vnus. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid percipitur voluptatis, nihil est vxore melius, nihil iucundius, nihil amabilius. Ea tibi liberos gignit, quibus institutis potest ferè nil optabilius cogitari. Procreatam sobolem nutritatur, intus dominans suppellectilem totam studio diligentiaq; tuetur, seruat domi quod foris tibi paratum est, victum omnem, ac reliquum vitæ cultum ministrat, siue mala valitudine laboras, seu vllis aduersis rebus premeris, sola semper præsto est, fidissima coniunx. Seipsam negligit, vt te solum expleat, id cogitat, id conatur, id spectat,

vt

vt quàm maximè tuis commodis voluptati-
busq; inferuiat. Quid enim boni vxori præter
virum, aut charũ, aut dulce est? Solent mulie-
res ita diligere suos viros, vt etiam viuere no-
lint, si illi mortui sint. Nam & in India vastissi-
ma Barbarorum regione, mulieres ne mortuis
viris superstitēs sint, pyra malint ardere quàm
viuere. Quid ad hunc amoris cumulũ addi po-
test? Mihi non Terentianus Mitio fœlix esse,
qui quòd fortunatum isti putat vxorem nun-
quam habuit, sed is multò videtur omniũ for-
tunatissimus, cui & vxor est, & proba obtigit
& pudica, viri diligentissima, verecunda, mo-
desta, sobria, accincta, alacris, iurgiorũ fugi-
tans, viri voluntatē vitę sibi legē putans. Hu-
ius profectò erit thorus, certè non tristis, sed
celeber ac lætissimus, vt dicat quibus fœlices
thalamos nactus, multò etiam veriùs quàm
ille apud Propertium:

O me fœlicem, ò nox mihi candida, & ò tu

Lectule delitijs facte beate meis.

Viri namq; delitiæ est vxor, vt iure Cynthiam
quampiam non quidem amicam, sed vxorem
hiscè maritus versibus alloquatur.

Tu mihi sola places, placeam tibi Cynthia solus,

Hic erit & patrio sanguine pluris amor.

Non

Non sit igitur tristis thorus, attamen pudicus.
Non inscitè pudicus dicitur, q̄ ad limen bea-
titudinis, neq; illegitimus congressus, neque
immoderatus coniunctionis appetitus aspi-
ret. Quid enim à bellua hominem separat, nisi ra-
tio, nisi virtus, nisi lex ac moderatio vitę. Ma-
gna est connubij, id est, legitimi matrimonij
laus, quo monemur, non quamuis mulierē pas-
sim, ac solutè suscipere, sed quam sponsalio-
rum iura constituent, quã à parentibus, cogna-
tisq; solemni ritu stipulamur in matrimoniũ
nos ducturos, quæ, inquam, connubij lege atq;
institutione iungatur. Quam quisq; igitur co-
pacto affectus sit, eam vxorē & charissimam
confortem habeat vitæ, aliam si vel attigerit,
vel etiam concupierit, rationis atq; humani-
tatis iura violauerit. Hinc in Politicis præcla-
rè Aristoteles. Coitus, inquit, omnis alterius
quàm coniugis penitus sit interdictus. Quid
de moderatione dicam. Meminisse virum o-
portet, modum vbique esse seruandum, at-
que vxorem se habere, non scortum. Liberis
danda opera est, non ex implenda libido, nec
breui voluptati, sed perpetuæ saluti con-
sulendum. Coniugationem autem maris &
fœmi-

fœminæ, si rem ipsam consideremus, sola efficit procreandæ sobolis ratio, aliâs sordida sit, ac luculenta permixtio. Quocirca & ijs ipsis, qui coniugij vinculo sociati sunt, sapientes viri fines constituere, quatenus procreandæ soboli operam dari conueniat: quo cum ventum sit sinant valere ac nesciant venerem. Nihil est immoderato concubitu, aut fœdius, aut perniciosius, qui frequens etiam corpus dissoluit (vt Medici ac Phyci tradunt) Estq; (vt ait clarus Hippocrates) teterrimi pars comitialis morbi, corpori, & lethiferam imbecillitatem, & immaturam afferens senectutem. Atqui omnes qui crebrius voluptatis atq; libidinis explendæ gratia, carnis & veneris fœditati laxas habenas dederint ij ad naturâ belluarum quâ proximè accedunt, sed & beatiorem nequeunt vitam adipisci, quàm quærimus. Vrunt vndique ardentes libidinum faces, quæ miseros respirare non sinunt. Benè atq; luculentè quisquis in hunc modum cecinit.

Ardet in affectu Venus, anxia sordet in actu.

Efficit atq; pudet, præsto patrat opus:

Post factum fecisse pudet, citò præterit illud

Quod iuuat, æternum, quod cruciabit, erit.

Con-

Coniugij igitur societas non acerbam vitam, sed iucundissimam efficit. Sed eorû scimus esse longè iucundiorem, qui veram pudicitiam affectantes, non matrimoniorum vinculis, non vllis sæculi compedibus vincuntur, sed supra hominem vitam nacti perpetuam vitæ integritatem seruaerunt, atq; eorum sibi duntaxat cõciliationem, ac societate scinere, qui omnibus humanis contemptis illecebris, in rerum cognitionem ac veritatem adipiscendam operam omnem ac studium contulerunt, quorû nec tristis est thorus, & tamen verè serioque pudicus. Quales Indorum Gymnosophistas, plerosque Græcorum philosophos, Iudæorum Essenos, Aegyptiorum Sacerdotes fuisse tradunt, qui cum multis rebus aliis, tum maximè vxoribus abstinuerunt, quales multò veriùs cernimus ipsi, etiam nostra hac tempestate Christianæ & Catholicæ religionis ænobitas, qui exuti quodammodo humanitatis fragilitatem angelorum vitam imitantur in terris. Hinc namque cælibatum nuptiis præferentes melius quàm Socrates mētem seiungunt à sensibus, altissimoque animi excessu rapti veriùs quàm Pseudophilosophi moriuntur, hi rectè dicunt Philosophiam quæ non fugata, non adumbrata, sed vera ac solida Philosophia est, meditationem esse mortis. Horum certè hominum qui vix pauci toto orbe reperiuntur incredibilis quæ-

FF dam

dam voluptas est, maiorq; quam qua breui oratione perstringi possit. Quippe eiusmodi hominum tantò est, quam cæterorum vita beatior, quantò hic adsunt propius ad veram beatitudinem. Verùm de his aliàs plura. Hæc attingimus ne matrimoniorum experts vita qualis nostræ sacerdotum religionis esse debet, putaretur infelix. Omnino autem iis omnibus, qui beatius volunt vivere, tristis vitandus est thorus, pudicus optandus. Additur somnus, qui faciat breues tenebras. Somnus is breues inquam, qui facit tenebras non iniuria laudatur. Iubebat Pythagoras vt veneris in primis, iram, somni, gula abstinere, quibus rebus virtus maximè perturbatur, qua sublata ad quamvis beatitudinẽ omnes planè aditus intercluduntur. Hæc vtique mala quum regnant, exulat virtus: virtute autem remota nullus relinquitur beatitudini locus. Aristoteles summa auctoritate Philosophus, cum felicitatem hominis explicaret, non est eam ausus, nisi in actione atque opere constituere, quòd dormantium nullum discrimen sit, nullo felicitis hominis ac miseri differentia. Quòd si somnũ spectes, nihil homini homo præstabit, stulto intelligens nihil intererit. Hebetia plerunque ac tarda ingenia solent esse eorum qui plurimo cibo nimioq; somno vtuntur, nec solũ impubes pueri, quod M. Varro in longa historia prodidisse fertur:

tur: sed qualibet etiam ætate homines id ipsũ incurrunt mali. Illud Poeticæ leuitatis est, quò traditur dormitor somnus malorum, requies animi, pars humanæ melior vitæ. Aut enim res fluunt nobis ex sententia & eorum fructum capere nequimus somno consopiti, aut aduersis vrgemur, nec iis aut liberare ipsi nos, aut leuare possumus, nisi diligentem ac peruigilem curam adhibuerimus ita sit vt pars humanæ vitæ non melior sit somnus, sed deterior. Itaque & sero cubitum discedentes, & ad primam sæpe auroram somno experrecti frugi hominum fungemur officio. Illud Pythagoræ nobis imitandum est, quod & aureis idem ipse versibus præcepit.

Μὴ δ' ὕπνον μαλάκοισιν ἐπ' ὄμμασι προσδιζασθαι,
Πρὶν τῶν ἡμερῶν ἔργων τρίς ἑκάστον ἐπαιθεῖν,
Πῆ παρέσθῃ, τί δ' ἔρξῃ, τί μοι δῖον οὐκ ἐταλοῖσθῃ.

Quos versiculos & Latinè non inconcinnè nostrorum quidam interpretatur, Virgilius in Epigrammat. sic vertit:

Non prius in dulcem declines lumina somnum,

Omnia quàm longæ reputaueris acta diei.

Quæ prætergressus, quid gestum in tẽpore, quid non?

Cur isti factò decus absuit, cur ratio illi?

Noli autem somnum mollibus oculis excipere, priusquam diurnorum operum ter vnum quodque percurras. Quò accessi? Quid peregi? Quid mihi oportunum non peractũ est? Surgere

BAPTISTAE MANTVANI.

verò antè lucem iubet in Oeconomicis nobilissimus Philosophus, quod antelucanum tempus, atque opera, & ad curam rei familiaris, & ad bonam valetudinem, ac demum ad Philosophiæ studia plurimum conferat. Quod natura quoque ipsa nos admonet, quæ nocturnos vigiles (vt Phyci tradunt) excitandis ad opera mortalibus rumpendoque somno gallos genuit. Naturæ legibus obtemperandum est, quæ hominem nō ad somnum & quietem, sed ad operam atque exercitationem nasci voluit: nec propter quietem operam, sed propter operam quietem instituit, vt videlicet remissione laboris potentiùs ad exercitium operis vires intenderentur. Claris ac magno ingenio viris, non minus lucubrationes, quàm meridiationes profuerunt, vt meritò summe is laudāndus sit, qui facit breues tenebras, & is putandus beatus, qui vel in secunda ac tertia vigilia frugi sese hominem præstiterit. Quòd qui secus factitauerit, dignus sit, qui perpetuam noctem dormiat. Illud quoque sapienter beatorum adiectum est. Quòd sis esse velis, nihilque malis. Salutaris & sapiente viro digna vox, quæ iubet quam quisque fortunam, quem vitæ statum quisque sit nactus, eo quenque debere esse contentum. Nihil est enim stultius quàm alienam sortem, qualis tandem sit, & appetere semper, & existimare meliorem. Iure Flaccus noster hanc hominum,

DE VITA BEATA.

227

minum, & admiratur dementiam, & deplorat vitæ miseriam, inquam:

*Qui sit Mæcenas, vt nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors abiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuersa sequentes?*

Vulgaris fanè consuetudo, suaque imperitæ multitudinis leuitas. Perpulchrum scitumque est semper eo cōtentum esse quod adest, nihil præterea concupiscere, nihil quærere amplius: nimirum sapiens, & si tantillum adeptus est, satis se tamen consecutum putat, nunquam sui pœnitet sapientia munitum, virtuteque septum hominē. Etenim in his rebus veræ diuitiæ positæ sunt, cæterarum verò rerum omnium inexhausta sitis est, & cupiditas insatiabilis, quas ij maximè desiderant, qui earum maximè abundant copia. Quòd si quisque id esse velit: ita enim ditissimus habendus sit, ita opulentissimi cuiusque copias, non æquabit solum, sed etiam antecellet. Satis esse putare quod est, nihil appetere, nihil requirere, ea demum & sapienti cōsentanea & iucundissima est vita, quàm facillimè assequetur quisque posthabitis incertis caducisque rebus, solam virtutem amplectetur, cuius & nostra possessio est, & nullis fortunæ casibus subiacens. Socratē apud Platonem Polus consiliit, an Archelaum regē opulentissimum, qui Macedonia dominaretur, sceleris esse putaret, nescire respondit sese, quòd neque

BAPTISTAE MANTVANI.

quam doctus, neque quam bonus esset, intellexisset. Non enim fortunarum gloria, nō regni amplitudo, non vlla auri aut argenti vis foelicem hominem & beatum facit, sed sapientia & probitas, quas res Reges si non habent certē foelices non sunt habendi: Inopes si habent, etiam perbeati existimandi. Cortina Apollinis solum Aglum beatum iudicauit, qui in angustiissimo Arcadiae angulo pauperis agelli contentus finibus, paruo tugurio conclusus, nunquam paterni soli terminos fertur egressus. Huius igitur paupertas, Archelai praestabat fortunis, atque antecellebat gloriam. Quos cupiditas incendit, quos premit auaritia, iis profectō omnia desunt, nec minus quae habent, quam quae non habent. Contra sapienti omnia suppetunt, & nihil cum sit, nihil deest tamen. Fortunis si caret, tranquillitate non caret, cupiens esse quod sit. Demū additur quod perpulchrē de beatiore vita sermonem claudit, Summum nec metuas diem nec optes. His verbis nil certē aliud quam summa quaedam ostenditur moderatio, cuius proprium est, nec latari vehementius prosperis fortunae successibus, nec propter vllōs aduersos casus tristitia atque aegritudine deprimi. Quis enim extremū vitae diem tam exoptat, quam qui calamitosam ac miseram fortunam desiderat morte finiri? At ille rursus mortem plurimum extimescit, qui flores opibus

&

DE VITA BEATA.

& fortunis iisdem se rebus metuit orbatum iri morientem. Aegri animi, & resplantem fortunam immoderatē ferentis verbum est:

Mors hominum foelix, quae se nec dulcibus annis

Inferit, & maestis saepe vocata venit.

Stultrē quoque Masiliensēs, qui temperatum cicuta venenum publicē instruissent iis exhibendum, qui apud si. um ipsorum senatum expetēdae mortis causam attulissent. Na siue prospero (vt aiunt) statu vtimur, seu turbulentis infortuniorū ias amur procellis, nullam satis idoneā vel metuendā vel optandā mortis rationem, vllō modo potest caeca praebere fortuna. Nec eius concuerudinis, aut Graecos audē ores, aut eorum imitatoris Gallos probare debemus. Quis autem vir sapiens existimari possit, qui ex incertae rei mobilitate pendens suae tum mortis, tum vitae rationem ad fortunae referat temeritatem? Stultus adolescentulus, & inani latitia gestiens ille Terentianus Cherea, non tam amore quam mente & ratione captus est, qui diceret, Proh Iuppiter, nunc est profectō tempus interfici, cum perpeti me possim, ne hoc gaudium contaminet vita aegritudine aliqua. Melius apud eundem Poetam Geta in Phormione, qui cum ex eo quaereretur de se quid futurum esset. Nescio Hercle, inquit, vnum hoc scio, quod fors feret, feremus aequo animo. Nec ille deterius

aut minus grauitè, qui continuo id esse viri officium comprobauit: Ac præclarè, sciteque sapiens præcipit Poëta.

Nemo confidat nimirum secundis,

Nemo desperet meliora lapsis.

Qui sapientem præstare se, & iucundissimam vitam degere instituerit, is vtramuis fortunam & secundam, & aduersam moderatè ferat, summum nec metuens diem nec optans. Mortem pertimescere inscitia est, optare leuitatis. Nec est enim vllum malum mors (vt sapientes viri rectissimè probant.) Atque haud scio an magnum sit bonum potius. Certè cum his præclarè agit morientibus, quorum viuentium innocentia cognita sit, atque illuxerit probitas. Frustrà autem optamus, quod vel inuitis nobis aliquando euenturum est. Cunctis mortalibus breuis imminet occasus, vtinam tam cognita immortalitas sit atque omnibus indubitata, quàm est certus interitus. Longius aut propius mors sua quenque manet: ait Propertius. Multos accepi, noui & ipse nonnullos, qui tametsi vehementer vitæ terminos expetere viderentur, aduentantem tamen mortem & dolerent plurimum & accusarent. Quæ hæc obsecro leuitas? quæ insania est? Quânto enim satius diuinis parere legibus, & ad illius se arbitrium accommodare, cuius potestate & mortem esse, & vitam cognouimus? Is quum si-

nit

nit læti viuamus, quum vocat alacres demigremus. Sentiamus & nos hoc pacto cum Thalete Milesio, nullum inter mortem ac vitam esse discrimen, summum nec metuamus nec optemus diem. Fortuna nec efferamur, si secunda arriserit, nec eadem aduersa perstreptente frangamur, aduersus dolorem omnem, ac mortis metum inuictum semper animum gerentes. Illud enim magni & excelsi animi est, tum in prosperis rebus moderationem, tum in aduersis seruare prudentiam, quibus præditus qui fuerit, non poterit non esse beatus, ac de summo die, nec erit enim vel metu anxius, vel desiderio sollicitus. Et quidem his omnibus ex rebus illa, quàm audissimè omnes expetunt, comparatur vitæ tranquillitas. Nam si virtutem sectati erimus, & omnem sedauerimus animi perturbationem, simus proculdubio adepti verum illud bonum, quod solum & honestum est, & iucunditatis plenissimum, securitatem & pacem. Quando ex virtutis exercitatione, & vacuitate ab angoribus conflat, ac perficitur beata vita, quàm vt assequamur, omnem industriam atque operam adhibere debemus. Itaque laboremus efficiamusque, vt quæ singula exposuimus, eadem vniuersa complectamur, vt possimus (quantum fieri possit) & iucundè & beatè viuere.

FINIS.

FF 5

Errata

Errata, quæ per Operarum incuriam irrepserunt, ante Lectiõnem restituenda.

TOMI PRIMI.

Folio 4. facie 1. versu. 22. pro carpere lege capere. 10. 2. 25. lege cærulei 13. 2. 14. lege furentem. 15. 2. 24. Palladis 18. 2. 17. Quom 19. 1. 13. fingere. Ibidem versu 27. Cæcropio. 20. 1. 2. exili. 22. 1. 17. & tandem. Ibidem facie 2. versu 10. necat. 28. 1. 19. Olympo. 29. 2. 20. Adriacos. 30. 2. 6. Seruitium 34. 2. 18. Laquearia 36. 1. 7. Itala 39. 2. 19. Pernices. 41. 1. versibus 20. 21. 22. Quot. 42. 2. 27. Sic patet. 54. 1. 9. ferent. Ibidem facie secunda in initio Epistolæ lege Oedipus. Ibidem infra lege nodum hunc. fol. 55. facie 2. in Epistola Badij lege vir ille v. disertissimus. Paulo infra pro Norit lege Nouit. & linea penultima lege anxie canit 60. 1. 12. lege pro tonius Tonius. Ibidem versu 17. lege cubito. Ibidem facie 2. versu 27. lege mos est. 61. 2. 21. leues 70. 2. 26. Atrides 71. 1. 22. dama 72. 2. 7. mulcralia 73. 1. 19. Indiga. 76. 2. 3. molesto 80. 2. 8. improbitas 82. 1. 12. si sint. 83. 1. 25. Heu quot. Ibidem facie 2. versu 1. f. e. 85. 1. 25. Abietibus. Ibid. facie 2. versu 8. Indigenæ 88. 1. 20. hospita 88. 1. 27. saltus 91. 1. 17. dictu est. Ibid. facie 2. versu 25. Fagineum 100. 1. 26. arenose 104. 2. 7. Pollytropum 105. 2. 1. exilit 106. 1. 5. immigrare 107. 1. 3. aula. 110. 2. 6. Fagina 112. 2. 3. Stapete. Ibid. versu 17. pro Marti lege Marci, & pro sancto lege sancto 114. 1. 1. biddenos 115. 2. 23. Trasymenaque. 116. 2. 16. Obuolitans 118. 1. 27. humilemque. Ibid. facie 2. versu 5. confessa 119. 2. 9. incola 121. 2. 5. conregnabis 122. 2. 5. multos 123. 1. 17. fueris 126. 2. 11. Sic qui 127. 2. 26. Euolat. 128. 1. 6. fopiret. 129. 2. 15. liquid 130. 1. 20. partes 131. 1. 2. excidit 132. 2. 4. scelus 133. 2. 5. residet mox 139. 2. 25. claris 141. 1. 13. Sedebat.

144. 1. 5.

144. 1. 1. melioris. Ibid. facie 2. versu 17. lembus 146. 2. 16. lege. Quid mutum, id est mutorum 154. 2. 14. Perge. Ibidem versu 21. pro Quique lege Quinque. Ibid. versu 23. lege quartam 156. 2. 26. hominum 158. 2. 6. Tinnula. Ibid. versu 16. fulgure 159. 1. 19. pro in lege ni 160. 2. 28. nixu 161. 2. 7. Arturi 164. 2. 16. inermem 167. 1. 20. audentes 168. 1. 7. Hispania 169. 2. 7. Antennæque 172. 8. pro Temporat, lege Temperat.

TOMI SECUNDI ERRATA.

Folie 7. facie 2. versu 6. pro Quoduis, lege Quamuis. Ibi. versu 21. pro nili lege Nili 8. 1. 14. partosque triumphos 12. 2. 5. omnes. Ibid. versu 27. pios 14. 1. 25. lege hic mea viscera. 15. 2. 16. Venus vlla 17. 1. 1. Genitrix 20. 1. 16. infit. Ibid. versu 20. Triniæ & sequenti versu Dianæ 21. 1. 8. remetiar. Ibidem versu 12. lege nurus. Ibid. versu 21. lege labor 27. 2. 9. subitæ 30. 2. 4. iunxerunt 36. 2. 5. bifrontem claudabant 42. 1. 27. Bethlemica 50. 1. 13. modo: & infra pro tura lege thura. 52. 1. 16. terraque 58. 1. 21. cogitationes. Ibid. facie 2. linea 20. lege condemnâdus 59. 1. 5. Quod. Ibid. lin. 17. pro quid, lege quod 62. 1. 1. aggressi. Ibid. facie 2. versu 22. inspirare 63. 1. 21. auro 68. 1. 19. feram 70. 1. 14. damæ 76. 2. 23. mercatur, folio 77. facie 2. versus iste desideratur tertio loco:

Sic genus et patriam nostri, nomenq; paternum. Ibidem facie 2. versu 10. Feles 78. 2. lege ad Idumæos 84. 2. 1. Moenia cum. Ibid. versu 2. lege Romana 96. 2. 7. tumulo 104. 2. 28. limbo 110. 2. 13. meditata 114. 2. 21. Quintius 115. 2. 5. Verum tantum. Ibid. facie 2. versu 5. quo tua 120. 1. 9. finit 134. 2. 23. Fingere & 135. 1. 8. Neprunicolasque 137. 1. 12. Natam 139. 2. 28. Tum foedos: & versu subsequenti Consul iens 140. 1. 23. Ac Cyprum 144. 2. 2. Quaq; fide 146. 1. 4. iuuenem. 146. 2. 14. quot in æthere 147. 2. 18. bonus 148. 1. 26. Excita in 148. 2. 5. Dictaque 149. 1. 15. Ad nudum 154. 1. 19. assecla tibi 157. 1. 19. lege

lege non est 161.1.17. fama & paulo infra pro obsoleuerant lege obsoleuerant 161.2.3. primatibus. Ibid. versu 6. linquentes 162.2.1. nondum 64.1.5. Stoa 171.2.2. cassius 172.1.5. Zo-roastidas 175.2.9. Messania. Ibid. versu 11. pro tuuntur lege tuentur 176.2.20. in astra 177.1.21. lacrymas animis. Ibidem facie 2. versu 9. lege ignari & versu 21. iuuentam 180.1.13. destinet 181.1.21. Pamphyliæ 192.1.23. factus 194.2.13. Con-cidit. Ibid. versu 23. applaudere 195.2.19. vulgi. Ibid. versu 21. liquens 196.2.28. iterumque. Folio 202. facie 1. desideran-tur octo versus qui post decimum reponi debent, nempe post versum Alba magis, &c.

*Insequitur: rapidis squalent sub Solibus ora:
Qualia Marmaridum: quales habet India vultus,
Et Perse, atque Arabes, et combusti Garamantes.
Hæc memorant laeis ambian manibus urbem
Latius extendi: Mogam dixere priores
Ante Latinorum imperium: voluentibus annis
Clarius accepit Romano à Cesare nomen
Cæsareamq̄ nouo dixerunt nomine gentes.*

Hæc ea quæ quondam &c. Folio 208. facie 2. versu 10. le-ge vociferans 209.1.8. Cuderat. 211.1.1. maiore 243.2.8. vidit 257.2.3. cingit. Ibid. versu 4. lege peruinca, & versu 28. lege violare 260.1.12. admonuere. Ibid. versu 24. Vitus in Elythio 264.1.16. fert. 272.2.2. lege. DE QVATVOR ANNI TEMPORIBVS. 293.1.19. rediuius 295.1.8. remeare. Ibid. versu 21. pro ort, lege orta est 297.1.18. monuere 305.2.28. humana 306.1.9. vapulat 307. facie 1. lege DE QVATVOR TEMPORIBVS. 310.2.11. videbat 313.1.26. Floreat. Folio 314. facie 2. versum vltimum & sequentem sic legito.

Appellare Cephæ voluit, quasi nomina Graio:

A sermone

A sermone trahant (sicut sonus indicat ortum . Sed ego cum Baptista iudico ab Hebraico Cephæ, id est rupes seu petra potius, quam à Græco Cephale, id est caput originem sumendam esse. Folio 324.2.20. flammante 331.1.20. peteret 333.2.14. lege, Et Pendentis aquæ . Ibidem versu 25. lege pa-trum 334.1.5. à Numine. Ibidem versu 14. lege:

Ipse pudicitiam coluit (muliebria passus,

Bella tamen) iuuenis. Fol. 337.1.22. maclarūt 344. facie 2. Versu primo de S. Cypriano pro non est, lege, non es. Infra versu 3. lege exposcit 353.2.20. limina 364.1. lege. IN DIE FIDELIUM OMNIUM ANIMARVM. 375.1.16. ieiuna 376.2.8. filendum 378.1.16. lege Mille viris iug 2 mille boum. Ibid. facie 2. versu 7. hominem 383.1.13. excita. Folio 384. facie 2. versum 27. ita lege.

Feri lamenta dies: Nam (res in audita) Magorum.

TOMI TERTII ERRATA.

Fol. 5. facie 1. versu 18. lege Patricius 8. 1. 14. abolenda 12. 1. 15. at tormenta 15. 2. 22. Extirpare 18. 2. 11. nemorosa 23. 2. 15. arcu 27. 2. 20. illustant 39. 1. 9. sortita. 40. 1. 12. contactu 41. 1. 4. ortus 52. 2. 4. oborto 85. 1. 1. ouans 89. 1. 10. auertisse 90. 1. 21. damæ 97. 1. 12. scura 104. 2. 1. ministrū 105. 1. 14. tem-poris 111. 1. 20. lucensis 122. 2. 5. eminus. Ibid. versu 26. Inge-gentiis 123. 2. 17. magnæ 124. 2. 2. Pauci 128. 1. 23. pietate 133. 1. 15. viueret. Ibid. versu 20. molimina 158. 1. 19. obscurare 161. 1. 15. damas 164. 2. 1. confita 178. 2. 5. belligeros 179. 2. 11. Morpheus. Ibid. versu 13. sublimia 195. 1. 3. recubent 203. 1. 4. ripæ 206. 2. 5. Sidona 218. 1. 19. dolor 224. 2. 15. piscofa 225. 1. 23. Plurimus 239. 2. 9. Antipodes 240. 1. 21. fuluo 241. 1. 4. Nerei 250. 2. 27. canis 252. 2. 9. munera 253. 1. 11. Arua. Ibid. facie 2. versu 19. Adiunget 256. 2. 2. vomeris 260. 1. 4. dormire

TOMI QUARTI ERRATA.

Errata priorum librorum Tomi Quarti. In Epistola De-
dicatoria ad St. Gilbadium. Pagina 15. linea 8. adde totam
hanc periodum post conuetur: In quo illud maximè consi-
derandum est, quòd superior percipiendi vis quasi desuper
aspectans sine inferioribus aliquid amplecti potest, sed infe-
riores sine superiore nihil comprehendere possunt. Sicut &c.
Pagina 3. lin. 2. lege, tanta beatitas, esset enim beatitas, non
est &c. Pag. 11. linea 10. lege, sunt enim quæ sentiant &c.
pag. 22. linea. 28. pro muginis lege inguinis, pagina 59. lege
περὶ τὸν ἰσθμὸν, pag. 61. lege finxit. Ibidem lin. 14. pro quos lege
quod, pag. 82. pro diræ, lege dare, pag. 84. lin. 15. faciant. Ibid.
lege solet, pag. 106. lege inchoatio, pag. 112. lege Et duo frena
meus, pag. 114. Atq; vetus Theba centū iacet, pag. 122. lin.
5. conscripsi, pag. 143. Reprehendebāt, pag. 110. lin. 26. latius,
pag. 216. lin. 7. optat. Ibid. lin. 16. suspicere.

Libro de Patientia, folio 9. facie 1. linea 13. pro Accēpit
lege Accipit. Ibidem linea 20. lege diuinius. Ibidem fa-
cie 2. lin. 20. Cacochymos, & paulo infra pro spumales lege
Spirituales 10. 1. 11. imb d̄itam 11. 1. 10. pro Ealæ lege malæ
14. 1. 13. cranij. Ibid. facie 2. lin. 5. iudicantur. Ibid. lin. 20. pro
magnis lege magnes 15. 1. 13. eorsum 20. 2. 2. Peni 22. 1. 2. ho-
minis. Ibid. lin. 19. pro huminis lege hominis. 23. 2. 11. annuli
28. 1. 11. verterunt. Ibid. lin. 20. post putrefactum (adde) est 29.
1. 10. Alofim. Ibid. facie 2. lin. 19. Cereris 32. 1. 3. eis. Ibid. lin.
9. firmamenti 41. 2. 5. dicitur 56. 1. 4. prasina 59. 2. 12. dele non
61. 1. 5. metaphoram. Folio 62. facie 1. lin. 1. tota periodus sic
legenda est: Animo igitur omnia intuenti, vt diuino, nihil,
plurima prospicienti, vt angelico, pauca; pauca cognoscenti,
vt nostro, multa casu & fortuna contingunt. Ibid. lin. 21. lege
effossionem

effossionem 72. 1. 16. Paiazitem 73. 2. 17. proferentur 77. 2. 23.
Iacobum 82. 2. 7. Quid his 83. 1. 19. collocat, profecto san-
ctior est 88. 1. 13. porticuū 89. 1. 5. deflere. Ibid. lin. 14. enar-
rarit. Fol. 96. facie 2. linea. 1. adde hæc: Enteroceli sunt cum
descisso inferioris ventris libro, intestina descendunt. Taceo
&c. 99. 2. 20. lingua 101. 2. 11. alius 101. 1. 20. *κακῶν*. Ibid. facie
2. lin. 9. testas 106. 2. 3. in spiritibus est 107. 1. 8. Tyanei se in-
edia 110. 2. 19. fortior 111. 2. 13. viueremus 116. 1. 20. quasdam
129. 2. 11. hominis 130. 1. 4. quæ duplici 131. 2. 7. occuparunt
134. 1. 11. necesse. Ibid. lin. 14. ominibus 138. 1. 13. confessu.
Ibid. lin. 9. scitè 142. 2. lege; Dauus sum, non Oedipus. 143. 1.
7. suctu 147. 2. 1. laqueo 148. 1. 6. casu 153. 1. 3. nomenclatione
154. 1. 18. qua 157. 1. 17. demitti 157. 2. 3. Nec. Fol. 158. 1. 20. post
scaptenfula apud Græcos, adde, & in Auerno apud Campa-
nos, & in Asphalto apud Iudæos. Terra enim &c. 159. 2. 12.
qui diu 160. 1. 11. ardor 163. 1. 7. fines 165. 1. 4. iudicium 172. 1.
13. sacrarū 175. 1. 16. floret. Ibid. lin. 19. manna 176. 2. 1. Bona
libro de vita beata. Fol. 178. in initio lege Ocioso 181. 2. 10.
Quid est 182. 1. 18. interpretetur. Ibid. facie 2. linea. 11. aliud
183. 2. 5. qui quidem 185. 1. 12. deuiant 188. 1. 2. titillatio 192. 2.
5. Pentathalum 195. 1. 13. dixisti. Ibidem facie 2. lin. 16. lege à
Græco poeta Simonide translatus 197. 1. 7. precabatur &
pro Auerte oculos tuos, lege meos 198. 1. 10. domina 199. 1.
23. Quonam 200. 1. 22. citius 202. 1. 5. aliusque 203. 2. 21. exer-
cendæ sutrinæ 204. 1. 2. esset ne. 205. 2. 7. faciundia 216. 2. 10. lu-
tulente. Ibidem lin. 21. hic puerorum. Facile. Ibid. linea 25.
adamemus 217. 1. 16. torpor 218. 2. 6. amici 219. 1. 3. amicitia-
rum. Ibidem lin. 7. non prius esse, & paulo infra pro frugili-
tatem lege frugalitatem 220. 1. 5. Et voluptuarius 220. 2. 10.
qua & 221. 2. 23. torpor 225. 2. 3. lutulenta.

FINIS.

Hi quatuor Tomi operum Bapti-
stæ Mantuani, nihil continent, sacræ
Catholicæ Ecclesiæ Romanæ religioni
contrarium, & digni sunt qui impri-
mantur, vendantur, & legantur, quod
attestor.

D. Henricus Zebertus à
Dunghen Canonicus
Antuerpiens. S. T. D.

